DE GROOTE DENKERS DER EEUWEN.

(Algemeene Bibliotheek van Wijsbegeerte)

TE VERSCHIJNEN IN 40 AFL. à 25 Ct. of 10 DLN. à f 1.— ING., f 1.40 GEB. PER DEEL

PLATO * * * * * * * * * *
Overzicht van zijn philosophie * * * *
DE STAAT door Dr. M. van der Hoek *

UITGEGEVEN DOOR COHEN ZONEN
TE AMSTERDAM * * * * . MCMII

DE GROOTE DENKERS DER EEUWEN . . . .

ALGEMEENE BIBLIOTHEEK VAN WIJSBEGEERTE.

AMSTERDAM, COHEN ZONEN.

PLATO.

OVERZICHT VAN ZIJN PHILOSOPHIE.

DE STAAT.

PLATO. OVERZICHT VAN ZIJN PHILOSOPHIE. DE STAAT.

door Dr. M. VAN DER HOEK

COHEN ZONEN, AMSTERDAM.

VOORREDE.

Het populariseeren van wetenschappen, zooals dit o. a. in University Extension hare uiting vindt, ligt in den geest van onzen tijd. Ook de wijsbegeerte vraagt de haar toekomende plaats, inzonderheid voor zoover zij den mensch, als lid van de maatschappij, tot object van hare bespiegelingen maakt. Nadat de oudste wijsgeeren in allerlei opvattingen hun denkbeelden over het ontstaan van de wereld hadden gevormd, wijdden zij, die na hen kwamen, hun aandacht aan den mensch en aan de groepeeringen in het menschdom; in één woord aan den Staat en zijn wezen. Daarbij lieten ze het vaak aan anderen over den mensch als natuurvoorwerp te behandelen. Zij achtten voor den geluksstaat van den mensch een gezonden staatkundigen toestand niet minder noodig dan een goed-geregelden hygiënischen. Bijna alle Groote Denkers der Eeuwen hebben van den staat en zijn burgers belangrijke studiën gemaakt.

Onder de geleerden, die met veel talent over de wijsbegeerte van het Staatsrecht hebben geschreven, telt ook ons vaderland — om ons hiertoe te beperken — namen als Hugo de Groot, Spinoza, Opzoomer en anderen, die nog altijd als halten op den langen weg der Wetenschap achter ons worden beschouwd.

De eerste Grieksche wijsgeer, die meende, dat alleen in een goed-ingerichten staat (maatschappij) het geluk van elken burger verzekerd is en die over dat ideaal denkbeelden heeft verkondigd, welke door alle eeuwen heen werden waardig geacht, dat men er van kennis nam — en dus aan den eisch, dien men aan het begrip „classiek" hecht, voldoen — die wijsgeer was PLATO. *Omdat hij nu in zijn* Staat *met zeer veel meesterschap daaromtrent een volledige theorie heeft gegeven en de inrichting van de maatschappij tegenwoordig, misschien meer dan ooit, aller belangstelling tot zich trekt, zullen wellicht velen van zijn denkbeelden willen kennis nemen. Daarom werd juist uit zijn talrijke werken dit ter vertaling gekozen. Voor die vertaling gebruikten wij den tekst van* STALLBAUM [1]*; sommige plaatsen, die niet goed*

[1] Platonis Politiae libr. I—X recens. et commentariis in usum scholarum instruxit G. S. 1829.—

zijn overgeleverd en dus moeilijkheden bij de vertaling aanbieden, werden naar de algemeen aangenomen conjecturen (gissingen) vertaald; in onzen tekst zijn ze door kleinere letter aangeduid. De overzettingen van BURGER [1]) *en* PRANTL [2]) *met diens nuttige verwijzingen en de verklaringen van* SCHMELZER [3]) *dienden ons nu en dan tot voorlichting. Beide vertalingen hebben behalve hare vele deugden haar eigenaardige schaduwzijden: waar de eerste de duistere plaatsen dikwijls niet tot haar recht laat komen en geheele stukken overslaat, vinden we bij den ander door zijn te strenge woordelijke overzetting meermalen onvoldoende voorstellingen.*

Het Overzicht *van de Philosophie putten we uit de bekende standaardwerken van* RITTER EN PRELLER [4]), WINDELBAND [5]), UEBERWEG [6]) *en* SCHWEGLER [7]). *Voor de Eleaten werd in het bizonder gebruik gemaakt van de doorwrochte studie van* DR J. D. BIERENS DE HAAN [8]).

Uitdrukkingen, die in 't oorspronkelijk niet staan, doch ter verduidelijking en voor den goeden zinsbouw werden bijgevoegd, zijn tusschen haakjes geplaatst. Een enkele maal werd in een noot iets opgenomen, dat al in het Overzicht besproken is: deels omdat een korte aanteekening vaak meer duidelijkheid geeft dan het opzoeken in een verband, waar slechts hoofdzaken zijn behandeld, deels om den lezer door het veelvuldige naslaan niet te ver van den plaatselijken inhoud af te brengen.

Aan allen, die mij bij de bewerking van dit boek van hunne belangstelling deden blijken, betuig ik hier den verschuldigden dank; vooral heeft de Heer B. COHEN COINI, *Med. Cand. te Amsterdam aanspraak op mijn bizondere erkentelijkheid, daar hij mij menige nuttige opmerking aan de hand heeft gedaan, die nadere overweging verdiende.*

DR. M. VAN DER HOEK.

Amsterdam, April 1902.

---

1) De Republiek van Plato, Amsterdam, Van Kampen, 1849.
2) Plato's Werke, der Staat, Deutch. 1o en 2o Aufl. Langenscheidt.
3) Plato's ausgewählte Dialoge erklärt, Der Staat, Berlin 1884.
4) Historia Philosophiae Graecae, ed. 8a Gothae.
5) Geschichte der Philosophie, 2e Aufl. Tübingen und Leipzig. — Geschichte der alten Philosophie, 2e Aufl. Nördlingen. — *Platon* in de Frommans-serie, 1901.
6) Grundriss der Geschichte der Philosophie, Erster Theil, 8e Aufl. Berlin.
7) Geschichte der Philosophie in Umriss, Reclam.
8) De Uitkomst der Eleatische Philosophie, in het Tweemaandelijksch Tijdschrift II Jaargang, 1e Aflev. Sept. 1895.

INLEIDING.

Nadat vele geslachten in een zuiver lijdelijken toestand hadden geleefd, zonder wetenschappelijk na te denken over wat ze in de natuur zagen gebeuren, ontstond in de Grieksche wereld het eerste opzettelijk beschouwen der dingen bij de Ioniërs in Klein-Azië, vanwaar-uit het zich over Zuid-Europa heeft verspreid. De oudste Grieken philosopheerden nog niet, bij hen bestond uitsluitend de *dichterlijke* zienswijze der wereld. Men wist niet beter of alles was bezield, ook de naar onze opvatting levenlooze voorwerpen dacht men zich als bezielde wezens, met aandoeningen en begeerten. Zoo hield men bergen en rivieren voor machtige goden, die, als gewone stervelingen, zekere doeleinden najagen. Speren en pijlen nemen in 't gevecht evengoed deel aan den strijd als de krijgslieden zelf. Als Homerus den held Asteropaeüs twee lansen naar Achilles laat slingeren en de een slechts diens schild raakt, dan zegt hij van de tweede:

«Maar met de ander trof hij ter rechter, hem schampend den elboog,
«Zoodat 't donkere bloed ontvlood en de speer in den bodem
«Stak ver boven zijn hoofd *en begeerig het vleesch te verslinden.*"

De Grieken uit dien tijd meenden werkelijk en niet alleen bij wijze van spreken, dat die lans de begeerte had zich aan 't vleesch van Achilles' arm te verzadigen. Zoodra in deze zienswijze verandering komt en men de natuur meer *prozaïsch* ging beschouwen, kan men van het begin der wijsbegeerte spreken. Dit begin vangt aan met Thales, die de mythen over het ontstaan des heelals verwierp en voor een meer technische behandeling van die vraag den weg baande; hare geschiedenis loopt tot de Nieuw-Platoniërs, die van lieverlede tot zelfverzaking en geestvervoering vervielen en

daarmee het gebied der zuivere philosophie verlieten.

De geschiedenis van de Grieksche Wijsbegeerte verdeelt men in drie perioden:

I. De Voor-Socratische of cosmogonische periode (600—450 v. C.)

II. De Socratische of Anthropologische periode (450—300 v. C.)

III. De Nieuw-Platonische of theosophische periode (300 v. C. — 500 n. C.)

Tot goed verstand van Plato's Philosophie is het noodig, dat men met de leerstellingen van zijn voorgangers kennis make; daarom volge hier de ontwikkeling van hun leer in korte trekken.

Overzicht van de Philosophie van Plato en zijn voorgangers.

I. *Het voor-Socratische Tijdperk.*

De Voor-Socraten geven in 't algemeen beschouwingen over het ontstaan en het wezen der wereld (*cosmogonieën*). Ze zijn natuuronderzoekers, die de eigenaardigheid vertoonen, dat ze tusschen lichamelijke en geestelijke verschijnselen geen verschil maken. Men onderscheidt dit tijdperk in vier scholen:

A. **De Oud-Ioniërs,**
B. **De Pythagoreërs,**
C. **De Eleaten,**
D. **De Jong-Ioniërs,**

A. Tot de **Oud-Ioniërs** worden gerekend:

1 Thales, 2 Anaximander, 3 Anaximenes en 4 Heraclítus, die allen gekenmerkt worden door hun *hylozoïstisch* denken, d. w. z. door hun opvatting, dat de *hyle*, de stof, bezield is. Ook zij kennen nog dikwijls aan de levenlooze dingen een ziel en een meerdere of mindere mate van bewustzijn toe: ook zij zien de natuur nog voor een deel als dichters. Over het geheel vindt men deze zienswijze bij alle Voor-Socraten tot aan Demócritus, maar zij nemen voor 't eerst ook een zekere regelmaat aan in de verschijnselen, welke regelmatigheid niet geheel afhankelijk is van de emoties der meer of min bezielde dingen. In het dagelijksch leven ook van dien tijd had men wel degelijk besef van de onderworpenheid der stoffelijke voorwerpen aan het technisch ingrijpen van den mensch. Ieder wist, dat een lans, hoe bezield men zich die ook overigens dacht, in tweeën breekt, als men met een bijl er hard genoeg op slaat. In dezen meer nuchteren zin nu denken zich de eerste philosophen de wording en ontwikkeling van de geheele natuur, zonder evenwel den dichterlijken kijk op haar geheel te laten varen: gemengd blijven bij alle Voor-Socraten de dichterlijke en prozaïsche visies bestaan.

In den beginne was er één enkele grondstof, die spontaan veranderlijk was en dus zonder oorzaak van buiten tot andere stoffen kon worden; welke dat was werd willekeurig door hun phantasie bepaald. Uit die grondstof komen al de andere stoffen in de natuur voort. — Daar zij geen geschriften hebben nagelaten weet men zeer weinig van hen en wel het minst van

1 **Thales**. Omstreeks het jaar 625 v. C. te Milete geboren, deed hij bij de Chaldeërs in Babylon eenige astronomische kennis op. Hij bewees enkele eenvoudige wiskundige stellingen en leerde, dat alle stoffen uit **water** als grondstof zijn ontstaan. Het gelukte hem een zoneclips te voorspellen.

2 **Anaximander,** eveneens uit Milete geboortig, was zijn tijdgenoot en leerling. Als grondstof neemt hij het **„oneindige en onbepaalde”** aan, dat langzamerhand water, lucht en andere stoffen voortbrengt, doch zelf onvergankelijk is. Als oudste vertegenwoordiger van de afstammingsleer (Lamarck-Darwinistische descendentie-theorie) meent hij, dat de aarde oorspronkelijk in vloebaren toestand verkeerd had. In die vloeiende massa (water) vormden zich allerlei met blaasjes omgeven vischachtige dieren, die later, toen dat water vast werd, hun organisme wijzigden en zich aan het leven op het vasteland aanpasten.

Ook zouden er nog andere diersoorten geweest zijn, welker jongen na hun geboorte een langere verpleging noodig hebben dan dit met de meeste dieren het geval is. Van deze diersoorten zou dan ook de mensch afstammen, aangezien ook hij een langen verplegingstijd noodig heeft, voordat hij zich zelf kan verzorgen. De aarde hield hij voor een platten cylinder, die vrij in de ruimte zweefde Bij zijn sterrenkundige onderzoekingen vond hij den zonnewijzer, de landkaart en de hemelglobe uit. — Zijn jongere leerling was

3 **Anaximenes**. (± 500). Deze neemt als grondstof van alle dingen de **lucht** aan, die alles omgeeft en zeer bewegelijk is. Door verdichting en verdunning kan zij in andere stoffen overgaan en wordt zoo b.v. tot wolken en steenen of tot vuur en wind. — Gewoonlijk wordt tot deze school ook nog gerekend

4 **Heraclitus**, die, uit een aanzienlijk geslacht (± 500) te Ephese geboren, in zulk een duistere taal schreef, dat hij zelf „de duistere” werd genoemd, terwijl hij nog met een anderen bijnaam als de „schreiende” werd aangeduid. Van de wereld kende hij evenmin een ontstaan als een vergaan; er

was slechts één onveranderlijke grondstof, die hij met een naam bestempelde, welke *ongeveer* aan ons begrip **vuur** beantwoordt. Die stof neemt voortdurend nieuwe vormen aan, zet zich door verdichting in water en verder in aarde om langs „den weg naar beneden." Ook kan het proces in omgekeerde volgorde, langs „den weg naar boven" verloopen, zoodat aarde door verdunning (smelting) tot water en dit weer tot „vuur" wordt. Dit in-elkaar-overgaan heeft voortdurend plaats, daarom is er in de zichtbare wereld niets, dat onveranderlijk is. Hij stelt zich de veranderingen in de natuur voor als begrepen te zijn in een kringloop van de verschillende elementen, het eene gaat telkens in het andere over. Dit geschiedt echter niet willekeurig, doch volgens een algemeene *wereldwet* of *logos*. De zon is een vlam, die 's morgens aangestoken en 's avonds gebluscht wordt. Door al die veranderingen heerscht er voortdurend strijd, zoodat men eigenlijk wel kan zeggen, dat „strijd de vader van alle dingen is". Als „vuur" karakteriseert Heraclitus ook de menschelijke ziel, die in 't lichaam, (uit aarde en water ontstaan), bevat is. De ademhaling brengt haar met den *logos* in contact en schept zoo de mogelijkheid tot een hooger geestelijk bestaan. In het kort komt zijn leer dus hierop neer: „*alles verandert voortdurend.*"

De veronderstellingen, waarop de beschouwingen van de Oud-Ioniërs berusten, zijn dikwijls vaag en worden niet consequent volgehouden, terwijl zij zich evenmin er van bewust blijven, dat ze slechts met hypothesen werken. Ze komen er nooit toe, die veronderstellingen aan de werkelijkheid te toetsen. Dit mag men hun evenwel niet al te zwaar toerekenen, omdat hulpmiddelen tot een experimenteel onderzoek hun ten eenenmale ontbraken. Niettemin zijn tal van hun voorstellingen, ofschoon gewijzigd, (b.v. het idee van den kringloop der stof), in de tegenwoordige natuurwetenschap herleefd.

B. Tot de **Pythagoreërs** behooren o.a.:

1 PYTHAGORAS, 2 PHILOLAÜS en 3 ARCHYTAS.

Het kenmerk van deze school is, dat zij, in afwijking van de vorige wijsgeeren, die de stof slechts qualitatief behandelden, de heerschende vraagstukken quantitatief tracht op te lossen, door de betrekkingen tusschen de dingen in **getallen** uit te drukken. De leerstellingen van de vertegenwoordigers van het Pythagoreïsme zijn ons niet scherp van elkaar gescheiden overgeleverd; we zijn dus genoodzaakt, na korte historische

aanteekeningen van die vertegenwoordigers te hebben gegeven, hun leer in ééne beschouwing te behandelen.

1 **Pythagoras** was omstreeks 600 v. C. op het eiland Samos geboren. Na een reis door Griekenland te hebben gemaakt, vestigde hij zich te Croton in Beneden-Italië en stichtte daar een godsdienstig-staatkundig genootschap, dat zelfs tot op Sicilië zijn vertakkingen had. Dit genootschap wist grooten politieken invloed te verkrijgen en kwam met de democratische bevolking in botsing. Hieruit ontstond een strijd, die meer dan zes eeuwen duurde en met den ondergang van den bond eindigde. Deze bond was krachtig door een nauwe vriendschap van zijn leden; men beschouwde elkaars bezit als gemeengoed en streefde naar een deugdzaam leven.

2 **Philolaüs** was een tijdgenoot van Socrates, leefde in Croton of Tarente en was de eerste, die de Pythagoreïsche leer op schrift bracht.

3 **Archytas** van Tarente, een vertrouwd vriend van Plato, was ook als staatsman zeer bekend.

De regelmatige getallenverhoudingen, die de Pythagoreërs in de wiskunde aantroffen, brachten ze over op de natuur en de menschelijke ziel en maakten die verhoudingen tot het principe, waarop de verschijnselen, die wij waarnemen, berusten. Daarom had volgens hen ook de regelmaat, waarvan alles in de wereld getuigt, zijn grond in de omstandigheid, dat de getallen en getallenverhoudingen den grondslag en misschien ook wel de grond*stof* van al het bestaande vormden. Heeft b.v. een rechthoek een lengte van 3 en een breedte van 2, dan is zijn oppervlak 6. Nu hielden ze het getal zes voor het wezen van zoo'n rechthoek. Zoo werd ook het wezen van een klank door een getal bepaald, welke opvatting in de tegenwoordige natuurwetenschap beantwoordt aan de leer van de trillingsgetallen der tonen. Verder heeft de harmonie van verschillende klanken zijn grond in de bepaalde verhoudingen, waarin de trillingsgetallen tot elkander staan. Eveneens dachten zij zich de schoone gestalte van voorwerpen uit de natuur veroorzaakt door zekere bepaalde getallenverhoudingen, waarin de afmetingen van die voorwerpen voorkomen. Zelfs brachten ze deze beschouwingen op de zedenkunde over. Daar b.v. de „rechtvaardigheid" [1] werd

---

1) Vgl. de noot op p. 82.

opgevat als daarin te bestaan, dat men hetzelfde teruggeeft, wat men ontvangen heeft, [1]) zagen ze als het vaststaande en onveranderlijke in dit begrip een quadraatgetal. Volkomen rekenschap van zulk een beschouwing schijnen zij zich niet te hebben gegeven.

Aan alle getallen werd niet dezelfde waarde toegekend, een oneven getal achtten zij hooger dan een even, omdat het eerste niet door 2 deelbaar is en zij daarin een grootere standvastigheid zagen. In een wiskunstig punt zagen zij het getal 1 en achtten dit getal hooger dan 2, dat het wezen van een rechte lijn was. Op die wijze maakten ze allerlei combinaties.

Nu rijst de vraag, hoe de Pythagoreërs zich de betrekking tusschen die getallen en de stoffelijke voorwerpen dachten. Stelden zij zich voor, dat b.v. het wezen van een rechthoek als bovenbedoeld zes was? Of dachten zij zich het wezen van dien rechthoek als ontstaan *naar analogie van* het getal zes, in den zin, zooals wij b.v. zeggen „God schiep den mensch naar Zijn beeld?" Deze vraag laat zich niet met zekerheid beantwoorden, men doet het best aan te nemen, dat beide opvattingen bij de Pythagoreërs hebben geheerscht.

Ook op de astronomische verschijnselen pasten zij hun getallenleer toe. De regelmatigheid, waarmee de hemellichamen zich bewegen, zagen zij veroorzaakt door de vaste getallen, die van die bewegingen den grondslag vormden. Het heelal in zijn geheel (*kosmos*) stelden zij zich als een grooten bol voor, de sterren daarin als kleine lichtgevende kogeltjes, die zich met de aarde, — eveneens een bolvormig lichaam, — om een groot **centraal-vuur** bewegen. Bij de beweging van die bolvormige lichamen zouden welluidende tonen ontstaan, die zij de *harmonie der spheren* noemden. Die harmonische muziek hooren wij niet, omdat wij er van onze geboorte af aan gewoon zijn; „ook een smid hoort het kloppen van den hamer niet meer." De aarde keert steeds slechts éene zijde naar het centraalvuur toe, terwijl haar andere zijde, *de tegenwereld*, dientengevolge nooit verlicht wordt.

Hun ethische voorschriften betreffende opofferende vriendschap, gemeenschappelijk bezit en zelfverzaking vloeiden voort uit hun opvatting van de verhouding tusschen ziel en lichaam. Dit laatste beschouwden zij als een kerker, waarin het eerste was opgesloten. De ziel leidt evenzeer vóór als ná den dood

1) Vgl. p. 55, hoofdst VI.

van het lichaam een eigen bestaan en huist achtereenvolgens in verschillende lichamen (zielsverhuizing, *metempsychose*). Tal van ceremoniën en mysteriën dienden tot reiniging van die ziel, waarom waarschijnlijk ook 't nuttigen van sommige spijzen door hen verboden was.

Hoe vreemd hun natuurkundige beschouwingen, zooals die in de getallenleer tot uiting komt, mogen klinken, men houde wel in 't oog, dat ook in de moderne natuurwetenschap alle verschijnselen in maat en getal worden uitgedrukt, zoodat ook hier de band tusschen antiek en modern denken zichtbaar is.

C. **De Elaten.** Tot deze school behooren:

1 Xenophanes, 2 Parmenides, 3 Zeno en 4 Melissus.

Daar hare hoofdvertegenwoordigers te Elea (tgw. Velia, een stadje in Zuid-Italië) leefden en leerden, wordt hun philosophie „de Eleatische" genoemd. Gemeen hebben ze allen, dat ze de veelheid van dingen in ruimte en tijd, zooals die zich in de natuur voordoet, ontkennen; er is slechts **het „bestaande"**, het „zijnde"; slechts dàt bestaat en wel in zijn geheel als een **éénheid,** de veelheid der dingen is slechts schijnbaar; het **„niet-bestaande"** bestaat niet, ja, kan zelfs niet gedacht worden. Dit zijn de uitgangsgedachten van al hun verdere beschouwingen, die leeren dat „worden" en „vergaan" van dingen evenmin bestaat. Men ziet in deze beginselen de overeenkomst met Heraclitus en de Pythagoreërs, die ook ieder op hun wijs de onvergankelijkheid van grondstof en getallen aannamen.

1 **Xenophanes** geboren te Colophon in Klein-Azië (570), reisde, als rhapsode, die zijn eigen gedichten voordroeg, waarin hij het veelgodendom van Homerus en Hesiodus spottend bezingt, door Griekenland en Zuid-Italië, waar hij zich in Elea vestigde. De heerschende meeningen omtrent goden met menschelijke eigenschappen (*anthropomorph*), zooals die door de oude dichters waren voorgesteld, bestreed hij heftig. Voor Xenophanes is het eenige en werkelijk bestaande de godheid die hij zich vrij wel stoffelijk denkt met den vorm van het uitspansel. Uit die godheid komt al het bestaande voort, op de wijze zooals de oudere Ioniërs alles uit hun grondstof, de Pythagoreërs alles uit hun getallen laten voortkomen. Die godheid denkt hij zich verder als ongeworden, onvergankelijk en in een volkomen rust verkeerende. Hoe hij daarmee in overeenstemming brengt de bewegingen in de natuur en

het worden en vergaan der waarneembare wereld is niet duidelijk. Zijn grondgedachte heeft hij uitgedrukt in de formule: **„één-en-al"**. Ofschoon zijn godsidee wel eenige overeenkomst heeft met de latere algemeen aangenomen Godsgedachte en hij wel degelijk godsdienstig in aanleg is, heeft hem toch een zuiver verstandelijke weg tot zijn denkdeelden geleid. Zijn astronomische beschouwingen staan bij die der Pythagoreërs ver ten achter; in de sterren zag hij vurige wolken, die 's ochtends uitdooven, 's avonds weer lichtend worden. De aarde zelf dacht hij zich naar beneden toe oneindig groot en als de bron van alles, wat er in de natuur voorkomt en dus op zich zelf ontstaan en vergaan. Hoe hij zich in 't algemeen de betrekkingen tusschen de bewegingsverschijnselen in de natuur en de onveranderlijkheid in zijn alles-omvattende godheid dacht, schijnt hem zelf niet duidelijk geweest te zijn.

2 **Parmenides,** uit een aanzienlijke Eleatische familie gesproten (± 510), is het eigenlijke hoofd van de Eleatische school. Hoewel hij zich een leerling van Xenophanes noemt, is hij minder religieus in zijn beschouwingen en meer verstandelijk. Bij hem is het begrip van „het bestaande", de definitie daarvan en de consequentie daaruit het begin en 't eind zijner wijsgeerige overdenkingen.

De hoofdzaken van zijn leer komen op het volgende neer:

I. Het „bestaande" bestaat en 't „niet-bestaande" bestaat niet. Dit is het uitgangspunt van zijn geheele wijsbegeerte. Met het „bestaande" bedoelt Parmenides datgene, wat onder alle omstandigheden en in alle opzichten kan aangemerkt worden te bestaan. Zoo wordt dan ook de beteekenis van het „niet-bestaande" duidelijk, dat dus iets moet zijn (ofschoon het niet „is"), dat onder welke omstandigheden ook en in welke opzichten ook nooit als bestaanbaar kan worden aangemerkt.

II. De veelheid is onbestaanbaar [1].

Immers: als er vele *„zijnden"* zijn, dan moeten deze *„zijnden"* van elkaar onderscheiden zijn door hetgeen niet *„zijnde"* is, d. i. door het *„niet-zijnde"*. Indien vaststaat, dat het *„niet-zijnde"* niet is (zie stelling *I*), dan is de veelheid onbestaanbaar. Met deze tweede stelling wil Parmenides in verzet

---

1) De volgende bewijsvoeringen zijn wegens de helderheid zijner studie overgenomen uit Dr. J. D. Bierens de Haan *De Uitkomst der Eleatische filosofie*, in het het Tweemaandelijksch Tijdschrift II jaargang, 1e Aflever. p. 145 vlg. (Sept. 1895).

komen tegen de zich baan brekende atomen-leer, d. i. tegen de vraag: bestaat de grondsubstantie der wereld uit één of uit vele deeltjes? Het *„bestaande”* staat gelijk met het homogene onderscheidlooze, dat de ruimte vult; daaruit volgt onmiddellijk, dat het *„niet-bestaande”* identisch is met de ledige ruimte.

III. Het „bestaande” is onveranderlijk.

Immers het is niet ontstaan — tenzij uit het „niet-bestaande,” doch dit bestaat niet, (zie Stell. *I*) — dus kan het niet ontstaan zijn, — het kan niet vergaan, want dan moest het tot het *„niet-bestaande”* overgaan; — het is ook niet in wording, want *waartoe* zou het worden? er is immers niets dan het *bestaande* zelf. Men ziet dus, dat de eeuwige onveranderlijkheid van het bestaande gewaarborgd is door het feit, dat het *„niet-bestaande”* niet bestaat.

Deze beschouwingen schijnen allerminst er toe te kunnen leiden, de empirische wereld, d. i. de wereld der waargenomen verschijnselen, met al haar ontstaan en vergaan te begrijpen. Uit die moeilijkheid kon zich Parmenides al evenmin redden als Xenophanes. Hij ontkent dan ook maar ten eenenmale het bestaan van die waargenomen wereld en meent, dat onze zintuigen niet scherp genoeg zijn om *„het bestaande”* te zien zooals het werkelijk is. De verschijnselen-wereld is het *„niet-bestaande”* en bestaat dus niet (Stell. *I*). Hoe kras hij dit *„niet-bestaande”* in zijn metaphysische beschouwingen ook ontkent, wordt hij in zijn natuurkunde toch wel gedwongen daarmee rekening te houden. Dit is trouwens de groote tegenstrijdigheid in zijn leer gelijk we die bij zijn voorgangers ook hebben opgemerkt.

3 **Zeno**, geboortig uit Elea, was een leerling van Parmenides, maakte in zijn gezelschap een reis naar Athene en kwam daar in kennis met Socrates. Hij bewijst ongeveer dezelfde stellingen als zijn meester, doch op een geheel andere wijze. In de reeds aangehaalde Studie van DR. BIERENS DE HAAN [1]) zegt deze: Parmenides had voor het bewijs van Stelling *II* noodig ’t begrip van ’t *„niet-zijnde”*; Zeno doet ’t anders, hij richt zich tegen de innerlijke tegenstrijdigheden van ’t begrip der *„veelheid”*. Zoo ook direct tegen de onbestaanbaarheid van ’t begrip der *„beweging”*. Zeno wijst op de ongerijmdheden voor ’t denken van enkele der kenmerken van die

---

1) p. 149.

begrippen. Hij heeft twee directe bewijzen gegeven voor stelling *II* van Parmenides; en twee tegen de ongerijmdheid van 't begrip der *„beweging"*. Om aan te toonen, dat het *„bestaande"* slechts eenheid is, redeneerde hij als volgt[1]: Wanneer 't *„zijnde"* een veelheid ware, zoo moest het te gelijk oneindig klein en oneindig groot zijn, want de veelheid is een aantal eenheden; een eenheid nu is slechts het ondeelbare; het ondeelbare heeft geen afmeting of grootte. Maar een veelheid van afmetinglooze eenheden kan zelf ook geen grootte hebben, want 0 + 0 + 0 enz. = 0;

maar ook: wat geen grootte heeft is niet; bestaat het vele, dan moet het grootte hebben; dus moet er afstand zijn tusschen zijn deelen: er liggen dus deelen tusschen de deelen van 't vele in; maar ook deze hebben grootte, zoodat van hen hetzelfde geldt, enz. Elke veelheid bestaat dus uit oneindig vele grootheden, is oneindig groot.

Het begrip van het vele als oneindig klein (0) en oneindig groot, is in zich zelf tegensprekelijk.

Tegen *„beweging"* kleedt hij zijn bewijs aldus in [2]: Om een bepaald punt te bereiken, moet een bewegend lichaam eerst de helft van den afstand doorloopen, maar om deze helft af te leggen, moet het eerst de helft daarvan, en van deze laatste helft wéér eerst de helft doorloopen hebben, enz. enz. Het lichaam heeft dus een oneindigen afstand af te leggen, voor 't een bepaald punt kan bereiken; maar de oneindige afstand kan niet afgelegd; beweging tot een bepaald punt is dus onmogelijk.

Het bekende voorbeeld is de „Achilles", door Zeno als afzonderlijk bewijs met eenige wijziging voorgedragen: de snelvoeter Achilles kan de schildpad niet inhalen als deze een voorsprong heeft, want eerst moet Achilles 't punt bereiken waar de schildpad te loopen begon, daarna 't punt, waar de schildpad was, toen Achilles op 't eerste punt aankwam, enz. tot in oneindigheid. [3]

4 **Melissus** leefde in 't midden der 5e eeuw v. Chr. Hij is niet meer zoo'n streng Eleaat als zijn drie voorgangers en wijkt zelfs in enkele belangrijke opzichten van Parmenides

---

1) De volgende bewijsvoeringen zijn weer uit Bierens de Haan (p. 150) overgenomen.

2) Zie noot 1.

3) Zoo staat de „vliegende pijl" stil, op elk moment is hij in rust, dus is er geen beweging.

af, terwijl de vorm zijner beschouwingen veel met die van Zeno overeenkomt.

D. **De Jong-Ioniërs.**

1 EMPEDOCLES, 2 ANAXAGORAS, 3 LEUCIPPUS, 4 DEMOCRITUS.

De Jong-Ioniërs hebben met de drie voorgaande groepen gemeen, dat zij nog echte natuurkundigen zijn, zich in hunne beschouwingen uitsluitend tot de stoffelijke natuur bepalen. Hierin echter onderscheiden zij zich van hen, dat ze van andere grondgedachten uitgaan. Waar de Oud-Ioniers steeds éëne grondstof aannemen, veronderstellen zij er vele, die elk op zich zelf eeuwig en onveranderlijk zijn, doch door hare bewegingen tal van verschijnselen in de natuur teweegbrengen.

1 **Empedocles** werd (± 490) te Agrigentum (tgw. Girgenti op Sicilie) geboren. Hij muntte op velerlei gebied uit en stond in hoog aanzien. Met Parmenides ontkent hij het ontstaan en vergaan van de stoffen in de natuur en hij verklaart het door de zintuigen waargenomen ontstaan en vergaan der dingen uit de omstandigheid, dat de elementen tot in het oneindige deelbaar zijn en die deelen zich nu eens samen verbinden, dan weer gescheiden worden. Die elementen zijn echt-Eleatisch (naar de opvatting van Parmenides), niet ontstaan en kunnen ook nooit vergaan; ze zijn dus eeuwig en onveranderlijk. Alleen quantitatief veranderen ze, niet qualitatief. Van zulke elementen noemt Empedocles er *vier* : **aarde**, **water**, **vuur** en **lucht**. De verbinding en scheiding dier grondstoffen zou dus zóó plaats vinden, dat de kleinste deeltjes van de eene stof zich tusschen de kleinste openingen van de andere nestelen en er bij scheiding weer uit te voorschijn komen; al die bewegingen zouden door een „**kracht**" veroorzaakt worden. Empedocles beschouwt de stof niet meer hylozoïstisch, niet meer bezield, maar hij vat haar en de beweging-veroorzakende kracht op als twee zelfstandig bestaande dingen.

In het bizonder neemt hij twee kracht-soorten aan, die hij **liefde** en **haat** noemt. Volgens hem bestaat er een kringloop van toestanden der wereld In den beginne, toen de liefde alléén heerschte, waren alle elementen vast verbonden; in de tweede periode trad eenigermate de haat op, waardoor de stoffen meer en meer gescheiden werden. In het derde tijdperk was de liefde geheel verdwenen en heerschte de haat alléén, zoodat toen dan ook de elementen gescheiden waren; in de laatste phase neemt de liefde weer meer en meer de overhand en keert de verbinding der elementen geleidelijk terug.

Verder gaf hij als bioloog verklaringen van planten- en dierenleven, van welke enkele een bij uitstek modern karakter dragen. Dieren en planten zijn organismen, die met elkaar een bepaalde overeenkomst vertoonen. Aanvankelijk waren ze meer of min gebrekkig ontstaan; de voor de omgeving geschikteren bleven in 't leven, de minder goed geadapteerde kwamen om: dus is dit een zuiver mechanische verklaring van de ontwikkeling der diersoorten. Ook de levensverschijnselen van den mensch vat hij mechanisch op: het bloed zou een innige vermenging der vier elementen zijn, de zintuigelijke waarneming tot stand komen door 't overgaan van de kleinste deeltjes der dingen in het correspondeerende zintuigorgaan; des menschen geheele geestelijk leven moet als op deze wijze ontstaan gedacht worden en zou dus een van de stof volslagen afhankelijk bestaan hebben.

2 **Anaxagoras** te Clazomenae in Klein-Azië (± 500) geboren, vertrok, door een sterke liefde tot kennis en weten geleid, op twintigjarigen leeftijd naar Athene, waar hij met de meest voorname personen nauwe banden van vriendschap aanknoopte. Evenmin als zijn voorganger gelooft hij aan 't ontstaan en vergaan der dingen (Eleaten!) Wat zich als zoodanig voordoet, is niets dan een verbinding en scheiding van de op zich zelf onveranderlijke *grondstoffen*, die in *oneindig* groot aantal, (misschien wel bij wijze van spreken zoo bedoeld), zouden bestaan. Hierin wijkt hij dus belangrijk van Empedocles af, die van slechts *vier* elementen uitging. Zulk een element denkt Anaxagoras zich als een stof, die tot in 't oneindige deelbaar is en, bij deeling, steeds weer gelijksoortige stoffen geeft. De lichamen en voorwerpen, zooals die in de natuur voorkomen, bestaan in verbindingen van zulke grondstoffen, waartoe hij o. a. vleesch, bloed en gebeente rekent. Men ziet dus hieruit, dat Anaxagoras enkel 't oog had op mechanische deelen en niet op scheikundige in den modernen zin van 't woord. Wanneer zich een ding qualitatief (d. i. naar aard en eigenschappen) anders voordoet dan een ander ding, dan geschiedt dit, doordat het uit quantitatief-verscheiden elementen is samengesteld. Een ding in de natuur verandert door toe- of afname van 't aantal stoffen, waaruit 't bestaat.

Het fijnste en lichtste element is de **goddelijke (wereld-) geest, (noos)**, die al de andere elementen en verbindingen in beweging brengt, zelf niet door iets anders in beweging gebracht wordt en de oorzaak is, waardoor alle regelmatigheid

in de bewegingen der dingen tot stand komt. Ook de menschelijke geest ontleent zijn aanzijn aan de werking van den *noes*, qualitatief blijft hij steeds dezelfde, niet quantitatief.

Den aanvang der wereld denkt Anaxagoras zich aldus: *Alle elementen waren innig verbonden* als in chaotischen toestand, tot ze door de werking van den *noes* geleidelijk werden gescheiden, welke scheiding nog steeds voortduurt. Volgens dit proces zou water, aarde, gesteente en al 't andere uit de grondstoffen geworden zijn. De sterren en de zon houdt Anaxagoras voor bij haar ontstaan gloeiend geworden steenen, die soms op de aarde neervallen, zooals de meteoor in Aegos-Potamos [1]. Zons- en maansverduisteringen verklaart hij op dezelfde wijze als de hedendaagsche astronomen. Over de afmetingen der hemellichamen gaf hij voor zijn tijd treffende schattingen, zoo hield hij de zon voor een gloeienden steen, grooter dan de geheele Peloponnesus. [2]

Planten en dieren zijn eveneens bij de oer-scheiding, nadat de aarde eenmaal gevormd was, ontstaan en werden met een groote hoeveelheid *noes* bedeeld; deze bewerkstelligde hun groei en geestelijken aanleg en gaf hun een zekere mate van bewustzijn (vreugde en smart).

3 **Leucippus** (geb. ± 500) en 4 **Demócritus** (van Abdéra in Thracië, tijdgenoot van Socrates) worden de *atomisten* genoemd; uit hun leer zal blijken hoe zij dien naam hebben gekregen. In lijnrechte tegenstelling met Parmenides en Zeno nemen zij het bestaan van een *„ledige ruimte"* aan (d. i. volgens de Eleaten het *„niet-bestaande,"* dat niet bestaat). Daarin bewegen zich tal van *atomen* in allerlei richtingen. Die atomen zijn hard, ondoordringbaar en ondeelbaar; qualitatief onveranderlijk, alle van dezelfde stof; alleen verschillend in grootte, vorm en bewegingstoestand. Het eene ding in de natuur vertoont zich qualitatief verschillend (d. i. in geur, kleur, klank enz.) van het andere, enkel en alleen doordat zijn atomen een andere afmeting, vorm en bewegingstoestand hebben dan de atomen van het andere ding. Dit is het hoofdkenmerk van hun wereldleer (*cosmologie.*)

Van Leucippus weet men niet veel; zijn leerling Democritus

---

1) Een stadje in de buurt van de Straat der Dardanellen; daar was dus een eens meteoor gevallen, Anax. had dien gezien en het verschijnsel voor het opbouwen zijner stellingen gebruikt.

2) De Peloponnesus wordt nu Morea genoemd. De Ouden dachten zich de aarde als niet veel grooter dan de Grieksche wereld. In verhoudingis zijn schatting dus niet onaardig.

schijnt hem geheel gevolgd en zijn beschouwingen belangrijk te hebben uitgebreid. Reeds in de oudheid stond Democritus veel hooger aangeschreven dan Leucippus en was veel meer bekend; dit is tegenwoordig ook nog het geval.

Beiden stonden op zuiver Eleatisch standpunt, waar ze alle ontstaan en vergaan, alle qualitatieve veranderingen in de natuur ontkenden. Alleen het bestaan van de *„ledige ruimte"* konden ze niet missen. In deze ruimte bewegen zich de atomen, die, zooals reeds gezegd, alle uit één en dezelfde stof bestaan. Voor andere atomen zijn ze ondoordringbaar en op zich zelf ondeelbaar en onveranderlijk: dus zijn ze niet geworden, (zuivere Parmenides-leer).

Denkt men zich, op de wijze van Parmenides, de ledige ruimte weg, dan zou er niets dan één enkele grondstof overblijven, buiten welke er niets zou bestaan; dan ziet men dus duidelijk de formule van Xenophanes weer opduiken: **„één-en-al."** De beweging der atomen is een eigenschap van die kleinste deeltjes zelf; ze hebben zwaarte, vallen omlaag en stooten daarbij tegen elkander, daardoor ontstaan de verschillende bewegingen, rechtlijnige en cirkelvormige als die van de hemellichamen. Daarbij ontkennen ze onstoffelijke bewegings-oorzaken als haat en liefde (Empedocles) of stoffelijke als de *noes* (Anaxagoras). Bij Democritus is de onderscheiding van primaire en secundaire qualiteiten (later door Locke [1]) scherp aangegeven) duidelijk aanwezig; de eerste zijn de afmeting, zwaarte en bewegingstoestand der dingen, die ze (wel te verstaan volgens deze denkers, niet volgens de hedendaagsche opvatting) óók hebben, zonder dat onze zintuigen die „qualiteiten" waarnemen; de tweede groep van eigenschappen der dingen (kleur, geur, klank, enz.) komen pas *in* ons tot stand en zullen dus bij verschillende individuen verschillend zijn. Heel consequent is Democritus' ten einde gedachte mechanische natuurleer (d. i. de opvatting, dat de natuur als een groote machine in elkaar zit, dat alle processen daarin plaats hebben, doordat het eene deel de beweging aan het andere meedeelt), in zijn opvatting van de ziel als te bestaan uit de fijnste, bolvormige, volkomen gladde atomen, die ook een bestanddeel van 't vuur zouden vormen. De zintuigelijke waarneming en 't denken bij den mensch verklaart hij door aan te nemen, dat *„beelden"* (afbeeldingen)

---

1) Engelsch wijsgeer uit het begin der 17e eeuw (zie Dl. I, Algem. Gesch. der Phil. p. 150.)

van de dingen in ons dringen en zelf weer aanleiding geven tot het ontstaan der denkbeelden.

De atomisten hebben de idee van 't „eeuwig-en-onveranderlijk-bestaande" der Voor-Socraten het strengst opgevat en op de meest consequente wijze doorgevoerd. Misschien is deze consequentie wel de oorzaak, waarom zij in de oudheid (behalve bij de Epicuristen) weinig gezien waren. Plato en Aristoteles hebben hun de wegcijfering van een onstoffelijk doel-bewust werken in de natuur zwaar toegerekend. Hun met de grootste nauwgezetheid doorgevoerd materialisme vertoont — wellicht meer dan eenig ander systeem der oudheid, dat met een van tegenwoordig correspondeert — overeenkomst met dat van den modernen tijd, hetwelk evenwel zijn bloeitijd schijnt gehad te hebben. Op het engere gebied der nieuwere natuurwetenschappen echter, ook in de empirische zielkunde, is de mechanische verklaring der verschijnselen nog ongeschonden in gebruik. —

II. *Het Socratische Tijdperk.*

Dit tweede tijdvak verschilt van het vorige èn door 't *onderwerp* van philosopheeren èn door de *wijze*, waarop de stof wordt behandeld. Waar tot dusver voornamelijk de stoffelijke natuur het object der wijsgeerige beschouwingen was, en dit volgens een naar hedendaagsche opvatting niet steeds streng-wetenschappelijke methode, komt thans geleidelijk de neiging aan den dag, om studie te maken van de menschelijke ziel en hare verschijnselen. Dit geschiedt echter zonder het stellen van in de lucht hangende hypothesen, doch door gebruik te maken van scherper-belijnde en beter-onderzochte begrippen. In dezen tijd, die de bloeitijd van de Grieksche cultuur zal worden, treffen we drie philosofen aan, die hun stempel hebben gedrukt op de geheele periode: het zijn SOCRATES, PLATO en ARISTOTELES. Een zekere overgang tot hen wordt gevormd door de SOPHISTEN. Dit tijdvak wordt aldus ingedeeld:

A. **De Sophisten,**
B. **Socrates,**
C. **de eenzijdige Socraten,**
D. **Plato,**
E. **Aristoteles.**

A. **De Sophisten.** Voor ons doel zij het voldoende van de Sophisten slechts te behandelen

1 Protagoras, 2 Gorgias en 3 Prodicus.

Met de sophisten zijn we tot de vijfde eeuw v. C. genaderd, waarin dezen met het inzicht optreden, dat de waarheid niet pasklaar en algemeen-geldig in ons komt en dus een objectief algemeen-geldig karakter heeft, doch dat hetgeen de natuur ons biedt geheel door de waarnemingswijze van het subject wordt bepaald; voor elk subject dus anders kan zijn: dus heeft ze een zuiver subjectief karakter. Dit kenmerk kenden de sophisten niet alleen aan de natuur toe, maar ook aan alle tot dusver beoefende geesteswetenschappen [1], (moraal, recht, geschiedenis enz.). Zoo werd de bindende kracht der staatswetten verzwakt en aan de voorschriften van de zedenleer, zooals die vanouds her was overgeleverd getornd; alleen die voorschriften, welke de aard van 's menschen wezen meebrengt en die elk subject in zich zelf gevoelt, die hielden ze voor geldend. Het natuur-recht stond bij hen hooger dan het historisch-geworden recht; men begrijpt dus, dat de religieuze voorstellingen, die door de natuurleer der Voor-Socraten reeds ernstig verzwakt waren, door de Sophisten heelemáál werden verdrongen.

De plaats, die de Grieksche wetenschappen in haar geheel in het Grieksche leven gingen innemen, verandert ten tijde van de sophisten evenzeer; een gevolg van de politieke wedergeboorte na de overwinningen op de Perzen behaald. [2] De democratie zegevierde in den Griekschen staat, althans in het Attische gedeelte, met Athene als middelpunt. De breedere lagen van 't volk wilden leeren kennen wat tot dusverre in engeren kring was bestudeerd. De jongelui te Athene hadden meer dan vroeger behoefte zich voor hun politieke loopbaan te laten opleiden; want hooger dan voorheen werden de eischen, aan den politicus gesteld, en grooter het aantal van hen, die zich met de politiek inlieten. Bij de sophisten nu kon men de rhetoriek leeren, d. i. de kunst om zijn gedachten in welsprekenden vorm te uiten, en tevens die hulpwetenschappen, die voor een staatkundige loopbaan werden vereischt. —

Hoewel de sophisten de wetenschappen in 't algemeen niet

---

1) Zie beneden p. 339 noot.

2) De Grieken hadden met de Perzen, die naar Europa waren gekomen om hen te onderwerpen, drie moeielijke oorlogen gevoerd (493—431) en de overweldigers geheel verslagen.

verder brachten, maar haar onder een breederen kring verspreidden, hebben toch de knapsten van hen bepaalde wijsgeerige beschouwingen gegeven. Terwijl het woord *sophist* steeds had beteekend „een geleerd man”, „een wijze”, krijgt het nu den zin van „leeraar,” „iemand, die voor geld onderwijs geeft.” De groote sommen, die ze verdienden, en de bespotting, waarmee Plato hen bejegende, zullen wel de oorzaken zijn geweest, waarom de naam „sophist” later een minachtende bijbeteekenis heeft gekregen.

Als leeraren in die rhetoriek was ’t voor de sophisten van belang het mechanisme van den menschelijken geest nauwkeuriger te kennen; zoo kwamen ze tot de studie van de zielkunde (*psychologie*) en stuurden de wetenschappen in de richting, waarin Socrates later zou voortwerken. Spraakkunst (*grammatica*) en redeneerkunde (*logica*) waren nieuwe leervakken, door hen uitgedacht en onderwezen; doch in al hun onderzoekingen zijn ze sceptisch gezind, d. i. zij blijven aan de waarheid van de verkregen resultaten twijfelen. Dit is dan ook niet te verwonderen bij menschen, wier hoofdbezigheid ’t is hun leerlingen knap en handig te doen redeneeren en heden déze stelling, morgen haar tegenovergestelde, aannemelijk te maken.

1 **Protagoras** (± 450) verzamelde om zich heen een grooten aanhang van leerlingen, aan wie hij onderwijs gaf in practische levenswijsheid. Geboren te Abdéra in Thracië, hield hij zich langen tijd te Athene op, doch bezocht ook talrijke andere plaatsen. **„De mensch is de maat van alle dingen”**, ziedaar het sceptisch karakter van zijn wijsbegeerte geformuleerd; objectieve waarheid is er niet, de waarnemingswijze van het subject bepaalt den aard van de kennis, die het krijgt. Van geen enkel ding kan men ooit zeggen dat het nu zùs, dan zóó is; alles verandert voortdurend, is steeds in wording. (Hij neemt dus dezelfde grondgedachte aan als Heraclitus, doch werkt die niet op dezelfde wijze uit). Het eene ding in de natuur *werkt* op het andere, dat andere *ondergaat* die werking. Bij de zintuigelijke waarneming komt de beweging, uitgegaan van ’t voorwerp, in ons zintuig, terwijl dit laatste op zijn beurt op de ontvangen beweging werkt; dus heeft er een wisselwerking plaats. Het voorwerp *ageert*, het zintuigorgaan *reageert*; de voorstelling, die wij ten slotte van het voorwerp krijgen, is voor een deel afhankelijk van die *reactie*, welke bij alle individuen nu eenmaal verschillend is, daar ieders waarnemingswijze en opvatting der

dingen sterk geïnfluenceerd wordt door zijn stoffelijke gesteldheid, zijn opvoeding, omgeving enz. Al ons weten krijgen we volgens Protagoras door de zintuigen, zoodat dus onze geheele wetenschap een volkomen subjectief karakter draagt. Ook aan de primaire qualiteiten der dingen [1]) twijfelt hij, of liever, daaromtrent meent hij beslist, dat wij aangaande haar ware wezen niets kunnen weten; vandaar dat voor hem de betrouwbaarheid van de wiskunde geenszins boven allen twijfel verheven was.

2 **Gorgias** was (± 480) te Leontini op Sicilië geboren en werd bekend om zijn welsprekendheid. Voor zekere officiëele bemoeiingen werd hij naar Athene afgevaardigd en verkondigde daar zijn leerstellingen, als men dien naam ten minste mag gebruiken voor den inhoud eener wetenschap van iemand, **die alles ontkende.**

Gorgias is een even streng scepticus als Protagoras, doch zijn wetenschappelijke conscientie staat al niet meer zoo hoog. Hij ontkent niet enkel het „niet-bestaande," (zooals de Eleaten deden), maar ook het „bestaande"; m. a. w. waar Protagoras de „natuur" voor onkenbaar hield, hield Gorgias haar voor een illusie. Voorts leerde hij, dat, zoo er al iets bestond, dit toch niet zou kunnen gekend worden; want het denkbeeld, dat wij door de gedachte van een zeker ding krijgen, is in wezen geheel iets anders dan het ding zelf; de voorstelling van een ding en het voorwerp, waarvan die voorstelling afkomstig is, zijn twee geheel verschillende zaken [2]).

Gorgias zag in de *woorden* een onvoldoend middel, om onze gedachten juist mee te deelen; hij *twijfelt* niet alleen (wat correct zou geweest zijn) of een woord (de klank of het letterschrift) wel dezelfde voorstelling bij een ander opwekt als bij den spreker, maar hij *ontkent* dit ten eenenmale. Ter toelichting diene het volgende voorbeeld. Wanneer twee personen een kleur zien, dan krijgen ze ieder een voorstelling daarvan; doch nu is het de vraag of bij die waarneming A volkomen denzelfden gezichtsindruk ontvangt als B; er bestaat volstrekt geen middel om dit te controleeren.

3 **Prodicus** van Ceos (een der Cycladen, tgw. Zia) kwam ongeveer in het jaar 410 te Athene, waar hij evenals de andere sophisten voor geld onderwijs gaf in de welsprekendheid en

---

1) Zie p. 17, reg. 24 v. b.

2) B.v. papier is brandbaar, doch mijn voorstelling van papier is dat niet.

spraakkunst. Hij telde vele beroemde mannen onder zijne hoorders en stond in hoog aanzien. Wanneer men iemand het praedicaat „knap" wilde geven, zeide men „hij is knapper dan Prodicus."

Hij beproefde de beteekenis van synoniemen nauwkeurig vast te stellen.

B. **Socrates.**

Socrates werd in 469 te Athene geboren; zijn vader was beeldhouwer, zijn moeder vroedvrouw. Hij noemt zich een leerling van Prodicus. In afwijking van de sophisten nam hij geen geld voor zijn onderwijs, waarbij hij alle schoolsche geleerdheid en praal vermeed. Overal in Athene vertoonde hij zich en onderhield zich met ieder, die naar hem wilde luisteren. Nooit echter drong hij zich aan iemand op; trok toch door zijn goede manieren en zijn tact iedereen tot zich en placht elk zijn onwetendheid onder het oog te brengen. In de werkplaatsen van de ambachtslui, zoowel als in de gymnasia [1]), overal vertoonde hij zich om over de wetenschappen gesprekken te voeren; iedereen aansporend tot onderzoek van wat goed is voor den mensch en hem gelukkig kan maken. Voor zijn eigen handelingen vond hij een duidelijken aanwijzer in zijn *daemonium* d. i. goddelijk teeken [2]), dat hem nu en dan van een bepaalde handeling terughield, zonder dat hij zich van de herkomst van die aanwijzing rekenschap wist te geven. Toen Socrates voor het gerecht was gedaagd, aarzelde hij niet zich zelf te verdedigen, omdat de stem van zijn geweten zich niet waarschuwend liet hooren.

In alles wat hij zag of wat er gebeurde wist hij voor zijn discoursen aanknoopingspunten te vinden. Hij bevond zich liever bij zijn vrienden en op de markt dan in zijn huiselijken kring, wat wellicht zijn grond heeft in het minder gezellige leven met zijn vrouw Xanthippe, hoezeer de boosaardigheid, die haar spreekwoordelijk deed worden, wel wat overdreven schijnt. Met politiek heeft hij zich bijna nooit bemoeid en, ofschoon in wezen democraat, werd hij toch gemeenlijk voor een aristocraat gehouden, omdat hij vele chauvinistische aanhangers van de oligarchie onder zijn intiemste vrienden telde. De democratische partij, die het oligarchische bestuur verdreven had, [3]) wilde bovendien al wat de sophistiek had

---

1) Zie p. 134, noot 3 en p. 224, noot 2. — 2) Vgl. noot 1, op p. 129.
3) Vgl. p. 380 noot 2.

gevormd met wortel en tak uitroeien. Ook Socrates is op zeventig-jarigen leeftijd door het drijven der volkspartij als offer gevallen. De hoofdoorzaken daarvan waren voornamelijk misverstanden: men hield hem voor een sophist, wat hij niet was; men dacht, dat hij aan de bestaande staatsgoden niet geloofde, nieuwe wilde invoeren en daardoor de jeugd bedierf.

Zijne methode:

Wat we boven gezegd hebben omtrent 't verschil tusschen dit tijdvak en het vorige [1]) geldt in zijn vollen omvang van Socrates. Alle studie van natuurwetenschap versmadend, houdt hij zich uitsluitend bezig met de geestelijke verschijnselen van den mensch, voor zoover die op 't menschelijk handelen betrekking hebben (*ethiek*).

De wijze, waarop hij zijn onderzoek instelt, is een geheel nieuwe. Met zijn medeburgers, voornamelijk met zijn vrienden en volgelingen, houdt hij gesprekken over onderwerpen, die hem interesseeren. Hij stelt hun vragen en doet dan alsof hij zelf niet op de hoogte is en zich door anderen wil laten inlichten. Zoo krijgt zijn discours een zeer *ironisch* karakter [2]); door zijn ondervragen komen de meeningen, die men over de questie heeft, aan den dag; Socrates stelt daar zijn eigen inzichten naast. Dit alles doet hij niet toevallig, doch volkomen stelselmatig en bij al zijn onderzoekingen, want hij meent, dat onder de heerschende meeningen de waarheid verscholen ligt en men deze door nauwgezet scheiden en schiften voor den dag kan brengen. Deze manier van zulk 'n onderzoek aan te pakken noemt Socrates zelf de *maeëutiek*, d. i. vroedvrouwkunde, verloskunde, die hij op het voorbeeld van zijn moeder toepaste, aangezien hij bij 't voor den dag halen der meeningen in geestelijken zin hetzelfde doet als de vroedvrouw in stoffelijken. [3])

Is hij eenmaal zoo ver, dat hij een aantal meeningen betreffende de questie bij elkaar heeft, dan onderwerpt hij die aan een critisch onderzoek door ze èn met elkaar èn met andere bestaande inzichten te vergelijken. Hierbij gaat hij dus zuiver *dialectisch* te werk, want in wezen is alle dialectiek eigenlijk vergelijking. Zoo past een wetgever haar toe, wanneer hij de wet, die hij wil maken, vergelijkt met andere

---

1) p. *18* reg. *19* v.b.

2) De Socratische *ironie* is bekend. Een staaltje daarvan vinden we beneden, p. 64, hoofdstuk 11.

3) Een duidelijk voorbeeld daarvan geeft 't slot van hoofdst. 2, p. 51 vlgg.

bestaande wetten, rechtsbeginselen en rechtsregels, opdat zij daarmee in overeenstemming zal zijn. Ofschoon Aristoteles den Eleaat Zeno aangewezen heeft als den uitvinder van deze methode, is toch Socrates ontegenzeggelijk de eerste geweest, die de *dialectiek* op breede schaal heeft ingevoerd en in practijk gebracht. 1)

De voorbeelden, die hij in de *dialogen* (wij zouden zeggen: discoursen) voortdurend aanhaalt, om den ander tot erkentenis van zekere stelling te brengen, ontleent hij meestal aan de ambachten en handwerken. Zoo vraagt hij: „zal niet een zieke het meeste vertrouwen stellen in de behandeling van hem, die de geneeskunde geleerd heeft? Zullen niet zij, die een zeereis doen, zich het liefst overgeven aan hem, die de stuurmanskunst goed verstaat? Zal niet de landbouwer het best van allen den landbouw kennen? Zal niet hij, die wil leeren paardrijden, bij een ervaren pikeur in de leer gaan? Weet de bouwmeester niet 't best hoe een huis te bouwen?" — — zóó vraagt Socrates, wanneer hij den ander tot de overtuiging wil brengen, dat *diegene het best een zaak zal doen, die die zaak 't best heeft geleerd.* Zoo tracht Socrates altijd uit tal van bizondere gevallen, aan welker waarheid niemand twijfelt, een meer algemeene waarheid te distilleeren; stelselmatig klimt hij van het bizondere tot 't algemeene op. Hij doet dit wel is waar niet zoo streng wetenschappelijk als het in de tegenwoordige natuurwetenschap geschiedt, waar men de bizondere gevallen niet willekeurig kiest; dit neemt echter niet weg, dat zijn *inductie* met de hedendaagsche inductieve methode veel overeenkomst heeft en dat hij 't daarmee tamelijk ver heeft gebracht. 2)

Zijn bedoeling is nu verder om door middel van die inductie te komen tot opsomming van al die kenmerken, die een of ander begrip, waarover het onderzoek loopt, bevat, zoodat het wezen, de inhoud, ervan volkomen bepaald is. Socrates beproeft de *definities* te geven van de begrippen op het gebied van al die geestelijke verschijnselen van 't zieleleven, welke op het menschelijk handelen betrekking hebben.

Zijne leer:

Wat er positiefs aan wijsbegeerte door Socrates geleverd is,

---

1) De dialectiek omvat in zekeren zin ook de inductie, daarom kan men in 't kort de dialectiek ook definiëeren als we dat in noot 3 op p. 295 hebben gedaan.

2) Bijna het geheele 1e boek van den „Staat" is daarvan een duidelijk voorbeeld.

is niet veel, maar zijn overtuiging, dat, in tegenstelling met wat de sophisten leerden, een voor alle menschen geldige norm van waarheid bestaat, die door menschelijk denken zou zijn te benaderen, *die* overtuiging is een overwinning geweest op 't wetenschappelijk verval uit zijn tijd en maakt hem belangrijk voor de geschiedenis der wetenschap van heden. Naar die objectieve waarheid te zoeken, dáártoe spoorde hij zijn medeburgers aan; iedereen moest bij zich zelven nagaan of zijn voorstellingen en begrippen aangaande deugd, rechtvaardigheid, dapperheid, zelfbeheersching enz. enz. wel juist, vooral of ze wel helder en niet half waren. Hij haatte dat alom heerschende, door de sophisten verbreide, half-weten, dat den weg tot ware kennis verspert. Van zich zelf bekende Socrates, dat hij de waarheid aangaande de bewuste zedenkundige vraagstukken niet bezat, maar de meesten zijner tijdgenooten meenden haar wèl te hebben, terwijl ze in werkelijkheid onwetend waren. Socrates' uitspraak: „Ik weet niets, ik weet alleen, dàt ik niets weet," sloeg juist op dit inzicht. Hij spoorde dus tot onderzoek van de voorstellingen en begrippen aan, die ieder door opvoeding en studie verworven had, er den nadruk op leggend, dat men niet moest schromen, desnoods alles over boord te werpen, zoo het niet tegen nauwkeurige kritiek bestand bleek. Zoo is dan ook de geheele Socratische philosophie eigenlijk niet anders dan zelfbezinning aangaande ethische vraagstukken. Socrates' hoofdstelling, waaruit hij andere logisch afleidde, was deze: **deugd en weten zijn één.** Alle zedenkundige begrippen met andere woorden, (zooals braafheid, rechtschapenheid, ingetogenheid, enz.) krijgen eerst dàn 't karakter van „moreele" dingen, wanneer men zich ten volle van den inhoud van dat begrip bewust is; wanneer men zich helder en in vollen omvang voor den geest kan brengen alle kenmerken van zulk een begrip, wanneer men er *connotatie* van heeft [1]). Iedereen weet wel een eik van een kastanjeboom te onderscheiden, of een dapper soldaat van een lafaard; hij weet n.l. in elk bijzonder geval te zeggen, dit is geen eik, maar een kastanje; dat is geen lafaard, maar een dapper soldaat: hij kent wat men noemt de *denotatie* van „eik" en van „dapper"; maar hij weet niet *het geheel van kenmerken van alle boomen, die men „eik" of van alle soldaten, die men „dapper" noemt, op te sommen en tevens al die ken-*

1) Connotatie en denotatie zijn technische termen uit de redeneerkunde, welker beteekenis uit het volgende blijkt.

merken, waarin de „eiken" of de „dapperen" verschillen van al de andere dingen, waaraan de naam „eik" of „dapper" ontzegd wordt. Eerst dàn zou hij de connotatie van die begrippen kennen.

Socrates wil nu op het engere gebied der ethiek, waarop hij zich bijna uitsluitend beweegt, de connotaties der begrippen opsporen. Hij ontkent, dat iemand die, (connotatief opgevat), niet „weet" wat rechtvaardig is, ooit, in streng-zedenkundigen zin genomen, rechtvaardig kan „handelen"; wie zonder nadenken, zonder inzicht, toch rechtvaardig handelt, wat volgens Socrates ongetwijfeld in 't dagelijksch leven steeds geschiedt, doet dat „onwetend"; handelt dus niet in wijsgeerigen zin moreel; want voor moreel-handelen (voor *deugd*) is een „weten" noodig. Wie „weet" wat deugdzaam is, handelt ook deugdzaam. Ja, wie met diep overleg onrechtvaardig handelt is, philosophisch gesproken, beter dan wie ònwetend recht doet. Maar dan moet zijn houding ook vol inzicht wezen, bewust-overdacht zijn en oprecht gemeend.

En daar alle deugd een „weten" is, kunnen ook alle deugden aangeleerd worden.

Met de stelling, dat alle deugden in wezen één zijn, daar ze alle in één en hetzelfde weten wortelen, is het hier meegedeelde vrij wel alles wat Socrates met betrekking tot de wetenschappelijke zedenkunde leerde.

Deze beginselen mogen nu al zeer paradoxaal schijnen en alles behalve wetenschappelijk, bij nadere beschouwing zit er meer moderns in dan vermoed wordt. Allicht werpt men Socrates tegen, dat ieder vaak heel wel weet wat goed is en toch het kwade doet. Zoo b. v. de voorbijganger, die, uit vrees voor 't koude water, den drenkeling aan zijn lot overlaat, ofschoon de redding geen direct levensgevaar oplevert; zoo de dronkaard, die door zijn hartstocht ongelukkig is en dat zelf beseft, maar zich toch telkens aan den drank overgeeft. En zoo zijn er tal van voorbeelden, ook in de kleine dingen van 't dagelijksch leven, waaruit zou moeten blijken, dat men wel degelijk kan „weten" hoe te moeten handelen, maar het toch niet doet. Doch over al zulke wilsquesties geeft de moderne zielkunde beschouwingen, die Socrates misschien in het gelijk stellen. Want de tegenwoordige psychologen zijn van meening, dat de bewegingsvoorstellingen [1]) motorische (d. i. bewegings)

1) Bewegingsvoorstellingen zijn voorstellingen van beweging, die wij met onze ledematen kunnen maken; b.v. ik wil mijn penhouder opnemen; dit is psychologisch niets anders dan dat ik de voorstelling krijg van de beweging, die ik voor dat doel met mijn arm moet maken.

kracht hebben, d. w. z. dat het enkele bestaan van een bepaalde bewegingsvoorstelling in iemands geest zijn spieren aanzet tot 't maken van die beweging. En zoo zou de dronkaard het wijnhuis niet binnengaan, als hij zich op dat bewuste oogenblik de gedachte aan de ellende, die de drank hem berokkent, dus b.v. de gedachte aan den beklagenswaardigen toestand van het volgende uur, als hij dronken zal zijn, sterk genoeg kon voor den geest halen; of als de voorbijganger zich op het oogenblik, dat hij hulp hoort roepen, de voorstelling van de dankbaarheid van den geredde zoo krachtig mogelijk wist voor oogen te stellen, dat daardoor de gedachte aan vrees op den achtergrond zou geraken. Zoo zal Socrates ook wel gemeend hebben, dat de dappere in het gevecht dapper is, (al is het dan ook niet in wijsgeerigen zin), omdat hij, veelmeer dan de lafaard, die deserteert, nagedacht heeft over de eer, die hem te beurt valt, als hij vooraan strijdt, of er veel meer heeft over hooren spreken; dat in elk geval den dappere, op 't moment, dat gevaar dreigt, het schoone en begeerenswaardige om vooraan te strijden, intenser voor den geest staat en dat hij er dus, wij zouden zeggen, op het beslissende oogenblik meer aan denkt. Maar, zal men vragen, waar blijft dan Socrates' opvatting, dat men geen deugd heeft, waar geen vol-bewust connotatief weten is? Welnu, daarop zou Socrates dan ook wel geantwoord hebben, dat een soldaat, die geen wijsgeerige zelfbezinning aangaande de dapperheid heeft, nooit in streng ethischen zin „dapper" kan genoemd worden, al strijdt hij nog zoo vooraan en al waagt hij zijn leven nog zoo grif voor zijn vaderland; terwijl Socrates denkelijk wel de eerste zal geweest zijn, om toe te geven, dat hij zelf volstrekt niet in Socratisch-wijsgeerigen zin deugdzaam handelde, aangezien hij van de meeste deugden niet de ware connotatieve kennis heeft kunnen vinden.

Eerst in *die* werkelijkheid, die Socrates als een ideaal voor oogen stond, waarin een volledige kennis zou verkregen zijn van alle ethische begrippen, dààr zou pas sprake kunnen zijn van een zedenkundig handelen, zoodat zijn leer slechts als wijsgeerige basis bedoeld is voor *die* ideale werkelijkheid.

Men kan bij Socrates niet spreken van een ook maar eenigszins volledige zedenleer, want elke systematische uitwerking van zijn algemeene beginselen ontbreekt ten eenenmale; maar den grondslag heeft hij gelegd, en zijn pogen om het geheele Grieksche leven door zijn leer van het „weten" ethisch te influenceeren was een van 'n Titan van Geest, die, zonder

school te willen maken, zijns ondanks den stoot gaf tot de ontwikkeling van het beste, dat de Helleensche Wetenschap in haar bloeitijd heeft gewrocht.

C. **De eenzijdige Socraten.**

Onder de vele leerlingen, die Socrates gehad heeft, zijn er enkelen geweest, die school maakten en een zelfstandige plaats in de Grieksche wijsbegeerte zijn gaan innemen. Zij worden de „eenzijdige Socraten" genoemd, en te recht; want ieder hunner had Socrates, die geen geschriften naliet en dus enkel aan zijn tijdgenooten door persoonlijken omgang bekend was, anders begrepen; ieder hunner had een ander denkbeeld van wat hij en zijn leer geweest waren. De een, ANTISTHENES, zag weer in iets anders de hoofdzaak dan ARISTIPPUS, de stichter van de Cyrenaïsche school en deze weer in iets anders dan EUCLIDES en zijn volgelingen. Gemeen hebben ze echter allen, dat ze hunne beschouwingen op de wijze der Sophisten willen populariseeren en zich meer op de verbreiding van hun leer dan op diepgaand wetenschappelijk onderzoek toeleggen; zoo staan wellicht deze scholen, behalve haar stichters, nader bij de Sophisten dan bij Socrates.

Er zijn er vier:

a de **Cyrenaïsche.**
b de **Cynische.**
c de **Megarische.**
d de **Elisch-Eretrische.**

a *De Cyrenaïsche school.*

Haar stichter heet **Aristippus**, geboren te Cyrene (in Libyë). Hij is een man van de wereld, die veel reist en zich in alle kringen op zijn gemak voelt. In zijn geboorteplaats schijnt ook Arete, zijn dochter, tot zijn leerlingen behoort te hebben. Xenophon (de bekende Grieksche schrijver, vriend van Socrates) en Aristoteles hadden niet bijzonder veel met hem op; Xenophon omdat hij, evenals de sophisten, voor zijn onderwijs geld nam, de ander omdat hij op de wiskunde laag neerzag. Aristippus droeg het eerst de *hedonistische* moraal voor; het levensdoel der menschen zou n.l. *levensgeluk* moeten zijn, en dat niet zooals Socrates dit zich had voorgesteld, door conscientieus-wetenschappelijk de deugd te bestudeeren en zoodoende en juist daardoor gelukkig te worden, maar door in het algemeen zoo veel mogelijk te genieten en zoo weinig mogelijk smart te hebben. Met „genieten" heeft hij wel degelijk het oog op wat wij zinnelijk genot noemen, al meent hij

ook, dat behoorlijke geestelijke ontwikkeling en in 't algemeen ingetogenheid en zelfbeheersching noodig zijn, om het leven in wijsgeerigen zin hedonistisch te maken. Het ligt dus volstrekt niet in zijn bedoeling om juist de laagste genietingen na streven; doch niettemin verkiest hij lichamelijk boven geestelijk genot en geeft hij er de voorkeur aan, elk bijzonder geval, waarin men zich dat kan verschaffen, gretig aan te grijpen, boven het streven naar veraf liggend genot, dat eerst na veel inspanning wordt verkregen en dat wij meer met den naam van „bevrediging" aanduiden.

b *De Cynische school.*

Antisthenes was jarenlang leerling van Gorgias, maakte op gevorderden leeftijd met Socrates kennis en sloot zich toen geheel bij hem aan. Na diens dood stichtte hij een school te Cynosarges, een worstelperk ten oosten van Athene. Hiernaar worden deze wijsgeeren de *Cynische* genoemd, welk woord tevens een zinspeling is op *kuoon*, dat *hond* beteekent, omdat ze in hun levenswijze zeer eenvoudig waren [1]). Volgens anderen ontleenden ze dien naam aan Antisthenes' bijnaam *Haplokuoon*, dat beteekent: *de eenvoudige hond* of *eenvoudig als een hond*. Zij hebben minachting voor alle onderwijs, beschaving en al wat die met zich brengen: gemakkelijke en aangename levenswijs, rijkdom, eer, genot enz. De mensch moet er naar streven zoo weinig mogelijk behoeften te hebben en in een zoo slecht mogelijke reputatie te staan; immers het tegenovergestelde maakt den mensch onvrij en afhankelijk van tal van maatschappelijke plichten en gebondenheden. Men moet geluk deelachtig worden; doch dit is niet te bereiken, zoo men al datgene najaagt, wat de heerschende beschaving en mode meebrengt. Ook vaderlandsliefde, gehechtheid aan familie en vrienden en dergelijke sympathieën zijn voor hen uit den booze; ze binden den mensch. Dus heeft hun moraal een bij uitstek negatief karakter. Dialectisch onderzoek naar de deugd, zooals Socrates dat leerde, is dus geheel en al overbodig; deugd is te vinden door practisch te vermijden wat practisch „slecht" heet. Hun band met Socrates is zichtbaar in de wilssterkte, die zij noodig achtten om dat slechte te ontgaan en zich van alle conventie te ontdoen. Terugkeer tot de natuur is een hoofdfactor, een eisch, dien zij met de hedendaagsche Tolstoïaansche school gemeen hebben.

---

1) Hun eenvoud bracht hen tot onverschilligheid, vandaar nog tgw. cynisch = onverschillig, onbeschaamd.

Diogenes geboren te Sinope (tgw. Sinoeb, aan de Zwarte Zee), leerling van Antisthenes, is een berucht Cynicus. Van hem is de uitspraak „dat men *inzicht* moet hebben of een *strop.*" Hij woonde in een leemen hutje, spottend „ton" genoemd, wel een bewijs hoe dwaas-consequent hij zijn eenvoudigheid wilde doorvoeren.

c. *De Megarische School.*

Euclídes uit Megara stichtte haar, doch zij werd evenals de Elisch-Eretrische van veel minder belang dan de Cynici en Cyrenaïci; voor de ethiek gaven ze niets van beteekenis. Euclides brengt het beginsel der Eleaten: „*het bestaande*" bestaat en *het* „*niet-bestaande*" bestaat niet" op het gebied der moraal over en hield 't er voor, dat **het goede** het „*eenig-bestaande*" was, terwijl het **niet-goede** met het „*niet-bestaande*" zou overeenkomen.

Van de latere Megarici is voornamelijk hun *eristiek* bekend, d. i. hun voorliefde voor schijnbewijzen, om door drogredeneeringen anderen allerlei twijfelachtige waarheden op te dringen.

d. *De Elisch-Eretrische School.*

werd door **Phaedo**, een leerling van Socrates, te Elis [1]) gesticht en later door **Menedemus** in Eretria vertegenwoordigd. Ze vertoonen veel overeenkomst met de Megarische school en hebben weinig invloed gehad.

PLATO.

In hem culmineert de Grieksche philosophie; hij heeft tot ontwikkeling gebracht wat door de Sophisten werd begonnen, door Socrates is voortgezet; het beginsel door dezen laatste als basis voor elk wetenschappelijk onderzoek aangewezen is door hèm overgenomen en gebruikt tot fundament van één groot wijsgeerig gebouw. Waar de eenzijdige Socraten hun meester maar gedeeltelijk hebben begrepen, geeft Plato in zijn dialogen den waren Socrates volledig weer en maakt ten deele tot werkelijkheid wat aan hem slechts als ideaal voor den geest heeft gestaan.

1) Hoofdstad van een gelijknamig landschap van de Peloponnesus bekend om de feesten, die er ter eere van Zeus werden gevierd. Eretria ligt op het eiland Euboea, tgw. Negropont.

Plato werd in 428, of volgens anderen in 427, te Athene uit een oud-aristocratische familie geboren Zijn vader heette Aristo, hij zelf eigenlijk naar zijn grootvader Aristocles, doch werd om zijn breede borst „Plato" genoemd, (Grieksch *platus* = *breed*). Op twintig-jarigen leeftijd sloot hij zich bij Socrates aan en luisterde trouw naar diens gesprekken, totdat de geliefde meester den giftbeker moest drinken. Kort daarop verliet hij zijn vaderland en hield hij zich een tijd lang te Megara op, waar hij met Euclides kennis maakte, die met zijn volgelingen eenigen invloed had op den toen dertig-jarigen man, welke niet geheel mag worden weggecijferd. Het duurde echter niet lang of hij vertrok naar Cyrene, bereisde Egypte en kwam eindelijk in Groot-Griekenland (Zuid-Italië). Hier leerde hij de Pythagoreërs kennen, met wier wiskundige studiën hij zeer ingenomen was. De mathesis trok hem in die mate aan, dat hij, volgens de getuigenis van Aristoteles, op zijn Academie liet schrijven: *hier trede niemand binnen, die geen wiskunde kent."* Inderdaad is de getallenleer dan ook van grooten invloed op zijn wetenschappelijke ontwikkeling geweest en heeft in zekeren zin nadeelig op hem gewerkt, daar hij in zijn latere dialogen van hare mystiek een onvruchtbaar gebruik heeft gemaakt [1]). Van Groot-Griekenland ging de reis naar Sicilië, waar de tiran Dionysius de Oudere heerschte. Zijn verstandhouding met den tiran was eerst van vriendschappelijken aard, doch toen Plato met Dion, den zwager van Dionysius, trachtte politieken invloed op dezen laatste te oefenen en hem voor een toepassing van zijn sociale idealen te winnen, ontstond er een scheiding, waardoor Plato zelfs zijn leven bedreigd zag. Hij werd als krijgsgevangen slaaf verkocht en naar de slavenmarkt op Aegina gebracht, waar hij door zekeren Anniceris, een philosoof uit de Cyrenaïsche school, werd vrijgekocht; in 388 vinden we hem weer in Athene, waar hij zijn werkzaamheid als leermeester begon. Voor het houden zijner gesprekken met zijn talrijke volgelinge gebruikte hij den tuin van de Academie, een oefenschool in 't N.-Westen van Athene. Hier wijdde hij zich met zijn vrienden en leerlingen in stille afzondering van het woelige stadsleven geheel aan de wetenschap en gaf vele jaren van zijn leven aan de organisatie van deze school, waarvan hij het hoofd bleef tot aan zijn dood.

Na den dood van den Ouden Dionysius, die door zijn ge-

---

1) Men vergelijke b.v. de noot op p. 365; noot 2 en 3 p. 424.

lijknamigen zoon werd opgevolgd (368), ondernam Plato op aansporing van Dion zijn tweede reis naar Sicilië, om de Pythagoreërs te steunen in hun poging, invloed op de regeering uit te oefenen. Ofschoon de jonge vorst, evenals eens zijn vader, veel sympathie voor Plato koesterde, bleef z'n tweede poging even vruchteloos als z'n eerste. In 363 valt zijn derde reis naar Sicilië; bij deze gelegenheid trachtte hij Dionysius met Dion, die in 368 verbannen was, te verzoenen; zijn hoofddoel bereikte hij echter ook nu niet, de tiran bleef doof voor zijn raadgevingen. — In zijn geboortestad teruggekeerd wijdde hij zich weer geheel aan zijn studiën en zijn leerlingen, totdat de dood hem op ruim tachtig-jarigen leeftijd aan zijn vrienden ontrukte (348).

Wording van Plato's leer:

Voor het juiste inzicht in Plato's leer houde men in 't oog, dat hij, in navolging van Socrates, naar een bepaalde ethiek zocht; hij wilde weten op welke wijze de mensch zoo voortreffelijk en volmaakt mogelijk kan worden. Daarbij werd hij — en nu in tegenstelling met zijn leermeester — sterk gedreven door zijn bewondering voor *het schoone*. De wereld, waarin hij was geboren en opgevoed, was hem door het wanbestuur van den staat en door de politieke knoeierijen daarin tot een gruwel geworden: dit werd voor hem de aanleiding om zich niet met de politiek te bemoeien. De dood van Socrates had hem althans in Athene voor goed van het openbare leven afkeerig gemaakt. Hij werd echter geen pessimist; want hij behield de behoefte, voor de bedorven wetenschap en de afzichtelijke maatschappelijke toestanden van zijn dagen iets beters in de plaats te stellen. Misschien is het wel deze drang naar het schoone geweest, die hem later er toe bracht te gelooven aan het werkelijke bestaan van de door zijn phantasie geschapen **ideeën**-wereld (waarover beneden). Zijn wetenschappelijk onderzoek, zijn *dialectiek*, die in de ideeënleer haar hoogtepunt bereikt, moet geheel opgevat worden als een streven naar ethische bevrediging en naar de ontwikkeling van zijn bewondering voor het schoone: de ethiek is daartoe het doel, de ideeënleer het middel. Van Socrates had hij geleerd, dat het scherpzinnige, connotatieve onderzoek der begrippen tot waar „weten" leidt; doch liefde voor het schoone en phantastische was aan Socrates onbekend, dichtkunst was hem een gruwel, zoodat Plato dan ook na kennismaking met zijn meester al de gedichten uit z'n jeugd verscheurde. Niettemin blijkt zijn dichterlijke aanleg uit tal van

zijn geschriften, terwijl zijn schoonheidszin overal, voornamelijk in zijn ideeënleer, belangrijken invloed op zijn denkbeelden uitoefent.

De eerste reeks van Plato's werken, (de dialogen *Charmides*, *Laches*, *Lysis*, *de kleine Hippias*, de *Protagoras* en de *Gorgias*), staan geheel onder den invloed van Socrates; ze zijn geschreven in de zoogenaamde *Socratische periode*. Aanvankelijk zijn meester streng volgende, zoowel in onderwerp als in methode, behandelt hij zedenkundige begrippen als: matigheid, dapperheid, vriendschap enz.: hij voert in den *Protagoras* een geniale polemiek tegen de sophisten, met name tegen hun wetenschappelijk pessimisme en hun verderfelijken invloed op het openbare leven. In den *Gorgias* bepleit hij de stelling, dat de deugd een objectieve, algemeen-geldige waarde heeft.

De tweede, *dialectische periode* van Plato's ontwikkelingsgang wordt geïnfluenceerd door de leer van Protagoras, Heraclitus en de Eleaten. Nu is hij gekomen tot het tijdperk, waarin zijn metaphysica ontstaat; critisch legt hij de onwaarde van de stellingen der grootste sophisten bloot en tast hun gehate opvatting van de relativiteit van 's menschen kennen tot in den kern aan [1]; daarvoor stelt hij in de plaats zijn eigen overtuiging van de objectieve en algemeen-geldige waarde van 't menschelijk weten, de mogelijkheid van betrouwbare kennis ten opzichte van onveranderlijke, wetenschappelijke begrippen. Dit geschiedt in den dialoog *Theaetetus*. Hier wordt m. a. w. het absolute bestaan der „ideeën" aangetoond, terwijl in den *Sophistes* haar onderlinge verhouding, in den *Parmenides* haar verband met de empirische wereld der verschijnselen wordt uiteengezet. Deze laatste dialoog staat, wat methode van onderzoek en soort van argumenten betreft, geheel onder Eleatischen invloed.

De *derde periode*, d. i. die, waarin o. a. de *Phaedrus*, het *Gastmaal*, de *Phaedo*, de *Philebus*, de *Staat* en de *Timaeus* zijn geschreven, toont Plato in zijn volle ontwikkeling. Hierin ontwikkelen zich ook ten volle de positieve resultaten van de Platonische philosophie, deels onder invloed van Heraclitus, deels onder dien van de Pythagoreërs, deels ook als zelfstandige uitkomst van Plato's oorspronkelijk denken. Nu wordt de ideeënleer als vaststaande beschouwd; zij wordt genomen tot uitgangspunt voor de verklaring van het verband, dat tusschen

---

1) Zie boven p.p. 20 en 21.

het absoluut-bestaande en relatief-bestaande aanwezig is; nu moet worden aangetoond van welken aard de verhouding is tusschen de onafhankelijk- en onvoorwaardelijk-bestaande dingen aan den eenen kant (*ideeën*), en de verschijnselen van de physieke en psychische wereld (*ethiek* en *psychologie*) anderzijds. De invloed der Pythagoreërs is hier niet alleen zichtbaar in het toepassen van hun getallenleer, maar ook in den mythischen en mystischen vorm van vele dialogen uit dit tijdperk. [1])

Evenals in de eerste geschriften, neemt Socrates weer een belangrijke plaats in deze dialogen in. Bovendien worden Plato's gezamenlijke gedachten nu min of meer tot één systeem saamgewerkt, zonder dat evenwel van éen volledig en streng-doorgevoerd stelsel kan sprake zijn. De *Phaedrus* leert, dat, in tegenstelling met de heerschende opvatting van de rhetoren, (Lysias, Isocrates e. a.), alleen wetenschappelijke zekerheid is te verkrijgen door het oog te richten op de *ideeën*, en niet door de subjectieve beschouwingen van die redenaars en hunne geestverwanten. Van denzelfden aard is het *Gastmaal*. Voorts moet naar de kennis van het absoluut-bestaande [2]) gemeenschappelijk worden gestreefd: dit is de roeping van den waren philosoof, dit is de wijsgeerige *Eros* of liefde.

In den *Phaedo* wordt de onsterfelijkheid van de ziel behandeld; Socrates, ter dood veroordeeld, leidt hier het betoog.

De verschijnselen-leer vindt haren grond in die der ideeën; deze brengen al het andere voort. Toch zijn de ideeën niet alle gelijkwaardig, want de Idee van het Goede staat boven al de andere, zooals in den Philebus is uitgedrukt. [3]) Uit dezen gedachtengang stamt tevens Plato's opvatting van den waren staat en het wezen der stoffelijke natuur (*Staat* en *Timaeus*).

Plato's leer.

Een bepaalde indeeling van zijn leer heeft Plato niet aangegeven; maar de wijze, waarop kort na zijn dood zijn systeem werd ingedeeld, beantwoordt volkomen aan de voorstelling, die hij zelf daarvan moet hebben gehad, dat is die in A. **dialectiek**, B. **physica**, en C. **ethica**.

De zaak is deze: men vindt in de dialogen die drie deelen niet streng van elkaar gescheiden, maar de zoo even genoemde indeeling kan wel uit de gezamenlijke werken worden opge-

---

1) Vgl. noot *) op p, 460.

2) Dit noemt Plato ook wel het «absoluut-ware", b. v. beneden p. 325/6 (daar staat verkeerdelijk absol*ut*-w.).

3) Ook hierover handelt de *Staat*; vgl. beneden, p. 347 vlgg.

maakt. In de eene groep dialogen overheerscht het dialectische element (o. a. in den *Theaetetus*, *Sophistes* en *Parmenides)*; in andere weer het physische (*Timaeus)*; het ethische voornamelijk in den *Staat*, zooals de lezing van den hierachter volgenden tekst zal doen uitkomen. Niettemin zijn deze elementen overal in meerdere of mindere mate aanwezig. Dit pleit dan ook voor de opvatting, dat de Platonische wijsbegeerte niet naar een vast plan is ontstaan, maar de chronologische geschiedenis is van Plato's denken. Daar de ideeënleer niet alleen het middelpunt van het geheele stelsel is, maar ook het uitgangspunt, vanwaar uit telkens bizondere leerstukken worden afgeleid, wordt doorgaans de dialectiek vóór de physica en ethica behandeld.

A. **Dialectiek**.

De dialectiek is bij Plato een uitbreiding van wat Socrates daaronder verstond. Deze zocht alleen definities van ethische begrippen, en dat nog wel uitsluitend met 't oog op 't handelen van den mensch in het dagelijksch leven. Plato wil meer; hij wil de begrippen van alle bestaande dingen aan een onderzoek onderwerpen; hij gaat dus verder. Maar bovendien hecht hij, zooals we beneden nader zullen zien, een andere beteekenis aan 't resultaat van dat onderzoek, daar hij geen waarde hecht aan den zin, dien het gevonden begrip voor het practische handelen heeft; maar enkel, theoretisch-wetenschappelijk, het wezen van het voorwerp van dat begrip wil benaderen. Om *die* abstracte kennis er van is het hem dus te doen. Het deugdzaam willen handelen van den mensch in het dagelijksch leven vindt Plato voortreffelijk; maar daarvoor acht hij de connotatieve kennis overbodig; oefening en gewoonte zijn voor dat doel toereikend.

De verschijnselen in de natuur, al de zichtbare, hoorbare enz. dingen, de *aisthêta*, die voortdurend veranderen, die ontstaan en vergaan, kunnen géén geschikte bron zijn voor een kennis, die blijvend en betrouwbaar moet wezen. Protagoras meent van wèl. Deze houdt onze gewaarwordingen en voorstellingen voor de eenige kennis, die kan verkregen worden en beschouwt onze abstracte denkbeelden als uit deze ontstaan [1]). Hiertegen verzet Plato zich ten sterkste. Want was dit zoo, dan zou aan ieders meening algemeen-geldige waarde moeten worden toegekend en ware een voor allen geldend weten onmogelijk. Bovendien — en dit is een veel krachtiger argu-

1) Zie boven p.p. 20 en 21.

ment — wij zijn in 't bezit van oordeelen, die klaarblijkelijk niet uit de waarneming stammen, noch direct, noch indirect; immers, wanneer we *twee* waarnemingen met elkaar *vergelijken*, en daarbij b. v. constateeren, dat A grooter is dan B, dus een *verschil* opmerken, dan gebeurt er iets in onzen geest, dat bij nog zoo'n nauwgezet onderzoek geen correlaat [1]) in de buitenwereld oplevert. Langs dezen weg bewijst Plato uitvoeriger dan in dit bestek kan worden uiteengezet, de onwaarde van Protagoras' zienswijze.

Het staat dus vast, dat wij dingen weten, die niet uit de waarneming stammen, en verder, dat de *aisthêta* geen voorwerpen van waar-weten kunnen zijn. [2]) Dit laatste wordt nog breeder betoogd, waar Plato met Heraclitus' leer van den kringloop der wereld afrekent Afgescheiden van zijn speciëele leerstukken, was Heraclitus' grondgedachte, dat alles aan voortdurende verandering onderworpen en niet blijvend is, en dat ons weten een kennis moet zijn van die onafgebroken wording der dingen. Hoe kan men evenwel — zoo vraagt Plato — iets te weten te komen van zulk een wereld? niets *is*; alles is *in wording*; zegt men dus „dit is zoo", dan moet het object van dit weten een tijdlang aan zich zelf gelijk blijven, anders is die uitspraak ondenkbaar. Doch niets blijft aan zich zelf gelijk, *alles stroomt* (d. i. verandert.) Geen wetenschap, hoe ook opgevat, ware dan mogelijk.

Nog sterker komt de onmogelijkheid uit, waar uit 't bewuste beginsel de leer van de eenzelvigheid der tegenstrijdigheid voortvloeit. Op het oogenblik van de verandering, die, volgens den duisteren wijsgeer, elk ding ieder moment ondergaat, heeft het tegenstrijdige eigenschappen; op het oogenblik b.v., dat een lichaam uit den toestand van rust in dien van beweging overgaat, is het dan in rust of in beweging? In rust kan het niet zijn, want dan ware de *verandering* nog niet ingetreden; in beweging evenmin, want dan is het oogenblik van de *verandering* reeds voorbij; dus zou het noch in rust, noch in beweging moeten zijn; en dit is ondenkbaar; òf, en en dit is wèl denkbaar (niet voor te stellen!), èn in rust èn in beweging. Het heeft dus op 't moment van de verandering tegenstrijdige eigenschappen. Dit vindt Heraclitus aannemelijk. Zoo moet het met alle dingen zijn, die veranderen:

---

1) d. i. een ding, waarmee iets anders in wederzijdsche betrekking staat.

2) Vgl. beneden, p. 303, 307, 314, 315 noot *); p. 319, vlgg.

alle verandering ontstaat uit 't samenkomen en samenvallen van tegenstellingen.

Van deze leer was Plato al even afkeerig als van de Pythagoreïsche, daar ze, doordat ze de erkentenis in zich sloot: „een ding kan een eigenschap hebben en die tegelijkertijd niet hebben (A is „A" en A is „niet-A")" op nieuw alle ware weten uitsluit. Zoo begint het dus duidelijk te worden, dat dit ware weten den volgenden eisch stelt: *onafhankelijkheid van zintuigelijke waarneming en een voorwerp, dat steeds blijft wat het is en was.* De *aisthêta* nu missen juist volstrekt deze kenmerken; ze kunnen dus geen onderwerp van wetenschap zijn. Wil deze laatste mogelijk wezen, dan moeten er dingen bestaan, die niet door zintuigen worden gekend, die onafhankelijk zijn van 't bestaan van andere dingen; welke m. a. w. het bestaan van die andere dingen niet tot voorwaarde van hun eigen bestaan hebben. Ze moeten niet zijn als de eik, die er niet zou zijn zonder den eikel; ook niet als de kleuren, die er niet zouden wezen zonder het licht, dat weer niet kon bestaan, als de zon er niet was; eindelijk ook niet als de zon, die er niet zou zijn, ware er niet iets anders, dat die zon had gemaakt tot wat ze is: groot en gloeiend, enz.; wil dus wetenschap mogelijk zijn, dan moeten er *dingen zijn, die een onafhankelijk en onvoorwaardelijk bestaan hebben*, d. z. *absolute dingen* of wel **de ideeën.** En niet alleen is dit een vereischte voor wetenschap, maar het is ook noodig, wil men van het „bestaan" der dingen kunnen spreken; de *aisthêta* hebben geen waar bestaan, want ze veranderen voortdurend.

Men houde wel in 't oog, dat deze beschouwing geen logische afleiding uit vaststaande stellingen is, doch slechts een hypothese, zij 't ook een geniale; een hypothese, gevormd door de behoefte om de wereld een vaststaanden inhoud te geven, om van een waar „zijn" te kunnen spreken en de mogelijkheid van een algemeen „geldig-weten" van die wereld aan te wijzen.

Die ideeën nu kunnen niet worden waargenomen, zooals de *aisthêta*, ze kunnen slechts worden *gedacht*; alleen het denken kan ze ontdekken. Zij alleen zijn voorwerpen van wetenschap; in de waarneembare wereld komen ze niet voor, ze vormen een wereld op zich zelf: de *ideeën-wereld.*

Het is niet nauwkeurig na te gaan, hoe Plato zich die ideeënwereld heeft gedacht. Is zij bevolkt met ideeën-wezens, en wel in even groot aantal als er in de empirische wereld *algemeene begrippen* zijn? Behooren er dus de idee van het

leelijke, (correspondeerend met het algemeene begrip, dat „leelijk" heet), en die van het slechte evengoed in thuis, als die van het schoone en het goede? Beantwoordt aan ons begrip „bed" ook een *idee* „bed" in de ideeënwereld? Of treft men daar enkel wezens van aesthetischen en ethischen aard aan? De zaak is waarschijnlijk deze, dat Plato aanvankelijk voor elk algemeen begrip ook een correspondeerende idee aanneemt, maar dat in de laatste periode van zijn onderzoek meer en meer de neiging ontstaat, aan zijn buitenzinnelijke wereld een zuiver aesthetisch-ethisch karakter te geven. Uit eenige plaatsen van verschillende dialogen, (o. a. in den *Staat*)[1], blijkt duidelijk, dat alle algemeene begrippen gehypostaseerd worden; [2]) alle stoffelijke voorwerpen, hun eigenschappen, hun verhoudingen, alle wiskundige begrippen, alle ethische en aesthetische evenzoo. In den *Parmenides* wordt zelfs de idee „haar" en „slijk" gepostuleerd. Later komt echter, zooals reeds gezegd is, een wijziging van die opvatting in ethische richting voor den dag.

Behalve de bezwaren, die Plato voor zijn theorie van de mogelijkheid van wetenschap tegen Pythagoras' kennis-leer en de grondgedachte van Heraclitus had, verzette hij zich ook tegen de Eleatische opvatting van de éénheid en onveranderlijkheid van het „bestaande", en wel in verband met hun leer dat het „niet-bestaande", (de wereld der verschijnselen), niet bestaat. [3]) Hiermede kon Plato niet meegaan: De verschijnselen in de natuur zouden het niet-bestaande zijn en eenvoudig-weg niet bestaan, slechts *schijn* wezen. Deze tegensprekelijkheid vond Plato te zeer voor de hand liggend dan dat hij haar kon voorbijzien. Het feit alleen, dat men over het niet-bestaande spreekt, en, zooals de Eleaten doen, er van zegt, dat het niet *is*, dit feit bewijst al, dat men een bestaan er aan toekent. Ook aan het niet-bestaande komt dus een bestaanswijze toe. Hierop moet Plato wel wijzen, daar zijn *aisthêta* in enge verhouding staan tot zijn ideeënleer en deze, als men stelling *I* van de Eleaten aanneemt [4]) een geheel ander karakter zou verkrijgen.

Hoe komen we nu tot de kennis van de ideeën? In de waarneembare wereld zijn ze niet. Daarin vinden we niets

---

1) Zie beneden, p. 433 vlg.
2) Hypostaseeren = iets een zelfstandig bestaan geven.
3) Zie boven, pp. 11 en 12.
4) Vgl. p. 11.

dan een individueelen eik, vlinder, een concreet geval van dapperheid enz. De plantkundige tracht evenals de zoöloog de kenmerken van al die boomen te vinden, die men eik, en van al die insecten, die men vlinder noemt; m. a. w. zij sporen het algemeene begrip „eik" en „vlinder" op. Doch dat algemeene begrip bevat andere kenmerken dan de een of andere bepaalde eik: de eene eik heeft tienduizend bladeren, de andere twaalf; de eene vlinder heeft vleugels van drie centimeter, de andere van meer of minder, enz. De individueele vlinder omvat meer dan haar algemeen begrip. De idee „eik" ligt niet in den individueelen opgesloten, meent Plato, en is daar dus niet op de een of andere wijze uit te halen, maar heeft een soort afspiegeling, afbeelding in den eik, dien we waarnemen; het waargenomen individu (eik, vlinder enz.) verhoudt zich tot zijn correspondeerende idee als een schaduwbeeld tot het lichaam, dat de schaduw werpt. Bij het waarnemen der dingen nu herinneren wij ons eenigermate de idee, want de ziel zou, vóór haar gevangenschap in ons lichaam, dus vóór ons leven hier op aarde, de ideeën in de ideeënwereld aanschouwd hebben. Deze herinnering (*anamnésis*) is het, die ons de idee geeft, hoe onvolmaakt zij ook moge zijn. Zij doet tevens gevoelen, hoe groot het onderscheid is tusschen idee en waargenomen idividu; leert ons, hoeveel schooner de idee was, toen we haar eenmaal direct aanschouwden; de smart hierover wekt het verlangen op, de idee wederom te aanschouwen; en dit verlangen, die *eros*, is juist voor den waren wijsgeer de prikkel tot dialectisch onderzoek. Het *Gastmaal* behandelt in wonder-mooien stijl deze phantastische gedachte: *Herinnering en denken, in verband met waarneming, zijn de wegen, die tot de ideeënwereld leiden.*

Nu blijven er nog twee vragen over, die Plato hier bespreekt: de verhouding van de ideeën tot de verschijnselen en die tusschen ideeën onderling. Deze quaesties zijn zeer moeilijk. We zagen boven reeds, hoe onwetenschappelijk vorige wijsgeeren te werk gingen, wanneer ze het verband tusschen het vergankelijke en het onvergankelijke onderzochten [1]. Ook Plato's antwoord op die vraag lijdt aan onduidelijkheid; hij geeft dat verband slechts oppervlakkig aan, hij spreekt in beeldspraak. Nu is dit, ook bij wetenschappelijke beschouwingen wel geoorloofd, doch alleen ter toelichting van duidelijke voorstellingen of aanwijzingen, die verklaring van

1) Vgl. vooral de Pythagoreërs en de Eleaten.

het verband zelf bevatten: hierin schiet Plato, evenals zijn voorgangers, te kort. Boven werd reeds gezegd: de idee *spiegelt zich af* in het waargenomen ding. Men vindt echter ook andere uitdrukkingen, het ding *heeft deel aan* de idee, het is een *nabootsing* er van; de idee is de *oorzaak* (in den zin van: oorspronkelijke zaak), waarvan het *aisthêton* de afbeelding is [2]), en meerdere. Maar hoe moet men zich nu denken of voorstellen, dat de Idee in haar onbewegelijk- en onveranderlijkheid aanleiding is tot het bestaan van de voortdurend veranderende dingen? Een werkende oorzaak kan de Idee niet zijn: wat werkt, verandert zelf en dat doet de Idee in geenen deele. De eenige opvatting, die overblijft, is deze, (en die schijnt Plato later gehad te hebben), dat hij zich de bedoelde verhouding op dezelfde wijze denkt, als wij die tusschen natuurwet en stoffelijk verschijnsel: de wet der valbeweging is een onveranderlijk iets, dat in elk bizonder geval van „vallen" tot uiting komt; hoe die natuurwet zich tot een zichtbaar iets verwezenlijkt, is ons evenmin duidelijk als aan Plato was het verband, waarnaar hij zocht. —

De betrekking der ideeën onderling.

Hierover wordt in het zesde en zevende boek van den *Staat* gehandeld. [2]) Alle ideeën hebben iets met elkaar gemeen, n.l. dat ze goed zijn; hieruit besluit Plato, dat de Idee van het Goede de hoogste is; zij maakt het mogelijk, dat al de andere ideeën gekend worden, op dezelfde wijze als in de waarneembare wereld de *aisthêta* kunnen gezien worden door de omstandigheid, dat de zon haar beschijnt. *Het Goede is als Zon in de Ideeën-wereld.* Meer dan beeldspraak is dit natuurlijk niet. Diepere kennis van metaphysischen aard geeft Plato daaromtrent geenszins. Voor de verhouding der andere ideeën onderling, hoe de eene met de andere verband houdt, hierover leert Plato, en (misschien is dat doel van hem wel verstandig) in 't geheel niets. Het ondoenlijkste van alles is misschien wel, iets met zekerheid aangaande zijn opvatting der *godheid* te weten te komen, omdat daarover nu eens zus, dan weer zóó, wordt gesproken. Nu eens bedient hij zich in zijn dialogen van de heerschende meeningen daaromtrent, dan weer spreekt hij er in meer dialectischen zin over, door haar met de Idee van het Goede te identificeeren en haar dus een persoonlijk karakter te ontzeggen.

---

1) vlg. beneden p. 319 vlg. 2) Men lassche te dezer plaatse in de lezing van hoofdstuk XVII, XVIII en XIX, p. 307 vlgg.

Zonder hier nauwkeurig te willen vaststellen, welke plaats Plato in de geschiedenis der wetenschap inneemt, kunnen we toch dit met zekerheid zeggen, dat hij *het begrip van 't absoluut-bestaande* het eerst duidelijk heeft uitgesproken. Waar de moderne wetenschap naar zoekt, dat zijn de algemeene begrippen, het blijvende in de verschijnselen; hiernaar streven de natuur- en scheikunde, de plant- en dierkunde met de andere natuurwetenschappen. Dat begrip is sedert Plato nieuw in Europa. Ten tweede gaf hij als een bezit voor altijd de gedachte, dat de wetenschap zich alléén met dat absolute moet bezighouden, dat ware kennis van de verschijnselen slechts hierop neerkomt, *het absolute in die verschijnselen aan te wijzen.*

B. **Physica.**

Twee factoren zijn er in de natuur, (in de wereld der dingen, welke steeds ontstaan en vergaan), die alles beheerschen: de *wereldziel* of *noes* en de *blinde natuurkracht* of *anangké.* De eerste, waarvan ook Anaxagoras spreekt,[1]) ordent allles zoo volmaakt mogelijk, maar wordt daarin vaak door de laatste krachtig tegengewerkt; hierin ligt dus een zuiver *teleologisch karakter*, daar er een werken wordt aangenomen, dat bepaalde *doeleinden* (Gr. *telos*) nastreeft. Een wezen, dat Plato *demioergos* noemt, heeft in den beginne de *hulê,* de materie, naar het model der ideeën verwerkt. Nu eens spreekt Plato over deze materie als iets, dat enkel uitgebreidheid heeft, dan weer als een ook ondoordringbaar iets, dat door den demiurg uit den chaotischen toestand gebracht is en gevormd tot zijn tegenwoordige bestemming. Eerst werd de *noes* geschapen, hiervoor deed de demiurg vier elementen in een mergvat, dat van het ideeele, dat van 't materieele, dat van de natuur van „hetzelfde" en dat van de natuur van het „andere." Dit is blijkbaar figuurlijk bedoeld met 't oog op de latere functie van de ziel: kennis te nemen van de ideeën en de materie, om de begrippen op de juiste wijze te onderscheiden en te verbinden. Daarna wordt de hemel met de zeven kringen der planeten geformeerd; eindelijk de vaststaande aarde, die als alle hemellichamen bezield wordt gedacht.

Met de beweging van deze zou de tijd een aanvang hebben genomen; die bestond niet vóór die beweging. Plato verwart hier den tijd met de maat, waarmee men hem meet. Aristoteles wist beter. De demiurg riep op de aarde vier

---

1) Zie boven p. 15.

elementen tot aanzijn: vuur, water, aarde en lucht. Dit geschiedde met 't oog daarop, dat de dingen in de natuur moeten kunnen gezien worden, wat zonder vuur niet zou mogelijk geweest zijn. Dat ze tastbaar zouden wezen, daarvoor was het element aarde noodig, enz. In de speciëele uitwerking dezer beschouwing wordt van de Pythagoreïsche getallenleer een druk gebruik gemaakt, de wonderlijkste phantasieën worden uitgedacht en alles wordt door de personen, die in den *Timaeus* (den dialoog, welke hierover handelt), optreden, met de grootst mogelijke beslistheid meegedeeld, als hadden ze al die zaken met eigen oogen aanschouwd.

Plato, dit houde men evenwel in 't oog, zegt zelf, dat men over al deze onderwerpen slechts meer of min plausibele meeningen kan hebben, geen „weten"; dat natuurwetenschap heel iets anders is dan dialectiek of wetenschap van ideeën; dat men er zich slechts ter verpoozing moet mee bezig houden en dat alles ook wel eens anders zou kunnen zijn.

De menschelijke ziel is van denzelfden aard als de wereldziel en is tijdens het leven van den mensch in diens lichaam als in een kerker opgesloten. Ze bevat drie bestanddeelen, waarvan het eene, de *noes*, onsterfelijk is; de beide andere deelen zijn sterfelijk en van minder gehalte dan het eerste; ze zijn die factoren, welke achtereenvolgens op onze emoties en wil betrekking hebben; het eene heet het *epithumêtikon*, het andere 't *thumoëides*; het *noes*-bestanddeel is het *logistikon*.

Een nadere, doch zeer ontoereikende, uiteenzetting van de onsterfelijkheid der ziel in den *Phaedrus* gaat er van uit, dat ze is een *hauto-kinoën*, een iets, dat zich zelf in beweging brengt en verandert, nooit door iets anders bewogen wordt; wat wel met de lichamen gebeurt. Maar dan moet het, volgens Plato, ook iets zijn, dat zich zelf altijd-door verandert, niet nu eens wèl, dan weer niet; het kan niet ophouden zich zelf te veranderen, want dan moest het op een gegeven oogenblik weer op nieuw beginnen zich zelf te veranderen; wat in strijd ware met haar wezen een *hauto-kinoën* te zijn; dus moet ze ook vóór de geboorte bestaan hebben (prae-existentie) en na den dood blijven. De gebrekkigheid van deze bewijsvoering ligt voornamelijk in de vage definitie, die van de ziel wordt gegeven.

Met deze psycholgische beschouwing hangt Plato's leer van belooning en straf na dit leven ten nauwste samen; het schijnt, dat zij van de Egyptenaren afkomstig is. [1])

1) Vgl. beneden, p. 460 vlgg.

Uitvoeriger kan hier op den inhoud van den *Timaeus* niet worden ingegaan. Er zij nogmaals aan herinnerd, dat Plato in al deze quaesties zeer goed weet, dat hij geen wetenschap geeft, maar slechts dichterlijke beschouwingen; immers hij stemt toe, niet bij machte te zijn, over deze zaken met duidelijke begrippen te werken en precies prozaïsch te zeggen wat hij ongeveer voor oogen heeft; daarom drukt hij zich poëtisch uit, want meer dan iemand anders wist hij, dat in wetenschap geen onderwerpen mogen worden behandeld, waarvan men niet goed op de hoogte is, en dat tegenstrijdigheden, die in groot aantal in den *Tinaeus* voorkomen, moeten worden vermeden.

Mythisch van vorm en teleologisch van aard is Plato's natuuropvatting; eigenlijke natuurkunde is ze niet.

C. **Ethica.**

Nog moeilijker dan van de physica, is het van de zedenleer te zeggen, wat, zelfs bij benadering, Plato's meeningen daaromtrent zijn geweest. Immers in den eenen dialoog wordt maar al te vaak geheel iets anders verkondigd dan in den anderen. Voegt men alle fragmenten, die over dit onderwerp handelen, bij elkander, dan krijgt men een leer met tal van tegenstrijdigheden. De grond hiervan is gelegen in de groote moeilijkheid, om een juiste maatstaf voor „goed" en „slecht" te vinden. De geschiedenis leert, dat in verschillende tijden en bij verschillende volken deze maatstaf uitermate verschillend is, want ze wisselt met de eigendomsverhoudingen.

Drie punten vallen in Plato's ethiek in 't oog:

1°. de vraag, wat is het hoogste goed?

2°. hoe verwezenlijkt zich dat hoogste goed in den mensch?

3°. hoe in den staat? Deze derde vraag wordt in den dialoog *Staat* over en weer besproken [2]), zoodat de beantwoording er van in deze inleiding kan gemist worden.

Het hoogste goed. De dialectiek kwam tot de erkentenis, dat de hoogste idee *die van 't Goede* moest zijn, zoodat men licht begrijpt, dat deze idee voor de ethiek als het hoogste goed wordt gepostuleerd. Doch daar zij door het verstand en de aanschouwing slechts zeer gebrekkig is te kennen, moeten we ons tevreden stellen met de kennisname van hare afschijnselen in kunst, wetenschap en deugd. Tegen de hedonistische moraal van Aristippus [3]) verzet Plato zich evenzeer

---

1) Zie beneden, p. 307 vlg.
2) Zie p.p. 28, 29.

als tegen de Cynische van Antisthenes [1]; het streven naar genot, zonder meer, is even verderfelijk als het volstrekte vermijden van het onaangename, zooals de Cynische school dat wil. Want er bestaan drie soorten van goed of genot,[2] 1o. dat, wat zonder nadeelige gevolgen op zich zelf genotvol is, (b.v. het ruiken van iets welriekends); 2o. dat, wat op zich zelf niet genotvol is, doch goede gevolgen met zich meebrengt, (b.v. een pijnlijke operatie); en 3o. dat, wat èn op zich zelf èn in de toekomst goed en aangenaam is, (b.v. gezondheid, rechtvaardigheid). Plato besluit, dat alleen naar dit laatste soort genot mag gestreefd worden. Maar nu eens identificeert hij dit genot met zedelijk handelen en wetenschappelijk onderzoek, of vat het in elk geval als hoofdkenmerk van deze zaken op, dan weer beveelt hij het slechts aan als middel, om tot zedelijk handelen te komen, als een soort zielsgezondheid, noodig om de hoogste dingen te kunnen vatten. De *Theaetetus* en de *Phaedo* gaan verder en lasschen een mythisch onwetenschappelijk element in; dáár wordt van de veronderstelling uitgegaan, dat de ziel van goddelijke afkomst is, gedoemd om in het lichaam een tijdlang te vertoeven; krachtens den wil der godheid, zoodat het ongeoorloofd en onvruchtbaar zou zijn, zich van 't leven te berooven; dat de ziel zich daarom van al het zinnelijke en vergankelijke moet afwenden, om met de onvergankelijke en eeuwige dingen in aanraking te komen, en wel door zich geheel en onverdeeld aan de wijsbegeerte te geven. Zoodoende wordt de ziel weer tot wat ze was: enkel geest, eeuwig vrij en onbewogen.

Verwezenlijking van het hoogste goed in den mensch. Hier worden weer uiteenloopende inzichten gevonden, al naar mate men de vroegere of latere dialogen volgt. Aanvankelijk Socrates streng volgende in diens leer van deugd en weten [3], in zooverre, dat de verschillende deugden een éénheid zijn en kunnen worden aangeleerd, geeft Plato later in den *Staat* [4] een meer logische classificatie van de deugden, gebaseerd op de boven besproken leer van de drievoudigheid der ziel. De eene mensch heeft meer *logistikon*, de andere meer *thumoeides*, een derde meer *epithumêtikon* in zijn ziel. Dit is modern uitgedrukt: bij A overweegt het verstand, bij B de wil en bij C het gemoed of de emotioneele factor.

1) p. 29.
2) beneden, p. 413 vlg., 417 vlgg.
3) boven p. 25
4) vgl. over de *cardinale deugden* beneden, p. 211 vlgg.

Daaraan beantwoordt, dat de eene mensch ook meer de *deugd der wijsheid heeft*, de ander *die der dapperheid*, weer een ander *die der zelfbeheersching of ingetogenheid*. Deze drie deugden worden door *die der rechtvaardigheid* gevolgd, die haar correlaat eveneens in het redelijke deel der ziel vindt, d. i. in het verstand. Deze vierde deugd wordt in den *Staat* uitvoerig besproken; men zal daar zien, dat Plato hare verwezenlijking in den mensch alleen mogelijk acht door een staats-inrichting, welker wetten op een volkomen wijsgeerige basis berusten. Daar dus deze beschouwingen een integreerend deel van dien *Staat* vormen, volge hier een korte bespreking van wat er in dien dialoog wordt behandeld.

Eigenaardig is het tot ons gekomen bericht, dat Plato zoo veel moeite had, dien dialoog op te zetten, dat hij het begin er van wel tienmaal heeft gewijzigd.

Plato's **Staat** is niet in een kleine tijdsruimte, of aan één stuk, als een doorloopende beschouwing over één onderwerp geschreven. Méér eenheid zou de waarde uit een oogpunt van kunst zeker hebben verhoogd. Men kan naar de reden van dit gebrek slechts gissen. Niet onmogelijk is het, dat Plato drie verschillende beschouwingen (nl. *a.* een dialoog over de rechtvaardigheid, *b.* het ontwerp van een ideaal-staat als incarnatie der rechtvaardigheid, *c.* de leer van de Idee van het Goede) tot één geheel heeft willen vereenigen. Gelukt is hem dit zeker niet; en al moge dit de leesbaarheid van den dialoog iets verminderen, als product van denkkracht staat het werk zeer hoog. Beschouwingen als die over de zedenleer, de wiskunde en 't communisme worden in onzen tijd òf algemeen gehuldigd (*niet* „gevolgd"), òf staan te hoog dan dat zij algemeen ingang zouden vinden [1]. Zeker komen er ook redeneeringen in voor, die nu reeds lang verworpen zijn, maar deels de veel minder omvangrijke natuurkennis, deels ook de opvoeding van dien tijd verontschuldigen het foutieve van het resultaat en brengen ons er toe, den auteur ook daarin als denker te achten.

Het werk is ingedeeld in tien „boeken". Deze indeeling is absoluut zonder beteekenis, doch hier, ouder gewoonte, maar gehandhaafd.

In groote trekken is de opzet van het werk aldus weer te geven. Terwijl het gesprek begint over het begrip rechtvaar-

1) Vgl. Mr. H. P. G. Quack, De Socialisten, I[3] 1899, p. 34 vlgg.

digheid, komt men tot het resultaat, dat hiervan geen goede opvatting is te krijgen, zoolang men het individu beschouwt. In den staat echter vindt men de rechtvaardigheid op groote schaal toegepast of verkracht, naar gelang van het karakter van den regeeringsvorm. Vandaar beschouwingen over den staat, waarbij Plato zich ten doel stelt, een regeling voor een volmaakt-rechtvaardige maatschappij te ontwerpen. De grondslagen hiervan zijn de vier *cardinale deugden:* rechtvaardigheid [1], wijsheid, dapperheid en zelfbeheersching. Hiernaast gaat hij na, hoe de vijf „slechte" staatsinrichtingen, de aristocratie, de timocratie [2], de oligarchie, de democratie en de tirannie zich in de genoemde volgorde ontwikkelen. Daarbij bespreekt hij de menschelijke karakters, en wel zóó, dat hij naast elke staatsinrichting een karakter, naast elke eigenschap van den staat één van de ziel stelt.

Hiertoe en hierdoor vergelijkt hij de ziel en den staat als analoge begrippen. Hij besluit met een beschouwing over het geluk van den rechtvaardigen, en het ongeluk van den onrechtvaardigen mensch, schetst eindelijk de vergelding, die beiden hiernamaals voor hunne daden zullen vinden en illustreert die door het verhaal van Êr.

Men zal opmerken, dat tweemaal critiek wordt geoefend op de waarde van gedichten en dat een vrij lange beschouwing wordt gegeven over de ideeënleer, die in meer dan één dialoog wordt behandeld. — De principes, die Plato verkondigt, zijn in de volgende stellingen te formuleeren:

I. Een staat is rechtvaardig, wanneer al zijn elementen met de grootste nauwgezetheid en plichtsbetrachting de hun aangewezen taak volbrengen; dit geldt voor de regeering als voorwaarde van een gelukkig leven. Om dit te bereiken, moet voor de overheid (*heerschers*) en krijgslieden (*wachters*) het bezit van vrouwen en kinderen gemeenschappelijk zijn; privaateigendom mag niet worden geduld.

II. De mensch is rechtvaardig (evenals de staat), wanneer hij *wijs* is, (d. i. weet, waarnaar hij moet streven), *dapper*, (d. i. wanneer het ondernemende aan de rede gehoorzaamt ten opzichte van wat al of niet vreeselijk is), en *ingetogen*, (d. i. als het heerschende element van de ziel in harmonie is met de beheerschte).

III. De wijsbegeerte, meer bepaald de kennis van de Idee

1) Zie de noot op p. 82.
2) Vgl. het gecursiveerde op p. 360.

van het Goede, is het hoogste goed, waarvan de wetenschap voor de heerschers en wachters onontbeerlijk is.

IV. De ziel is onsterfelijk, ieder vindt hiernamaals zijn vergelding.

Al moge de „Staat" (evenals zoovele andere meesterstukken) niet in alle opzichten volmaakt en afgewerkt zijn, hij blijft een plaats verdienen in de wereldlitteratuur, zoowel om zijn genialen gedachtengang als om de theorieën van het menschelijk weten, karakter en samenleving.

KORTE INHOUD VAN DEN STAAT.

(De cijfers wijzen de bladzijden aan.)

Inleiding.

Socrates gaat met Polemarchus mee naar huis (49). Gesprek over den ouderdom (51), over het doen en weer goed maken van onrecht (53).

Dialoog over de rechtvaardigheid.

Begrip (55). Stelling van Simonides (den vriend goed, den vijand kwaad). Socrates zegt zijne meening niet (63), maar bestrijdt Simonides. Thrasymachus verkondigt: macht is recht (66) en past dit op den staat toe (67). Rechtvaardigheid bij de regeering (73, 75). Wat is voordeeliger? (82). Onrechtvaardigheid is niet sterk (84). Geluk (86). Het goede (91). Vrees voor straf is dikwijls de oorzaak van de rechtvaardigheid (94), hetgeen de dichters en de godsdienst verkondigen (100). Slechte invloed van deze opvatting (101). Men heeft echter te letten op het *begrip* rechtvaardigheid, niet op de *gevolgen* (103).

De ideaal-staat.

In den staat kan de rechtvaardigheid in het groot beschouwd worden (105). Begrip: *staat* (108). Nu wordt de wording van den staatsvorm besproken (111 enz.). Er wordt neiging tot weelde (113) en uitbreiding van grondgebied geboren (114). Hiervoor zijn soldaten („wachters") noodig (114). De voorwaarden, waaraan dezen moeten voldoen (116); hun opvoeding (118), wat zij omtrent de goden moeten vernemen (123). Hun moet zorgvuldig verborgen blijven, wat de dichters van de goden vertellen (126). Zij krijgen een opvoeding waarbij hun vooral op ernst en waarheid gewezen wordt (133), terwijl zij geen onzedelijke tooneelen mogen bijwonen (136); geen verhalen, waardoor zij een slechten dunk van de goden kunnen krijgen (138), mogen ze hooren; zij mogen geen kunst van „nabootsing" leeren (143). De dichters moeten zich aan bepaalde voorschriften houden (145); muziek (148), en gymnastiek (156) worden hun onderwezen. Zieken worden niet verzorgd (158). Geen overdaad (167). Plichtsvervulling is het geluk der regeering (168). Levensomstandigheden der wachters (172). Opvoeding (182). De godsdienst (186). De vier hoofddeugden (188).

Terugkeer tot de „rechtvaardigheid."

Rechtvaardigheid is een eigenschap van de ziel (199), deze wordt onderzocht en met den staat vergeleken. Harmonie is een eerste vereischte (216).

V e r v o l g v a n d e n i d e a a l - s t a a t.

Het familieleven (219); de vrouw (222). Het „huwelijk” (230). Eerste opvoeding der kinderen (236). Voordeelen van den aldus ingerichten staat (239). Alles wordt gemeenschappelijk bezit (243). Oorlog (250). De heerschers moeten wijsgeeren zijn, of de wijsgeeren heerschers (257).

D e w ij s b e g e e r t e.

De wetenschap (257). Kennis-theorie (kennis en meening) (267). Eigenschappen en levensomstandigheden van den wijsgeer (270, 278). Wat is de hoogste kennis? (303). De Idee van het Goede (307). Verdeeling der dingen (314). De wiskundige wetenschappen en haar beteekenis voor de opvoeding (329).

De vijf staatsinrichtingen en daarmee overeenkomstige menschen (360).

Rechtvaardigheid, geluk en kennis (417).

Beschouwing over de dichtkunst (432).

Onsterfelijkheid der ziel (452); de belooning hiernamaals (460).

PLATO.

DE STAAT.

Personen, die sprekende worden ingevoerd:

SOCRATES,	de bekende wijsgeer.
GLAUCO EN ADIMANTUS,	broeders van Plato.
POLEMARCHUS,	zoon van
CEPHALUS,	vader van den bekenden redenaar Lysias. Op aansporing van Pericles had hij zijn geboortestad Syracuse verlaten en zich metterwoon te Athene gevestigd. Hij is een aanzienlijk en rijk grijsaard.
THRASYMACHUS,	een sophist.
ENKELE ATHENERS.	

Op de volgende bladzijde (49) *zijn eenige woorden uitgevallen*; *den derden zin leze men aldus:*

Na tot de godin gebeden en den optocht aanschouwd te hebben,

EERSTE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Socrates en Glauco op den Piraeus: Polemarchus noodigt hen tot een bezoek uit.

(Socr.) Gisteren ging ik met Glauco, den zoon van Aristo, strandwaarts naar den Piraeus[1]), om tot de godin[2]) te bidden en ook om eens te zien, hoe men haar feest vierde, daar dit nu voor het eerst werd gegeven. Den optocht der inwoners vond ik dan ook wel prachtig, maar niet minder kwam mij die voor, welken de Thraciërs hielden. Na gebeden en aanschouwd te hebben wilden wij naar de stad teruggaan. Maar toen Polemarchus, de zoon van Cephalus, ons van verre gezien had op weg naar huis, beval hij zijn slaaf ons na te loopen, met het verzoek op hem te wachten. Deze pakte mij van achteren bij mijn kleed en zei: „Polemarchus verzoekt u op hem te wachten." Ik keerde mij om en vroeg waar hij was.

„Daar komt hij achter ons aan, maar wacht dan toch."

„Ja, we zullen wachten," zei Glauco.

Na enkele oogenblikken kwam Polemarchus met Adimantus, den broeder van Glauco, en Nicératus, den zoon van Nicias[3]), eraan met enkele anderen, die blijkbaar van den optocht kwamen.

Polemarchus zei toen: „Ik geloof, Socrates, dat gij naar de stad gaat, om huiswaarts te keeren."

„Dat hebt ge niet slecht geraden."

„Ziet ge wel, met hoe velen wij zijn?"

„Hoe zou ik niet?"

1) Tgw. Porto Leone of Dracone, havenstad van Athene.

2) Athena Bendis, oorspronkelijk een Thracische maangodin, werd ook in Athene vereerd. Haar tempel het Bendidéum stond in den Piraeus.

3) Den bekenden veldheer en staatsman uit den Peloponnesischen oorlog, † 429.

„Welnu, dan moet ge sterker zijn dan wij, of hier blijven."

„Dus blijft er nog maar één ding over, dat wij u namelijk overreden, dat ge ons behoort te laten gaan."

„Zoudt gij ons werkelijk kunnen overreden, als wij niet naar u luisteren?"

„Volstrekt niet," zei Glauco.

„Houdt u dan overtuigd, dat we niet zullen luisteren."

En Adimantus zei: „Weet ge dan niet, dat er tegen den avond ter eere van de godin een fakkelloop te paard zal gehouden worden?"

„Te paard?" vroeg ik, „dat is zeker iets nieuws. Zullen zij dan in den wedstrijd elkaar de fakkels te paard overgeven? of hoe meent ge dat?"

„Ja, op deze wijze," zei Polemarchus, „en bovendien zal men een nachtelijk feest geven, wel de moeite waard om te zien."

„Wij zullen na het avondeten uitgaan om het nachtfeest te zien, daar zullen we veel jongelui aantreffen en ons met hen onderhouden. Blijft dus en laat u niet langer bidden."

„Me dunkt, we moesten maar blijven", zei Glauco.

„Als gij dat goed vindt", zei ik, „moeten we dat maar doen."

HOOFDSTUK II.

In Polemarchus' huis treft Socrates Cephalus, met wien hij een gesprek aanknoopt.

Wij gingen dus met Polemarchus naar huis, en troffen daar Lysias[1]) en Euthydemus, broêrs van Polemarchus en ook Thrasymachus uit Chalcedo, Charmantides uit den demos Paeania[2]) en Clitophon den zoon van Aristonymus aan. Ook was daar de vader van Polemarchus, Cephalus. Hij kwam mij zeer verouderd voor, want het was ook lang geleden sedert ik hem had gezien. Hij zat, het hoofd omkranst, tegen een kussen op een stoel, daar hij pas op de binnenplaats had geofferd. Wij gingen naast hem zitten, want er stonden daar enkele stoelen in de rondte. Nauwelijks had Cephalus mij gezien, of hij begroette mij en zei: „Ge komt heusch niet vaak bij ons, Socrates, in den Piraeus, wat ge echter wel moest doen! Want als ik nog sterk genoeg was om gemakkelijk naar de stad te gaan, dan hadt gij niet noodig

1) Den bekenden redenaar (458—378).

2) In Attica waren 174 demen, verdeeld over 10 phylen. Ook Demosthenes b.v. behoorde tot de Paeania.

hier te komen, maar dan zouden wij tot u gaan. Doch nu moet ge me wat vaker bezoeken. En weet wel, dat voor mij, naarmate de andere genoegens, die van het lichaam, hunne waarde verliezen, het vermaak en de begeerte naar gezellig onderhoud toenemen. Doe dat dus en onderhoud u met deze jonge menschen en kom hier bij ons als bij uwe vrienden en goede bekenden."

„Waarlijk, Cephalus," zei ik, „ik houd er ook van te praten met menschen van hoogen leeftijd. Want ik meen bij hen te moeten te rade gaan, — alsof zij al den weg hebben afgelegd, dien wij misschien ook moeten afleggen, — hoe die is, ruw en moeilijk of gemakkelijk en vlak. En van u vooral zou ik gaarne willen vernemen, — daar ge reeds tot dien leeftijd gevorderd zijt, waarvan de dichters als „drempel des ouderdoms" spreken[1]) — wat uwe meening daaromtrent is, of ge dit een last des levens noemt of hoe ge u er anders over uitlaat."

HOOFDSTUK III.

Cephalus is van oordeel, dat velen ten onrechte over den ouderdom klagen.

„Bij Zeus," zeide hij, „ik zal u zeggen Socrates, welke mijn meening daaromtrent is. Want dikwijls komen personen van mijn leeftijd, gedachtig aan het oude spreekwoord[2]), op dezelfde plaats. De meesten nu van ons clubje klagen, als we bij elkaar zijn, ze verlangen de genoegens der jeugd terug, ze denken altijd aan zingenot en drinkgelagen, aan smulpartijtjes en andere pleiziertjes daaraan verbonden, en zij stellen zich verdrietig aan, alsof ze wonder wat missen en alsof ze vroeger wel pleizierig leefden, en nu in 't geheel niet leefden. Sommigen klagen ook over de geringachting, die oude menschen van hun huisgenooten te verduren hebben en daarom dan jammeren zij, alsof de ouderdom voor hen oorzaak is van talrijke rampen. Ik voor mij echter geloof, Socrates, dat ze niet de echte oorzaak als schuld opgeven. Want indien de ouderdom de ware reden van hun klagen was, dan moest ook ik denzelfden last daarvan ondervinden en alle andere menschen

---

1) bepaaldelijk Homerus, die ermee bedoelt wat wij zouden noemen den drempel van den dood, den rand van het graf.

2) »Zoek gij, jong'ling, den omgang met jongen, gij grijsaard met ouden."

van onzen leeftijd. Doch ik heb wel anderen ontmoet, die er niet zoo over dachten; zoo was ik er eens bij, dat iemand aan den dichter Sophocles vroeg: „Hebt gij nog smaak in mingenot? kunt ge nog met vrouwen omgang plegen?" „Zwijg, man," zeide hij. „Daarvan heb ik me vol ijver vrijgemaakt, alsof ik een woedenden en woesten meester ontvluchtte!" Toen oordeelde ik, dat hij volkomen gelijk had en nu niet minder; want juist van die dingen schenkt de ouderdom volkomen rust en vrijheid. Want wanneer de driften niet meer zoo sterk zijn en in kracht afnemen, dan beseft men de geheele waarheid van Sophocles' woorden, dat men namelijk uit de handen komt van zeer vele razende meesters. Maar èn hiervan èn van de minachting, die men van zijn huisgenooten ondervindt, is er maar ééne oorzaak, Socrates, niet de ouderdom, maar het karakter der menschen. Want wanneer ze inschikkelijk en toegevend zijn, dan is er ook maar weinig last aan den ouderdom verbonden; in het tegenovergestelde geval, Socrates, hebben zoowel de ouderdom als de jeugd hunne onaangenaamheden!"

HOOFDSTUK IV.

Hoewel men niet aan rijkdommen behoeft gehecht te zijn, kunnen die toch den ouderdom veraangenamen.

Ik had er pleizier van, toen hij zoo sprak en daar ik wenschte, dat hij voortging, trachtte ik hem te prikkelen en vroeg:

„Ik denk, Cephalus, dat de meesten, als ge zoo spreekt, u niet zullen gelooven, maar meenen. dat gij den ouderdom gemakkelijk verdraagt, niet ten gevolge van uw karakter, maar omdat gij een groot vermogen bezit; want men zegt toch, dat er voor de rijken veel troostmiddeltjes bestaan."

„Het is waar," zeide hij, „ze gelooven me niet. En er ligt ook wel eenige waarheid in hun beweren, maar toch niet zoo veel als zij meenen. En dan hebben we weer het bekende geval met Themistocles, die eens aan iemand van Seriphus, die hem in een twist verweet, dat hij niet door zich zelven, maar door zijn stad beroemd was geworden, antwoordde, dat hijzelf, als hij een Seriphiër geweest was, inderdaad niet beroemd zou geworden zijn, doch gene evenmin, al ware hij een Athener. Hetzelfde kan men toepassen op hen, die niet rijk zijn en die den ouderdom niet licht kunnen dragen, dat n.l.

een verstandig man, die arm is, evenmin den ouderdom gemakkelijk kan verdragen als hij, die niet verstandig is, maar rijk, met zichzelf tevreden zou kunnen zijn."

„Cephalus," vroeg ik, „hebt gij het meeste van uw bezittingen geërfd of hebt gijzelf u bij de erfenis nog meer verworven?"

„Ik wat er bij verworven, Socrates? Als financier stond ik zoo wat tusschen mijn grootvader en vader in. Want gene, naar wien ik genoemd ben, die ongeveer zoo veel als ik nu bezit geërfd had, heeft zijn erfenis vele malen verdubbeld, maar mijn vader Lysanias heeft nog minder nagelaten dan ik nu bezit. Maar toch ben ik tevreden, als ik aan mijn kinderen niet minder, maar slechts een heel weinigje méér nalaat dan ik zelf eens heb geërfd."

„Maar," zei ik, „de reden, waarom ik u dat vroeg, is dat gij, naar 't mij voorkomt, niet erg aan geld gehecht zijt, evenmin als in 't algemeen zij, die het zich niet zelve verworven hebben. Doch zij, die het wel zelf verdiend hebben, zijn er dubbel zoo sterk aan gehecht als de anderen. Want evenals de dichters van hun eigen gedichten en de ouders van hun eigen kinderen houden, zoo ook hechten de geldwinners aan hun geld; ten eerste, omdat ze dat als hun eigen werk beschouwen en verder omdat ze er nut van hebben, zooals de anderen. Daarom kan men moeilijk met hen omgaan, daar ze voor niets een woord van lof over hebben dan voor den rijkdom."

„Ge hebt gelijk," zeide hij.

HOOFDSTUK V.

Verder kan men zelfs nà zijn dood een eens gepleegd onrecht met geld goed maken. Deze uitspraak leidt tot de vraag over het wezen der rechtvaardigheid. Cephalus keert naar zijn offer terug; Polemarchus zet het gesprek voort.

„Zeer zeker"; zeide ik, „maar zeg me dit nog, wat is naar uwe meening het hoogste goed, dat het bezit van een groot vermogen u verschaft heeft?"

„Iets," zeide hij, „waarvan ik misschien niet velen, als ik het zei, zou kunnen overtuigen. Want, Socrates, ge moet wel weten, dat, indien iemand op het punt staat te meenen, [1]) dat hij niet lang meer zal leven, vrees en zorg hem bekruipen

1) Met deze uitdrukking teekent Plato den ouden Cephalus, hoe ongaarne hij over den naderenden dood spreekt.

omtrent dingen, waarover hij zich vroeger niet bekommerde. Want wat er zoo van de onderwereld gezegd wordt, dat iemand, die hier onrecht gedaan heeft, daar ervoor moet boeten, — waarover hij tot nog toe heeft gelachen, — dit vervult zijn gemoed met angst, of het toch niet waar kan zijn. En dan, hetzij wegens de zwakheid van den ouderdom, of ook dat men zich dichter bij die dingen voelt, vestigt men er meer zijn aandacht op. Hij wordt vervuld met twijfel en onzekerheid, men gaat aan het overwegen en nadenken of men soms ook iemand met onrecht bejegend heeft. En wanneer iemand nu vindt, dat hij in zijn leven veel onrecht heeft gepleegd, schrikt hij, evenals de kinderen, vaak uit zijn slaap op en maakt zich angstig en leeft in een slecht voorgevoel. Maar iemand, die zich van geen onrecht bewust is, die leeft altijd in een zoete hoop, die de oude menschen zoo heerlijk verkwikt, zooals ook Pindarus zegt. Want inderdaad, Socrates, dit heeft hij zeer juist gezegd, dat hem, die zijn leven in goede verhouding tot zijn medemenschen en tot God heeft doorgebracht,

„De zoete hoop, die 't hart verkwikt
„En steeds de oude lieden koest'rend laaft,
„Verzelt, die het meest der menschen
„Veranderlijk gemoed bestuurt."

Dit is zeer te recht en juist opgemerkt. Dit dan ook in aanmerking genomen, neem ik aan, dat het bezitten van geld zeer veel waard is, wel niet voor een ieder, maar voor den verstandige. Want dat men niemand, zelfs tegen zijn zin, bedrogen of belogen heeft en ook niet naar ginds behoeft heen te gaan in de vrees, dat men of aan de godheid offers of aan een medemensch geld schuldig is, hiertoe draagt het bezit van geld machtig veel bij. Men kan het ook voor vele andere nuttige zaken gebruiken. Maar, na alles in 't bizonder overwogen en beschouwd te hebben, ben ik bepaaldelijk van oordeel, Socrates, dat juist in dit opzicht, voor iemand met gezond verstand, rijkdom het nuttigst is."

„Uitstekend gezegd, Cephalus," zei ik. „Moeten we nu de rechtvaardigheid eenvoudig-weg waarheid noemen en dit, dat men aan iemand teruggeeft, wat men van hem heeft gekregen, of is dit sóms rechtvaardig-, sóms onrechtvaardig handelen? Ik bedoel dit: Iedereen zou volhouden, dat, indien iemand van een vriend, die bij zijn volle verstand is, wapenen krijgt, en deze krankzinnig geworden ze terugvraagt, hij ze niet moet teruggeven en dat hij geenszins rechtvaardig is, die ze wel

zou teruggeven, evenmin als hij, die aan zoo een man de volle waarheid zou willen zeggen."

„Het is zooals ge zegt."

„Dus is dit niet de definitie van rechtvaardigheid, dat men n.l. de waarheid zegt en teruggeeft wat men van een ander heeft gekregen?"

„Zeker wel, Socrates," viel Polemarchus hem in de rede, „als men ten minste Simonides[1]) mag gelooven."

„En inderdaad," zei Cephalus, „zet gijlieden het onderhoud maar voort; want ik moet weer om mijn offers denken."

„Dus," vroeg ik, „is Polemarchus erfgenaam van al het uwe?"

„Zeker," zeide hij lachend en ging terstond naar de offerplechtigheid terug.

HOOFDSTUK VI.

Polemarchus verdedigt de stelling van Simonides, dat het rechtvaardig is, aan ieder te geven wat hem toekomt, wat eigenlijk dit beteekent, zijnen vrienden zooveel mogelijk goed en zijnen vijanden zooveel mogelijk kwaad te doen.

„Zeg gij me dan," zei ik, „erfgenaam van het dispuut, wat zegt Simonides naar uwe meening zoo juist over de rechtvaardigheid?"

„Dat n.l. het rechtvaardige hierin bestaat, dat men ieder geeft, wat men hem verschuldigd is. Ik vind, dat hij dit zeer voortreffelijk zegt."

„Inderdaad, het is niet gemakkelijk Simonides geloof te weigeren, want hij is een verstandig en goddelijk man. Maar, wat hij dan toch bedoelt, begrijpt *gij* misschien, Polemarchus; *ik* vat het niet. Want het is duidelijk, dat hij niet dát bedoelt, wat we zoo even zeiden, dat men, wanneer iemand den een of ander iets heeft te bewaren gegeven en deze dit krankzinnig geworden weer opeischt, hem dit moet teruggeven. En toch is men hem dít zeker wel schuldig, wat hij te bewaren heeft gegeven, of niet?"

„Zeker."

„En toch moet men hem dan volstrekt niets teruggeven, wanneer hij het krankzinnig geworden terugeischt."

„Dat is waar."

„Dan bedoelt Simonides er zeker iets anders mee dan dit,

---

1) Een beroemd lierdichter uit de 5e eeuw.

naar het mij voorkomt, wanneer hij zegt, dat het rechtvaardige bestaat in het verschuldigde teruggeven."

„Ja inderdaad, bij Zeus, hij meent, dat men zijn vrienden goed moet doen en volstrekt geen kwaad."

„Nu begrijp ik het. Hij meent, dat men den ander niet het verschuldigde teruggeeft, wanneer iemand, in het geval dat een ander hem geld ter bewaring heeft gegeven, dit teruggeeft, indien het teruggeven en het terugnemen nadeelig wordt en hij, die het terugkrijgt, een vriend is van hem, die het teruggeeft. Meent ge niet, dat Simonides dit bedoelt?"

„Juist."

„Verder, moet men aan zijn vijanden teruggeven, wat men hun soms verschuldigd is?"

„Natuurlijk, wat men hun n.l. *verschuldigd* is. Ik meen toch, dat de eene vijand den ander verschuldigd is wat hem toekomt, n.l. iets kwaads."

HOOFDSTUK VII.

De definitie van Simonides is op zich zelf wat raadselachtig. Socrates verklaart, dat, zoo rechtvaardigheid is goed doen aan zijn vrienden en kwaad aan zijn vijanden, deze stelling niet juist is, omdat dan de rechtvaardigheid vaak niet kan toegepast worden.

„Dus sprak Simonides als dichter wel in raadseltaal," zei ik, „toen hij een definitie gaf van het rechtvaardige. Hij bedoelde n.l., zooals 't schijnt, dat dit het rechtvaardige is, aan ieder te geven, wat hem toekomt en noemde dit het verschuldigde."

„Maar wat bedoelt ge?"

„Bij Zeus," zei ik, als iemand hem eens vroeg: „Simonides, welke kunst, [1]) die aan ieder het verschuldigde en toekomende geeft, noemt men geneeskunde, en wat geeft zij?" wat denkt ge, dat hij ons dan zou antwoorden?"

Natuurlijk dit: „De kunst, die aan de lichamen geneesmiddelen, spijzen en dranken geeft."

„Welke kunst, die aan ieder het verschuldigde en toekomende geeft, noemt men kookkunst, en wat geeft zij?"

„De kunst, die een aangenamen smaak aan de spijzen geeft."

„Goed. En welke kunst, die aan ieder het zijne geeft, wordt rechtvaardigheid genoemd, en wat geeft zij?"

---

1) Het begrip «kunst" is bij de Grieken ruimer dan bij ons.

„Als we ons houden aan hetgeen we vroeger besproken hebben, Socrates, — die aan de vrienden nut en aan de vijanden nadeel als het hun verschuldigde geeft."

„Noemt hij dan het goed doen aan zijn vrienden en het kwaad doen aan zijn vijanden: rechtvaardigheid?"

„Me dunkt van ja".

„Wie is nu het best in staat, om zijn vrienden, die ziek zijn, goed te doen en zijn vijanden kwaad, ten opzichte van ziekte en gezondheid?"

„Een dokter."

„En wie aan hen, die varen, ten opzichte van de gevaren der zee?"

„Een stuurman."

„En de rechtvaardige dan, in welke aangelegenheid en in welk opzicht vermag hij het meest aan zijn vrienden van nut te zijn en zijn vijanden te benadeelen?"

„In het beoorlogen en in 't helpen, dunkt me."

„Maar, vriend Polemarchus, als de menschen niet ziek zijn, is een dokter van geen nut."

„Dat is waar."

„En als men niet vaart, evenmin de stuurman."

„Ja."

„Dus is ook de rechtvaardige voor hen, die geen oorlog voeren, van geen nut?"

„Ik geloof van niet."

„Is de rechtvaardigheid in vrede soms iets nuttigs?"

„Zeker."

„Ook de landbouw; niet waar?"

„Ja."

„D. w. z. om vruchten te krijgen?"

„Ja."

„En verder de schoenmakerskunst?"

„Ja zeker."

„Om schoenen te krijgen, zoudt ge zeker zeggen."

„Natuurlijk."

„Nu verder. Tot welk doel en om wat te krijgen zoudt ge zeggen, dat de rechtvaardigheid in vredestijd nuttig is?"

„Voor overeenkomsten, Socrates."

„Bedoelt ge met „overeenkomsten" gemeenschappelijke ondernemingen, of wat anders?"

„Neen, gemeenschappelijke ondernemingen."

„Maar is nu de rechtvaardige een goed en bruikbaar maat bij het damspel, of een damspeler?"

„De damspeler."

„Maar is soms bij het metselen en bouwen de rechtvaardige van meer nut of een beter helper dan de bouwkundige?"

„Volstrekt niet."

„Maar in welke gemeenschappelijke onderneming is de rechtvaardige dan een beter helper dan de citherspeler, zooals deze beter is dan gene, om het instrument te bespelen?"

„In geldzaken, dunkt me."

„Behalve misschien wel, Polemarchus, als men het geld wenscht te gebruiken, wanneer men voor geld gemeenschappelijk een paard wenscht te koopen of te verkoopen. Dan is, meen ik, de paardenkenner van meer nut; of niet?"

„Dat dunkt mij ook."

„En verder bij een schip, een scheepsbouwmeester of stuurman."

„Stellig."

„Maar waartoe moet men dan het geld gemeenschappelijk gebruiken, als de rechtvaardige van meer nut zal zijn dan de andere menschen?"

„Wanneer men het veilig wil te bewaren geven, Socrates."

„Dus meent ge, wanneer men het voor niets moet gebruiken, maar het wil laten liggen?"

„Juist."

„Dus wanneer het geld ongebruikt is, is dan de rechtvaardigheid daarvoor nuttig?"

„Dat schijnt zoo."

„En wanneer men een zeis moet bewaren, dan is de rechtvaardigheid zoowel voor een gemeenschap als voor één enkel persoon nuttig, maar wanneer zij moet gebruikt worden, de wijnbouw?"

„Blijkbaar."

„Ge zult dus ook zeggen, dat, wanneer men een schild of een lier wil bewaren en bepaald niet gebruiken, de rechtvaardigheid van nut is; maar wanneer men ze wil gebruiken, de kunst, om met wapens om te gaan of de toonkunst?"

„Dat spreekt vanzelf."

„En dan ook met betrekking tot alle andere dingen, is daar de rechtvaardigheid, als men ze wil gebruiken, van geen nut, maar als men ze niet gebruikt, wel?"

„Dit schijnt zoo."

HOOFDSTUK VIII.

Uit die redeneering vloeit voort, dat de rechtvaardige de beste dief is, en dit is onmogelijk. En verder kan de stelling ook niet waar zijn. omdat men vaak verkeerdelijk iemand voor vriend of vijand houdt.

„Dan zou inderdaad, mijn vriend, de rechtvaardigheid niet veel beteekenen, als zij nuttig is bij dingen, die geen dienst doen. Laten we 't eens zoo onderzoeken. Is niet hij, die het best kan slagen toebrengen of bij het boksen of bij een ander soort van strijd, ook niet het meest in staat, slagen af te weren?"

„Natuurlijk."

„Dus is ook iemand, die zich het best voor ziekten kan hoeden, het meest in staat, om ze bij anderen ongemerkt te veroorzaken?"

„Dat geloof ik wel."

„Maar dan is ook hij de beste bewaker van de legerplaats, die de plannen en de andere aangelegenheden der vijanden steelsgewijze weet gewaar te worden."

„Zeer zeker."

„Dus, wat iemand het best kan bewaren, dat kan hij ook het best stelen."

„Dat komt mij ook zoo voor."

„Als dus de rechtvaardige het best geld kan bewaren, dan kan hij het ook het best stelen."

„Dit is ten minste een gevolg van onze redeneering."

„Het blijkt dus, dat de rechtvaardige een dief is; ge schijnt dit van Homerus geleerd te hebben. Want hij roemt Autolycus, Ulysses' grootvader van moederszijde, bewerende, dat hij boven alle menschen uitmuntte in het stelen en valsch zweren. Dus schijnt de rechtvaardigheid, zoowel volgens u als volgens Homerus en Simonides, een zekere steelkunst te zijn, maar dan ten voordeele van zijn vrienden en ten nadeele van zijn vijanden. Hebt ge dat zoo niet bedoeld?"

„Neen, waarachtig niet; maar ik weet niet goed meer wat ik gezegd heb.[1]) Toch blijf ik hier nog bij, dat de rechtvaardigheid den vrienden voordeel, den vijanden nadeel aanbrengt."

„Noemt ge nu hen vrienden, die aan ieder welgezind schijnen, of hen, die het werkelijk zijn, ook al schijnen ze het

1) Zijn gewoonte volgende is Socrates er dus in geslaagd, zijn leerling, die meende iets te weten, tot de erkentenis te dwingen, dat hij het *niet* weet. Men lette op, hoe Socrates het thans over een anderen boeg wendt.

niet? En evenzoo vijanden?"

„Natuurlijk houdt men van hen, van wie men denkt, dat ze ons welgezind zijn en haat men, van wie men anders denkt."

»Maar falen de menschen dan niet in dit opzicht, dat ze meenen, dat velen hun welgezind zijn, die het niet zijn, en ook andersom?"

„Ja."

„Dus zijn de goeden voor hen vijanden, de slechten vrienden."

„Zeer zeker."

„Maar dan is het ook voor hen rechtvaardig, dat zij den slechten van nut zijn en de goeden benadeelen."

„Blijkbaar."

„Maar de goeden zijn rechtvaardig en niet in staat om kwaad te doen."

„Dat is waar."

„Dus is het volgens uwe meening rechtvaardig hen, die geen onrecht plegen, kwaad te doen?"

„Neen, volstrekt niet, Socrates; want mijn redeneering schijnt foutief te zijn."

„Dus," zei ik, „is het rechtvaardig de onrechtvaardigen te benadeelen en den rechtvaardigen van nut te zijn."

„Deze redeneering schijnt me beter toe dan de andere."

„Maar dan, Polemarchus, zullen velen, die zich in hun oordeel over de menschen vergist hebben, meenen, dat het rechtvaardig is hun vrienden te benadeelen, want volgens hun inzicht zijn die slecht; hunnen vijanden echter van nut te zijn, want die zijn goed. En zoo zullen we juist het tegenovergestelde beweren van de bedoeling, die wij in Simonides' woorden legden."

„Zeker, dit zal het gevolg zijn. Maar laten we eens anders redeneeren; want het komt mij voor, dat we niet de juiste definitie van „vriend" en „vijand" hebben gegeven."

„Hoe hebben we die ook weer gegeven, Polemarchus?"

„Dat hij, die ons welgezind toeschijnt, ook inderdaad onze vriend is."

„En hoe moeten we de definitie nu veranderen?"

„Dat hij, die èn welgezind schijnt èn 't ook werkelijk is, onze vriend is; maar dat hij, die het schijnt en niet is, ook slechts onze vriend schijnt en niet metterdaad is. En omtrent den vijand geldt dezelfde stelling."

„Volgens deze redeneering zal de goede dan wel een vriend zijn en de slechte een vijand."

„Ja."

„Ge wilt dus ook, dat we iets aanvullen in de definitie,[1]) zooals wij die vroeger van de rechtvaardigheid hebben gegeven, dat het n.l. rechtvaardig zou zijn den vrienden goed en den vijanden kwaad te doen? Moeten we nu daar dit aan toevoegen dat het rechtvaardig is den vriend, die werkelijk goed is, goed te doen, en den vijand, die werkelijk slecht is, kwaad?"

„Precies, ik meen dat zóó de juiste definitie is gegeven."

HOOFDSTUK IX.

Thans gaat Socrates aantoonen, dat de rechtvaardige evenmin zijn vijand als zijn vriend zal kwaad doen. *(In een twcetal bladzijden outwikkelt hij dezen ethischen regel, die later het gronddogma der Christelijke leer zou worden.)*

„Maar hoe!" zei ik, „ligt het wel in het karakter van een rechtvaardig man, ook maar aan eenigen mensch kwaad te doen?"

„Zeker, den slechten en den vijanden moet men kwaad doen."

„Maar worden de paarden, als ze slecht behandeld worden, beter of slechter?"

„Slechter."

„Ten opzichte van de goede eigenschappen van honden of van paarden?"

„Van paarden."

„En worden dan ook niet de honden, als ze slecht behandeld worden, slechter ten opzichte van de goede eigenschappen van honden en niet ten opzichte van goede eigenschappen van paarden?"

„Natuurlijk."

„En, vriend, moeten we nu ook niet zeggen, dat de menschen, als ze slecht behandeld worden, slechter worden ten opzichte van de goede eigenschappen van menschen?

„Ongetwijfeld."

„Maar is dan de rechtvaardigheid niet een goede menschelijke eigenschap?"

„Zeker, bepaald."

„Dus, vriend, moeten ook diegenen onder de menschen, die slecht behandeld worden, onrechtvaardiger worden?"

„Ja."

„Maar is het wel mogelijk, dat zij, die muziek kennen, door de muziek anderen onmuzikaal maken?"

1) Dit is de zin van den overgeleverden tekst, die foutief schijnt.

„Neen.”

„En zij, die goed kunnen paard rijden, door hun kunst anderen daarin onbedreven maken?”

„Evenmin.”

„En dan de rechtvaardigen door hun rechtvaardigheid anderen onrechtvaardig? of in ’t algemeen iemand, die goed is, door zijn goede eigenschap anderen slecht?”

„Ook dat niet.”

„Niet. meen ik, is het voortbrengen van kou het effect van de warmte maar van het tegendeel.”

„Ja.”

„En ook is vochtig maken niet het effect der droogheid, maar wel van het tegenovergestelde.”

„Dat ben ik met u eens.”

„Dus is ook nadeel toebrengen niet het werk van den rechtvaardige, maar van zijn tegenvoeter, den onrechtvaardige.”

„Blijkbaar.”

„De rechtvaardige is toch goed?”

„Zeer zeker.”

„Dus Polemarchus, ligt het niet in het karakter van den rechtvaardige om kwaad te doen, noch een vriend noch eenig ander mensch, maar in het karakter van hem, die de tegenovergestelde eigenschap bezit, namelijk van den slechte.”

„Ge schijnt me geheel en al de waarheid te zeggen, Socrates.”

„Wanneer nu iemand beweert, dat de rechtvaardigheid hierin bestaat, dat men aan ieder geeft wat men hem verschuldigd is, en dit ermede bedoelt, dat een rechtvaardig man zijnen vijand kwaad verschuldigd is en zijn vrienden goed, dan is hij, die deze bepaling geeft, niet verstandig. Want wat hij zegt is niet juist; we zagen immers, dat het in ’t geheel niet in het karakter van den rechtvaardige lag iemand kwaad te doen.”

„Ik ben het volkomen met u eens.”

„Dus,” zei ik, „zullen we ons er gezamenlijk tegen verzetten, wanneer iemand beweert, dat Simonides of Bias of Pittacus [1]) of iemand anders van de wijze en voortreffelijke mannen dit gezegd heeft?”

„Ik ten minste ben gereed den strijd met u te ondernemen.”

„Maar weet gij, van wien volgens mijn meening de stelling is, dat het rechtvaardig is zijn vrienden goed te doen en zijn vijanden kwaad?”

---

1) Deze twee laatsten worden gewoonlijk tot de «zeven wijzen” gerekend.

„Van wien dan wel?”

„Ik meen, dat ze van Periander [1]) is of van Perdiccas [2]) of van Xerxes [3]) of van Ismenias den Thebaan [4]) of van iemand anders, die zich voor machtig hield, omdat hij rijk was.”

„Zeer naar waarheid meent ge dat.”

„Goed. Maar, daar het nu bleek, dat de rechtvaardigheid en het rechtvaardig zijn, niet hierin bestaat, waarin zou men dan kunnen beweren, dat zij wel bestaat?”

HOOFDSTUK X.

Thrasymachus mengt zich in het gesprek, omdat hij de spitsvondigheden van Socrates niet langer zwijgend kan aanhooren. Hij noodigt hem uit zijn eigen gevoelen te zeggen. Socrates zegt, dat hem dit zoo maar niet mogelijk is.

Reeds vaak was Thrasymachus van plan ons, terwijl wij aan het spreken waren, in de rede te vallen, maar hij was daarin door hen, die naast hem zaten, verhinderd, daar zij onze redeneering tot het einde toe wilden volgen. Maar toen we geëindigd hadden, en ik deze laatste woorden gezegd had, kon hij zich niet langer stil houden. maar hij dook ineen als een wild dier, en wierp zich op ons. alsof hij ons wilde verscheuren. En ik en Polemarchus vlogen vol schrik op, en hij schreeuwde ons plotseling toe: „Wat is dat voor een babbelzucht, die u reeds lang bevangt, Socrates! wat zijt ge elkaar toch goedig gezind, daar ge elkaar alles toegeeft. Maar indien het u in vollen ernst erom te doen is, de juiste definitie van de rechtvaardigheid te weten te komen, dan moet ge niet alleen vragen en uw best doen een ander te weerleggen, indien hij u een antwoord geeft, daar ge toch zeer goed weet, dat vragen gemakkelijker is dan antwoorden; maar antwoord gijzelf eens en zeg wat naar uwe meening de rechtvaardigheid is. En nu moet ge me niet aankomen met: het betamelijke, of het nuttige, of het voordeel- of winstaanbrengende, evenmin het heilbrengende, maar zeg me duidelijk en precies wat ge ermede bedoelt. Want ik zal u

---

1) Tiran van Corinthe ± 600. eerst zachtzinnig later wreed; in ’t algemeen wèl, door Plato niet, tot de «zeven wijzen” gerekend.

2) Koning van Macedonië ± 400. die in den Peloponnesischen oorlog een voorname rol speelde.

3) De bekende koning van Perzië, zoon van Darius Hystaspis, ± 470.

4) Hoofd van de democratische partij, die tegen Sparta ageerde, ± 390.

niet aanhooren, als ge zulke beuzelarijen zegt." En toen ik deze woorden hoorde, was ik uit het veld geslagen en zag hem vol vrees aan en ik geloof, dat, zoo ik hem niet éérder in het gelaat had gezien dan hij mij, ik dan mijn spraak had verloren.[1]) Maar nu keek ik hem het eerst aan, toen hij zich onder het spreken warm maakte, zoodat ik nog in staat was, hem te antwoorden en een weinig bevende zei ik: „Thrasymachus, wees toch niet boos op ons. Want wanneer wij ons in de beschouwing van deze woorden hebben vergist, ik of hij hier, weet dan wel, dat het buiten onze schuld geschiedde. Ge moet dus niet meenen, dat, evenmin zoo we eens goud zochten, wij met opzet elkander iets zouden wijsmaken en daardoor het onderzoek tot geen resultaat zouden leiden, en dat wij nu bij het zoeken naar de definitie van de rechtvaardigheid, die toch een veel kostbaarder zaak is dan goud, zoo maar dwaas-weg elkander iets zouden toegeven en niet met de grootste inspanning zouden streven, haar wezen te doen uitkomen. Geloof dat toch niet, vriend. Doch ik meen, dat we het niet kunnen. Het past dus ulieden, zulken knappen mannen, veeleer medelijden met ons te hebben dan boos op ons te worden."

HOOFDSTUK XI.

Op zijn bewering, dat hij het dan wèl kan, wordt Thrasymachus uitgenoodigd de juiste definitie te geven.

„Bij Heracles," zeide hij met een grijnslach, toen hij dit gehoord had, „daar heb je nu weer de gewone ironie van Socrates; dat wist ik wel en heb het hun al vooruit gezegd, dat gij niet zoudt willen antwoorden, maar weer onwetendheid zoudt veinzen en liever alles eerder zoudt doen dan een bepaald antwoord geven, als iemand u iets vroeg."

„Gij zijt toch knap, Thrasymachus. Ge weet zeer goed dat, als ge iemand eens vroegt hoeveel twaalf is, en na die vraag zoudt zeggen: „Man, nu probeer je me niet te antwoorden, dat twaalf tweemaal zes is, of driemaal vier, of zesmaal twee, of viermaal drie, want dan zal ik je niet gelooven, als je me met zulke beuzelarijen aankomt," dat het dan vanzelf sprak, meen ik, dat niemand u op die vraag zou antwoorden.

---

1) Het volksgeloof nam aan, dat men zijn spraak verloor, als een wolf iemand het éérst had aangezien.

Maar als hij u dan vroeg: „Hoe bedoelt ge dat, Thrasymachus, mag ik nu geen enkel antwoord geven van die ge daar hebt opgenoemd? En, vrind, mag ik dat ook dàn niet doen, als er een van juist is, maar moet ik iets anders dan de waarheid zeggen? of wat bedoelt ge eigenlijk?" Wat zoudt ge hem daarop antwoorden?"

„Wel, wel, alsof dat precies dezelfde zaak is."

„Het is toch best mogelijk. En als het al niet hetzelfde is; maar toch aan hem, wien men zulk een vraag gesteld heeft, zoo toeschijnt, meent ge, dat hij dan niet evengoed zal antwoorden wat naar *zijn* inzicht het juiste antwoord is, om 't even of we het hem verbieden of niet?"

„Zult ook gij nu iets anders doen? Zult *gij* een van die antwoorden geven, die ik heb verworpen?"

„Het zou me niet verwonderen, als ik na nauwkeurig beraad tot dat besluit kwam."

„Maar, als ik een ander antwoord als definitie van de rechtvaardigheid zal geven, veel beter dan die van u, wat verdient ge dan te ondergaan?"

„Wat anders dan hetgeen elk onwetende verdient te ondergaan? Hij moet n.l. leeren van een ander, die het wel weet. En ook ik wil dan die boete oploopen."

„Je bent heel aardig, maar behalve dat ge moet leeren, moet ge ook geld geven."

„Als ik het ten minste heb."

„Dát is er wel," riep Glauco. „Als 't om geld te doen is, Thrasymachus, zeg het dan maar, want dát zullen *wij* voor Socrates wel bij elkaar krijgen."

„Dat geloof ik graag, want dan kan Socrates weer zijn gewonen gang gaan, zelf niet antwoorden, maar als een ander een antwoord geeft, het woord opnemen en hem vast praten."

„Maar hoe, mijn beste, kan iemand antwoorden, die in de eerste plaats niets weet, noch beweert iets te weten, en wien vervolgens, als hij al een meening heeft, ook nog door een lang niet onbeduidend man verboden wordt iets van hetgeen hij meent te zeggen? Maar dan past het *u* veeleer het te zeggen, want gij beweert het te weten en te kúnnen zeggen. Komaan dan, wees zoo goed te antwoorden en misgun het Glauco en den anderen niet, dat zij ook van u leeren."

HOOFDSTUK XII.

Na Socrates' gewone wijze van doen nog eens gelaakt te hebben, neemt Thrasymachus het woord en beweert, dat rechtvaardigheid is het belang van den sterkste, dat is van de bestaande staatsregeering. Socrates is hiermee niet tevreden.

Nadat ik deze laatste woorden gesproken had, verzochten ook Glauco en de anderen hem, maar geen verdere tegenwerpingen te maken. En het was duidelijk, dat Thrasymachus wenschte te spreken, om bijval te vinden, daar hij meende, dat hij een zeer voortreffelijk antwoord had. Hij gaf voor te beoogen, dat ik hem zou antwoord geven. Eindelijk gaf hij toe en zei:

„Daar heb je nu de wijsheid van Socrates, dat hij n.l. zelf een ander niet wil onderwijzen, maar wel bij dezen en genen rondgaande van hem tracht te leeren zonder daarvoor eenigen dank te betuigen."

„Dat ik van anderen tracht te leeren, daarin hebt ge gelijk, Thrasymachus; maar dat ge zegt, dat ik daarvoor niet dankbaar ben, dat is niet waar. Ik betuig zooveel dank als ik kan; maar ik kan slechts prijzen, want geld heb ik niet. En dat ik dat gaarne doe, als iemand naar mijne meening juist spreekt, dat zult ge aanstonds zelf merken, wanneer gij het antwoord geeft; want ik meen, dat gij het schoon zult zeggen."

„Luister dan. Ik zeg dat de rechtvaardigheid niets anders is dan wat het belang van den sterkste is...... Maar waarom prijst ge mij nu niet? ge wilt zeker niet."

„Als ik eerst goed begrijp wat ge meent; want nu vat ik het nog niet. Ge beweert dat rechtvaardigheid is het belang van den sterkste. Maar, Thrasymachus, wat bedoelt ge hiermede? Ge meent toch niet het volgende: Indien Polydamas, de worstelaar en vuistvechter, sterker is dan wij en voor hem ossevleesch nuttig is voor zijn lichaam, dat dan ook deze spijs voor ons, die zwakker zijn dan hij, te gelijk nuttig en rechtvaardig is?"

„Nu zijt ge onbeschaamd, Socrates, want ge geeft aan mijn woorden deze beteekenis, om er de meeste aanmerkingen op te kunnen maken."

„Volstrekt niet, mijn beste, maar zeg duidelijker wat ge bedoelt."

„Weet ge dan niet, dat sommige staten een éénhoofdig bestuur hebben, andere democratisch, weer andere aristocratisch geregeerd worden?"

„Hoe zou ik dat niet weten?"

„En is nu niet in iederen staat *hij* het sterkste, die de regeering in handen heeft?"

„Zeker."

„En nu geeft iedere regeering die wetten, zooals ze haar het nuttigst zijn, de volksregeering democratische, het eenhoofdig bestuur monarchistische en de andere ook weer naar haar eigen belang. De gegeven wetten nu zeggen, dat dit voor de onderdanen rechtvaardig is, wat voor genen nuttig is; en aan hem, die hiertegen ingaat, leggen ze straf op, omdat hij tegen de wetten en onrechtvaardig handelt. Dit, mijn beste, bedoel ik wanneer ik zeg, dat in alle staten hetzelfde voor rechtvaardig geldt, n.l. wat nuttig is voor de bestaande overheid. En zij is de sterkste; zoodat aan ieder, die logisch redeneert, dit overal als rechtvaardig voorkomt, wat nuttig is voor den sterkste."

„Nu vat ik wat ge zegt. Of het waar is of niet, zal ik trachten na te gaan."

„Dus, Thrasymachus, als definitie van de rechtvaardigheid geeft gij „het nuttige". En toch hadt ge mij verboden, iets dergelijks te antwoorden. Er komt dan ook een aanvulling bij „voor den sterkste."

„Dat is toch maar een kleine toevoeging."

„Het is mij nog niet duidelijk of die niet groot is; maar dat we nog dit moeten overwegen, of uwe definitie wel juist is, staat vast. Want nu ook ik toestem, dat de rechtvaardigheid iets nuttigs is, gij er nog een aanvulling van geeft en zegt, „namelijk voor den sterkste," en ik dit niet weet, is toch een nader onderzoek noodig."

„Onderzoek het dan," zei hij.

HOOFDSTUK XIII.

Thrasymachus verkondigt de stelling, dat het rechtvaardige, dat de zwakste moet doen, is wat den sterkste, d.i. den heerschende, van nut is. Als bezwaar brengt Socrates hiertegen in, dat de heerschenden kunnen falen in hetgeen zij voor zichzelf nuttig achten.

„Goed." zei ik. „Maar zeg me, beweert ge niet tevens, dat het rechtvaardig is de heerschers te gehoorzamen?"

„Ja zeker."

„Zijn nu de heerschers, die er in de staten zijn, onfeilbaar, of kunnen zij zich ook vergissen?"

„Ja, natuurlijk kunnen zij zich ook vergissen."

„Dus maken zij, waar zij pogen wetten te geven, sommige goed, andere niet goed?"

„Ik denk het wel."

„En verstaat ge nu onder het maken van goede wetten, die, welke voor hen nuttig zijn, en van niet goede, die welke voor hen nadeelig zijn? Of bedoelt ge iets anders?"

„Neen, zooals ge zegt."

„En moeten nu de onderdanen doen wat zij hun voorschrijven, en is dit nu het rechtvaardige?"

„Natuurlijk."

„Dus is het volgens uwe redeneering niet alleen rechtvaardig te doen wat nuttig is voor den sterkste, maar ook het tegenovergestelde, wat niet nuttig is?"

„Wat zegt *gij* nu?"

„Hetzelfde als *gij*, verbeeld ik me. Maar laten we de zaak nog eens beter nagaan. Hebt ge niet toegestemd, dat de heerschers, waneer zij den onderdanen gelasten iets te doen, zich soms vergissen in hetgeen het beste voor hen is, en dat het rechtvaardig is dat de onderdanen doen wat de heerschers hun gelasten? hebt ge dat niet toegestemd?"

„Ik geloof van wel."

„Meen dan ook, dat gij toegestemd hebt, dat het eveneens rechtvaardig is te doen wat schadelijk is voor de heerschenden en sterksten, wanneer n.l. de heerschers buiten hun schuld gelasten wat slecht voor henzelf is, daar ge toch volhoudt, dat het voor de onderdanen rechtvaardig is te doen wat genen gelasten. Is het dan niet noodzakelijk, knappe Thrasymachus, dat uit uwe redeneering *dit* volgt, dat het juist rechtvaardig is, te doen het tegengestelde van hetgeen gij zegt? Want dan wordt juist wat voor de sterksten nadeelig is, gelast aan hen die zwakker zijn."

„Drommels, Socrates," riep Polemarchus uit, „dat is zeer duidelijk."

„Als gij het ten minste voor hem bewijst," viel Clitophon in de rede."

(Polemarchus.) „Waartoe zou dit bewijs noodig zijn? want Thrasymachus stemt zelf toe, dat de heerschers soms gelasten wat voor henzelf slecht is en dat het voor de onderdanen rechtvaardig is, dat te doen.

(Clitophon.) „Want, Polemarchus, Thrasymachus heeft als definitie gegeven, dat het rechtvaardig is te doen, wat door de heerschers wordt gelast."

(Polemarchus.) „Hij heeft immers gesteld, Clitophon, dat de rechtvaardigheid is het belang van den sterkste. — Door dus deze definitie met hare aanvulling te geven, heeft hij ook toegestemd, dat de sterksten soms den zwaksten en onderdanen gelasten te doen wat voor henzelf nadeelig is. En volgens deze toegegeven bepalingen zou wat voor den sterkste nuttig is, volstrekt niet rechtvaardiger zijn dan wat niet nuttig is."

„Maar," zei Clitophon, „het belang van den sterkste noemde hij datgene, wat volgens de *meening* van den sterkste voor hemzelf inderdaad nuttig was; dat dit de zwakste moest doen; en dit noemde hij de rechtvaardigheid."

„Maar zóó is het niet gezegd," zei Polemarchus.

(Socrates.) „Dat maakt geen verschil, Polemarchus; als Thrasymachus het nu zoo bedoelt, dan zullen we het ook maar zoo opvatten."

HOOFDSTUK XIV

Thrasymachus heeft zich intusschen bedacht en zegt, dat de overheid *als zoodanig* onfeilbaar is. Hij maakt zijn stelling door voorbeelden duidelijk.

„En zeg gij me nu, Thrasymachus, hebt ge met de rechtvaardigheid bedoeld, hetgeen den sterkste voorkomt voor hem nuttig te zijn, hetzij dat inderdaad nuttig voor hem is of niet? Zullen we zeggen, dat ge het zóó inziet?"

„Volstrekt niet. Maar denkt ge, dat ik iemand den sterkste blijf noemen als hij faalt?"

„Ja, ik meende, dat ge dát bedoeldet, toen ge beweerdet, dat de heerschenden niet onfeilbaar waren, maar zich wel eens konden vergissen."

„Ge verstaat de kunst van woorden te verdraaien; om maar eens een voorbeeld te nemen, noemt gij iemand, die zich bij de zieken vergist, voor zoover hij zich vergist, een dokter? of hem, die een fout maakt, als hij die fout begaat, een rekenmeester? Maar ik geloof, dat wij dit bij manier van spreken zoo zeggen, dat de dokter zich vergist en dat de rekenmeester een fout maakt, of de taalmeester; want nooit begaat een van hen, voor zoover hij is, wat we hem noemen, een fout. Dus — om eens heel nauwkeurig te zijn, waar gij toch zoo op gesteld zijt — geen van hen, die een vak uitoefenen, vergist zich. Want hij, die een fout begaat, vergist zich in zooverre als de kunst te kort schiet en dat gedeelte oefent

hij niet uit. Zoodat noch een vakman, noch een geleerde, noch een heerscher zich ooit vergist, wanneer hij zijn vak wel uitoefent. En toch drukt ieder zich zoo uit: de dokter heeft zich vergist en de heerscher heeft een fout begaan. Zie, daar geef ik u nu een precies antwoord. En het meest nauwkeurige is het volgende, dat hij. die heerscht, voor zoover hij heerscher is, geen fout begaat, en terwijl hij geen fout maakt. voorschrijft wat voor hem het beste is en dat dit door den ondergeschikte moet gedaan worden Zoodat ik, wat ik van den beginne af heb gezegd, rechtvaardig noem in het belang den sterkste te handelen."

HOOFDSTUK XV.

Terwijl Socrates in schijn Trasymachus gelijk geeft, toont hij aan, dat iedere kunst slechts het nut van haar object beoogt en niet van hem, die haar in practijk brengt. Dit nu geldt ook voor de kunst der heerschers; wat Thrasymachus dan ook toegeeft.

„Aangenomen, Trasymachus, maar meent ge, dat ik de woorden verdraai?"

„Ja zeker."

„Denkt ge, dat ik met opzet u in mijn redeneering tracht te vangen en u die vragen stel?"

„Dat weet ik maar al te goed. En toch zal het u niets helpen; want ik laat mij niet door uwe list verrassen en ook zult ge me niet, als ik die niet heb gemerkt, met uwe redeneering vangen."

„Maar, mijn beste, ik zal het in 't geheel niet probeeren; opdat echter ons aanstonds niet weer zoo iets overkome, moet ge eens nauwkeurig defininiëeren, of ge met den heerscher en den sterkste hem bedoelt, dien men in 't dagelijksch leven zoo noemt, of wel hem. dien we met de laatste beperking hebben aangeduid, dien ge daar zoo even hebt genoemd. n.l. diengene, wiens voordeel de zwakste moet bevorderen ter wille van de rechtvaardigheid?"

„Ja, ik bedoel hem, die in den strengsten zin een heerscher mag heeten. Ga me nu eens strikken zetten of mijn woorden verdraaien, als ge kunt, ik vraag geen genade van u — maar ge zult dit niet kunnen."

„Zoudt ge dan denken, dat ik zoo dwaas ben, dat ik het onmogelijke zou beproeven en Thrasymachus' woorden verdraaien?"

„Ge hebt het toch geprobeerd en dat wel, terwijl ge niets vermoogt."

„Nu genoeg hiervan. Maar zeg me: Is nu die dokter in den strikten zin, waarvan ge zoo even hebt gesproken, een man van zaken of een verzorger van zieken? En geef nu acht op hem, die werkelijk dokter is."

„Hij is een verzorger van zieken."

„En dan een stuurman; is de stuurman in optima forma een heerscher over schepelingen of zelf een schepeling? Want ik geloof, het komt er nu niet op aan, dat hij medevaart en dáárom moeten we hem ook niet een schepeling noemen. Want niet omdat hij vaart, wordt hij stuurman genoemd, maar om zijn kunst en omdat hij aan 't hoofd staat van de schepelingen."

„Dat is waar."

„Bestaat er nu niet iets, dat nuttig is voor ieder van dezen?"

„Ja zeker."

„En bestaat de kunst nu juist niet hierin, dat ze zoekt en verschaft wat voor ieder nuttig is?"

„Ongetwijfeld."

„En bestaat er nu voor elk van die kunsten een ander nut dan dat van volmaakt te zijn?"

„Hoe bedoelt ge dat?"

„Wel, wanneer ge me bij voorbeeld eens vraagt, of het voor een lichaam voldoende is lichaam te zijn of dat het nog iets anders behoeft, dan zou ik zeggen, dat het zeer zeker nog iets meer noodig heeft. Want juist daarom is de geneeskunde uitgevonden, omdat een lichaam ziek is en het niet aangaat zóó te zijn. Om nu aan dit zieke lichaam te verschaffen wat noodig is, daarvoor bestaat de geneeskunde. Denkt ge, dat ik gelijk heb met mijn redeneering, ja of neen?"

„Ja zeker."

„En wat zegt ge dan hiervan: Is de geneeskunde op zichzelve gebrekkig of heeft een andere kunst weer iets anders ter volmaking noodig, zooals de oogen het gezicht of de ooren het gehoor, waarvoor een andere kunst noodig is, om op te sporen en te verschaffen wat voor de oogen en de ooren nuttig is?... Bestaat er nu in de kunst zelve een gebrek en heeft de eene kunst behoefte aan een andere, die voor haar opspoort wat nuttig is, en die het opspoort op hare beurt weer een andere, en zoo tot in het oneindige door? Of gaat zezelve na wat voor haar nuttig is? Of heeft ze noch zichzelf, noch een andere kunst noodig wegens haar gebrek, om het nuttige op te sporen? Want er is geen kunst, die een gebrek of

fout heeft, en zij behoeft voor niets anders het nuttige op te sporen dan voor datgene, wat haar object is; maar op zichzelf is ze volmaakt en volkomen en zonder gebrek, zoolang elke kunst in 't geheel juist datgene is, wat ze moet zijn. En ga nu eens na volgens de gepreciseerde definitie, is het zoo of anders?"

„Zooals ge zegt, zou ik denken."

„Dus spoort de geneeskunde niet op wat voor haarzelve nuttig is, maar voor het lichaam?"

„Ja."

„Evenmin de kunst met paarden om te gaan wat nuttig is voor haarzelve, maar voor de paarden? En verder geen enkele andere kunst voor zichzelve, want die heeft niets meer noodig, maar voor datgene, waarvoor ze als kunst bestaat?"

„Dat zou ik ook denken."

„Maar verder, Thrasymachus, de kunsten heerschen en haar objecten zijn haar ondergeschikt." — Ook dit stemde hij met eenig bezwaar toe. — „Derhalve zoekt of gelast geen enkele kunst wat nuttig is voor den sterkste, maar juist voor den zwakste, die door haar beheerscht wordt." Ook dit gaf hij ten slotte toe, hoewel hij eerst daarover nog wilde redetwisten. Toen hij zich nu had gewonnen gegeven, vroeg ik: „Dus zoekt en gelast eenig dokter ook niet — voor zoover hij dokter is — wat voor hemzelven nuttig is, maar voor den zieke? Want we zijn overeengekomen, dat de dokter in optima forma het lichaam beheerscht en niet een man van zaken is. Of zijn we dit niet overeengekomen?" — Hij zei van ja. — „Dus heeft de stuurman in optima forma te zeggen over de schepelingen en is hij geen schepeling."

„Ook dit ben ik met u eens."

„Dus zal ook niet een zoodanige stuurman en chef iets opsporen en bevelen wat nuttig is voor den stuurman, maar voor den schepeling en ondergeschikte." — Aarzelend gaf hij dit toe.

„Dus, Thrasymachus, spoort ook niemand anders in eenige regeeringsbetrekking, voor zoover hij die bekleedt, iets op, noch gelast hij iets wat voor hemzelven nuttig is, maar voor hem, die aan hem ondergeschikt is en voor wien hij zijn ambt uitoefent. En slechts rekening houdend met hem en met hetgeen voor hem nuttig en dienstig is, zegt hij al wat hij zegt en doet hij al wat hij doet."

HOOFDSTUK XVI.

Integendeel toont Thrasymachus door een uitvoerig betoog aan, dat de heerschers wel degelijk hun eigen belangen in 't oog houden. Daarom heeft de onrechtvaardige altijd het grootste voordeel, de rechtvaardige werkt slechts ten dienste van anderen.

Toen we nu met ons gesprek zoo ver gevorderd waren en het aan allen duidelijk was, dat er nu een tegenovergestelde definitie van rechtvaardig was gegeven, vroeg Thrasymachus, in plaats van een antwoord te geven: „Zeg me, Socrates, zijt gij aan de zorgen van een meid toevertrouwd?"

„Hoe komt ge daar bij? Zoudt ge niet liever een antwoord geven dan zoo iets vragen?"

„Omdat ze er niet op let, dat ge verkouden zijt, en u niet naar behooren den neus laat snuiten; daar ge nog geen schaap van een herder kunt onderscheiden." [1])

„Hoezoo vraagt ge dat?"

„Omdat gij meent, dat de herders of koeweiders, die het welzijn van de schapen en koeien bevorderen of ze mesten en verzorgen, daarbij iets anders op het oog hebben, dan het nut van hun heeren en henzelve; en dat dan ook de heerschers in de staten, ik bedoel die in optima forma, iets anders voelen voor hun onderdanen dan de een of andere herder voor zijn vee, en dat zij dag en nacht over iets anders peinzen, dan hierover, hoe zijzelve het meeste voordeel zullen hebben. En zoo weinig begrip hebt ge van wat rechtvaardig en rechtvaardigheid is, of van wat onrechtvaardig en onrechtvaardigheid, dat ge niet eens weet, dat de rechtvaardigheid en het rechtvaardige inderdaad goed zijn voor een ander, namelijk nuttig voor den sterkste en den heerscher, maar een eigen nadeel voor hem, die moet gehoorzamen en ondergeschikt is. Aan den anderen kant heerscht de onrechtvaardigheid over de menschen, die werkelijk onnoozel en rechtvaardig zijn, terwijl de onderdanen doen wat voor hem, den sterkste, nuttig is, hem door hun dienstbetoon gelukkig maken, maar zichzelve volstrekt niet.

Maar, onnoozele Socrates, gij moet de zaak zoo beschouwen, dat een rechtvaardig man er overal minder aan toe is dan een onrechtvaardige. In de eerste plaats bij gemeenschappelijke ondernemingen, waarbij zij met elkaar een vennootschap aangaan, zult ge nooit vinden, dat bij verrekening de recht-

---

1) Verstoptheid in den neus werd geacht domheid en sufheid te veroorzaken.

vaardige meer krijgt dan de onrechtvaardige, maar integendeel minder. Verder in een aangelegenheid van den staat, wanneer er vermogensbelastingen worden uitgeschreven, dan betaalt de rechtvaardige van een gelijk vermogen meer, de ander minder belasting; maar wanneer er wat te verdeelen valt, dan krijgt gene niets en deze een belangrijk voordeel. Want ook wanneer beiden een ambt bekleeden, dan raken voor den rechtvaardige, behalve dat hij andere schade lijdt, zijn eigen zaken, omdat hij ze niet goed kan behartigen, achteruit; uit de staatskas krijgt hij niets, juist omdat hij rechtvaardig is; bovendien maakt hij zich nog gehaat bij zijn verwanten en vrienden, omdat hij hen, tegen zijn rechtvaardigheidsgevoel in, niet wil bevoordeelen. Met den onrechtvaardige gaat het precies andersom. Ik bedoel nu, wat ik ook al vroeger gezegd heb, iemand, die de kunst verstaat overal zijn voordeel uit te halen. Houd zoo iemand voor oogen, indien gij wilt oordeelen in hoeverre het voor hem persoonlijk voordeeliger is onrechtvaardig te zijn dan rechtvaardig. Gij zult het echter 't allerbest begrijpen, wanneer ge ziet naar de meest volmaakte onrechtvaardigheid, die den onrechtvaardige het gelukkigst maakt en hen, die onrechtvaardig behandeld zijn, doch niet onrechtvaardig willen handelen, het ongelukkigst. En dit is de tirannie [1]) die niet bij stukjes en brokjes zoowel met list als met geweld aan anderen hun bezittingen afneemt, ja zelfs al wat heilig en onschendbaar van particulieren of van den staat is, maar die dat met éénen greep doet. Maar wanneer het den een of ander niet gelukt in 't geheim in een van die opzichten onrechtvaardig te zijn, dan krijgt hij straf en spreekt men de grootste schande van hem; want tempelroovers, menschendieven, inbrekers, zakkenrollers en dieven, zoo heeten zij, die in een enkel opzicht die slechte dingen doen. Maar wanneer iemand eerst het geld van zijn medeburgers en dan hun persoon in zijn macht krijgt en ze tot slaven maakt, dan wordt hij — in plaats van met die leelijke namen — een geluks- en troetelkind van de fortuin genoemd, niet alleen door zijn medeburgers, maar door iedereen, die maar hoort, dat hij de volle onrechtvaardigheid in practijk heeft gebracht. Want niet omdat men vreest onrecht te doen, maar het te lijden, geven de lui, die de onrechtvaardigheid afkeuren, haar de leelijkst namen. Dus, Socrates, als de onrechtvaardigheid tot het

1) De Grieken verstaan onder „tiran" iemand, die zich op onrechtmatige wijze van het éénhoofdig bestuur heeft meester gemaakt en zich aan geen wetten stoort.

uiterste wordt doorgevoerd is zij sterker, vrijer en meer tot heerschen in staat dan de rechtvaardigheid, en, wat ik van den beginne af gezegd heb, het rechtvaardige is het nuttige voor den sterkste, maar onrechtvaardig is datgene wat aan ieder individu nut en voordeel aanbrengt."

HOOFDSTUK XVII.

Thrasymachus wil nu weggaan, doch zijn vrienden houden hem terug, om den zin van zijn bewering nader te verklaren. Want Socrates houdt nog steeds staande, dat een heerscher in optima forma slechts het belang van zijn onderdanen zoekt te bevorderen.

Nadat Thrasymachus dit gezegd had was hij van plan weg te gaan, nadat hij ons als een badknecht met een zeer groote hoeveelheid woorden de ooren had overgoten. Maar de aanwezigen wilden hem niet laten gaan, dwongen hem te blijven en rekenschap te geven van wat hij gezegd had. Ook ik verzocht hem dit met nadruk en zeide: „Vriend Thrasymachus, nu ge zulk een gedachte hebt opgeworpen, wilt ge weggaan! Voordat ge die nog voldoende hebt uiteengezet of hebt vernomen of het zoo is of niet! Of meent ge, dat ge op u genomen hebt een nauwkeurige definitie te geven van een onbelangrijke zaak en niet van een levensregel, volgens welken ieder van ons het gelukkigigst kan leven?"

„Meent gij dan, dat ik er anders over denk?"

„Dat schijnt zoo, of ten minste dat gij u om ons in 't geheel niet bekommert en er u volstrekt niet aan laat gelegen liggen of wij beter of slechter zullen leven zonder de kennis van hetgeen gij beweert te weten. Maar, vriend, wees zoo goed ons de zaak mede te deelen. Het zal u geen schade doen, wanneer ge ons, die toch met ons zoovelen zijn, een weldaad bewijst. Want voor zoover mij betreft verzeker ik u, dat ik niet overtuigd ben en nog niet de meening deel, dat de onrechtvaardigheid van grooter nut is dan de rechtvaardigheid, zelfs niet als men haar laat begaan en niet verhindert te doen wat zij wil. Maar, vriend, laat iemand onrechtvaardig zijn, laat hij daartoe de macht hebben hetzij dan, omdat men het niet merkt of omdat hij zijn wil kan doorzetten, toch zal ik van de onrechtvaardigheid niet gelooven, dat zij van meer nut is dan de rechtvaardigheid. Misschien is ook nog iemand anders van ons deze mijne meening toegedaan en sta ik niet alleen; dus, mijn beste, breng ons dan de juiste overtuiging

bij, dat wij verkeerd oordeelen, als wij de rechtvaardigheid hooger achten dan de onrechtvaardigheid."

„Maar hoe zal ik u tot de overtuiging brengen als gij al niet gelooft wat ik zoo even gezegd heb, wat moet ik dan met u beginnen ? Moet ik dan mijn stelling nemen en u die in de ziel gieten ?"

„Neen, bij Zeus, doe dat niet; maar blijf voorloopig bij hetgeen gij zegt, of, indien ge van meening verandert, doe dat dan openlijk en misleid ons niet. Nu ziet ge, Thrasymachus want laten we het vroeger behandelde nog eens nagaan — dat gij, na eerst de definitie van een dokter in optima forma gegeven te hebben, meendet u daaraan niet meer stipt te moeten houden waar het den herder in optima forma gold, maar juist beweerdet, dat hij, voor zoover hij herder is, de schapen mest, niet om het goede voor hen te bevorderen, maar als iemand, die eens zelf een lekker hapje wil hebben of zijn vrienden wil onthalen of ook wel om ze te verkoopen; alsof hij erop uit was om geld te verdienen en dus niet het herdersambt uitoefende. En toch zorgt de herderskunst voor het beste van datgene, waarvoor zij bestaat. Immers die kunst op zichzelf is volmaakt genoeg om zoo goed mogelijk te zijn, zoodat zij niets meer noodig heeft om herderskunst te zijn. Om dezelfde reden meende ik zoo even, dat wij het noodzakelijkerwijze hierover eens moesten zijn, dat elk bestuurslichaam, voor zoover het dit is, van niemand anders het belang bevordert dan van zijne onderdanen en ondergeschikten, zoowel in dienst van den staat als van het particuliere leven. — Maar gelooft gij, dat de ware heerschers in de staten, voor zoover zij dit in optima forma zijn, vrijwillig regeeren ?"

„Bij Zeus, dit *geloof* ik niet, maar ik houd er mij van overtuigd."

HOOFDSTUK XVIII.

Wel vragen de heerschers daarvoor loon, doch dit ligt niet in de kunst zelve; het is iets bijkomends. Niettemin is dit loon in de verschillende vakken ook in wezen verschillend.

„Nu verder, Thrasymachus, ziet ge niet in, dat niemand eenig ander ambt om niet [1]) wil waarnemen, maar dat men

1) In het laatst van het vorige hoofdstuk sprak Socrates van „vrijwillig," hiermee bedoelt hij „gratis"; Thrasymachus echter vat het op in de beteekenis van „gaarne," „uit eigen beweging."

loon vordert, daar het nut van dat ambt te bekleeden niet hunzelven ten goede komt maar hun ondergeschikten! Dus zeg me dit, onderscheidt zich niet telkens de eene kunst van de andere hierin, dat zij een ander eigenaardig wezen heeft? En, mijn beste, antwoord nu niet in strijd met uwe meening, opdat we nu eens iets verder komen."

„Ja, daarin ligt het onderscheid."

„Dus schaft elk ons haar eigen nut en niet een gemeenschappelijk, b.v. de geneeskunst gezondheid, de stuurmanskunst levensbehoud bij het varen en ook de andere haar eigen voordeel?"

„Gewis."

„Dus verschaft de kunst om geld te verdienen geldelijk voordeel, want dit ligt in haar eigen wezen. Of houdt gij de kunst van te genezen en van te sturen voor dezelfde? Of wanneer gij de definitie juist wilt geven, zooals ge die hebt vooropgesteld, dan noemt ge de kunst van den stuurman toch niet dáárom liever geneeskunst, ook al wordt de een of ander stuurman gezond, omdat een zeereis goed voor hem is?"

„Neen, zeker niet."

„Noch ook de kunst om geld te verdienen zou ik meenen, ook al wordt iemand gezond door de wijze waarop hij zijn geld verdient?"

„Ook dat niet."

„En nu verder, noemt ge de geneeskunde een kunst om geld te verdienen, al verdient iemand door zijn praktijk geld?"

„Neen."

„En zijn we het nu niet hierover eens, dat iedere kunst een haar eigenaardig nut oplevert?"

„Dat kan ik aannemen."

„Dus is het ook duidelijk, dat al de menschen, die een kunst uitoefenen, het voordeel, dat zij gemeenschappelijk uit hunne kunst trekken, juist daardoor gemeenschappelijk genieten, omdat zij een en dezelfde zaak in practijk brengen."

„Dat geloof ik wel."

„Wij beweren dus, dat de omstandigheid, dat ieder, die een kunst uitoefent, loon krijgt, daaraan is toe te schrijven, dat hij bij zijn eigen nog de kunst van geld verdienen voegt." — Dit stemde hij na eenig bezwaar toe. — „Dus spruit dan ook niet voor ieder dit voordeel, n.l. het geld verdienen, uit zijn eigen kunst voort, maar — als we in ons redeneeren nauwkeurig willen zijn — de geneeskunde bewerkt gezondheid, de kunst van geld verdienen loon, de bouwkunst een huis, en

de daaraan verbonden kunst van geld te verdienen geldelijk voordeel; en zoo staat het met alle kunsten; elk daarvan doet haar eigen werk en is nuttig voor datgene, waarop ze toegepast wordt. Maar als daarvoor nu eens geen loon wordt gegeven, heeft de man. die een kunst in practijk brengt, daarvan dan voordeel?"

„Me dunkt van niet."

„En brengt hij nu ook geen nut aan, als hij voor niet werkt?"

„Dat geloof ik daarentegen wel."

„Dus, Thrasymachus, is ons dit al duidelijk geworden, dat geen enkele kunst, noch een regeering, doet wat voor haarzelve nuttig is; maar, wat we reeds vroeger aangenomen hebben, wat nuttig is voor den onderdaan verschaft en gelast zij, opsporende wat voor dezen, den zwakste, en niet wat voor den sterkste voordeelig is. Om deze reden dan, vriend Thrasymachus, heb ik ook zoo even beweerd, dat niemand uit vrije beweging de regeering wil waarnemen of het op zich nemen om wat er van een ander slecht is uit den weg te ruimen of te verbeteren, maar daarvoor loon vraagt, omdat hij, die zijn kunst goed uitoefent, nooit doet, of, als hij zijn kunst goed verstaat, niet gelast wat voor hemzelf het beste is, maar voor het voorwerp van zijn zorg. Daarom moeten zij, die een ambt willen bekleeden, daarvoor loon krijgen, hetzij in geld of in eerbewijzen, en moet er een straf bestaan, voor hen, die het ambt afwijzen."

HOOFDSTUK XIX.

De voortreffelijke man aanvaardt een ambt om de schande te ontgaan, die er ligt in het door een slechten beheerscht te worden, echter niet om zelf daaruit voordeel te halen. — Verder bestrijdt Socrates de meening van Thrasymachus als zou de onrechtvaardigheid voordeeliger zijn dan de rechtvaardigheid.

„Hoe bedoelt ge dat, Socrates?" vroeg Glauco. „De eerste twee categorieën van loon ken ik, maar wat ge onder „straf" verstaat en waarom ge die met loon op ééne lijn gesteld hebt, dat vat ik nog niet."

„Dus ge begrijpt niet wat het loon der voortreffelijksten is, waarvoor de braven een regeeringsambt bekleeden. Of weet ge niet, dat het een schande genoemd wordt en ook werkelijk is, aan eer- en geldzucht te lijden?"

„Jawel."

„Daarom dan, wenschen de braven niet ter wille van het

geld noch ter wille van de eer een ambt te bekleeden, Want ze willen nòch, wanneer ze openlijk loon voor hun ambt krijgen, huurlingen genoemd worden, nòch dieven, wanneer ze zich dat in het geheim verwerven. Evenmin drijft hen de zucht naar eer, want daar lijden ze niet aan. Er moet dus een zekere dwang of boete voor hen bestaan, opdat ze wèl willen heerschen; en zoo komt het waarschijnlijk, dat men het voor schandelijk houdt, wanneer iemand zich vrijwillig voor de regeering beschikbaar stelt en niet afwacht tot men hem ertoe dwingt. Nu is het wel de grootste straf beheerscht te worden door iemand, die slechter is, als men zelf daarvoor bedankt. En nu is het uit vrees voor die straf, dunkt me, dat men braven aan de regeering treft. En dan nog stellen zij zich beschikbaar, niet alsof ze daarin hun eigen belang zien, evenmin omdat ze er een genoegen in vinden, maar omdat de nood dringt en zij zich niet kunnen toevertrouwen aan menschen, die beter zijn of ten minste hunsgelijken. Daarom zou ik denken, dat, als er eens een staat bestond uit louter brave menschen, men dan zou vechten om buiten de regeering te blijven, evenals men nu moeite doet om erin te komen; en dan zou het eens recht duidelijk worden, dat het niet in het karakter ligt van den werkelijk waren heerscher zijn eigen nut te beoogen maar dat van zijn onderdanen; zoodat ieder verstandig mensch er de voorkeur aan zou geven nut te hebben van een ander dan dat hij zichzelf last op den hals haalt door voor een ander nuttig te zijn. En in dit opzicht ben ik het dan ook volstrekt niet eens met Thasymachus, dat de rechtvaardigheid bestaat in hetgeen nuttig is voor den sterkste; maar dit zullen we later nog wel eens onderzoeken. Want van veel meer gewicht schijnt me te zijn wat Thasymachus nu zegt, dat het leven van den onrechtvaardige beter is dan van den rechtvaardige. Welke partij kiest gij nu, Glauco, en wie van ons schijnt u toe het naast bij de waarheid te staan ?"

„Ik voor mij meen, dat het leven van den rechtvaardige meer voordeel aanbrengt."

„En hebt ge gehoord hoevele voordeelen Thasymachus opsomde voor den onrechtvaardige ?"

„Ja, maar ik geloof hem niet."

„Zullen we dan trachten hem tot onze overtuiging over te halen, als we n.l. gronden kunnen aanvoeren, dat hij niet de waarheid zegt ?"

„Wat zou ik daarop tegen hebben ?"

„Wanneer we dus in onzen strijd met hem de eene redeneering tegenover de andere stellen, opsommen het goede, dat er aan de rechtvaardigheid verbonden is, en dan hij op zijn beurt, en dan wij weer, dan zullen we moeten optellen en afmeten al de voordeelen, die ieder van zijn kant heeft opgesomd en ten slotte zullen we een paar rechters noodig hebben, om een beslisend oordeel uit te spreken. Maar wanneer we, zooals we zoo even gedaan hebben, punt voor punt met elkander vergelijken en 't daarover eens worden, dan zullen we onze eigen rechters en advocaten zijn."

„Dat geloof ik ook."

„Ik zou wel willen weten, welke van beide manieren gij verkiest."

„De laatste."

HOOFDSTUK XX.

Niet alleen houdt Thrasymachus zijn eerste stelling vast, maar hij noemt de onrechtvaardigheid een deugd, de rechtvaardigheid een ondeugd, wat natuurlijk tot allerlei dwaze conclusiën leidt.

„Welaan dan, Thrasymachus, antwoord mij van voren af aan. Beweert ge, dat de volmaakte onrechtvaardigheid meer voordeel aanbrengt dan de volmaakte rechtvaardigheid?"

„Zeer zeker beweer ik dat, en waarom, heb ik ook al gezegd."

„Goed, maar zeg mij nu hierover uwe meening. Noemt ge niet een van beide een deugd en het andere een ondeugd?"

„Natuurlijk."

„Dus de rechtvaardigheid noemt ge een deugd en de onrechtvaardigheid een ondeugd?"

„Dat zoudt ge, vriend, verwachten van mij, die meen, dat de onrechtvaardigheid voordeel oplevert en de rechtvaardigheid niet?"

„Maar hoe moet ik het dan begrijpen?"

„In juist tegenovergestelden zin."

„Noemt ge soms de rechtvaardigheid een ondeugd?"

„Neen, dat niet, maar wel een eenvoudige onnoozelheid."

„Dan noemt ge de onrechtvaardigheid een boosaardigheid?"

„Neen, maar een zekere welberadenheid."

„Maar, Thrasymachus, houdt ge de onrechtvaardigen dan voor berekend en goed?"

„Ja, die ten minste volmaakt onrechtvaardig kunnen zijn,

die staten en groepen van menschen aan hun wil onderworpen kunnen maken. Gij meent misschien, dat ik de zakkenrollers bedoel? Zoo iets is ook wel voordeelig, als men maar niet gesnapt wordt, maar het is toch niets waard in vergelijking met hetgeen ik daar zoo straks zeide."

„Ik vat heel goed wat gij meent. Maar dit vind ik vreemd, dat ge de onrechtvaardigheid tot de categorie van deugd en slimheid rekent, en de rechtvaardigheid tot de tegenovergestelde."

„En toch doe ik dat bepaald."

„Dat is nog krasser, vriend, en niet licht zou iemand hiertegen iets kunnen inbrengen. Want zoo gij gesteld hadt, dat de onrechtvaardigheid voordeel aanbrengt, maar toch toestemdet, dat ze een ondeugd en iets schandelijks is, zooals andere menschen toestemmen, dan hadden we iets kunnen tegenwerpen, wat strookt met de algemeene meening; maar nu zult ge blijkbaar zeggen, dat ze schoon en sterk is en ge zult haar al de andere eigenschappen toekennen, die wij aan de rechtvaardigheid toekennen, immers ge hebt niet geaarzeld, haar tot de categorie van deugd en slimheid te brengen."

„Dat vermoedt ge zeer naar waarheid."

„En toch moeten we niet schuwen de zaak aan een nauwkeuriger beschouwing te onderwerpen, zoolang ik moet aannemen, dat ge zegt wat ge werkelijk meent. Want, Thrasymachus, ik denk dat gij nu zeker niet schertst, maar zegt, wat ge van de waarheid denkt."

„Doch wat gaat het u aan of ik meen, dat het waarheid is of niet? Zoudt ge niet beter doen, mijn redeneering te weerleggen?"

„Het gaat me ook niet aan; maar probeer nu nog of ge me hierop kunt antwoorden: in welk opzicht zou de eene rechtvaardige meer willen hebben dan de andere?"

„In geen enkel, want dan zou hij niet belachelijk en onnoozel zijn, zooals ik daar zeide."

„Nu verder. In welk opzicht meer dan waarop hij door zijn rechtvaardige daad kan aanspraak maken?"

„Ook in geen enkel."

„Zou hij nu verlangen iets te willen vóórhebben op een onrechtvaardige en zou hij meenen, dat dit rechtvaardig was of niet?"

„Hij zou het wel meenen en ook wel verlangen, maar hij zou het niet kunnen."

„Dat vraag ik echter niet, doch wel of het waar is, dat de rechtvaardige niet verlangt en niet wenscht op een rechtvaardige voor te hebben, maar wel op een onrechtvaardige."

„Dat is waar.”

„En hoe staat het nu met den onrechtvaardige? Zou hij niet meer willen hebben dan de rechtvaardige en dan dat, waarop hij door zijn rechtvaardige daad kan aanspraak maken?”

„Zeker, daar hij op allen iets wil voorhebben.”

„Dus zal dan ook de eene onrechtvaardige meer willen hebben dan de ander en meer dan waarop hij door zijn rechtvaardige daad kan aanspraak maken, en zal hij al zijn krachten inspannen, om het meeste van allen te kunnen krijgen?”

„Ook dat is zoo.”

HOOFDSTUK XXI.

Socrates bewijst nu, dat ieder, die onrechtvaardig is, meer wil hebben dan alle anderen; dit komt niet alleen door een soort domheid, maar het is zelfs een bewijs van een slecht karakter. De rechtvaardige verlangt niet meer dan ieder ander, die met hem gelijk staat.

„Dit is dus onze meening: de rechtvaardige verlangt op den aan hem gelijke niets voor te hebben, maar wel op den aan hem ongelijke, doch de onrechtvaardige op den aan hem gelijke èn op den aan hem ongelijke.”[1])

„Zeer juist gezegd.”

„En de onrechtvaardige is verstandig en goed, maar de rechtvaardige bezit geen van die eigenschappen.”

„Ook dat is juist gezegd.”

„Dus gelijkt ook de onrechtvaardige op de verstandigen en goeden en de rechtvaardige op geen van beiden?”

„Ja, want hoe zou nu iemand, die die eigenschappen bezit, niet gelijken op anderen, die ze ook bezitten, en die ze mist, niet?”

„Precies; dus heeft elk van beiden hetzelfde karakter als hij, op wien hij gelijkt.”

„Hoe zou het ook anders kunnen zijn?”

„Aangenomen dus, Thrasymachus. Maar zegt ge niet, dat de eene mensch muziek kent en de ander niet.”

„Natuurlijk.”

„Wien noemt ge nu kundig en wien onkundig?”

---

1) Socrates gebruikt het woord rechtvaardigheid in een andere beteekenis dan de gewone. Hij noemt ieder rechtvaardig, die zedelijk voortreffelijk is, terwijl rechtvaardigheid gewoonlijk maar een speciale deugd is. Wij zouden die generaliseerende deugd braaf- of rechtschapenheid noemen.

„Hem, die muziek kent, noem ik natuurlijk kundig en die het niet kent, onkundig.”

„En noemt ge iemand, die iets kent, goed en die iets niet kent, slecht?”

„Ja,”

„En is dit ook niet het geval met iemand, die de geneeskunde al of niet kent?”

„Ja zeker.”

„En zoudt ge nu denken, mijn beste, dat iemand, die op de hoogte van muziek is en een lier moet stemmen, bij het vaster en losser spannen der snaren meer zou willen hebben of vragen dan een ander, die ook op de hoogte is?”

„Neen.”

„Maar dan wel meer dan iemand, die er geen verstand van heeft?”

„Dat spreekt van zelf.”

„En om nu weer van een geneeskundige te spreken, zou de eene dokter bij het beoordeelen der verschillende spijzen en dranken soms iets voor willen hebben op een ander of op dat, waarop hij door zijn kunst kan aanspraak maken?”

„Volstrekt niet.”

„Maar wel op iemand, die niets van de geneeskunde afweet?”

„Gewis.”

„En ga nu eens na waar het op kennis of onkunde van eenig vak aankomt, of ge denkt, dat eenig kenner meer zou willen nemen of doen of zeggen dan een ander, die datzelfde vak kent, dan wel of hij niet veeleer juist evenveel als de aan hem gelijke verlangt voor eenzelfde handeling.”

„Het is misschien wel noodzakelijk, dat dit zoo is.”

„En nu verder. Zou de onkundige niet meer willen hebben èn dan een ander, die wèl op de hoogte is, èn dan een ander, die niet op de hoogte is?”

„Misschien.”

„En hij, die een zekere kunst kent, is verstandig?”

„Ja.”

„En de verstandige is goed?”

„Ja.”

„Dus zal hij, die goed en verstandig is, niet meer verlangen dan de aan hem gelijke, maar wel dan de aan hem ongelijke en geheel tegenovergestelde?”

„Dat dunkt me ook.”

„En hij, die slecht is en geen vak kent, verlangt meer dan de hem gelijke en tegenovergestelde?”

„Ik zou het wel zeggen.”

„Dus, Thrasymachus, waren we het er straks niet over eens, dat de onrechtvaardige meer wil hebben èn dan de aan hem ongelijke èn dan de hem gelijke? Of hadt ge dat niet gezegd?"

„Ja."

„En dat de rechtvaardige niet meer wil hebben dan de aan hem gelijke, maar wel dan de aan hem ongelijke?"

„Ja, ook."

„Dus gelijkt de rechtvaardige op den verstandige en goede, de onrechtvaardige op den slechte en onkundige."

„Dat schijnt zoo."

„Maar we waren het er toch verder over eens, dat ieder zoodanig is als hij, aan wien hij gelijk is."

„Ja, ook daarover waren we 't eens."

„Dus is het zonneklaar, dat de rechtvaardige goed en verstandig is, maar de onrechtvaardige onkundig en slecht."

HOOFDSTUK XXII.

Nadat Thrasymachus met veel over- en weerpraten Socrates had toegegeven, weerlegt deze diens stelling, dat de onrechtvaardigheid sterk is.

Thrasymachus gaf dit alles nu wel toe, doch niet zoo gemakkelijk als ik het nu vertel, maar na veel trekken en sleepen en ternauwernood; ook kostte het hem nog veel zweet, daar het een warme dag was. En toen zag ik, wat ik vroeger nog nooit had gezien, dat Thrasymachus een kleur had. Nadat wij het erover eens waren, dat de rechtvaardigheid een deugd en een wijsheid is, de onrechtvaardigheid een ondeugd en een onkunde, zeide ik:

„Goed, dit nu sta aldus bij ons vast; maar we beweerden toch ook, dat de onrechtvaardigheid sterk was.[1]) Of herinnert gij u dat niet meer, Thrasymachus?"

„Ja wel, maar wat ge nu beweert bevalt mij niet en ik heb daar juist iets over te zeggen! Maar, als ik mijn mond open doe, weet ik al, dat ge zult zeggen, dat ik een langen speech afsteek.[2]) Ge moet me dus òf laten zeggen wat ik wil, òf, als ge wat te vragen hebt, doe het dan, en ik zal wat men doet bij oude vrouwtjes, die verhaaltjes vertellen, telkens „en toen" zeggen en met het hoofd „ja" en „neen" knikken."

---

1) pp. 74 en 75.

2) Dit was een algemeene gewoonte bij de sofisten, waartoe ook Thrasymachus behoorde; vgl. p. 106, noot 1.

„Maar dan volstrekt niet tegen beter weten in.”

„Ja, alleen om u een pleizier te doen, als ge me niet aan ’t woord laat. Doch wat verlangt ge nog meer?”

„Bij Zeus, niets, maar als ge dat doen wilt, doe het dan maar; ik zal wel vragen.”

„Vraag maar op.”

„Dan herhaal ik mijn vraag van zoo even, om in ’t vervolg den geregelden gang der redeneering te behouden:

In welke verhouding staat de rechtvaardigheid tot de onrechtvaardigheid? Want we hebben ergens gezegd, dat de onrechtvaardigheid krachtiger en sterker is dan de rechtvaardigheid. Doch nu de rechtvaardigheid wijsheid en deugd is, zal het licht duidelijk zijn, dunkt me, dat zij ook krachtiger is dan de onrechtvaardigheid, daar deze toch een onkunde is. Dit zal iedereen wel weten. Edoch, Thrasymachus, ik verlang het niet zoo eenvoudig, maar wil het liever op de volgende wijs eens nagaan. Zoudt ge wel willen beweren, dat een staat onrechtvaardig is en dat hij op onrechtvaardige wijze tracht andere staten aan zich te onderwerpen en geheel ondergeschikt te maken, en dat hij dit reeds met vele gedaan heeft?”

„Wat zou ik daarop tegen hebben? En dit zal vooral die staat doen, die de beste en tot in volmaaktheid onrechtvaardig is.”

„Ik vat, dat uwe redeneering hierop neerkomt, maar ik wilde dit daaromtrent vragen: Zal een staat, die een anderen aan zich heeft onderworpen, zonder rechtvaardigheid de overhand behouden, of moet hij daarbij wel rechtvaardigheid toepassen?”

„Als de rechtvaardigheid wijsheid is, wat gij zoo juist hebt gezegd, dan wel; maar als mijne bewering waar is, dan zal hij onrechtvaardigheid moeten toepassen.”

„Daar heb ik nu eens plezier van, Thrasymachus, dat ge nu niet alleen met het hoofd „ja” en „neen” knikt, maar ook eens een zeer goed antwoordt geeft.”

„Dat doe ik maar om u een plezier te doen.”

„Zeer verplicht; maar doe me nu ook dit genoegen en zeg, of ge denkt, dat een staat, een leger, een bende van roovers of dieven of een andere groep van menschen, die gemeenschappelijk op onrechtvaardige wijze iets ondernemen, iets zouden uitvoeren, als ze tegenover elkander onrechtvaardig waren?”

„Volstrekt niet.”

„En als ze dit niet waren, zouden ze dan niet eerder slagen?”

„Natuurlijk.”

„Dus, Thrasymachus, brengt de onrechtvaardigheid oneenig-

heid, haat en onderlingen strijd voort, de rechtvaardigheid daarentegen eensgezindheid en vriendschap. Of is het niet zoo?"

„Ik zal het maar toegeven, om het niet met u oneens te zijn."

HOOFDSTUK XXIII.

Verder toont hij aan, dat onrechtvaardigheid niet allen tot oneenigheid met anderen leidt, maar ook met zichzelven, zoodat zij elk goed resultaat van eenige handeling uitsluit. Rechtvaardigheid brengt éér tot een gelukkig leven dan onrechtvaardigheid.

„Daar doet ge waarlijk goed aan, mijn beste; maar zeg mij dit: Als de onrechtvaardigheid haat veroorzaakt, waar ze bij te pas komt, zal ze dan ook niet al aanstonds maken, dat zoowel vrijen als slaven elkander haten en onmachtig zijn, elkander bij een gemeenschappelijke onderneming steun te verleenen."

„Ja, zeker."

„Nu verder. Wanneer men haar bij twee personen vindt, zullen ze dan niet oneenig worden, elkander haten en aan elkaar en aan alle rechtvaardigen een hekel hebben?"

„Dat zullen ze."

„Maar, eigenaardige man, als men haar nu bij één enkel persoon vindt, zal ze dan haar eigen natuur verzaken of die desniettemin behouden?"

„Neen, die zal ze wel behouden."

„Schijnt dit dan niet haar wezen te zijn, dat zij, waar zij ook bij te pas komt, hetzij bij een staat, of bij een stam, of bij een leger, of waarbij dan ook, die in de eerste plaats onmachtig maakt om naar eigen wensch te handelen, omdat ze tweedracht en oneenigheid sticht, en die verder tegen zichzelf en tegen alles wat niet naar den zin is en ook tegen de rechtvaardigheid zelve inneemt? Is dat niet waar?"

„Ongetwijfeld."

„En als men haar nu bij éénen persoon aantreft, dan zal ze, denk ik, ook precies alles doen, wat in haren aard ligt, in de eerste plaats hem buiten staat stellen om iets te doen, omdat hij dan met zichzelf in opstand en 't niet ééns is, en verder hem tegen zichzelven en tegen de rechtvaardigen innemen. Of niet?"

„Gewis."

„Maar, vriend, de goden zijn toch rechtvaardig?"

„Nu, ja."

„Dus, Thrasymachus, zal de onrechtvaardige den goden vijandig zijn, en de rechtvaardige hun vriendschappelijk gezind."

„Vergast je gerust met zulk een redeneering! Ik zal je ten minste niet meer tegenspreken, om mij bij hen[1]) niet gehaat te maken.”

„Komaan dan, disch mij dan ook verder de rest van dit gastmaal op en antwoord me, zooals ge tot nu toe gedaan hebt. Want de rechtvaardigen zijn blijkbaar verstandiger, beter en machtiger iets te doen, doch de onrechtvaardigen zijn niet in staat iets gemeenschappelijk te ondernemen — — [2]). Doch zoo we beweren, dat er wel eens enkelen met gemeenschappelijke hulp iets flink hebben uitgevoerd, dan doen we dat niet volkomen naar waarheid, want ze zouden elkander niet ontzien hebben, als ze volmaakt onrechtvaardig waren; klaarblijkelijk bezaten ze toch een zekere rechtvaardigheid, die oorzaak was, dat ze niet elkander te gelijk met hen, tegen wie ze iets in ’t schild voerden, onrechtvaardig behandelden en waardoor zij hunne onderneming deden slagen. Ze brachten de onrechtvaardigheid daarbij in toepassing, omdat ze half-slecht waren; immers zij, die volmaakt-slecht en volkomen-onrechtvaardig zijn, zijn ook geheel-onmachtig iets tot stand te brengen. Ik kan begrijpen, dat dit zoo is, doch niet zooals gij het in het eerst hebt gesteld. Maar de vraag, die wij voor later bewaard hebben, of namelijk de rechtvaardigen beter leven en gelukkiger zijn dan de onrechtvaardigen, moeten we nu behandelen. Ik zou het wel gelooven als ik alles, wat we reeds besproken hebben, in aanmerking neem; maar laten we er toch eens dieper op ingaan. Want we spreken hier niet over alledaagsche zaken, maar over de wijze, waarop men moet leven.”

„Onderzoek het dan.”

„Dat wil ik dan gaarne doen. Zeg me, denkt ge, dat er iets bestaat, wat men (uitsluitend) het werk van een paard noemt?”

„Ja.”

„En zoudt ge dat nu als het werk van een paard of van eenig ander ding beschouwen, wat men met behulp daarvan alléén of het best zou kunnen doen?”

„Dat begrijp ik niet.”

„Dan zal ik het eens zóó uitleggen: Ziet ge met iets anders dan met uw oogen?”

„Neen, natuurlijk niet.”

---

1) n.l. de andere leden van ’t gezelschap.

2) Wat zoo vaak bij Plato voorkomt, vinden we ook hier; door den eigenlijken draad te laten vallen, brengt hij een wijziging in den zinsbouw.

„Verder, hoort ge me iets anders dan met uwe ooren?"
„Neen."
„Dus kunnen we te recht zeggen, dat dit alles *hun* werk is?"
„Ja zeker."
„En nu verder. Zoudt ge wel met een zwaard of met een mes of met een ander voorwerp een tak van een wijnstok kunnen afsnijden."
„Waarom niet?"
„Maar toch met niets zoo goed als met een snoeimes, dat opzettelijk daarvoor gemaakt is."
„Natuurlijk niet."
„Zullen we dat dan als het (eigenaardige) werk van een snoeimes beschouwen?"
„Ja zeker, dat zullen we doen."

HOOFDSTUK XXIV.

Elk ding, dus ook de ziel, bezit de eigenschap iets goed te kunnen doen. Deze eigenschap is bij hem, die slecht heerscht, een slechte, en goed bij hem, die dat goed doet; daarom leeft de rechtvaardige gelukkig.

„Nu zult ge beter begrijpen wat ik u zoo even vroeg, toen ik weten wilde, of niet dit het (eigenaardige) werk van ieder ding is, wat het of alléén of het best van alle andere dingen kan doen."
„Ja, nu begrijp ik het en 't komt mij voor, dat *dit* werkelijk het (eigenaardige) werk van ieder voorwerp is."
„Goed. Schijnt het u niet toe, dat alles, wat een zeker werk heeft te verrichten, daartoe een zekere deugdelijke eigenschap bezit? Laten we weer dezelfde voorbeelden nemen. Zeggen we niet, dat de oogen een zeker werk doen?"
„Ja."
„Dus hebben ze ook een zekere deugdelijke eigenschap daartoe?"
„Natuurlijk."
„Hebben we niet gezegd, dat er een bepaald werk voor de ooren bestond?"
„Ja,"
„Dus ook een zekere deugdelijke eigenschap?"
„Dat spreekt van zelf."
„En dit is ook het geval met alle andere dingen, niet waar?"
„Ja zeker."

„Houd daar nu eens aan vast. Zouden de oogen hun werk ooit goed kunnen doen, als ze niet een deugdelijke eigenschap daartoe bezaten, maar in plaats daarvan een zeker gebrek?"

„Hoe zou dat mogelijk zijn! Ik geloof, dat ge over blindheid spreekt, in plaats van over gezichtsvermogen."

„Ja; welke eigenschap ik (bepaaldelijk) bedoel, komt er op het oogenblik niet op aan, want dat vraag ik nu niet, maar wel, of de dingen krachtens een deugdelijke eigenschap hun werk doen, doch zoo ze die missen, slecht."

„Inderdaad, zoo is het."

„Zouden nu niet de ooren, als ze hun nuttige eigenschap misten, hun werk slecht doen?"

„Ongetwijfeld."

„Zullen we deze redeneering op alle andere dingen toepassen?"

„Me dunkt van wel."

„Welaan dan, nu is dit aan de beurt: Bestaat er een zeker werk voor de ziel wat ge met geen enkel ander ding zoudt kunnen doen? Bij voorbeeld het volgende: zorg voor iets dragen, heerschen, beraadslagen en al dergelijke dingen. Moet men die handelingen te recht aan de ziel of aan iets anders toeschrijven, en moeten we zeggen die handelingen (uitsluitend) háár eigen zijn?"

„Ongetwijfeld."

„En hoe staat het nu met leven, is dat een werkzaamheid van de ziel?"

„Ja zeker."

„En moeten we nu ook niet aannemen, dat de ziel een zekere nuttige eigenschap bezit?"

„Ja."

„Zou nu, Thrasymachus, de ziel ooit haar eigen werk goed kunnen doen, als ze haar eigen nuttige eigenschap miste? Of zou dat onmogelijk zijn?"

„Dat zou onmogelijk zijn."

„Moet nu niet een slechte ziel slecht heerschen en slecht zorg dragen en een goede ziel dit alles goed doen?"

„Dit is noodzakelijk."

„Waren we het er niet over eens, dat de rechtvaardigheid een nuttige eigenschap van de ziel is en de onrechtvaardigheid een gebrek daarvan?"

„Ja"

„Dus zal dan ook de rechtvaardige ziel en de rechtvaardige man goed leven, en de onrechtvaardige slecht?"

„Dit stemt met uwe redeneering."

„En is nu niet hij, die goed leeft, gelukkig en voorspoedig, en hij, die slecht leeft, het tegenovergestelde daarvan ?”

„Dat moet wel.”

„Dus is de rechtvaardige gelukkig en de onrechtvaardige ongelukkig.”

„Och ja.”

„Maar ongeluk brengt toch geen voordeel aan en geluk wel ?’

„Noodzakelijkerwijze.”

„Dus, mijn waarde Thrasymachus, zal de onrechtvaardigheid nooit voordeeliger zijn dan de rechtvaardigheid.”

„Is dat nu je traktatie op het feest van Bendis, Socrates ?”

„Ja, die dank ik aan u, Thrasymachus, daar ge me nu weer welgezind zijt geworden en uw toorn hebt doen bedaren. Maar ik ben nog niet voldaan en dat is mijn schuld, maar niet de uwe. Doch even als de lekkerbekken van alles wat men hun voorhoudt iets gretig afnemen en ervan proeven, voordat ze van het vorige genoeg gegeten hebben, zoo meen ik ook, dat wij — na de vraag, die wij eerst wenschen te behandelen, n.l. wat rechtvaardigheid is, te hebben losgelaten — ons tot die hebben gewend, of ze slechtheid en onkunde, dan wel wijsheid en deugd is, en terwijl daarna andere vraag opkwam, of de onrechtvaardigheid voordeeliger is dan de rechtvaardigheid, heb ik mij niet weerhouden, mij daaraan te wagen, zoodat ik nu dit resultaat van ons redeneeren heb, dat ik nog niets weet. Want als ik nog niet weet wat rechtvaardigheid is, zal ik ook niet licht kunnen zeggen, of ze een deugd is dan niet, evenmin of hij, die haar bezit, ongelukkig of gelukkig is.”

TWEEDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Nadat Socrates verklaard had, te wenschen, dat men in volle overtuiging en niet alleen in schijn zijn meening moest deelén, verdeelt Glauco al het goede in drie categorieën en rekent Socrates de rechtvaardigheid tot de tweede, waartoe zaken behooren, waarnaar men verlangt, zoowel om haarzelve als om hare gevolgen. Die verdeeling is uit zekere omstandigheden geboren.

Nadat ik het voorgaande behandeld had, meende ik van een verder onderzoek af te zijn, maar toch bleek het slechts een inleiding te wezen. Want Glauco, die bij al wat hij onderneemt, veel volharding bezit, berustte er ook toen niet in, dat Thrasymachus had toegegeven, maar vroeg: „Wilt ge, Socrates, dat wij ons voor den schijn laten overtuigen of werkelijk gelooven, dat het in alle opzichten beter is rechtvaardig dan onrechtvaardig te zijn?"

„Ik zou liever het laatste willen, als het in mijne macht was."

„Maar dan is uw wensch nog niet vervuld, want zeg me eens: zoudt ge denken, dat er iets goeds bestaat, dat we gaarne willen hebben niet met het oog op de gevolgen, maar ter wille van dat goede zelf? Bij voorbeeld vermaken en genoegens, voor zoover die onschuldig zijn, hoewel ze geen ander gevolg hebben dan dat hij, die ze heeft, genot smaakt?"

„Zeker denk ik, dat er zoo iets bestaat."

„En zijn er verder ook geen dingen, die wij èn ter wille van hen zelf èn om hun gevolgen willen hebben, zooals verstandig zijn, zien en gezond zijn? Want zulke zaken wenschen wij om beide redenen."

„Ja."

„En ziet ge nu ook een derde soort „goed", waartoe behooren het oefenen van het lichaam, het verpleegd worden als zieke,

het geneeskundig behandelen en in het algemeen het verdienen van geld? Nu kunnen we wel beweren, dat die ons eenigen last veroorzaken, maar toch zijn ze ook van nut en daarom zouden we die niet ter wille van henzelve willen hebben, maar juist om het voordeel en om de gevolgen, die daaruit ontstaan."

„Zeer zeker bestaat er ook zoo'n derde soort; maar wat wilt ge daarmee?"

„Tot welke categorie rekent ge de rechtvaardigheid?"

„Ik zou denken tot die schoonste, welke hij, die inderdaad wenscht gelukkig te zijn, èn om haarzelfs wille èn om hare gevolgen zou verlangen."

„Maar zoo denkt de groote massa niet, die ze tot de categorie der last-aanbrengende rekent, die men wel om hun voordeel en om den roem, die er vermoedelijk uit ontstaat, moet verlangen, maar als iets lastigs om haarzelfs wille vermijden."

HOOFDSTUK II.

Glauco verwijt Thrasymachus, dat hij zich te vroeg door Socrates' woorden heeft laten vangen, zonder nog het juiste wezen van de rechtvaardigheid te hebben bepaald. Hij geeft verder den weg aan om dat op te sporen. Geen onrecht doen en geen onrecht lijden is beter dan andersom. Op zichzelf is rechtvaardigheid niet iets goeds, doch zij wordt in eere gehouden door hen, die te zwak zijn om onrecht te doen.

„Ik weet, dat de groote hoop er zoo over denkt," zei ik, „en omdat de rechtvaardigheid dat karakter heeft, wordt ze ook reeds lang door Thrasymachus afgekeurd en wordt de onrechtvaardigheid door hem voorgestaan. Maar, naar het schijnt, ben *ik* iemand, die niet licht iets begrijp. Welaan dan, luister dan ook eens naar mij, misschien deelt gij mijne meening. Want het komt mij voor, dat Thrasymachus zich éér dan het noodig was als een slang door u heeft laten bezweren, doch naar mijn idee is de juistheid van beide begripsdefinities nog niet bewezen. Want ik wenschte te weten, wat het wezen van beide is en wat voor invloed zij op de ziel hebben, wanneer ze daar aanwezig zijn, daarbij wil ik de bespreking van hun voordeel en gevolgen maar laten loopen. Dat zal ik op de volgende wijze doen, als gij er niets op tegen hebt. Ik zal de bewering van Thrasymachus weer opnemen en in de eerste plaats zeggen wat, naar men zegt, het wezen der rechtvaardigheid is en waaraan zij haar ontstaan dankt. In de tweede plaats (zal ik zeggen), dat allen,

die haar in practijk brengen, dit tegen hun zin doen, omdat zij een noodzakelijk kwaad en volstrekt niet iets goed is. In de derde plaats (zal ik volhouden), dat zij dit te recht doen, omdat men algemeen zegt, dat het leven van den onrechtvaardige veel gelukkiger is dan dat van den rechtvaardige. Maar, Socrates, ge moet wel in 't oog houden, dat dit niet mijn persoonlijke meening is. Ik ben in de war en mijn ooren dreunen van alles wat ik van Thrasymachus en duizend anderen heb gehoord. Nooit heb ik door iemand voldoende hooren bewijzen, dat de rechtvaardigheid beter is dan de onrechtvaardigheid, en toch zou ik haar om haarzelfs wil gaarne hooren prijzen en voornamelijk nu is mijn hoop op u gevestigd. Daarom zal ik in een lange rede den lof van een onrechtvaardig leven verkondigen en als ik aan het einde ervan ben u de wijze aangegeven, waarop ik wenschte de onrechtvaardigheid door u te hooren afkeuren en de rechtvaardigheid te prijzen. Maar zie eerst, of ge uw goedkeuring aan dit plan kunt hechten."

„In de hoogste mate. Want over welk onderwerp zou iemand met gezond verstand liever willen disputeeren?"

„Dat bevalt me wat ge zegt. En hoor nu eens wat ik het eerst wilde behandelen, n.l. dit, wat het wezen der rechtvaardigheid is en waaraan zij haar onstaan heeft te danken. Van nature, zegt men, is onrecht doen een goed, onrecht lijden een kwaad, maar het laatste is een nog grooter kwaad dan het eerste een goed is. Dus, wanneer de menschen elkander onrecht aandoen, van elkaar onrecht lijden en van beide een proefje hebben, komt het hun, die het eene niet konden vermijden, het andere niet toepassen, nuttig voor, met elkander een verdrag te sluiten om geen onrecht te doen en om 't ook niet te lijden. Dientengevolge is men begonnen wetten en overeenkomsten te maken en heeft men het door de wet bepaalde *wettig* en *rechtvaardig* genoemd. Dit is dan de wording en het wezen der rechtvaardigheid, die het midden houdt tusschen het allerbeste: onrecht doen en er geen straf voor krijgen, en het allerslechtste: onrecht lijden zonder de macht zich te wreken. Men heeft zich dus gaarne bij het rechtvaardige dat het midden tusschen beide houdt, neergelegd, niet alsof het een goed was, maar omdat het in eere gehouden werd door hem, die niet bij machte is onrecht te doen. Immers hij, die daartoe wel in staat is en in waarheid een man mag heeten, zal met geen sterveling ooit een verdrag aangaan, om nooit onrecht te doen of te lijden; want dan moet hij wel

krankzinnig zijn. — Alzoo dan, Socrates, en van dien aard is de rechtvaardigheid en aldus de oorsprong van haar wording, zooals ten minste de menschen zeggen."

HOOFDSTUK III.

Daarom oefent niemand haar vrijwillig uit, maar alleen uit vrees betrapt te worden. Neemt men die vrees weg, dan handelt ieder onrechtvaardig.

„En dat zij, die haar uitoefenen, dit tegen hun zin doen, omdat ze niet in staat zijn onrecht te doen, zullen wij het gemakkelijkst begrijpen, als we het volgende in gedachte aannemen. Wij zullen aan ieder van beiden, zoowel aan hem, die rechtvaardig, als aan hem, die onrechtvaardig wil handelen, vrijheid geven te doen wat hij wil, dan zullen we hem nagaan en zien, waarheen ieders begeerte hen zal leiden. We zouden dan den rechtvaardige op heeter daad betrappen, terwijl zijn weg samenloopt met dien van den onrechtvaardige, omdat nu eenmaal ieder meer wil hebben; dan een ander en dit van nature als iets goeds najaagt; maar door de kracht van de wet wordt hij er toe gebracht, om gelijkheid te betrachten.

Nu zou de vrijheid, die ik daar bedoelde, zoo groot mogelijk moeten zijn, ze zouden er een moeten hebben, zooals, naar men wil, Gyges [1]) gehad heeft. Hij zou n.l. als herder bij den toenmaligen koning [2]) van Lydië in dienst geweest zijn. Nadat het nu eens stortregende en er een aardbeving plaats greep, scheurde de grond vaneen en een diep gat ontstond op de plaats waar hij weidde. Toen hij dat zag, ging hij vol verwondering daarin en vond onder andere vreemde dingen, waarvan verhaaltjes in omloop zijn, een hol koperen paard met deuren. Nadat hij zijn hoofd daar doorheen gestoken had, zag hij een lijk, blijkbaar te groot om van een mensch te zijn. Dit had niets bizonders dan een gouden ring aan de hand, dezen nam hij af en ging weer weg. Zoodra de herders als naar gewoonte bij elkaar kwamen, om den koning een maandelijksch verslag over den toestand der kudde te doen, kwam hij daar ook bij, met zijn ring aan. Zoodra hij daar zoo bij hen zat, hield hij toevallig het hokje, waar de steen in was, naar de binnenzijde van zijn hand. Plotseling werd hij voor hen, die bij hem zaten, onzichtbaar en spraken zij over hem, alsof hij was weggegaan.

1) Later koning van Lydië, stichter van de dynastie der Mermnaden (±680)
2) Candaules.

Daarover raakte hij in verwondering en terwijl hij nu naar zijn ring voelde, keerde hij het hokje weer naar buiten en zagen de anderen hem weer zitten. Toen hij dit nu bemerkt had, wilde hij de kracht van den ring beproeven, of dit altijd zoo het geval was, dat hij n l. onzichtbaar werd, als hij het hokje naar binnen hield, doch men hem zag, als het naar buiten gekeerd was. Nadat dit werkelijk zoo bleek, zorgde hij dat hij een van de koninklijke boden werd. Aan het paleis gekomen, verleidde hij de koningin, beraamde met hare hulp een aanslag tegen den koning, doodde dien en maakte zich van de regeering meester. — Als er nu eens twee zulke ringen waren geweest en de rechtvaardige had er een aangedaan en de onrechtvaardige den anderen, dan zou niemand, dunkt me, zoo ijzersterk van karakter geweest zijn, dat hij zich bij de rechtvaardigheid had gehouden en zoo dwaas, andermans goed te ontzien zonder er zich aan te vergrijpen. Immers, hij kon nu zonder vrees voor straf van de markt wegnemen wat hij wilde, hij kon in elk huis binnengaan en met iedere vrouw naar verkiezing omgang plegen, ieder naar believen dooden of uit de gevangenis halen en zoo alles doen, alsof hij als een god onder de menschen verkeerde. Zoo zouden de handelingen van den een in niets verschillen van die van den ander, maar van beiden zouden ze gelijk zijn. Dit zou men een sprekend bewijs kunnen noemen, dat niemand uit eigen beweging rechtvaardig is, maar door de omstandigheden gedwongen, alsof dit op zichzelf geen goed is. Want, waar ieder gelooft onrechtvaardig te kunnen handelen, doet hij dit. Immers iedereen gelooft, dat de onrechtvaardigheid op zichzelf meer voordeel aanbrengt dan de rechtvaardigheid, en te recht, zooals ieder zegt, die daarover redeneert. Want als iemand eens zulk een volkomen vrijheid kreeg en nooit eenig onrecht zou willen doen of zich aan andermans goed vergrijpen, zouden de menschen, die daarvan hoorden, hem al zeer ongelukkig en zeer dwaas noemen; ieder zou hem echter tegenover zijn naaste prijzen; want men bedriegt elkander uit vrees van onrecht te doen. Zoo is het dus."

HOOFDSTUK IV.

De volmaakt-rechtvaardige wordt met den volmaakt-onrechtvaardige vergeleken; eerst dan kan men beoordeelen, wie van beiden de gelukkigste is,

„Een juist oordeel over het leven van hen, wier karakter wij nu bespreken, zullen we eerst dan kunnen vellen, indien wij

den meest rechtvaardige tegenover den meest onrechtvaardige stellen, anders niet. Hoe moeten we dat doen? Aldus. We moeten den onrechtvaardige niets van zijn onrechtvaardigheid en den rechtvaardige niets van zijn rechtvaardigheid ontnemen, maar elk van beiden in de volle consequentie van zijn karakter stellen en nu zal de onrechtvaardige in de eerste plaats als een geschikt vakman handelen. Een volmaakt stuurman bij voorbeeld of een dokter zal goed onderscheiden tusschen wat hij wèl en wat hij niet met zijn kunst kan bereiken; het eerste tracht hij in toepassing te brengen het andere trekt zijn aandacht niet; mocht hij soms nog de een of andere vergissing begaan, dan weet hij die wel weer goed te maken. Evenmin moet men het van een onrechtvaardige, als hij zich met vollen ijver op onrechtvaardige handelingen toelegt, merken, zoodra hij in de hoogste volmaaktheid onrechtvaardig wil zijn, doch we moeten hem, dien we betrappen, voor ongeschikt houden; want de uiterste onrechtvaardigheid bestaat hierin, dat men slechts voor den schijn en niet in werkelijkheid rechtvaardig is. We moeten den volmaakt-onrechtvaardige dan ook de volmaakte onrechtvaardigheid laten, hem die niet afnemen, maar toestaan, dat hij, hoewel hij de grootste onrechtvaardigheden pleegt, zich den grootsten naam van rechtvaardigheid verwerft, en als hij soms een fout maakt, die weer kunnen herstellen en in staat zijn, zijn woord te doen, een ander van het tegendeel te overtuigen, als men hem van onrechtvaardige daden wil beschuldigen; verder moet hij geweld kunnen gebruiken, als dat mocht blijken noodig te zijn, en moet hij kunnen beschikken over moed en kracht en moeten vrienden en geld te zijnen dienste staan. Als we nu dezen in dien toestand hebben genomen, moeten we bij onze beschouwing den rechtvaardige als een eenvoudig en braaf man tegenover hem stellen, die, zooals Aeschylus dat zegt, „niet voor den schijn, maar in werkelijkheid goed wil wezen."[1]) We moeten hem dan den schijn ontnemen, want wanneer hij dien heeft, dan zal men hem, in de meening, dat hij rechtvaardig is, eerbe wijzen en geschenken geven en dan zou men niet kunnen uitmaken of hij rechtvaardig is ter wille van de rechtvaardigheid zelve dan wel om de geschenken en de eer. Wij

---

1) In Aeschylus' *Zeven tegen Thebe* zegt de bode van den priester: vs. 592. «Want niet de beste schijnen wil hij, neen, het zijn;
«Ontkiemd is in de diepe voren zijns gemoeds
«Het zaad tot rijken oogst van rijp en wijs beraad."
(*Vert. naar Burgersdijk, Gids* 1891, III, *p.* 226).

moeten hem dus nemen, ontbloot van alles, alleen in zijn rechtvaardigheid, en in een toestand volkomen tegenovergesteld aan dien van den vorige. En hoewel hij nooit eenig onrecht doet, moet hij toch den naam van de grootste onrechtvaardigheid hebben; zoodat zijn rechtvaardigheid op den toets gezet wordt, wanneer hij zich niet stoort aan zijn slechten naam en aan de gevolgen, die daaruit ontstaan. Maar onwrikbaar moet hij blijven tot aan zijn dood, met den schijn gedurende zijn geheele leven onrechtvaardig te zijn, hoewel hij toch rechtvaardig is. Zoodat, wanneer beiden tot de hoogste consequentie gekomen zijn, de een van rechtvaardigheid, de ander van onrechtvaardigheid, men over beiden een oordeel kunne vellen, wie de gelukkigste is."

HOOFDSTUK V.

De volmaakt-rechtvaardige zal allerlei onaangenaamheden en rampen hebben, de onrechtvaardige allerlei voordeelen en buitenkansjes.

„Wel, wel, mijn waarde Glauco," zei ik, „in wat krachtige en zuivere trekken legt ge daar beide mannen ter beoordeeling voor, als een paar beelden!"

„Ja zoo goed als ik het kan. Na dus dit beeld van beiden te hebben gegeven is het, meen ik, niet meer moeilijk, de vraag te behandelen, wat voor leven elk van beiden te wachten staat. Ik zal het zeggen. En wanneer ik dit op wat ruwe wijze doe, dan moet ge niet denken, Socrates, dat *ik* zoo spreek, maar zij, die de onrechtvaardigheid boven de rechtvaardigheid stellen. Ze zullen dit zeggen, dat de rechtvaardige, in het beeld, dat wij van hem hebben gegeven, zal gegeeseld, gefolterd en geboeid worden, dat men zijn oogen zal uitbranden, dat men, na hem op alle manieren gemarteld te hebben, hem ten slotte aan het kruis zal slaan; dat hij zal gaan inzien, dat men den vasten wil moet hebben, niet rechtvaardig te *zijn*, maar het te *schijnen*. Veeleer moet men de woorden van Aeschylus dus op den onrechtvaardige toepassen, want de onrechtvaardige, zal men zeggen, die toch zijn levenswijze naar een waarheidsbeginsel [1]) inricht en niet regelt naar de openbare meening, wil niet onrechtvaardig schijnen, maar het ook zijn:

1) d. w. z. hij erkent vrijelijk onrechtvaardig te handelen en verlangt geen schijn van rechtvaardigheid.

„Ontkiemd is in de diepe voren zijns gemoeds
„Het zaad tot rijken oogst van rijp en wijs beraad."

dat hij al aanstonds in zijn staat zal heerschen, omdat hij schijnt rechtvaardig te zijn, dat hij verder een vrouw kan nemen uit welke familie hij maar wil, zijne dochters kan uithuwelijken aan wie hij wil, dat hij verbintenissen en overeenkomsten kan sluiten met wie hij wil, en dat hij zich behalve de genoemde nog andere voordeelen verschaft, omdat hij geen bezwaar maakt onrecht te doen. Dat hij, als hij soms in private of publieke processen gewikkeld wordt, het zal winnen van en de overhand zal hebben op zijn tegenpartij, dat hij daardoor zal rijk worden, zijn vrienden zal goed doen, zijn vijanden kwaad, aan de goden ruimschoots de prachtigste offers en wijgeschenken zal brengen en wijden, hen veel beter dan de rechtvaardige zal dienen en ook van de menschen, wie hij verkiest. En dit zal waarschijnlijk dit gevolg hebben dat hij den goden veel dierbaarder is dan de rechtvaardige. Zoo dan, Socrates, zegt men, dat zoowel van den kant der goden als van dien der menschen, den onrechtvaardige het leven gelukkiger gemaakt wordt dan den rechtvaardige."

HOOFDSTUK VI.

Adimantus vult aan wat naar zijne meening in de redeneering van Glauco ontbreekt. In onze opvoeding wordt ons wel geleerd, de rechtvaardigheid te prijzen, doch niet ter wille van haarzelf, wel, omdat men er soms voordeel mee kan behalen. Ten bewijze daarvan worden enkele dichters aangehaald.

Toen Glauco dit gezegd had, was ik voornemens erop te antwoorden, maar zijn broer Adimantus zei: „Ge meent toch niet, Socrates, dat er over ons onderwerp al genoeg gezegd is?"

„Maar waarom dan niet?"

„Juist dat, wat ik als hoofdzaak beschouw, is nog niet gezegd."

„Dan brengt ge het spreekwoord in practijk, dat de eene broer den anderen helpt [1]; zoodat ook gij hem moet te hulp komen, als hij in iets te kort schiet. En toch is dat, wat hij gezegd heeft, voldoende om mij buiten gevecht te stellen en te verhinderen de rechtvaardigheid hulp te verleenen."

„Wat ge daar zegt beteekent niets, ge moet ook nog dit

1) Men kent noch den juisten vorm van het bedoelde spreekwoord, noch eenig auteur, aan wien het zou kunnen ontleend zijn.

hooren. We hebben nog de redeneeringen na te gaan, tegengesteld aan die, welke hij te berde heeft gebracht, vol lof over de rechtvaardigheid, vol afkeuring over de onrechtvaardigheid; dan zal mij Glauco's bedoeling ook duidelijker zijn. Vaders en allen, die een opvoeding te leiden hebben, prenten, meen ik, den kinderen in en vermanen hen rechtvaardig te zijn. Daarbij prijzen zij de rechtvaardigheid niet om harentwille, maar den goeden naam, dien zij geeft, opdat iemand met den schijn van rechtvaardigheid juist daardoor een ambt krijgt, een huwelijk doet en die dingen deelachtig wordt, die Glauco daar even voor den rechtvaardige als gevolgen van een goeden naam heeft opgesomd. Genen spiegelen nog meer van een goeden naam voor, want, terwijl zij er dien bij de goden bijhalen, komt er schier geen einde aan het opnoemen van al de goede dingen, die zij den vromen in naam der goden toewijzen. Zoo zeggen dan ook die brave Hesiodus en Homerus, de eerste, dat de goden zorgen, dat voor de rechtvaardigen

„Zelfs de bergeik, die in 't wilde met zijn kruin ten hemel gaat,
„Hun rijkdom biedt, eikels boven, lager zoete honigraat,
„Zwaar van vachten zijn hun schapen, wit van wol hun lamm'ren-
[teelt." [1])

en andere zoodanige dingen meer. Iets dergelijks zegt ook de ander

„ . . . of van een edelen vorst, die met godsvrucht,
„Wetten en recht doet bloeien, terwijl er de donkere aardkluit,
. . . .
„Tarwe en gerstgraan draagt en met ooft zich de boomen bezwaren,
„Steeds zich de schapen vermeerd'ren, de zee er voorziet in de
[vischvangst.[2])

Musaeus en zijn zoon [3]) geven den rechtvaardigen nog veel schitterender dingen als van de goden afkomstig. Want in hunne gedichten laten zij de dooden naar de onderwereld gaan, hen daar aan tafel aanzitten, hen daar drinkglagen van vromen houden; zij stellen het voor alsof zij altijd door met een krans om het hoofd wijn drinken, met den waan, dat een eeuwige roes de schoonste belooning van de deugd is. Weer anderen meten de belooningen der goden nog breeder uit, zij zeggen n.l., dat de kindskinderen en latere geslachten van iemand, die vroom is en zijn eeden houdt, in dien gelukkigen toestand

---

1) Hesiod. *Werken en Dagen* VI. 230; *(vertaling naar D. J. van Lennep, p. 13. Amst. 1834.)*
2) Odyssee, Boek XIX, vs. 109; *(vertaling naar Vosmaer.)*
3) Eumolpus, stichter der Eleusinische mysteriën.

blijven. In deze en dergelijke bewoordingen verkondigen zij den lof der rechtvaardigheid. Aan den anderen kant stoppen zij de goddeloozen en onrechtvaardigen in een poel van de onderwereld en dwingen ze, in een zeef water te dragen. En terwijl zij hen nog bij hun leven in slechten naam brengen, zeggen zij, dat de onrechtvaardigen die straffen krijgen, welke Glauco voor de rechtvaardigen, die naar den schijn onrechtvaardig zijn, heeft opgenoemd; maar iets nieuws zeggen zij niet. Zie daar dan, hoe men beiden prijst en laakt."

HOOFDSTUK VII.

Verder zegt men, dat de rechtvaardigheid iemand tot eer, de onrechtvaardighied tot schande brengt. Dwaze menschen echter zijn het, die gelooven, dat de rechtvaardigen, wien het tegen gaat, door offers en geloften de goden voor zich kunnen winnen of hen er toe kunnen overhalen, anderen met kwaad te bezoeken. Ook hiervoor worden dichterlijke uitspraken aangehaald.

„Nu moet ge hierbij nog eens hooren, Socrates, hoe de menschen, zoowel leeken als dichters, anders over de rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid redeneeren. Want allen plegen als uit éénen mond te zeggen, dat matigheid en rechtvaardigheid wel schoon zijn, doch ook met moeiten en lasten gepaard gaan, dat teugelloosheid en onrechtvaardigheid daarentegen iets aangenaams is, wat men licht kan verkrijgen en wat slechts volgens de openbare meening en de wetten schandelijk is. Dat de onrechtvaardigheid meer voordeel aanbrengt dan de rechtvaardigheid zegt men algemeen en men noemt de slechten, die door hun geld en andere middelen veel vermogen, licht gelukkig; heeft zonder juist te weten waarom, veel eerbetoon voor hen veil èn in 't openbare èn in 't particuliere leven; de anderen daarentegen, die arm en zwak mochten zijn, behandelt men als eerloozen en geringen. En toch is men het ook hierover eens, dat zij beter zijn dan de anderen. En van dit alles is wat van de goden en de deugd gezegd wordt nog het vreemdst, dat zij n.l. vele brave menschen met tegenspoed en een ongelukkig leven plegen te bezoeken en aan de slechten een juist tegenovergesteld lot toedeelen. Verder loopen bedelaars en waarzeggers de huizen der rijken af om hen te doen gelooven, dat zij een zekere goddelijke macht bezitten, om door offers en tooverspreuken in pleiziertjes en feestjes een zonde te verzoenen, die dezen zelf of hunne voorouders soms mochten bedreven

hebben. Verder dat zij, wanneer iemand zijn vijand kwaad gunt, hem, hij moge dan een rechtvaardig of een onrechtvaardig man zijn, voor geringe kosten leed kunnen berokkenen, daar zij, naar hun voorgeven, door bezweringen en betooveringen zelfs de goden aan zich dienstbaar kunnen maken. En voor al deze praatjes halen zij dichters als getuigen aan, die er op wijzen, dat de weg der slechtheid gemakkelijk is, dat

„Euvel op te doen bij hoopen is het reedste dat men vindt.
„Richt een mensch zijn weg naar ondeugd: och, hij is er, eer hij 't weet.
„Maar om tot de deugd te komen, vergt Jupijn te voren zweet" [1])

en een zekeren langen en steilen weg. Anderen halen Homerus aan om te bewijzen, dat men de goden door bidden kan overreden, omdat ook hij zeide:

„ . . . . Zelfs kan men de goden vermurwen,
. . . .
„Want hen kunnen de menschen door milde geloften en reukwerk,
„'t Plengen van wijn en den walm van de offers ten gunste bewegen,
„Door hun gebed, wanneer zij in iets overtraden of faalden," [2])

En ze komen met een heel pak boeken van Musaeus en Orpheus aanzetten, afstammelingen, naar zij zeggen, van de Maangodin en de Muzen, volgens welker voorschriften zij offeren. En zij maken niet alleen particulieren, maar ook staten wijs, dat er voor menschen, die nog leven en ook voor hen, die al dood zijn, een middel bestaat, om door offers en gezellige feestjes verzoening en vergiffenis voor hun zonden te verkrijgen en dit noemen ze dan godsdienstige ceremonies, die ons van de rampen hiernamaals moeten bevrijden; en als we niet offeren, dan wachten ons ontzettende dingen."

HOOFDSTUK VIII.

Dergelijke gezegden, beweert Adimantus, hebben noodzakelijk een slechten invloed op de jeugd, die daardoor licht van het pad der rechtvaardigheid afwijkt. Zij leggen zich toe op het verzamelen van rijkdommen, in de meening, dat zij zich daardoor zelfs de gunst der goden kunnen verwerven.

„Edoch, mijn waarde Socrates," sprak hij, „al deze zoodanige gesprekken en nog zooveel andere over de deugd en slechtheid, die dan het oordeel van menschen en goden omtrent die

1) Hesiod. *Werk. en Dag*. vs. 285—90; (*vertaling naar Van Lennep p. 16.*)
2) Homerus, Ilias, Boek IX, vs. 493 (*vertaling naar Vosmaer*).

dingen moeten weergeven, — welken indruk meent ge wel, dat het gemoed der jongelingen, als zij die hooren, daarvan zal krijgen, voor zoover zij met een goeden en geschikten aanleg begaafd zijn, gretig aanhoorende al wat er zoo gezegd wordt, om daaruit een gevolgtrekking te maken, hoedanig hun leven moet wezen en hoe zij het moeten inrichten om altijd zoo gelukkig mogelijk te zijn? Te recht zou iemand de woorden van Pindarus wel tot zichzelven kunnen richten: „Zal ik „met rechtvaardigheid of met slinksche listen dien nog al „steilen muur beklimmen om mij daarachter te dekken, mijn „leven lang?" Want alles wat er al zoo verteld wordt leert mij, dat het mij niets baat als ik rechtvaardig *ben* zonder er tevens ook den *schijn* van te hebben. Integendeel brengt mij dit klaarblijkelijk moeite en onaangenaamheden, maar men verzekert, dat, mijn leven hoogst gelukkig zal zijn, al ben ik onrechtvaardig, als ik maar den schijn van rechtvaardigheid weet aan te nemen. Dus, daar toch, zooals de wijzen verkondigen, de schijn zelfs de waarheid beheerscht en meester is over het geluk, zal ik mij alléén naar dien weg wenden. En ik zal mij geheel moeten omgeven met een voorhof en een uiterlijken vorm als een bedriegelijk beeld van de deugd en achter mij aansleepen de voordeel aanbrengende en misleidende vossehuid van dien o, zoo wijzen Archilochus![1]) „Maar toch, zal iemand zeggen, is het niet gemakkelijk slecht te zijn, zonder dat men ontdekt wordt." „Doch ook niets anders, van wat groot is, is gemakkelijk te verkrijgen," zullen we antwoorden. En toch moeten wij, om gelukkig te zijn, dien weg bewandelen, waarheen ons het spoor van die redeneeringen leidt; en om niet ontdekt te worden, moet men samenzweringen en overeenkomsten op touw zetten en dan zijn er meesters in de overredingskunst, die ons wel de wijsheid aan de hand doen, om voor het volk of voor het gerecht te praten. Met behulp daarvan zullen we deels de menschen weten te overreden, deels hen met geweld er toe brengen, dat zij, hoewel wij op ons voordeel uit zijn, geen straf over ons uitspreken. Maar inderdaad is het niet mogelijk ons voor de goden te vermommen of tegen hen geweld te gebruiken. Welnu, als die er eens niet zijn, of als zij zich niet om de menschen bekommeren, dan behoeven wij er ook niet voor te zorgen dat we niet ontdekt worden. En als er wel goden zijn en zij bekommeren

1) Archilochus, van het eiland Paros, was een zeer beroemd lierdichter. Hier wordt de fabel van den vos en de raaf bedoeld, o. a. ook door Lafontaine bewerkt (Livre I, 2.).

zich wel, dan weten we toch niets van hen en hebben nooit iets anders van hen gehoord dan wat men zoo algemeen vertelt of wat de dichters in hunne geslachtsregisters van hen mededeelen. En dezen zelf beweren, dat men hen door offers, door beloften van beterschap en wijgeschenken kan vermurwen en tot een ander oordeel brengen. Nu moeten we omtrent hen òf beide punten òf geen enkel gelooven. Nemen we ze wel aan, dan moeten we maar onrechtvaardig handelen en van het voordeel, dat ons dit oplevert, offers brengen. Immers zijn we rechtvaardig, dan winnen we er slechts dit mee, dat de goden ons niet straffen; maar de winst, die de onrechtvaardigheid oplevert, zullen we derven. Als we daarentegen onrechtvaardig zijn, dan zullen we niet alleen ons voordeel en belang bevorderen, maar ook, zoo we een overtreding of zonde begaan, hen verbidden en er zonder straf afkomen. Doch wijzelf of onze kindskinderen moeten in de onderwereld boeten voor hetgeen wij hier misdreven hebben. „Nu ja, mijn vriend," zoo zal hij voortredeneeren „de ceremoniën en de verzoenende godheden hebben op hun beurt ook een machtigen invloed; zoo toch leeren ons de groote staten en der goden zonen, die als dichters of profeten verklaren, dat dit werkelijk waar is."

HOOFDSTUK IX.

Dit alles in aanmerking genomen, moet men de waarde van de rechtvaardigheid op zichzelve duidelijk in het licht stellen en daarbij niet op hare toevallige of wezenlijke gevolgen letten.

„Om welke reden zouden we nu nog de rechtvaardigheid verkiezen boven de grootste onrechtvaardigheid? Als we ons deze maar onder den valschen schijn van rechtschapenheid eigen maken, zal het ons zoowel ten aanzien van de goden als menschen in ons leven naar den vleeze gaan en daarna ook, zooals toch geoordeeld wordt door de meeste en uitstekendste mannen. Hoe is het nu, in aanmerking genomen alles wat we al besproken hebben, nog mogelijk, Socrates, dat iemand, die beschikt over zielskracht, over geld, lichaamssterkte of familieinvloed, de rechtvaardigheid zou willen eeren en er niet veeleer om zou lachen, als hij haar hoorde prijzen? Want inderdaad, zoo iemand de onwaarheid kan bewijzen van hetgeen wij gezegd hebben en zich voldoende bewust is, dat de rechtvaardigheid het hoogste goed is, zal hij toch grif vergiffenis

schenken aan en volstrekt niet vertoornd worden op hen, die onrechtvaardig handelen. Want hij beseft, dat — behalve wanneer soms iemand door een goddelijke natuurgave een afkeer heeft van onrecht doen of omdat hij de zaak door en door kent en zich ervan onthoudt — van de andere menschen niemand uit vrijen wil rechtvaardig is, maar door een soort van lafheid, of omdat hij oud is of wegens een andere zwakheid het onrecht afkeurt, terwijl hijzelf niet in staat is het te plegen. Dat dit zóó is, is duidelijk: want zoodra de eerste de beste van dergelijke menschen er de macht toe krijgt, zal hij ook het eerst onrecht doen, voor zoover hij dat dan vermag.

En van dit alles ligt de schuld nergens anders dan hierin, — waarvan onze geheele redeneering, van Glauco en van mij, dan ook uitging, Socrates, — dat wij u moesten toevoegen: Vriend, van u allen, die beweerdet de deugd te prijzen, om te beginnen met die helden, wier woorden aan ons overgeleverd zijn, heeft nog nooit een enkele de onrechtvaardigheid af- en de rechtvaardigheid goedgekeurd om een andere reden, dan om den goeden naam, de eerbewijzen en de geschenken, die zij met zich medebrengen. Maar elk begrip op zichzelf, naar den invloed, dien het vermag op de ziel van hen, die ze bezit, zonder dat de goden of menschen er iets van merken, heeft nog nooit iemand, noch in poëzie noch in proza, voldoende op de juiste wijze van redeneeren behandeld, dat n.l. het eene de grootste ramp is, die de ziel kan treffen, de rechtvaardigheid daarentegen het hoogste goed. Als van begin af door u allen van deze stelling was uitgegaan en gij bij ons van kindsbeen af die overtuiging hadt gevestigd, dan zouden wij ons niet voor elkander voor onrecht hoeden, maar dan was ieder voor zichzelf de beste wachter, uit vrees dat hij, als hij onrecht deed, in het grootste ongeluk zou vervallen.

Dit, Socrates, en misschien nog meer dan dit zou Thrasymachus of een ander over de rechtvaardigheid en de onrechtvaardigheid kunnen zeggen, terwijl ze daarbij, naar 't mij voorkomt, ruw-weg de wezenlijke waarde van beide begrippen met elkaar zouden verwarren. Maar, — want ik wil niets voor u achterhouden, — naar beste krachten spreek ik er zoo uitvoerig mogelijk over, alleen om van u te hooren wat er *tegen* te zeggen is. Nu moet ge ons in uwe redeneering niet alleen aantoonen, dat rechtvaardigheid beter is dan onrechtvaardigheid, maar ook welken invloed elk begrip op zichzelf op hem, die ze bezit, moet hebben, om slecht of goed te zijn. Stoor u niet aan de openbare meeningen, waartegen Glauco

gewaarschuwd heeft. Want wanneer ge niet de ware meeningen over beide begrippen buiten bespreking laat en de valsche aan een beschouwing onderwerpt, dan zullen we zeggen, dat ge niet het rechtvaardig-*zijn* prijst, maar den *schijn* ervan, en dat ge niet laakt het onrechtvaardig-*zijn*, maar den *schijn* ervan. Dat ge ons aanspoort onopgemerkt onrechtvaardig te zijn en dat ge het met Thrasymachus hierin eens zijt, dat de rechtvaardigheid slechts goed voor anderen is, voordeelig voor den sterkste, en de onrechtvaardigheid voor hem[1]) nuttig en voordeelig, doch zonder nut voor den zwakste. Daar ge nu hebt toegestemd, dat de rechtvaardigheid tot het hoogste goed behoort,[2]) dat verdient gezocht te worden wel om hetgeen er het gevolg van is, maar nog veel meer om dat goede zelf, zooals b.v. het zien, het hooren, het bewust-denken, het gezond zijn en al wat verder naar zijn eigen natuur en niet naar den schijn goed is, zoo moet ge in dezen zin de rechtvaardigheid prijzen voor zooverre zij op zichzelf hem, die haar bezit, nut aanbrengt en de onrechtvaardigheid schade. Laat het anderen over, belooning of schijn aan te prijzen. Want van anderen zou ik het nog wel kunnen dulden als ze den lof der rechtvaardigheid en de afkeuring der onrechtvaardigheid uitbazuinden, daar zij dan toch de openbare meening daarvan of hare belooningen zouden prijzen of gispen; maar niet van u, of gij zoudt het mij moeten bevelen. Immers gij hebt uw heele leven lang juist hiernaar gezocht. Nu moet ge ons dus in uwe redeneering aantoonen niet alleen, dat de rechtvaardigheid beter is dan de onrechtvaardigheid, maar ook welken invloed elk begrip op zichzelf moet hebben op hem, die het bezit — hetzij dan dat de goden of menschen dit merken of niet — om iets goeds of iets kwaads te zijn."

HOOFDSTUK X.

Daar dit zeer moeielijk is, moet men de rechtvaardigheid niet gaan beschouwen bij één enkel individu, waar zij, om zoo te zeggen, maar iets zeer kleins kan zijn, doch in het groote geheel van een staat.

*Hier beginnen dus Plato's beschouwingen over **den Staat**.*

Altijd had ik den aanleg van Glauco en Adimantus bewonderd, doch toen ik dat alles had gehoord, smaakte ik een

1) d. i. den sterkste.
2) Zie blz. 92, reg. 9. v. b.

groot genoegen en zei: „Kinderen van dien voortreffelijken man [1]), niet ten onrechte heeft de zielsvriend van Glauco op u, toen ge in den slag bij Megara roem hadt behaald [2]), met de volgende woorden zijn elegie ingeleid :

„Zoons van Aristoon, goddelijk kroost van den man zoo roemwaardig."

Dit, mijn, vrienden lijkt mij zuivere waarheid, want gij moet iets werkelijk goddelijks bezitten, als gij niet de overtuiging bij u hebt gevestigd, dat de onrechtvaardigheid te verkiezen is boven de rechtvaardigheid, daar ge toch zoo voortreffelijk over gene kunt spreken. En mij dunkt, dat die overtuiging dan ook in werkelijkheid niet bij u gevestigd is. Ik maak dit op uit andere trekken van uw karakter, want als ik alleen op uw redeneeren afging, zou ik u niet kunnen vertrouwen. Naarmate ik dit wel doe, raak ik in ongelegenheid, wat te doen; want ik kan der rechtvaardigheid niet te hulp komen, daar ik mij er niet toe in staat acht, als ik er op let, dat gij beiden mij niet gelooft wat ik in mijn redeneeren met Thrasymachus heb beweerd, dat n.l. de rechtvaardigheid boven de onrechtvaardigheid te verkiezen is, en aan den anderen kant *moet* ik haar te hulp komen. Want, vrees ik, ik zou mijn plicht tegenover de godheid verzaken, als in mijn tegenwoordigheid de rechtvaardigheid gelaakt werd, ik het niet voor haar opnam en haar niet te hulp snelde zoolang ik adem en nog kan spreken. Dus is het te verkiezen, naar beste krachten haar goed recht te bepleiten."

Verder verzochten mij Glauco en de overigen haar op alle mogelijke wijzen te helpen en de kwestie niet onafgedaan te laten, maar nauwkeurig na te gaan, waarin elk van beide bestaat, en wat het wezenlijke nut is, daarin gelegen. Ik antwoordde dan ook wat mijn meening was: „Het onderzoek, waaraan wij ons gewaagd hebben, is geen alledaagsch onderwerp, maar vereischt een scherpen blik, zooals ik ten minste denk. Nu wij dien niet hebben, komt het mij voor," zei ik, „dat we bij het onderzoek zoo moeten te werk gaan, alsof iemand ons, slecht van gezicht, kleine letters op een afstand liet lezen en men bewerkt had, dat diezelfde letters ergens anders

---

1) D. i. geesteskinderen van den sofist Thrasymachus, wiens gevoelen zij meenden te moeten voorstaan. Minder waarschijnlijk zullen we hier aan hun eigenlijken vader Aristo denken, die in het aangehaalde vers op nieuw wordt genoemd. Er is geen reden dezen man te prijzen, wel zijn met goddelijken aanleg begaafde zonen.

2) In het jaar 448 v. C. vocht Athene tegen Megara Men meent, dat Critias, de vriend van Glauco, later een der zoogenaamde *Dertig tirannen* (404), een elegie over dien strijd heeft gedicht.

grooter en op een grooter oppervlak stonden. Het zou dan een buitenkansje zijn, meen ik, na eerst de groote gelezen te hebben, de kleine te lezen, om te zien of ze dezelfde waren."

„Buiten twijfel," zei Adimantus. „Maar Socrates, ziet gij een dergelijk iets bij het onderzoek naar de rechtvaardigheid?"

„Dat zal ik u zeggen. Nemen we niet aan, dat er rechtvaardigheid bestaat, zoowel bij één enkel individu, als bij een geheelen staat?"

„Ja, zeker."

„En is nu een staat niet grooter dan één individu?"

„Ook."

„Misschien zou de rechtvaardigheid in het grootere lichaam van grooter omvang en gemakkelijker te beschouwen zijn. Indien ge er dus niet op tegen hebt, zullen we eerst eens zien hoe de rechtvaardigheid zich voordoet in de staten. Vervolgens zullen we een dergelijk onderzoek instellen bij elk individu, terwijl wij dan kunnen nagaan in hoeverre het grootere aan het kleinere gelijk is."

„Me dunkt, hierin hebt ge gelijk."

„Zullen we nu niet, wanneer we in onze beschouwing zien, hoe een staat zich ontwikkelt, te gelijker tijd merken, hoe zich rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid daarin ontwikkelen?"

„Misschien wel."

„En als we dat gevonden hebben, bestaat er dan geen gegronde hoop gemakkelijker te beschouwen wat we nu nog zoeken?"

„In grooter mate."

„Vindt ge nu goed, dat we maar zullen beginnen? Want ik meen dat het geen gemakkelijke zaak is. Gaat dit dus eens na."

„Dat hebben we al gedaan,"[1] zei Adimantus, „draal dus niet langer."

---

1) D. w. z. Glauco en Adimantus hebben over Socrates' vraag nagedacht en vinden goed, dat hij zijn onderzoek begint.

HOOFDSTUK XI.

De idee van een staat ligt in de menschelijke natuur, omdat de eene mensch behoefte heeft aan de hulp van een ander. De vereeniging van den een met den ander en de verdeeling van den arbeid leiden dus tot het stichten van een staat. Daar de mensch nu verder allerlei noodzakelijke behoeften heeft, moeten er in de eerste plaats personen zijn, die arbeiden om in die behoeften te voorzien.

„Nu wordt er," zei ik, „naar mijne meening een staat gesticht, omdat ieder menschelijk individu voor zichzelf niet voldoende is en aan meer behoefte heeft. Of meent gij, dat er een andere aanleiding is om een staat te grondvesten?"

„Neen."

„Terwijl dus zoo de een dezen te hulp roept voor dit en genen voor dat en veler steun noodig heeft, komt een vereeniging van vele lotsbroeders en helpers bijeen om eene gemeenschappelijke woonplaats in te richten, en aan dit samenwonen geeft men nu den naam van „staat". Of is dit niet zoo?" [1])

„Zeker."

„Nu geeft toch de een van zijn arbeidsproduct aan een ander, zoo hij mededeelt, of ook wel, hij krijgt iets van een ander, omdat hij meent, dat dat zóó beter voor hem is."

„Dat ben ik met u eens."

„Kom aan dan, laten wij in gedachte een staat van zijn eersten oorsprong af opbouwen. Nu zal waarschijnlijk de een of andere behoefte van ons zijn eerste oorsprong zijn."

„Buiten twijfel."

„Maar verder, nu is het de eerste en voornaamste behoefte te zorgen voor voedsel om te leven en te blijven bestaan."

„Zeer zeker."

„De tweede is die aan woning, de derde aan kleeding en dergelijke dingen."

„Dat is zoo."

„Wel, hoe zal nu een staat in zoovele behoeften kunnen voorzien? Toch niet anders dan wanneer de één landbouwer is, de ander timmerman, een derde wever? Of zullen we ook nog een schoenmaker daarbij voegen of iemand anders, die voorziet in de behoeften, welke ter verzorging van het lichaam dienen?"

---

1) Natuurlijk zeer in 't algemeen en dan nog wel cum grano salis. Plato idealiseert hier den oorsprong van zijn Ideaalstaat.

„Bepaald.”

„Dus moet de kleinst denkbare staat uit vier of vijf menschen bestaan.”

„Ik denk van wel.”

„Maar nu verder, moet ieder individu onder hen zijn eigen arbeidsproducten als voor allen gemeens happelijk veil hebben. d. i. moet b. v. een landbouwer, die toch één enkel persoon is, eten aan vier verschaffen en dus viermaal zooveel tijd en moeite besteden om dat te doen, en van zijn arbeidsproduct anderen mededeelen? Of moet hij, zonder zich om anderen te bekommeren, aan zichzelf alleen maar een vierde deel van dat eten verschaffen in een vierde gedeelte van dien arbeidsduur, en de andere drie kwart besteden, om zijn huis te bouwen, zijn kleeren en schoenen te maken en dan geen zorg hebben om aan een ander iets mee te geven, maar zelf door eigen arbeid te doen wat voor hem noodig is?” Hierop sprak Adimantus: „Misschien, Socrates, is de eerste manier van arbeiden wel beter dan de laatste.”

„Bij Zeus, dit verwondert mij niet. Want terwijl gij mij antwoordt, valt ook mijzelf in, dat al aanstonds de natuurlijke aanleg van den een lang niet gelijk is aan dien van den ander maar dat zij juist in hunnen aard verschillen en de een hiervoor, de ander daarvoor geschikt is. Of zijt gij een andere meening toegedaan?”

„Ik ben het met u eens.”

„Verder; zou de arbeid van iemand tot een beter resultaat leiden. wanneer hij alléén verschillende vakken beoefende, dan wanneer hij zich tot één bepaalde?”

„In het laatste geval.”

„Maar nu is dit ook duidelijk, geloof ik, dat wanneer iemand de geschikte gelegenheid voor een zeker werk laat voorbijgaan daarvan niets te recht komt.”

„Zeker.”

„Want, meen ik, een werk, dat verricht moet worden kan er niet op wachten totdat het hem, die het doen moet, gelegen komt. maar noodzakelijk moet hij, wiens taak het is. dit werk op den juisten tijd ondernemen en het niet als een bijzaak beschouwen.”

„Neen, als hoofdzaak.”

„Dientengevolge zal alles wat er gebeurt quantitatief en qualitatief hooger staan en gemakkelijker volbracht worden wanneer namelijk ieder dit doet naar zijn eigen natuurlijken aanleg en op den juisten tijd, zonder zich met iets anders te bemoeien.”

„Ik ben het volkomen met u eens."

„Dus, Adimantus, hebben we meer dan vier burgers noodig voor de werkzaamheden, die we besproken hebben. Want het komt mij voor, dat de landbouwer niet zijn eigen ploeg zal maken, als die goed zal zijn, ook niet zijn houweel, evenmin de andere werktuigen voor den landbouw benoodigd. Dit zal met den timmerman ook niet het geval zijn; ook hij heeft aan veel dingen behoefte. In dezelfde conditie verkeeren de wever en de schoenmaker, niet waar?"

„Volkomen."

„Wanneer nu lieden van het bouwvak, smeden en eenige dergelijke werklieden meer, mede-inwoners van ons staatje werden, dan maken we het al grooter."

„Zeer zeker."

„Ons staatje zou nog wel geen grooten omvang krijgen, als we daarin opnamen hoeders van groot en klein vee en andere herders. Dan zouden de landbouwers ossen kunnen krijgen om te ploegen, de timmerlieden en landbouwers lastdieren tot vervoerdienst, de wevers en de schoenmakers leer en wol."

„Maar *klein* zou onze staat toch ook niet zijn, als ze die allemaal had."

„En verder is het toch onmogelijk dien staat op die manier in te richten, dat ze buiten invoer kon."

„Zeker is dat onmogelijk."

„Hij zal dus nog aan andere menschen behoefte hebben, die voor hem wat hij noodig heeft uit een anderen staat invoeren."

„Ja, zeker."

„En wanneer nu de personen, die iets invoeren, weer heengaan zonder iets mede terug te nemen van wat die menschen, van wie genen het geïmporteerde betrekken, noodig hebben, dan zullen ze later ook weer met ledige handen terugkomen. Of niet?"

„Me dunkt van wel."

„Dan moet men niet alleen zorgen, dat de staat die dingen oplevert, die hij zelf voor zijn eigen gebruik noodig heeft, maar ook zooveel en zoodanig als die andere staat er noodig heeft."

„Zeker."

„Dus heeft onze staat nog meer landbouwers en andere werklieden noodig."

„Ongetwijfeld."

„En dan ook nog meer menschen, die voor een behoorlijke in- en uitvoer zorgen. Dat zijn de kooplieden; niet waar?

„Ja."

„Dus hebben we behoefte aan kooplieden."

„Natuurlijk."

„En als die handel nu eens over zee geschiedt dan zijn er nog weer anderen noodig, die met het zeewezen op de hoogte zijn."

„Ja, dat is zoo." [1])

HOOFDSTUK XII.

De ruil van arbeidsproducten geschiedt langzamerhand tegen geld, er ontstaat groot- en kleinhandel. Men zal ook een markt noodig hebben en menschen, die tijdelijke diensten voor langer of korter kunnen verrichten.

„En nu verder? Hoe zal men in dien staat elkander in de producten van ieders arbeid doen deelen? Want naar aanleiding hiervan hebben wij een zekere gemeenschap gevormd en een staat gesticht."

„Natuurlijk door in- en verkoop."

„Dan zullen we daarvoor ook een markt noodig hebben en geld als ruilmiddel."

„Zeker."

„Als nu de landbouwer van hetgeen hij geproduceerd heeft, of een ander, die eenig vak uitoefent iets ter markt brengt, en niet op denzelfden tijd komt als zij, die iets met hem wenschen te ruilen, zal hij dan den tijd voor zijn eigen arbeid verzuimen door zijn leeg zitten op de markt?"

„Volstrekt niet, want er zijn personen, die, als ze zoo iets zien, zich voor dezen dienst beschikbaar stellen; in de best geordende staten gewoonlijk zij, die 't zwakst van lichaam zijn en onbruikbaar om hen eenig ander werk te laten doen. Want zij moeten daar op de markt blijven en aan den eenen kant voor geld iets nemen van hen, die te koop bieden, en later dit eveneens voor geld van de hand doen aan hen, die wenschen te koopen."

„De behoefte daaraan maakt nu, dat de stand van kleinhandelaars zich in den staat ontwikkelt. Of zullen we zóó niet noemen hen, die op de markt blijven om diensten van in-

1) Men lette op de meesterlijke uiteenzetting van het nut der arbeidsverdeeling in een goed georganiseerden staat. Zelfs van Adam Smith, den stichter der klassieke liberale economie, die in 1776 weer over hetzelfde onderwerp geschreven heeft, kan niet gezegd worden, dat hij den genialen Plato in zijn uiteenzettingen over dit punt overtreft.

en verkoop te verrichten, daarentegen groothandelaars hen, die de steden bereizen?”

„Niet anders.”

„Nog zijn er andere personen, die naar ik meen. diensten kunnen doen; zij n.l. die als product van hun denken niets van belang kunnen mededeelen, maar wel een voldoende lichaamskracht bezitten voor zwaren arbeid. Dezen nu kunnen het gebruik van hun kracht verkoopen en hebben, omdat zij wat zij daarvoor ontvangen „loon” noemen, den naam van „loonarbeiders”, meen ik. Of is dat niet zoo?

„Zeer zeker”.

„Nu schijnt het, dat de loonarbeiders een aanvullend bestanddeel van den staat zijn.”

„Dit komt mij ook zoo voor.”

„Dus, Adimantus, is onze staat al zóó aangegroeid, dat hij volmaakt is?”

„Misschien wel.”

„Waarin zullen we nu zijn rechtvaardigheid en onrechvaardigheid vinden? En met welk van de besproken elementen zijn die ontstaan?”

„Ik voor mij zie dit niet, Socrates, of we moeten ze zoeken in de behoefte. die de een aan den ander voelt.”

„Ge kunt wel gelijk hebben, maar we moeten het nader beschouwen en ons niet laten afschrikken.

Laten we nu in de eerste plaats eens zien, hoe menschen, die hun staat zóó hebben ingericht, hun leven doorbrengen. Zullen ze niet graan en wijn bouwen. kleeren en schoenen maken, huizen optrekken. des zomers meestal zonder kleeding of schoeisel arbeiden en ’s winters voldoende daarmee bedekt? Ze zullen zich ook voeden met gort uit gerst en met meel uit tarwe bereid, terwijl ze dan het eene koken en het andere bakken. Heerlijke koeken zullen ze op matjes of op schoone bladeren opdienen en op matrassen van eiken- en myrtentakjes gemaakt aanliggen. Ze zullen zichzelf en hunne kinderen trakteeren. wijn drinken en met kransen om het hoofd bij het aanheffen van liederen ter eere der goden. onder elkander pret maken en niet meer kinderen krijgen dan ze kunnen onderhouden, daar ze bang zijn voor armoede en oorlog”.[1]).

---

1) Uit deze plaats blijkt dus, dat Plato met het bevolkingsvraagstuk in zekeren zin rekening houdt, iets wat b. v. Thomas More in zijn Utopia (1516) niet doet.

HOOFDSTUK XIII.

Zoodra men nu zijn eerste behoeften zal bevredigd hebben, zal men zich ook aan weelde gewennen en aldus tot in hoogen ouderdom een goed leventje leiden.

Toen nam Glauco het woord en zeide: „Ik geloof, dat gij die menschen zonder toespijs laat eten."[1])

„Ge hebt gelijk, ik vergat, dat zij die ook nog moeten hebben; ik bedoel n.l. zout, olijven en kaas, uien en groente, en ze zullen koken wat het land voor de keuken oplevert. We zullen hun dan ook wat dessert geven, wat vijgen, wat erwten en boonen; wat mirtenbessen en eikeltjes zullen ze zich op het vuur roosteren, terwijl zij daarbij een enkel glaasje wijn drinken. En zoo zullen ze, zou ik denken, hun leven in vrede en gezondheid doorbrengen, eerst op hoogen leeftijd sterven en net zoo'n leventje aan hunne kinderen nalaten."[2])

Daarop antwoordde hij:

„Als ge eens een staat van varkens stichtte, Socrates, zoudt ge dien dan iets anders dan dat te eten geven?"

„Maar wat moet ik dan doen?"

„Wat behoort, ze op rustbedden laten liggen, meen ik, als ge niet wilt, dat ze verdriet zullen hebben, ze aan tafels laten eten met toespijs en nagerecht, die de menschen nu eten."

„Ja, dat vat ik; maar ik geloof, dat we nu niet nagaan hoe een gewone staat gegrondvest wordt, maar eene weelderige. Misschien is dat ook niet kwaad: want terwijl we er zulk een beschouwen, kunnen we wellicht vinden hoe van rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid in de staten de kiemen gelegd worden. Doch de kern van een staat schijnt mij die te zijn, welke we daar juist als een gezonden staat geschilderd hebben. Maar als ge nu wilt, dat we ook eens nagaan hoe het er in een staat uitziet waar een ongezonde toestand heerscht, dan is daar niets tegen. Er zullen, meen ik, n.l. enkelen zijn, die, niet tevreden met de levenswijze, die wij aangegeven hebben, er stoelen willen bij hebben en tafels en andere huishoudelijke artikelen, ja, ook toespijs, parfumerieën, reukwerk, grisettes, snoeperijtjes, en dat wel alles in verschillende soorten. Ja zelfs, wat we vroeger opgenoemd hebben,

---

1) Oorspronkelijk werd alles behalve *brood* en *wijn* „toespijs" genoemd; de Atheners verstaan er echter meestal slechts *visch* onder.

2) Het is voor iedereen wel duidelijk, dat Plato hier aan het schertsen is. Hij toont daarmee het waardelooze leven van zulke menschen aan.

huizen en kleeren en schoenen, moeten niet alléén tot de eerste behoeften gerekend worden, maar wij moeten er ook de schilderkunst en de chique bijhalen, en goud, ivoor en al dergelijke dingen meer zien te krijgen. Of niet?"

HOOFDSTUK XIV.

Men zal zijn eigen gebied spoedig te klein vinden; zucht tot expansie zal oorlog doen ontstaan. Zoo schept men den stand der soldaten, die zich uitsluitend met den krijgsdienst hebben bezig te houden. [1])

„Dus moeten wij den staat ook uitbreiden, want die bovengenoemde gezonde staat is op zichzelf niet meer voldoende, maar we moeten hem met een menigte en een massa dingen aanvullen, die niet meer als eerste behoeften in de staten worden gevonden. Ik bedoel allerlei jagers, lieden, die geestelijk genot verschaffen, die houdingen en kleuren en die muziek kunnen nabootsen. Dichters met hun aanhang, volkszangers, tooneelspelers, dansers, personen, die tenten opzetten; verder die weelde-artikelen van allerlei soort en voornamelijk voor vrouwensmuk maken. En we zullen dan ook meer bedienden noodig hebben; of denkt ge, dat we het kunnen stellen zonder personen, die zich met de opvoeding van kinderen belasten, zonder kindermeiden, minnen, kameniers, barbiers? of zonder grovere en fijnere koks? Nog zullen we er zwijnenhoeders bij noodig hebben; want die hadden we in onzen eersten staat niet; we hadden ze toch niet noodig. Maar in onzen laatsten zullen we ze wèl noodig hebben. Ook zullen we aan veel soorten vee behoefte hebben, voor zoover die gegeten worden. Niet waar?"

„Natuurlijk."

„Zullen we bij die weelderige levenswijze niet veel meer behoefte aan een dokter gevoelen dan eerst?"

„Ja zeker."

„En dan ook het land, dat eertijds voldoende was om zijn inwoners te voeden, zal weldra te klein zijn. Of moeten we anders redeneeren?"

„Neen, zóó."

„Moeten we nu niet een stuk van het land onzer buren

1) Plato schildert hier nog niet zijn Ideaalstaat, hij teekent slechts een staat in wording,

nemen, als we voldoende zullen hebben om te beweiden en te beploegen? En zij niet van het onze, als zij zich ook aan een grenzelooze begeerte naar allerlei dingen overgeven en eenmaal de grenzen van het hoog noodige overschreden hebben?”

„Dat moet inderdaad zoo zijn, Socrates.”

„Ten gevolge daarvan zullen we oorlog voeren, Glauco. Of zal er iets anders gebeuren?”

„Neen, dat.”

„En nu zullen we nog niet eens de vraag behandelen of de oorlog kwaad of goed doet, maar slechts deze, of wij hierbij weer op het ontstaan ervan gekomen zijn, waaruit voornamelijk voor deze staten, zoowel voor bizondere personen als voor het algemeen, eventueel rampen ontstaan.”

„Zeer zeker ”

„Nu verder, vriend, moeten we den staat niet met iets kleins maar met een geheel leger vergrooten, dat ter bescherming van alle bezittingen en van alles, wat we opgenoemd hebben, moet uittrekken en tegen den naderenden vijand vechten.”

„Hoe zoo, zijn de burgers daartoe niet zelf in staat?”

„Neen, als gij en wij allen het n.l nog te recht eens zijn, zooals toen wij ons de vorming van een staat voorstelden. Toen waren we het er toch over eens, indien ge u goed herinnert, dat één persoon onmogelijk vele vakken behoorlijk kon uitoefenen” [1]).

„Dat is ook waar.”

„Maar denkt ge nu niet, dat de strijd, die in den oorlog te voeren is, tot een bepaald vak behoort?”

„Ja zeker.”

„Moeten we nu voor het vak van een schoenmaker meer zorg dragen dan voor dat van den oorlog?”

„Volstrekt niet.”

„En we hebben toch den schoenmaker belet ernaar te trachten te gelijk een landbouwer of wever of timmerman te zijn, opdat een schoenmaker het werk goed zou kunnen doen en evenzoo hebben we aan elken anderen vakman maar ééne taak gegeven, al naar die voor ieders natuurlijke geschiktheid paste. Daaraan kon hij zich, zonder zich om de andere vakken te bekommeren, zijn leven lang wijden, en dan zonder den juisten tijd voor zijnen arbeid te verzuimen, zijn vak goed uitoefenen. Achten wij het nu 't hoogst wanneer dat, wat den oorlog betreft, goed gedaan is? of is dit

1) vlg. boven pp. 109 en 110.

nu zoo'n gemakkelijke zaak, dat een landbouwer of een schoenmaker of iemand, die een of ander vak uitoefent, te gelijk een goed krijgsman kan zijn, maar dat niemand een goed damspeler of dobbelaar kan zijn, als hij het van zijn jeugd af niet als een hoofdzaak beschouwd had en niet als iets, wat hij zoo terloops kon doen? En kan iemand, die een schild opneemt of een ander oorlogswapen of tuig ter hand neemt, onverwijld een voldoende geoefend soldaat zijn voor een gevecht, dat door zwaargewapenden moet geleverd worden? Of door een ander wapen, zooals dat in den oorlog gebruikt wordt; terwijl toch geen van de overige werktuigen, alleen doordat het ter hand genomen wordt, iemand tot een vechtman of strijder maakt, noch te gebruiken is voor iemand, die zich de kunst van dat vak niet heeft eigen gemaakt?"

„Als dat het geval was, dan zouden die werktuigen veel waard zijn."

HOOFDSTUK XV.

Men moet hun n.l. bepaalde eischen stellen, minstens in de eerste plaats de goede hoedanigheden van een wachthond te bezitten, verder waakzaamheid, kracht, vlugheid in het loopen enz.

„Dus," zei ik, „daar nu het werk van die wachters het omvangrijkste is, moeten zij ook zooveel mogelijk vrij zijn van andere bezigheden en eischen zij de grootste vakkennis en toewijding."

„Dat zou ik ook denken."

„En is er nu voor dit vak ook niet een natuurlijke geschiktheid noodig?"

„Dit lijdt geen twijfel."

„Nu zou ik meenen, dat het ónze taak is, als wij er n.l. toe in staat zijn, uit te kiezen, welke en wat de beste natuurlijke geschiktheid is om de stad te bewaken."

„Zeker is dat ónze taak."

„Bij Zeus, dan hebben wij er juist geen gemakkelijke op ons genomen, maar toch moeten we niet vervaard zijn, voor zoover n.l. onze krachten dit toelaten."

„Stellig niet."

„Meent ge nu, dat er eenig verschil bestaat in den aard van waakzaamheid tusschen een flinken wachthond en een jongeling van de echte soort?"

„Hoe bedoelt ge dat?"

„Ik bedoel, dat elk van beiden scherp van waarneming moet

zijn en vlug om te vervolgen wat ze hebben waargenomen en dan ook weer sterk, als zij moeten vechten met iemand, dien ze gepakt hebben."

„Zeker moet hij aan al die eischen beantwoorden."

„En verder moet hij toch dapper zijn, om goed te kunnen vechten?"

„Natuurlijk."

„Maar kan nu iets dapper zijn wat niet moedig is, men mag dan spreken van een paard, van een hond of van eenig ander dier? Of hebt ge nooit opgemerkt dat men moed noch bevechten noch bedwingen kan en dat geen enkel wezen, dat dien bezit, voor iets bang is of terugschikt?"

„Ja, dat heb ik wel opgemerkt."

„We zijn het er dus over eens, wat voor eischen men aan het lichaam van een wachter moet stellen."

„Ja."

„En ook in psychisch opzicht, dat hij moedig moet zijn."

„Ja, ook."

„Maar, Glauco, zullen ze nu met dien natuurlijken aanleg niet woest zijn tegen elkaar en tegen de andere burgers?"

„Bij Zeus, het zal wel moeilijk anders gaan."

„En toch moeten zij tegenover eigenen zacht zijn en tegenover vijanden ongemakkelijk. En als ze dat niet zijn, dan behoeven ze niet te wachten, tot anderen hen ten onder brengen, maar zullen zijzelve dat wel het eerst doen."

„Dat is waar."

„Wat moeten we nu doen? waar zullen we een aanleg vinden, die te gelijk zacht en vol moed is? Want een zachte aard is toch wel tegenovergesteld aan een moedige."

„Dat dunkt mij ook."

„Maar nu kan toch iemand, die een van deze beide eigenschappen mist, toch geen goed wachter zijn. Dat schijnt tot de onmogelijkheden te behooren en eveneens, dat we op die manier ooit een goed wachter krijgen."

„Ik zou het ook niet denken." —

En ik wist de moeilijkheden niet op te lossen, ging al wat we besproken hadden nog eens na en zeide: „Het is onze eigen schuld, dat we in verlegenheid zitten, want we hebben het beeld, dat we voor ons gesteld hadden, uit het oog verloren."

„Wat bedoelt ge?"

„Wij hebben over het hoofd gezien, dat er inderdaad zulke naturen bestaan, welke die tegengestelde eigenschappen bezitten, wat we eerst niet geloofden.

„Waar dan?"

„Men zou die bij andere levende wezens kunnen vinden en werkelijk niet het minst bij den wachter, dien we als voorbeeld hebben genomen. Ge weet toch wel, dat in den natuurlijken aanleg van een hond van echt ras ligt, dat die tegenover eigenen en menschen, die hij kent, zoo mak mogelijk is, maar tegen hen, die hij niet kent, andersom?"

„Ja, dat weet ik wel."

„Dit is dus wel mogelijk, en het strijdt niet met de natuur, dat we een zoodanigen wachter zoeken."

„Dat geloof ik nu ook niet."

HOOFDSTUK XVI.

De zoo even genoemde eigenschappen bezit de mensch als door een natuurlijken aanleg, doch door opvoeding en onderwijs moet hij ze harmonisch ontwikkelen.

„Zoudt ge nu denken, dat hij, die als wachter zal dienst doen, ook nog dit noodig heeft, dat hij behalve moedig van nature ook nog een wijsgeer moet zijn?" [1])

„Hoe bedoelt ge dat toch? want ik vat het niet."

„En ook dit zult ge bij de honden nog opmerken, wat wel waard is bij het dier te bewonderen."

„Wat is dat dan?"

„Dat hij woest is, als hij een onbekende ziet, zonder dat deze hem nog eenig kwaad heeft gedaan. Maar als hij een bekende ziet, dan is hij vriendelijk, al heeft die hem ook nog nooit goed gedaan. Of heeft dit nog nooit uwe bewondering gewekt?"

„Tot nu toe heeft dit nog niet erg mijn aandacht getrokken, doch dat hij dat wel doet, is duidelijk."

„Maar dan schijnt er wel iets schranders in zijn aard te liggen en werkelijk iets wijsgeerigs."

„In welk opzicht dan?"

„Omdat hij juist door niets anders kan zien, of hij met een vriend of vijand te doen heeft, dan dat hij den eenen wèl en den anderen niet kent. Maar hoe zou nu iemand niet iets leergierigs in zijn aard hebben, die juist doordat hij een ander al of niet kent, nauwkeurig onderscheidt tusschen wat eigen en wat vreemd is?"

„Dat kan zéker niet anders."

1) Ook in dit hoofdstuk heeft Plato zijn scherts nog behouden.

„Maar inderdaad, is nu het leergierige en het wijsgeerige niet identisch?"

„Ja, stellig."

„Kunnen wij nu ook niet gerust van een mensch aannemen, als hij tegenover eigenen en bekenden zacht zal zijn, dat hij van nature wijsgeerig en leergierig moet zijn?"

„Ja."

„Dus moet iemand, die een in alle opzichten goede bewaker van de staat zal zijn, wijsgeerig en moedig, vlug en sterk van aard zijn?"

„Buiten eenigen twijfel."

„Deze moet dus aan al die eischen beantwoorden. Maar hoe moeten we nu die menschen opvoeden en tot ontwikkeling brengen? En als we dit nu nagaan, zou het ons dan niet kunnen helpen bij ons onderzoek naar de wijze waarop rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid in den staat ontstaan, terwijl we toch juist hierom al het andere beschouwen? Want we moeten van een beschouwing niet afzien, als die ons tot eenig resultaat kan leiden, daarentegen ook niet al te uitvoerig zijn."

Daarop zei Glauco's broeder: „Ik voor mij denk, dat die beschouwing ons daartoe wel degelijk zal helpen."

„Bij Zeus, mijn beste Adimantus, we moeten daarvan dus niet afzien, ook al zou ze wat te lang worden."

„Neen, zeker niet."

„Welaan dan, alsof we verhaaltjes vertelden en niets verzuimden, laten we in onze redeneering eens nagaan, hoe wij die menschen moeten ontwikkelen."

„Maar dat moet wel."

HOOFDSTUK XVII.

De wachters moeten dus in gymnastiek en muziek [1]) onderwezen worden. Er zal vooral een nauwlettend oog worden gehouden op hunne onderwijzers, opdat deze hun de meest passende mythen verhalen.

„Welke opleiding moeten zij nu hebben? Of is het moeilijk een betere te vinden dan die, welke reeds door den langen duur gevonden is? Dat is n.l. voor het lichaam die in de gymnastiek en voor de ziel die in de muziek."

---

1) Eigenlijk *Muzenkunst. Muziek* omvat bij de Grieken een ruimer begrip dan bij ons, zij verstaan er niet alleen de toonkunst onder, maar in het algemeen elke kunst en wetenschap, die beschavende vorming aanbrengt: een soort oefening voor den geest.

„Ja, dat is de juiste.”

„Moeten we nu bij hunne ontwikkeling eerder met de muziek beginnen dan met de gymnastiek?”

„Natuurlijk.”

„En rekent ge het vertellen tot de muziek of niet?”

„Ja.”

„Er zijn echter twee soorten van verhalen, de ware en de onware.”

„Zeker.”

„En we moeten ze beide soorten leeren en wel het eerst de onware.”

„Ik vat niet wat ge bedoelt.”

„Vat ge niet, dat we den kleinen kinderen het eerst fabels[1]) vertellen? en die zijn toch, in het algemeen genomen, verdichtsels; er is ook wel eens iets waars onder. En nu wijden wij de kinderen eerder in die fabels in dan in de gymnastiek.”

„Dat is zoo.”

„Dit bedoelde ik dan ook, dat n.l. de muziek eerder aan de beurt komt dan de gymnastiek.”

„Ge hebt gelijk.”

„Ge weet toch wel, dat van elke zaak het begin 't gewichtigste is en vooral bij alles wat nog jong en teer is? Want dan voornamleijk wordt de blijvende indruk dien, men aan ieder individu wil geven, gevormd en aangenomen.”

„Volkomen waar.”

„En zullen we nu maar zoo lichtzinnig toelaten, dat de kinderen allerlei fabels krijgen te hooren, door den eerste den beste verdicht, en dat ze in hun ziel denkbeelden opnemen, meestal in strijd met die, welke wij wenschen, dat ze juist moeten bezitten, als ze groot zijn?”

„Neen, dat zullen we volstrekt niet toelaten.”

„We moeten dus in de eerste plaats een zeker toezicht houden op de fabeldichters, de goede fabels, die zij dichten, uitkiezen en de slechte verwerpen. Verder zullen wij de kindermeiden en de moeders overreden om die uitgekozen fabels aan de kinderen te vertellen en met die fabels veeleer hun zielen te vormen dan hun lichamen door haar handen.[2])

---

1) Het woord *fabel* in den mond van een Griek — en vooral hier — omvat niet alleen onze *sprookjes* of legenden, maar alles wat door de oude dichters als geschiedenis wordt medegedeeld.

2) D. w. z. de physieke ontwikkeling geschiedt door verzorging van baden, wasschen, enz.

Van hetgeen er echter nu verteld wordt, moet het meeste worden verworpen."

„Wat dan?"

„In de grootere fabels zullen we tevens de kleinere beschouwen, want gene moeten denzelfden indruk maken en denzelfden invloed oefenen als de kleine. Of zijt gij deze meening niet toegedaan?"

„Jawel; maar ik vat niet wat ge met die grootere bedoelt."

„Die Hesiodus, Homerus, en andere dichters ons verhaald hebben. Immers zij hebben voor de menschen verhalen verdicht, ze hun voorverteld en vertellen ze nog."

„Welke toch en wat keurt ge daarin zoo af?"

„Wat men wel in de eerste plaats en voornamelijk moet afkeuren, bepaaldelijk als iemand ze niet goed kan verdichten."

„Wat wilt ge hiermee zeggen?"

„Wanneer iemand in zijn verhaal een verkeerde voorstelling van de goden en heroën[1]) geeft. als een schilder, die iets maakt, wat in 't geheel niet lijkt op wat hij wil schilderen."

„Inderdaad is het juist dergelijke dingen af te keuren. Maar in welk opzicht dan en wat voor soort?"

„Al aanstonds de grootste leugen over de gewichtigste dingen, die de verteller niet goed verzonnen heeft; als zou b. v. Urănus hebben gedaan wat Hesiodus van hem verhaalt en als zou Cronus hem daarvoor gestraft hebben.[2]) Verder wat Cronus zelf gedaan heeft, en hoe zijn zoon hem daarvoor deed boeten,[3]) zou, meen ik, al was het waar, niet zoo licht aan onervaren en jonge kinderen moeten verteld, maar juist zoo goed mogelijk voor hen verzwegen worden, en als het al noodzakelijk was hun dit mede te deelen, dan moesten het zoo weinigen mogelijk als een geheim vernemen, na eerst — niet een zwijn — maar iets buitengewoons en wat moeilijk te krijgen is geofferd te hebben,[4]) opdat zoo min mogelijk ervan zouden hooren."

---

1) Onder *heroën* (halfgoden) verstaan de Grieken gewoonlijk wezens als Hercules, Achilles. Eén van hun ouders was namelijk onsterfelijk.

2) Urănus (= *hemel*), oorspronkelijk beheerscher van 't heelal, gehuwd met Gaea (= *aarde*) verborg zijn kinderen (de Titaten en Cyclopen) in de onderwereld. Chronus (= *tijd*) strafte hem daarom met verdere onvruchtbaarheid.

3) Cronus beroofde Urănus van de heerschappij over het heelal en at toen zijn eigen kinderen, behalve Zeus, op; deze stiet hem nu op zijn beurt van den troon.

4) Plato zinspeelt hier op de Eleusinische mysteriën, gevierd ter eere van Demeter (Ceres) en Persephone (Proserpina). Wenschte iemand daarbij ingewijd te worden, dan moest hij eerst een zwijn offeren. Aan deze voorwaarde kon ieder licht voldoen.

„Inderdaad zijn die verhalen gevaarlijk.”

„En, Adimantus, die moeten in onzen staat niet verteld worden. En wij moeten evenmin in tegenwoordigheid van een jeugdig persoon zeggen, dat hij niets buitengewoons zou doen, als hij het grootste onrecht pleegde of op allerlei wijze zijn vader, die hem onrechtvaardig behandelde, strafte, maar juist datgene deed, wat de eerste en voornaamste goden gedaan hebben.”

„Neen, bij Zeus, gewis niet, ook mij komt zoo iets niet geschikt voor te zeggen.”

„En in ’t algemeen ook niet, dat de goden met elkander oorlog voeren, elkander lagen leggen en met elkander vechten — en dit is toch ook niet waar – als onze toekomstige wachters van den staat het ten minste voor schandelijk moeten houden elkander lichtzinnig te haten. En het is er ook ver van af, dat we hun gevechten met giganten[1]) in geuren en kleuren moeten vertellen, evenmin de vele en velerlei vijandschappen van goden en heroën tegen hun verwanten en familieleden. Maar als we bij hen de overtuiging willen vestigen, dat nog nooit de eene burger met den ander in vijandschap geraakte, en dat dit ook niet recht is, dan moeten de oude menschen van beiderlei geslacht al aanstonds aan kleinere en grootere kinderen veeleer dit laatste vertellen en dan moeten de dichters gedwongen worden in hun gedichten te vertellen wat hiermee overeenkomt. Maar verhalen, dat Juno door haren zoon werd gebonden en dat Vulcanus door zijn vader werd naar beneden geslingerd, toen hij zijn moeder, die geslagen werd, wilde helpen[2]) en godengevechten, zooals Homerus die gedicht heeft, mogen in onzen staat niet worden toegelaten, ze mogen dan met of zonder een zekere allegorie gedicht zijn.[3]) Want een jeugdig persoon is nog niet in staat te onderscheiden tusschen wat al of niet allegorie is, maar wat hij op dien jongen leeftijd eens als denkbeeld heeft opgevat, blijft gewoonlijk onuitwischbaar en onveranderlijk hangen. Om die redenen moeten we het dus van het grootste belang achten, dat de eerste verhalen, die zij hooren, zoo goed mogelijk verdicht zijn om deugd aan te kweeken.”

---

1) Een geslacht van reuzen, dat, toen zij den hemel wilden bestormen, door Jupiter werd vernietigd.

2) Verhaald door Homerus Ilias XV, 18 vlg. en I, 588. Vulcanus was de zoon van Jupiter en Juno.

3) Dus bestond er al in de tijden van Plato een allegorische uitlegging der oude dichtwerken.

HOOFDSTUK XVIII.

Met terzijdestelling van de vraag, wat dan wel de geschiktste fabels zijn, verklaart Socrates, dat het karakter der goden moet geschilderd worden zooals het is, n.l. goed. Men mag de goden nooit als eenige oorzaak van het kwade beschouwen.

„Dit is wel waar. Maar als iemand ons nu juist dit eens vroeg, wat voor soort en welke die fabels dan zijn, welke zouden we dan noemen?"

„Wij zijn nú geen dichters, Adimantus, noch ik, noch gij, maar wij stichten een staat. Nu moeten wij als stichters wel het type, waarnaar de dichters hunne gedichten moeten maken, kennen, en als zij soms daarvan afwijken, moeten we het niet dulden, maar daarom behoeven wijzelf nog geen fabels te dichten."

„Ge hebt gelijk. Maar dit wou ik u juist vragen, wat is dan het type van de godenfabels?"

„Dit ongeveer. Dat de godheid altijd zóó moet worden weergegeven als zij werkelijk is, hetzij in een heldendicht, in een lierdicht of in een treurspel."

„Ja, want dat is zoo."

„Nu is god toch werkelijk goed en moet men dit ook zeggen?"

„Wie zou daaraan twijfelen!"

„Nu is toch niets van wat goed is nadeelig? Of wel?"

„Neen, dat geloof ik niet."

„En kan iets, dat niet nadeelig is, nadeel doen?"

„Volstrekt niet."

„En iemand, die geen nadeel doet, doet die iets kwaads?"

„Ook dat niet."

„En wat nu geen kwaad doet kan toch ook niet de oorzaak van iets kwaads zijn?"

„Hoe kan dat?"

„Nu verder, is het goede nuttig?"

„Zeker."

„En de oorzaak van welvaart?"

„Zeker."

„Dus is het goede niet de oorzaak van alles, maar wel van wat goed is, doch niet van wat slecht is."

„Volkomen waar."

„Dus is de godheid, daar zij goed is, ook niet van alles de oorzaak, zooals de groote massa zegt, maar is zij voor de menschen de oorzaak van slechts weinig, en van veel juist niet. Want ons treft veel minder goed dan kwaad.

Nu kunnen we van het goede niemand anders als oorzaak

beschouwen. Maar van het kwade moeten we andere zoeken en niet de godheid (als zoodanig aanmerken)."

„Het komt mij voor, dat gij de zuiverste waarheid spreekt."

„Dus moeten we het noch van Homerus, noch van een ander dichter aannemen, als hij in onkunde die fout betreffende de goden wel begaat en zegt, dat twee vazen

„. . . staan er aan Zeus' drempel uit welke
„Vloeien de gaven, uit de eene het kwaad, uit de and're
[de voorspoed."[1])

en dat, aan wien Jupiter van beide door elkaar geeft

„Beurtelings valt aan den zulke het kwade ten deel en het goede"[2])

en aan wie hij dit niet geeft, maar het onvermengde, dat

„. . . slechts ellende vervolgt hen op 't heilige aardrijk,"[3])

en ook niet dat Jupiter voor ons de schenker is van het goede en het slechte."[4])

HOOFDSTUK XIX.

Wanneer god den menschen kwaad beschikt, dan geschiedt dit, om hen door straf beter te maken. Daarom mag men kinderen niet wijsmaken dat god een toovenaar is, of dat hij allerlei gedaanten zou kunnen aannemen. [5])

„En wanneer iemand beweert, dat van het niet nakomen der eeden en verdragen, welke Pandarus geschonden heeft, [6]) Minerva of Zeus de schuld is, dan moeten we dat niet goedkeuren, noch ook, dat de strijd onder de goden en zijne beslechting op aansporing van Themis of Jupiter plaats vond. [7]) Evenmin moeten we de kinderen laten hooren, dat Aeschylus zegt, dat

„. . . . de godheid oorzaak is van 's menschen kwaad,
„Wanneer hij een geslacht geheel vernielen wil." [8])

---

1) Voor deze en de volgende aanhalingen uit Homerus maakten wij gebruik van Vosmaers metrische vertaling. Ons vers staat Ilias XXIV, 527.

2) vgl. Ilias XXIV, 530. Pandarus schond den wapenstilstand, tusschen de Grieken en de Trojanen gesloten.

3) Vers. 532.

4) Vgl. Ilias IV, 84 en XIX, 224.

5) Plato's denkbeelden over de godheid hebben wij reeds vroeger ontwikkeld.

6) Vgl. Ilias IV, 88.

7) Vgl. Ilias, Boek XX.

8) Men neemt aan dat deze regels ontleend zijn aan „Niobe" een verloren gedicht van Aeschylus. Niobe werd door Apollo en Diana van al haar kinderen beroofd, omdat zij zich te veel op haar geluk had beroemd.

Maar wanneer iemand een tragedie maakt, waarin verzen als de aangehaalde voorkomen, b.v. de rampen van Niobe of van de Pelopiden[1]), of den Trojaanschen oorlog of iets van denzelfden aard. dan moet men hem òf niet toelaten te zeggen, dat dat 't werk van de godheid is, òf zoo hij dit wel doet, dan moeten zij daarvoor een wijze van verhalen zoeken, zooals wij die nu trachten te vinden. Dan moeten ze zeggen, dat de godheid rechtvaardig en goed heeft gehandeld, en dat genen door zijn straf werden gebaat. Daarentegen dat zij, die gestraft worden, ongelukkig zijn en dat daarvan de godheid de oorzaak is, zoo iets mag door den dichter volstrekt niet gezegd worden. Maar dat de slechten ongelukkig zijn, omdat ze tuchtiging noodig hebben, en dat ze juist door hun boete, die de godheid hun oplegt, nut hadden, dat mogen we wel dulden. Doch te beweren, dat de godheid, die goed is, voor iemand de oorzaak van rampen is, daartegen moeten wij ons volstrekt verzetten, opdat n.l. niemand in zijn staat, zal die door goede wetten bestuurd worden, dit zegge en opdat niemand, hij mag dan jong of oud zijn, dit hoore; onverschillig of men de fabel in poëzie of in proza verhaalt. Want het zou met het goddelijk recht in strijd zijn, wanneer zoo iets werd gezegd, noch nuttig voor ons en tegenstrijdig met zichzelf."

„Met u stem ik vóór deze wet, en zij bevalt mij."

„Dit zou er dan al ééne moeten zijn van de wetten aangaande de goden en een van die typen, waarmee personen, die verhalen en dichters, die dichten, moeten rekening houden, opdat zij de goden juist niet de oorzaak van alles moeten noemen, maar slechts van het goede."

„Dit is nu wel voldoende."

„En wat zegt ge nu van deze tweede wet? Gelooft ge soms, dat de godheid een toovenaar is, zoodat hij vol list nu eens in deze dan weer in gene gestalte kan verschijnen, terwijl hij soms zichzelf wordt en zijn werkelijke gedaante in vele andere verandert, een anderen keer ons misleidt en maakt, dat wij een dergelijke meening over hem koesteren? Of denkt ge, dat hij één wezen is en van allen het minst zijn eigen gedaante aflegt?"

„Daar kan ik ten minste niet zoo direct op antwoorden."

„En wat zegt ge nu hiervan? Is het niet noodzakelijk, dat, indien iets zijn eigen gedaante zou afleggen, het dan door zichzelf moet veranderd worden of door iemand anders?"

„Ja."

---

1) Afstammelingen van Pelops, een mythisch koning.

„Maar nu wordt iets, wat zelf het beste is, door iets anders het minst veranderd of bewogen. Bij voorbeeld wordt van een lichaam door spijzen, dranken en uitspanningen en van elke plant door zonnehitte, winden en dergelijke invloeden, het gezondste en krachtigste deel veranderd?"

„Hoe anders?"

„Maar zou nu niet op de ziel zelf, die het krachtigste en verstandigste is, een invloed van buiten het minst bewegend en veranderend werken?"

„Ja."

„En ook van alle samengestelde werktuigen, huizen en kleeren, zullen die, welke het best bewerkt en van de beste kwaliteit zijn, wel het minst door den tijd en andere invloeden veranderen."

„Ja, dat is zoo."

„Nu is alles wat of van nature of door kunst of door beide goed is, het minst aan verandering door iets anders onderhevig."

„Dat denk ik ook."

„Maar de godheid is met hare eigenschappen toch in alle opzichten het best?"

„Buiten twijfel."

„Zoo zou dan juist de godheid het minst vele gedaanten kunnen hebben."

„Neen, dat zou zeker niet kunnen."

HOOFDSTUK XX.

Dus kan de godheid zich niet veranderen, daarom is veel van wat de dichters daaromtrent verhalen onwaar. Ook mag men niet aannemen, dat de goden liegen.

„Maar kan de godheid zichzelf veranderen en anders maken?"

„Dat moet wel, als zij n.l. anders worden kan."

„Zou zij zichzelf nu in iets beters en iets schooners veranderen of in iets dat slechter en leelijker is dan zijzelf?"

„Noodzakelijk in iets, dat slechter is, als zijzelf n.l. anders worden kan. We zullen althans niet beweren, dat de godheid schoonheid of voortreffelijkheid behoeft."

„Dat zegt ge volkomen naar waarheid. En, daar dit nu zoo is, zoudt ge denken, Adimantus, dat iemand der goden of menschen zichzelf in eenig opzicht vrijwillig slechter zou maken?"

„Dat is onmogelijk."

„Dus kan dan ook de godheid niet zichzelf willen veranderen, maar daar blijkbaar alle goden zoo schoon en voortreffelijk mogelijk zijn, blijven zij maar gewoon in hunne eigene gedaante.”

„Dat komt me ook bepaald noodzakelijk voor.”

„Dus, mijn beste, moet geen dichter ons wijsmaken, dat:

„. . . . Onsterflijken . . . . zich in schijn als een vreemdeling voordoend,”
„Onder verschillende vormen, zich vaak in de steden begeven,[1])

noch ook over Proteus en Thetis[2]) een leugen verspreiden, noch mag hij in een treurspel of in eenig ander gedicht Juno voorstellen, van gedaante veranderd, als priesteres giften vragend van de

„Levenaanbrengende kind’ren van Inăchos, stroomgod in Argos”[3])

en veel andere dergelijke verhalen moeten ze ons niet voorliegen. Ook mogen de moeders zich niet door hen laten verleiden en haar kinderen bang maken, hun verkeerdelijk sprookjes vertellen, als zouden er enkele goden zijn, die ’s nachts onder vele en velerlei gedaanten van vreemden rondgaan. Want dan zouden ze aan den eenen kant de goden lasteren en aan den anderen kant de kinderen nog banger maken.”

„Dat mogen ze zeker niet.”

„Maar is het dan wel zoo, dat de goden niet een andere gedaante kunnen aannemen, maar dan toch maken, dat wij meenen, dat zij in allerlei gedaanten verschijnen?”

„Misschien wel.”

„Wat nu, zou een god in woorden of daden willen liegen, ons een schijnbeeld voor oogen houdend?”

„Dat weet ik niet.”

„Weet ge niet, dat alle goden en menschen een afkeer hebben van een ware leugen, om ’t maar eens zoo te noemen?”

„Wat bedoelt ge?”

„Dit, dat niemand vrijwillig zou willen liegen met betrekking tot hetgeen het voornaamste van hem is[4]) en waar het de belangrijkste zaken geldt.”

„Nu vat ik het nog niet.”

„Ge meent zeker, dat ik iets heel verhevens zeg. Ik bedoel nu, dat een ieder het allerminst in zijn ziel over de belangrijkste aangelegenheden zou willen liegen of bedrogen worden,

1) Homerus Odyssee, Boek XVII, vs. 485 en 486.
2) P. en Th. konden de meest willekeurige gedaanten aannemen.
3) Een aanhaling, die men aan geen bepaalden dichter kan toeschrijven.
4) Plato bedoelt de ziel.

onwetend zijn, een leugen hebben of houden, en dat ieder te dien opzichte de leugen het meest zou haten."

„Zeer zeker."

„Maar inderdaad, juist dat, wat ik daar nu zeide, zou men eerst goed een ware leugen kunnen noemen, nl. de onwetendheid in de ziel van den bedrogenene. Want bedrog in woorden is slechts een nabootsing van de gewaarwording der ziel en een later ontstaan beeld daarvan, maar niet zelf een zuivere leugen.[1]) Of is dit niet zoo?"

„Zeer zeker."

HOOFDSTUK XXI.

Er kan voor de godheid dan ook geen enkele reden bestaan, waarom zij zou behoeven te liegen.

„Nu wordt de ware leugen niet alleen door de goden, maar ook door de menschen gehaat."

„Dat geloof ik ook."

„Nu verder. Ligt er in een woorden-leugen nu wel ooit iets nuttigs, zoodat zij dien haat niet verdient? Wordt ze niet soms tegenover vijanden en zoogenaamde vrienden, wanneer ze door waanzin of de een of andere dwaasheid trachten iets kwaads te doen, een nuttig middel om hen daarvan af te brengen? En maken ook wij niet bij fabels, waarvan we daar spraken, juist omdat we de waarheid van de alleroudste tijden niet kennen, door de leugen zooveel mogelijk aan de waarheid gelijk te maken, haar op die wijze nuttig?"

„Werkelijk is dat het geval."

„Maar in welk van deze opzichten is dan de leugen voor de godheid nuttig? Zou zij soms uit onbekendheid met de alleroudste tijden ook door een gelijkmaken liegen?"

„Dat zou belachelijk zijn."

„Dus zit er geen liegende dichter in de godheid."[2])

„Dat zou ik niet denken."

„Maar zou zij soms uit vrees voor hare vijanden liegen?"

„Ver van dat."

---

1) Plato bedoelt dit: een zuivere, echte leugen bestaat door de onwetendheid in de ziel van iemand, die zichzelf misleidt of door een ander misleid wordt. Nu bestaat er nog een ander soort leugen, die men n.l. in zijn woorden legt. Doch die leugen is niet zoo zuiver, niet zoo volmaakt, het is meer een nabootsing en een beeld van een bedrogen ziel.

2) Het woord *dichter* is in dezen zin misplaatst; men meent, dat de overgeleverde tekst foutief is.

„Maar dan om de dwaasheid of waanzin van haar vrienden?"

„Neen, want niemand, die dwaas of waanzinnig is, is een vriend van god."

„Dan bestaat er geen reden, waarom de godheid zou liegen."

„Geen enkele."

„Dus bestaat er ook volstrekt geen leugen in het geweten[1]) en ook niet bij de godheid."

„In het geheel niet."

„Dus is de godheid in haar woorden en daden eenvoudig en waar en verandert zij noch zichzelve, noch misleidt zij anderen, noch door schijnbeelden, door woorden of gegeven voorteekenen, niet in waken en niet in droomen."

„Nu gij het zegt, komt het ook mij zoo voor."

„Ge stemt dus toe, dat dit het tweede type is, waarnaar men over de goden moet spreken en dichten; dat zij n. l. niet als toovenaars zich kunnen veranderen en dat zij ook ons niet door woord of daad met leugen misleiden."

„Dat stem ik toe."

„Dus hoewel we veel in Homerus prijzen, kunnen we dit niet in hem goedkeuren, als zou aan Agamemnon door Zeus een droombeeld gezonden zijn[2]) en in Aeschylus niet, wanneer hij Thetis laat zeggen, dat Apollo op hare bruiloft gezongen heeft:

„. . . Voorspellend, dat haar kind'rental
„Van last en ziekten vrij, zou leven in geluk.
„Hij zei, dat ik in voorspoed godgeliefd zou zijn,
„En hief een Paean[4]) aan, verheffend mijn gemoed.
„Ach, ik verwachtte, dat Apollo's godenmond,
„Gewijd aan waarzegkunst, mij niet bedriegen zou
„Maar hij, die eerst dit zong, die eerst ter bruiloft ging,
„En zelf dit alles zei, heeft later mijnen zoon
„Met eigen hand gedood." [3])

„Als iemand zoo iets over de goden zegt, zullen wij boos worden, niet toestemmen dat hij zijn stuk opvoert en niet toelaten dat de meesters bij het onderwijs der kinderen, zich ervan bedienen als onze wachters n. l. godvruchtig en goddelijk moeten worden, voor zoover dit voor een mensch maar eenigszins mogelijk is."

„Volkomen ben ik het over deze typen met u eens en ik zou ze wel tot een wetsbepaling willen maken."

---

1) Letterlijk staat hier het „daemonische" d. i. het goddelijk (teeken), dit Socrates telkens in zichzelf waarnam, als hij iets wilde doen of iets wilde nalaten. Vgl. Dl. I. Algm. Gesch. der Philosoph. p. 72 a).

2) Men leze hierover Hom. Ilias, Boek. II begin.

3) Uit Aeschylus, verloren *Zielenweging*.

4) Gebed om zegen.

DERDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Men mag den toekomstigen wachters geen valsche voorstellingen geven van hetgeen hen nog na hun dood treffen kan. Daarentegen moet men hun leeren geen vrees te koesteren voor den dood.

„Dit is het nu," zei ik, „ongeveer wat naar mijne meening zij, die de goden en hunne ouders zullen eeren en die elkanders vriendschap op geen geringen prijs zullen stellen, van hun vroegste jeugd af wel en niet over de goden moeten hooren."

„Ook ik denk, dat we hierover een goede meening hebben."

„Maar nu verder. Moeten we dan ook niet aan hen, die toch dapper moeten zijn, dit en iets zoodanigs zeggen, wat kan bewerken dat zij het minst den dood vreezen? Of meent ge, dat ooit iemand, die de vrees hiervoor in zich omdraagt, dapper kan worden?"

„Neen, bij Zeus, zeker niet."

„En meent ge nu, dat iemand, die geloof hecht aan de verhalen omtrent de onderwereld en aan haar verschrikkingen, zonder vrees voor den dood kan zijn en dat hij in gevechten boven nederlaag en slavernij den dood zal kiezen?"

„In 't geheel niet."

„Dus moeten wij ook met betrekking tot de desbetreffende fabels toezicht houden op hen, die hierover willen spreken, en eischen, dat zij niet zonder eenige reden op de onderwereld smalen, maar die veeleer prijzen, daar genen toch geen waarheid zeggen noch iets wat voor de toekomstige vechters nuttig kan zijn?"

„Zeker moeten we dat."

„Laten we maar eens, om bij deze verzen te beginnen, al het dergelijke strijken :

„Liever als arm daglooner eens anders akker bebouwen,
„Dienend een schamelen man, wien weinig vermogen ten deel viel,
„Liever dan koning te wezen van al de verzwondene dooden;"

ook dit:

„Wijl zich den sterv'lingen dan en den eeuwigen toonde zijn woning
„Dompig en afschuwwekkend en zelfs aan de goden ten schrikbeeld;"

ook:

„Ach, er bestaat alzoo noch wel in des Aïdes' woning
„Ziel en een schijn van den mensch, maar niets van het werkelijk leven;"

ook dit:

„Hem alleen het verstand, al d'anderen zweven als neev'len;"

ook:

„Maar zijn ziel ontvlood uit de leden naar Aïdes' diepten,
„Droef om haar lot en verlatend de man'lijke krachten en jonkheid;"

ook dit:

„.... in den grond zonk licht als een dampwolk
„Zachtkens ruischend de ziel;"

ook:

„Zooals een vleermuistroep in den hoek van een aak'lige rotskloof
„Rondzwiert snorrend en suizend, wanneer van de troep er een losliet,
„Zoodat hij viel van de rots, om zich dan weer samen te voegen,
„Dus ook zweefden zij snorrend te saam." 1)

Bij deze en dergelijke verzen zullen we Homerus en de andere dichters vriendelijk verzoeken niet boos op ons te worden, als we er een streep doorhalen. Niet alsof ze niet dichterlijk zijn en voor de menigte niet aangenaam ze te hooren, maar juist hoe dichterlijker zij zijn, deste minder moeten zij gehoord worden door kinderen en mannen, die vrij moeten zijn en voor de slavernij banger dan voor den dood."

„Buiten eenigen twijfel."

HOOFDSTUK II.

Ook bestaan er bepaalde uitdrukkingen en zegswijzen, die men ten aanhoore van jeugdige personen niet moet bezigen. Voornamelijk zij men voorzichtig met passages over klachten van dooden en zelfs van goden.

„Dus moeten we ook desbetreffende uitdrukkingen, die schrik

1) Homerus Odyss. Boek XI, vs. 488; — Ilias, XX, 64 — Ilias XXIII 103; Ilias, XXII, 262; — Ilias, XVI, 856; XXIII, 100; — Odyssee, XXIV, 6.

en vrees verwekken verwerpen, zooals Cocytus, Styx, [1]) onderwereldbewoners, schimmen en allerlei woorden van dit soort, die, als men ze uitspreekt den hoorder doen kippenvel krijgen. Zij mogen misschien wel in 'n ander opzicht nuttig zijn, maar wij zijn voor onze wachters bezorgd; opdat ze ons ten gevolge van zoo'n huivering niet te koortsachtig [2]) en te week worden."

„En te recht zijn we voor hen bezorgd."

„Dus moeten we dergelijke uitdrukkingen weglaten?"

„Zeker."

„Moeten we hun het tegengestelde type zeggen en dit voor hen dichten?"

„Blijkbaar."

„En ook moeten we weeklachten en het gejammer van beroemde mannen verbannen."

„Noodzakelijk, evengoed als het vorige."

„Ga nu eens na of we dat te recht zullen weglaten of niet."

„Wij beweren toch, dat een verstandig man het niet verschrikkelijk zal vinden, dat een ander verstandig man, die nog wel zijn makker is, sterft."

„Ja, dat beweren we."

„Dus moet hij nu ook niet over hem gaan jammeren, alsof hem iets vreeselijks is overkomen."

„Volstrekt niet."

„Maar we zeggen voorwaar ook nog dit, dat een zoodanig persoon de meeste zelfgenoegzaamheid bezit om gelukkig te kunnen leven en verreweg het minst van de anderen daartoe nog aan iets anders behoefte heeft."

„Dat is waar."

„Het is dus voor hem het minst erg van een zoon beroofd te worden of van een broeder of van geld of van iets anders van dergelijke dingen."

„Zeker, het allerminst."

„Het allerminst zou hij dan ook weeklagen, maar het zoo gelaten mogelijk dulden, wanneer hem een zoodanige ramp trof."

„Ja, bepaald."

„Te recht zullen we dan ook dat jammeren van beroemde

1) Rivieren in de onderwereld. — Zoo lang de staten nog niet voldoende door wetten waren geregeld, trachtte men de slechten van het kwade af te houden door hen met allerlei schrikwekkends van de onderwereldsche straffen te dreigen.

2) Het overgeleverde woord geeft deze beteekenis niet precies weer, men meent dat het foutief is.

mannen strijken en 't aan de vrouwen overlaten en dat nog niet eens aan flinke; verder aan laffe mannen, opdat zij, die wij veronderstellen ter bescherming van het land op te voeden, afkeerig worden iets dergelijks te doen."

„Te recht."

„Opnieuw zullen we dus Homerus en de andere dichters verzoeken, niet ten tooneele te brengen, dat Achilles, de zoon eener godinne „nu eens op zijn zijde ging liggen, dan weer op „zijn rug, dan weer voorover, een anderen keer weer ging over-„eind staan en aan het strand van de steeds-golvende zee „zuchtend rondzwierf," en ook niet, dat hij „met zijn beide „handen de roeterige asch opnam en op zijn hoofd strooide," 1) noch ook, dat hij in 't algemeen weende of jammerde, zooals hij dit zoo vaak in zijn gedichten heeft. Noch ook, dat Priamus, die met de goden verwant was, smeekte:

„. . . . . in het vuil van den bodem zich went'lend,
„Iederen man toeroepend en smeekend bij name hem noemend,"

en met nog veel meer klem zullen we hem verzoeken de goden niet te laten weenen en zeggen:

„Wee mij, arme, helaas, rampzalige heldenverwekster,"

en zoo ze dit al de góden laten doen, dan moeten ze zich toch niet verstouten van den grootste der goden een zoo ongelijk beeld te geven, dat hij ach en wee roept,

„. . . . . . dien man, den geliefde, vervolgd en gejaagd om de muren,
„Moeten mijn oogen hem zien, hij vervult mij 't harte met deernis,"

ook:

„Wee mij, indien het beschikt moet zijn, dat mijn waarde Sarpédon
„Onder de handen bezwijkt van Menoïtios' zone Patroklos." 2)

HOOFDSTUK III.

Men mag geen persoon of eigenschap in de oogen der jeugd bespottelijk maken. Zij moeten zich gewennen niet te veel te lachen. Zelfbeheerschng en ingetogenheid moet hun worden ingeprent te gelijk met onbegrensde liefde voor waarheid.

„Want, mijn beste Adimantus, als de jongelingen dergelijke plaatsen ernstig aanhooren en er niet om lachen als iets, wat niet moet gezegd worden, dan zou niemand, daar hij toch een mensch is, zulke dingen zichzelf onwaardig achten of het zich

---

1) Vgl. Hom. Ilias, XXIV, 10; XVIII, 23; de verzen zijn hier eenigszins gewijzigd aangehaald.

2) Hom. Ilias, XXII, 414; — XVIII, 54; — XXII, 168; — XVI, 433 Priamus was koning vanTroje.

tot een verwijt maken. indien het bij hem opkwam zoo iets te zeggen of te doen. Doch hij zou zonder eenig eergevoel of zelfbeheersching vele jammerliederen en klachten aanheffen over onbeduidende voorvallen."

„Ge hebt volkomen gelijk."

„Daarvoor moet men zich hoeden, zooals onze redeneering van zoo even ons leerde. En daaraan moeten we toch gehoorzamen, totdat iemand ons voor een andere, betere, wint."

„Zeker moet men op zijn hoede zijn."

„Maar zij mogen dan ook niet lachlustig zijn; want wanneer iemand zijn lachspieren den vrijen teugel laat, dan verlangt hij sterk naar weer iets anders."

„Dat geloof ik ook."

„Dus moeten we niet dulden, dat iemand van menschen, die naam hebben, dicht dat zij zich door hun lachlust laten meesleepen, en nog veel minder van de goden."

„Natuurlijk nog veel minder."

„Dus moeten we van Homerus ook niet iets dulden als:

„Hierop rees een oneindig gelach bij de zalige goden,
„Nu zij Hephaistos zagen, de zaal zoo dienende rondgaan," 1)

zoo iets moeten we volgens uwe redeneering niet toelaten."

„Neen, als ge die de mijne noemt, — doch inderdaad moeten wij het niet dulden."

„Maar waarlijk, men moet de waarheid hoog achten. Indien we zoo juist goed geredeneerd hebben[2]) en in werkelijkheid de leugen voor de goden nutteloos is, voor menschen daarentegen als een soort geneesmiddel wel nuttig, dan is het duidelijk, dat we haar aan de doctoren moeten overlaten en dat de leeken zich er niet van mogen bedienen."

„Dat is zoo."

„Zoo iemand anders, dan mogen de beheerschers van den staat een leugen gebruiken tegenover vijanden en burgers als dit in 't belang van den staat is. Maar al de anderen moeten zich ervan onthouden en wij zullen, wanneer een burger tegenover heerschers, zooals wij die bedoelen, zich van een leugen bedient, dit een gelijk, ja grooter, misdaad noemen, dan wanneer een zieke tegenover een dokter of iemand uit de oefenschool[3]) tegenover een onderwijzer omtrent een zeker lichamelijk gebrek niet de waarheid zegt. Of wanneer iemand

---

1) Homerus, Ilias I, 599.
2) Zie boven pp. 128 en 129.
3) Der gymnastiek.

een stuurman omtrent een schip en de schepelingen de waarheid verbergt omtrent zijn eigen toestand en dien van zijn medepassagiers."

„Volkomen waar."

„En wanneer dan de overheid nu iemand anders op een leugen betrapt van hen,

„...... die een ambacht beoef'nen,
„'t Zij een genezer van kwalen, een ziener of meester der bouwkunst,"

dan zal hij hem straffen, omdat hij een wijze van doen invoert, die de staatshulk zal doen omslaan en vergaan."

„Zeker, als zijn daden met zijn woorden overeenstemmen."

„Nu verder. Moeten onze jongelingen niet over zelfbeheersching kunnen beschikken?"

„Natuurlijk."

„En is nu gewoonlijk niet dit het belangrijkste gevolg van zelfbeheersching, dat men den heerschers gehoorzaam is en dat men zichzelf beheerscht in de begeerte naar drank, mingenot en naar spijzen?

„Dat geloof ik wel."

„Dus zullen we, meen ik, het volgende als goed gezegd beschouwen, zooals ook Diomedes bij Homerus zegt:

„Vriend, wees rustig en stil en verleen nu gehoor aan mijn woorden,"

en wat iets verder volgt:

„...... vol strijdlust gingen de Grieken,
„Stil ontzag voor hun vorsten gevoelend .....,"

en meer van dienzelfden aard."

„Te recht."

„En vindt ge nu het volgende:

„Dronkaard, gij, die den blik van een hond, maar het hart van een ree hebt," [1])

en wat daarop volgt, mooi? Of wanneer iemand anders in proza of poëzie verhaalt van ongepastheden van burgers tegenover heerschers?

„Neen, volstrekt niet."

„Dat zou ik ook niet meenen, want voor jongelingen is dit niet geschikt te hooren met het oog op zelfbeheersching. Maar wanneer zulke plaatsen een ander genoegen verschaffen, dan verwonder ik er mij niet over.[2]) En hoe is uwe meening daaromtrent?"

„Dezelfde."

1) Homerus, Odyssee, XVII, 383. — Ilias, IV, 431; — I, 225. —
2) Plato neemt aan de aangehaalde passages geen anderen aanstoot dan dat hij ze voor *kinderen* ongeschikt acht.

HOOFDSTUK IV.

Nog andere tafereelen moet men hun oogen onthouden, b. v. die, waar brasserij en zwelgerij getoond wordt of waar goden als slaven van hun hartstochten geschetst worden.

„En wat zegt ge nu hiervan, dat men den verstandigsten man laat zeggen, dat hij 't verkieslijkst van alles vindt, wanneer:

„. . . . . rijkbeladene tafels
„Vol zijn van brood en van vleesch, en de schenker den wijn uit het mengvat
„Schept en den kring van de gasten voorziet van de volle bokalen;"

denkt ge dat dit voor een jongeling geschikt is te hooren met het oog op matigheid? of dit:

„ Maar het behaaglijkst eind is wel van den honger te sterven,"

of dat Zeus alles wat hij wakend, terwijl de andere goden en menschen sliepen, had beraadslaagd gemakkelijk weer vergeet door zijn begeerte naar mingenot en bij het zien van Juno zoo onthutst wordt, dat hij niet eens naar de slaapzaal wilde gaan, maar op de plaats zelf, op den grond, haar wilde bezitten en zeide, dat hij door zulk een lust bevangen werd als hij zelfs toen niet had, toen zij voor het eerst bij elkander kwamen,

„. . . . . hun minnenden ouders verborgen";

noch ook dat Mars en Venus door Vulcanus in een ander geval van dien aard werden gebonden."[1])

„Neen, bij Zeus, dat komt mij niet geschikt voor."

„Maar wanneer soms beroemde mannen in hun zelfbeheersching tegen elke verleiding spreken of handelend optreden, dan moet men daarnaar zien en dat aanhooren, bij voorbeeld dit:

„Maar dan sloeg hij zich weer op de borst, zich in 't harte berispend,
„Blijf nog dulden, mijn hart, gij verdroegt wel beestlijker dingen."[2])

„Zeer zeker."

„Nu moeten we ook niet dulden dat onze mannen omkoopbaar of geldzuchtig zijn."

„Volstrekt niet."

„Dus mogen we voor hen ook niet zingen:

„Goden lokken geschenken, geschenken d'eerwaardige vorsten."[3]).

„Ook mogen we Phoenix, den opvoeder van Achilles, niet prijzend vermelden, als had hij hem met fatsoen aangeraden, geschenken aan te nemen en dan de Grieken te helpen, maar

1) Odyssee, VIII, 266.
2) Odyss. IX, 8 — XII, 342 ; — XX, 17.
3) Men meent, dat dit vers van Hesiodus is.

zonder geschenken zijn wraakgevoel niet te dooven.[1]) En ook zullen we voor Achilles geen lof over hebben noch hem gelijk geven, wanneer hij zóó geldzuchtig is, dat hij van Agamemnon geschenken aanneemt[2]) en slechts voor losgeld het lijk wil teruggeven, maar op een andere voorwaarde niet".[3])

„Zeker is het niet billijk zulke dingen goed te keuren."

„Omdat het Homerus geldt, weerhoud ik mij te zeggen, dat het onrecht is dergelijke dingen van Achilles te beweren, of als anderen het zeggen, hen dan te gelooven. Ook nog, dat hij tot Apollo gezegd heeft:

„Listig bedwongt gij mij, treffer van ver, gij wreedste der goden,
„Zeker ik deed het u boeten, indien het mij mogelijk ware." [4])

en hoe hij zich tegen de rivier, een godheid, ongehoorzaam heeft gedragen en bereid was daartegen te vechten[5]), en ook nog, dat hij van zijn haartooi, dien hij aan een anderen riviergod, Spercheüs, gewijd had, zeide „dien als een geschenk te „willen afsnijden voor Patroclus", die gesneuveld was, en dat hij dit werkelijk gedaan heeft[6]), dat moeten we niet gelooven. Evenmin moeten we zeggen, dat het sleepen van Hektors lijk om den grafheuvel van Patroclus of het slachten van de gevangen jongelingen bij den brandstapel[7]) — dat dit alles waarheid is, en wij zullen onze jongelieden ook niet laten gelooven, dat Achilles, een zoon van een godin en van Peleus, — een zeer bezadigd man en een achterkleinzoon van Zeus[8]) — door den zeer verstandigen Chiro opgevoed, van binnen zoo vol opstand was, dat hij twee tegenstrijdige hartstochten in zich droeg, laagheid uit geldzucht en hooghartigheid tegenover goden en menschen."

„Ge hebt gelijk."

---

1) Ilias, IX, 435 vlg.
2) XIX, 278;
3) XXIV, 175;
4) XXII, 15, 20;
5) Met Xanthus, XXIII, 151;
6) XXIII, 144.
7) XXIII, 175; XXII, 394;
Achilles, vertoornd, dat Hector, veldheer der Trojanen, zijn boezemvriend Patroclus had gedood, sleepte diens lijk in het zand en eischte eerst geld voor hij het aan Hectors vader Priamus teruggaf.
8) Aeacus, Peleus' vader, was een kleinzoon van Jupiter.

HOOFDSTUK V.

Nog andere verhalen zijn er, die men der jeugd niet mag vertellen. Men moet nauwkeurig toezien, dat zij van de goden geen ongunstig idee krijgen, want dan zouden ze licht daaraan een voorbeeld nemen. Bespreking van daden van nog levende menschen mag ook niet tot verkeerde conclusiën leiden.

„En nu moeten we ook dit niet gelooven en ons niet laten wijsmaken, dat Theseus, de zoon van Neptunus, en Pirithoüs de zoon van Zeus, op zulke schandelijke rooftochten uitgingen [1]), of dat een ander kind van een god of halfgod [2]) zich zou verstouten, schandelijke of goddelooze dingen te doen, zooals er nu van hen gelogen worden. Maar laten wij de dichters dwingen om òf dergelijke feiten niet van hen mede te deelen, òf te doen uitkomen dat zij geen godenzonen zijn, maar niet beide te zeggen, en onze jongelieden niet te willen wijsmaken, dat van de goden iets kwaads ontstaat en dat heroën niet beter zijn dan menschen. Want, zooals we vroeger reeds gezegd hebben [3]), dit is niet recht en ook niet waar. We hebben toen ook aangetoond, dat onmogelijk uit de goden iets kwaads kan ontstaan."

„Hoe zou het ook anders kunnen zijn?"

„Nu is het verder ook slecht voor hen, die ervan hooren. Want ieder die een slecht karakter heeft zal jegens zichzelf licht toegevend zijn, om de overtuiging, dat zelfs kinderen van goden, nabestaanden van Zeus, iets dergelijks doen en gedaan hebben, voor wie er

> „. . . . . op den Ida's top
> „van vader Zeus een altaar staat, hoog opgericht,
> „bij wie het godenbloed nog geenszins is ontaard," [4])

daarom moeten we dergelijke fabels verbannen, opdat ze onzen jongenlieden niet een gemakkelijke gelegenheid tot slechtheid bieden."

„Ik ben het volkomen met u eens."

„Welke soort van verhalen blijft er nu nog ter bespreking over, om te bepalen welke al of niet mogen verhaald worden? Want hoe er over de goden mag gesproken worden is reeds gezegd, ook al hoe over demonen, heroën en de bewoners van de onderwereld."

---

1) Vgl : Odyssee XXI, 295 vlg. — Ilias I, 265.
2) Zie noot p. 1, p. 121.
3) Zie p. 123, v. o. en p. 124.
4) Men weet niet zeker aan welken dichter deze verzen ontleend zijn.

„Dat is bepaald zoo.”
„Blijft ons nu niet over om van de menschen te spreken?”
„Ja, zeker.”
„Maar, vriend, wij kunnen daarvoor op het oogenblik geen vorm vaststellen.”
„Hoe zoo niet?”
„Omdat wij, meen ik, zouden zeggen, dat de dichters en verhalers van fabels de gewichtigste menschelijke aangelegenheden jammerlijk voorstellen. B.v. dat velen onrechtvaardig, maar toch gelukkig zijn, anderen rechtvaardig en ongelukkig, dat voorts het onrechtvaardig zijn voordeel aanbrengt, als het in het geheim geschiedt. Dat de rechtvaardigheid goed is voor vreemden, maar een straf voor die haar betracht.[1]) Ook omdat wij zouden verbieden zulke dingen te zeggen en juist zouden gelasten het tegendeel hiervan in poëzie of proza te verhalen. Of gelooft ge dat niet?”
„Ja, dat weet ik zeer goed.”
„Wanneer ge dus toestemt, dat ik gelijk heb, dan zal ik beweren, dat ge het ook met mij eens zijt ten opzichte van ’t geen wij lang zochten.”
„Te recht verondersteldet gij dat.”
„Dan zullen we het later ook daarover eens worden, dat men in dien zin over menschen moet spreken; als we n.l. zullen gevonden hebben, wat de juiste definitie van rechtvaardigheid is, en dat zij van nature nuttig is voor hem, die haar betracht, hetzij dan dat hij al of niet den schijn van rechtvaardigheid heeft.”
„Dat is zeer waar.”

HOOFDSTUK VI.

Verschillende wijzen van den vorm der verhalen, onafhankelijk van haren inhoud: vertelling, nabootsing of beide verbonden.

„Wat nu den inhoud der verhalen betreft, hiervan genoeg. Nu komt, meen ik, de vorm aan de beurt, en wij zullen dan eens precies uitgemaakt hebben zoowel wat, als de wijze waarop, men moet verhalen.”
Toen zei Adimantus: „Nu begrijp ik niet goed wat gij zegt.”
„Maar dat behoort ge toch wel. Misschien zult ge het zoo beter vatten. Is niet alles wat door verhalers van fabels en

---

1) Deze kwestie hangt n.l. samen met die der rechtvaardigheid, waarvan nog geen juiste definitie gegeven is.
2) Dergelijke dingen beweerden de sofisten. Zie Dl. Alg. Gesch. der Phil. Ios, Dl, p. 64.

door dichters gezegd wordt, een mededeeling of van wat geschied is, of van wat nu gebeurt, of van wat er nog gebeuren zal?"

„Natuurlijk, wat anders?"

„En gebruiken ze daarvoor nu niet of eenvoudig verhaal of nabootsing of beide?"

„Ook dit wenschte ik nog wel duidelijker uiteengezet te zien."

„Ik moet wel een belachelijk en onduidelijk meester zijn. Daarom zal ik evenals zij, die zich niet gemakkelijk kunnen uitdrukken, niet het geheel, maar een deel ervan nemende, trachten u daarmee duidelijk te maken wat ik bedoel. Zeg me nu eens, ge kent toch wel het begin van de Ilias, waarin de dichter verhaalt, dat Chryses Agamemnon verzocht heeft, zijne dochter vrij te laten, dat deze zich hierover boos maakte, en gene, toen zijn verzoek hem niet werd ingewilligd, bij den god kwaad voor de Grieken afsmeekte."

„Ja, dat ken ik."

„Nu moet ge weten, dat tot aan de woorden:

„. . . . . en hij smeekte tot al de Achaeërs
„Doch tot de twee Atreiden het meest, de bestuurders der volken," [1])

de dichter zelf aan het verhalen is en hij tracht in het geheel niet onze gedachte op een ander te brengen, alsof een ander dan hijzelf vertelde Maar in het vervolg spreekt hij alsof *hij* Chryses was en tracht bij ons zoo veel mogelijk de voorstelling te wekken, dat niet Homerus schijnt te spreken, maar de priester, die oude man[2]). En zoo gaat bijna het geheele overige gedeelte van het verhaal voort, zoowel van wat er in Troje, in Ithaca als in de geheele Odyssee gebeurt."

„Ja, dat is zoo."

„Dus is het altijd nog een verhaal, zoowel wanneer hij anderen sprekende laat optreden, als wanneer hij meedeelt wat er telkens tusschen in gebeurde?"

„Waarom zou ik daar bezwaar tegen hebben?"

„Maar wanneer hij nu een ander laat verhalen alsof hijzelf een ander was, moeten we dan niet beweren, dat hij zooveel mogelijk zijn eigen wijze van zeggen gelijk maakt aan hem, dien hij telkens als sprekende wil invoeren?"

„Ja, waarom niet?"

„En is nu niet het zichzelf gelijk maken aan een ander, of in zegswijze of in uiterlijk optreden, een nabootsing van dien ander, waaraan men zich gelijk maakt?"

1) Ilias, I, 12.
2) Deze toevoeging is niet duidelijk, men mag betwijfelen of de oorspronkelijke tekst wel gaaf is.

„Ja, en nu verder?"

„Op deze wijze nu, bedoel ik, verhaalt hij, en ook de andere dichters, met gebruikmaking van nabootsing."

„Zeer waar."

„Als de dichter zichzelf ergens niet op den achtergrond stelde, dan liep het gedicht en de verhaaltrant geheel zonder nabootsing. En opdat ge er nu niet weer mee aankomt, dat ge nog niet vat, hoe dit kon, zal ik het maar meteen zeggen. Want als Homerus, na verhaald te hebben, dat Chryses kwam met losgeld voor zijn dochter, den Achaeërs smeekte, het meest den beiden koningen, daarna Chryses nu eens niet sprekend had ingevoerd, maar zelf nog als Homerus aan 't vertellen gebleven was, dan hadt ge geen nabootsing, maar een eenvoudig verhaal en dan zou het ongeveer zoo luiden — ik zal het maar niet metrisch doen, want ik heb geen dichterlijk talent — „Nadat de priester gekomen was, bad hij, dat de „goden hun mochten geven Troje in te nemen en zelve be„houden thuis te komen. dat zij hem zijne dochter zouden „vrijlaten voor losgeld en uit ontzag voor de goden. Toen „hij zoo gesproken had, hadden de overigen eerbied voor hem „en waren vóór de inwilliging van zijn verzoek. Maar Aga„memnon werd boos, gelastte hem terstond weg te gaan en „nooit meer terug te komen. Want dan zouden hem noch zijn „staf noch zijn priesterlijke hoofdband kunnen beveiligen. „Hij hield toch vol, dat zijn dochter niet vrij kwam, vóór zij „met hem in Argos tot den ouden dag zou zijn gekomen. Hij „beval hem daarop heen te gaan en hem niet op te winden, „als hij behouden wilde naar huis terugkeeren. Toen de oude „man dit gehoord had, werd hij bang en ging zwijgend weg. „Maar nadat hij zich uit de legerplaats had verwijderd, bad „hij vurig tot Apollo, den god met zijn bijnamen aanroepend, „hem vroegere feiten in herinnering brengend en hem als het „ware vergoeding vragend voor wat hij hem ooit of bij het „bouwen der tempels, of bij het brengen van offers tot zijn „genoegen had gedaan. Als belooning daarvoor bad hij, dat „de Grieken zijne tranen met diens pijlen mochten boeten."

„Zie daar nu vriend, zonder nabootsing een eenvoudigen verhaaltrant."

„Nu vat ik het."

HOOFDSTUK VII.

Onderzoek naar de beste der twee methoden. Feitelijk moet ook hierbij het beginsel van arbeidsverdeeling worden toegepast.

„Nu moet ge ook begrijpen, dat het tegengestelde hiervan ontstaat, als iemand des dichters eigen verhaal, dat tusschen de gesprekken instaat, wegneemt en slechts de personen beurtelings met elkander laat spreken.”

„Ja, dát begrijp ik nu ook, dat dit de wijze van verhalen in een treurspel is.”

„Uwe meening is zeer juist en ik geloof u nu tevens te hebben duidelijk gemaakt, wat ik zoo juist niet heb kunnen doen, dat de methode van dichten en verhalen van fabels nu eens geheel en al in nabootsing bestaat, zooals ge zelf zegt, bij treur- en blijspel, dan weer in een eenvoudige mededeeling van den dichter zelven — dit zult ge het meest in de dithyrambenl[1]) aantreffen, of ook in een vereeniging van beide, zooals dit in een heldendicht aangetroffen wordt en vaak ook elders, in zoover gij mij goed begrijpt.”

„Maar nu snap ik volkomen wat ge eerst bedoelde.”

„En nu moet ge u ook het daaraan voorafgaande te binnen brengen, toen we zeiden, dat er reeds uitgemaakt was, welke de inhoud moest zijn, maar we nog den vorm ervan moesten onderzoeken.”

„Ook dat herinner ik me.”

„En nu bedoelde ik daarmee juist dit, dat we het nog moesten eens worden, of we de dichters moesten nabootsend laten verhalen of deels nabootsend, deels niet, en hoe dit dan moest zijn, of dat we in het geheel geen nabootsing moesten toelaten.”

„Ik vermoed, dat ge wilt nagaan of we treur- en blijspel in onzen staat zullen toelaten of niet.”

„Misschien zullen we nog wel meer soorten toelaten, want ik kan dat nu nog niet zeker zeggen, maar wij zullen, om aan den wind een vergelijking te ontnemen, met de richting van onze redeneering meegaan.”[2])

„Daarin hebt ge gelijk.”

„Ga nu eens dit na, Adimantus, of onze wachters moeten kunnen nabootsen of niet, of dat ook dit uit het voorafgaande

1) Een zeker soort lyrisch gedicht.

2) Socrates, altijd even doordacht, wist wel vooraf, naar welken weg hij moest heensturen, maar hij wilde dien altijd liever door de andere partij laten vinden.

volgt, dat ieder slechts ééne taak goed kan vervullen en niet vele, dat hij daarentegen, wanneer hij eens vele zou op zich nemen, er geen enkele zou volbrengen, en dus van geen beteekenis zou zijn."

„Waarom zou ik dit niet aannemen?"

„En geldt nu diezelfde redeneering niet omtrent de nabootsing, dat n.l. één en dezelfde persoon niet zoo goed velerlei kan nabootsen alsof het ééne taak was?"

„Neen, dat zou hij niet kunnen."

„Dus zou hij ternauwernood te gelijk een taak van eenige beteekenis kunnen op zich nemen en vele dingen nabootsen of in 't algemeen iets kunnen nabootsen, daar dezelfde personen niet eens twee soorten van nabootsing, die nog wel onderling verwant schijnen, goed kunnen nabootsen, bij voorbeeld een blij- en een treurspel dichten. [1]) Of hebt ge die zoo juist geen nabootsingen genoemd?"

„Ja zeker, en ge merkt te recht op, dat dezelfde personen beide niet kunnen doen."

„En ook zouden dezelfde personen niet tegelijk goede volkszangers en tooneelspelers kunnen zijn."

„Ook waar."

„En ook treden dezelfde tooneelspelers niet in blij- en treurspelen op, en dat zijn toch alle beide nabootsingen. Of niet?"

„Stellig."

„En, Adimantus, mij dunkt, dat de menschelijke natuur zich telkens weer tot een enger gebied beperkt, zoodat men onmogelijk vele dingen goed kan nabootsen of die dingen goed kan doen, waarvan de nabootsing een beeld geeft."

„Dit is zeer waar."

HOOFDSTUK VIII.

Daarom moeten ook de wachters in de kunst van nabootsing zooveel mogelijk beperkt worden, want de nabootsing mag niet in een gewoonte overgaan. Wel moeten ze daarentegen zorgen kracht, moed en in 't algemeen het goede te kunnen nadoen.

„Als we nu bij onze eerste redeneering blijven, dat de wachters, zonder zich met eenig ander vak te bemoeien, slechts in de hoogste volmaking verdedigers van de vrijheid van den

---

1) Plato houdt aan een strenge doorvoering van arbeidsverdeeling vast.

staat moeten zijn en zich met niets anders moeten inlaten dan wat daarmee in betrekking staat, dan moeten ze ook volstrekt niets anders doen of nabootsen. En zoo ze al iets nadoen, dan moeten ze al aanstonds van hun vroegste jeugd af het voor hen passende nabootsen: dappere, ingetogen, vrome en vrije menschen en al dergelijke eigenschappen. Wat echter een vrij man niet past mogen ze niet doen en daarom moeten ze ook geen bedrevenheid hebben om 't na te bootsen, ook niets anders van wat schandelijk is, opdat ze niet door de nabootsing aan 't oorspronkelijke gelijk willen worden. Of hebt ge nog nooit opgemerkt, dat, wanneer men iemand terstond van de jeugd af aan nabootsingen went, die tot een gewoonte en tweede natuur worden, zoowel met betrekking tot ons uiterlijk als onze stem en gemoedsleven."

„Ja zeker."

„Dus zullen we niet toelaten, dat zij, wier belangen wij beweren te dienen en die brave mannen moeten worden, als mannen vrouwen nabootsen, hetzij dan een jongere of een oudere, of eene, die haren man scheldt, of tegen de goden uitvaart of zich hoogmoedig gedraagt, in de meening dat zij gelukkig is, of ook wel omdat ze door rampen, leed of jammer getroffen is, — en nog veel minder een zieke vrouw, een verliefde of een in barensweeën."

„Volkomen naar waarheid."

„En ook geen slavinnen of slaven voor zoover die iets doen, wat alleen slaven past."

„Neen, ook dat niet."

„En dan zeker ook geen slechte mannen, die lafhartig zijn en het tegengestelde doen van hetgeen we zoo even zeiden, die van elkander kwaadspreken, elkander bespotten en die dronken en nuchter allerlei grofheden zeggen en ook nog veel andere dingen doen, waarin dergelijke individuen in woorden en daden tegenover zichzelve en anderen slecht handelen. Verder meen ik, dat we hen niet moeten wennen, zich in woorden en daden aan gekken gelijk te maken. Want kènnen moet men gekke en slechte mannen en vrouwen wel, doch niets van wat hun eigen is doen of nadoen."

„Volkomen waar."

„Nu verder. Moeten ze soms smeden nabootsen of menschen, die een ander vak beoefenen of die schepen voortroeien

1) De Grieken kenden slechts mannelijke artisten, die met een masker ook in vrouwenrollen optraden.

of die dezen bevelen geven, of iets anders wat daarmee verwant is?"

„Hoe komt ge daarbij? Geen van hen mag zelfs over iets hiervan nadenken."

„Mogen ze dan soms hinnikende paarden of loeiende stieren of bruischende stroomen of de woedende zee of donder of andere dergelijke dingen nabootsen?"

„Neen, want het is hun toch verboden zich als gekken te gedragen of gekken na te doen."

„Als ik nu goed begrijp wat gij zegt, bestaat er een zekere norm van spreken en verhalen, die ieder, die werkelijk braaf en goed is, moet gebruiken wanneer hij iets moet zeggen, en een andere hiermee niet overeenkomende norm, waaraan hij zich houdt en waarvan hij zich bedient, die door natuur en opvoeding een tegengesteld karakter heeft."

„Wat bedoelt ge?"

„Een rechtschapen man zal, volgens mijne meening, wanneer hij in zijn verhaal gekomen is bij een zeker gezegde of bij een zekere handeling van een braaf mensch, dit zoo willen voorstellen, alsof hij die man was. Hij zal zich over een dergelijke nabootsing niet schamen, voornamelijk niet, wanneer hij een braven man, die zoo min mogelijk aan bedrog en dwaling wil blootstaan, in diens goede handelingen nadoet. Maar minder dikwijls en in mindere mate, wanneer ziekte of liefde dezen hebben doen struikelen, of ook wel drank of een ander ongeluk. Doch wanneer hij in zijn verhaal bij iemand komt, die niet zoo hoog staat als hijzelf, dan zal hij zich niet beijveren zich aan dien mindere gelijk te maken, als die eens iets goeds doet, of het moet zijn voor een korten tijd, maar hij zal zich schamen èn omdat hij in het nabootsen van dergelijke menschen ongeoefend is èn bezwaar maakt, zichzelven te kneden en te vervormen naar het type van slechteren, daar hij dit in gedachten afkeurt, behalve misschien eens voor de pret."

„Misschien wel."

HOOFDSTUK IX.

Wanneer men dus den aanstaanden staatswachters iets vertelt, dan zal men daarvoor alleen den objectieven vorm mogen gebruiken. Slechts bij uitzondering mag men zich van nabootsing bedienen en dan nog alleen van schoone karaktertrekken. Bepaalde regels en voorschriften voor dichters.

„Dus zal hij zich van een verhaaltrant bedienen, zooals we dien daar even voor de gedichten van Homerus hebben aan-

gegeven, zijn verhaalvorm moet een vereeniging van beide, die van nabootsing en van eenvoudige mededeeling, zijn, doch de nabootsing mag maar van eene kleine episode, zelfs in een lang verhaal, voorkomen. Of zeg ik iets onbelangrijks?"

„Integendeel, ge hebt juist het type aangegeven, waarnaar iemand, zooals wij dien bedoelen, moet verhalen."

„Dus zal aan den anderen kant ook hij, die dat type niet volgt, juist, naarmate hij minder bruikbaar is, liever van alles nabootsen. Hij zal meenen, dat niets zijner onwaardig is, zoodat hij zal trachten alles na te doen, met inspanning van al zijn krachten in tegenwoordigheid van velen, ook geluiden als we zoo even hebben besproken, van den donder, van het geloei van winden, van den hagel, van assen en wielen, van trompetten, gewone en herdersfluiten en van allerlei instrumenten; ja, ook nog de geluiden van honden, schapen en vogels. En kortom, alles, wat zoo iemand vertelt, zal bestaan in een nabootsing van geluiden en uiterlijke vormen, of slechts in een geringe mate van eenvoudige mededeeling."

„Ook dit is noodzakelijk."

„Die bedoelde ik nu met mijn twee methodes van verhalen."

„En het zijn ook de juiste."

„Dus komt bij de eene methode weinig afwisseling voor, en wanneer iemand nu een zeker harmonisch rhythme aan zijn woorden geeft[1]), dan moet hij, als hij goed wil vertellen, bijna altijd bij denzelfden vorm en dezelfde harmonie blijven, — de afwisselingen zijn toch gering — en eveneens in een verwante versmaat."

„Dit is volkomen waar."

„Nu verder, stelt niet het type van de andere methode tegengestelde eischen, n.l. allerlei harmonieën en allerlei rhythmen, als zij op haar eigen wijze worden gebezigd, daar zij toch allerlei vormen van afwisseling bevat?"

„Ja zeker is dit zoo."

„En gebruiken nu niet alle dichters en allen, die iets verhalen, of het eene type van onze twee methoden of het andere of een samengesteld uit beide?"

---

1) Rhythme is de tijdmaat van een versvoet, bijvoorbeeld een dactylus, anapest (gelijke tijdsduur), een iambe, trochee (gelijke tijdsduur). Wanneer men die nu in een gedicht zooveel mogelijk volhoudt, d.i. in ééne maat dicht, dan heeft men wat Plato noemt „harmonie en rhytme." Een dactylus bestaat uit een lange (-) en twee korte (◡◡) een anapest uit twee ◡◡ en een -; een iambe uit ◡- een trochee uit ◡-.

„Dat kan niet anders.”

„Wat zullen we nu doen? Zullen we nu al deze categorieën in onzen staat toelaten, of één van de beide onvermengde soorten of de gemengde?”

„Als *ik* iets te zeggen heb, de soort, die het passende nabootst, de onvermengde.”

„Maar toch, Adimantus, ook de gemengde soort is aangenaam. En juist voor kinderen en hunne opvoeders en voor de groote hoop is verreweg die de aangenaamste, die het tegengestelde is van uwe keuze.”

„Stellig.”

„Maar misschien zult gij beweren, dat zij voor onzen staat niet past, omdat bij ons geen plaats is voor een man met een dubbele of veelvoudige taak, daar ieder er slechts éne vervult.”

„Inderdaad past die niet.”

„Maar om die redenen zullen we juist in onzen staat alleen aantreffen, dat de schoenmaker schoenmaker is en niet stuurman bij zijn schoenmakersvak, en de landbouwer landbouwer en niet rechter bij zijn landbouwvak, en ook de militair militair en niet een man van zaken bij zijn militairen dienst.”

„Dat is waar.”

„Als nu eens een man, die knap is om allerlei uiterlijke vormen aan te nemen en allerlei dingen na te bootsen, in onzen staat kwam, en zelf met zijn gedichten wenschte toegelaten te worden, dan zouden we hem geloof ik wel met eerbied behandelen als een goddelijk persoon, die onze bewondering waard is en ons genoegen kan verschaffen. Maar wij zouden hem toch zeggen, dat er in onzen staat niet zoo een man wordt aangetroffen en er voor een zoodanigen geen plaats mag zijn en we zouden hem wegzenden naar een anderen[1]) staat, welriekende oliën op zijn hoofd druppelen en hem met wol bekransen[2]). Maar wijzelf zouden ons juist om zijn nut van een strenger en minder aangenamen dichter en verhaler van fabels bedienen, die ons de zegswijze van den brave nabootste en wat hij vertelde in dat type zou zeggen, dat wij in den beginne hebben vastgesteld, toen wij ons aan de opvoeding der soldaten waagden.”[3])

„Zeker zouden wij dat doen, als zoo iemand bij ons kwam.”

1) d.i. in een reeds ontwikkelden, tot rijpheid gekomen staat.

2) Priesters en dichters droegen om hun hoofd vlokjes wol, die door een band werden bij elkaar gehouden.

3) Zie pp. 123 vlg.

„Nu, vriend, zou ik toch wel zeggen, dat onze beschouwing over de muziek[1]) voor zoover die het verhalen en de fabels betreft, geheel tot een einde gekomen is; immers wij hebben besproken wat en hoe er moet verteld worden."

„En ik geloof het ook."

HOOFDSTUK X.

Toepassing van het aangenomen systeem op de muziek en hare instrumenten. Klagende melodieën mogen niet worden gezongen of gespeeld.

„En blijft er na wat we behandeld hebben nog niet over, den aard der gezangen en liederen (te bespreken)?"

„Ja, natuurlijk."

„Zou niet iedereen kunnnen vinden wat wij omtrent dit onderwerp moeten bepalen, als we in overeenstemming willen blijven met hetgeen we tot nu toe gezegd hebben?"

Daarop moest Glauco lachen, en zei: „Het schijnt, Socrates, dat ik buiten die „iedereen" sta. Voor het oogenblik kan ik niet voldoende mijn meening zeggen, hoe we daarover moeten spreken, en toch gis ik het."

„Ongetwijfeld kunt ge vooreerst dit wel zeggen, dat een lied uit drie dingen bestaat, uit een woord, uit de harmonie en uit de rhythme.[2])"

„Ja, dat kan ik wel."

„Dus, voor zoover het uit woorden bestaat, verschilt het in 't geheel niet van woorden, die niet gezongen worden, wat betreft het type, waarnaar ze moeten gezegd worden en dat we zoo juist hebben aangegeven, en moet het evenzoo worden gezegd."

„Dat is waar."

„En nu moeten verder harmonie en rhythme aan de woorden worden aangepast."

„Hoe ook niet?"

„Maar we hebben toch beweerd, dat wij in verhalen geklaag en gejammer kunnen missen."

„Dat is ook zoo!"

„Wat zijn dan die klagende melodieën? Zeg het mij, want gij hebt verstand van muziek."

---

1) Zie blz. 119 noot 1.

2) „Harmonie" en „rhythme" noemen wij de „melodie" of „zangwijs" vgl. p. 146 noot 1.

„De half-lydische, de hoog-lydische en enkele andere van die soort.”[1])

„En moeten we die dan niet uitsluiten, daar ze niet eens te pas komen voor vrouwen, die verstandig willen zijn; laat staan dan voor mannen?”

„Zeer waar.”

„Nu zijn verder dronkenschap, weekelijkheid en traagheid toch het minst passend voor de wachters.”

„Dat spreekt van zelf.”

„Wat zijn nu de werkelijke melodieën en die geschikt zijn voor drinkgelagen?”

„De Ionische en de Lydische, voor zoover men ze los noemt.”

„En zullen die nu wel geschikt zijn voor mannen, die voor den krijgsdienst worden opgeleid?”

„Volstrekt niet, maar ik geloof, dat de Dorische en de Phrygische er voor u nog over zijn.”

„Die melodieën ken ik niet. Maar laat nu die zangwijze over, die den toon en de uitdrukking naar behooren weergeeft van een man, die in geval van oorlog of in alle hem drukkende omstandigheden zich flink gedraagt en die, als hij eens zijn doel niet bereikt of wonden of kansen van sterven te gemoet gaat, of in een of ander ongeluk geraakt is, in al deze omstandigheden onwrikbaar en volhardend tegen zijn lot strijdt. En dan ook weer een andere, van een die een kalme, niet drukkende, vrijwillig gekozen taak vervult, hetzij dan dat hij iemand tracht te overreden en van iemand iets verzoekt, of dat hij tot god bidt of een medemensch iets leert of onder het oog brengt of omgekeerd zich aan iemand, die hem iets vraagt, iets onder het oog brengt of tot iets overhaalt, gewonnen geeft, en wien het dientengevolge naar den vleeze gaat, die dan daarbij niet overmoedig is, maar zich verstandig en bezadigd in al die omstandigheden gedraagt en in de dingen, die gebeuren, berust. Laat nu deze twee melodieën, de gedwongene en de vrijwillige, die het best de zegswijzen van ongelukkige en gelukkige, van verstandige en dappere mannen nabootsen, laat die over.”

„Maar wenscht ge nu geen andere over te laten dan die ik daar even noemde?”

---

1) Onze onvoldoende kennis van de muziek der Grieken laat niet toe, hier nauwkeurig aan te geven welke melodieën er telkens bedoeld worden.

„Neen, want we kunnen instrumenten met veel snaren of met alle harmonieën bij de gezangen en liederen missen.”

„Dat dunkt mij ook.”

„Dus zullen wij ook geen personen groot brengen in ’t vak van trigonen- en pectidenmakers[1]) of van allerlei instrumenten met veel snaren en harmonieën?”

„Dat zullen we denkelijk niet.”

„Nu verder, zult ge dan fluitenmakers of fluitspelers in den staat opnemen? Of kan men op dit instrument niet de meeste tonen blazen en zijn niet alle instrumenten met alle harmonieën nabootsingen van de fluit?”

„Ja zeker.”

„Nu blijven er u nog de lier en de cither als voor onzen staat bruikbaar over, en ook mogen de herders op het land wel een rietfluitje hebben.”

„Voor zoover dit ten minste met onze redeneering sluit.”

„Maar daarmee brengen wij geen nieuws bij, vriend, wanneer wij Apollo en diens instrumenten de voorkeur geven boven Marsyas[2]) en de zijne.”

„Neen, bij Zeus, dat zou ik ook niet denken.”

„En waarachtig, nu hebben we ongemerkt den staat, dien we nog zoo even een weelderigen noemden, gezuiverd.”[3])

„Ja, dat hebben we verstandig aangelegd.”

HOOFDSTUK XI.

Ook de rhythme der op te nemen gedichten moet in het vastgestelde systeem passen. Behandeling van enkele versmaten.

„Welaan dan, laten wij hem nu ook verder zuiveren en dan volgt wel op de melodieën een beschouwing over de versmaten, opdat men geen verscheidenheid daarvan of allerlei cadansen najage, maar toezie welke maten aan de stemming van een fatsoenlijk en dapper man beantwoorden, en als men die dan gevonden heeft, dan moet men den versvoet en het lied met alle middelen aan woorden, zooals wij die bedoelen, aanpassen en niet de woorden aan den versvoet of het lied. Aan te geven, welke

---

1) Een trigonon is een instrument met drie snaren, een pectide een lydische harp van twee octaven, die twintig snaren had en met twee handen bespeeld werd.

2) Beschermheer van het fluitspel.

3) Zie boven p. 113 regel 17 v. b.

nu die versmaten zijn, dat is weer uw taak, evenals bij de melodieën."

„Maar, bij Zeus, dat kan ik niet. Want dat er drie soorten van voeten zijn, waaruit de cadansen worden opgebouwd, evenals er een viertal grondtonen zijn, waarmee alle melodieën worden gespeeld,[1]) zou ik wel kunnen zeggen. Doch welke die zijn en welke stemming zij nabootsen, dat kan ik u niet vertellen."

„Maar wij zullen wel eens bij Damon informeeren[2]), welke de passende cadansen zijn voor laagheid, overmoed, razernij en andere slechte karakters en welke versmaten er dan nog voor de tegengestelde stemmingen overblijven. Ik meen echter wel eens zoo onbepaald van hem gehoord te hebben, dat hij er één den samengestelden *enhoplius* noemde, en *dactylus* en het bekende *hérooïum* en die, ik weet niet meer hoe, rangschikte, een gelijken tijdsduur stelde aan het begin en het einde, zoodat hij op een korte en lange lettergreep kon eindigen[3]). En ik meen dat hij één *iambe* en weer een andere *trochee* noemde er daaraan lange of korte maten verbond[4]) en dat hij ook bij enkele hiervan, voor zoover ik mij herinner, de tempo's der versvoeten niet minder afkeurde en goedkeurde dan de rhythmen zelve, ja vaak beide te gelijk. Want ik kan het niet duidelijk uitleggen; maar zooals ik zeide, dit zullen we Damon eens opdragen, want dit nu uiteen te zetten, zou ons te ver voeren. Of denkt gij dat te kunnen doen?"

„Neen, bij Zeus, ik niet."

„Maar dit kunt ge toch wel uitmaken of de goede of slechte voordracht van de cadans in het rhythme afhangt?"

„Waarom ook niet."

„Doch nu volgt een goed rhythme, zich aanpassend, op de

---

1) De geheele oude Grieksche muziek berustte, zooals in het vorige hoofdstuk is aangetoond, op een systeem van twee en een halven toon, voortgebracht op het *tetrachordum*, een instrument met vier snaren en vier noten.

2) Een bekend musicus uit den tijd van Socrates, volgens Plutarchus de leermeester van Pericles.

3) De geleerden verklaren deze moeielijke en onduidelijke plaats verschillend. Plato bedoelt waarschijnlijk dit: Damon noemde een zekeren voet enhoplius, dactylus of herooïum (bestaande uit lang, kort, kort, — ◡ ◡), dan maakte hij wel eens de lange lettergreep kort of de korte lang (dus (◡) ◡ ◡ ◡ en — —).

4) Dan sprak hij nog van iamben (kort lang ◡ —) en van trocheeën (lang kort, — ◡) die hij soms een lettergreep langer maakte, dus kreeg hij ◡ ◡ ◡). Een enhoplius is eigenlijk een maat bij den wapendans in gebruik.

juiste zegswijze, en een slecht rhythme op een slechte en zoo gaat het ook met de harmonie, als namelijk rhythme en melodie moeten worden geregeld naar de woorden, zooals we juist gezegd hebben, en niet de woorden naar deze laatste."

„Inderdaad zij zullen zich naar de woorden moeten regelen."

„En regelen zich nu niet de wijze van uitdrukken en de woorden naar den toestand van de ziel?"

„Ongetwijfeld."

„En al het overige zich niet naar de wijze van uitdrukken?"

„Ja."

„Dus komen goed gekozen woorden, goede harmonie, goede uiterlijke vorm en goede rhythme bij een goed karakter voor, niet in dien zin, zooals wij het wel eens met een mooi woordje van een dwaas gebruiken, maar in de ware beteekenis van een gezindheid, die een schoon en voortreffelijk karakter eigen is."

„Dit is volkomen waar."

„En moeten nu niet de jongelingen in alle opzichten daarnaar streven, als ze hun eigen taak goed zullen volbrengen?"

„Zeer zeker."

„Nu komen al die eigenschappen in toepassing bij de schilderkunst en bij elk dergelijk vak. Ook bij de weverskunst en het werken met bonte kleuren, bij het timmervak en bij het vervaardigen van allerlei benoodigdheden, ook bij de natuurlijke gesteldheid van het lichaam en bij alle levende wezens. Want overal vindt men hier een goede of slechte wijze van doen. En nu is het verkeerd handelen, het gebrek aan rhythme en aan harmonie verwant met een slechte uitdrukkingswijze en een slecht karakter, en het tegengestelde met het tegendeel daarvan, met bezadigde en goede trekken, die ze dan ook nabootsen."

„Het is volkomen zoo."

HOOFDSTUK XII.

Moet de dichtkunst en de engere kunst der Muzen de aanstaande wachters het schoone en edele leeren, niet minder wordt deze eisch gesteld aan alle andere vakken en kunsten, die tot leering en ontwikkeling dienen.

„Moeten we nu alleen op de dichters toezicht houden en hen daarbij dwingen in hun gedichten een beeld van een goed karakter te leggen of in onzen staat in het geheel geen gedichten te maken, of moeten we ook toezien op de andere

personen, die een vak of kunst uitoefenen en hun beletten die slechte geaardheid, dat teugellooze, dat lage, dat gemeene en onbehoorlijke, het zij dan in afbeeldingen van levende wezens, hetzij in gebouwen of in iets anders, wat door iemand in zijn vak of kunst wordt gemaakt, voor te stellen? Of moeten we iemand, die daartoe niet in staat is, verbieden zijn vak of kunst bij ons uit te oefenen, om te zorgen, dat onze wachters niet in voorstellingen van slechtheid als op een slechte weide opgevoed, dagelijks van lieverlede veel van velerlei gewassen plukken en afweiden en zonder dat zij het merken één groot kwaad in hunne zielen brengen? Moeten we niet veeleer zulke mannen van vakken en kunsten zoeken, die van nature den aard van het schoone en van het edele juist kunnen opsporen, opdat de jongelingen, als het ware in een gezonde streek wonende, van alles wat daar is nut hebben, van welken kant dan ook de indruk van goede dingen of voor hun gezicht of voor hun gehoor komt? Alsof een luchtstroom van gezonde plaatsen hun levenskracht brengt en hen al aanstonds van hun prille jeugd af ongemerkt tot gelijkheid, liefde en overeenstemming met goede gedachte-uitingen brengt?"

„Zeker zouden ze op die manier het best worden opgevoed."

„Dus, Glauco, ligt om al die redenen het zwaartepunt hunner opvoeding in de muziek, omdat maat en melodie het diepst tot hun ziel doordringen, en er 't krachtigst in blijven hangen? Daarbij brengen zij hun een gepast gedrag aan en maken hen tot mannen van goede karakters, als ze n.l. goed worden opgevoed; zoo niet, dan tot het tegendeel daarvan. En ook omdat iemand, die daarin naar behooren is opgevoed, den scherpsten blik krijgt in hetgeen nagelaten of slecht bewerkt of van nature slecht ontstaan is. Met een juisten afkeer daarvan prijst hij het schoone en door dit gaarne in zijn ziel op te nemen, wordt hij erdoor opgevoed, doch reeds in zijn jeugd laakt en haat hij te recht het schandelijke nog voordat hij in staat is de reden waarom te vatten. Doch, als die reden tot zijn bewustzijn komt, neemt hij die gaarne als de ware aan, omdat hij, die op deze wijze is opgevoed, haar als reeds aan hem eigen 't best erkent."

„Ja, ook ik denk, dat om al die redenen het zwaartepunt hunner opvoeding in de muziek is gelegen."

„Dus evenals we eerst dan de letters voldoende kennen, wanneer we de teekens terstond kunnen onderscheiden in haar gering aantal, overal waar ze op voorkomen, en ze zoowel op een klein als op een groot oppervlak de moeite waard achten,

er onze aandacht op te vestigen, maar daarentegen overal moeite doen ze nauwkeurig te kennen, in de veronderstelling, dat we niet eerder goed kunnen lezen, voor dat we zoo ver zijn. . ."

„Ja, dat is waar."

„. . . . . . . Zullen we ook afbeeldingen van de letterteekens, ze mogen dan of in het water of in een spiegel zich vertoonen, niet eerder onderscheiden, voordat we die letters zelf hebben leeren kennen, want beide behooren toch tot dezelfde kunst en oefening?"

„Zeer zeker."

„En dus, wat ik juist wilde zeggen, bij de goden, zullen we, volgens dezelfde redeneering, niet eerder bedreven in de muziek zijn, [1]) noch wijzelve, noch die personen, welke wij ons als opvoeders van de toekomstige wachters voorstelden, voordat wij ons de denkbeelden van zelfbeheersching geheel hebben eigengemaakt, van moed, van geestelijke onafhankelijkheid en van zielegrootheid. Ook van alles wat daaraan verwant of ook weer tegengesteld is, waar die eigenschappen ook voorkomen en we opmerken dat ze gevonden worden en bij wie ze bestaan, zoowel haarzelve als hare afbeeldingen en ze noch in iets kleins noch in iets groots als onbeteekenend beschouwen, maar juist gelooven, dat zij het voorwerp zijn van dezelfde kunst en dezelfde oefening?"

„Dit is zeer noodzakelijk."

„Dus, als het nu eens zoo treft, dat iemand in zijn ziel edele trekken heeft en in zijn uiterlijk ook dezulke, die daaraan gelijk zijn en eraan beantwoorden, daar ze van hetzelfde type den stempel dragen, dan zou dit het schoonste schouwspel zijn voor iemand, die de schoonheid ervan kan beseffen."

„Ja, verreweg."

„En werkelijk, het schoonste is het aantrekkelijkste?"

„Ongetwijfeld."

„En nu zal toch de muzikaal ontwikkelde zich het meest aangetrokken gevoelen tot zulke menschen; doch zoo iemand daaraan niet beantwoordt, niet van hem houden?" [2])

„Neen, doch alleen als het gebrek in diens ziel ligt, maar als hij naar zijn lichaam niet volmaakt is, zal hij het wel

---

1) d.w.z. in den mond van Socrates, kennis van het goede en schoone, welke kennis ook de handeling veroorzaakt. Vgl. Dl. I, p. 72 boven.

2) Natuurlijk met Platonische liefde, want de zinnelijke sluit Plato uit. Overigens verwijzen we hier naar noot 1 op p. 119.

over zich kunnen verkrijgen, om toch van hem te houden.”

„Dat begrijp ik, omdat gij nù liefde voor zoo iemand voelt, of vroeger gevoeld hebt en ik geef u dit[1]) toe. Maar zeg me dit nu, bestaat er eenig verband tusschen zelfbeheersching en teugellooze lust?”

„Hoe zou dat nu kunnen? want deze berooft iemand van zijn zinnen niet minder dan verdriet.”

„Maar dan tusschen die eigenschap en eenige andere deugd?”

„Volstrekt niet.”

„Maar dan met uitspatting en losbandigheid?”

„Ja, in de hoogste mate.”

„Kunt ge nu een grootere en sterker prikkelende lust noemen dan die naar zinnelijk genot?”

„Neen, zelfs geen die meer tot razernij brengt.”

„Nu is de ware liefde van dien aard, dat zij iemand, die braaf en schoon is, op bezonnen wijze en naar den eisch van muzikale ontwikkeling bemint.”

„Ja zeker.”

„Dus mag er bij deze ware liefde niets komen, wat tot razernij brengt of wat met losbandigheid verwant is.”

„Neen, vooral niet.”

„Alzoo mag die lust er niet bijkomen en hij, die een ander bemint of zelf bemind wordt, voor zoover die met ware liefde beminnen of bemind worden, daaraan volstrekt geen deel hebben.”

„Neen, bepaald niet, Socrates, dat mag niet.”

„Dus zult gij, naar het schijnt, in den staat, dien wij bezig zijn te stichten, als wet vaststellen, dat iemand, die van een ander houdt, hem mag beminnen, met hem omgaan en verkeeren alsof hij zijn zoon was; alleen dus om het schoone, als hij hem door overreding voor zich kan winnen. Dat men verder zoo moet omgaan met iemand, voor wien men neiging gevoelt, dat men zelfs niet den schijn verwekt van in een nauwer verhouding te staan. Als dit niet het geval is, dat hem dan de berisping treffe van gebrek aan muzikale vorming en aan kennis van wat schoon is.”

„Zoo is het.”

„Dunkt u nu ook niet, dat onze beschouwing omtrent de muziek hiermee ten einde is? Nu is dit eindpunt juist daar waar het moet zijn. Want een beschouwing over de muziek moet ten laatste komen tot de liefde voor het schoone.”

„Dat ben ik met u eens.”

---

1) t.w. uw wijze van redeneering. — Socrates zelf was zeer leelijk.

HOOFDSTUK XIII.

Ook de oefeningen in de gymnastiek, die volgen op die in de muziek [1]), mogen niet onwillekeurig zijn. Zij moeten de jonge lieden geschikt maken om als wachters van den staat op te treden en dezen mogen dus niet in gewone athleten-kunsten ontaarden.

„Na de muziek dan moeten de jongelingen in de gymnastiek worden opgevoed.”

„Waarom ook niet?”

„Maar nu moet ook de opvoeding hierin streng geregeld worden, van hunne jeugd af hun geheele leven door, en wel, naar ik meen op de volgende wijze. Maar denkt gij er ook eens over. Ik voor mij koester niet de meening. dat, zoo een lichaam in eenig opzicht goed is, dit door zijn eigen voortreffelijkheid ook de ziel goed maakt; maar dat aan den anderen kant een ziel, die zelf goed is, door haar eigen deugdelijkheid het lichaam wel zoo goed mogelijk kan maken. En hoe denkt gij erover?”

„Evenzoo.”

„Wanneer we dus, na de ziele-eigenschappen voldoende bevorderd te hebben, het aan haar overlieten, die van het lichaam met zorg aan te kweeken, en wij van onzen kant alleen het type aangaven, zonder ons met kleinigheden te bemoeien, dan zouden we toch wel het ware doen.”

„Zeer zeker.”

„Dat zij zich van dronkenschap moeten onthouden, hebben wel al gezegd,[2]) want voor niemand minder dan voor een wachter past het dronken te zijn en dan niet te weten waar ter wereld hij is.”

„Dat zou ook wel belachelijk zijn, als er voor den eenen wachter nog een andere noodig was.”

„En hoe staat het nu met hun eten; die mannen zijn toch strijders in den gewichtigsten strijd? Of niet?”

„Stellig.”

„En zou nu de levenswijze van die personen, die beroepsathleten willen worden, ook voor hen passen?”

„Misschien.”

---

1) Zie Boek II hoofdst. 17 begin, tevens blijkt dat de Grieksche gymnastiek een ruimer begrip omvat als de onze.

2) Zie p. 149 reg. 7 v. b.

„Maar die maakt toch slaperig en is nadeelig voor de gezondheid.[1]) Of ziet ge niet in, dat die beroepsathleten hun leven lang slapen en wanneer ze maar even van de vastgestelde levenswijze afwijken, hevig en ernstig ziek worden?"

„Ja wel."

„Dan hebben juist zij, die de toekomstige athleten voor den staat zijn, een matiger verzorging noodig, daar zij gelijk honden bepaald moeten wakker zijn en zoo scherp mogelijk zien en hooren en, terwijl zij op hun tochten telkens aan wisselingen van drinkwater en verder ook van spijzen, van warm en koud klimaat blootstaan, mogen ze daar toch niet licht nadeel van hebben voor hunne gezondheid."

„Zoo denk ik er ook over."

„En zou nu niet de beste oefening in de gymnastiek als het ware een zuster zijn van die eenvoudige muziek, die we vóór enkele oogenblikken aan een beschouwing onderwierpen?"

„Hoe bedoelt ge dat?"

„Die oefening in de gymnastiek is eenvoudig en matig, en juist een, die voor den oorlog geschikt maakt."

„Hoe dan?"

„Dat zou men ook wel van Homerus kunnen leeren. Ge weet toch, dat hij gedurende den veldtocht bij de maaltijden der helden dezen niet op visch onthaalt, hoewel ze vlak bij de zee aan den Hellespont gelegerd waren, ook niet op gekookt vleesch, maar alleen op aan het spit gebraden, wat ook voor soldaten het gemakkelijkst te verkrijgen is. Want overal kan men, om zoo te zeggen, van vuur gebruik maken gemakkelijker dan dat men keukengereedschap met zich meesleept."

„Zeer zeker."

„En ook meen ik, heeft Homerus nergens gewag gemaakt van gekruide schotels. Of weten die anderen, de beroepsathleten, dit ook wel, dat iemand, die zijn lichaam in goeden staat wil houden, al dergelijke dingen niet mag gebruiken?"

„Ja, zeker weten ze dat en zij gebruiken ze ook niet."

„Dus, vriend, vallen naar het schijnt, de Syracusaansche tafel en de afwisselende Siciliaansche schotels [2]) ook niet in uw smaak, voor zoover dat, wat we zeiden, waar is."

---

1) De gewone athleten aten veel en sterk, om een krachtig lichaam te krijgen, doch dit had juist nadeelige gevolgen.

2) Spreekwoordelijk om hun rijke maaltijden.

„Neen, waarlijk niet.'' [1])

„Dan keurt ge het zeker ook niet goed, dat mannen, die hun lichaam in goeden staat moeten houden, het met het Corinthisch menu als met hun liefje op hebben." [2])

„Volstrekt niet."

„En dan ook niet met het Attische gebak, dat een lekkernij moet zijn?''

„Geenszins."

„Want als we die geheele wijze van eten en leven met het maken van liederen en gezangen, waarin alle melodieën en alle maten voorkwamen vergeleken, zouden we wel een goede vergelijking maken."

„Hoe ook niet?"

„En bracht nu niet die bontheid dáár losbandigheid met zich mee en hier ziekte, en de eenvoud bij de muziek zelfbeheersching in de zielen en bij de gymnastiek in de lichamen gezondheid?"

„Zeer waar."

„Wanneer er zich nu veel losbandigheid en ziekten in den staat vertoonen, worden er dan ook niet vele rechtbanken en ziekenhuizen ingericht en zal zich dan niet de rechts- en de geneeskundige practijk veel aanmatigen, wanneer dan n.l. ook vele vrije menschen die vlijtig beoefenen?"

„Zou dat wel anders gaan?"

HOOFDSTUK XIV.

Het is voor den staat juist nadeelig, wanneer de menschen licht ziek worden en voor allerlei kwaaltjes den dokter halen. Dit deed men in de oudste tijden niet. Doch in een goed geordenden staat hebben de menschen ook geen tijd altijd drankjes in te nemen.

„En zoudt ge nu van een slechte en afkeurenswaardige opvoeding in een staat wel een grooter bewijs kunnen vinden, dan dat er knappe doctoren en rechters noodig zijn. niet alleen voor de lagere standen en handwerslieden, maar ook voor hen, die aanspraak willen maken op een opvoeding van een vrij

1) n l. die vallen niet in mijn smaak.

2) In het oorspronkelijke ligt een zeker woordspel, in het Nederlandsch niet direct weer te geven.

man? Of komt het u niet laakbaar en als een groot bewijs van onbeschaafdheid voor, dat men genoodzaakt is zich te schikken naar een rechtsregel, opgedrongen door anderen, als meesters en rechters, uit gebrek aan een eigen?"

„Verreweg het afkeurenswaardigste."

„En vindt ge nu niet, dat dit nog schandelijker is, wanneer iemand niet alleen zijn geheel leven als aangeklaagde of aanklager in de gerechtszalen doorbrengt, maar ook uit gebrek aan schoonheidsbewustzijn er toe komt zich juist hierop te verheffen, dat hij in het onrecht bedreven is en in staat naar alle richtingen te draaien en doordat hij zich door allerlei gaten kan heenwringen om te ontkomen, zoodat hij geen straf oploopt en dat nog wel om nietige en onbeteekenende zaken? Want hij beseft niet hoeveel schooner en beter het is, dat men zijn leven zóó inricht dat men geen knikkebollenden rechter noodig heeft."[1])

„Ja, dat vind ik nog veel schandelijker."

„En dat men de hulp der geneeskunde inroept, zonder dat dit voor wonden of voor ziekten, die zoo jaarlijks terugkeeren, noodig is maar door lediggang en een levenswijze, zooals we die besproken hebben, van vocht en winden als meren opgevuld, de deftige leerlingen van Asclepius[2]) dwingt namen als „opgeblazenheid" en „verkoudheid" aan ziekten te geven?"

„Zeer zeker, daar dit inderdaad nieuwe en dwaze namen van ziekten zijn."

„En die er, naar ik meen, ten tijde van Asclepius nog niet waren. Ik maak dit hieruit op, dat zijne zonen de slavin, die Eurypylus, toen hij voor Troje gewond was, Pramnischen wijn, bestrooid met veel meel en met geraspte kaas, wat toch ontstekend schijnt te werken, te drinken gaf, niet berispten en ook tot Patroclus, die hem daarmee trachtte te genezen, geen woord van afkeuring spraken."[3])

„En toch is zoo een drank voor iemand in dergelijken toestand verkeerd."

„Toch niet, als ge maar bedenkt, dat de leerlingen van Asclepius, vóór den tijd van Herodicus,[4]) deze verpleging

---

1) Over het algemeen waren de Grieken zeer proceslustig, zij boden voor de advocaten een waar luilekkerland aan. — Plato keurt dit ten sterkste af.

2) De Grieksche god der geneeskunde.

3) Zie Homerus Ilias II, 729; XI, 623, 829 niet precies weergegeven.

4) H. uit Selymbria in Thracië, een bekwaam dokter, heeft het eerst eenige wenken gegeven voor de oefeningen in de gymnastiek. Hij zou de leermeester van Hippocrates geweest zijn (± 500.)

van ziekten, de tegenwoordige geneeskunde, niet gebruikten. Maar Herodicus, die onderwijzer in de gymnastiek was, werd ziekelijk, hij paarde de gymnastiek aan de geneeskunde en kwelde toen het eerst en het meest zichzelf en toen later vele anderen."

„Hoe dat zoo?"

„Doordat hij den doodstrijd voor zichzelven rekte. Want terwijl hij tegen zijn ziekte, waaraan hij toch moest sterven, alles deed, kon hij, geloof ik, zichzelven niet genezen en zonder iets anders te doen bleef hij zijn geheele leven door medicineeren en leed pijn, zoodra hij van zijn gewone levenswijze afging en, terwijl hij aldus met den dood bleef worstelen, kwam hij door zijn wijsheid toch tot hoogen ouderdom."

„Dan kreeg hij toch een fraaien prijs voor zijn kunst."

„Zooals men dien te wachten is van iemand, die niet weet, dat Asclepius niet uit onkunde, evenmin uit onervarenheid in deze soort van geneeskunde, die aan zijn nakomelingen juist niet naliet; maar daarentegen zich wel bewust was, dat er bij allen, die naar goede wetten leven, aan ieder in den staat éóne taak opgedragen is, die hij noodzakelijk moet vervullen en dat er voor niemand tijd is zijn leven lang te sukkelen en te dokteren. En dit merken we met een glimlach bij de handwerkslieden op, maar we vinden het bij de rijken en bij hen, die voor gelukkig doorgaan, niet."

„Hoe zoo?"

HOOFDSTUK XV.

De mindere man en de arbeider kan zich met die kleinigheden, die hem in zijn werk hinderen, niet ophouden, zijn leven zou zijn waarde verliezen. Een dergelijk voorbeeld moesten ook de rijkeren volgen, die toch meestal aan een ingebeelde ziekte lijden. Eeuwig sukkelende menschen brengen ook ziekelijke kinderen voort, een nieuw nadeel voor den staat. In den welken Plato ontwikkelt, zijn nog geen doctoren; die ziek is, moet maar sterven en zijnen medeburgers niet tot last strekken.

„Wanneer een timmerman ziek is, wil hij van den dokter een drankje hebben om door braken of afvoer zijn ziektestof kwijt te raken of door middel van uitbranding of uitsnijding ervan af te komen. Maar als men hem een omslachtige levenswijze voorschijft of hem een muts met wat daar gewoonlijk nog bij komt, op zijn hoofd zet, dan zou hij al gauw zeggen, dat hij geen tijd heeft om ziek te zijn en dat het leven op die manier geen nut voor hem heeft, als hij zijn

zinnen altijd op zijn ziekte moet zetten en daardoor de hem opgelegde taak niet kan vervullen. En dan zou hij zoo'n dokter vaarwel zeggen, tot zijn gewone levenswijze terug keeren. weer gezond worden en leven om zijn bezigheden te doen. Als zijn lichaam het niet kon uithouden, dan zou hij sterven, om van allen last af te zijn."

„Inderdaad, aan zoo iemand past het, slechts dat gebruik van de geneeskunde te maken."

„Zeker omdat een taak op hem rust, en het, als hij die niet vervult, voor hem geen nut heeft te leven?"

„Juist."

„Maar de rijke heeft, zooals we zeggen, geen taak te volbrengen. Bij hem is er dus geen sprake van, niet te kunnen leven, omdat hij genoodzaakt zou zijn, die taak op te geven."

„Neen, zoo zegt men ten minste."

„Zeker leent ge uw oor ook niet aan Phocylides, die beweert dat men, eerst als men te leven heeft, de deugd moet betrachten.[1]"

„Waarlijk niet; ik geloof juist eerder."

„Geenszins zullen we hierover met hem strijden; maar laten we dit eens uitmaken of de rijke de deugd moet beoefenen en of het mogelijk is, dat iemand, die dit niet doet, kan leven. Is dat kweeken van ziekten voor lieden van het timmervak en van andere vakken nadeelig, zoodat die hun aandacht aan hun werk niet kunnen wijden, en tevens strijdig met het voorschrift van Phocylides?"

„Werkelijk, bij Zeus, bijna het allermeest is die buiten de gymnastiek gaande en overdreven zorg voor het lichaam nadeelig, want ze verhindert het beheer over private aangelegenheden, veldtochten en zittende bezigheden in den staat. En het ergste is, dat ze voor oefening, waarin dan ook, voor nadenken en voor zorgvuldige voorbereiding hinderlijk is. Altijd bang voor hoofdpijn en duizelingen, schuiven die menschen de schuld op het prakkezeeren, zoodat die angst in alle opzichten belet, de deugd te beoefenen en in practijk te brengen; want zij maakt, dat wij altijd meenen ziek te zijn en voortdurend lichamelijke pijn te hebben."

„Dus, we zullen ook van Asclepius zeggen, dat hij, met dit alles voor oogen, zijn geneeskunde heeft aangewend voor hen, die of van nature of door hunne levenswijze wel gezond van

1) Gnomisch dichter (*Poète moraliste*) uit Milete, die in de 6e eeuw leefde.

lichaam zijn, doch slechts een ziekte aan een bepaald orgaan hebben, en ook voor hunne lichaamsgesteldheid; dat hij, door geneesmiddelen en uitsnijdingen hunne ziekte bezwerende, hun weer hunne gewone levenswijze heeft voorgeschreven, om het staatsbelang niet te schaden. Daarentegen heeft hij zich met hen, wier lichaam inwendig geheel en al ziek was, niet bemoeid, of die ziekte door een bepaalden levensregel, door n.l. telkens een weinig naar buiten af te voeren en iets anders in te druppelen, (behandelen om[1]) zoodoende) voor den mensch een leven vol kwelling te rekken en hem dan kinderen te laten voortbrengen, die zooals te verwachten is, met dezelfde ziekte behept zouden zijn. Integendeel was hij van meening, dat men hem, die gedurende den gewonen levensduur zijn voortbestaan niet kon handhaven, niet moest verplegen, daar dit noch voor hemzelven noch voor den staat van nut was."

„Ge maakt van Asclepius een goed politicus."

„Ja, dat is zoo en zijne zonen kunnen tot bewijs dienen, dat hij dat was. Of weet ge niet, hoe ze ook voor Troje zich in den oorlog dapper gedroegen en tevens de geneeskunde op de wijze, zooals ik dat bedoel, toepasten? En herinnert gij u niet, dat zij Menelaüs uit de wonde, die Pandarus hem toegebracht had,

„Zogen het bloed, en bestrooiden de wond met heelende kruiden"[2]),

maar hem evenmin als aan Eurypylus voorschreven? Wat hij daarna moest drinken of eten want zij achtten die middelen in staat mannen te genezen, die vóór hun verwondingen gezond en eenvoudig in hunne levenswijze waren, ook al dronken ze dat mengsel[3]) soms voor de behoefte van het oogenblik. Daarentegen meenden zij, dat het voor menschen die van nature ziekelijk of onmatig waren, noch voor henzelve noch voor anderen van nut was te leven; en dat voor hen hun kunst ook niet moest bestaan, en dat men hen zeker niet moest verplegen, zelfs al waren ze nog rijker dan Midas."[4])

„Heel knap noemt ge daar de zonen van Asclepius."

---

1) De zin loopt in 't oorspronkelijke niet af; zie p. 87 noot. 1.
2) Ilias IV, 218 gewijzigd aangehaald.
3) Van wijn en geraspte kaas, zie boven p. 159 v. o.
4) Midas, koning van Phrygië was om zijn rijkdom spreekwoordelijk geworden. De anecdoten van zijn wensch, dat alles, wat hij zou aanraken in goud zou veranderen, en die van zijn ezelsooren zijn bekend, (± 700).

HOOFDSTUK XVI.

Welke eischen moet men nu aan een goeden dokter en aan een goeden rechter stellen? Natuurlijk die, dat beiden in hun vak zeer bedreven zijn, terwijl zucht naar geld bij hen uitgesloten is.

„Dit moet ook. En toch wordt onze meening door de treurspeldichters en Pindarus niet gedeeld, want zij zeggen, dat Asclepius een zoon van Apollo was [1]) en dat hij zich door goud ertoe heeft laten brengen een man, die op den rand van het graf stond, te genezen, waarom hij dan ook door den bliksem werd getroffen. Maar wij zullen, in aanmerking nemende, wat we vroeger gezegd hebben [2]), hun niet in beide opzichten geloof schenken, doch volhouden, dat hij, indien hij een zoon van een god was, geen winst bejoeg, en, zoo hij winst bejoeg, geen zoon van een god was."

„Dat alles is werkelijk zeer waar. Maar wat zegt ge nu hiervan, Socrates, moeten we ons in den staat geen goede doctoren bezorgen en zouden niet zij de beste zijn, die zooveel mogelijk gezonde en zieke menschen onder hunne behandeling hebben gehad? Evenzoo zij de beste rechters, die met de meest veschillende karakters zijn omgegaan?"

„Zeer zeker noem ik dezulken knap. Maar weet ge nu wie ik daarvoor houd?"

„Als gij het zegt."

„Ik zal het probeeren. Doch gij vraagt daar in denzelfden zin naar twee verschillende zaken."

„Hoezoo?"

„Dàt zouden nu de knapste doctoren worden, die al aanstonds van hun vroegste jeugd af, behalve dat zij hun kunst beoefenden, met zooveel en slecht mogelijke lichamen in aanraking kwamen en die zelf allerlei ziekten hadden meegemaakt, en zelf van nature niet erg gezond waren. Immers, zou ik meenen, zij verplegen een lichaam niet met het hunne — want onmogelijk zouden hun lichamen ooit ziek kunnen worden[3]) — maar met hun ziel, en daarvoor bestaat toch niet de mogelijkheid slecht te worden en te blijven en dan tevens daarop een of andere behandeling toe te passen."

---

1) Volgens de gewone sage is Asclepius de zoon van den heilaanbrengenden god Appolo en van Koronis, de dochter van een Lapitherkoning. Hij werd, evenals Ulysses, door den Centaur Chison opgevoed. Vgl. p. 137, reg. 5 v. o.

2) vgl. boven p. 125.

3) Want, daar zij met hun lichaam een ander zouden kunnen genezen zouden ze telkens terstond ook hun eigen kunnen beter maken.

„Dat is waar.”

„Maar, vriend, een rechter behandelt een ziel met de zijne. En voor hem is het toch niet mogelijk, dat hij van de jeugd af door slechte zielen is geleid en daarmee omgang heeft gehad en dat hij allerlei onrecht gepleegd en doorgemaakt heeft, zoodat hij van zichzelve uit de ongerechtigheden van andere menschen scherp zou kunnen waarnemen, zooals men bij het lichaam de ziekten waarneemt. Maar hij moet zelf al van zijn jeugd af buiten aanraking en gemeenschap met slechte karakters blijven, zoo hij namelijk, als zelf goed en voortreffelijk, juist zal beoordeelen wat rechtvaardig is. Daarom dan ook schijnen de brave menschen, als ze nog jong zijn, eenvoudig en gemakkelijk voor de onrechtvaardigen te bedriegen, daar zij in zichzelf geen voorbeelden bezitten, die den toestand der slechten precies weergeven.”

„Inderdaad, het gaat juist zoo met hen.”

„Maar juist daarom moet een knap rechter niet meer jong maar al oud zijn, omdat hij op later leeftijd het wezen van de onrechvaardigheid heeft leeren kennen; terwijl hij niet een eigen onrechtvaardigheid, die in zijn eigen ziel bestaat, heeft waargenomen, maar een vreemde bij vreemde personen. Daarbij heeft hij met een oefening, die langen tijd heeft geduurd, opgemerkt wat voor een kwaad dat is, daarbij gebruik makende van een aangeleerde wetenschap en niet van eigen ondervinding.”

„Zeer voortreffelijk zou inderdaad zulk een rechter zijn.”

„Ja en ook knap, waarnaar gij juist gevraagd hebt, want iemand, die een goede ziel heeft, is zelf ook goed. Maar die sluwe en kwaaddenkende, die zelf zooveel onrecht gedaan heeft, die tot alle slechtheid in staat is en zichzelf voor een verstandig man houdt, zal, als die met zijn gelijken omgaat, schijnbaar knap zijn, omdat hij voldoende op zijn hoede is, en het oog houdt op de voorbeelden, die hij in zichzelven heeft. Zoodra hij daarentegen met goede en oudere menschen in aanraking komt, dan blijkt hij juist dom te zijn, omdat hij zonder grond wantrouwen koestert en geen idee heeft van een edel karakter; immers van zoo iets bezit hij geen voorbeeld. Maar doordat hij nu meer met slechte dan met brave menschen omgaat, meent hijzelf en meenen anderen, dat hij méér snugger dan dom is.”

„Dit is volkomen waar.”

HOOFDSTUK XVII.

Evenals de staat slechts personen kan gebruiken, die lichamelijk gezond en krachtig zijn, zoo moeten ook burgers, wier ziel slecht en ziek is, verwijderd worden. De muzikale opvoeding zorgt er echter voor, dat de ziel niet ziek wordt. Ook de gymnastische opvoeding heeft een goede inwerking op de ziel; aan beide moet dus de grootste zorg besteed worden.

„Dus moeten we niet naar iemand, die de gaven van knap en schranderheid heeft zoeken, om hem rechter te maken, maar naar iemand als we eerst bespraken. Want slechtheid zou nooit de deugd of zichzelve leeren kennen, deugd daarentegen zal juist, als de opvoedingden aanleg ontwikkelt, in verloop van tijd kennis van zichzelve en van de slechtheid krijgen. Dus is, meen ik, de brave schrander, maar niet de slechte."

„Ook ik meen dit met u."

„Ge zult dus ook een geneeskunde, zooals wij die besproken hebben, te gelijk met zulk een rechtspractijk in onzen staat wettelijk regelen, en deze zullen sommige burgers, welke n.l. van nature naar lichaam en ziel gezond zijn, ten dienste staan. En ge zult anderen, die dat niet zijn, de naar lichaam zieken, laten sterven, en die van nature een slechte ziel hebben en onverbeterlijk zijn, ter dood brengen."

„Ja, want zoo schijnt het 't beste te zijn, zoowel voor de betrokkenen zelve als voor den staat."

„Blijkbaar zullen dan ook de jonge lieden zich wel wachten, de hulp der geneeskunde in te roepen, nu zij van die eenvoudige opvoeding in de muziek nut hebben, waarvan we beweerden, dat die zelfbeheersching voortbrengt."

„Wat anders?"

„Zal nu ook niet hij, die in de muziek is opgevoed, volgens dezelfde sporen de lijn der gymnastiek volgen en, als hij wil, ertoe komen, om zijn toevlucht niet tot de geneeskunde te nemen, of het moest noodzakelijk zijn?"

„Ja, dat geloof ik wel."

„Bij de gymnastische oefeningen en inspanningen zal hij met het oog op het dappere in zijn ziel meer moeite doen, om dit slechts aan te wakkeren dan om kracht te krijgen en niet, zooals de andere athleten, ter wille van lichaamskracht zich in spijs en uitspanningen matigen."

„Zeer juist."

„Dus, Glauco, schrijven dan ook zij, die de opvoeding in de muziek en in de gymnastiek instellen, niet om die reden, welke

sommigen aannemen, die regels voor, dat zij door de eerste hun lichaam verzorgen en door de andere hun ziel."

„Maar waarom dan niet?"

„Het schijnt, dat zij beide voornamelijk ter wille van de ziel voorschrijven."

„Hoe bedoeld ge dat?"

„Bemerkt ge niet, hoe het juist met den geest gesteld is van hen, die zich hun leven lang met de gymnastiek bezig houden en zich met de muziek niet inlaten en hoe het gaat met hen, die in den tegengestelden toestand verkeeren?"

„Over welken toestand spreekt ge?"

„Over woestheid en onbuigzaamheid en ook over zachtheid en weekelijkheid."

„Ja ik heb bemerkt, dat zij, die onmatig aan de gymnastiek doen, woester worden dan te pas komt, en aan den anderen kant zij, die te veel aan de muziek doen, weekelijker worden dan het behoort."

„En werkelijk komt die woestheid voort uit het ondernemende van hun natuur en als dat in goede richting ontwikkeld wordt, zou het dapperheid kunnen worden, maar wanneer er meer dan passend is van geëischt wordt, zou het, naar te verwachten is, onbuigzaam en lastig kunnen worden."

„Dat geloof ik."

„En verder. Zou niet het zachtzinnige voortkomen uit den aanleg voor wijsheidsliefde? En zou ook dit niet, als men het te veel in beslag neemt, weekelijker worden dan passend is, maar als het in juiste maat is aangekweekt, zacht en bescheiden?"

„Dat is waar."

„We beweren toch ook [1]) dat de wachters beide eigenschappen van nature moeten hebben."

„Ja, want dat moet."

„Dus moeten ze beide met elkaar in overeenstemming zijn?"

„Ja natuurlijk?"

„En is nu van iemand, die die harmonisch vereenigde eigenschappen heeft, de ziel verstandig en dapper?"

„Zeker."

„En van hem, bij wien dit niet het geval is, laf en woest?"

„Ja, bepaald."

1) Boven p. 117, reg. 22 v. b.

HOOFDSTUK XVIII.

Geeft men zich te veel aan de muziek over, dan doet men langzamerhand zijn natuurlijken moed verslappen en het doel der opvoeding wordt voorbijgestreefd. Evenmin mag men zich te veel in de gymnastiek oefenen. Zij onderdukt de zucht naar studie en wetenschap en maakt ruw en onbeschaafd. Beide elementen, de muziek en de gymnastiek, moeten dus in de opvoeding tot een harmonisch gehee vereenigd worden.

„Dus, wanneer iemand zich door de muziek laat betooveren en door zijn ooren heen als door een trechter die zoete, weekelijke, klagende melodieën laat gieten, waarvan we zoo even gesproken hebben, en dan zijn leven lang onder den invloed van het gezang somber weeklaagt of opgewekt is, dan maakt hij, zoo hij van nature eenigen moed bezit, dien aanvankelijk wel handelbaar als een stuk ijzer, en van iets onbruikbaars en onbuigzaams bruikbaar, maar wanneer hij niet ophoudt in die richting voort te gaan en hem blijft zachter maken, dan doet hij hem later versmelten en vervloeien totdat hij zijn aandrift doet verdwijnen en als het ware de pezen uit zijn ziel snijdt en zoodoende een „lafhartig strijder" [1]) schept."

„Zeer zeker."

„En wanneer hij eens van den aanvang af van nature weinig moed heeft gekregen, dan heeft hij dien spoedig verbruikt. Bezit hij wel moed, dan verzwakt hij zijn aandrift, maakt dat die licht prikkelbaar wordt, en wordt zoo zelf om kleinigheden opvliegend en uitrazend. Zoo is men lichtgeraakt en driftig geworden in plaats van dapper en wordt men eindelijk vol knorrigheid."

„Ja bepaald."

„En dan, als iemand voor de gymnastiek veel moeite geeft en zich daaraan flink te goed doet, zonder zich met muziek of streven naar wijsheid in te laten, zal hij dan niet in het eerst, terwijl zijn lichaam in goeden toestand verkeert, vol zelfvertrouwen en driestheid worden en zichzelf in dapperheid overtreffen?"

„Ja in hooge mate."

„En dan? Wanneer hij niets anders doet en zich met de muziek in 't geheel niet bemoeit, zal dan niet, ook al bezit hij iets van zucht naar wijsheid in zijn ziel — want dit wordt nooit voor eenige wetenschap of voor eenig onderzoek op die manier in beslag genomen, heeft nooit deel aan eenige rede-

---

1) Uitdrukking ontleend aan Homerus (Ilias, XVII, 588).

neering of ander onderdeel van de muziek — zal dit niet zwak, afgestompt en blind worden, daar het niet geprikkeld en ook niet gekweekt wordt, evenmin als zijne waarnemingen worden gelouterd?[1])

„Zoo is het."

„Zoo iemand gaat, meen ik, de wetenschappen en de Muzen haten, hij bedient zich niet meer van overtuiging door redeneering, maar als een wild dier laat hij aan geweld en domheid in alles den vrijen loop, hij leeft in onkunde en onwetendheid zonder beschaving of bevallige vormen."

„Buiten eenigen twijfel is dit zoo."

„Ten dienste van beide elementen zou ik zeggen, dat de een of andere godheid waarschijnlijk twee kunsten aan de menschen heeft gegeven, n.l. die der muzen en die der gymnastiek ten behoeve van het moedige en het wijsheidlievende, maar niet voor de ziel en het lichaam, of het moest zijn als iets bijkomstigs. Dus juist voor die beide, opdat zij elkaar in evenwicht houden, niet te veel in beslag genomen of verwaarloosd (worden, zijn die kunsten gegeven)."

„Ja, want het is wel waarschijnlijk."

„Van hem, die dus in juiste verhouding de gymnastiek aan de muziek paart en ze in juiste maat aan zijn ziel aanpast, zouden we met het meeste recht kunnen beweren, dat hij zoo volmaakt mogelijk in de muziek is ontwikkeld en harmonisch gevormd, nog veel meer dan hij, die de snaren harmonisch stemt."

„Ja, natuurlijk, Socrates."

„Dus zullen wij ook voor onzen staat, Glauco, altijd zoo iemand als heerscher noodig hebben, indien n.l. de staatsregeling onaangetast zal blijven."

„Inderdaad zullen we zoo iemand, zoo goed dit maar mogelijk is, noodig hebben."

HOOFDSTUK XIX.

Om de ambten te bezetten moet men de oudere burgers kiezen, die de meest volmaakte wachters moeten zijn. Zij moeten de overtuiging hebben, dat hun welzijn en dat van den staat één is en moeten dit dus overal en altijd bevorderen.

„Dit zouden dan de typen van ontwikkeling en opvoeding zijn. Want waarom zou men nog van zulke menschen het dansen

---

1) Men lette op het pleonastische in de opgave der oorzaken (STALLBAUM).

nagaan, hun jagen op grootere en kleinere dieren, hunne wedstrijden in de gymnastiek en te paard? Want het is toch haast duidelijk, dat die met het vorige in overeenstemming moeten zijn en het is niet moeilijk ze te vinden."

„Misschien is het niet moeilijk."

„Nu goed, maar wat moeten we hierna regelen? Soms niet dit: wie van deze personen de ambten moeten bezetten en wie moeten geregeerd worden?"

„Wat anders?"

„Dat de ouderen de heerschers moeten zijn en de jongeren door hen geregeerd moeten worden, is toch duidelijk?"

„Ja."

„En ook, dat het de besten van hen moeten zijn?"

„Ook dit."

„En zijn nu niet van de landbouwers zij de besten, die den landbouw het best verstaan?"

„Ja."

„Nu dan, daar zij de besten der wachters moeten zijn, moeten ook zij het zijn, die het best voor den staat kunnen waken."

„Stellig."

„Dan moeten ze ook goed bekwaam hiervoor zijn, ook daarvoor berekend en zich verder nog den staat ter harte nemen."

„Dat is zoo."

„Nu zal iemand dit het meest ter harte nemen, waar hij van houdt."

„Noodzakelijkerwijze."

„En nu zal men hiervan wel het meest houden, waarvan men meent, dat hetzelfde ervoor nuttig is als voor iemand zelven en ten opzichte waarvan men tevens van oordeel is, dat men, wanneer het hiermee goed gaat, ook zelf in goeden doen is, doch zoo niet, andersom."

„Zoo is het."

„Men moet dus uit de overige wachters die uitkiezen, van wie het naar onze meening 't meest blijkt, dat zij gedurende hun geheele leven, datgene wat zij voor den staat nuttig achten, met allen ijver bevorderen en wat niet nuttig is op geenerleiwijze zouden willen doen."

„Zeker, want zij zijn ervoor geschikt."

„Nu komt het mij voor, dat wij in alle tijdperken van hun leven op hen moeten toezien of zij zich goed aan onze aanwijzingen houden en niet door verblinding of geweld of uit onoplettendheid de meening opgeven, dat ze moeten doen, wat voor den staat het beste is."

„Wat bedoelt ge met dat „opgeven?"

„Dat zal ik u zeggen. Ik geloof, dat een meening of mét of zonder onzen wil uit ons denkvermogen weggaat; met onzen wil gaat de valsche weg, wanneer we tot een betere overtuiging gebracht worden, zonder onzen wil elke ware." [1])

„Wat dat vrijwillige opgeven betreft, begrijp ik, maar dat onvrijwillige wensch ik te vernemen."

„Hoe nu? Oordeelt gij dan ook niet, dat de menschen zonder hun wil van hunne goede meeningen beroofd worden en van hun slechte mèt hun wil? Of is het niet iets kwaads, ten opzichte van de waarheid misleid te worden en iets goeds, de waarheid te kennen? Of komt het u niet voor, dat men de waarheid kent, als men over het werkelijke een juiste meening heeft?"

„Maar daarin hebt ge gelijk en ook mij komt het voor, dat men zonder zijn wil van een ware meening beroofd wordt."

„En gebeurt dit dan niet met verrassing, betoovering of geweld?"

„Maar nu vat ik het toch nog niet."

„Het schijnt, dat ik mij onduidelijk uitdruk. Door verrassing beroofd, bedoel ik n.l. hen, die zich tot een andere meening hebben laten overhalen en die iets ongemerkt zijn kwijt geraakt, omdat aan de eenen de tijd, aan de anderen de redeneering, zonder dat zij er op letten, hun hun meening ontnam. Nu vat gij het toch wel?"

„Ja."

„Met geweld beroofd noem ik hen, die door een zekere smart of droefheid tot een andere meening zijn gebracht."

„Ook dit heb ik nu begrepen en wat ge zegt is waar."

„En, naar ik meen, zoudt gezelf wel kunnen zeggen, dat de met betoovering beroofden zij zijn, die tot een andere meening zijn gekomen, of door een zeker genoegen verblind, of door vrees in eenig opzicht bang gemaakt."

„Ja, want alles wat misleidt schijnt een betooverenden invloed te hebben."

---

1) d. w. z.: we hebben een zekere meening; toont een ander ons nu, dat die verkeerd is, dan geven we haar op. Maar ook wanneer we een juiste meening hebben, dan kunnen we die tegen onzen zin „opgeven," als we haar n. l. vergeten.

HOOFDSTUK XX.

Men moet voortdurend en onafgebroken blijven onderzoeken wie de beste wachters zijn en wie bij voortduring geschikt zijn, de ambten te bezetten. Het is noodig dat zij verleiding en geweld het hoofd bieden en om vrees lachen. Aan zulke menschen zal de jeugd gaarne gehoor geven.

„Waar ik daar zoo even van sprak, moet ik nog zoeken, wie n.l. het best hun eigen meening vasthouden, dat zij steeds moeten doen, wat naar hun oordeel telkens voor den staat het beste schijnt te zijn. Dus moeten we al aanstonds van hun jeugd af op hen toezien, door hun zulk een taak op te leggen, waarbij iemand het gemakkelijkst zijn werk zou vergeten of zich zou laten verrassen, en moeten wij hem, die aan zijn werk denkt en moeilijk te misleiden is, uitkiezen, en hem die deze eigenschappen niet bezit, als onbruikbaar afzonderen. Of niet?"

„Stellig."

„En dan moeten we hun ook wedstrijden in moeiten en smarten bezorgen, waarbij wij op dezelfde dingen 't oog moeten houden."

„Te recht."

„Dus moeten we er ook nog die derde soort, ik bedoel die van den wedstrijd in betoovering, bijvoegen en ook die nagaan. En, evenals men veulens in lawaai en geraas brengt, om te zien of ze vreesachtig zijn, zoo moeten we hen ook nog als ze jong zijn herhaaldelijk tot vrees brengen en hen dan weer in genoegens verplaatsen, om hen nog meer op de proef te stellen dan goud in vuur, of zij zich wel in alle opzichten sterk tegen betoovering en vol zelfbeheersching betoonen, daarbij goede wachters zijn van hun eigen persoon en van de muziek, die zij geleerd hebben, en of ze in al deze gevallen de juiste maat en de goede harmonie weten te bewaren, daar zij dan zóó, zoowel voor zichzelven als voor den staat, het nuttigst zouden zijn. En dan moeten we hem, die èn als kind èn als jongeling èn als man telkens op de proef gesteld werd en van het zuiverste allooi blijkt te zijn, als heerscher en wachter van den staat aanstellen, hem bij zijn leven en na zijn dood eer bewijzen en hem ten opzichte van begrafenis en andere gedenkteekenen de grootste onderscheiding doen deelachtig worden. Daarentegen moeten we hem, die niet zoo is als onbruikbaar afzonderen. Dit schijnt mij toe, Glauco, de wijze te zijn, waarop wij ambtenaren en wachters moeten kiezen en aan-

stellen, terwijl we die in ruwe trekken en niet in bizonderheden hebben aangegeven." [1])

„En ook mij schijnt dit zoo wel te zijn."

„Is het nu niet in waarheid volkomen juist, dezen volmaakte wachters te noemen zoowel voor vijanden van buiten als voor vrienden van binnen, opdat de laatsten niet zullen willen, genen niet zullen kunnen kwaad doen, en die jongelingen, die we tot nu toe wachters hebben genoemd, met den naam van helpers en ondersteuners van de wilsuitingen der regeering te bestempelen?"

„Ja, dat dunkt mij wel."

HOOFDSTUK XXI.

Door een sprookje tracht Socrates aan te toonen, dat de burgers, die van nature niet geschikt zijn, aan de regeering deel te nemen, het zich moeten laten welgevallen, door de beteren geregeerd te worden. Daarentegen moeten de heerschers niet altijd denken, dat de geschiktheid om te regeeren telkens op hunne kinderen overgaat.

„Welke mogelijkheid zou er nu voor ons bestaan, om gebruik te maken van een of ander nuttige leugen, zooals die te pas kunnen komen en waarover we zoo even gesproken hebben [2]) om met de nuttige toepassing daarvan het liefst de regeeringpsersonen zelve, doch zoo dit niet gaat, de overige burgers, tot een zekere meening te brengen?

„Wat voor een leugen dan?"

„Geen nieuwe, maar een van Phoenicischen oorsprong, die vroeger reeds op vele plaatsen is gebeurd, zooals de dichters zeggen en geloof hebben doen vinden, maar die in onzen tijd niet is voorgevallen. Die zal dan ook, naar ik mij overtuigd houd, niet gebeuren, maar wel veel tijd kosten om geloof te doen vinden."

„Wat schijnt ge haar voorzichtig te noemen!"

„Ik zal u toeschijnen ook zeer te recht voorzichtig te zijn, als ik haar genoemd heb."

„Zeg haar en toon geen vrees."

„Ik vertel haar dan, [3]) en toch weet ik niet met welken

---

1) Later (Boek VI en VII) komt Plato op hunne opvoeding terug.

2) Zie p. 128 regel 19, v. o. — p. 134 regel 13 v. o.

3) Zeus had Europa, de dochter van den Phoenicischen koning Agenor, geroofd. Deze beval zijnen zoon Cadmus haar te zoeken. Na lang dwalen en vruchteloos zwerven, kwam hij bij het orakel te Delphi. Hier werd hem gelast een koe te volgen en waar die zou gaan liggen

moed en met welke woorden ik haar zal vertellen. En ik zal trachten het eerst de heerschers zelve en de soldaten, vervolgens ook de overige burgers voor de overtuiging te winnen, alsof ze alles, wat we voor hun opvoeding en ontwikkeling gedaan hebben, als in een droom meenden te ondergaan en alsof dit in dien toestand zoo met hen gebeurde. Alsof zij toen in waarheid in den schoot der aarde opgevoed en gevormd waren, zoowel zijzelve te gelijk met hunne wapenen als hunne verdere kunstig bewerkte uitrusting. Verder alsof, nadat zij vervolgens volmaakt ontwikkeld waren, de aarde hen als moeder had naar boven gezonden en ze nu voor het land, waarin ze wonen, als voor hun moeder en voedster, moeten beraadslagen en dit moeten verdedigen, wanneer iemand daartegen optrekt. Ze moeten tevens ten behoeve van de overige burgers, als hunne broeders en met hen uit de aarde voortgekomenen, overleg plegen."

„Niet zonder reden waart ge lang schuw die leugen te vertellen."

„Ja, zeer te recht. Maar toch moet ge het vervolg van het sprookje hooren. „Nu zijt gij allen, die in den staat woont, broeders," zoo zullen we hun als in een fabel toespreken, „maar de godheid heeft, toen hij u vormde, zoovelen als van u geschikt waren om te heerschen, hun bij ontstaan goud bijgemengd, daarom zijn zij de voortreffelijksten; zoovelen als helpers zijn, echter zilver; maar ijzer en koper den landbouwers en den overigen menschen, die een handwerk uitoefenen. Daar ge nu allen onderling verwant zijt, zult ge wel voor het meerendeel uws gelijken voortbrengen, soms zou ook uit goud een zilveren spruit kunnen voortkomen en uit zilver een gouden en zoo kan 't ook met onderlinge wisseling bij de andere metalen gaan. Den heerschers nu gelast de godheid in de eerste plaats en voornamelijk, dat ze voor niets zulke goede wachters zullen zijn en op niets zoo nauwgezet zullen letten als op hunne nakomelingen, om te zien wat voor metaal in hunne zielen bijgemengd is. En wanneer nu een nakomeling koper- of ijzerhoudend ter wereld komt, moeten zij er volstrekt geen medelijden mee hebben, maar hem de plaats geven, die hem van nature toekomt en hem terugzetten tot de handwerklieden of tot de landbouwers. En

---

een stad te stichten. Een draak belette de offerande, Cadmus doodde dien, zaaide diens tanden in den grond en daaruit kwamen gewapende mannen (*Sparten*) te voorschijn.

wanneer aan den anderen kant iemand goud of zilverhoudend geboren wordt, moeten zij ook dezen zijn plaats geven en hem deels tot den rang van wachter, deels tot dien van helper, verhoogen, daar er een godspraak luidt, dat de staat dàn zal te gronde gaan, wanneer het ijzer of het koper hem bewaakt." Ziet gij nu eenige kans, dat zij dit sprookje zullen gelooven?"

„Volstrekt niet, ten minste niet dat zij het zelve gelooven; misschien wel, dat hunne zoons, hunne verdere nakomelingen en de overige menschen, die later komen, dit zullen doen."

„Maar ook dat zou goed zijn, opdat zij meer voor den staat en voor elkander zouden zorgen. Want haast begrijp ik ongeveer wat gij zegt, en dit zal dan wel zoo komen als het orakel het noodzakelijk zal achten." [1]

HOOFDSTUK XXII.

Den wachters moet een geschikt terrein tot woning worden aangewezen. Voor hunne diensten krijgen ze geen andere belooning dan dat ze door de gezamenlijke burgers worden onderhouden en dit met mate, zonder eenige weelde.

„Laten we nu deze uit de aarde geborenen uitrusten en ze onder aanvoering van hunne leiders doen aanrukken. Bij hun aankomst moeten ze toezien waar zij zich in den staat het geschikst kunnen vestigen, om vandaar uit hen, die zich van binnen bevinden, het best in bedwang te houden, indien iemand aan de wetten niet wil gehoorzamen; en die er buiten zijn het best af te weren, indien een vijand als een wolf op een kudde een aanval beraamt. Na een legerplaats te hebben betrokken, moeten ze den goden, voor wie dat behoort, offeren en een rustplaats inrichten. Of denkt gij er anders over?"

„Neen, ook zoo."

„Zulke rustplaatsen toch, die geschikt zijn om hun 's winters en 's zomers tot beschutting te dienen, niet waar?"

„Waarom ook niet? Want ik geloof, dat ge van woningen spreekt."

„Ja, doch voor soldaten, maar niet voor personen, die geld moeten verdienen."

---

1) Van geslacht tot geslacht overgeleverd zal het sprookje geloof vinden en effect hebben. Plato kan de hoop niet opgeven zijn ideaal, zij het ook in verre toekomst, eens verwezenlijkt te zien.

„Hoe, meent ge nu, dat dezen van genen verschillen?”

„Ik zal trachten u dit te zeggen. Het is n.l. het ergste en schandelijkste voor herders, wanneer ze zulke honden op die manier als beschermers van hun kudden erop nahouden, dat uit grove ongehoorzaamheid of honger of eenig andere slechte streek, de honden zelve den kudden trachten kwaad te doen en in plaats van op honden, op wolven gaan lijken.”

„Verschrikkelijk is dat zeker?”

„Moeten wij nu niet op allerlei wijze oppassen, dat de helpers ons niet zoo iets tegenover de burgers doen, omdat ze sterker zijn dan zij, en dat ze in de plaats van welgezinde bondgenooten aan woeste gebieders gelijk worden?”

„Ja, daar moeten we op passen.”

„En zouden zij nu niet met den besten waarborg zijn toegerust, als zij werkelijk goed zijn opgevoed?”

„Maar waarlijk, dat zijn ze.”

En ik antwoordde: „Dit moet men niet zoo stellig beweren, mijn waarde Glauco, maar wat wij zoo juist zeiden wèl, dat zij n.l. een goede opvoeding moeten hebben, welke die dan ook is, als zij dat zullen krijgen, wat van den grootsten invloed is, om hen zacht te maken, zoowel jegens elkander als jegens hen, die door hen bewaakt worden.”

„Ja, en te recht.”

„Naast deze opvoeding nu zou iemand met verstand beweren, dat men hun ook woningen en ook andere dergelijke benoodigdheden moet verschaffen, die noch de wachters op zichzelve zal doen ophouden zoo goed mogelijk te zijn, noch hen ertoe drijft, onrechtvaardig te handelen ten opzichte van de overige burgers.”

„Ja, ook naar waarheid zal hij dit zeggen.”

„Zie dan of ze op deze wijze ongeveer moeten leven en wonen, als ze n.l. zoodanig zullen zijn. We bepalen in de eerste plaats, dat niemand eenig eigen bezit hebbe, of het moest volstrekt noodzakelijk zijn. Dat verder niemand van hen een woning of voorraadkamer bezitte, waarin niet ieder die wil, kan binnenkomen. Levensonderhoud zooveel als matige dappere mannen, athleten in den krijg, noodig hebben, moeten zij in bepaalde hoeveelheid, als loon voor hun wachtersdienst, van de andere burgers krijgen, zooveel n.l. dat zij in een jaar niets overhouden noch te kort komen, daarbij ten gemeenschappelijken maaltijd gaan alsof ze in een kamp gelegerd waren en gemeenschappelijk leven. Met betrekking tot goud en zilver moeten we hun zeggen, dat zij het goddelijk (goud) van de goden in

hun ziel hebben en dat zij volstrekt niet het menschelijke daarbij behoeven en dat het ook niet recht is het bezit van dat goud met het sterfelijke te vermengen en te bezoedelen, omdat er veel goddelooze dingen met betrekking tot het geld der groote hoop geschied is, doch het hunne nog zuiver is. Maar hun alleen van hen, die in den staat leven, is het verboden met goud en met zilver om te gaan en het aan te raken, daarmee onder hetzelfde dak te verkeeren of het zich om te hangen, verder ook uit zilver of goud te drinken. En zoo zouden zijzelve behouden blijven en den staat handhaven. Maar wanneer zijzelf zich eigen land of huizen of geld verwerven, zullen zij dat gaan besturen en landbouwers in plaats van wachters worden; zij zullen in plaats van bondgenooten vijandige gebieders van de overige burgers worden, zelf hatende en gehaat; belagende en belaagd zullen zij hun geheel leven doorbrengen, veel meer en erger bevreesd voor de vijanden binnen dan voor die buiten den staat, terwijl zij dan weldra zeer dicht bij het verderf komen zoowel zij zelve als ook de andere burgers. Laten we nu om al die redenen beweren, dat de wachters op de aangegeven wijze van woning en andere benoodigdheden moeten worden voorzien en laten we dat bij de wet vaststellen. Vindt ge dat ook niet?"

„Ja, zeker," zeide Glauco."

VIERDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Adimantus werpt het bezwaar op, dat Socrates voor de wachters geen gelukkig leven in het vooruitzicht stelt, daar ze feitelijk niet meer dan bezoldigde vreemdelingen zijn. Socrates antwoordt, dat zij juist het ware geluk zullen deelachtig worden, dat niet bestaat in genoegens en pleizier, maar in het bevorderen van het staatsbelang, welke plicht in de eerste plaats op de wachters rust.

Toen nam Adimantus het woord en zeide: „Wat zult gij nu ter verdediging aanvoeren, Socrates, als iemand beweert. dat gij deze mannen niet zeer gelukkig maakt en dat wel door hun eigen toedoen? Immer de staat is werkelijk in hun macht doch zij genieten niets goeds van den staat zooals de anderen, die landerijen bezitten, zich mooie groote huizen bouwen en een daarbij passende inrichting hebben, die aan de goden hun eigen offers brengen, gastvrienden ontvangen en die vooral ook, wat ge zoo even zeidet, zich goud en zilver aanschaffen en verder alles wat voor personen, die gelukkig zullen zijn, noodig geoordeeld wordt. Want geheel en al, zou hij beweren, als loontrekkende helpers schijnen zij in den staat leeg te zitten, terwijl zij niets anders doen dan de wacht houden."

„Ja, en dat nog wel, terwijl zij alleen voor den kost werken en geen loon bij dien kost krijgen zooals de overigen, zoodat het hun zelfs niet geoorloofd is voor particuliere aangelegenheden op reis te gaan, iets aan hunne maîtressen te geven; ze mogen ook geen geld uitgeven als zij dat voor een ander doel willen doen, zooals diegenen dat uitgeven, die voor gelukkig doorgaan. Deze en talrijke andere tegenwerpingen laat ge uit de uwe weg.

„Nu goed, laat ook dit punten van tegenwerping zijn."

„Wat moeten we nu als verdediging aanvoeren, vraagt ge?"

„Ja."

„Langs denzelfden weg voortgaande zullen we, zooals ik hoop, vinden wat we moeten zeggen. Want we zullen beweren, dat het volstrekt niet te verwonderen zou zijn, als zij juist op die wijze de gelukkigsten waren; hoewel we waarlijk niet met deze bedoeling den staat stichtten dat één stand bij ons buitengemeen gelukkig zij, maar opdat de geheele staat dit zoo veel mogelijk zoude zijn. Wij geloofden toch [1]) voornamelijk in zulk 'n staat de rechtvaardigheid te zullen vinden en aan den anderen kant in den slechtst bestuurden de onrechtvaardigheid en als we die hadden opgemerkt, te kunnen uitmaken, waarnaar we zoo lang zoeken. [2]) Nu echter grondvesten wij, naar wij meenen, den gelukkigen staat, maar nemen niet een deel daarvan, door enkelen daarin geheel gelukkig te maken maar den geheelen; aanstonds zullen wij den tegenovergestelden beschouwen. Want wanneer wij bezig waren standbeelden te beschilderen en iemand naar ons toekwam en ons berispte, omdat we niet op de mooiste deelen van het beeld de mooiste verf streken — want de oogen, die het schoonste zijn, hadden we niet met purper maar met zwart bestreken — zouden wij denken ons tegenover hem voldoende te verdedigen als we zeiden: „Mijn waarde, meen niet, dat wij op die manier de oogen mooi moeten maken, dat ze niet meer op oogen lijken en meen zoo iets ook niet ten opzichte van de andere deelen; maar zie eens, of wij door aan alles zijn passende kleur te geven, het geheel mooi maken." Evenmin moet gij ons ertoe dwingen, den wachters een dergelijk geluk te bereiden, dat hen tot alles eerder dan tot wachters zou maken. Want wij konden den boeren wel slepende feestkleederen aantrekken, ze met goud omhangen en ze dan voor hun genoegen het land laten bebouwen, ook de pottenbakkers gemakkelijk bij het vuur laten liggen drinken en zich te goed doen met de schijf naast zich, en hen dan zooveel potten laten bakken als ze pleizier hadden, ook al de overigen op dezelfde wijze gelukkig maken, opdat dan de geheele staat gelukkig kon zijn. Maar ge moet ons niet zulke wetten voorschrijven, dat, als we u gehoorzamen, de boer geen boer zal zijn, de pottenbakker geen pottenbakker en geen ander het eigenaardige van zijn vak, dat in een staat voorkomt, zal behouden. Doch van de overigen is dit minder; want wanneer schoenmakers slecht worden en te gronde gaan

1) p. 107, reg. 20 v. b.
2) n.l. naar de definitie van de (on)rechtvaardigheid.

of zich er voor uitgeven [1]), hoewel zij het niet zijn, dan is dat voor den staat niet erg. Maar wanneer wachters van wetten en van een staat het niet werkelijk zijn, maar het slechts schijnen, dan ziet ge wel, dat zij den geheelen staat met alle kracht ten gronde richten, terwijl zij alleen aan den anderen kant het in hun macht hebben, dat de staat goed bestuurd wordt en gelukkig is. Indien wij dus wachters in den waren zin des woords vormen, dan benadeelen [2]) zij den staat het minst; maar hij, die het bovengenoemde beweert en ze tot landbouwers en tot gelukkige gastheeren maakt, als gold het een feest en niet den staat te regelen, die zal wel van iets anders dan van een staat spreken. Wij moeten dus nagaan, of we met deze bedoeling de wachters zullen aanstellen, dat het grootste geluk voor hen weggelegd wordt, dan wel of we het met het oog op den geheelen staat moeten opsporen en het daarvoor wegleggen; verder gaan we na of we deze helpers en wachters dat moeten dwingen te doen en hen daartoe overhalen, dat zij de beste volbrengers van hun eigen taak zullen zijn en of we al de anderen op dezelfde wijze moeten dwingen; zoodat, terwijl de geheele staat tot bloei komt en goed ingericht wordt, ieders aanleg aan elken stand verleent, aan het geluk deel te hebben."

HOOFDSTUK II.

Om verschillende redenen brengen armoede en rijkdom den staat nadeel aan, daarom is het ook de taak van de wachters te zorgen, dat in dat opzicht het evenwicht in den staat bewaard blijve. Ook voor een eventueelen oorlog is rijkdom niet noodig, want een andere staat, door twist en tweedracht verdeeld, is licht te bedwingen. Een staat, die voor zich geen rijkdom verlangt, krijgt licht eenen anderen tot bondgenoot, omdat hij geen prijs bij een overwinning bedingt. Verder kan geen enkele staat den idealen in macht overtreffen.

„Nu, het schijnt me toe, dat ge gelijk hebt."

„Zal het u nu ook toeschijnen, dat ik het hiermee samenhangende op de juiste wijze zeg?"

„Wat dan toch?"

„Ga eens na of het volgende de menschen, die een vak uitoefenen, bederft, zoodat zij ook slecht worden."

„Wat voor zaken zijn dat dan?"

„Rijkdom en armoede."

1) n. l. schoenmakers te zijn.
2) De overgeleverde tekst is niet geheel zuiver.

„Hoe zoo dan?"

„Aldus: zoudt ge denken, dat een rijk geworden pottenbakker zich langer met zijn vak zal willen bemoeien?"

„Zeker niet"

„Hij zal zichzelven in luiheid en zorgeloosheid verreweg overtreffen."

„Ja, verreweg."

„Dus wordt hij een slechter pottenbakker?"

„O, ja, een veel slechtere."

„En waarlijk, als hij zich door zijn armoede geen werktuigen of iets anders, dat hij voor zijn vak noodig heeft, kan aanschaffen, zal hij zijn werk slechter afleveren en zijn zonen, of anderen, die hij in de leer heeft, tot slechtere werklieden maken."

„Hoe zou dat ook niet?"

„Door beide dan, door armoede en rijkdom, wordt het werk van zijn vak slechter en worden ook de personen zelf slechter."

„Blijkbaar."

„Andere dingen dus, naar het schijnt, hebben wij voor de wachters gevonden, en nu moeten ze op alle wijzen oppassen, dat die niet ongemerkt den staat binnensluipen."

„Wat voor dingen zijn dit?"

„Rijkdom en armoede[1]), daar het eerste weelderigheid en ledigheid en ontevredenheid teweegbrengt, en het laatste laagheid en gemeenheid, behalve nog ontevredenheid."

„Volkomen juist. Maar ga dit eens na, Socrates: Hoe zal onze staat oorlog kunnen voeren, als hij geen gelden bezit, en vooral wanneer hij plotseling tegen een grooten en rijken moet strijden?"

„Het is duidelijk, dat het moeilijker is tegen éénen te vechten, maar gemakkelijker tegen twee van dat soort."

„Hoe zeidet ge?"

„Zullen ze soms niet eerst, als ze moeten vechten, met rijker mannen strijden, terwijl zij zelven beroepskrijgslieden zijn?"

„Ja, dàt is zoo."

„Nu verder, Adimantus. Zoudt ge niet denken, dat één vuistvechter, die zoo goed mogelijk daartoe voorbereid is, tegen twee, die geen vuistvechters maar rijken en vetbuiken zijn, gemakkelijk zal kunnen vechten?"

„Misschien niet te gelijk."

„Ook dan niet, als hij de vlucht mocht voorwenden, zich zou omkeeren en hem, die telkens het dichtst bij hem is, een

1) Natuurlijk was Adimantus dit nog niet vergeten, maar dikwijls vindt Plato het noodig, de herinnering zijner lezers wat op te scherpen.

slag zou geven en hij dit herhaaldelijk zou doen in een verstikkende zonnehitte? Zou nu niet zulk een vuistvechter meer van dat soort kunnen onderkrijgen?"

„Wel zeker, er zou dan niets vreemds gebeuren."

„Maar gelooft ge niet, dat de rijken door hun kennis en ervaring meer deel hebben aan het vuistvechten dan aan den oorlog?"[1])

„Ja."

„Gemakkelijk zullen dus waarschijnlijk onze beroepskrijgers tegen twee- of driemaal zoovelen vechten als zij zelf zijn."

„Ik zal het u toegeven, want ge schijnt me gelijk te hebben."

„Nu verder. Als ze eens naar een anderen staat een gezantschap zenden en, wat ook waarheid is, dit laten zeggen: „Wij „hebben geen goud en ook geen zilver en het gebruik ervan „is bij ons ook niet geoorloofd, bij u wel; voert dus met ons „den oorlog, dan krijgt ge wat de anderen bezitten." Meent ge dan, dat er menschen zullen zijn, die, als ze dat gehoord hebben, liever tégen geharde en magere honden dan te zamen mèt honden tegen vette en zwakke schapen willen vechten?"

„Dat geloof ik niet. Maar als nu het geld van de overigen in éénen staat bij elkaar gebracht werd, ga dan eens na, of dit geen gevaar voor den niet rijken oplevert, (zooals de onze er een is)."

„Wat hebt ge een braaf karakter, daar ge meent, dat eenige andere staat behalve die, welken wij ons stichten, dien naam (*staat*) verdient."

„Maar wat moet ik dan zeggen?"

„Met een ruimer begrip moeten we de andere aanduiden want elk van die andere staten bestaat uit zeer vele, maar niet uit éénen, zooals die damspelers zeggen.[2]) Want al is een staat nog zoo klein, hij bestaat toch uit twee elkaar vijandige, uit een armen en uit een rijken. En in elk van deze zijn er weer zeer vele; als ge daartegen als tegen éénen zoudt optrekken, zoudt ge in het geheel geen succes hebben, maar wel als tegen vele, terwijl ge wat van de eenen is, aan de anderen geeft, n.l. hun geld, macht en persoon; dan zult ge vele bondgenooten maar weinig vijanden hebben. En zoolang uw staat zoo verstandig bestuurd wordt, als wij dat zoo

---

1) Als jongeling leerde men het vuistvechten in de oefenscholen der gymnastiek, maar men bekommerde zich weinig over den krijgsdienst (BURGER).

2) „Stadje-spelen" was een soort spel bij het dammen, zooals de kinderen dit deden, daarbij gold één steen voor twee of meer steden.

even vastgesteld hebben, zal hij de grootste zijn. ik bedoel niet voor den schijn, maar in werkelijkheid de grootste, al zou hij ook maar duizend strijders hebben. Want een zoo grooten éénsgezinden staat zoudt ge niet gemakkelijk noch bij de Grieken noch bij de Barbaren[1])vinden, maar wel vele, die vele malen grooter zijn, d. w. z. *schijnen* te zijn. Of hebt ge een andere meening?"

„Neen, bij Zeus."

HOOFDSTUK III.

De grenzen moeten slechts zoo ver worden uitgebreid als met de eenheid van den staat bestaanbaar is, die grenzen moeten ook in het inwendige bestuur onaangetast blijven. Men kan hiervoor zorgen door de kinderen naar de juiste norm op te voeden. Hieromtrent worden nog eenige bepalingen gegeven.

„Dus zou dit wel de beste maatstaf voor onze heerschers zijn ten opzichte van den omvang, dien zij den staat moeten geven. Daarvoor moeten zij, hoe groot hij dan ook moge zijn, het grondgebied bepalen, met uitsluiting van het overige land."

„Welken maatstaf bedoelt gij?"

„Ik geloof den volgenden. Zoolang de staat bij zijn uitbreiding nog een eenheid blijven kan, tot zoo ver moeten zij hem uitbreiden, verder niet."

„Ja, en te recht."

„Dus moeten we ook weer dit als een ander voorschrift voor de wachters vaststellen, dat ze op alle wijzen erop moeten passen, dat de staat niet te klein en ook niet te groot schijne, maar zoo wat van voldoenden omvang en een eenheid."

„En iets gemakkelijks, inderdaad, zullen we hun misschien voorschrijven."

„En nog gemakkelijker dan dit is het volgende, waaraan we reeds vroeger in ons gesprek herinnerd hebben,[2]) dat n.l., indien een van de wachters een minder begaafd kind krijgt, hij dit tot de andere standen moet doen overgaan, en indien een van de anderen een meer begaafd kind krijgt, tot dien der wachters. Dit moest nu duidelijk maken, dat ook ieder van de overige burgers, naar zijn natuurlijken aanleg, voor éène taak moest worden bestemd, opdat ieder, terwijl hij de hem opgelegde bezigheid volbrengt, niet een veelheid, maar een

1) „Barbaren" noemen de Grieken alle inwoners van vreemde staten.
2) p. 173, reg. 12 v. o.

éénheid zou worden, en zoo dan de geheele staat ook als een éénheid, doch niet als een veelheid, zou ontstaan."

„Maar dit is nog eenvoudiger dan het vorige."

„Zeer zeker, mijn beste Adimantus; want werkelijk zijn, zooals iemand zou kunnen meenen, die voorschriften, welke wij hun geven, niet velerlei en moeilijk, maar ze zijn alle gemakkelijk; als ze maar dat ééne groote, waarover wij spreken, beoogen, of liever in plaats van dat groote het voldoende."[1])

„Wat is dit dan?"

„De ontwikkeling en de opvoeding. Want wanneer wachters naar de juiste norm worden opgevoed en mannen worden, die aan de hun gestelde eischen beantwoorden, dan zullen ze dit alles gemakkelijk inzien, en ook het overige, voor zoo ver we dat nu buiten bespreking laten,[2]) n.l. het bezitrecht van vrouwen, van het huwelijk en van kinderen, en ze zullen begrijpen, dat men dit alles naar het spreekwoord[3]) zooveel mogelijk als voor vrienden gemeenschappelijk moet maken."

„Dat zou het beste zijn."

„En werkelijk, wanneer een staat eenmaal een goed begin heeft, gaat hij bij zijn uitbreiding als in een kringloop voort. Wanneer toch opvoeding en ontwikkeling goed gehandhaafd worden, kweeken zij een goeden aanleg; en aan den anderen kant, wanneer een goede aanleg een dergelijke ontwikkeling deelachtig wordt, wordt zij nog beter dan ze vroeger was, zoowel ten opzichte van andere aangelegenheden als ook van het kinderen voortbrengen. Dit is ook zoo bij de andere levende wezens."

„Ja, waarschijnlijk."

„Om het nu kort te zeggen, de verzorgers van den staat moeten hieraan vasthouden, dat die (opvoeding) niet ongemerkt aangetast worde, maar in alle opzichten moeten zij ervoor waken, dat er geen nieuwigheden in de beoefening van de gymnastiek en muziek tegen de bestaande orde worden ingevoerd, maar zoo goed mogelijk moeten ze daarvoor oppassen, en ze moeten op hun hoede zijn, dat soms niet, wanneer iemand zegt, dat de menschen het liefst het oor leenen aan dat lied

„'t Welk de zangers als 't nieuwste doen hooren," [4])

iemand meene, dat de dichter daarmee nieuwe liederen bedoelt,

---

1) d. i. als men maar zorgt, dat de staat groot genoeg is om aan zijn behoeften te voldoen.

2) Boek V, hoofdst. 1 en 7—9.

3) Pythagoras leerde, dat de bezittingen van vrienden gemeenschappelijk waren.

4) Gewijzigd naar Odyssee I, vs. 352.

maar wel een nieuwe wijze van zingen, en dat hij die dan goedkeure. Men mag zoo iets echter niet goedkeuren of aannemen.[1]) Want men wachte zich wel, door wijziging een nieuwe muziek in te voeren, daar men dan het algemeen in gevaar brengt. Want nergens tast men de wijzen der muziek aan zonder tevens de belangrijkste staatswetten, zooals Damon [2]) zegt en ik het met hem geloof."

„En reken mij nu ook tot hen, die het met hem gelooven."

HOOFDSTUK IV.

De wachters moeten dus in de eerste plaats zorgen voor de instandhouding van de goede muziek, verdere bizonderheden zullen ze dan gemakkelijk zelf kunnen vinden, zonder dat hiervoor, behoudens een paar uitzonderingen, nadere regels worden vastgesteld. Zwijgen is eindelijk nog een gulden regel voor de jongeren, wanneer ouderen aan het woord zijn. Is de basis eener wetgeving niet juist, dan zal een staat nooit tot bloei en ontwikkeling komen.

„De burcht voor de wachters moet, zooals het schijnt, hier ergens op opvoeding in de muziek gebouwd worden."

„Althans sluipt van dien kant wetschennis gemakkelijk ongemerkt binnen."

„Ja, in de gedaante van een spel ten minste, dat geen kwaad doet."

„Want ze doet ook niets anders dan van lieverlede trachten binnen te dringen en stilletjes zich in de zeden en gebruiken een weg te zoeken; van daar uit duikt ze in het onderling verkeer steeds grooter op en van het verkeer komt zij tot de wetten en de staatsinstellingen met veel overmoed, Socrates, totdat zij alles op particulier en op staatsgebied onderstbovenkeert."

„Wel, is dit zoo?"

„Mij komt het zoo voor."

„Dus, zooals we van begin af zeiden [3]), moeten de kinderen zich al aanstonds aan een meer aan wetten gebonden spel wennen, omdat, wanneer dit zonder vaste wetten is en de kinderen ze ook niet hebben, van hen onmogelijk mannen kunnen groeien, die de wetten en de orde in eere houden."

„Hoe ook anders?"

„Dus, wanneer de kinderen dan ook op de juiste wijze beginnen te spelen en door de muziek een gevoel voor wetsbetrach-

1) Als des dichters juiste bedoeling.
2) Zie p. 151, noot 2.
3) p. 152, reg. 18 v. b. vlg.

ting krijgen, dan volgt ze [1]) hen, in tegenstelling met de vorige manier van doen overal, en brengt hen tot ontwikkeling. Daarbij komt tot zijn recht al wat vroeger in de staatsaangelegenheden verzuimd werd."

„Dit is zeer waar."

„Dus zullen dezen ook de wettelijke bepalingen, die van minder belang schenen, en die, welke de vorigen geheel en al hadden verwaarloosd, op die wijze vinden."

„Welke bepalingen toch?"

„De volgende: het zwijgen van jongeren in tegenwoordigheid van ouderen, zooals dat behoort; het aanliggen aan tafel, het van zijn plaats opstaan, de diensten aan ouders, het dragen van het haar, van de kleeding en het schoeisel, en in 't algemeen de houding van het lichaam en al dergelijke zaken. Of gelooft gij dat niet?"

„Ja zeker."

„Maar daaromtrent wettelijke bepalingen te geven houd ik voor dwaas; want het is niet mogelijk en ze zouden ook niet bestaan blijven, evenmin kan men door woorden en letters dienaangaande voorschriften geven."

„Want hoe zou dat ook mogelijk zijn?"

„Het schijnt alzoo, Adimantus, dat, naar de opvoeding, die iemand genoten heeft, hij zijn later gedrag zal regelen. Of trekt het gelijke niet altijd naar het gelijke?" [2])

„Wat gebeurt er anders?"

„En ten slotte, zouden we naar mijne meening kunnen zeggen, loopt het op iets volmaakts en krachtigs of op iets goeds of ook op tegenovergestelde uit."

„Ja, op een van beide eigenschappen."

„Dus zou ik om die redenen niet meer trachten daarvoor wettelijke bepalingen vast te stellen."

„Zeer te recht."

„En verder. Bij de goden, voor het openbaar verkeer, betreffende den handel op de markt, in hetgeen de een met den ander overeenkomt, zoo ge wilt, ook nog betreffende het onderling verkeer van handwerkslieden, het aanranden van eer en goeden naam, het indienen van klachten, het aanstellen van rechters, of wanneer soms invorderingen of heffingen van belastingen noodzakelijk zijn, hetzij op de markten, hetzij in de havens, of ook in het algemeen met betrekking tot de markt-, stads-

1) De (opvoeding in de) muziek.
2) Herinnering aan Homerus, Odyss. XVII, 218:
„Steeds brengt een god den gelijke te zaâm met den and'ren gelijke."

of havenpolitie of wat er verder van dien aard bestaat, zullen wij het wagen daaromtrent wettelijke bepalingen vast te stellen?"

„Maar het is niet de moeite waard voor redelijke en brave menschen daaaromtrent voorschriften te geven. Want het meerendeel daarvan, voor zoover dat dan wettelijk moet geregeld worden, zullen zij wel gemakkelijk zelf vinden."

„Ja, vriend, zoo hun een god instandhouding toestaat van de wetten, die we vroeger zijn nagegaan."

„Als dat niet het geval is, dan zullen ze hun leven lang dergelijke bepalingen moeten geven en verbeteren, in de meening, het beste te zullen bereiken."

„Ge zegt, dat dergelijke menschen zullen leven als zieken, die ten gevolge van onmatigheid hun slechte levenswijze niet willen opgeven."

„Wis en zeker."

„En werkelijk, die leven dan ook prettig! Zij dokteren en komen niet verder dan dat ze hunne ziekten nog menigvuldiger en erger maken, en dat wel in den waan, dat, als iemand hun een middeltje aanraadt, zij daardoor gezond zullen worden."

„Want dat is bepaald het lijden van zulke sukkelaars."

„Nu verder. Vindt ge dat niet leuk van hen, dat zij den grootsten hekel hebben aan iemand, die hun de waarheid zegt, dat, voordat ze ermee ophouden bovenmatig te drinken of aan mingenot toe te geven en leeg te loopen, geen geneesmiddelen, geen uitbrandingen, geen uitsnijdingen en zelfs geen bezweringen, geen amuletten, noch iets anders van dergelijke dingen, hun iets zullen baten?"

„Niet erg leuk, want er zit niets leuks in boos te worden op iemand, die de waarheid zegt."

„Dus zijt gij, naar het schijnt, geen lofredenaar van zulke menschen."

„Neen, bij Zeus, waarlijk niet."

HOOFDSTUK V.

Wanneer een staat eenmaal naar de ontworpen regeling is ingericht, dan is het dwaas en gevaarlijk daarin veranderingen aan te brengen, die, daar ze toch geen verbeteringen kunnen zijn, de staat niet zou overleven. — Verder moet de voorvaderlijke godsdienst van den Delphischen Apollo onaantastbaar worden gehandhaafd.

„Dus zult gij het ook niet goedkeuren, wanneer de staat in zijn geheel iets dergelijks doet, als we daar even zeiden. Of

schijnt het u niet toe, dat hetzelfde als genen die staten doen, welke met hunne slechte instellingen den burgers openlijk verbieden de staatsregeling in haar geheel aan te tasten, terwijl met doodstraf bedreigd worden zij, die dit wel doen? Maar, wanneer iemand hen, die zulk een staatsregeling hebben, met zoete woordjes paait, zich geliefd maakt, doordat hij hun naar den mond praat, vooraf der burgers wenschen kent en die juist weet te vervullen, dan geldt zoo iemand voor een braaf man, die verstand heeft van de belangrijkste aangelegenheden en wordt hij door hen geëerd."[1])

„Zeker, zij komen mij voor hetzelfde te doen en ik keur het in geen enkel opzicht goed."

„Maar aan den anderen kant, bewondert ge niet hen, die zulken staten van dienst willen zijn en daarvoor ijver betoonen, om hunnen moed en hunne geschiktheid?"

„Ja, behalve echter als zulke leiders zich door de burgers laten misleiden en in den waan verkeeren, dat ze werkelijk staatslieden zijn, omdat ze door hun medeburgers worden geprezen."

„Wat zegt ge? vergeeft ge dat dien mannen niet? Of denkt ge, dat het mogelijk is voor iemand, die niet kan meten, maar wanneer vele anderen, die het evenmin kunnen, beweren dat hij b.v. vier el meet, dat hij dit niet van zichzelven gaat gelooven?"

„Neen, dit zou niet mogelijk zijn."

„Maak u dan niet boos. Want dat zijn toch wel de allerdwaaste menschen, die maar altijd zulke bepalingen, die we zoo even nagingen, vaststellen en verbeteren, in de meening dat ze een zekere beperking zullen vinden tegen wat er in het dagelijksch verkeer gezondigd wordt en tegen wat ik daar juist zeide. Immers ze beseffen niet eens, dat ze een hydra den kop afsnijden.[2])

„En inderdaad, ze doen niets anders."

„Ik echter zou meenen, dat met een dergelijk karakter van wetten en staatsinstellingen, noch in een op slechte noch in een op goede basis ingerichten staat, een ware wetgever zich moet bemoeien, in den eenen niet, omdat het nutteloos is en er niets mee gewonnen wordt, in den anderen niet, deels omdat ieder

1) Zoo iets gebeurde echter juist altijd in Athene, waar het volk in de vergaderingen door lage kruipers werd gevleid.

2) Een van de twaalf werken, die Hercules moest verrichten, was het dooden van de Lernëische hydra of waterslang, die negen koppen had, waarvan één ontsterfelijk was. Zoodra H. er éénen kop met zijn knots had afgeslagen, groeiden twee andere ervoor in de plaats.

die wetten wel zou vinden, deels omdat die vanzelf uit de vroegere bepalingen voortkomen."

„Wat zou er ons nu nog", vroeg hij „ter bepaling van de wetgeving over zijn?"

En ik antwoordde: „Voor *ons* niets meer, maar wel voor den Delphischen Apollo en dat nog wel de gewichtigste, de schoonste en eerste wetsbepalingen." [1])

„Welke dan?"

„Het stichten van tempels en het voorschrijven van offers en den verderen dienst van goden, demonen en heroën, [2]) en aan den anderen kant ook van begrafenissen van overledenen en de plechtigheden, die men voor de afgestorven moet verrichten, opdat ze ons genadig zullen blijven. Want dergelijke dingen weten *wij* niet en bij het stichten van een staat zullen we een ander ook niet gelooven, als we verstandig zijn, en geen raadgever erop nahouden, of het moest zijn den voorvaderlijken (god). [3]) Want deze god is toch wel voor dergelijke zaken voor alle menschen de voorvaderlijke raadgever, die in het midden der aarde op haren navel [4]) zit en raad geeft."

„Ja, gij hebt gelijk en zoo hebben wij te doen."

HOOFDSTUK VI.

In den staat moeten de zoogenaamde vier *cardinale-* of hoofddeugden aanwezig zijn: wijsheid, dapperheid, zelfbeheersching en rechtvaardigheid. De **wijsheid** treft men aan in de orde en het overleg, waarmee de wachters, heerschers en ambtenaren voor het algemeen belang zorgen.

„Dus zou voor u hiermee de staat algegrondvest zijn, o zoon van Aristo. [5]) Ga daarbij eens na wat nu hierna komt, terwijl ge ergens vandaan voldoende licht aanbrengt. Eerst gij zelf, en roep dan ook uw broeder Polemarchus en de anderen erbij, of we soms kunnen zien waar dan toch de rechtvaardigheid

1) „Ich halte die Stelle für eine der herrlichsten im ganzen Plato; „denn sie giebt einen hohen Gedanken in der edelsten Form" (SCHMELZER).

2) Zie p. 121, noot 1.

3) Apollo ging voor den stamgod der Atheners door.

4) In den tempel te Delphi lag een steen, dien men als het middelpunt (navel) der aarde beschouwde. (Plato zelf geloofde aan de orakels natuurlijk niet.)

5) Bij de Grieken gold het als een soort van voornaamheid, wanneer men iemand aansprak als „zoon van X."

en waar de onrechtvaardigheid te vinden zijn [1]) en in welk opzicht zij van elkander verschillen en welke van beide hij, die gelukkig zal zijn, moet bezitten, men moge dan al of niet aan de blikken van alle goden en menschen ontsnappen."

„Onzin zegt ge," zei Glauco, „want gij beloofdet juist het onderzoek te zullen leiden, [2]) daar gij het niet met uw geweten kondet overeenbrengen als ge het niet naar beste krachten en op allerlei wijze voor de rechtvaardigheid opnaamt."

„Te recht brengt ge mij dat in herinnering en ik moet dit dan ook doen, doch jelie moet ook een handje helpen."

„Maar dat zullen we doen"

„Ik hoop het nu op de volgende wijze te zullen vinden. Ik geloof, dat onze staat, als hij naar de juiste norm is gegrondvest, volmaakt goed zal zijn."

„Dat is noodzakelijk."

„Dan is het duidelijk, dat hij wijs is, moedig, ingetogen en rechtvaardig."

„Ja."

„Dus, als wij de eene van die eigenschappen daarin gevonden hebben, dan zal wat er overblijft het nog niet gevondene zijn."

„Wat zou het anders zijn?"

„Als we van vier andere dingen, onverschillig welke, die dan ergens in waren, er één zochten, zouden we, zoodra we dat eene bemerkt hadden, tevreden zijn; maar zoo we de drie andere het eerst hadden opgemerkt, dan was juist daardoor aan den dag gekomen wat gezocht werd. Want het is toch duidelijk, dat niets anders het meer kon zijn dan wat er was overgebleven."

„Ge hebt gelijk."

„Moeten we nu ook naar deze dingen, daar zij juist vier in getal zijn, op dezelfde wijze zoeken?" [3])

„Ja, dat is duidelijk."

„En in de eerste plaats komt het mij voor, dat de wijsheid in den staat zeer kenbaar is. Maar iets raars doet zich daarbij voor."

„Wat dan?"

„**Wijs** schijnt mij inderdaad die staat te zijn, dien we aan een beschouwing hebben onderworpen, want er heerscht een goed overleg. Niet waar?"

---

1) p. 104, reg. 20 v.b.
2) p. 106, tweede alinea.
3) d. w. z. eerst de drie andere eigenschappen en dan de rechtvaardigheid.

„Ja”

„En verder is juist dit, dat goede overleg, blijkbaar een zekere wetenschap. Want waarlijk, niet door onkunde, maar door kennis, pleegt men goed overleg.”

„Ja, dat is duidelijk.”

„Nu zijn er vele en velerlei soorten van wetenschap in den staat.”

„Natuurlijk?”

„Moet nu wegens de kennis der timmerlieden de staat wijs en welberaden genoemd worden?”

„Volstrekt niet om deze reden, want vol kennis van timmeren zouden we hem noemen.”

„Dus ook niet om de wetenschap, die nagaat hoe de houten gereedschappen het best zullen zijn, moet de staat wijs genoemd worden?”

„Waarlijk niet.”

„En verder. Dan om de wetenschap van de metalen gereedschappen of eenige andere dergelijke?”

„Neen, om geen enkele van dat soort.”

„Ook niet om die betreffende het kweeken van vruchten uit den grond? Want dien noemen we geschikt voor den landbouw.”

„Dat denk ik ook.”

„Verder. Wordt er een zekere wetenschap in den zoo even door ons gegrondvesten staat bij eenige burgers gevonden, die niet al het bijzondere belang van den staat maar het algemeene nagaat, n.l. de wijze waarop hij met zichzelven en met de overige staten het best moet omgaan?

„Ja zeker.”

„Welke is die dan en bij wie wordt die gevonden?”

„Dat is die der wachters. Zij is te vinden bij die heerschers, welke wij daar juist volmaakte wachters noemden.”[1])

„Hoe noemt ge nu den staat om deze wetenschap?”

„Een vol goed overleg en werkelijk wijs.”

„Gelooft ge nu, dat er in onzen staat meer smeden zullen zijn dan zulke ware wachters?”

„Veel meer smeden.”

„Dus zullen dan ook van de overigen, die een wetenschap bezitten en daaraan hun naam ontleenen, de wachters het minst in aantal zijn?”

„Ja, verreweg.”

---

1) p. 172, reg. 3 v. b.

„Dus zou de staat om zijn kleinsten stand en afdeeling en om de wetenschap, die daarbij wordt aangetroffen, d. i. om hen, die aan het hoofd staan en hem besturen, in zijn geheel wijs worden genoemd, als hij naar den natuurlijken aard gegrondvest was? En deze soort bestaat, naar het schijnt, in het kleinste aantal, en aan hen past het aan die wetenschap deel te hebben, welke men alléén van de overige wetenschappen een **wijsheid** moet noemen."

„Zeer waar is wat ge zegt."

„Dit hebben we dus als een van de vier eigenschappen op de eene of andere wijze gevonden, zoowel de eigenschap zelve als waar zij in den staat wordt gevonden."

„Ik geloof ten minste, dat zij voldoende aan het licht is gekomen."

HOOFDSTUK VII.

Dapperheid, is bij hen te vinden, die voor den staat strijden en hem verdedigen, dat is dus bij de jonge mannen, bij de wachters, wanneer zij aan de hun gegeven opvoeding getrouw blijven.

„En waarlijk de **dapperheid**[1]) zelve en waar ze in den staat wordt aangetroffen, zoodat ze daarnaar dapper genoemd wordt, is niet zeer moeilijk te vinden.

„Hoe zoo dan?"

„Wie zou nu met het oog op iets anders een staat laf of dapper noemen dan met het oog op dat deel, dat voor hem strijdt en te zijnen behoeve te velde trekt?"

„Zelfs niet één mensch."

„Want, meen ik, de andere burgers in dien staat, ze mogen dan laf of dapper zijn, geven toch niet den doorslag, dat hij zóó (laf) of zóó (dapper) is."

„Zeker niet"

„Dus is een staat ook door een deel van zichzelf dapper, omdat hij daarin een zoodanige macht heeft, die in alle opzichten de meening van wat vreeselijk is zal bewaren, en wel die, welke de wetgever als zoodanig bij de opvoeding heeft gekarakteriseerd. Of noemt ge dit niet dapperheid?"

---

1) Volgens onze moraal zouden we in de tweede plaats de *menschenliefde* noemen. Doch de ethiek der Ouden was egoïstisch en Plato in dit opzicht ook.

„Ik heb niet goed gevat wat ge hebt gezegd; maar zeg het nog eens.”

„Een zeker bewaren noem ik de dapperheid.”

„Wat voor bewaren dan?”

„Dat van de meening, die onder invloed van de wet tengevolge van de opvoeding, is ontstaan over wat vreeselijk is, wat en hoedanig dat dan ook is. In alle opzichten noemde ik dit een bewaren, omdat men die meening, al ondervindt men ook smart, bewaart; ook bij genoegens, begeerten en vrees en haar niet verliest. Waaraan dit me voorkomt gelijk te zijn, wil ik u door een vergelijking toonen, als ge dat wenscht.”

„Maar dat wensch ik wel.”

„Ge weet toch wel, dat de wolververs, wanneer ze wol echt-purperrood willen verven, eerst uit een groote menigte kleuren alleen de natuurlijke witte uitkiezen, die vervolgens met niet geringe zorg bewerken en bereiden, opdat ze de verfstof zoo goed mogelijk aanneme en eerst dan verven zij de stof. En wat nu op deze wijze geverfd is, wordt echt van kleur en het wasschen zonder zeep of met zeep kan de kleur er niet aan ontnemen. Wat echter niet zoo behandeld is, weet ge wel hoe dat wordt, men moge dit dan met een andere kleur of met de onze verven, het is eenmaal niet goed vooraf bereid.”

„Ik weet, dat het door het wasschen verbleekt en een leelijke kleur krijgt.”

„Weet nu ook, dat eveneens wij naar beste krachten iets dergelijks deden, toen wij uitkozen, wie soldaat moest zijn en wij dezen in de muziek en gymnastiek opvoedden. Houd u overtuigd, dat we op hen geen andere bewerking hebben toegepast, dan dat wij hen in vol vertrouwen de wetten als een kleurstof in zich deden opnemen, opdat onuitwischbaar bij hen zou onstaan de meening over wat vreeselijk is en ook over de overige dingen, daar zij toch zoowel van nature als door hun opvoeding de juiste hadden gekregen en het niet mogelijk is die kleur uit te wasschen, met die krachtig werkende zeep, n.l. met het genoegen, dat nog bijtender in zijn uitwerking dan aardzout of loogzand is, ook niet met smart, vrees of begeerte, (bijtender) dan alle zeep. Een dergelijke kracht nu en het in alle opzichten bewaren van een waarachtige en uit de wetten geputte meening over het vreeselijke en niet vreeselijke noem ik **dapperheid** en karaktiseer ik aldus. Zoudt ge soms iets anders zoo noemen?”

„Neen, dat doe ik niet. Want het komt me voor, dat ge de ware meening over deze zelfde dingen, die zonder ontwikkeling

ontstaan is, ik bedoel die van dieren en slaven, niet voor een zeer wettelijke houdt en met een anderen naam dan met dapperheid bestempelt."

„Zeer waar wat ge zegt."

„Ik neem dus aan, dat dit dapperheid is."

„Ja, neem dat aan in den zin van een staatsdapperheid en gij zult een goede meening hebben. Later zullen we echter, als ge wilt, dit nog nader beschouwen; want dit zochten we juist niet, maar de rechtvaardigheid [1]). Ten opzichte van het andere onderzoek kunnen we naar mijne meening tevreden zijn."

„En ge hebt gelijk."

HOOFDSTUK VIII.

Zelfbeheersching vindt men daar, waar het zwakkere maar betere in den mensch heerscht over het sterkere maar slechtere en er tusschen beide een zekere harmonie bestaat. Dit zal plaats vinden, zoodra men slechts aan de rede gehoorzaamt.

„Twee zaken zijn er dus nog over, die we in den staat moeten opsporen, de zelfbeheersching en, waarvoor we het geheele onderzoek instelden, de rechtvaardigheid."

„Zeer zeker."

„Hoe zouden we nu de rechtvaardigheid vinden, zonder ons met de zelfbeheersching verder in te laten?" [2])

„Maar *ik* weet dat niet en ik zou ook niet willen, dat we de rechtvaardigheid vonden, zonder dat we de zelfbeheersching éérst zouden beschouwen. Doch als ge mij een genoegen wilt doen, ga deze dan eerst na en dan het andere."

„Maar waarlijk, dat wil ik wel, als ik daarmee niet iets verkeerds doe." [3])

„Ga het gerust na."

„Dat doen we dan ook. Voor zoover ik van mijn standpunt uit zien kan, lijkt ze op een zekere overeenstemming en harmonie veel meer dan de vorige deugden."

„Hoe dat zoo?"

---

1) p. 63, reg. 5 v. o.

2) Deze vraag is door Socrates, die waar het 't zoeken naar een begrip geldt, voor een beetje redeneeren niet bang is, niet ernstig gemeend. Hij houdt ervan zijn streng betoog met scherts af te wisselen.

3) Want hiermee moet hij zich op het gebied der lage begeerten en hartstochten begeven. (Prantl).

„De **zelfbeheersching** is een zekere orde en een bedwingen van sommige lusten en begeerten, zooals men zegt, terwijl men, ik weet niet waarom [1]), spreekt van *een sterker zijn dan men zelf is* en andere dergelijke uitdrukkingen om dit begrip aan te duiden bezigt, of is het niet zoo?"

„Ja, deze laatste uitdrukking bezigt men van alle het meest."

„En is nu niet de uitdrukking *sterker zijn dan men zelf is* belachelijk? Immers wie sterker dan zich zelf is, zou toch ook zwakker dan zich zelf zijn, d. i. te gelijk zwakker en sterker. Want dezelfde persoon wordt in al die zegswijzen bedoeld."

„Dat is wel waar."

„Maar, naar het mij voorkomt, wil die uitdrukking slechts zeggen, dat er bij den mensch in zijn ziel een beter deel en een slechter bestaat, en wanneer nu het van nature betere de baas is over het slechtere, dan noemt men dit *sterker zijn dan men zelf is*, en dit keurt men dan ook goed; — maar wanneer ten gevolge van een slechte opvoeding of een slecht gezelschap door den omvang van het slechtere het betere, dat kleiner is, beheerscht wordt, gispt men dit als een schande en noemt dat *zwakker zijn dan men zelf is*, d. w. z. iemand, die in dien toestand verkeert, heet teugelloos."

„Ja, want zoo schijnt het ook."

„Vestig uw oog nu eens op onzen jongen staat en ge zult bevinden, dat een van beide daarin voorkomt; gij zult zeggen, dat hij met recht sterker dan hij zelf is, genoemd wordt, zoo maar datgene, welks betere deel over het slechtere de baas is, ingetogen en sterker dan het zelf mag genoemd worden."

„Ik vestig mijn oog erop en gij hebt gelijk."

„En waarlijk, de vele en velerlei begeerten, de genotzucht en de smart zou men het meest bij kinderen [2]) vinden, maar ook bij vrouwen en slaven en onder de zoogenaamde vrijen, bij de groote hoop en de nietswaardigen."

„Ja zeker."

„Maar die eenvoudige en matige begeerten, die met verstand en juist inzicht door de rede geleid worden, zult ge slechts bij weinigen aantreffen, ik meen bij hen, die de voortreflijksten zijn door hunnen aanleg en opvoeding."

---

1) Physiek is dit onmogelijk, doch de uitdrukking beteekent dan ook niet meer dan het uiterste inspannen van al zijn krachten, iets wat men maar zeer zelden doet; wij zeggen *zichzelven overtreffen.*

2) In het oorspronkelijke schijnt een fout te schuilen, doch vgl. p. 198, reg 12 v. b.

„Dat is waar.”

„Dus ziet gij, dat ook dit zich in uwen staat voordoet, dat de begeerten van de groote hoop en de nietswaardigen beheerscht worden door de begeerten en de bezonnenheid van hen, die minder in aantal, maar beter zijn.”

„Ja, dat zie ik.”

HOOFDSTUK IX.

Vond men wijsheid en dapperheid bij enkele groepen in den staat, geheel anders is dit het geval met de zelfbeheersching, die men bij iedereen vindt, vandaar een bepaalde harmonie tusschen hen, die regeeren en hen, die geregeerd worden.
Inleiding tot het zoeken naar **rechtvaardigheid.**

„Zoo men dus eenigen staat sterker dan zijn lusten en begeerten en dan hij zelf is mag noemen, dan moet men den onze dien naam geven.”

„Ja, noodzakelijkerwijze.”

„En moet men hem om al deze zelfde redenen ook niet ingetogen noemen?”

„Ja, zonder twijfel.

„En verder, wanneer aan den anderen kant in eenen zekeren staat dezelfde meening vaststaat bij hen, die heerschen en bij hen, die beheerscht worden, betreffende de vraag wie regeeren moeten, dan zou dit wel met den onze het geval zijn. Of dunkt u dit niet?”

„Ja zeker, ongetwijfeld.”

„Bij welke van beide klassen van burgers zult ge nu zeggen, dat die zelfbeheersching gevonden wordt, bij hen, die heerschen of bij hen, die beheerscht worden?”

„Wel, bij beide klassen.”

„Nu ziet ge, dat onze gissing van zoo even juist was[1]), dat de zelfbeheersching aan een zekere harmonie gelijk is.”

„Hoezoo?”

„Omdat hier niet, gelijk met de dapperheid en de wijsheid ’t geval was, die wanneer ze elk op zichzelf bij een klasse werden gevonden, den staat èn tot een wijzen èn tot één dapperen maakten, de zelfbeheersching dit eveneens doet, maar zij over den geheelen staat heengespannen is en als bij een volledige toonschaal een accoord voortbrengt tusschen de zwaksten, de sterksten en de middelsten, ge moogt hierbij aan verstandig inzicht, of ook wel aan kracht of aan aantal

---

1) p. 193, reg. 5. v. o.

of aan geld of aan iets anders, onverschillig wat, van dergelijke zaken denken; zoodat wij met het grootste recht zouden zeggen, dat deze eenstemmigheid **zelfbeheersching** is: een harmonie tusschen wat van nature het slechtere en het betere deel is waar het geldt de vraag, wat van beide zoowel in den staat als in ieder bizonder individu moet heerschen."

„Ik ben het volkomen met u eens."

„Nu goed," zei ik, „die drie eigenschappen in den staat hebben zich nu aan ons voorgedaan, voor zoover wij ze konden nagaan; maar de nog overgebleven eigenschap, waardoor de staat aan de deugd deel heeft, welke zou dat toch zijn? Maar toch het is duidelijk, dat dit de **rechtvaardigheid** is."

„Ja."

„Dus, Glauco, moeten wij als een paar jagers het kreupelhout in de rondte afzetten en nauwkeurig opletten, dat de rechtvaardigheid ons niet ontsnappe en, zonder dat wij het zouden merken, verdwijne. Want het is toch duidelijk, dat zij hier ergens schuilt. Zie dus toe en kijk vooral goed naar den grond, of ge haar soms eerder ziet dan ik en zeg het mij dan."

„Dat wou ik wel! Maar ge zoudt beter doen als ge mij u liet volgen en ik zien kon wat ge mij zult aantoonen; in dat geval zoudt ge zeker nut van mij hebben."

„Ga dan achter mij aan, na met mij gebeden te hebben."

„Dat zal ik doen, ga gij slechts voor."

„En inderdaad, het schijnt hier een moeilijk begaanbare en dik beschaduwde plaats te zijn; het is hier ten minste zeer donker en moeilijk om iets op te sporen. Maar toch moeten we gaan."

„Ja, zeker moeten we gaan."

En ik keek naar den grond en riep: „Hoera, Glauco, het schijnt, dat wij op het goede spoor zijn en ik geloof, dat zij ons niet zal ontsnappen."

„Een goede tijding!"

„Voorwaar, er is iets zonderlings met ons gebeurd."

„Wat dan?"

„Reeds lang, mijn beste, rolde zij blijkbaar van den aanvang af voor onze voeten en wij hebben haar niet eens gezien, maar we verdienen zeer uitgelachen te worden als menschen, die hoewel ze het in de hand houden, soms zoeken wat ze hebben; en wij hebben haar ook niet gezien, maar lieten juist in de verte ons oog dwalen, waardoor de rechtvaardigheid door ons onopgemerkt is gebleven."

„Hoe bedoelt ge dat?"

„Aldus. Het wil mij voorkomen, dat we haar wezen reeds lang gezegd en gehoord hebben en uit ons eigen woorden niet hebben begrepen, dat we dat op eenige wijze hebben genoemd."

„Wat een lange inleiding voor iemand, die nieuwsgierig is." [1])

HOOFDSTUK X.

De eigenschap, die de drie voorgenoemden in 't leven roept en haar een blijvend bestaan verzekert, mag men **rechtvaardigheid** noemen. Zij bestaat, de eerste plaats hierin dat ieder de hem opgelegde taak met de grootste nauwgezetheid vervult, zonder zich met die van anderen te bemoeien.

„Maar hoor dan of ik wel iets van beteekenis zeg. Want wat we van den beginne af, toen wij den staat gingen stichten[2]), vaststelden, dat men volstrekt moest betrachten, is, naar het mij voorkomt, de rechtvaardigheid of ten minste iets wat hierop lijkt. We hebben toch beweerd en het dikwijls herhaald, als gij 't u herinnert, dat ieder individu ééne taak van die er in den staat te doen zijn, moet vervullen, en wel die, waarvoor zijn natuurlijke aanleg hem het meest geschikt maakt."

„Ja, dat zeiden wij."

„En verder, dat de rechtvaardigheid hierin bestaat, dat ieder het zijne doe, zonder zich met de bezigheden van anderen te bemoeien; dat hebben we èn van vele anderen gehoord en hebben het ook vaak zelf gezegd."

„Ja, dat hebben we."

„Dit dus, m'n vriend, wanneer dat op de eene of andere wijze gebeurt, schijnt rechtvaardigheid te zijn, dat iedereen het zijne doet. Weet ge, waaruit ik dit opmaak?"

„Neen, maar zeg het."

„Het komt mij voor, dat wat in den staat nog over is van die dingen, welke wij aan een beschouwing onderworpen hebben, n.l. van de zelfbeheersching, dapperheid en wijsheid, de rechtvaardigheid het is, die aan al de andere eigenschappen de kracht verleende, om te ontstaan en, na ontstaan te zijn, zich te handhaven, zoolang zij zich in den staat bevinden. En werkelijk zeiden we, [3]) dat de rechtvaardigheid het overblijvende zou zijn, als we de drie andere gevonden hadden."

---

1) Plato gebruikt die, om de aandacht van den lezer te spannen.
2) p. 109.
3) p. 189, reg. 14 v. o.

„En dat is ook noodzakelijk.”

„Maar inderdaad, als we eens moesten uitmaken welke van die eigenschappen het is, die door haar ontstaan onzen staat voornamelijk tot een goeden maakt dan zou het moeilijk zijn te beslissen of het de eensgezindheid tusschen hen, die regeeren en hen, die geregeerd worden, het is, dan wel het bij de soldaten gevonden bewaren van de wettelijke meening betreffende hetgeen vreeselijk is of niet, wat dat ook moge zijn; of soms de bij de regeeringspersonen gevonden wijsheid en de (daaruit voortvloeiende) waakzaamheid, dan wel of juist dit den staat het meest tot een goeden maakt, wanneer het voorkomt bij een kind, een vrouw, een slaaf, een vrije, een handwerksman, een heerscher of burger, dat n.l. ieder als individu het zijne doet en zich niet met de taak van anderen inlaat.”

„Dat is moeilijk te beslissen; hoe kan 't ook anders?”

„Dus wedijvert de kracht, die maakt, dat ieder in den staat het zijne doet, met zijn wijsheid, zijn zelfbeheersching en zijn dapperheid, om hem zoo goed mogelijk te maken.”

„Ja, dat doet ze.”

„Zoudt ge nu niet stellen, dat die kracht, welke met de andere wedijvert den staat zoo goed mogelijk te maken, de **rechtvaardigheid** is?”

„Zeker, ongetwijfeld.”

„Ga nu ook eens dit na, of ge de volgende meening hebt: zult ge niet aan hen, die in den staat heerschen, de beslissing in rechtzaken opdragen.”

„Ja, natuurlijk.”

„En zullen ze nu bij hun rechtspraak naar iets anders, wat dan ook, dan hiernaar streven, dat geen burger hebbe wat van een ander is, noch van het zijne beroofd worde?”

„Zeker niet, niet naar iets anders, maar naar wat gij noemt.”

„Omdat dit rechtvaardig is?”

„Ja.”

„Dus ook om deze reden zou het feit, dat ieder het hem toekomende heeft en zijn eigen taak volbrengt, rechtvaardigheid kunnen genoemd worden.”

„Dat is zoo.”

„Zie nu eens, of gij het hierin met mij eens zijt. Als een timmerman probeert het werk van een schoenmaker te doen of een schoenmaker dat van een timmerman of zij elkanders gereedschappen of beroep zouden ter hand nemen, of ook dezelfde personen beide vakken zouden trachten uit te oefenen, kortom, indien er zoo met al de overige beroepen een ver-

wisseling plaats vond, zoudt gij dan denken, dat dit een groot nadeel voor den staat zou zijn?"

„Ik geloof, dat dit niet zoo heel groot zou wezen."

„Maar wanneer eens iemand, die van nature een handwerksman is of door een ander vak geld verdient, mocht aangezet worden, hetzij door rijkdom, of doordat velen hem behulpzaam zijn, of door kracht of uit eenige andere dergelijke oorzaak (mocht aangezet worden, zeg ik) om te trachten tot den stand der militairen over te gaan; of iemand van de militairen tot dien der raadgevers en wachters, zonder dat hij dat verdient, zoodat dezen dus elkanders gereedschappen en beroepen ter hand nemen, of wanneer eenzelfde persoon al die vakken te gelijk wil uitoefenen, dan zult ge toch wel gaan meenen, dat wanneer deze onderlinge verwisseling plaats vindt en ieder zich met anderen bemoeit, dit een verderf voor den staat is."

„Zeker, bepaald."

„Wanneer dus de drie standen, die er zijn, zich met elkaars bezigheid bemoeien en een onderlinge verwisseling van vakken plaats grijpt, zou men dat te recht bij voorkeur het grootste nadeel voor den staat kunnen noemen en iets, dat hem 't meeste kwaad doet."

„Zeker, in hooge mate."

„Zult ge niet het meeste kwaad doen aan zijn eigen staat als onrechtvaardigheid brandmerken?"

„Ongetwijfeld."

„Dan is dat dus de **onrechtvaardigheid**."

HOOFDSTUK XI.

Nu uitgemaakt is wat rechtvaardigheid in den staat is, moet men zoeken naar de rechtvaardigheid bij het individu. Rechtvaardigheid nu is een eigenschap van de ziel, men moet dus nagaan of deze ook, evenals de staat, in verschillende deelen te splitsen is.

„Laten we het ook eens zoo zeggen: Als iemand van een stand, die door zijn bedrijf geld verdient, of een van den stand der helpers of iemand van den stand der wachters zich slechts met zijn eigen taak bemoeit, terwijl dan ieder in den staat de hem opgelegde bezigheid verricht, zou dit, als het tegendeel van het vorige, de rechtvaardigheid zijn en den staat tot een rechtvaardigen maken."

„Niet anders dan zoo schijnt het mij te zijn."

„Laten we dat nog niet als geheel zeker vaststellen, maar wan-

neer deze difinitie [1]) zich ook tot ieder menschelijk individu uitstrekt, daaraan kan worden aangepast en ook bij den mensch die van rechtvaardigheid is, dan zullen we, het dra eens zijn. Want wat zullen we dan anders zeggen? Maar als dat niet het geval is, dan zullen we het onderzoek over een anderen boeg wenden. Laten we nu een einde maken aan ons onderzoek, dat ons tot de meening gebracht heeft,[2]) dat, als we eerst bij een grootere massa van hen, die haar bezitten, de rechtvaardigheid konden opmerken, zij dan gemakkelijker bij éénen enkelen mensch was te herkennen; en die grootere massa scheen ons toen de staat te zijn; daarom grondvestten wij hem als een zoo voortreffelijk mogelijke, wel wetende, dat de rechtvaardigheid eerst in een voortreffelijken staat zou voorkomen. Wat zich ons dus daar vertoonde, zullen we nu op het individu overbrengen; zoo beide elkander dekken, zal het goed zijn; maar wanneer dat begrip zich als iets anders bij het individu voordoet, zullen wij weer tot den staat terugkeeren en een nieuw onderzoek instellen. En misschien zullen we, als we in onze beschouwing de beide begrippen[3]) naast elkander plaatsen en ze tegen elkander slaan, maken, dat als uit een paar vuursteenen de rechtvaardigheid opspat, en als ze dan duidelijk zichtbaar geworden is, zullen wij ons haar wezen krachtig inprenten."

„Ge volgt in uw spreken een juiste methode en zoo moeten we doen."

„Is nu datgene wat iemand, het moge dan van grooter of kleiner omvang zijn, hetzelfde zou noemen, in dit opzicht waarin het 't zelfde als iets anders genoemd wordt, daaraan ongelijk of gelijk?"

„Gelijk."

„Dus zal dan ook een rechtvaardig man van een rechtvaardigen staat juist in het wezen der rechtvaardigheid niet verschillen maar eraan gelijk zijn."

„Ja."

„En werkelijk scheen ons een staat toe rechtvaardig te zijn, wanneer z'n drie standen met hun natuurlijken aanleg daarin gevonden werden en ieder het zijne deed. Aan den anderen kant was de staat ingetogen dapper en wijs wegens dezelfde standen, maar dan ten opzichte van andere toestanden en eigenaardigheden (dan dat bij de ziel het geval is)."

---

1) De 't laatst gegeven definitie van rechtvaardigheid.
2) p. 107 reg. 15 v. b.
3) n.l. rechtvaardigheid in het groote (den staat) en in het kleine (den individueelen mensch).

„Dat is waar.”

„Dus vriend, zullen we ’t ook billijk achten, dat het individu dat diezelfde eigenschappen in zijn ziel heeft, omdat het met den staat in denzelfden toestand verkeert, te recht op dezelfde karakteriseering mag aanspraak maken.”

„Dat is volstrekt noodzakelijk.”

„In een gemakkelijk onderzoek van de ziel zijn we nu vervallen, mijn waarde! We zoeken nu toch of zij die drie eigenschappen in zich heeft dan niet.”

„Ik geloof een lang niet gemakkelijk! Want misschien is er wel waarheid in het spreekwoord: „Moeilijk is het schoone.”[1])

„Dat kan wel. En ge moet wel weten, Glauco, dat we, zooals ten minste mijne meening is, dit punt volgens een dergelijken weg, zooals wij nu bij onze redeneering volgen, nooit volledig zullen bereiken; maar er is een langere en grootere, die, tot het doel leidt[2]). Misschien echter gaat het nog al schappelijk langs een vroeger besproken en vroeger beschouwden.”

„Zullen we nu daarmee niet tevreden zijn?[3]) Voor mij is het voor het oogenblik wel voldoende.”

„En werkelijk ook ruimschoots voor mij.”

„Word nu niet moede en zet uwe beschouwing voort.”

„Moeten we het nu hierover niet bepaald noodzakelijk eens zijn, dat in ieder van ons dezelfde eigenschappen en eigenaardigheden als in den staat worden gevonden? Immers die zijn toch niet anders dan van ons daarheen gekomen. Want het zou toch wel belachelijk zijn, als iemand zou meenen, dat het dappere niet van de individuen uit in den staat ontstaan is; deze toch zijn als de oorsprong ervan te beschouwen; zoo komt die eigenschap bijv. voor bij de Thraciërs en Scythen en wordt ongeveer ook in de noordelijke landen gevonden; (dit geldt ook van den) zin tot wetenschap, dien men als het meest karakteristiek voor de streek, die wij bewonen, kan aanmerken, ook van de zucht naar geld verdienen, waarvan men gerust zou kunnen beweren, dat zij het meest voorkomt bij de Phoeniciërs en de Egyptenaren.”

---

1) De Scholiast noemt Solon, den bekenden wetgever der Atheners, als den vader van dit spreekwoord. Socrates schijnt het vaak gebruikt te hebben.

2) Het is Plato hier om practische resultaten te doen, daarom kan hij niet al te zeer afdwalen.

3) In boek VI. hoofdst. 16 en vlg. komt hij nader op het kenvermogen en de functies van de ziel terug (Prantl). Hij vindt het noodig eerst andere dingen te ontwikkelen.

„Ja, in hooge mate."

„Dit hebben we dus zoo bevonden en het is volstrekt niet moeilijk in te zien, (dat het met het individu ook zoo het geval is)."

„Waarlijk niet."[1])

HOOFDSTUK XII.

De eigenschappen, waarvan aangetoond is, dat ze in den staat voorkomen, worden ook in de menschelijke ziel aangetroffen; de mensch denkt, heeft wilskracht en begeerten. Daar nu een subject niet te gelijker tijd door twee tegengestelde eigenschappen kan worden beheerscht, verder wijsheid, dapperheid, enz. van het individu uit in den staat komen en daarin bestendig zijn, kan de ziel niet de tegengestelde vermogens daarvan bezitten.

„Maar dit is nu weer moeilijk, of wij door een en dezelfde factor alles in het bizonder doen, of met verschillende, met de eene dit, met de andere iets anders, d. w. z. of we leeren door middel van de eene factor, dapper zijn met een andere, met een derde factor verder naar de genietingen der voortbrenging en wat hiermee samenhangt streven; of wel zijn we met onze geheele ziel bij elke functie in het bizonder bezig, wanneer een prikkel wordt gevoeld? Dit zal het zijn wat moeilijk is op waardige wijze nauwkeurig toe te lichten."

„Dat denk ik ook."

„Laten we nu eens op de volgende manier trachten uit te maken of een en hetzelfde vermogen in de ziel werkt, dan wel of het onderling verschillende eigenschappen zijn."

„Volgens welken weg dan?"

„Het is duidelijk, dat hetzelfde subject niet te gelijker tijd tegengestelde handelingen zal kunnen doen of ondergaan ten opzichte van en met betrekking tot hetzelfde object; zoodat, als we soms meenen, dat dit bij hetzelfde subject en object wel gebeurt, wij tot het inzicht zullen komen, dat die subjecten die toch niet dezelfde zijn, maar verschillende."

„Goed, nu verder."

„Ga dan nu eens na wat ik zeg."

1) Plato's betoog, zeker weinig overtuigend, verdient nauwelijks den naam van bewijs, hoogstens zou men het een cirkelbewijs kunnen noemen. Om aan te toonen, dat de vier cardinale deugden in de ziel van den mensch worden gevonden, noemt hij ze eerst als eigenschappen van een naar juiste norm ingerichten staat. Dezen zal men het praedicaat van wijs, dapper, enz. geven al naar den physieken- en zielstoestand van zijn burgers. Kan men die prædicaten nu ook toepassen op de menschelijke ziel? vraagt Plato. Antwoord, Ja, want vandaaruit komen die eigenschappen in den staat.

„Zeg het dan.”

„Is het wel mogelijk, dat een zelfde zaak te gelijker tijd in een zelfde betrekking kan stilstaan en bewogen worden?”

„Geenszins.”

„Laten we onze meening daaromtrent nog eens juister preciseeren, opdat we het in den loop der redeneering niet weer oneens worden. Als eens iemand van een ander, die stilstaat, maar zijn handen en zijn hoofd beweegt, zou zeggen, dat dezelfde persoon te gelijker tijd stilstaat en zich beweegt, zouden we, meen ik, eischen, dat hij zich niet op die manier moet uitdrukken; maar zoo hij zegt, dat het eene deel van zijn lichaam in rust is, het andere in beweging, zou het goed zijn; niet waar?”

„Ja just.”

„Dus ook, als eens hij, die dit beweerde, bij wijze van scherts en met een air van geleerdheid zou zeggen, dat de tollen als een geheel stilstaan en te gelijker tijd in beweging zijn, wanneer ze met de punt op dezelfde plaats blijven ronddraaien of dat iets anders in een kring op dezelfde plaats ronddraaiende stil staat, dan zouden we dit niet gelooven, omdat dan die voorwerpen niet ten opzichte van hun zelfde deelen stilstaan en in beweging zijn; maar wij zouden volhouden, dat de verschillende deelen van den tol te gelijker tijd twee bewegingen kunnen uitvoeren: een draaiende beweging om een verticale lijn, gaande door de punt van den tol, en een beweging, waarbij de afstand tot een horizontaal vlak zich wijzigt; dat nu bij een draaienden tol de laatste nul is, omdat de deeltjes niet hellen, [1] maar wanneer ze hun rechten stand of naar rechts of naar links of naar voren of naar achteren doen hellen te gelijk met hun draaiende beweging, dat dan hun rechtlijnige beweging volstrekt niet nul is.”

„Ja, en te recht.”

„We zullen ons dus door geen dergelijke redeneering laten uit het veld slaan, ons nog veel minder erdoor laten overtuigen, dat hetzelfde ding in dezelfde betrekking en in hetzelfde opzicht ooit te gelijker tijd het tegenovergestelde zou kunnen doen of ook ondergaan.”

---

1) We kunnen niet de woorden, die Plato voor rechtlijnige en draaiende beweging gebruikt en dus ook niet deze geheele plaats, woordelijk in het Nederlandsch vertalen, omdat in werkelijkheid die eigenschappen der beweging niet uitsluitend aan den tol als geheel zijn toe te schrijven, maar beweging altijd ten opzichte van de afzonderlijke deelen van een geheel of van een geheel met betrekking tot de omgeving is te nemen en te bepalen.

„*Ik* zou mij ten minste niet laten overtuigen.”

„Maar toch, om niet gedwongen te worden al dergelijke tegenwerpingen na te gaan, en om ons niet lang bezig te houden met het weerleggen daarvan, daar ze toch elken grond missen, zullen wij vasthouden aan de meening, dat onze conclusie juist is en tot het verdere overgaan, het daarover eens zijnde, dat, als zij anders mocht blijken te zijn dan zóó, alle gevolgtrekkingen, die ons daaruit zouden voortvloeien, waardeloos zullen zijn.”

„Dat zullen we doen.”

HOOFDSTUK XIII.

Voorbeelden van tegengestelde handelingen; ontwikkeling van het begeeren met betrekking tot een geheel en diens onderdeelen.

„Zoudt ge nu het ja- aan het neen-wenken[1]) en het begeeren iets te krijgen aan het van de hand wijzen en het tot zich trekken aan het van zich afstooten en al dergelijke handelingen als aan elkaar tegengesteld noemen, men moge dan daarbij actief of passief zijn? Want dit laatste maakt geen verschil.”

„Ja, ik beschouw die als elkaars tegengestelden.”

„Nu verder. Zoudt ge niet het dorst- en honger hebben en in het algemeen de begeerten en verder het willen en wenschen, — zoudt ge niet al deze begrippen rekenen tot de zoo even besproken soort? Ik bedoel dit, zult ge niet zeggen, dat telkens de ziel van iemand, die iets begeert, òf naar datgene verlangt, waarnaar de begeerte haar prikkelt, òf dat tot zich wil trekken, waarvan zij wenscht dat het haar geworde, òf ook, voor zoover zij zich iets wenscht te verschaffen, dit aan zichzelve toewenkt, alsof iemand haar iets vroeg; omdat zij er naar streeft, dat het haar geworde.”

„Ja.”

„Nu verder. Zullen we niet het niet-wenschen en het niet-willen en het niet-begeeren tot het van zich afstooten en van zich afduwen en tot al die aan de vorige tegengestelde begrippen rekenen?”

„Ja, want waarom zouden we dat niet doen?”

1) Wanneer de Grieken „ja” wenkten, bewogen zij hun hooofd, als wij, naar voren; doch als ze „neen” wenkten, bewogen ze het niet zijwaarts maar naar achteren. (Evenzoo deden de Romeinen en doen tegenwoordig nog vele Italianen).

„Wanneer dit nu zoo is, zullen we dan beweren, dat er een bepaalde soort van begeerten bestaat, en dat de meest prikkelende daarvan zijn die, welke wij dorst en die, welke wij honger noemen?"

„Ja, dat zullen we beweren."

„Dus is het eene de begeerte naar drank, het andere die naar spijs?"

„Ja."

„Maar zou nu die dorst, voor zoover hij dorst is, een begeerte in de ziel zijn naar iets meer dan wat we zeiden? Ik bedoel, is dorst, dorst naar een warmen drank of maar een kouden, of naar veel of naar weinig, of om het in één woord te zeggen naar een drank met een zekere bepaling? Of zou de dorst, als warmte daarbij kwam, de begeerte naar het koude daarmee vereenigen, en wanneer er koude bijkwam, die naar het warme? Wanneer verder door het voorhanden zijn van een menigte dranken de dorst groot is, zal hij daarmee dan de begeerte naar veel vereenigen, en als er weinig voorraad is, die naar weinig? Maar het dorst hebben op zichzelf zal zeker nooit begeerte naar iets anders zijn dan in zijn aard ligt, namelijk naar drank op zichzelf en op dezelfde wijze is honger hebben begeerte naar spijs?"

„Volgens deze redeneering is dus elke begeerte op zichzelf juist die naar ieder ander object op zichzelf, al naar haren aard, en slechts naar een kwaliteit van dat object door wat erbij komt."

„Nu moet niemand ons, alsof we er niet op bedacht waren, in verlegenheid brengen, (bewerende), dat niemand drank begeert, maar goeden drank, en niet spijs, maar goede spijs, want allen verlangen naar goede zaken; als dus dorst een begeerte is, dan zou hij een begeerte zijn naar iets, wat goed is, het moge dan naar een drank zijn of naar iets anders, wat dan ook, en zoo is ook het geval met de andere begeerten."

„Zeker niet, want misschien zou hij, die zoo redeneert, wel schijnen iets van beteekenis zeggen."

„Maar waarlijk, alles wat van dien aard is, dat het iets anders tot object heeft, staat, als zelf van een zekere hoedanigheid, met iets anders ook van een zekere hoedanigheid in betrekking, naar het mij voorkomt, want elk enkelvoudig begrip strekt zich slechts uit tot een enkelvoudigen inhoud."

„Dat heb ik niet begrepen."

„Hebt ge niet begrepen, dat de aard van het grootere zoodanig is, dat het iets grooters is met betrekking tot iets anders?"

„Ja dat wel."

„En dan toch zeker met betrekking tot het kleinere?"

„Ja."

„En wat veel grooter is met betrekking tot het veel kleinere? Of niet?"

„Ja."

„En wat eens grooter was met betrekking tot wat eens kleiner was en wat eens grooter zal zijn tot wat eens kleiner zal zijn?"

„Maar hoe kan dat anders?"

„En dan ook het meerdere met betrekking tot het mindere en het dubbele met betrekking tot het halve en al dergelijke begrippen meer en verder het zwaardere met betrekking tot het lichtere en het snellere met betrekking tot het langzamere en eindelijk ook nog het warme met betrekking tot het koude en al wat daarmee overeenkomt; — is het daarmee niet evenzoo gesteld?"

„Ja, stellig."

„En is niet hetzelfde het geval met de wetenschappen? Bestaat daarbij niet een zelfde betrekking? Wetenschap op zichzelve is de wetenschap van haar object op zichzelf of van datgene, wat haar inhoud is, hoe men dat dan ook moet noemen; een bepaalde wetenschap van een zeker karakter heeft een bepaald object van een zeker karakter tot inhoud. Ik bedoel nu het volgende: Ging zich niet de wetenschap, die de wetenschap van het huizen-bouwen geworden is, onderscheiden van de andere, zoodat zij bouw-wetenschap genoemd werd?"

„Ja, hoe anders?"

„En dan toch doordat zij een bepaald karakter heeft, zooals geen der andere wetenschappen dat heeft?"

„Ja."

„Dus, nadat zij de wetenschap van een bepaald object geworden is, heeft zij zelve ook een bepaald karakter gekregen? Is dit dan ook niet het geval met de andere kunsten [1] en wetenschappen?"

„Ja, dat is wel het geval."

---

1) Zie noot 1 pag. 56.

HOOFDSTUK XIV.

Hoewel nu een zeker begrip met zijn object elk een bepaald karakter kunnen aannemen, zoo behoeft dit karakter voor beide toch niet een en hetzelfde te zijn en kunnen er twee verschillende invloeden op de ziel inwerken, waarvan de voornaamste zijn die van de rede en die van den toorn. Dus werken de factoren der ziel niet als een één en oordeelbaar geheel.

„Dit nu, moet ge weten, wilde ik daar even zeggen, als gij het dan nu begrijpt: dat alle begrippen, die op een zeker object op zichzelf betrekking hebben, die objecten op zichzelf tot inhoud hebben, en dat op objecten van een bepaald karakter ook begrippen van een bepaald karakter betrekking hebben. En nu bedoel ik hiermee niet, dat de begrippen hetzelfde karakter hebben als hun object, dat b.v. de wetenschap van het gezonde en zieke, gezond en ziek is en die van het slechte en het goede slecht en goed; maar, nadat de wetenschap geworden is een wetenschap niet van een enkel object maar van dat van een bepaald karakter, d.i. van het gezonde en zieke[1]), heeft zij ook zelf een bepaald karakter gekregen, en dit maakte, dat zij niet meer eenvoudig „wetenschap" werd genoemd, maar „genees-wetenschap" (geneeskunde.)"

„Ik heb het begrepen en het komt mij voor, dat het zoo is."

„En rekent gij nu ook niet den dorst tot die begrippen, welke betrekking hebben op een zeker object, dat den dorst een bepaald karakter geeft?[2]) Want dorst is toch dorst naar iets anders?"

„Ja, namelijk naar drank."

„En heeft nu niet dorst met een bepaald karakter betrekking op een drank van een bepaald karakter, maar is niet aan den anderen kant dorst op zichzelf noch die naar veel drank, noch naar weinig, noch naar een goeden, noch naar een slechten, noch in het algemeen naar drank van een bepaald karakter, maar van nature alleen maar dorst naar drank op zich zelf?"

„Ja, ongetwijfeld."

„Dus wil de ziel van iemand, die dorst heeft, voor zoover

---

1) Wetenschap op zichzelf is de wetenschap van het weten; krijgt dit weten nu een bepaald karakter, b.v. weten van het gezonde, weten van het zieke, dan verandert het begrip wetenschap ook in wetenschap van het gezonde, wetenschap van het zieke, of in 't algemeen, geneeskunde.

2) De geleerden hebben den foutieven tekst nog niet voldoende kunnen herstellen, wij hebben dus naar den samenhang slechts de bedoeling van Socrates kunnen weergeven.

ze dorst heeft, niets anders dan drinken en hiernaar verlangt zij en hiernaar streeft zij."

„Dat is dan ook duidelijk."

„Dus, als nu eens iets de ziel, wanneer ze dorst heeft, daarvan aftrekt, dan moet dit wel iets anders in haar zijn dan wat den dorst in haar opwekt en dat haar als een dier naar het drinken voert. Want, zoo beweerden we toch, dezelfde eigenschap bewerkt zeker niet te gelijker tijd tegengestelde handelingen door eenzelfde vermogen ten opzichte van hetzelfde voorwerp."

„Neen, zeker niet."

„Evenzoo althans is het, naar mijne meening, niet juist van een boogschutter te zeggen, dat zijn handen op hetzelfde oogenblik de pees loslaten en aanhalen, maar wel, dat de hand die eerst loslaat en dan spant."

„Ja, zeker is het zoo."

„Zullen we dan nu zeggen. dat sommigen soms wel dorst hebben, maar niet willen drinken?"

„Ja, dat zullen we; daar dit vaak met velen gebeurt."

„Wat zou men nu verder van zoo iemand kunnen zeggen? Toch wel, dat zich iets in zijn ziel bevindt, dat hem tot drinken prikkelt, en ook, dat zich iets erin bevindt, dat hem ervan afhoudt, dat toch weer iets anders is dan datgene, wat prikkelt en beheerscht?"

„Ik denk het ten minste wel"

„En ontstaat nu niet het verhinderende, wanneer dat ontstaat, uit de rede en daarnaast het tot het drinken voerende en sleepende uit ziekelijke toestanden?"

„Blijkbaar."

„Dan zullen we niet zonder grond veronderstellen, dat dit twee van elkaar verschillende factoren zijn, terwijl wij de eene, waardoor de ziel redeneert, haar **rede** noemen, en die waardoor zij liefde gevoelt, honger heeft, dorst lijdt en om de andere begeerten heenfladdert, het redelooze en het **begeerende** heeten, den makker van sommige onmatigheden en genietingen."

„Niet zonder grond zouden we dat veronderstellen, maar te recht zouden we die meening koesteren."

„Nemen we dus aan, dat deze twee elementen in de ziel aanwezig zijn. Maar het begrip van het dappere en van dat, waardoor wij dapper zijn [1]), is dit nu een derde (op zichzelf

---

1) d. i. de onwederstaanbare begeerte en het vermogen, waardoor wij onwederstaanbaar begeeren.

staand begrip) of is het van denzelfden aard als een van deze beide vorige?"

„Misschien is het wel als een van beide, n.l. als het begeertebegrip."

„Maar eens heb ik gehoord en ik geloof het ook, dat Leontius, de zoon van Aglaïo, toen hij van den Piraeus langs de buitenzijde van den noordelijken muur naar de bovenstad ging [1]) en bemerkte, dat er lijken bij de strafplaats lagen, te gelijker tijd begeerde er naar te kijken en tevens er een afkeer van kreeg en zich afwendde, ook een tijd lang met zichzelf in tweestrijd was en zijn gelaat bedekte, maar eindelijk toch door zijn begeerte beheerscht, liep hij met wijdgeopende oogen naar de lijken toe en zeide: „Zietdaar, gij rampzaligen, verzadigt u dan met het schoone schouwspel."

„Ook ik heb dat wel eens gehoord."

„Dit verhaal toont dus aan, dat het dappere zich somtijds verzet tegen de begeerten, als iets, wat daarmee verschilt.

„Ja, dat is zoo."

HOOFDSTUK XV.

Iets dergelijks gebeurt herhaaldelijk; het dappere schaart zich dan aan den kant van de rede, terwijl beide zelfstandige begrippen zijn.

„Merken we ook niet elders dikwijls op, dat, wanneer begeerten iemand tegen de rede in tot iets dwingen, men zichzelven uitscheldt en dan op dat dwingende in den mensch boos wordt, en dat eindelijk, als gold het twee strijdende partijen, de dapperheid van zoo iemand der rede te hulp komt? Maar ge kunt zeker niet beweren, ooit bij u zelven te hebben opgemerkt en ik geloof ook niet bij een ander, dat zij[2]) de be-

1) Zie blz. 1 noot 1. In den tijd, waarop Socrates hier gedacht wordt te spreken, was de Piraeus omgeven met een ringmuur, die de drie havenbochten *Piraeus* (westel.), *Zea* (zuidel.) en *Phalèrum* (oostel.) omsloot. Nu liepen er van de stad uit naar dezen ringmuur de zoogenaamde *Lange Beenen*; hiervan heette de eene *de Noordelijke- of Buitenmuur*, de andere *de Zuidelijke of Phalèrische*. Eindelijk liep er, parallel met den noordelijken muur, een andere, die *de Middenmuur* werd genoemd.

2) De dapperheid (hier vaak in den zin van het ondernemende). Waar de geleerden het omtrent de juiste lezing van de bedorven tekst zeer oneens zijn, kozen wij met een zeer kleine wijziging de verklaring van SCHMELZER, die ons het waarschijnlijkste voorkwam.

geerte te hulp komt hoewel de rede haar tracht te overtuigen, haar zelf niet tegen te werken.”

„Neen, bij Zeus, waarlijk niet.”

„Nu verder. Wanneer iemand meent onrecht te doen, kan hij dan niet, naarmate hij van een edeler gezindheid is, naar die mate zijn toorn paal en perk stellen, al lijdt hij ook honger, kou en iets dergelijks door toedoen van hem, door wien hij meent zoo te recht te worden behandeld, en, wat eigenlijk mijn bedoeling is, zal zijn dapperheid dan niet weigeren tegen dezen geprikkeld te worden?”

„Dat is waar.”

„Maar wat zegt ge nu hiervan? Wanneer iemand meent onrechtvaardig behandeld te zijn, kookt de dapperheid dan niet in hem, toornt zij dan niet en strijdt zij dan niet voor wat rechtvaardig schijnt? en zal hij dan niet, ook al moet hij honger en kou en al dergelijke dingen verdragen, door volharding overwinnen en wel eerder van zijn edel streven afzien dan dat hij òf zijn wil heeft doorgezet òf is ten ondergegaan, òf dat hij door de rede, die in hem is, als een hond door zijn herder, teruggedreven en tot bedaren gebracht is?”

„Ja zeker. zoo iemand lijkt op wat gij zegt, en werkelijk hebben wij dan ook in onzen staat de helpers als honden op post gesteld, ondergeschikt aan de heerschers, die herders van den staat zijn.”[1])

„Inderdaad, juist denkt ge aan wat ik bedoel; maar voorwaar, ge moet bovendien ook het volgende bedenken.”

„Wat is dat dan?”

„Dat we nu een tegenovergestelde meening over de dapperheid hebben als zoo even, want toen meenden we dat die een soort begeerte was, maar nu zeggen we, dat het veel scheelt en dat de dapperheid bij den tweestrijd van de ziel zich aan den kant van de rede schaart.”

„Ongetwijfeld.”

„Soms als iets, dat hiervan (van de rede) verschilt, of als een soort rede, zoodat er niet drie, maar twee factoren in de ziel zijn, die van de rede en die van de begeerte? Of is ook, evenals er in den staat drie standen waren, waaruit hij bestond, die der geldwinners, der helpers en der raadgevers, op dezelfde wijze dit dappere een derde factor, die van nature der rede te hulp komt, als zij niet door slechte verzorging is ten ondergegaan?”

---

1) Vgl. 172 boven.

„Noodzakelijkerwijze is het een derde factor.”

„Zeker als het dan iets anders dan de rede blijkt te zijn, evenals het blijkbaar iets anders dan de begeerte was.”

„Maar dat zal niet moeilijk blijken. Want dat zou men wel bij de kinderen kunnen opmerken, dat zij n.l. al terstond na hun geboorte vol levendigheid zijn en sommige, naar het mij ten minste toeschijnt, nooit en de meeste eerst laat, aan de rede deel hebben.”

„Ja, bij Zeus, dat hebt ge goed gezegd. Ook bij de dieren zou men kunnen opmerken, dat het zoo is als gij zegt. Bovendien kan ook het reeds vroeger aangehaalde vers van Homerus dat bevestigen, t.w.

„Maar dan sloeg hij zich weer op de borst, zich het harte berispend.”[1])

want op die plaats heeft Homerus toch duidelijk in zijn gedicht doen uitkomen, dat het eene aan het andere iets verwijt, n.l. datgene, wat over het betere en slechtere redeneert aan datgene, wat zonder eenige rede in toorn is.”

„Zeer juist zegt ge dit.”

HOOFDSTUK XVI.

Dus is aangetoond, dat de vier *cardinale deugden*, die in een naar juiste norm ingerichten staat gevonden werden, ook worden aangetroffen in de menschelijke ziel. **Rechtvaardig** is deze, wanneer de rede heerscht en de begeerte beheerscht wordt, zoodat elke factor der ziel het zijne doet. **Dapper** wanneer het dappere gehoorzaamt aan de rede ten opzichte van wat vreeselijk is en niet. **Wijs** door de rede wanneer die nagaat wat zoowel voor elk deel in het bizonder als voor het geheel in ’t algemeen nuttig is. **Ingetogen** eindelijk als het heerschende element in harmonie is met de beheerschte. Ontwikkeling van het verschil tusschen den rechtvaardige en onrechtvaardige.

„Hier zijn we dus met moeite doorheengekomen[2]) en hebben we voldoende uitgemaakt, dat dezelfde eigenschappen, die in den staat worden gevonden, ook als factoren van de ziel van elk individu worden aangetroffen en daarbij in een gelijk aantal.”

„Dat is zoo.”

„En is nu niet dit noodzakelijk, dat op dezelfde wijze en door dezelfde eigenschap als de staat ook het individu wijs is?”

---

1) Hom. Odyss : XX, 17, vgl, boven pag. 136, reg. 11 v. o.

2) *Doorheengezwommen*, zegt Socrates, doch in het Nederlandsch kunnen wij zijn metáphora niet overnemen.

„Ongetwijfeld."

„En ook, dat door dezelfde eigenschap, waardoor, en op dezelfde wijze waarop het individu dapper is, ook de staat dapper is en dat beide ook in alle andere opzichten met betrekking tot de deugd op gelijke wijze overeenstemmen?"

„Bepaald."

„Dus, Glauco, zullen we volgens mijn idee ook een man op dezelfde wijze rechtvaardig noemen, als de staat rechtvaardig is?"

„Ook dit is volstrekt noodzakelijk."

„Maar waarlijk hebben we dit nog niet vergeten, dat de staat rechtvaardig was doordat elk van de drie bestaande standen het zijne deed."[1])

„Me dunkt, dat we dit nog niet vergeten hebben."

„Dus moeten we verder in 't oog houden, dat ook ieder van ons, bij wien elke zielsfactor op zichzelf het zijne doet, rechtvaardig zal zijn, en het zijne zal doen."

„Ja zeker moeten we dat in 't oog houden."

„Behoort dan ook niet de rede te heerschen, omdat zij wijs is en voor de geheele ziel zorg draagt en moet het dappere niet aan haar ondergeschikt en haar bondgenoot zijn?"

„Ja, stellig."

„Zal nu niet, zooals we zeiden,[2]) een vereeniging van muziek en gymnastiek beide met elkaar in overeenstemming brengen, door de rede met goede woorden en leeringen in te spannen en te versterken, het andere bedarend toe te spreken en door harmonie en rhythme[3]) te verzachten?"[4])

„Ja, ongetwijfeld."

„En beide (rede en dapperheid), zullen op deze wijze gekweekt, in waarheid hun taak kennend en tot ontwikkeling gebracht over de begeerte, die het grootste deel van ieders ziel en van nature het meest onverzadelijk is, heerschen. Zij moeten er voor zorgen, dat die begeerte niet, door het overvloedig in zich opnemen van zoogenaamde lichamelijke genoegens een grooten omvang en kracht krijge en dan niet het hare zal doen, doch daarentegen zal trachten een strenge tucht te

1) p. 198, reg. 13 v. b. en p. 200, reg. 15 v. o.
2) p. 168 reg. 18 v. b.
3) Zie boven pag. 148.
4) Ten onrechte tracht SCHMELZER STALLBAUMS verklaring die de eenige juiste is en die wij dan ook in onze vertaling hebben opgenomen, te weerleggen. Immers niet het *dappere* wordt versterkt, maar de *rede*; *die* neemt *leeringen* en *terechtwijzingen* aan. Het *moedige,* het ontstuimige in den mensch wordt *tot bedaren gebracht.*

oefenen en te heerschen over de factoren die, haar niet ondergeschikt behooren te zijn en dan het geheele leven van al (die factoren te zamen)[1]) onderstboven te keeren."

„Zeer zeker."

„En zullen beide nu ook ten behoeve van de geheele ziel en van 't lichaam niet het best voor vijanden van buiten waken, terwijl het éene raad schaft, het andere voor haar oorlog voert, den leider volgt en door zijn dapperheid wat bij overleg goed gevonden is volbrengt?"

„Ja, dat is zoo."

„En we noemen ieder op zichzelf **dapper** om dit kleine deeltje, dat als het dappere in hem in smarten en genoegens getrouw blijft aan wat door de rede als vreeselijk en niet-vreeselijk is aangemerkt"

„Ja, te recht."

„**Wijs** verder wegens dat kleine deeltje, dat in hem heerscht en het zoo even genoemde aanwijst, terwijl het eveneens zelf ook de wetenschap in zich heeft betreffende hetgeen voor ieder deel en voor het gemeenschappelijk geheel, dat uit die drie deelen bestaat, nuttig is."

„Wel zeker."

„Nu verder. En noemen we hem dan niet **ingetogen** wegens de liefde en de overeenstemming van die deelen zelve, wanneer het heerschende (de rede) en de beheerschte (het dappere en de begeerte) het er over eens zijn, dat de rede moet heerschen en dat de laatste daartegen niet moeten in opstand komen?"

„Zelfbeheersching is ten minste niets anders dan dit, zoowel waar het een staat als waar het een individu geldt."

„Maar **rechtvaardig** zal hij eerst daardoor en op die wijze worden, zooals wij dat herhaaldelijk gezegd hebben."

„Dat is zeer noodzakelijk."

„Maar wat nu? De rechtvaardigheid wordt voor ons toch niet minder zichtbaar en schijnt toch niet iets anders te zijn dan wat ze in den staat bleek te wezen?"

„Mij ten minste komt het niet zoo voor."

„En op de volgende wijze zouden wij onze meening geheel kunnen bevestigen, indien er nog eenige onzekerheid in onze ziel heerschte, door te zien of de rechtvaardige ook minder goeden eigenschappen bezit."

„Welke zijn die dan?"

„Bij voorbeeld deze, indien men eens tot eensgezinde meenin-

---

4) d. i. dus de ziel.

gen moest komen betreffende den staat en den man, die van nature dezelfde eigenschappen bezit en die op dezelfde wijze is opgevoed, of n.l. zoo iemand, als hij een pand in goud of zilver gekregen had, den schijn zou willen hebben van dat te stelen — — zoudt ge denken, dat er iemand zou gelooven, dat hij eerder zoo iets zou doen dan personen, welke die goede eigenschappen niet bezitten?"

„Ik zou denken, dat niemand dit zou gelooven."

„En zal dan de onze zich ook niet van tempelroof, diefstal en verraad verre houden, hetzij ten opzichte van enkele personen, waar het zijn makkers geldt, hetzij van het algemeen, waar het staten geldt?"

„Zeker."

„En verder. Hij zal in geen enkel opzicht trouweloos zijn, noch bij eeden, noch bij andere verbintenissen."

„Natuurlijk niet."

„En dan ook passen echtbreuk, plichtsverzaking tegenover ouders en verontachtzaming van goden aan ieder ander veel meer dan aan den rechtvaardige?"

„Dit ligt in de rede."

„En is nu niet van dit alles de oorzaak, dat elk van zijn zielsfactoren het zijne doet, zoowel wat betreft het heerschen als het beheerscht worden?"

„Dit is het geval en niets anders."

„Zoekt ge nu nog, dat de rechtvaardigheid iets anders zou zijn dan die kracht, die maakt, dat de menschen en de staten zoodanig zijn?"

„Neen bij Zeus, nu niet meer."

HOOFDSTUK XVII.

Een naar buiten zichtbaar beeld van de rechtvaardigheid trof men aan in den staat, waar ieder slechts zijn eigen taak vervulde. Dit beeld kan men nu overbrengen op de ziel, ook hare rechtvaardigheid bestaat hierin, dat iedere factor, in een juiste harmonie met de andere, de daaraan eigen taak volbrengt. Heerscht er tusschen de verschillende factoren geen overeenstemming, dan is de ziel onrechtvaardig.

„Dus is, wat we als een vermoeden uitspraken, [1]) onze droom geheel en al uitgekomen, dat wij n.l., zoodra wij onzen staat

1) p. 107, reg. 20 v. b.

gingen stichten, onder 't bestier van een god tot den oorsprong en het type van de rechtvaardigheid schenen gekomen te zijn?"

„Zonder eenigen twijfel."

„En dit was het dan ook, Glauco, waarom het, als een beeld van de rechtvaardigheid kon beschouwd worden, dat hij, die van nature voor het schoenmaken geschikt was, zich te recht met het schoenmakersvak had ingelaten, zonder zich met iets anders te bemoeien, en hij, die van nature voor het timmeren geschikt was, met het timmervak; en dat zelfde was het geval met de andere vakken."

„Blijkbaar."

„Inderdaad had dan ook, naar het schijnt, de rechtvaardigheid dat karakter en dat wel niet ten opzichte van ieders handeling naar buiten, maar ten opzichte van de werkelijk naar binnen gerichte handelingen, met betrekking tot hem zelven en zijn wezen. Dit kwam door niet toe te laten, dat eenige factor afzonderlijk in de ziel zich met een andere taak dan de zijne inliet, en dat hare „standen" (factoren) in elkaars functies zouden ingrijpen, maar in wezenlijkheid het hun eigenaardige zouden volbrengen, zichzelf beheerschen en in bedwang houden, een vriend van zichzelf worden, en de drie factoren onderling doen harmoniëeren, juist zooals de drie grondtonen van een accoord, [1]) de hoogste, de laagste en de middelste; en wanneer er soms andere elementen bijkwamen, die dan alle te vereenigen en volstrekt één geheel uit vele kleine deelen te doen ontstaan, als een behoorlijken en passenden vorm. Op die wijze moet de mensch handelen, hetzij men iets doet ten opzichte van het geld verdienen of ten opzichte van de lichaamsverzorging of ook ten opzichte van den staat of ten opzichte van overeenkomsten met bizondere personen, — terwijl men dan in al deze opzichten zulk een handeling als rechtvaardig en goed beschouwt en ook zoo noemt, die dezen zielstoestand handhaaft en mede laat van invloed zijn en verder voor wijsheid houdt (en ook zoo noemt) de wetenschap, die deze handeling leidt, doch als een onrechtvaardige handeling beschouwt, die welke dezen toestand opheft en als een gebrek aan wetenschap eindelijk, de meening, die deze laatste handeling leidt."

„In alle opzichten, Socrates, hebt ge gelijk."

„Nu verder. Als we beweerden, het wezen van den rechtvaardigen man, van den rechtvaardigen staat en van de recht-

---

1) Snaren van een lier: octaaf, bas, quint.

vaardigheid, die daarin [1]) voorkomt, zelve gevonden te hebben, zouden wij ons zeker ternauwernood vergissen."

„Neen, bij Zeus, waarlijk niet."

„Laten we het dan beweren."

„Goed."

HOOFDSTUK XVIII.

Hiermee is dus gevonden waarnaar eigenlijk gezocht werd. Om het wezen der rechtvaardigheid echter nog beter te kunnen begrijpen, wordt zij met de onrechtvaardigheid, die als een ziekte van de ziel kan beschouwd worden, vergeleken. Gezondheid van het lichaam is de harmonische samenwerking van al zijn deelen, zoo is het ook met de ziel: zijn hare deelen onderling in verzet, dan is zij ongezond, d. i. onrechtvaardig. Voelt men zich bij een gezonden toestand des lichaams behaaglijk, bij dien van de ziel is men gelukkig en tevens deugdzaam. Vanzelf blijkt hieruit het nut van de rechtvaardigheid. Wat nu verder het karakter van de ondeugd en de onrechtvaardigheid is, kan men het best leeren kennen. als men enkele staatsinrichtingen met elkaar vergelijkt.

„Dit zij dus zoo; maar hierna moeten we wel de onrechtvaardigheid aan een beschouwing onderwerpen."

„Dat is duidelijk."

„Zal die nu niet op hare beurt een verzet van die drie factoren zijn, een bemoeien met velerlei en vreemde zaken en een opstand van een zeker deel der ziel tegen haar geheel, zoodat dit dan heerscht? En toch past dit niet, omdat het veeleer van nature volstrekt behoort ondergeschikt te zijn aan den „stand" van het heerschende. Iets dergelijks, zullen we zeker zeggen, en een oproer en wanorde onder deze factoren is de **onrechtvaardigheid**, een zekere teugelloosheid, lafhartigheid, gebrek aan kennis en om 't in het kort te zeggen, zij is allerlei slechtheid."

„Dat is zij juist."

„Dus is ook het onrecht doen en het onrechtvaardig zijn en aan den anderen kant het rechtvaardig handelen, is dit alles, vraag ik, reeds helder en duidelijk, indien wij de onrechtvaardigheid en de rechtvaardigheid kennen?"

„Waarom vraagt ge dat?"

„Omdat die begrippen juist in niets verschillen van het gezonde en het zieke; met dien verstande evenwel, dat het

---

1) In den mensch en in den staat.

eene met betrekking tot het lichaam, het andere met die tot de ziel gezegd wordt."

„Hoe zoo?"

„Wat gezond is heeft gezondheid tot effect, wat ziek is ziekte."

„Zeker."

„En heeft het rechtvaardig handelen dan ook niet rechtvaardigheid tot effect en onrecht doen onrechtvaardigheid?"

„Noodzakelijkerwijze."

„Nu bestaat het effect van gezondheid hierin, dat er bij de deelen van het lichaam onderling een natuurlijke verhouding voorkomt ten opzichte van het heerschen en het beheerscht worden, dat van ziekte hierin, dat, tegen de natuur in, het eene deel het andere beheerscht en er door beheerscht wordt."

„Ja, want dat is zoo."

„Zullen we nu verder ook niet zeggen, dat het effect van rechtvaardigheid hierin bestaat, dat er bij de deelen van de ziel onderling een natuurlijke verhouding voorkomt ten opzichte van het regeeren en het geregeerd te worden, dat van onrechtvaardigheid hierin, dat, tegen de natuur in, het eene deel het andere beheerscht en er door beheerscht wordt?"

„Ongetwijfeld."

„Deugd is dus, naar het schijnt, een zekere gezondheid, dat is een voortreffelijkheid en een goede toestand van de ziel, slechtheid een ziekte, dat is een schandelijke en zwakke toestand."

„Dat is zoo."

„En leiden nu niet goede handelingen tot het verwerven van deugd, schandelijke tot slechtheid?"

„Stellig."

„Nu rest ons nog te onderzoeken, of het soms nuttiger is rechtvaardig te handelen, goede daden te volbrengen en rechtvaardig te zijn — men moge daarbij al of niet voor anderen verborgen blijven — dan wel onrecht te doen en onrechtvaardig te zijn, ook al wordt men daarvoor niet gestraft noch door tuchtmiddelen beter."

„Maar, Socrates, het komt mij belachelijk voor, dit nu nog te onderzoeken, nu het een uitgemaakte zaak is, dat men, wanneer de natuur van het lichaam ten onder gaat, niet kan leven zelfs niet met behulp van alle spijzen en dranken en van allen rijkdom en alle heerschappij; en zal men dan, wanneer de natuur van ons levenselement in de war raakt en ten onder gaat, kunnen leven? En dit gebeurt indien men al het andere

doet wat men wil, behalve datgene, waardoor men van slechtheid en onrechtvaardigheid bevrijd wordt en tot het bezit van rechtvaardigheid en deugd komt, daar beide juist van dien aard bleken te zijn, zooals wij die in onze beschouwing opgemerkt hebben."

„Ja, het is inderdaad belachelijk. Maar ook al zijn we tot dit punt gekomen, vanwaar uit wij een zeer duidelijk overzicht hebben, dat het veronderstelde waar is, moeten we toch niet moede worden verder te gaan."

„Neen, bij Zeus, in het allerminst niet.

„Komt nu hierheen, opdat ge ook kunt zien, hoeveel soorten van slechtheid, zooals het mij toeschijnt, er zijn ; voor zoover ze dan een beschouwing waard zijn."

„Ik volg u, noem ze slechts."

„En waarlijk, als uit een observatiepost is het voor mij zichtbaar, nu we tot dit punt van onze redeneering gekomen zijn, dat er maar ééne soort van deugd bestaat, oneindig vele van slechtheid, waaronder vier ongeveer, die verdienen vermeld te worden."

„Hoe bedoelt ge dat?"

„Het schijnt, dat er evenveel soorten van zielen zijn, als soorten van staatsinrichtingen."

„Hoeveel dan?"

„Vijf soorten van de staatsinrichtingen en vijf van de ziel."

„Zeg mij welke dat zijn."

„Ik bedoel dat één soort van staatsinrichting zeker die zal zijn, welke wij hebben nagegaan en dat die met een dubbelen naam kan genoemd worden. Wanneer n.l. één man onder de regeeringspersonen in het bizonder optreedt, kan zoo'n staat een koninkrijk genoemd worden, indien meer, een aristrocratie."

„Dat is waar."

„Deze nu noem ik de eene soort. Want, noch als er meerderen, noch als er één in 't bizonder optrad, zouden zij iets van beteekenis aan de belangrijke staatswetten wijzigen, als ze slechts die opvoeding en die ontwikkeling hadden, die wij in onze beschouwing doorloopen hebben."

„Neen, want het is niet waarschijnlijk."

VIJFDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Adimantus noodigt Socrates uit om, alvorens verder te gaan, zijn meening omtrent de verhouding van vrouwen en gemeenschap van kinderen in den staat nader te ontvouwen.[1])

„Een dusdanigen staat en staatsinrichting noem ik goed en juist en (dien naam geef ik) ook aan een rechtvaardig man, maar slecht noem ik de andere en verkeerd ingericht, als n.l. de onze de juiste is met betrekking tot het bestuur van staten en den aard van het karakter eener individueele ziel. We kunnen vier soorten van slechtheid onderscheiden."

„Welke zijn die dan?"

„En ik was op het punt, ze een voor een te noemen, zooals ze mij toeschenen uit elkander voort te komen, maar Polemarchus — hij zat juist een weinigje van Adimantus verwijderd — strekte z'n hand uit en terwijl hij diens overkleed boven aan den schouder vatte, haalde hij hem naar zich toe, boog zich naar hem over en zeide hem iets in zijn oor, waarvan we niets opvingen dan het volgende: „Zullen we hem nu laten gaan, of wat zullen we doen?" „Neen, waarachtig niet," zei Adimantus reeds overluid. „Daarop vroeg ik: „Wien wil jelie liefst niet laten gaan? „U niet," zei hij. „Waarom *mij*

1) Plato's sexueele moraal, die het huwelijk uitsluitend opvat als beoogende het voortbrengen van goede en schoone menschen, kan ons, die ruim twintig eeuwen later leven, niet meer ten volle bevredigen. Toch kunnen wij niet nalaten de verheven gedachte, die aan zijn opvatting ten grondslag ligt, te bewonderen. Immers wat hij ermee bereiken wilde, was, niet hetgeen wij ons bij een huwelijk als het voornaamste voorstellen, maar het opwekken van het gevoel in een geheele generatie, dat deze door onverbreekbare banden aan een vorige is verbonden, het opofferen van de individueele ouderliefde aan de algemeene. Te recht heeft o. i. Aristoteles reeds opgemerkt, dat hij vreesde, dat ook dit doel niet bereikt zou worden: hij voorzag, dat het ouderlijk gevoel in intensiteit zou verliezen wat het in omvang won.

juist niet?" vroeg ik. „Het schijnt, dat gij u er gemakkelijk van wilt afmaken", zei hij, „en ons een heel brok en dat nog niet eens het minste van uwe redeneering ontfutselen, om het niet na te gaan, en dat gij meent, dat wij het niet merkten, toen gij ruw-weg zeidet, dat de verhouding van vrouwen en kinderen aan een ieder duidelijk was."[1]

„Zeide ik dat dan niet te recht, Adimantus?"

„Ja wel, maar dat dit juist is, behoeft nog, evenals het overige, een nader betoog, op welke wijze n.l. gij die gemeenschap bedoelt; want daarvan kunnen er vele bestaan. Ga dus die, welke gij bedoelt, niet met stilzwijgen voorbij. Want wij wachten reeds lang daarop, in de meening, dat gij wel over het voortbrengen van kinderen zoudt spreken, hoe men die moet verwekken, en als ze er zijn, moet opvoeden; hoe ge in 't algemeen deze gemeenschap van vrouwen en kinderen bedoelt. Want wij gelooven, dat er een staat veel, ja alles, aan gelegen is, of dit alles goed of niet goed geschiedt. Daar ge echter een anderen staat gingt beschouwen, voordat dit voldoende was uiteengezet, besloten wij, zooals ge gehoord hebt, u niet te laten gaan, voordat ge dit alles, evenals het overige zoudt hebben nagegaan."

„En ook mij", riep Glauco uit, „moet ge beschouwen als het met dat besluit eens zijnde."

„Gerust," zei Thrasymachus, „wees ervan overtuigd, dat dit ons aller gemeenschappelijk besluit is, Socrates."

HOOFDSTUK II.

Socrates willigt Adimantus' verzoek in, na eerst duidelijk op de groote bezwaren er van te hebben gewezen.

„Wat hebt gij gedaan door mij vast te houden! Wat een lange redeneering over den staat haalt ge weer op, alsof we nog aan het begin waren! Ik ten minste was al blij met de meening, dat ik die al was doorloopen en er meê tevreden als men dat zou laten rusten en gelden zooals het reeds gezegd werd. En terwijl gij dat nu weer op het tapijt haalt, beseft ge niet, welk een hoop redeneeringen gij te pas brengt. Ik zag dit toen wel in en liet ze weg, opdat zij voor ons geen te groot bezwaar zouden opleveren."

„Wat," vroeg Thrasymachus, „meent gij, dat wij allen met

---

1) Vgl. Boek IV, hoofdstuk III. Na zijn intermezzo zet Socrates eerst in het achtste boek zijn redeneering over de soorten van staten en zielen voort.

de hoop op gouden bergen te vinden nu zijn hier gekomen en niet veeleer om redeneeringen aan te hooren?"

„Jawel, maar dan toch niet al te lange."

„Maar, Socrates," zei Glauco, „de maat voor het hooren van zoodanige redeneeringen is voor menschen met gezond verstand hun geheele leven. Doch bekommer u nu maar niet om ons; word echter volstrekt niet moede naar uw goeddunken over hetgeen wij u vroegen, een beschouwing te geven, hoe voor onze wachters de gemeenschap betreffende vrouwen en kinderen en de opvoeding der laatsten, moet geregeld worden, zoolang ze nog jong zijn; die ligt toch tusschen den tijd hunner geboorte en dien der geestelijke ontwikkeling, en daaraan schijnen toch de grootste moeilijkheden verbonden. Tracht nu te zeggen, op welke wijze dat alles moet plaats vinden."

„Dat is niet gemakkelijk na te gaan, vriend. Want er komt veel bij te pas wat ge niet zoudt gelooven, nog veel meer dan bij hetgeen we vroeger hebben nagegaan. Men zou ook niet gelooven, dat hier over het bestaanbare gesproken wordt; evenmin zal men gelooven, indien het al kon plaats hebben dat, wat ik zeg en de wijze, die ik aangeef, het beste en ware is. Daarom koester ik een zekere vrees die dingen aan te raken, mijn beste vriend, opdat mijne redeneering geen vrome wensch blijke te zijn."

„Koester volstrekt geen vrees; want wij, die naar u zullen luisteren, zijn toch niet van gezond verstand ontbloot, ook niet ongeloovig, noch u ongenegen."[1])

„En ik vroeg: „Mijn waarde, zegt ge dit soms met de bedoeling om mij moed in te spreken?"

„Ja zeker."

„Dan bewerkt ge juist het tegendeel. Want als ik mijzelf vertrouwde en wist wat te moeten zeggen, dan kwam uw bemoediging van pas, want met verstandige en bevriende personen over de belangrijkste en aangenaamste dingen de waarheid te zeggen, is veilig en bemoedigend; maar als men zichzelf niet vertrouwt en, terwijl men aan het redeneeren is, bezig is te zoeken, zooals ik nu doe, dat is iets vreeswekkends en gevaarlijks, niet dat ik mij belachelijk maak — want dit is toch maar in scherts — maar dat ik van de waarheid afgegleden

---

1) Dit weet (de Platonische) Socrates ook wel en hij wil ook niets liever dan de vraag uitvoerig beantwoorden. Hij vindt het echter niet ongepast den ernst met scherts af te wisselen; vgl. pag. 113 noot 2 en p. 114 noot 1.

niet alleen zelf op den grond kom te liggen, maar ook u, mijn vrienden, in mijn val meesleep bij dingen, waarvan men 't allerminst mag afglijden. Ik bid dus tot Adrastéa [1]), o Glauco, om genade voor hetgeen ik ga zeggen. Want ik hoop toch, dat het een geringer misdaad is, wanneer men buiten zijn schuld iemands moordenaar wordt, dan wanneer men hem bedriegt in wat schoon, goed, rechtvaardig en met de wetten in overeenstemming is. Nu is het beter dit gevaar te loopen onder vijanden, dan onder vrienden, zoodat uwe troostwoorden geen doel treffen."

Toen moest Glauco lachen en zei: „Maar, Socrates, indien we door uwe redeneering in dwaling geraken, zullen we u laten loopen als aan den doodslag onschuldig en alsof ge ons niet bedrogen hadt. Spreek maar gerust."

„Goed, want als onschuldig wordt ook hij beschouwd, die daar [2]) zonder straf er af komt, zooals de wet luidt, en nu is het toch waarschijnlijk, dat, indien daar, die regel ook hier geldt."

„Zeg het dan en maak u daarover niet langer ongerust."

„Dan moet ik nu weer voor de tweede maal spreken over dingen, die ik zoo even misschien in geregelde volgorde had kunnen opnoemen. Maar het kan ook op deze manier wel goed zijn, dat wij, nadat de mannen hun stuk geheel afgespeeld hebben, ook dat der vrouwen laten afspelen, vooral nu gij ons daartoe aanspoort."

HOOFDSTUK III.

In het algemeen wordt bij de dieren het vrouwtje op dezelfde wijze verzorgd als het mannetje. Dus zou ook bij den mensch de vrouw op dezelfde wijze worden opgevoed en ontwikkeld als de man. Deze stelling zullen velen aanvankelijk wel dwaas vinden, doch bij nader inzicht zullen ook zij haar aannemen.

„Voor menschen toch, die van nature en door ontwikkeling van dien aard zijn, als wij dien hebben nagegaan, bestaat er volgens

---

1) A-drastéa = godin, die men niet kan ontloopen; later geïdentificeerd met Nemesis (wraakgodin).

2) Waar werkelijk zonder opzet doodslag begaan is. Dit is dus voor den rechterstoel van Adrastéa, want in dat geval sprak zij vrij. Hetzelfde idee lag in de staatswet. Wanneer iemand zonder opzet schuld aan eens anders dood was geworden, was het de taak der familie den gedoode te wreken. Zag men om de eene of andere reden hiervan af, of hield men hem, die den doodslag had gepleegd, voor onschuldig, dan liet de staat er zich niet verder mee in en de man was vrij. — Socrates redeneert nu aldus: indien iemand, die zonder opzet doodslag pleegde, volgens de uitspraak van Adrastéa voor onschuldig geldt, dan zal ook ik zeker in uwe oogen onschuldig bevonden worden, wanneer ik soms buiten mijn schuld niet in alle opzichten de waarheid zeg.

mijne meening geen ander juist bezit en gebruik van kinderen en vrouwen, dan dat zij die richting uitgaan, die ook wij in den beginne volgden. En wij hebben toch wel getracht in onze redeneering de mannen als tot wachters van een kudde te maken." [1])

„Ja."

„Moeten we nu denzelfden weg volgen en de kinderen op gelijke wijze laten geboren worden en opvoeden en moeten we dit overwegen of ons dit past of niet?"

„Hoe bedoelt ge dat?"

„Aldus. Nemen we aan, dat de wijfjes onder de wachthonden hetzelfde moeten medebewaken als de mannetjes doen, met hen moeten medejagen en alle overige handelingen gemeenschappelijk met hen verrichten, of dat zij binnenshuis moeten blijven als daartoe niet in staat, omdat zij jongen moeten voortbrengen en verzorgen, maar dat de eersten het werk moeten doen en in alle opzichten op de kudden passen?"

„Neen, zij moeten alles gemeenschappelijk doen, met dit verschil, dat wij de wijfjes als zwakker, de mannetjes als sterker beschouwen."

„En is het nu mogelijk, eenig dier tot hetzelfde doel als een ander te gebruiken, als men het niet dezelfde verzorging en dezelfde verpleging geeft?"

„Dat is niet mogelijk."

„Als we nu de vrouwen voor hetzelfde willen gebruiken als de mannen, dan moeten we haar ook hetzelfde leeren?"

„Ja."

„Nu werden de mannen toch in de muziek en in de gymnastiek opgevoed?"

„Ja."

„En nu moeten we dus ook de vrouwen in deze beide kunsten en in die van den oorlog opvoeden om ze voor dezelfde diensten te gebruiken?"

„Dat schijnt ten minste te volgen uit wat gij zegt."

„Misschien schijnt in vergelijking met de bestaande zeden veel aangaande hetgeen we nu zeggen wel belachelijk, als eens de practijk aan de theorie beantwoordde."

„Zeer zeker."

„En wat daarvan beschouwt gij als het belachelijkste? Natuurlijk dit, dat de vrouwen naakt in de oefenscholen met de mannen de gymnastiek beoefenen, niet alleen de jonge, maar

1) p. 116, reg. 5 v. o. vlgg.

ook de reeds oudere[1]), evenals thans de oude mannen in de gymnasiën (gymnastiseeren),[2]) omdat ze ondanks hun rimpels en hun minder aangenaam voorkomen gaarne aan de gymnastiek doen."

„Zeker, bij Zeus, want dat zou belachelijk schijnen, ten minste aan ónze toestanden getoetst."

„Dus, nu we onze redeneering eenmaal den vrijen loop hebben gelaten, moeten we voor de spotternijen van grappenmakers niet bang zijn, wat en van welken aard het ook moge zijn, wat ze tegen het tot stand komen van een dusdanige verandering zouden zeggen, zoowel ten opzichte van de gymnasiën als ten opzichte van de muziek en niet het minst ten opzichte van de hanteering van wapenen en het paardrijden?"

„Ge hebt gelijk."

„Maar nu we eenmaal begonnen zijn te spreken, moeten we ook door dik en dun met de wet voortgaan en hun (dien spotters) verzoeken hun gewoonte niet te volgen, maar eens ernstig te zijn, en hun daaraan herinneren, dat het nog niet zoo lang geleden is, dat 't aan de Grieken schandelijk en belachelijk toescheen, evenals nu nog den meesten barbaren, mannen naakt te zien. En toen de Cretensers het eerst met de gymnastische oefeningen begonnen en na hen de Lacedaemoniërs, stond het den toenmaligen spotvogels toch vrij, dat alles aan de kaak te stellen.[3]) Of denkt ge er niet zoo over?"

„Ja zeker."

„Maar toen het, geloof ik, in de practijk bleek, dat het beter was, de kleeren uit te trekken dan een deel van het lichaam te bedekken, verdween wat voor het oog belachelijk was, doordat men met voldoende bewijzen kon duidelijk maken wat het beste was en het bleek, dat diegene dwaas is, die iets anders voor belachelijk houdt dan wat slecht is en die de lachtlust tracht op te wekken, terwijl hij op iets anders zijn oog richt als iets lachwekkends dan op wat dwaas en slecht is en verder ook hij, die de een of andere zaak ernstig onder

---

1) Men is bij de Grieken eerder „oud" dan bij ons; iemand tusschen 45 en 60-jarigen leeftijd heet oude man (vrouw); op 60-jarigen leeftijd is men reeds een hoogbejaarde. Spoedig is men op „den drempel des ouderdoms" (Zie p. 51 noot 1).

2) Plaats voor lichaamsoefeningen.

3) Dit gebeurde vooral in de comedie. Zoo werd Socrates om zijn hoogdravende redeneeringen in Aristophanes' *Wolken* bespot. Een bespotting van de omstreeks dien tijd opkomende begrippen leverde dezelfde Aristophanes in zijn *Vrouwenparlement* (Door Dr. A. Halberstadt in het Nederlandsch vertaald; Amsterdam, Cohen Zonen, 1900.)

handen neemt, doch daarbij zijn oog richt op iets anders dan op het goede."

„Ja, zoo is het juist."

HOOFDSTUK IV.

Een gelijke opvoeding voor mannen en vrouwen is reeds daarom mogelijk, omdat het verschil in geslacht voor den staat geen beteekenis heeft; deze heeft slechts rekening te houden, met 't feit dat de vrouwen zwakker zijn dan de mannen.

„Vindt gij nu ook niet, dat wij in de eerste plaats het dienaangaande moeten eens zijn, of die gelijke opvoeding mogelijk is of niet? En moeten we niet twijfel opperen, indien iemand in scherts of ernst met ons daarover wil strijden, of de natuur der vrouw als menschelijk wezen toelaat, dat zij voor het geslacht der mannen als helpster kan optreden voor eenigen arbeid in 't algemeen of voor zelfs geen enkel werk, of voor het eene wel, voor 't andere niet? En moeten we dan ook niet uitmaken tot welke klasse de krijgskunde behoort? Zou nu niet iemand, die op deze manier, zooals waarschijnlijk is, het beste begin maakt, ook tot het beste einde komen?"

„Ja, dat zou al een zeer goed begin zijn."

„Keurt ge het nu goed, dat wij met ons zelf, ten behoeve van anderen, daarover strijden, opdat niet de stelling van de tegen-redeneering zonder eenige verdediging aangevallen worde?"

„Daarop heb ik niet tegen."

„Laten we dus te hunner verdediging het volgende zeggen: „Socrates en Glauco, anderen behoeven niet met u strijden, want gij zelf hebt bij het begin van de stichting van den staat, dien gij nu hebt gegrondvest, toegestemd, dat ieder individu naar zijn eigen natuur slechts één taak als zijn eigen moest volbrengen."[1]) „Dat hebben we toegestemd, zeker, en waarom ook niet?" „Is het nu niet waar, dat de vrouw van nature zeer veel van den man verschilt?" „Ja, zeker." „Dus behoort men ook aan elk geslacht een verschillenden arbeid op te leggen, die steeds met ieders eigen natuur overeenstemt?" „Natuurlijk?" „Maar hoe is het dan mogelijk, dat gij u nu niet hebt vergist, omdat ge iets zegt, wat met u zelf in strijd is, daar ge nu weer beweerdet, dat de mannen en de vrouwen

1) p. 109, reg. 17 v. b.

denzelfden arbeid moeten verrichten, hoewel zij toch een in de hoogste mate onderscheiden natuur hebben. „Zult ge nu, eigenaardige man, iets daartegen tot verdediging kunnen aanvoeren?"

„Zoo dadelijk niet heel gemakkelijk. Maar ik zal 't u verzoeken en ik verzoek u nu al, de verantwoording voor ons zelven, welke die dan ook moge zijn, uiteen te zetten."

„Dat is het nu, Glauco, en veel andere dergelijke bezwaren zijn het, die ik reeds lang voorzien had en waarom ik vrees en angst toonde, de wet aangaande het bezit en de opvoeding van vrouwen en kinderen aan te raken."

„Bij Zeus, het schijnt geen gemakkelijke zaak."

„Neen, want dat is het ook niet en aldus staat het ermee. Of iemand in een kleinen vijver gevallen is, of midden in de grootste zee, onafhankelijk daarvan moet hij toch altijd zwemmen."

„Ongetwijfeld."

„En moeten dan ook wij niet zwemmen en trachten ons uit de redeneering te redden, in de hoop, dat een dolfijn[1]) ons op zijn rug zal nemen of dat de een of ander wonderbaarlijke redding zal opdagen?"

„Waarschijnlijk wel."

„Welaan dan, misschien kunnen we ergens een uitweg vinden. Wij zijn het er dan over eens, dat de eene natuur dit, de andere dat werk moet doen, en dat die van de vrouw en die van den man verschillend zijn, maar nu zeggen we, dat die verschillende naturen hetzelfde werk moete doen. Brengt men dat niet als beschuldiging tegen ons in?"[2])

„Ja zeker."

„Waarlijk, Glauco, de kunst tegen alles iets te kunnen zeggen heeft een bizondere aantrekkingskracht."

„Hoe dat zoo?"

„Omdat het mij toeschijnt, dat velen zelfs tegen hun zin daarin vervallen en meenen, dat ze over een woord strijden en niet over een geheele gedachte, omdat ze datgene, waarover gesproken wordt, niet in begrippen kunnen onderscheiden en het dan vekeerd beschouwen, daar zij aan een woord blijven hangen. Zij blijven dan over het tegendeel van hetgeen gezegd

---

1) Een bekende voorstelling in de Grieksche fabelleer, voornamelijk van den zanger Arion verteld.

2) Dezen laatsten zin zegt Socrates eigenlijk niet tot Glauco, maar tot de gefingeerde personen, die zijn stelling aanvallen.

is voortredeneeren, terwijl zij altijd met elkander twisten en niet logisch met elkaar redeneeren."

„Zeker, dit treft men bij velen aan. Maar doelt dat nu ook op ons, ten opzichte van onze redeneering?"

„Ja, in hoogè mate! Het schijnt ten minste, dat wij tegen onzen zin in een *woorden*strijd verwikkeld zijn."

„Hoe zoo?"

„Met veel hardnekkigheid en twistziekte omtrent een woord hielden wij ons aan de stelling, dat ongelijke naturen ook ongelijk werk moesten doen; maar wij hebben op geen enkele wijze nagegaan, wat het begrip is van een verschillende en wat dat van eenzelfde natuur; en evenmin met het oog waarop wij toenmaals vaststelden, dat het werk voor de eene natuur dit, voor de andere dat is, terwijl wij aan dezelfde naturen hetzelfde werk gaven."

„'t Is waar, dat hebben we nog niet nagegaan."

„Derhalve moeten we naar het schijnt ons zelf afvragen, of de natuur van kaalkoppen en langharigen dezelfde is en niet een tegenovergestelde, en als we nu hebben toegestemd, dat het tegenovergestelde naturen zijn, moeten we, wanneer kaalkoppen schoenmakers zijn, niet toelaten, dat langharigen dit worden, of aan den anderen kant, wanneer langharigen het zijn, niet, dat anderen dit vak uitoefenen."

„Dat zou waarlijk belachelijk zijn."

„En is dit soms om een andere reden belachelijk dan daarom, omdat wij toen niet een volstrekt gelijke en verschillende natuur aannamen, maar wij slechts aan een begrip van verschil en gelijkheid vasthielden, voor zoover dat betrekking heeft op handelingen? Zoo zeiden wij b.v. dat een dokter en hij, die van nature voor medicus geschikt is, denzelfden aard hadden. Of zijt ge die meening niet toegedaan?"

„Ja zeker."

„En dat die aard verschillend is bij hem, die voor medicus, en bij hem, die voor timmerman geschikt is?"

„Ja, bepaald."

Voor het volgende zijn zeer lezenswaard de brochures van Prof. Hector Treub, *Coëducatie bij het Hooger Onderwijs (Amsterdam, 1898)*; Dr. A. Aletrino. *Naar aanleiding van* De Rijckere's *boek (Amsterdam zonder jaar), en* Prof. Treub en Prof. Winkler, *De Vrouw en de Studie (Haarlem 1890), waar ook de tegenstanders aan het woord zijn.*

HOOFDSTUK V.

Toch kunnen die bezwaren niet gehandhaafd worden, als men bedenkt, dat het wezenlijk verschil tusschen mannen en vrouwen slechts dit is, dat de vrouw van nature zwakker is, en dus het werk, dat haar mag worden opgelegd, slechts quantitatief van dat des mans mag verschillen. *(Omtrent de equivalentie van beide geslachten is in den jongsten tijd door deskundigen zooveel geschreven, dat het niet onze taak kan zijn Plato te verdedigen of te weerleggen. Bij eene beoordeeling bedenke men echter, dat deze zijn stelsel van ideaal-staat tot in de uiterste consequentie wilde doorvoeren en dat hij, als idealist. het onbereikbare gaarne als bereikbaar voorstelt. (vgl. pag. 174 noot 1.)*

„Dus als nu het blijkt, dat het geslacht der mannen en dat der vrouwen door hun aanleg voor een zekere kunst of eenig ander werk zeer geschikt zijn, zullen we dan niet zeggen, dat we die aan elk van beide geslachten toewijzen? Maar wanneer ze slechts hierin van elkaar blijken te verschillen, dat de vrouwen kinderen voortbrengen en de mannen haar bezitten, dan zullen we beweren, dat daardoor volstrekt nog niet bewezen is, dat de vrouw van den man ten opzichte van wat we daar noemden,[1]) verschilt, maar we zullen nog bij de meening blijven, dat onze wachters en hunne vrouwen hetzelfde werk moeten verrichten."

„Ja, en te recht."

„Dus zullen wij, nu dit vast staat, van hem, die het tegendeel beweert, eischen, dat hij ons aantoone, met betrekking tot welke kunst of welken arbeid, die er in den staat worden verricht, de natuur van een vrouw en die van een man niet dezelfde, maar een verschillende zijn."

„Dat is ten minste billijk."

„Misschien zou nu ook een ander wel zeggen, wat gij even te voren beweerdet, dat het niet gemakkelijk is, voor de vuist daarover te spreken, maar niet moeilijk na eenig overleg."[2])

„Dat zou kunnen."

„Vindt gij nu goed, dat we hem, die dit bezwaar opwerpt, verzoeken, ons te volgen? Misschien kunnen we hem aantoonen, dat er geen voor een vrouw bepaald eigen werk gevonden wordt, met betrekking tot het bestuur van een staat."

„Ja zeker."

„Welaan dan, zullen we tot hem zeggen, geef een antwoord:

---

1) n.l. ten opzichte van den aanleg voor een zekere kunst of werk.
2) Ouder gewoonte komt Socrates weer heel voorzichtig met zijn redeneering voor den dag.

Hebt ge soms dit bedoeld, dat de eene een goeden aanleg voor de eene zaak heeft, de ander een slechten, omdat de een gemakkelijk iets kan leeren en de ander met moeite? en omdat de een na weinig studie zeer vindingrijk is in hetgeen hij heeft geleerd en de ander na veel studie en oefening niet zou kunnen onthouden wat hij geleerd heeft? en omdat het lichaam van den een tegen geestelijken arbeid voldoende bestand is, dat van den ander zich daartegen verzet? Bepaalt ge nu wel naar iets anders dan naar deze gezichtspunten wie voor iets een goeden aanleg heeft en wie niet?

„Niemand zal iets anders beweren."

„Kunt ge nu eenige kunst, door menschen beoefend, opnoemen, waarin niet in al deze opzichten het geslacht der mannen boven dat der vrouwen staat? Of moeten we breedvoerig spreken over de weverskunst of over de bezigheid van bakken en koken, waarin het geslacht der vrouwen nog al heel wat schijnt te zijn; terwijl zij allerhartelijkst zouden worden uitgelachen, als ze daarin ten achter stonden?"

„Ge hebt gelijk, dat in 't algemeen, om zoo te zeggen, het eene geslacht het andere verre overtreft. Wel is waar zijn vele vrouwen in vele opzichten beter dan vele mannen, maar in 't geheel genomen is het zooals gij zegt."

„Dus, vriend, is er onder de soorten van werk, die in een staat te pas komen, geen enkel bizonder geschikt voor een vrouw, in zooverre zij vrouw is, noch voor een man, in zooverre hij man is, maar gelijkmatig zijn de natuurvermogens over beide geslachten verdeeld, en aan allerlei arbeid heeft de vrouw zoo goed als de man van nature deel, maar in alles is de vrouw een zwakker wezen dan de man."

„Ja, zeker."

„Moeten we nu aan de mannen alle werk opgedragen, aan de vrouwen geen enkel?"

„Hoe komt ge daarbij?"

„Maar we zullen, denk ik, toch wel zeggen, dat de eene vrouw voor dokter wel geschikt is, de andere niet; de eene muzikalen aanleg heeft, de ander voor muziek ongevoelig is?"

„Ja, dat ben ik met u eens."

„En dan ook, dat de eene geschikt is voor gymnastiek en den oorlog, de ander noch voor den oorlog noch voor de gymnastiek?"

„Dat zou ik denken."

„Nu is verder de eene begeerig naar wijsheid en is de ander daarvan afkeerig? en is niet de een moedig de ander laf?"

„Ook dat is zoo."

„En is nu ook niet de eene vrouw geschikt voor den wachtersdienst en de andere niet? Of hebben we niet een dergelijke natuurlijke geschiktheid ook voor de mannelijke wachters uitgekozen?"[1])

„Ja, bepaald."

„Dus zijn ook de natuurlijke aanleg van de vrouw en van den man dezelfde, waar het den wachtersdienst van den staat geldt, behalve dat die van de vrouw zwakker is, die van den man krachtiger." [2])

„Blijkbaar."

HOOFDSTUK VI.

Daarom moet er voor iederen man uit iederen stand een vrouw gekozen worden, die in aanleg en natuurlijke gaven met hem overeenkomt, d. i. dus de beste man moet de beste vrouw hebben, Daarvoor moeten ook de meisjes in de muziek en in de gymnastiek, als de eenige voortreffelijke methode, opgevoed en onderwezen worden. Men moet echter dit steeds in het oog houden, dat de vrouw een zwakker wezen is dan de man.

„Dus moeten we voor zulke mannen ook zulke vrouwen uitkiezen, opdat die met hen samen wonen en samen de wacht houden, daar zij hiertoe toch voldoende in staat en van nature met hen van een verwanten aanleg zijn?"

„Ja, zeker."

„En moeten we nu ook niet hetzelfde werk voor dezelfde naturen aanwijzen?"

„Ja."

„Dus zijn we als in een kringetje weer tot hetzelfde punt teruggekeerd[3]) en wij bekennen, dat het niet met de natuur in strijd is, wanneer we de vrouwen der wachters in de muziek en in de gymnastiek opvoeden."

„Zeker bekennen wij dat."

„Dus hebben we geen onmogelijke dingen of wat op vrome wenschen lijkt als wettelijke bepalingen vastgesteld, daar wij de wet juist gaven in overeenstemming met de natuur. Maar wat in strijd met het door ons voorgestelde geschiedt, dat gebeurt, naar het schijnt, veelmeer in strijd met de natuur."

„Ja."

---

1) Zie p. 171, vlg.
2) Wij volgen hier den tekst, zooals die door Ast is verbeterd.
3) Zie hoofdst. 2.

„Nu liep ons onderzoek toch hierover, of we die opvoeding mogelijk en de geschiktste konden noemen?"

„Inderdaad."

„En dat die bestaanbaar is, is nu uitgemaakt?"

„Ja."

„Dat zij ook de geschiktste is, moeten we hierna dan nog uitmaken."

„Dat is duidelijk."

„Maar opdat nu een vrouw geschikt zal worden voor den wachtersdienst, zal er voor de mannen en vrouwen geen verschillende opvoeding noodig zijn, voornamelijk nu die zich aan dezelfde natuur aanpast?"

„Bepaald niet."

„Welke meening hebt ge nu over het volgende?"

„Over wat dan?"

„Of ge bij u zelven hierover een meening hebt, vraag ik, of soms de eene man beter is dan de ander. Of oordeelt ge, dat allen gelijk zijn?"

„Geenszins."

„Denkt ge nu, dat in den staat, dien wij stichtten, de wachters, als ze een opvoeding hebben gekregen, zooals wij die hebben nagegaan, tot betere mannen zullen worden dan de schoenmakers, wanneer die in het schoenmakersvak opgevoed zijn?"

„Een gekke vraag."

„Dat kan ik me voorstellen. Maar zijn de wachters dan niet de besten van alle burgers?"

„Ja, verreweg."

„Zullen de vrouwelijke wachters dan ook niet de besten van de vrouwen zijn?"

„Ja, verreweg."

„En is er nu wel iets, dat voor een staat beter is dan dat de mannen en vrouwen zoo goed mogelijk worden?"

„Neen."

„En zal dit niet door de muziek en de gymnastiek bereikt worden, als die zoo worden toegepast als wij dat hebben nagegaan?"

„Ja, natuurlijk."

„Dus hebben we niet alleen wat uitvoerbaar is, maar ook wat voor den staat het beste is, als wet vastgesteld?"

„Zoo is het."

---

1) Socrates bedoelt niet iemand uit de groote hoop, uit het volk, maar een dichter der comedie, vlg. noot 4 van p. 224.

„Dus moeten dan ook de vrouwen der wachters hare kleeren uittrekken, daar zij zich in plaats daarvan met deugd moeten omgeven en moeten ze deelnemen aan den oorlog en aan andere wachtersdiensten voor den staat en niet iets anders doen. Hierbij moeten de lichtere diensten liever aan de vrouwen dan aan de mannen worden opgedragen, omdat haar geslacht zwakker is. Wanneer nu iemand om die vrouwen lacht, omdat zij naakt zijn, terwijl zij zich oefenen ter wille van het beste, dan „plukt hij de onrijpe vrucht van zijn wijsheid"[2]) omtrent wat belachelijk is, zonder klaarblijkelijk te weten waarom hij lacht, noch wat hij doet. Want zeer juist zegt men dit en men zal het ook blijven zeggen, dat wat nuttig is, schoon is, wat nadeelig is, leelijk."

„Bepaaldelijk."

HOOFDSTUK VII.

Gemeenschappelijk bezit van vrouwen moet er bestaan in dien zin, dat de overheden de in hunne oogen geschikte vrouwen voor de paring aanwijzen.

„Laten we nu zeggen, dat we dit eene als een golf ontvlucht zijn, terwijl we spraken over de wet aangaande de vrouwen. Dus werden wij niet geheel overstelpt, toen we aannamen, dat de mannelijke zoowel als de vrouwelijke wachters alle werk gemeenschappelijk moeten doen en dat daarentegen onze redeneering geen enkele tegenstrijdigheid bevat, nu ze loopt over wat bestaanbaar en nuttig is."

„Ja waarlijk, gij zijt aan geen kleine golf ontkomen."

„Maar toch zult ge zeggen, dat die niet groot was, als ge ziet welke daarachter aankomt."

„Wijs die dan aan."

„Na deze en al de vorige bepalingen volgt, naar ik meen, deze."

„Welke?"

„Dat al deze vrouwen gemeenschappelijk aan al deze mannen moeten behooren en dat niemand met een enkele als zijn eigen vrouw mag samenwonen. En dat aan den anderen kant ook de kinderen gemeenschappelijk bezit zijn en dat geen ouders

---

2) Een versregel aan een verloren geraakt gedicht van Pindarus ontleend.

mogen weten wie hun eigen kinderen zijn, noch kinderen wie hun ouders zijn."[1])

„Deze golf is nog veel grooter dan de vorige wat betreft het ongelooflijke ervan en met betrekking tot het bestaanbare en 't nuttige."

„Ik geloof niet, dat men althans over het nuttige ervan zou kunnen strijden, alsof het niet het hoogste goed zou zijn, de vrouwen en eveneens de kinderen als gemeenschappelijk bezit te beschouwen voor zoover het ten minste mogelijk is. Maar ik geloof juist, dat de grootste strijd over de mogelijkheid daarvan zou kunnen bestaan."

„Ja, over beide punten zou men zeer gegronden twijfel kunnen opperen."

„Gij spreekt van nut en mogelijkheid te zamen. Doch ik meende, dat ik mij van het laatste zou afgemaakt hebben, als gij het nuttige ervan ingezien hadt, en dat er mij nog overbleef te spreken of het andere idee uitvoerbaar is of niet."

„Maar het gelukte u niet, u er ongemerkt van af te maken, ge moet dus nog van beide zaken rekenschap geven."

„Ik zal de straf ondergaan. Maar dit genoegen moet ge mij doen ; laat ik eens pleizier hebben, zooals menschen dit door eigen toedoen plegen te smaken, die over niet veel denkvermogen kunnen beschikken en ereis alleen uit wandelen gaan. Want zulke lieden laten, nog voordat zij gevonden hebben, op welke wijze zij zullen krijgen wat zij begeeren, die vraag ter zijde, om zich maar niet moede te peinzen over de mogelijkheid ervan. Maar in de veronderstelling, dat zij reeds hebben wat zij wenschen, regelen zij wat verder noodig is, en met vreugde gaan ze na wat ze zullen doen, als ze het hebben, terwijl zij hunne toch al niet werkzamen geest nog luier maken. Nu ben ik ook al zoo een luie denker en ik verlang het peinzen over de mogelijkheid uit te stellen en die later te overwegen[2]), of het

---

1) Boek V, hoofdst. 17.

2) Er is onder de geleerden van vroegeren en lateren tijd veel over deze plaats gestreden. Sommigen nemen aan, dat Plato schertst en in allen geval zeker niet naar de letter moet worden opgevat (Schmelzer.) Toch kunnen wij ons niet onttrekken aan de gedachte, dat Plato, nu hij toch van een *ideaal-staat* sprak, zijn idealisme tot de uiterste consequentie wilde doorvoeren. Waar hij *liefde*, zooals wij die bedoelen, niet kende, streed hij niet lang tegen het denkbeeld, dat een man voor de eene vrouw volstrekt niet meer gevoelt dan voor een andere. Dezelfde idee paste hij op de kinderen toe. Van natuurlijk gevoel kon evenmin sprake zijn, waar de *logos* over het begeerlijke moet heerschen. — Ook Windelband, *Platon,* vat het hier behandelde in nuchtere beteekenis op. (3e Aufl. pag. 164 vlg.).

bestaanbaar is, maar in de veronderstelling, dat de zaak wel mogelijk is, zal ik, als gij het mij veroorlooft, nagaan, welke maatregelen de heerschers voor ons plan moeten nemen, en verder, of het zoowel voor den staat als voor de wachters het allernuttigst zou zijn, indien onze idee verwezenlijkt werd. Ik zal trachten, dit het eerst met u aan een beschouwing te onderwerpen en later de rest, als gij dat goed vindt."

„Maar ik vind het goed; vang uwe beschouwing aan."

„Ik geloof nu, dat als werkelijk de heerschers hunnen naam waardig zullen zijn en als de helpers den hunne eveneens zullen waardig zijn, dat dan de laatsten zullen willen doen wat hun gelast wordt, en de eersten niet alleen zelf aan de wetten zullen gehoorzamen maar daarnaar ook andere zullen maken, voor zoover wij hun dat kunnen toevertrouwen."

„Waarschijnlijk."

„En gij nu, hun wetgever, moet, evenals gij de mannen hebt uitgekozen, ook de vrouwen uitkiezen en die (telkens aan de mannen) toewijzen, voor zoover mogelijk zij met dezen van gelijken aanleg zijn. Nu zullen toch wel de mannen — daar men gemeenschappelijke woningen en maaltijden gebruikt, geen enkel persoon iets daarvan als zijn bizonder eigendom beschouwt en men dus onder elkaar is, ja, ook onderling verkeer heeft in de gymnasiën en bij andere gelegenheden — door een van nature ingeplante noodzakelijkheid tot gemeenschappelijken omgang gebracht worden. Of komt het u niet noodzakelijk voor wat ik zeg?

„Niet door een wiskundige noodzakelijkheid, maar door eene uit de hartstocht voorkomende, die nog krachtiger schijnt te werken, waar het geldt de groote massa te overreden en mee te sleepen."

HOOFDSTUK VIII.

Wanneer nu de mannen gezien hebben, welke vrouwen zij uit die, waarmee ze dagelijks omgaan, voor zich zullen kiezen, dan moeten de heerschers een zekere loting houden, die telkens de paren zal aanwijzen. Zoo zal er een geslacht ontstaan, berekend voor de moeilijke taak, die het wacht.

„Dat geloof ik ook. Maar nu dit zoo is, Glauco, is toch een omgang plegen in den wilde of het doen van wat dan ook in een staat van gelukkigen, in strijd met het goddelijk recht en de heerschers moeten zoo iets niet toelaten."

„Neen, dat is niet recht."

„Dan is het duidelijk, dat we nu naar vermogen de huwelijken zoo heilig mogelijk zullen maken, en heilig zijn toch die, welke voor den staat het nuttigst zijn.”

„Buiten eenigen twijfel.”

„Hoe zullen ze nu dan het nuttigst zijn? Zeg me dat, Glauco, want ik zie in uw huis jachthonden en zeer vele edele hanen. Hebt ge nu, bij Zeus, uw aandacht wel eens gevestigd op hun paren en voortteling?”

„Hoe bedoelt ge dat?”

„Zijn er nu niet in de eerste plaats onder deze, die toch alle van edel ras zijn, sommige die de beste zijn en worden er niet enkele beter dan de andere geboren?”

„Ja wel.”

„En laat ge nu alle zonder onderscheid paren, of zorgt ge dat de beste soorten jongen krijgen?”

„Neen, dat de beste ze krijgen.”

„Nu verder. En laat ge nu de jonge, de oude of die krachtig zijn het meest paren?”

„Die krachtig zijn.”

„En als nu niet op deze wijze wordt gepaard, dan gelooft ge toch wel, dat uw hanen- en hondenras sterk zal achteruitgaan?”

„Ja, natuurlijk.”

„En hoe is nu uwe meening over de paarden en de andere dieren? Soms, dat die in andere omstandigheden verkeeren?”

„Dat zou wel gek zijn.”

„Drommels, mijn beste vriend, wat zullen we de behoefte aan snuggere heerschers sterk gevoelen, als dat eveneens het geval is met het menschelijk geslacht.”

„Maar dat is werkelijk het geval; doch wat zou dat?”

„Dat zij noodzakelijk vele middelen moeten gebruiken. Wij meenen, dat voor lichamen, die geen geneesmiddelen noodig hebben, maar wel een dieet volgen, ook een minder bekwame arts voldoende is; maar wanneer men medicijnen moet gebruiken, beseft men, dat er behoefte bestaat aan een knappen dokter.”

„Dat is waar, maar met het oog waarop zegt ge dit?”

„Met het oog hierop. Het komt mij voor, dat onze heerschers tallooze leugentjes en bedriegerijtjes zullen moeten gebruiken ten nutte van hen, die zij besturen. We zeiden toch ergens dat al die dingen bij wijze van geneesmiddelen nuttig zijn.” [1])

„Ja, en met recht.”

---

1) p. 128, begin van hoofdst. 21 en p. 134. reg. 14 v. o.

„Nu zal wel bij het aangaan van huwelijken en het voortbrengen van kinderen, datgene wat ons recht toeschijnt, niet in de laatste plaats moeten gebeuren.”

„Waarom niet?”

„Uit hetgeen wij overeengekomen zijn volgt, dat de beste mannen zoo vaak mogelijk met de beste vrouwen moeten paren, maar de slechtste zoo min mogelijk met de slechtste, dat men de kinderen van de eersten moet verzorgen, die van de laatsten niet, als n.l. de kudde van zoo zuiver mogelijk ras zal zijn. En dit moet gebeuren zonder dat iemand, behalve de overheid, het merkt, als we hebben te zorgen dat de schare der wachters zoo min mogelijk tot opstand zal komen.”

„Zeer juist.”

„Dus moeten we bepaalde feestjes bij de wet verordenen, waarbij de we bruidjes en de bruigoms zullen te zamen brengen ook moeten er offers gebracht en liederen gedicht worden, door onze eigen dichters, toepasselijk op de huwelijken, die gesloten worden, vervaardigd. Het aantal der te sluiten huwelijken zullen we aan de heerschers overlaten, opdat zij het aantal mannen zoo veel mogelijk op eenzelfde hoogte houden, met het oog op oorlogen en ziekten en al dergelijke gevaren en opdat de staat — voor zoover onze krachten het kunnen verhinderen — niet te groot noch te klein worde.”

„Ja, juist.”

„Dus moeten we een soort bedriegende loten maken, opdat zoo'n minder bruikbare man in elk geval de schuld aan het toeval wijte en niet aan de heerschers.”

„Ja, dat zullen we zeker.”

HOOFDSTUK IX.

Er worden twee kinder-bewaarplaatsen (*crèches*) opgericht, een voor de gezonde kinderen en een voor de gebrekkige. Moeders en minnen moeten hen zoogen, zonder haar eigen kinderen te kennen.

„En we moeten aan diegenen onder de jonge mannen, die zich soms in den oorlog of anderszins mochten onderscheiden, geschenken en eereprijzen geven, zoowel andere als ook een veelvuldiger gelegenheid tot omgang met vrouwen, opdat dan tevens met gebruikmaking van een zeker voorwendsel zooveel mogelijk kinderen uit zoo iemand voortkomen.”

„Juist."

„En moeten nu niet de kinderen, die telkens geboren worden, worden toevertrouwd aan de overheden, die met hunne zorg zijn belast, mannen, vrouwen of van beiderlei geslacht? immers de ambten zijn toch wel gemeenschappelijk voor vrouwen en mannen?"

„Ja."

„En nu moeten ze, meen ik, de kinderen van de goeden nemen en ze naar de *crêche* bij minnen brengen, die op een zeker punt van den staat afzonderlijk wonen. Maar die kinderen van de slechten of wanneer er een gebrekkig kind van de andere burgers geboren wordt, moeten ze op een geheime en verborgen plaats wegstoppen, zooals dat behoort."

„Ja, als het geslacht der wachters geheel volmaakt moet zijn."

„En deze laatsten moeten dan ook voor hunne verpleging zorgen en de moeders, wanneer die volop melk hebben, naar de crêche brengen; terwijl zij op alle wijzen moeten voorkomen, dat een moeder haar eigen kind herkenne. Ook andere vrouwen, die nog zoogen kunnen, moeten ze beschikbaar stellen, als de eersten niet genoeg hebben. En nu moeten ze voornamelijk ook hiervoor zorgen, dat de vrouwen een matigen tijd zoogen, terwijl dezen het opofferen van nachtrust en verdere lasten aan minnen en voedstervrouwen moeten overlaten."

„Heel gemakkelijk maakt ge het kinderen grootbrengen voor de vrouwen der wachters."

„Ja, want dat behoort ook. Maar laten we vervolgens nagaan, wat we verder aan eėn beschouwing wenschten te onderwerpen; want we beweerden toch, dat kinderen moesten verwekt worden door hen, die in de kracht van hun leven zijn."

„Dat is waar."

„En zijt ge nu niet met mij van meening, dat gemiddeld de bloeitijd voor een vrouw twintig jaren duurt, voor een man dertig?"

„Hoe berekent ge dat?"

„Een vrouw, die met haar twintigste jaar huwt, kan tot haar veertigste voor den staat kinderen voortbrengen en een man, als hij den tijd van de krachtigste prikkeling achter den rug heeft, kan daarna tot aan zijn vijf-envijftigste jaar voor den staat kinderen kan verwekken."

„Dat is voor beiden althans de tijd van levenskracht, zoowel ten opzichte van het lichaam als van den geest."

„Dus, wanneer iemand ouder of jonger is dan dezen en aan de gemeenschappelijke paring wil meedoen, zullen we

dit een tegen goddelijk en menschelijk recht indruischend misdrijf noemen. Want hij verschaft den staat een kind, dat, wanneer men het niet merkt, geboren wordt, zonder dat daarvoor offers of gebeden zijn verricht, die de priesteressen en de priesters en de geheele staat bij elke huwelijksvoltrekking moeten verrichten, (van de goden afsmekende) dat uit goede burgers telkens betere en uit nuttige nog nuttiger kinderen worden geboren; maar dat is dan een kind in het geheim en door afschuwelijke onmatigheid verwekt."

„Juist."

„Nog gelde dezelfde wet, indien iemand van hen, die nog tot de paring zijn aangewezen, zonder dat de overheid haar toestemming verleent, een vrouw, die ook nog in den bloei des levens is, aanraakt. Want wij zullen beweren, dat zoo iemand in den staat een kind verwekt, dat onecht is, onwettig en zonder offerplechtigheid (in het leven geroepen)."

„Zeer juist."

„Maar wanneer nu de vrouwen en de mannen den leeftijd voor de paring bestemd te boven zijn, zullen we ieder, meen ik, de vrijheid laten om te paren met wie men wil, behalve met zijn dochter, zijn moeder, met zijn kleindochter en, in opgaande linie, dochter van zijn moeder; en aan den anderen kant ook aan de vrouwen (zullen wij de vrijheid laten om te paren, met wien zij willen), behalve met haar zoon, vader, en de zoons van dezen in afdalende en opklimmende linie. En nadat we dit alles dan vastgesteld hebben, moeten we voornamelijk daarvoor zorg dragen, dat ze geen kinderen ter wereld brengen als ze bevrucht zijn,[1]) maar wanneer de natuur dit toch noodzakelijk maakt, dat ze zich dan overtuigd houden, dat een dergelijk kind niet verzorgd wordt."

„Ook dit is zeer goed gezegd; maar hoe zullen vaders en dochters en de betrekkingen, waarvan ge zoo even hebt gesproken, elkander kunnen onderscheiden?"

„Dat is ook onmogelijk, maar ieder zal al de kinderen, die in de tiende of elfde maand na zijn eerste samenzijn met een vrouw geboren worden, voor zoover zij van het mannelijk geslacht zijn, als zijn zonen, voor zoover van het vrouwelijk, als zijn dochters beschouwen en dezen hem als hun vader. En volgens hetzelfde beginsel zal hij de nakomelingen van dezen als zijn kleinkinderen en de laatsten hen als hunne grootvaders en grootmoeders beschouwen. De kinderen, die

1) Door abortus op te wekken.

geboren zijn binnen de tijdsruimte, die wij als grens na het huwelijk hunner vaders en moeders vastgesteld hebben, zullen elkander als zusters en broeders beschouwen, zoodat zij[1], zooals we daar even zeiden, met elkander geen omgang mogen plegen. Maar wel kan de wet broeders met zusters laten samen zijn, wanneer het lot hun bij elkaar brengt en de Pythia[2]) bovendien aan hunne vereeniging haar zegel hecht."

„Zeer te recht."

HOOFDSTUK X.

Nu valt het niet te betwijfelen, of van een dergelijke gemeenschap is slechts een heilzame invloed te verwachten. Het zich één gevoelen in vóór- en tegenspoed bant tweedracht en leidt eindelijk tot een onverstoorbare eensgezindheid. Zeer treffend vergelijkt Socrates de verhouding van de afzonderlijke lichaamsdeelen tot het geheel ; heeft er één enkel pijn, dan wordt dit door het geheele lichaam als iets onaangenaams gevoeld.

„Deze en van dien aard is voor de wachters van onzen staat de gemeenschap van vrouwen en kinderen. Dat die nu ook met de verdere inrichting van onzen staat overeenstemt en daarvoor verreweg de beste is, moeten we nu nog door onze redeneering als vaststaand bewijzen. Of wat moeten we anders doen ?"

„Neen, bij Zeus, dat."

„En moeten we nu niet, om tot overeenstemming te komen, hiervan uitgaan, dat we ons zelf afvragen, wat wij als het hoogste goed met betrekking tot de inrichting van onzen staat moeten beschouwen, waarop afgaande de wetgever de wetten moet maken, en wat het grootste kwaad is ? en moeten we dan niet verder nagaan, of wat we nu aan een beschouwing hebben onderworpen ons tot het juiste spoor van het goede leidt, ons daarentegen van dat van het slechte afbrengt ?"

„In de eerste plaats."

„En kunnen we nu wel iets als een grooter kwaad voor onzen staat aanmerke en dan datgene, wat verdeeldheid bewerkt en hem tot vele in plaats van tot éénen maakt? Of is iets anders als het hoogste goed te beschouwen dan datgene, wat vereenigt en hem het karakter van een eenheid doet behouden ?"

---

1) d. i. grootouders met kleinkinderen.
2) Priesteres van den Delphischen Apollo, die de orakels gaf.

„Neen, dat kunnen we niet.”

„En vereenigt nu niet het deelen van genoegens en smarten, ik bedoel wanneer alle burgers zich over het ontstaan en verdwijnen van dezelfde dingen zooveel mogelijk gelijkelijk verheugen en bedroeven?”

„Ja, zeker.”

„Het afzonderlijk-gevoelen van dergelijke dingen veroorzaakt scheiding, ik bedoel wanneer de eenen zeer somber, de anderen zeer blij te moede zijn bij dezelfde omstandigheden van den staat en van zijne burgers in 't bizonder.”

„Ja, dat is ook zoo.”

„En komt iets dergelijks niet hieruit voort, dat in den staat de volgende uitdrukkingen „het mijn” en „het niet-mijn”niet als eenzelfde gedachte worden uitgesproken? en evenmin de uitdrukking „van een ander?”

„Ja, zeker.”

„En is *die* staat nu niet het best ingericht, waarin de meesten ten opzichte van dezelfde zaken met dezelfde gedachte de uitdrukkingen „het mijn” en „het niet-mijn” gebruiken?

„Ja, verreweg.”

„En (is dan ook niet die staat het best ingericht,) welke zeer veel overeenkomst heeft met één enkel mensch? Ik bedoel in dit opzicht, wanneer soms van iemand onzer een vinger zeer doet, dat dan de nauwe gemeenschap, die tusschen lichaam en ziel bestaat, de gewaarwording, op bevel van het in de ziel heerschende element, (over het geheele lichaam) verspreidt en doet gevoelen; zoodat dit als een geheel te gelijk smart ondervindt, wanneer een deel ervan ziek is. Daarom zeggen wij dan ook, „**iemand** *heeft pijn aan zijn* **vinger**.” En ook ten opzichte van onverschillig welk ander deel van het menschelijk lichaam geldt dezelfde redeneering, hetzij ten opzichte van smart, wanneer een deel ziek is, of ten opzichte van vreugde, wanneer het herstellende is.”

„Zeker geldt daaromtrent dezelfde redeneering. En ook wat ge vraagt is waar: de best ingerichte staat heeft daarmee de meeste overeenkomst.”

„Dus meen ik, dat, wanneer éénen der burgers iets goeds of iets kwaads overkomt, een dergelijke staat zal zeggen, dat dit lot het zijne is. En hij zal als geheel met dien man zich verheugen of smart gevoelen.”

„Dat is noodzakelijk, ten minste voor een staat met goede wetten.”

HOOFDSTUK XI.

Bestuurders en burgers beschouwen elkaar als broeders ; voor een eenigszins aanstoot gevenden naam is geen plaats. Eensgezindheid bestaat er dus aan den eenen kant tusschen de regeeringspersonen onderling, dus zal er een eeuwige vrede heerschen.

„Het zal wel tijd zijn, dat wij weer tot onzen eigen staat terugkeeren, nagaan, of wat we beredeneerd hebben daarin voorkomt en zien, of zich dat in den onze het meest voordoet of ook in een anderen in hooger mate."

„Nu, dat moeten we doen."

„Zeg me dan, onderscheidt men niet in andere staten regeering en volk en dan ook niet zoo in den onze?"

„Ja."

„En allen noemen elkaar toch „burgers"?"

„Hoe anders?"

„Maar hoe noemt het volk nu in de andere staten de regeeringspersonen, behalve „burgers"?"

„In de meeste „onbeperkte heerschers," in democratische met den naam „overheid".

„En hoe noemt het volk hen in onzen staat? Hoe noemt het de regeeringspersonen, behalve „burgers?"

„Redders" en „helpers."

„En hoe noemen zij het volk?"

„Loongevers" en „onderhouders."

„En hoe noemen in de andere staten de regeeringspersonen het volk?"

„Slaven."

„En hoe de noemen daar regeeringspersonen elkander?"

„Mede-regeeringsambtenaren."

„En hoe noemen zij elkaar in onzen staat?"

„Mede-wachters."

„En zoudt ge me nu ook van de regeeringspersonen in de andere staten kunnen zeggen, of ze soms iemand van hun mede-ambtenaren als een familielid beschouwen, een ander als een vreemde?"

„Ja, vele voorbeelden kan ik daarvan noemen."

„En nu beschouwt men toch zijn familieleden als personen, die met ons in nauwe betrekking staan en noemt ze ook de zijnen, maar den vreemde beschouwen wij als zonder eenige betrekking tot ons zelven staande?"

„Juist."

„En hoe zou het nu zijn bij uwe wachters? Zou er iemand onder hen kunnen meenen, dat een van zijn mede-wachters hem vreemd is en zou hij hem een vreemde kunnen noemen?”

„Volstrekt niet. Want omtrent ieder, dien men aantreft, zal men meenen of met een vader, of met een zoon, of met een dochter, of met kleinkinderen of grootouders te doen te hebben.”

„Dat zegt ge zeer te recht. Maar zeg me ook nog het volgende: Zult ge hun een verwantschap slechts naar den *naam* bij de wet voorschrijven? Of ook, dat zij al hunne handelingen in overeenstemming met dien naam moeten verrichten; dat zij b.v. tegenover hunne vaders, al wat de wet aangaande vaderlijken eerbied, verzorging en verplichte gehoorzaamheid, waar het ouders geldt, voorschrijft, moeten doen? Gebeurt dat niet, dan zullen hun noch goden noch menschen eenig goeds bewijzen, want dan doen zij iets wat zoowel tegen het goddelijk als tegen het menschelijk recht strijdt. En zullen nu deze of andere namen uit den mond van alle burgers den kinderen van de vroegste jeugd af in de ooren klinken, zoowel met betrekking tot hunne vaders — ik bedoel die, welke men hun als zoodanig zal aanwijzen — als met betrekking tot andere familieleden?”

„Neen, deze. Want het zou belachelijk zijn, als zij zonder hunne daden daarnaar te richten, van die namen hun mond slechts vol hadden.”

„Dus zal, wanneer het iemand goed of slecht gaat, de uitdrukking, die we zoo even noemden, in onzen staat het meest van alle als uit éénen mond weerklinken: ik bedoel die als: „mij gaat het goed” of „mij gaat het slecht.”

„Dat is zeer waar.”

„En nu zeiden we toch ook, dat ten gevolge van deze overtuiging en deze uitdrukking, genoegens en smarten gemeenschappelijk zouden zijn?”

„Ja, en dat beweren we te recht.”

„En zullen onze burgers nu niet het meest daaraan deelnemen wat ieder „het mijne” zal noemen? En als ze dat als iets gemeenschappelijks beschouwen, zullen ze toch ook aan elkaars verdriet en genoegen het meest deel hebben?”

„Ja, verreweg.”

„En is hiervan nu niet de oorzaak, behalve de algemeene staatsinrichting, het voor de wachters gemeenschappelijke bezit van vrouwen en kinderen?”

„Ja zeker, van alle andere oorzaken het meest.”

HOOFDSTUK XII.

Daar alles gemeenschappelijk is, zal men niet kunnen begeeren wat aan een ander toebehoort; aanklachten en processen zullen dus ook niet voorkomen [1]). Evenmin zal er armoede of nood worden gevonden.

„Maar waarlijk, dat die verhoudingen het hoogste goed voor een staat zijn, waren we toch eens, toen we een goed ingerichten staat met de verhouding van een lichaam tot zijne deelen, waar het smart en vreugde geldt, vergeleken." [2])

„Ja, en te recht waren we het daarover eens."

„Nu is 't toch duidelijk, dat het voor de wachters gemeenschappelijke bezit van vrouwen en kinderen de oorzaak van het hoogste goed in onzen staat is."

„Ja, en dat in hooge mate."

„En nu blijven we dan toch ook bij wat we vroeger zeiden. Immers we beweerden ergens,[3]) dat de wachters noch eigen huizen, noch land, noch eenig ander bezit mochten hebben, doch hun onderhoud van de anderen moesten krijgen als loon voor hun wachtersdiensten en dat allen dit loon gemeenschappelijk moesten verteren, als ze wachters in den waren zin des woords zouden zijn."

„Juist."

„En maakt hen dan niet wat ik daar nu zeg, ik bedoel wat ik vroeger ook al besproken heb en wat ik daar even nog zeide, nog meer tot werkelijke wachters? En belet dit niet, dat de staat vaneengescheurd wordt? Doch dat zal juist gebeuren als niet een ieder hetzelfde „het mijne" noemt, maar de een dit, de ander dat en als de een naar zijn eigen huis sleept wat hij, zonder dat de anderen daaraan deel hebben, kan bezitten, een ander weer iets naar zijn eigen huis, alsof dat een afzonderlijk bezit was, een derde vrouwen en kinderen niet als gemeenschappelijk beschouwt. Daarbij bemerken ze dan, dat vreugde en smart slechts door de enkele personen gevoeld worden. Daarentegen streven de onzen door die ééne uitdrukking, welke het gemeenschappelijk bezit aanduidt, naar hetzelfde doel, zoodat ze naar beste krachten allen gelijkelijk smart en genoegen ondervinden."

„Dat is volkomen waar."

---

1) Vgl. p. 159 noot 1.
2) p. 240. reg. 10 v. b.
3) p. 175, reg. 13 v. o.

„Nu verder. Processen en wederzijdsche aanklachten zullen, om zoo te zeggen, uit hunne verhoudingen niet voorkomen, daar niemand iets anders dan zijn lichaam als eigendom en al het andere als iets gemeenschappelijks bezit. Om die reden zal er bij hen geen tweedracht worden gevonden, want om het bezit van geld of van kinderen of van verwanten geraken de menschen in onderlinge vijandschap."

„Het is bepaald noodzakelijk, dat ze van dergelijke dingen bevrijd blijven."

„En verder zullen er zeker bij hen ook geen processen over gewelddadige handelingen of aanrandingen van den goeden naam voorkomen. We mogen 't toch wel als iets schoons en rechtvaardigs beschouwen, wanneer personen van gelijken leeftijd elkander helpen, daar we hun toch ook voorschrijven voor hun lichaam de noodige zorg te dragen."

„Dat is waar."

„Ook vindt deze wet nog de volgende goede toepassing: als soms de een op den ander vertoornd wordt en hij zijn drift aan hem koelt, zal hij minder tot heftiger tweespalt komen."

„Ja zeker."

„Nu zullen de ouderen ook de opdracht hebben over alle jongeren te heerschen en hen te bestraffen.

„Dat is duidelijk."

„En verder, een jongere zal niet trachten, als de heerschers het hem niet gelasten, aan een oudere ooit iets kwaads te doen of hem te slaan, zooals ook niet waarschijnlijk is. Ja, ik geloof, dat hij een oudere ook in geen ander opzicht met minachting zal behandelen. Want dat kunnen twee wachters voldoende verhinderen, n.l. vrees en ontzag; dit laatste, omdat het hem weerhoudt personen, die hij als zijn ouders beschouwt, aan te raken, het eerste, omdat de anderen hem, dien hij kwaad doet, kunnen te hulp komen, de eenen als zijn zonen,de anderen als zijn broeders, weer anderen als zijn vaders."

„Ja, zoo zal het ook gebeuren."

„Dan zullen toch door den invloed van deze wetten de menschen den vrede onder elkaar bewaren?"

„Ja, in hooge mate."

„Inderdaad, wanneer de jongeren onderling den vrede bewaren, is het niet te duchten, dat de overige burgers tegen hen of tegen elkaar in opstand komen."

„Neen, waarlijk niet."

„Omdat ik het niet passend vind, weerhoud ik mij over die zeer onbeduidende onaangenaamheden te spreken, waarvan zij

ook nog bevrijd zullen blijven. Ik bedoel vleierij van armen tegenover rijken, last en verdriet, waarmee men anders bij het opvoeden van kinderen en het zaken doen te kampen heeft, omdat men daarvoor noodzakelijk slaven moet op na houden. Want dan leenen ze geld en ontkennen het geleend te hebben, en, wanneer ze het onverschillig op welke wijze zich verschaft hebben, geven ze het aan vrouwen en slaven in bewaring met de opdracht het te besturen. Verder, vriend, zullen zij alle verdere lasten, in onze oogen van geen beteekenis[1]), nietig en niet de moeite waard om erover te spreken, ook niet eens hebben."

„Ja, want dat is zelfs voor een blinde duidelijk."

HOOFDSTUK XIII.

De wachters van den Ideaal-staat zijn de allergelukkigste menschen; de eer, die hun te beurt valt, overtreft die der overwinnaars van Olympia.

„Van al dergelijke lasten vrij, zullen ze een nog gelukkiger leven leiden dan het reeds zeer gelukkige leven der Olympionieken.[2])

„Hoe zoo?"

„Want deze laatsten smaken maar een klein deel van het geluk, dat den eersten te beurt valt. Van dezen toch is de overwinning schitterender en het onderhoud uit de staatskas kostbaarder.[3]) Want de overwinning, die zij behalen, strekt tevens tot behoud van den geheelen staat; met hun onderhoud en verder met alles, waaraan hun leven behoefte heeft, worden zij zelf en hunne kinderen beloond. Verder krijgen zij van hun staat bij hun leven eergeschenken en erlangen bij hun dood een waardige begrafenis."

„Ja, dat zijn zeer schitterende eerbewijzen."

„Herinnert gij u nog, hoe wij bij onze vorige redeneering door de tegenwerping van ik weet niet meer wien werden uit het veld geslagen, die beweerde, dat wij de wachters

---

1) De tekst van het oorspronkelijke staat niet vast.

2) Om de vier jaren werden er in de vlakte van Olympia spelen en gymnastische wedstrijden gehouden. Hij, die overwon, was een Olympioniek en werd door de schitterendste eerbewijzen gevierd.

3) De Olympionieken *aten* slechts op kosten van den staat in het prytaneum, het gebouw, waarin de hoogste staatsambtenaren spijzigden De wachters hebben hun *geheele* onderhoud van den staat. Zie p. 175.

niet gelukkig maakten, daar zij juist niets bezaten, hoewel zij de bezittingen der burgers *konden* hebben? En wij antwoordden toen, dat wij, als de gelegenheid zich voordeed, dat wel op nieuw aan een beschouwing zouden onderwerpen, maar voorloopig de wachters slechts tot wachters maakten en den staat zoo gelukkig, als we daartoe in staat waren, terwijl wij daarbij volstrekt niet op 't oog hadden, het geluk van één enkelen stand daarin te bevorderen."

„Dat herinner ik mij."

„Hoe oordeelt ge dan nu? Schijnt het u toe, dat het leven onzer wachters, dat toch veel heerlijker en beter dan dat der Olympionieken bleek te zijn, in eenig opzicht te vergelijken is met het leven der schoenmakers of van onverschillig welke handwerkslieden of landbouwers?"

„Neen, dat schijnt mij niet toe."

„Maar inderdaad, het is billijk hier te herhalen wat ik vroeger gezegd heb,[1]) dat, als de wachter eens op *die* wijze wil gelukkig worden, dat hij niet meer wachter wil blijven, of een zoo matig en kalm leven, door ons als het beste aangewezen, hem niet langer bevalt, maar een dwaas en kinderachtig idee, van wat hij geluk noemt, in hem opkomt en hem aanzet alles wat er in den staat gevonden wordt, tot zijn eigendom te maken, dan zal hij erkennen, dat Hesiodus als een werkelijk wijs man heeft gezegd:

„hoe het halfje meer en beter is dan 't heel."[2])

„Als hij mij om raad vraagt, zal hij bij de hem voorgeschreven levenswijze blijven."

„Stemt ge dus toe, dat — zooals we hebben nagegaan — de vrouwen gemeenschappelijk met de mannen moeten worden opgevoed, kinderen grootbrengen en de overige burgers met hen moeten bewaken en dat zij, hetzij dat ze in de stad blijven of ten oorlog uittrekken, gelijk wachthonden samen moeten de wacht houden en op jacht gaan en alles, in alle opzichten, zoo goed dat mogelijk is, met de mannen moeten verrichten? Eindelijk dat zij, wanneer ze dit doen, 't best zullen handelen en niet tegen de natuur van de vrouw in vergelijking met die van den man, voor zoover het in den aard ligt met elkander samen te werken, handelen?"

„Ja, dat stem ik toe."

---

1) p. 176 reg. 11 v. b.
2) vs. 40.

HOOFDSTUK XIV.

Indien een veldtocht noodig is, moeten de volwassen kinderen meegaan, opdat zij den krijgsdienst practisch leeren en door hunne aanwezigheid hun vaders tot moed en flinkheid opwekken. Verder moeten ze onder leiding van knappe meesters al vroeg de rijkunst leeren, opdat zij zich vlug te paard kunnen bewegen. Eindelijk moeten ze toezien dat de lafhartige zijn verdiende straf krijgt doch de dappere beloond en geëerd wordt.

„Rest ons nu niet nog tevens uiteen te zetten, dat het bij de menschen evengoed als bij de andere levende wezens mogelijk is, die gemeenschap toe te passen en na te gaan, in hoeverre dat mogelijk is?"

„Ge waart me voor te zeggen, wat ik juist wou vragen."

„Wat nu de aangelegenheden van den oorlog betreft, is het naar mijne meening duidelijk, op welke wijze zij dien moeten voeren, niet waar?"

„Hoe dan?"

„Zij moeten gemeenschappelijk te velde trekken en bovendien die kinderen, welke volwassen zijn, in den oorlog medenemen, opdat zij evenals de kinderen van andere handwerkslieden datgene zien, wat zij, als hun tijd gekomen is, moeten in practijk brengen. Behalve nog, dat ze toezien, moeten ze bij alles wat voor den oorlog noodig is, bijstaan, hun diensten verleenen en hun vaders en moeders een handje helpen. Of hebt ge niet bij de andere vakken opgemerkt, dat b.v. de kinderen van de pottenbakkers een langen tijd behulpzaam zijn en toekijken, voordat zij het pottenbakken ter hand nemen?"

„Ja, zeker."

„En moeten dezen dan met meer zorg hun kinderen hun vak leeren dan de wachters, door hun te laten ondervinden en zien wat kan voorkomen?"

„Dat zou waarlijk belachelijk zijn."

„Maar het is toch waar, dat alle dieren dapperder strijden, wanneer ze hunne jongen bij zich zien."

„Zeker. Maar toch is het gevaar niet gering, Socrates, dat de wachters, zooals het in den oorlog gaat, met zich zelf ook hunne kinderen ten gronde richten, waardoor zij het dan voor de overige burgers onmogelijk maken, er ooit weer bovenop te komen."

„Dat moet ik toestemmen, maar, om dit op den voorgrond te stellen, meent ge, dat men maatregelen moet nemen, om hen voor altijd buiten gevaar te houden?"

„Neen, dat niet.”

„Dan verder. Als men hen dan toch aan gevaar moet blootstellen, moet het dan niet daar zijn, waar zij door hun succes beter worden?”

„Ja, natuurlijk.”

„Maar acht gij het dan van een gering belang en niet veeleer het gevaar wel waard, dat kinderen, die voor den krijgsdienst worden opgeleid, al of niet zien wat er in den oorlog voorvalt?”

„Integendeel, dat acht ik van het grootste gewicht.”

„Dus moeten we wel maatregelen treffen, de kinderen tot toeschouwers in den oorlog te maken, doch moeten we daarbij voor hunne veiligheid zorgen. Zoo zal het toch wel goed zijn. Niet waar.”

„Ja.”

„Vooreerst zullen nu hunne vaders, voor zoover dit bij menschen mogelijk is, niet onbedreven maar goed op de hoogte zijn, om te beslissen welke tochten wel en welke niet gevaarlijk schijnen.”

„Natuurlijk.”

„Dus moeten ze hen naar de laatste meenemen, naar de eerste niet.”

„Precies.”

„En verder moeten ze geen ongeschikte leiders over hen aanstellen, maar dezulke, die door ondervinding en leeftijd geschikte aanvoerders en leermeesters kunnen zijn.”

„Zeker, want zoo behoort het.”

„Maar we moeten ons niet verhelen, dat menigeen, tegen zijn verwachting in, allerlei rampen zijn overkomen.”

„Ja, buiten twijfel.”

„Met het oog hierop, vriend, moeten we de kinderen zoo vroeg mogelijk van vleugels voorzien, dan kunnen ze, als het noodig is, vliegend ontkomen.”

„Hoe bedoelt ge dat?”

„Ze moeten zoo vroeg mogelijk leeren paardrijden en, als ze daarmee op de hoogte zijn, te paard in den strijd meegenomen worden om toe te zien; natuurlijk niet op vurige en strijdlustige paarden, maar op zoo vlugge en makke als ze krijgen kunnen. Want zoo zullen ze het best zien wat eens hunne taak zal worden en, als de nood dringt, zullen ze zoo op de veiligste manier gered worden, doordat ze onder oudere leiders meegaan.”

„Het komt me voor, dat ge gelijk hebt.”

„Hoe staat het nu verder met den dienst zelf? Hoe moeten

de soldaten zich tegenover elkaar en tegenover hunne vijanden gedragen? Heb ik daaromtrent een goede meening, of niet?"

„Zeg me dan welke die is."

„Moet men niet hem, die het gelid verlaat, zijn wapenen wegwerpt of iets van dien aard doet, tot straf voor zijn lafheid tot handwerksman of tot landbouwer verlagen?"

„Ja zeker."

„En moet men niet hem, die door de vijanden levend is gevangen genomen, hun als een geschenk laten behouden, om met hunnen buit naar willekeur te handelen?"

„Ongetwijfeld."

„Denkt ge daarentegen niet, dat zij, die zich dapper gedragen en succes gehad hebben, nog tijdens den veldtocht door de hun vergezellende jongelingen, ja, door ieder op zijn beurt, moeten bekranst worden? Of moet dit soms niet gebeuren?"

„Ja, ik denk het wel."

„En moet men hun dan niet de hand drukken?"

„Ja, ook."

„Maar ik geloof, dat gij de volgende meening niet zijt toegedaan?"

„Welke is die dan?"

„Dat (de overwinnaars) ieder moeten kussen en door ieder moeten gekust worden."

„Ja, juist in de eerste plaats. Zelfs vul ik de wet nog hiermee aan, dat het, zoolang de veldtocht duurt, aan niemand mag vrijstaan, zich aan hen te onttrekken, wanneer zij iemands vriendschap wenschen. Want juist zal men, als men een nauwer verhouding met een man of met een vrouw begeert, zich meer inspannen om later den prijs der overwinning weg te dragen."

„Juist. En we hebben reeds gezegd,[1]) dat zij, die zich dapper betoonen, vaker dan de anderen de gelegenheid moeten hebben tot echtelijk samenzijn, dat hun veel vaker dan de overigen daarvoor de keus moet gelaten worden, opdat zij zich zooveel mogelijk vermenigvuldigen."

„Zoo is het."

1) p. 236, begin hoofdstuk 9.

HOOFDSTUK XV.

Verder moet hun, die op het veld van eer zijn gevallen, de grootste hulde worden bewezen. Eindelijk moet men niet alleen liefde betoonen jegens zijn medeburgers, maar ook zijn vijanden met de grootste verdraagzaamheid behandelen en bedenken, dat ook zij menschen zijn. (*Door deze stelling, die onze godsdienstige moraal nadert, toont Plato zich een gunstige uitzondering op zijn stamgenooten, die meenden, dat de deugd van een braaf man hierin bestond, dat hij zijn vrienden zooveel mogelijk goed, maar zijn vijanden zooveel mogelijk kwaad moest doen.*) [1]) Lijken zijn onschendbaar, omdat de doode niet meer als een vijand is te beschouwen.

„Verder is het billijk, dat wij de jonge mannen, die zich dapper onderscheiden hebben, naar de door Homerus aangegeven wijze eeren. Want Homerus verhaalt, dat Ajax[2]), die zich in den oorlog flink had gedragen, „bij wijze van eerebetoon groote ruggestukken vleesch had gekregen," omdat dit eerbewijs passend was voor dien krachtigen en dapperen man en dit met zijn aanzien ook zijn lichaamskracht verhoogde."

„Dat keur ik zeer goed."

„Dus zullen we in dit opzicht ten minste Homerus volgen. Ook wij zullen wanneer er offers gebracht worden, en bij al dergelijke gelegenheden, de dapperen, voor zoover 't bleek, dat zij zich onderscheiden hadden, met gezangen en eerbewijzen, zooals we die daareven hebben vermeld, vieren en hun bovendien eereplaatsen, (het fijnste) vleesch en volle bekers geven,[3]) opdat wij daardoor de dappere mannen en vrouwen niet alleen eeren, maar ook hunne lichaamskracht aankweeken."

„Ja, dat is een zeer goed idee."

„Nu verder. Moeten we niet al in de eerste plaats beweren, dat onder de in den veldtocht gevallenen diegenen, die roemrijk vielen, tot het gouden geslacht[4]) behooren gerekend worden?"

„Ja, zeker, in de allereerste plaats."

„En zullen we dan niet verder aannemen wat Hesiodus zegt, dat, wanneer er leden van dat geslacht gestorven zijn:

„Dezen, als heilige géniën, weder op aarde verkeeren,
„Helpend en ongeluk-werend, behoedend de sterf'lijke menschen."[5])

---

1) Vergel. het gecursiveerde op p. 61.
2) „de Groote," zoon van Telamon, koning van Salamis. Hij was de eerste held na Achilles. vgl. Ilias VIII, 321.
3) Vgl. Ilias VIII, 162; XII, 311.
4) Zie p. 173, al. 2.
5) Hesiod. *Werk en Dag.* vs. 121.

„Ook dat zullen we met hem gelooven.”

„Eindelijk zullen we den (Delphischen) god ook nog ondervragen naar de wijze, waarop we die bovenmenschelijke en goddelijke wezens moeten begraven en naar de onderscheidingen, (die hun daarbij moeten te beurt vallen.)”

„Zoo denk ik er ook over.”

„Ten slotte zullen we hunne graven altijd blijven eeren en er op bidden, alsof zij bovennatuurlijke wezens waren. Dezelfde eerbewijzen zullen we vaststellen, indien iemand onder hen oud wordt of anderszins iemand, die zich bij zijn leven op uitstekende wijze heeft verdienstelijk gemaakt, sterft.”

„Dat vind ik ten minste billijk.”

„Nu verder. Hoe moeten zich onze soldaten tegenover hunne vijanden gedragen?

„Wat bedoelt ge hiermee?[1])

„Om in de eerste plaats over de slavernij te spreken, dit: vindt gij het billijk, dat Grieken Grieksche staten tot slaaf maken? Moeten zij dit niet veeleer aan de andere (Grieksche staten) ernstig beletten en hen daaraan gewennen, dat zij den Griekschen stam sparen en er voor waken, dat deze tot slaaf van barbaren worde gemaakt?”

„In 't algemeen en ook in ieder opzicht in 't bizonder is het beter, dat (de Grieksche stam) bewaard blijve.”

„Dus mogen ook wij zelf geen Griek als slaaf bezitten, en moeten we den anderen Grieken niet denzelfden raad geven?”

„Ja, want dan zouden zij zich daarvoor veeleer tot de barbaren wenden en zich van hun stamgenooten onthouden.”

„Nu verder. Mogen de wachters na een overwinning den lijken iets anders dan hun wapenen ontnemen? Past dat wel? of is dit niet een voorwendsel voor de lafhartigen, om niet tegen den vijand op te trekken, alsof ze reeds hun plicht vervulden, wanneer ze over een lijk heenbuigen? En zijn er niet reeds talrijke legers door dergelijke roofzucht verloren gegaan?”

„Ja, zeer vele.”

„En houdt ge nu het plunderen van lijken niet een vrij man onwaardig en voor een daad, die uit geldzucht voortvloeit? En houdt gij het ook niet voor iets vrouwelijks en bekrompens, een lijk nog als iets vijandigs te beschouwen? Immers het vijandelijke is daaruit verdwenen en niets is er meer over

---

1) Glauco vindt Socrate's vraag vreemd; vgl. het gecursiveerde aan 't hoofd van dit hoofdstuk.

van hetgeen, waartegen men vocht. Of denkt ge, dat zulke ellendelingen iets anders doen dan honden, die hun toorn koelen aan de steenen. waarmee men hun werpt, zonder dat ze hem, die hun ermee gooit, kwaad doen?"

Dat verschilt zelfs niet zóóveel."

„Dus moeten we het plunderen van lijken niet toelaten en evenmin, dat hunne begrafenis verhinderd wordt."

„Neen, zeker niet, bij Zeus."

HOOFDSTUK XVI.

In het algemeen mogen de wachters geen oorlogsdaden of vijandelijkheden tegen een Griekschen stam bedrijven, omdat twist tusschen stamgenooten geen oorlog maar slechts een tijdelijke scheiding is. Geheel anders staat de zaak wanneer het barbaren geldt; op hen, hunne bezittingen en hun grondgebied mag het gewone oorlogsrecht worden toegepast, doch moet wreedheid altijd blijven uitgesloten. (*Deze hoofdstukken zijn werkelijk treffend: denkbeelden, die tweeduizend jaar later een bijna volledige toepassing zouden vinden, worden door Socrates als vanzelf sprekend, met zijn vrienden overwogen.*)[1])

„Nu mogen we verder ook geen (veroverde) wapenen naar de tempels brengen, om ze daar als een wijgeschenk voor den god op te hangen, en zeker niet, wanneer wij ze op Grieken veroverd hebben, indien er ons althans aan gelegen ligt, de overige Grieken met welwillendheid te behandelen. Veeleer zullen we zelfs duchten, heiligschennis te plegen, indien we wapenen op stamgenooten veroverd in een tempel brengen, behalve wanneer de godheid iets anders beveelt.[2])

„Ge hebt volkomen gelijk."

„En hoe denkt ge nu over het verwoesten van grondgebied van Grieken en over het verbranden van hun huizen? Hoe moeten de soldaten in dit opzicht tegen hunne vijanden optreden?"

„Ik zou gaarne willen hooren. wat uwe meening daaromtrent is."

---

1) Men dient echter wel in 't oog te houden, dat hier steeds de *Platonische* Socrates aan 't woord is. Plato, die door zijn werken voor zijn onvergetelijken leermeester een onvergankelijke eerezuil stichtte, laat in zijn dialogen zijn personen steeds als in een tooneelstuk handelen.

2) Socrates vindt het noodig de mogelijkheid toch nog open te laten, omdat het ophangen van op vijanden veroverde wapenen van de oudste tijden af een zeer algemeen gebruik was. Door dat geheel te verbieden en uit te sluiten zou hij de door hem aangeprezen staatsregeling al terstond onaannemelijk maken.

„Me dunkt, dat ze die dingen niet moeten doen; ze mogen slechts de gewassen, die in 't oorlogsjaar te velde staan, wegnemen. En zal ik u nu ook zeggen, waarom ik er zoo over denk?"

„Ja dat wil ik gaarne."

„Ik geloof, dat, evengoed als er twee namen zijn: „oorlog" en „oneenigheid", er ook twee zaken te onderscheiden zijn — dus twee verschillende dingen. Met die twee dingen bedoel ik aan den eenen kant verwanten en stamgenooten, aan den anderen kant vreemden en niet-Grieken. De vijandschap tusschen stamgenooten heet „oneenigheid", die met vreemden „oorlog."

„Ge zegt althans iets, wat tot ons onderwerp kan behooren." Maar ga nu eens na, of het volgende ook nog daartoe behoort. Ik bedoel, dat alle Grieken elkaars verwanten en stamgenooten, doch ten opzichte van Barbaren, als een buitenlandsch en vreemd volk zijn te beschouwen.

„Ja, te recht beweert ge dat."

„Wanneer dus Grieken tegen Barbaren en Barbaren tegen Grieken strijden, zullen we zeggen, dat er „oorlog" tusschen hen is en dat zij elkaars natuurlijke vijanden zijn, en deze vijandschap zullen we „oorlog" noemen; maar wanneer er zoo iets tusschen Grieken en Grieken voorvalt, zullen we zeggen, dat zij wel is waar elkanders natuurlijke vrienden zijn, doch dat Griekenland hierdoor ziek en oneenig is, en „oneenigheid" zullen we daarom een dergelijke vijandschap noemen."

„Ik voor mij stem toe, dat het zoo juist is."

„Bedenk nu dat, wanneer bij een aangelegenheid, die wij overeengekomen zijn „oneenigheid" te noemen — ik bedoel het geval, dat er vijandschap tusschen Grieksche stammen ontstaat, beide partijen elkanders landerijen verwoesten en huizen in den brand steken, — zulk een „oneenigheid" verderfelijk schijnt en dat dan geen van beide partijen vaderlandslievend is. Want waren ze dat wel, dan zouden ze het nooit over zich kunnen verkrijgen, tegen hun voedster en moeder[1]) gewelddadigheden te plegen — —[2]) maar dan zouden ze het voldoende achten, dat de overwinnaar den overwonnene de op het veld staande vruchten afneemt, en bedenken, dat zij zich eens weer met elkander zouden verzoenen en den oorlog staken."

---

1) Zoo noemen de Grieken hun land gaarne.
2) Zie noot p. 87.

„Deze laatste gedachte staat veel nader bij de beschaving dan de eerste.”

„Maar zeg me, is het niet een Grieksche staat, dien ge sticht?”

„Ja zeker.”

„En moeten zijn burgers dan niet edel en beschaafd worden?”

„In hooge mate.”

„En moeten ze hun Griekschen stam niet liefhebben? Moeten ze Griekenland niet als hun vaderland beschouwen en moeten ze niet aan dezelfde heilige dingen deel hebben als de overige Grieken?”

„Ja, eveneens in hooge mate.”

„Wanneer er nu tusschen hen en de overige Grieken een geschil ontstaat, zullen zij dit als een oneenigheid met verwanten beschouwen en die zullen ze toch geen *oorlog* noemen?”

„Neen zeker niet.”

„En zij zullen bij die oneenigheid in ’t oog houden, dat zij zich weer (spoedig) met elkaar zullen verzoenen?”

„Ongetwijfeld.”

„Ze zullen hun tegenpartij dus als vrienden terecht wijzen, hun niet de straf der slavernij opleggen, hen nog veel minder der vernietiging prijs geven; immers zij treden als hunne vermaners en niet als hun vijanden op.”

„Dat is waar.”

„Dus omdat zij Grieken zijn, zullen ze Griekenland niet verwoesten, geen huizen verbranden en niet willen gelooven, dat van elken staat *alle* inwoners hun vijanden zijn, mannen en vrouwen en kinderen, maar slechts weinigen, n.l. zij, die de aanleiding tot het geschil gaven. Dus, om al die redenen, zullen ze ’t niet over zich kunnen verkrijgen, om hun land te verwoesten, omdat de meeste bewoners ervan hun vrienden zijn; daarom dan ook zullen ze hun huizen niet vernielen. Ze zullen de oneenigheid zóó lang laten bestaan, totdat de schuldigen door de onschuldigen worden gedwongen, hun straf te ondergaan.”

„Ik ben het met u eens, dat onze burgers op die wijze tegen hunne tegenpartij moeten optreden en tegen de Barbaren zooals de tegenwoordige Grieken dat nu tegen elkaar doen.”

„Zullen we dan ook dit als wettelijke bepaling vaststellen, dat de wachters geen land mogen verwoesten en geen huizen verbranden?”

„Ja, (laten we ons overtuigd houden), dat al wat we nu en vroeger besproken hebben, juist is.”

HOOFDSTUK XVII.

Glauco herinnert Socrates aan zijn belofte te zullen nagaan, in hoeverre zijn ideaalstaat kan verwezenlijkt worden. Deze antwoordt, dat een staat, volkomen zooals hij dien wenscht te stichten, wel is waar niet bestaan zal, maar wel een, die er zeer dicht bij komt. Zoo ging het ook bij het zoeken naar een volmaakt-rechtvaardig man; dien vond men niet, maar wel iemand, die *bijna* volmaakt-rechtvaardig was.

„Maar ik geloof, Socrates, dat, indien we u toelieten, dit alles te ontvouwen, gij in 't geheel niet meer zoudt denken aan wat ge vroeger op zijde gezet hebt, toen ge het zoo even behandelde wildet nagaan, ik bedoel, in hoeverre en op welke wijze uwe staatsregeling werkelijk zou kunnen in practijk gebracht worden. Want ik begrijp wel, dat de staat, waarin uwe wetten bestonden, gelukkig zou zijn — ik meen toch te moeten bijvoegen wat gij hebt overgeslagen — (ook begrijp ik,) dat die burgers het best tegen hun vijanden zouden strijden en elkander het allerminst in den steek zouden laten omdat ze elkander kennen en met de aangewezen namen als : broeders, vaders en zonen, zouden noemen. Verder dat, indien hunne vrouwen mede zouden optrekken, hetzij dan in 't zelfde gelid of achteraan volgend, om den vijanden vrees aan te jagen, of, indien de nood drong, tot hulp te strekken, zij op die manier onoverwinlijk zouden zijn ; eindelijk zie ik wel in, hoeveel goede dingen er in hun staat aanwezig zullen zijn, wat gij niet eens genoemd hebt ; maar nu ik toestem dat dit alles en duizend andere dingen zouden gebeuren, als uwe wetten verwezenlijkt werden, moet ge daar niet langer over spreken, doch laten we ons onverwijld eens hiervan overtuigen, die verwezenlijking mogelijk is en in hoe verre, en laten we al het overige maar rusten."

„Daar loopt ge heel overwacht storm tegen mijn redeneering en ge staat me niet toe, voldoende over mijn verdediging na te denken. Ge beseft wellicht niet, dat ge nu, hoewel ik daar ternauwernood twee golven ontvlucht ben,[1]) een derde, die toch de grootste en gevaarlijkste is[2]) tegen mij opzweept ; want heusch, als ge die eens ziet en hoort, dan zult ge het volkomen in mij billijken, dat ik mij niet zonder

1) Zie noot op Boek IV hst. 16 begin en boek V hfdst. 7.

2) Zoo dachten de Grieken algemeen; bij een deining hield men den derden golfslag voor de eigenlijke branding.

reden angstig betoonde en bezwaar maakte, een zoo vreemde meening uit te spreken en hare gegrondheid nauwkeurig aan te toonen."

„Hoe meer ge van dergelijke dingen zegt, hoe minder wij u zullen ontslaan van aan te toonen, in hoeverre uwe staatsregeling kan verwezenlijkt worden. Begin dus maar en talm niet langer."

„Moeten we nu in de eerste plaats niet dit in 't oog houden, dat wij door het zoeken naar het wezen der rechtvaardigheid en der onrechtvaardigheid hier zijn aangekomen?"

„Ja, doch wat bedoelt ge daarmee?"

„Op zichzelf niets. Maar als we nu het wezen van de rechtvaardigheid gevonden hebben, moeten we dan ook niet aannemen, dat de rechtvaardige man daarvan in 't geheel niets mag verschillen, maar volkomen eraan moet gelijk zijn? Of zullen we ermee tevreden zijn, wanneer hij haar zoo dicht mogelijk nabij komt en het meest van alle andere menschen aan haar deelheeft?"

„Ja, we kunnen wel tevreden zijn, als het laatste 't geval is."

„Om maar een voorbeeld te hebben, zochten wij naar het wezen der rechtvaardigheid en naar de mogelijkheid of er een volmaakt-rechtvaardig man zou kunnen bestaan en hoedanig die wel zou zijn; en om dezelfde reden zochten wij naar de onrechtvaardigheid en naar den volmaakt-onrechtvaardigen man, omdat wij, voor oogen houdende in hoeverre zij gelukkig of ongelukkig zouden zijn, er toe zouden komen, voor ons zelf uit te maken, dat hij, die het naast aan een van beiden staat, een gelukstoestand deelachtig zal worden, die den hunne het meest nabij komt; maar we zochten er niet naar aan te toonen, dat de volmaakt-rechtvaardige of de volmaakt-onrechtvaardige werkelijk zouden kunnen bestaan."

„Dat zegt ge volkomen naar waarheid."

„Gelooft ge dan, dat een schilder er minder om te achten is, wanneer hij eens wel een beeld van een zeer schoon mensch had gemaakt en alle trekken voldoende gepenseeld, maar niet kon aantoonen, dat zulk een man werkelijk kan bestaan?"

„Neen, bij Zeus, dat geloof ik niet."

„Wat verlangt ge dan van ons? Gaven wij dan ook niet in onze woorden een beeld van een gelukkigen staat?"

„Ja, zeker."

„En denkt ge nu, dat wij minder de waarheid hebben gezegd, omdat ook wij niet konden aantoonen, dat het mogelijk was, een staat zoo in te richten, als we dat hebben nagegaan?"

„Neen, dat denk ik volstrekt niet.”

„Dus valt op onze redeneering dan ook niets meer af te dingen. Maar wanneer ik, om aan uw verlangen te voldoen, mij bereid moet verklaren, u aan te toonen in hoeverre en onder welke omstandigheden onze voorstelling het meest zou verwezenlijkt worden, dan moet ge, om tot dat bewijs te komen, het met mij eens zijn omtrent de volgende punten.”

„Welke zijn die dan?”

„Is het wel mogelijk, dat iets zoo volledig kan gebeuren als het kan gezegd worden, of ligt het in den aard der zaak, dat de werkelijkheid minder dicht bij de waarheid staat dan het beeld in woorden geteekend, ook al komt dit ons niet zoo voor? Maar in de eerste plaats moet ge toestemmen, dat dit zoo is, of het ontkennen.”

„Welnu, ik stem het toe.”

„Dwing me dan niet aan te toonen, dat alles, wat we met woorden hebben nagegaan, ook in werkelijkheid zoo gevonden wordt. Maar, wanneer het ons mocht gelukken te vinden, hoe een staat kan ingericht worden zoo goed mogelijk naar de trekken, die wij geschetst hebben, laten we dan zeggen, dat we ook gevonden hebben, dat datgene werkelijkheid kan worden, wat gij wenscht. Want ik voor mij zou daarmee tevreden zijn.”

„Nu, ik dan ook.”

HOOFDSTUK XVIII.

De ideaal-staat zal eerst dan ontstaan **wanneer de wijsgeeren heerschers of de heerschers wijsgeeren zijn.** Deze uitspraak leidt tot de vraag naar het wezen der philosofie.[1]

„Nu moeten we, naar het schijnt, trachten te vinden en aan te toonen wat er in de tegenwoordige staten verkeerd is en wat een verwezenlijking van ons ideaal in den weg staat, en wat dus verder een zeer kleine verandering zou moeten ondergaan, opdat een staat naar onze regeling kon worden ingericht. Het liefst zouden wij slechts één ding willen veranderen, doch, zoo dat niet voldoende bleek, twee, en zoo ook dat niet tot het gewenschte resultaat zou leiden, dan zoo weinig mogelijk veranderingen maken, waarvan men den invloed toch zoo weinig mogelijk moest gevoelen.”

---

1) „Dieses Kapitel ist ein Meisterstük Platonischer kunst.” (SCHMELZER).

„Zeker, daarnaar moeten we maar eens zoeken."

„Ik geloof, dat, als we eens één ding veranderden — het betreft wel is waar geen kleine en gemakkelijke, maar dan toch een bestaanbare verandering — we wel konden aantoonen, dat de staat geheél en ál veranderd werd."

„Welke verandering bedoelt ge dan?"

„Daarmee kom ik juist op die zeer groote golf, waarvan ik zoo even in een vergelijking sprak. Maar toch wil ik die wijziging noemen, ook al zal uw gelach mij geheel als met een golf van lachen en ongeloovigheid overstelpen. Luister dus goed naar wat ik ga zeggen."

„Maar spreek dan op."

„Niet voordat de wijsgeeren in de staten zullen heerschen of de personen, die thans koningen en machthebbers genoemd worden, zich met hart en ziel in voldoende mate op de wijsbegeerte zullen toeleggen, evenmin voordat macht in den staat en zucht naar studie in éénen persoon worden vereenigd, eindelijk niet voordat diegenen, welke nu door verschil van natuurlijken aanleg, met terzijdestelling van het eene (wijsheid b.v.) slechts naar het andere (macht in den staat) streven, van het waarnemen van staatsambten volstrekt worden uitgesloten, niet voor dàt alles gebeurt, m'n beste Glauco, **kunnen de staten, ja kan het geheele menschelijke geslacht van zijn ellende bevrijd worden,** en voor dien tijd zal de staat, dien wij in onze redeneeringen hebben opgebouwd, niet tot bloei en verwezenlijking komen of het zonlicht aanschouwen. Daar hebt ge nu, wat me zoo lang angstig deed dralen, mijn meening uit te spreken; want ik zag wel in, dat wat ik zou zeggen paradoxaal zou klinken. Inderdaad is het moeilijk een ander ervan te overtuigen, **dat er anders noch voor enkele personen, noch voor geheele staten eenig geluk denkbaar is."**

Daarop sprak Glauco: „O, Socrates, ge hebt daar zulke woorden en zulk een gedachte uitgesproken, dat ge voortdurend moet denken, dat zeer veel menschen, en dat lang niet de minsten,[1]) zoodra zij 't hooren, hun kleed zullen uittrekken, met het eerste 't beste wapen naakt[2]) en in woeste vaart op u zullen toeloopen en u zullen beletten iets dergelijks

1) Glauco bedoelt de sophisten. Plato geeft het gesprek deze richting om te doen zien hoever Socrates, de ware wijsgeer, boven hen staat en al hun schijnbaar gewichtige bezwaren kan weerleggen.

2) d. i. zonder overkleed, alleen met den *chiton* aan.

ooit weer te zeggen. En als ge hen niet met overtuigende bewijzen van u afhoudt of hen ontvlucht, zult ge werkelijk tot straf aan eeuwige bespotting blootstaan."

„En heb ik dat dan niet aan u te wijten?"

„Ja, en toch heb ik goed gehandeld. Maar ik zal u ook niet aan uw lot overlaten, doch u naar beste krachten helpen. En dat kan ik door u nu welgezind te zijn en u moed in te spreken en misschien ook door u juister te antwoorden dan een ander. In het vertrouwen op zulk een helper moet ge maar probeeren om voor hen, die u soms niet gelooven, te bewijzen, dat het werkelijk zoo is als *gij* zegt."

„Nu goed, daar ook gij mij zoo'n schitterende hulp verleent, zal ik het probeeren. Het komt me dan noodzakelijk voor, om — als we al de menschen, die gij daar bedoelde, op de een of andere manier kunnen ontvluchten — voor hen nauwkeurig te omschrijven, wie wij meenden, toen wij stoutmoedig beweerden, dat de wijsgeeren moeten heerschen. Want als we hun wezen duidelijk hebben gedefiniëerd, dan hebben we (een krachtig wapen om) ons te verdedigen, immers dan kunnen we aantoonen, dat 't een natuurlijke zaak is, dat de door ons bedoelde personen zich op de wijsbegeerte moeten toeleggen en in den staat moeten heerschen, verder dat niemand anders dit mag doen, maar ieder daarentegen den heerschers moet gehoorzamen."

„Ja, het is nu wel de juiste tijd, om die definitie eens te geven."

„Kom, volg mij dan in deze richting, (dan zullen we zien), of we haar soms voldoende kunnen opsporen."

„Dat wil ik wel."

„Maar moet ik u eerst nog er aan herinneren of bedenkt ge het zelf ook wel, dat, wanneer men zegt, dat iemand veel van de een of andere zaak houdt, als men het ware bedoelt, men daaronder niet verstaat, dat die persoon slechts van een deel van die zaak veel houdt, maar van de geheele zaak?"

HOOFDSTUK XIX.

Voorbeelden, die bewijzen, dat iemand, die hartstochtelijk veel van een zaak houdt, met zijn liefde de gehééle zaak en niet een of meer deelen daarvan omvat. Dus zal ook de ware wijsgeer de wetenschappen in haar geheel lief hebben.

„Ja, het is goed, dat ge daar even aan herinnert, want ik had er waarlijk niet aan gedacht."

„Dat antwoord had ik veeleer van ieder ander dan van u verwacht, Glauco. Want een vereerder van Eros[1]) dient nooit uit 't oog te verliezen, dat alle jongelingen op hun vrienden, die Eros vereeren, op de een of andere wijze indruk maken en hen voor zich winnen, juist omdat zij schijnen voor die liefde in aanmerking te komen. Of gaat gij lieden niet zóó met die jongelingen om? Gij noemt toch iemand lief, omdat hij een wipneus heeft, en daarom wordt hij door ulieden geprezen. Van een jongeling, die een haviksneus heeft, zegt gij: hij heeft een neus als een koning; eindelijk zegt ge van iemand, wiens neus tusschen beide vormen inligt, dat zijn neus precies de juiste maat heeft. Zegt ge niet van een jongeling, die er donker uitziet: hij heeft een krijgshaftig voorkomen en van een, die bleek ziet, hij is bepaald een godenzoon? (Ik ga nog even op dit onderwerp door); gelooft ge dat de honinggelen, ja zelfs deze náám, een vinding is van iemand anders, dan van een minnaar, die met een mooi woord iets leelijks wou bedekken, en een gele tint op het gelaat van een jongeling niet onaardig vond? En, om het maar in één woord te zeggen, ge zoekt allerlei voorwendsels en bedenkt allerlei namen om maar geen persoon van uwe liefde uit te sluiten."

„Als ge mij als voorbeeld wilt nemen om te bespreken hoe wij in 't algemeen doen, dan zal ik mij er maar niet tegen verzetten, om er niet al te lang bij stil te staan."

„Nu, dan verder. Ziet ge niet in, dat de wijnliefhebbers hetzelfde doen? Houden zij niet onder allerlei voorwendsels van alle wijnsoorten?"

„Ja, dat doen ze zeker."

„En dan vergeet ge de eerzuchtigen toch vooral niet; als die geen post als bevelhebber kunnen krijgen, dan willen ze althans een kleinere afdeeling[2]) onder hunne bevelen hebben, en, als ze door de grooten en aanzienlijken niet geëerd worden, dan zijn ze al blij, als de kleinere man en de mindere burgers hun eer bewijzen, en zoo verlangen ze in 't algemeen naar elk eerbewijs."

„Ja, zoo is het juist."

„Zeg nu eens, is het volgende waar of niet: wanneer we beweren, dat iemand een zeker iets begeert, bedoelen we dan niet, dat hij daarvan het geheel begeert, of bedoelen we dat hij een deel ervan wel begeert, een ander deel niet?"

---

1) Den god der liefde, bij de Romeinen *Amor* of *Cupido* genoemd.
2) In het oorspronkelijke staat een *trittys*, d. i. een derde deel van een *phyle* (Zie p. 50, noot 2).

„Neen, maar de zaak in haar geheel."

„En moeten we dan ook niet zeggen, dat een wijsgeer naar de wijsheid in haar geheel streeft; dus niet naar een deel ervan wel en naar een ander deel niet, maar naar alle wijsheid?"

„Ja, zoo is het."

„Dan kunnen we van iemand, die van studie een afkeer heeft, voornamelijk wanneer hij jong is en zich van wat al of niet nuttig is nog geen rekenschap kan geven, volstrekt niet beweren, dat hij leergierig is of naar wijsheid streeft, evenmin als we van een ander, die in 't eten kieskeurig is, mogen zeggen, dat hij honger heeft en verlangt te eten; in dat geval zeggen we dat hij op 't oogenblik geen eetlust heeft."

„Ja, en te recht zullen we dan die laatste uitdrukking gebruiken."

„Maar eerst hem, die gretig van elke wetenschap wil proeven, die zich vol ijver aan de studie wijdt en zich er haast niet aan kan verzadigen, eerst zoo iemand zullen we met recht een wijsgeer noemen. Of denkt gij er anders over?"

Hierop antwoordde Glauco: „Op die manier zou je vele rare menschen tot de wijsgeeren kunnen rekenen. Want het schijnt me toe, dat alle kijklustigen, juist omdat ze voor hun genoegen alles willen te weten komen, dan wel wijsgeeren kunnen genoemd worden. En de menschen, die graag alles willen hooren, die komen toch heelemaal voor den naam van wijsgeer niet in aanmerking. Immers die zouden niet zonder tegenstribbelen wijsgeerige redeneeringen of beschouwingen, zooals wij die nu houden, wenschen aan te hooren. Daarentegen — als hadden ze hun ooren erop verhuurd om naar alle gezangen te luisteren — loopen ze op alle Bacchusfeesten[1]) rond en ontbreken niet licht, noch wanneer die feesten in de steden, noch wanneer ze in de dorpen worden gegeven. Moeten we nu al deze menschen en anderen, die dergelijke dingen en allerlei kunsten wenschen te leeren, wijsgeeren noemen?"[2])

1) Dionysos (Gr.) of Bacchus (Lat.), de zoon van Zeus en Sémèle is de god van den wijn(bouw). De feesten te zijner eere werden onder groote vroolijk- en luidruchtigheid, onder 't geschetter van trompetten en 't slaan van pauken en bekkens gevierd.

2) Zoo verhaalt Xenophon, dat de sophist Hippias uit Elis voor een alweter en duizendkunstenaar wilde doorgaan. Eens, ter gelegenheid van de Olympische spelen, beroemde hij zich erop, alles wat tot de uitrusting van een chique man behoorde: zijn sieraden, zijn kleeren en zelfs zijn schoenen, zelf gemaakt te hebben. Zulke *practische* menschen noemt Socrates geen wijsgeeren.

„Neen, zeker niet, zulke menschen noemen we quasi-wijsgeeren."

HOOFDSTUK XX.

De ware wijsheid is de kennis van alles. *Kennis* kan men alleen hebben van wat werkelijk bestaat; bij het niet bestaande past een *niet-kennen*; wat daar tusschen inligt is het object van een *meening*.

„Maar wat verstaat ge dan onder ware wijsgeeren?"

„Personen, die de waarheid gaarne willen zien."

„Ja, dat geloof ik graag; maar wat verstaat ge nu weer onder waarheid?"

„Dat zou ik een ander zeker niet gemakkelijk kunnen duidelijk maken. Maar ik geloof, dat gij 't met mij wel eens zult zijn, wat betreft 't volgende."

„Wat bedoelt ge dan?"

„Dit, dat, daar het schoone tegensteld is aan het leelijke, beide twee verschillende begrippen zijn."

„Ja, dat spreekt van zelf."

„Nu dan, daar zij samen twee begrippen zijn, is dan niet elk op zich zelf één begrip?"

„Natuurlijk."

„Nu geldt dezelfde redeneering toch ook van het rechtvaardige en het onrechtvaardige, van het goede en het slechte en zoo voorts; elk zijn ze op zich zelf één begrip en toch schijnt elk daarvan een veelheid van begrippen te omvatten, omdat wij ze beschouwen met betrekking tot onze handelingen, tot onze lichamen en tot elkaar en zij zich dus in alles vertoonen.[1])

„Dat alles zegt ge naar waarheid."

„Nu maak ik dezelfde onderscheiding bij de personen van wie gij daar even hebt gesproken, ik stel n.l. aan den eenen kant de kijklustigen, de liefhebbers van kunstjes en de menschen die altijd het practische van de dingen willen; en aan den anderen kant hen, over wie wij spreken en die alleen te recht den naam van wijsgeeren verdienen."

„Ik begrijp niet wat ge bedoelt."

„De menschen, die gaarne iets hooren of iets zien, houden

---

1) Men noemt verschillende handelingen rechtvaardig, verschillende lichamen gezond, enz. en toch is het wezen der rechtvaardigheid en der gezondheid een éénheid. Daaraan hebben de handelingen en de dingen deel.

toch wel veel van fraaie geluiden, kleuren en houdingen en van alles wat men daarvan kan maken, maar het is voor hun geestesoog onmogelijk de natuur van het schoone te zien of lief te hebben."

„Nu ja, zoo is het ook."

„Zoudt ge nu ook niet denken, dat zij, voor wie 't mogelijk is naar het schoone op zich zelf te gaan en dat te zien, wel zullen te tellen zijn?"

„Ja, dat geloof ik graag."

„Denkt ge nu, dat iemand, die wel beweert, dat er schoonheid in de dingen is, maar niet gelooft, dat de schoonheid op zich zelf[1]) bestaat en ook niet vermag een ander, die hem tot de kennis ervan wil brengen, te volgen, in een droom of in werkelijkheid schijnt te leven? Ga maar het volgende eens na. Want noemt ge dat dan geen droomen, dat iemand evengoed in den slaap als in wakenden toestand het gelijke niet als het gelijke beschouwt, maar als identisch met datgene waaraan het gelijk is?"

„Ik voor mij zou zeker zeggen dat zoo iemand aan 't droomen is."

„Maar wat zegt ge nu van iemand, die in tegenstelling met den vorige meent, dat het schoone op zich zelf wel bestaat en het ook kan zien, evengoed als wat aan het schoone deel heeft en die het deelhebbende niet met het schoone op zich zelf, noch het schoone op zich zelf met het deelhebbende verwart, schijnt zoo iemand u toe in werkelijkheid of in een droom te leven?"

„Natuurlijk in hooge mate in werkelijkheid."

„Zullen we niet het bewustzijn van dezen laatste, omdat hij (de zuivere waarheid) kent, met recht *kennis* noemen, doch dat van den eerste *meening*, omdat hij slechts een (onware) meening heeft?"

„Ja, dat vind ik zeer goed."

„Maar wat moeten we nu doen, wanneer hij, wien we slechts een meening en geen kennis toeschreven, boos op ons wordt en ons tracht te overtuigen, dat we geen waarheid hebben gesproken? Zullen we dan een middel hebben zijn toorn te doen bedaren en hem kalm en zonder dat hij 't merkt, de overtuiging bij te brengen, dat zijn geest van de waarheid afdwaalt?"

„Zoo'n middel moeten we zeker hebben."

---

1) D. i. de Platonische idee van het schoone.

„Welaan dan, ga eens na, wat we tot hem zullen zeggen. Of wilt ge liever, dat we onze vraag op de volgende wijze inleiden en hem zeggen, dat, wanneer hij iets in werkelijkheid weet, wij hem dat volstrekt niet misgunnen, maar dat juist gaarne zouden zien? „Zeg ons dit eens, (zouden we hem vragen), hij die kent, kent die iets of niets?“ Nu moet *gij* me maar voor hem antwoorden.”

„Goed, dan zal ik antwoorden, dat hij *iets* kent.”

„Iets wat bestaat of wat niet bestaat?”

„Wat wel bestaat. Want hoe zou iemand iets kunnen kennen wat *niet* bestaat?”

„Tot zoover zouden we dan al genoeg gevraagd hebben, ook al konden we met onze beschouwing nog verder gaan (en beweren), dat wat volstrekt bestaat, ook volstrekt kan gekend worden en wat in 't geheel niet bestaat, ook in 't geheel niet kan gekend worden.”

„Maar zoo zou het wel zeer voldoende zijn ”

„Goed. Doch als nu eens iets van dien aard is, dat het te gelijk bestaat en niet bestaat, ligt het dan niet juist tusschen het werkelijk bestaande en het niet werkelijk bestaande in?”

„Ja, het ligt tusschen beide in.”

„Dus, als er kennis bestaat van wat werkelijk is en onkunde noodzakelijkerwijze van wat niet is, moeten we dan niet voor wat tusschen beide inligt iets zoeken wat tusschen niet-weten en kennis ligt, als er n.l. iets dergelijks bestaat?”

„Ja zeker.”

„Moeten we niet zeggen, dat een meening iets is?”

„Ongetwijfeld.”

„En moeten we nu verder zeggen, dat de kracht en het wezen van kennis dezelfde zijn als die van de meening, of daarvan verschillend?”

„Neen, daarvan verschillend.”

„Dus heeft de meening iets anders tot inhoud dan de kennis, ieder begrip naar zijn eigen aard.”

„Ja.”

„En past nu niet de kennis van nature voor het werkelijk-bestaande om te leeren kennen, dat dat werkelijk bestaat? Maar ik zie in, dat het noodzakelijk is, eerst de volgende onderscheiding te maken.”

„Welke dan?”

HOOFDSTUK XXI.

Om iets te kennen of te kunnen is een zeker vermogen noodig. Nu is kennis de kracht of de factor, waardoor we iets kennen, de meening een factor, waardoor we meenen en vermoeden; zij zijn dus verschillende factoren en hebben verschillende objecten tot inhoud. Daarom verschilt ook het waarlijk-zijnde van datgene, waaromtrent we slechts een meening of gissing kunnen hebben. Dit laatste kan weer niet het niet-zijnde wezen, omdat een meening of gissing altijd iets, wat bestaat, tot object moet hebben. Van het niet-zijnde bestaat een niet-kennen. Meening ligt dus tusschen kennis en niet-kennen in.

„We zullen tot de klasse van het bestaande rekenen de vermogens, waardoor wij vermogen wat wij kunnen en waardoor ook iets anders kan, wat het vermag te doen; ik noem b.v. gezicht en gehoor vermogens, als ge n.l. begrijpt wat ik met deze soort vermogens bedoel."

„Maar dat begrijp ik wel."

„Hoor nu eens hoe ik daarover denk. Aan een vermogen onderscheid ik geen enkele kleur, ook geen vorm en verder geen enkele eigenschap, die we bij andere dingen opmerken en met 't oog waarop ik bij mij zelf uitmaak, dat het éëne ding zus, het andere zóó is. Bij een vermogen vraag ik slechts naar zijn object en naar de handeling, die het kan verrichten; en naar den aard van deze laatste heb ik de verschillende vermogens verschillende namen gegeven en noem ik twee vermogens identisch, die op eenzelfden inhoud betrekking hebben en die dezelfde handelingen kunnen verrichten; verschillend noem ik die vermogens, welke op verschillende inhouden betrekking hebben en die verschillende handelingen kunnen verrichten. Zeg me nu eens, welke onderscheiding maakt *gij*?"

„Dezelfde."

„Laat ik u dan dit nog eens vragen, mijn waarde: Houdt gij kennis voor een vermogen of rekent ge die tot een van de andere begrippen?"

„Integendeel, ik houd kennis tot het allerkrachtigste vermogen."

„Dan verder. Houdt ge een meening voor een zeker vermogen, of moeten we die onder een ander begrip rangschikken?"

„Volstrekt niet; want het vermogen, waardoor we iets kunnen meenen, is niets anders dan juist de meening."

„Bedenk echter wel, dat ge een weinig vroeger hebt toegestemd, dat wetenschap en meening volstrekt niet identisch zijn."

„Maar hoe zou ooit iemand, die zijn gezond verstand gebruikt, kunnen aannemen, dat het onfeilbare identisch is met het niet-onfeilbare?”

„Dat ziet ge goed in, en nu is het ons duidelijk, dat we het daarover eens zijn, dat kennis en meening twee verschillende dingen zijn.”

„Ja.”

„Dus is elk van die beide begrippen van nature geschikt, om een verschillend object tot inhoud te hebben.”

„Dat spreekt van zelf.”

„En nu heeft kennis toch het zijnde tot object, opdat wij kunnen weten hoe dat is?”

„Ja.”

„Moeten we nu ook niet zeggen, dat de meening dient om te meenen?”

„Ja.”

„En heeft nu de meening hetzelfde object als wat de kennis kent? En is datgene, wat men kan kennen, identisch met datgene, waarover men slechts een meening kan hebben? Of is dit onmogelijk?”

„Dat is, zooals blijkt uit 't geen wij besproken hebben, onmogelijk; ik bedoel, als n.l. van nature ieder vermogen een verschillend objet tot inhoud heeft en beide, meening en kennis, verschillende vermogens zijn en op verschillende objecten betrekking hebben. Uit onze beschouwingen volgt de onmogelijkheid, dat, wat we kunnen kennen en dat, waarover we slechts een meening kunnen hebben, identische objecten zijn.”

„Wanneer dus het kenbare iets is wat bestaat, dan moet datgene, waarover we slechts een meening kunnen hebben, iets anders zijn dan het bestaande.”

„Ja, dat is zoo.”

„Maar is nu meening meening over het niet-zijnde, of is het onmogelijk dat meening meening over het niet-zijnde kan wezen? Denk daar eens over na. Richt niet diegene, welke een zekere meening heeft, die meening op iets? Of is het aan den anderen kant wel mogelijk een meening te hebben, zonder dat een object van die meening bestaat?”

„Dat is onmogelijk.”

„Maar hij, die meent, heeft op zijn minst een meening over één ding, van welken aard dat dan ook is.”

„Ja.”

„Maar inderdaad, het niet-zijnde is toch geen ding en men zou dat het best *niets* kunnen noemen.”

„Zoo is het juist.”

„En nu gaven we toch noodzakelijkerwijze het niet-zijnde aan het niet-kennen tot object en het zijnde aan het kennen.”

„Ja, dat deden we te recht.”

„Dus heeft de meening noch het zijnde noch het niet-zijnde tot object.”

„Dat kan ook niet.”

„Dus kan meening evenmin een niet-kennen als een kennen zijn.”

„Dat is ook niet waarschijnlijk.”

„Maar staat zij dan daarboven, boven kennis in duidelijkheid en boven niet-kennen is onduidelijkheid?”

„Geen van beide is het geval.”

„Maar schijnt het u dan toe, dat meening duisterder is dan kennis en helderder dan niet-kennen?”

„Ja, zoo schijnt het mij toe.”

„Dus ligt de meening tusschen beide in.”

„Ja.”

„Dus is zij een begrip, dat tusschen kennen en niet-kennen inligt?”

„Zeer zeker.”

„En hebben we vroeger niet gezegd, dat, indien er iets bleek te bestaan, dat te gelijk wel en niet is, dat tusschen het werkelijk bestaande en het volstrekt niet-bestaande inlag, dat men daarbij evenmin van een kennen, als van een niet-kennen zou mogen spreken, maar blijkbaar van iets, dat tusschen niet-kennen en kennen inligt?”

„Ja, en te recht.”

„Nu hebben we dus iets gevonden dat midden tusschen beide inligt en dat noemen we nu *meening*.”

„Ja, dat hebben we nu gevonden.”

HOOFDSTUK. XXII.

Ware kennis bestaat er alleen voor hem, die de Platonische ideeën kent en zich van haar bestaan bewust is: hij, die naar die kennis streeft is een wijsgeer. Omtrent het stoffelijke, dat we slechts met de zinnen kunnen waarnemen, bestaat slechts een aan twijfel onderhevige meening; hij, die zich daarmee tevreden stelt, is geen wijsgeer.

„Dus rest ons, geloof ik, nog te zoeken naar wat aan beide begrippen deel heeft, ik bedoel aan 't zijnde en 't niet-zijnde

wat men duidelijk en juist „geen van beide” zou kunnen noemen, want, als ’t zou blijken, dat dat de inhoud van de meening is, zullen we de juiste namen toepassen, en aan de uitersten het uiterste en aan ’t middelste het middelste toewijzen. [1]) Of denkt gij er niet zoo over?”

„Ja wel.”

„Nu ik die redevoering tot grondslag heb gelegd, zal ik mijn onderzoek voortzetten en om een antwoord vragen aan dien knappen man, die het bestaan van het schoone op zich zelf, van de schoonheidsidee en van de ideeën der andere begrippen volstrekt ontkent en, hoewel die kijkgrage aanneemt, dat er vele schoone dingen bestaan [2]), wil hij toch niet hooren als iemand beweert, dat er maar ééne idee van het schoone, ééne idee van het rechtvaardige en ééne idee van de andere begrippen bestaat. „Is er nu wel, m’n beste, zoo zullen we hem vragen, onder al die talrijke schoone dingen één, dat nooit leelijk zou kunnen schijnen, en kan men zoo ook niet redeneeren bij het rechtvaardige en bij het heilige en onheilige?”

„Neen, maar het is noodzakelijk, dat het schoone ook wel ereis leelijk zal schijnen en zoo zal het ook zijn met de andere begrippen, waarnaar ge me vroeg.”

„Antwoord me nu eens hierop: schijnt het u toe, dat alles, wat dubbel is, niet evengoed als een helft is te beschouwen?”

„Ja wel.”

„En dan het groote en het kleine, en het lichte en het zware, zal dat alles ook niet evengoed met de tegenovergestelde namen kunnen genoemd worden?”

„Ja, altijd zal men elk begrip met beide namen kunnen noemen.”

„Maar is dan een van al die begrippen nu eens dat, wat men het noemt, dan weer niet?”

„Die vragen lijken wel op die dubbelzinnigheden, waarmee men zich aan tafel vroolijk maakt, en op het raadsel, dat de kinderen elkaar opgeven, over den steen, waarmee een gesnedene een vogel wierp; men moet dan raden waarmee hij geworpen heeft en waarop de vogel toen zat. [3]) Die vragen

---

1) d. i. kennis aan het bestaande, niet-kennen aan het niet-bestaande, meening aan wat daar tusschen inligt.

2) d. i. dat vele dingen aan de schoonheidsidee deel hebben.

3) Het bedoelde raadsel luidde aldus: „Een man, die toch geen man was, zag een vogel, die toch geen vogel was, zitten op een hout, dat toch geen hout was, en wierp dien met een steen, die toch geen steen was.” Antwoord: een gesnedene wierp met een puimsteen naar een vleermuis, die op een rietje zat.

berusten alle op een bepaalde dubbelzinnigheid en van geen van al die dingen kan men stellig beweren, noch dat ze bestaan, noch dat ze niet bestaan, men kan dien begrippen niet beide namen geven en ook niet een van beide."

„Weet gij daar nu raad op? Kunt ge die begrippen soms beter rangschikken dan onder het bestaande en 't niet-bestaande? Want zij schijnen toch niet duisterder te zijn dan het niet-bestaande, zoodat ze in een nog hoogere mate een niet-zijnde konden wezen, en ze schijnen ook niet helderder te zijn dan het zijnde, zoodat ze in een nog hooger mate het zijnde konden wezen."

„Uwe redeneering is zeer juist."

„Dus hebben we, meen ik, gevonden dat al die talrijke begrippen, die door zeer vele menschen [1]) schoon enz. worden genoemd, om zoo te zeggen, juist tusschen het zijnde en het niet-zijnde inrollen."

„Ja, dat hebben we gevonden."

„Maar zoo even hadden we toch uitgemaakt, dat we, als ons eens zoo'n begrip mocht voorkomen, dit als den inhoud van de meening zouden beschouwen en dat niet inhoud van een kennen mochten noemen, daar dit begrip met het middelste vermogen, als midden tusschen het bestaande en niet-bestaande rondzwervende, werd gevat."

„Ja, dat is zoo."

„We moeten dus beweren, dat zij, die vele schoone dingen zien, maar de schoonheid zelve niet kunnen aanschouwen en ook niet een ander, die hen daartoe wil brengen, kunnen volgen, dat die ook wel vele rechtvaardige dingen zien, maar de rechtvaardigheid zelve niet, enz., en over dat alles slechts een meening hebben, maar volstrekt geen kennis."

„Dat kan ook niet anders."

„Maar moeten we aan den anderen kant dan niet zeggen, dat zij, die al die eeuwige en onveranderlijke ideeën kunnen zien, juist kennis en geen meening hebben?"

„Ja, ook dat kan niet anders."

„En moeten we dan ook niet zeggen, dat de laatsten zich heel sterk aangetrokken gevoelen tot die dingen, waarvan men kennis kan hebben, en de eersten tot die dingen, waarover slechts een meening kan bestaan? Of zijn we het al vergeten, dat we juist beweerd hebben [2]) dat dezen veel hielden

1) d. w. z. alle niet-philosofen.
2) boven p. 262, reg. 1 v. o.

van schoone geluiden en kleuren enz., maar niet wilden aannemen, dat de schoonheidsidee bestaat?"

„Neen, dat zijn we nog niet vergeten."

„We zullen dus niet zoo verkeerd doen, wanneer we hen veeleer „meening-lievend" dan „wijsheid-lievend" noemen? Of zoudt ge denken, dat ze het ons zeer zullen kwalijk nemen, als we hun dien naam geven?"

„Wel neen, zeker niet als ze mijn raad volgen, want het gaat niet aan, der waarheid iets kwalijk te nemen."

„Maar moeten we dan niet hen, die zich tot de ideeën der verschillende begrippen aangetrokken gevoelen, „wijsheidlievenden" en volstrekt niet „meening-lievenden" noemen?"

„Ja, natuurlijk."

ZESDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Nu uitgemaakt is wien men voor een waren wijsgeer moet houden en wien niet, komt de vraag aan de beurt, wie tot wachters van den staat moeten worden aangesteld, de wijsgeer of de niet-wijsgeer. Antwoord : de eerste, want behalve dat hij van het ware, dus ook van de ware wetten, instellingen enz. kennis heeft, staat hij in vele opzichten ver boven de anderen.

„Wie dan nu wijsgeeren zijn, Glauco, en wie van de wijsbegeerte afkeerig, ik bedoel den aard, welken zij bezitten, is ons, geloof ik, na veel moeite en door een beschouwing, die langs een omweg tot het doel ging, gebleken.”

„Ja, want misschien zou het langs een korteren weg niet gemakkelijk gegaan zijn.”

„Dat geloof ik ook. — Maar ik zou zeker wel denken, dat ’t toch beter gegaan was, als we over dit punt alleen hadden te spreken en er niet nog vele punten over waren, die men, wanneer men wil nagaan, in welk opzicht het leven van een rechtvaardig man verschilt van den onrechtvaardigen, tevens moet beschouwen.”

„Laten we dat dus voor uitgemaakt houden. Maar wat moeten we nu behandelen?”

„Wat anders dan wat juist aan de beurt is? Daar eerst zij wijsgeeren zijn te noemen, die met hun geestesoog kunnen vatten wat altijd als hetzelfde en op dezelfde wijze bestaat en daar zij, die dat niet kunnen, dien naam niet verdienen, en omdat zij te midden van de vele dingen, die zich op verschillende wijze voordoen, ronddwalen, geen wijsgeeren zijn, (kunt ge me toch wel zeggen) wie van beiden de leiders van den staat moeten zijn?”

„Hoe moeten we ’t aanleggen, om die vraag naar behooren te beantwoorden?”

„Ik meen aldus: zij, die blijken bij machte te zijn de wetten en de gebruiken van den staat te handhaven, moeten als wachters worden aangesteld."

„Zoo vind ik 't wel goed."

„Is het dan niet zonneklaar, wien men tot wachter over iets moet aanstellen, een blinde of iemand die scherp ziet?"

„Den laatste, natuurlijk."

„Maar denkt ge dan, dat er eenig verschil bestaat tusschen een blinde en iemand, die van het werkelijk-zijnde volstrekt geen kennis heeft, noch eenige duidelijke voorstelling daarvan in zijn ziel bezit, noch in staat is, om zooals een schilder met zijn origineel doet, op het volstrekt-ware zijn oog te richten, alle trekken daaraan te ontleenen en het zoo nauwkeurig mogelijk te bezien, opdat hij over wat hier beneden schoon, rechtvaar- en goed is, wetten kan geven, als het noodig is daaromtrent bepalingen te maken, en de bestaande wetten kan handhaven?"

„Neen, bij Zeus, ik geloof niet, dat er tusschen beiden een groot verschil bestaat."

„Zullen we deze laatsten dan eerder als wachters aanstellen dan hen, die al het werkelijk zijnde kennen, in ondervinding bij hen niets achterstaan, noch in eenige deugdelijke eigenschap bij hen zijn achter te stellen?"

„Ik zou het erg dwaas vinden, als we anderen tot wachters zouden kiezen, als ze ten minste in geen enkel opzicht minder zijn dan genen; want om de straks genoemde reden alleen zouden reeds de ware wijsgeeren op de anderen een grooten voorsprong hebben."

„Zullen we dan nu niet eens nagaan, op welke wijze het mogelijk is, dat zij het een en het ander bezitten?"

„Ja, dat is goed."

„Dus, zooals wij bij het begin van onze redeneering zeiden [1]), moeten wij in de eerste plaats hunnen aard en aanleg leeren kennen. Ik houd mij echter overtuigd, dat, als we het daarover voldoende eens geworden zijn, wij het ook daarover zullen eens zijn, dat dezelfde personen bedoelde eigenschappen kunnen bezitten en dat geen anderen dan zij leiders van den staat moeten zijn."

„Hoe moeten we dat dan beredeneeren?"

---

1) p. 259, reg. 17 v. b.

HOOFDSTUK II.

De waarlijk wijze tracht tot het juiste wezen der begrippen door te dringen en is daarom een vriend der waarheid, afkeerig van het zinnelijke. Hij bezit allerlei goede eigenschappen, met name ingetogenheid, adel van gemoed, dapperheid, scherpzinnigheid, vriendelijkheid en hij heeft deel aan de cardinale deugden.

„Laten we betreffende den aard en den aanleg van de wijsgeeren het volgende vaststellen: dat ze altijd verlangen naar een zeker weten, dat hun de kennis van het altijd-zijnde, dat nooit kan ontstaan en nooit kan vergaan, bijbrengt.

„Goed."

„Laten we dan verder vaststellen, dat zij naar dat weten in zijn geheel streven en noch van een groot of klein, noch van een aanzienlijk of onbelangrijk deel daarvan, vrijwillig zouden afstand doen, evenmin als – gelijk we vroeger zagen [1]) – de eerzuchtigen of aanbidders van Amor dit deden."

„Nu maakt ge een goede vergelijking."

„Ga dan nu eens na, of het niet mogelijk is, dat personen met een aanleg, als wij dien omschreven hebben, ook nog het volgende in hun aard kunnen bezitten."

„Wat bedoelt ge?"

„Waarheidsliefde, zoodat ze nooit met eenige leugen willen te doen hebben, [2]) maar die haten terwijl zij de waarheid liefhebben."

„Dat is wel waarschijnlijk."

„Neen, vriend, niet alleen waarschijnlijk, maar 't is ook bepaald noodzakelijk, dat personen, die van nature tot een ander in liefdesbetrekking staan, dezen laatste met alle in hem aanwezige eigenschappen beminnen."

„Ja, dat is waar."

„Kunt ge nu iets opnoemen wat nauwer met de wijsheid verbonden is dan de waarheid?"

„Onmogelijk."

„Maar is het dan wel mogelijk, dat dezelfde persoon de wijsheid en de leugen liefheeft?"

„Neen, volstrekt niet."

„Dus moet hij, die werkelijk wijsheid-lievend is, terstond

---

1) p. 160. reg. 12 v. o.

2) d. i. met een opzettelijke leugen, met bedrog en verdraaiing van het ware, dat *zij* als wijsgeeren kennen. Een klein leugentje om bestwil (vgl. p. 128, p. 134 en p. 236) mogen ook zij wel gebruiken.

van jeugd af aan met alle krachten naar elke waarheid zoeken."

„Ja, zonder eenigen twijfel."

„Maar we weten toch wel, dat, hoe krachtiger iemands begeerten hem met veel drang naar één ding heendrijven, zij ten opzichte van andere dingen zwakker zijn en als een rivier altijd naar dat éene stroomen."

„Nu ja, maar wat bedoelt ge daarmee?"

„Bij wien dus de begeerten naar kennis en naar wetenschap stroomen, bij hem zullen ze, geloof ik, ook altijd om de genoegens der ziel op zich zelf heenvlieten en zich van de genoegens des lichaams verwijderen, als iemand ten minste niet voor den vorm, maar in werkelijkheid een wijsgeer is."

„Ja, dat is bepaald noodzakelijk."

„Maar dan is zoo iemand ook ingetogen en volstrekt niet geldzuchtig, want de redenen, waarom men met veel inspanning [1]) naar het bezit van geld streeft, behooren op ieder ander van grooter invloed te zijn dan op hem."

„Zoo is het juist."

„Nu moet ge toch ook nog op het volgende acht geven, als ge wilt uitmaken, welke aard die van een wijsgeer is en welke niet."

„Op wat dan?"

„Of zulk een persoon ook, zonder dat men het opmerkt, kleingeestig is; want voor haarklooverij is er in 't geheel geen plaats in de ziel van iemand, die steeds streeft naar de kennis van alle afzonderlijke goddelijke en menschelijke dingen."

„Neen, daarvoor is geen plaats."

„Maar gelooft ge dat iemand, wiens verheven geest hem een blik gunt in het geheel van den tijd en in 't geheel van 't bestaande [2]), ook maar in een enkel opzicht het menschelijk leven voor iets groots zal houden?"

„Neen, dat houd ik voor onmogelijk."

„Dus zal zoo iemand den dood ook niet voor iets verschrikkelijks houden?"

„In 't allerminst niet."

„Maar dan kan, zooals 't schijnt, een kleingeestig mensch ook geen deel hebben aan de ware wijsheid."

„Dat zou ik ook niet denken."

---

1) Dit woord hebben we met een kleine wijziging voor het oorspronkelijke „kosten", dat niet in den samenhang past, in de plaats gezet.

2) d. i. in de ideeën, die in den oneindigen tijd en in de oneindige ruimte bestaan.

„Nu verder. Is het dan wel mogelijk, dat iemand, die ingetogen en daarbij vrij van geldzucht, kleingeestigheid, pochzucht en lafheid is, lastig in den omgang of onrechtvaardig kan worden?"

„Neen, dat is ook niet mogelijk."

„Ook dit moet ge, bij het toetsen der ziel van een wijsgeerig en van een niet-wijsgeerig man, terstond van zijn jeugd af nagaan, of hij soms rechtvaardig en gemakkelijk in den omgang is dan wel lastig en opvliegend."

„Ja, werkelijk."

„En toch moogt ge, naar mijne meening, het volgende ook niet onopgemerkt laten."

„Wat bedoelt ge nu?"

„Of hij gemakkelijk of met veel moeite iets leert. Of verwacht ge, dat iemand geheel en al kan liefhebben wat hij met groote inspanning kan volbrengen en daarbij ternauwernood nog maar kleine vorderingen maakt?"

„Neen, zoo iets zal niet in zijn smaak vallen."

„Verder dan. Als hij eens niets kan behouden van wat hij geleerd heeft maar vol vergeetachtigheid is, zou het dan wel mogelijk zijn dat hij niet ledig is aan kennis?"

„Volstrekt niet."

„En zoudt ge nu niet denken, dat, als hij maar altijd-door vergeefsche moeite doet, hij er ten slotte toe gedwongen wordt èn zich zelf èn zulk een bezigheid te haten?"

„Ja, natuurlijk."

„Dus mogen we een vergeetachtig mensch nooit onder de voldoende wijsheid-lievenden rekenen, maar daarvoor moeten we een zoeken, die goed kan onthouden."

„Ja zeker."

„En moeten we nu dan niet beweren, dat een aanleg, die noch voor geestelijke, noch voor uiterlijke vorming geschikt is, tot niets anders leidt dan tot onmatigheid?"

„Kan dat dan anders?"

„En is nu naar uwe meening de waarheid verwant met ònmatigheid of met matigheid?"

„Met het laatste."

„Dus moeten we zoeken naar een aard, die, behalve de reeds genoemde eigenschappen, ook nog die van matigheid en orde bezit, opdat hij van nature gemakkelijk geleid wordt tot de kennis van de idee van het ware."

„Dat spreekt van zelf."

„Verder dan. Dunkt 't u niet, dat wij alle eigenschappen,

noodzakelijk voor een ziel, die geheel en al aan de kennis van het werkelijk-zijnde moet deel hebben, hebben nagegaan? Ik bedoel nu elke eigenschap in 't bizonder, zooals de eene uit de andere voortvloeit."

„Ja, de meest noodzakelijke hebben we opgesomd."

„Zoudt ge nu wel iets hoegenaamd kunnen tegenhebben op een bezigheid, waaraan onmogelijk iemand zich kan wijden, die niet van nature een goed geheugen heeft, goed kan leeren, een verheven geest heeft gepaard aan goede manieren, en die een vriend is van en als 't ware verwant aan de waarheid, rechtvaardigheid, dapperheid en ingetogenheid?"

„Op zulk een bezigheid zou zelfs een Momus niets tegenhebben." [1])

„En zult ge nu niet aan deze personen alléén, als ze door opvoeding en leeftijd tot volmaakte ontwikkeling gekomen zijn, uwen staat wenschen toe te vertrouwen?"

HOOFDSTUK III.

Adimantus, (tot nog toe was Glauco aan 't woord) merkt op, dat hij al die eigenschappen, die Socrates als karakteristiek voor een wijsgeer heeft aangevoerd, wel heel mooi en goed vindt, doch niet geschikt om iemand tot wachter van den staat te maken. De wijsgeeren toch redeneeren te veel en komen meestal niet tot een practisch resultaat, wat bij het besturen van een staat toch het eerste vereischte is.

Toen zei Adimantus: Wel is waar, Socrates, zou niemand iets kunnen inbrengen tegen wat ge daar hebt gezegd; maar toch met hen, die telkens uwe redeneeringen aanhooren, gaat 't zooals ik nu zal zeggen. Zij meenen, dat zij, door onbedrevenheid in 't vragen en antwoorden, in den loop van het onderzoek en bij elke vraag een weinig van den rechten weg worden afgebracht, en dat zij, wanneer men al die kleine eindjes bij elkaar neemt, ten slotte tot een groote dwaling vervallen [3]) en het tegendeel meenen van 't geen ze eerst dachten. En evenals nu bij het schaakspel ten laatste de on-

---

1) Momus (*hoon*) was een zoon van den Nacht. Hij was de gepersonifiëerde bedilzucht, en kwam om van smart, omdat hij op de schoonheid van Venus niets kon afgeven.

2) Zie noot 2, p. 87 en p. 162, noot 1.

3) Wat Adimantus hier tegen de philosofen aanvoert was niets dan een vertolking van de destijds heerschende publieke opinie.

bedrevenen door de knappe spelers toch worden mat gezet en hun stukken niet meer weten te verplaatsen, zoo denken ook zij op 't laatst te worden vastgepraat en niets meer te kunnen zeggen — ik maak nu een vergelijking, alsof zij niet met stukken maar met woorden speelden — hoewel de waarheid desniettemin aan hùn kant is. Ik zeg dit alles met betrekking tot het onderzoek, waarmee we nu bezig zijn, want ook nu zou wel iemand kunnen beweren, dat men logisch tegen geen enkele van uwe vragen iets kan aanvoeren, maar in werkelijkheid toch wel kan inzien, dat de meeste menschen, die zich aan de beoefening van de philosofie wijdden en dit niet deden, om, nadat ze voor hun ontwikkeling zich in hun jeugd er op hebben toegelegd, zich niet verder met haar in te laten, maar om er langeren tijd bij stil te staan, — dat de meeste menschen, zeg ik, ook zeer zonderling worden, om niet te spreken van slecht, en dat de knapsten onder hen toch dit nadeel ondervinden van de studie, die gij ophemelt, dat ze voor den staat geheel onbruikbaar worden."

Toen ik dat gehoord had, zeide ik: „Denkt ge, dat de lieden, die zoo spreken, onwaarheid zeggen?"

„Dat kan ik niet uitmaken; maar ik wil er *uwe* meening wel eens over hooren."

„Hoor dan, dat zij het naar mijn inzien bij het rechte eind hebben."

„Maar hoe zoudt ge dan nog kunnen volhouden, dat de staten niet eerder van hun rampen zullen bevrijd worden voordat de wijsgeeren daarin heerschen [1]), nu we toch toegeven, dat zij als onbruikbare menschen in die staten rondloopen?"

„Nu vraagt ge me iets, wat ik door middel van een vergelijking moet beantwoorden."

„Ik zou anders niet zeggen, dat *gij* in uw spreken een druk gebruik van gelijkenissen maakt."

1) p. 258, reg. 13 v. b.

HOOFDSTUK IV.

De schuld van dien toestand ligt niet bij de wijsgeeren, maar bij de menschen, die hen niet begrijpen. Men kan dat vergelijken met een stuurman op een schip; een ieder die zelfs geen besef heeft van getijden en stroomingen, wil aan 't roer staan, een ieder meent, dat hij zelf wel, de ander niet, kan sturen. Zoo heeft men in den staat ook vele partijen, die het roer willen in handen houden, zonder de regeerkunst geleerd te hebben.

„Goed; drijf maar den spot met mij, nu ge me in zoo'n moeilijk te bewijzen probleem gestort hebt. Maar niettemin zal ik u mijn vergelijking mededeelen, opdat ge nog des te beter zult inzien, dat ik wel genoodzaakt ben, een spaarzaam gebruik van beelden te maken. De bejegening n.l., die de knappe menschen van hunne medeburgers ondervinden, is zoo onheusch, dat er geen enkel ander wezen is, dat met hen in denzelfden toestand verkeert. Men zou uit vele deelen van andere wezens hun beeld moeten maken, als men hun uiterlijk voorkomen juist wilde doen uitkomen: ik bedoel, zooals de schilders doen, die bok-herten [1]) en dergelijke uit verschillende diersoorten samen gestelde wezens schilderen. Stel u voor den geest iemand, die van een of meer schepen eigenaar is en de volgende lichamelijke gesteldheid heeft: in grootte en in kracht overtreft hij alle opvarenden, doch hij is wat doof, wat bijziende en lang niet op de hoogte van de zeevaartkunde. Stel u nu verder voor, dat de schepelingen elkaar het roer betwisten; een ieder meent, dat hij 't schip moet besturen, hoewel hij de stuurmanskunst nooit heeft geleerd, noch een persoon bij wien, noch den tijd gedurende welken hij zich geoefend heeft, kan aangeven. Nu beweren allen, dat men die kunst niet eens *kan* leeren, ja, wanneer iemand volhoudt, dat men 't wel kan, vliegen ze hem te lijf en willen hem verscheuren. Allen verdringen zich nu om den eigenaar zelf [2]) en ieder voor zich bidt en smeekt hem het roer te mogen hanteeren. Die geen gunstig antwoord krijgt, maar ziet dat een ander boven hem wordt voorgetrokken, doodt dien of werpt hem over boord. Ze maken dien sulligen reeder door aluinwortel, dronkenmakenden drank of op andere wijze, willoos en gaan zelf 't schip besturen, terwijl zij zich van den mondvoorraad meester maken, drinken, zich te goed doen en er maar lustig

1) Een fabelachtig dier, dat men in de ornamentale kunst. b.v. op vazen, tapijten en Oostersche kunstwerken nog wel aantreft.
2) Socrates veronderstelt, dat de eigenaar zelf meevaart.

op los varen, zooals zulke kerels dat plegen te doen. Hem, die hen een handje kan helpen om den eigenaar met woorden of geweld er toe te brengen, dat hij hùn 't sturen van 't schip toevertrouwe, vieren ze en noemen hem een zeevaartkundige en iemand, die verstand van varen heeft. Aan den anderen kant schelden ze hem een onbruikbaar mensch, die dat niet kan. Doch van wat een ware stuurman moet weten hebben ze zelfs geen idee, (zij beseffen niet), dat die wel degelijk heeft rekening te houden met den tijd van het jaar, met de getijden, met de weersgesteldheid, sterren, winden en met alles, wat zijn vak vereischt, als hij zijn schip goed wil sturen. Daarentegen meenen ze, dat 't onmogelijk is, dat iemand de kunst om een schip te besturen kan bezitten te gelijk met de geschiktheid (op 't juiste oogenblik) den rechten koers te houden, zonder er zich om te bekommeren, of anderen het daaromtrent met hem eens zijn. Gesteld nu eens, dat het zoo op een schip toeging, denkt ge dan niet, dat de ware stuurman een bovennatuurkundige, een praatjesverkooper en een voor hen onbruikbaar mensch zou genoemd worden door de lieden, die op zoo'n schip meevaren?" [1])

„Ja, dat geloof ik wel," zei Adimantus.

„Dan houd ik het voor onnoodig, dat gij het beeld aan een nadere beschouwing onderwerpt; ik meen, dat ge nu wel inziet, hoe de toestand der ware philosofen in de staten is."

„Ja, dat zie ik nu wel in."

„Dan is het ook uw plicht, in de eerste plaats aan iemand, die zich er over verwondert, dat de wijsgeeren in hun staten niet geëerd worden, dit beeld voor oogen te houden en te trachten bij hem de overtuiging te vestigen, dat het nog meer zou te verwonderen zijn, als ze wel werden geeerd."

„Nu, dat zal ik dan ook doen."

„En dan verder, dat het werkelijk waar is, dat de knapste philosofen voor de groote hoop onbruikbare menschen zijn. Doch vergeet vooral niet aan te toonen, dat de schuld ligt bij hen, die de diensten der wijsgeeren niet willen gebruiken, en volstrekt niet bij de laatsten. Want het ligt toch niet in den aard der dingen, dat een stuurman aan de schepelingen

1) Tot goed begrip der vergelijking van dit schip met den staat diene, dat met den scheepseigenaar het volk bedoeld wordt, met de opvarenden de ambtenaren, aan wier hoofd de opperstuurman of regeerder moet staan. De ambtenaren vleien het volk om de ambten. Het is duidelijk, dan in Plato's tijd deze vergelijking van het «Schip van Staat" minder afgezaagd en meer toepasselijk was dan in onzen tijd.

vriendelijk verzoekt of ze zich wel aan hem willen toevertrouwen; evenmin, „dat de wijzen langs de huizen der rijken rondgaan"; neen, hij, die zoo iets heeft gezegd, heeft gelogen [1]; met de waarheid staat het eigenlijk zoo: als een rijke of een arme ziek is, moet hij zelf den dokter opzoeken, en zoo moeten ook allen, die wenschen bestuurd te worden, hèm opzoeken, die de heerscherskunst verstaat; maar de heerscher moet de onderdanen niet smeeken of hij ze asjeblieft mag regeeren, ten minste als zoo iemand eenig nut kan stichten. Gij zult u dus niet vergissen, als ge de politici, die tegenwoordig de staten besturen, met de schepelingen van zoo even, en de menschen, die door hen als onbruikbaar worden gebrandmerkt en van wie men zegt, dat zij zich met de bovenaardsche dingen bemoeien, met de ware stuurlieden vergelijkt."

„Die vergelijking is ook zeer juist."

„Onder zulke omstandigheden en te midden van zulke menschen zal die voortreffelijke bezigheid der wijsgeeren geen bijval vinden bij personen, die juist 't tegenovergestelde doen van wat de wijsbegeerte leert. Ja, in het slechtste en onzuiverste licht wordt zij gesteld door hen, die voorgeven haar te beoefenen, En van deze zeggen naar uw beweren zij, die de philosofie veroordeelen dat de meesten, die zich met haar afgeven, zeer slechte menschen zijn en de knapsten onder hen nog onbruikbaar óók. Op dat punt gaf ik u toe, dat ge de waarheid zeidet; of is dit niet waar?"

„Ja wel."

HOOFDSTUK V.

Socrates behandelt nog eens het karakter en den aard van de ware wijsgeeren; de grondtrek van hunnen aanleg is waarheidsliefde, daaruit ontspruiten alle andere, vroeger reeds besproken, voortreffelijke eigenschappen. Dat zij dus niet naar behooren geëerd worden, is niet hun schuld.

„Hebben we nu niet de oorzaak opgespoord, waarom de beste wijsgeeren thans onbruikbare menschen zijn?"

---

1) Dit deden de bedelpriesters, die veel lager stonden, zie pag. 100 reg. 5. v. o. In een onderhoud met Socrates had Eubulus, de stichter der Nieuwe Comedie (± 400) eens gezegd, dat hij liever rijk dan wijs wilde zijn, omdat hij zag, dat de wijzen voor de huizen der rijken lagen te slapen. Men verwarde de ware wijsgeeren toen nog met de minder edele menschen.

„Ja, nauwkeurig.”

„Vindt ge nu goed, dat wij vervolgens nagaan, waarom de meesten noodzakelijk slecht zijn en, indien ons dat mogelijk is, trachten aan te toonen, dat de schuld hiervan niet bij de wijsbegeerte ligt?”

„Ja, dat vind ik zeer goed.”

„Laten we dan nog eens de zaak met elkander bespreken. We zullen tot het punt, vanwaar we uitgingen, nog eens terugkeeren en zien welken aard hij, die zedelijk volmaakt wil zijn, noodzakelijkerwijze moet hebben. Voor hem uit gaat, als gij 't u nog goed herinnert, [1]) in de eerste plaats de waarheid; haar moet hij in alle opzichten en onder elke voorwaarde volgen; anders zouden we bepaald meenen, dat hij een pocher is en aan de echte philosofie in 't minst geen deel heeft.”

„Zoo hebben we straks geredeneerd.”

„Doch is al niet dat eene, wat ik daar zoo juist noemde, geheel en al in strijd met de meening, die men tegenwoordig daarover heeft?”

„Ja, ongetwijfeld.”

„Maar zullen we het optreden van den wijsgeer niet naar behooren verdedigen, als we zeggen, dat hij werkelijk wijsheidlievend is, dat hij streeft naar de kennis van wat van nature het zijnde is [2]) en niet blijft stilstaan bij de vele dingen, waarover men slechts een meening kan hebben? Veeleer toch gaat hij zijn eigen weg, toont geen vermoeidheid en laat het voorwerp zijner liefde niet los, voordat hij het wezen van elk ding op zich zelf gevat heeft met dat vermogen van zijn ziel, waarmee men zulks moet vatten, ik bedoel met dat vermogen, dat aan het ware verwant is. Daarmee nadert hij tot en daarmee gaat hij op in het werkelijk-zijnde; zoo komt hij tot bewuste kennis en tot waarheid; zoo beseft hij, dat hij werkelijk leeft en zich voedt. Voordat hij dat bereikt heeft, zullen, om zoo te zeggen, zijn barensweeën [3]) niet bedaren.”

„Ja, zoo zullen we de verdediging het best leiden.”

---

1) p. 272, reg. 21 v. b.

2) Boek V einde hoofdst. 22, pp. 269 en 270.

3) Typische beeldspraak van Socrates, die hij ook altijd in eenigszins anderen zin van zich zelf gebruikte. Hij zeide steeds, dat hij zelf uit zijn geest geen kennis of weten kon voortbrengen, maar dat de godheid hem een taak als van een vroedvrouw gegeven had, waardoor hij zich gedwongen gevoelde, uit anderen kennis en wetenschap te doen voortbrengen (Vgl. Plato's *Theaetstus* p. 149 A. 150 B vlg.)

„Maar zeg me nu dit: zal zulk een man van leugen houden of niet veeleer het tegenovergestelde er van doen, haar haten?"

„Ja, dat zal hij wel."

„Maar als nu eenmaal de waarheid voor hem uitgaat, zou ik niet denken, dat er een lange rij van ondeugden volgt."

„Neen, heusch niet!"

„Daarentegen volgt er wel een gezonde zin tot het recht vaardige, en daarop dan weer de zelfbeheersching."

„Precies."

„En is het dan nu wel noodig, dat wij weer van begin af de reeks goede eigenschappen, die aan den aanleg van den wijsgeer verbonden zijn, opnemen en opnoemen? Ge herinnert u toch nog wel, dat wij dapperheid, adel van gemoed, gemakkelijkheid om te leeren en om het geleerde te onthouden als daarbij passende eigenschappen gevonden hebben? [1]) Toen gij ons nu tegenwierpt, [2]) dat ieder 't met het resultaat van onze redeneering wel moest eens zijn, maar tevens — als hij niet op onze woorden, maar op de personen zelve, die het onderwerp van onze bespreking vormden, lette — zou zeggen dat hij meende, dat enkelen van hen onbruikbare menschen waren en de meesten van hen zelfs slecht in alle opzichten, toen gingen wij de oorzaak, waarom de wijsgeeren in zoo'n slechten naam staan, na, en zoo kwamen we tot de vraag, waarom de meesten slecht zijn. Om die vraag nu te beantwoorden hebben wij de beschouwing over den natuurlijken aanleg van den waren wijsgeer weer opgenomen en door de noodzakelijkheid gedwongen, haar nog eens nauwkeurig omschreven."

„Ja, dat is de loop van ons onderzoek."

---

1) p. 274, reg. 14 v. b.
2) Adimantus en Glauco, p. 276, reg. 25 v. b

HOOFDSTUK VI.

De omstandigheden echter, waaronder de wijsgeeren leven, hebben een slechten invloed op hun persoon, zoodat zij zich niet van de beste zijde aan hun medemenschen toonen. Aan den anderen kant hebben dezen ook geen besten dunk van hen, en dit komt omdat velen, wier aanleg er niet toe geschikt is, zich op de wijsbegeerte toeleggen. Andere slechte invloeden, die nadeelig kunnen, ja moeten werken op iemand, die zich zonder stoffelijk voordeel te beoogen op de philosofie toelegt.

„Maar nu moet ge ook eens letten op de slechte invloeden, die op den aard van een wijsgeer inwerken, zoodat die bij velen verdwijnt en bij weinigen zich aan die invloeden onttrekt; en deze laatsten noemt men dan wel niet slechte maar dan toch onbruikbare menschen. Aan den anderen kant moet ge verder eens opletten, hoevelen de wijsgeeren naäpen en zich met hunne studiën bezighouden. Ge zult dan zien hoe die kararakters zijn, die een bezigheid op zich nemen, waartegen ze, als hun te machtig, niet opgewassen zijn; daardoor geraken ze in dwaling en brengen de wijsbegeerte overal en bij iedereen in discrediet, zooals gij hebt opgemerkt."

„Welke slechte invloeden bedoelt ge eigenlijk?"

„Als mijn krachten 't toelaten, zal ik probeeren u die aan te toonen. Dit zal men ons zeker wel toegeven, dat een natuurlijke aanleg, die al de eigenschappen bezit, welke wij daar even in een rijtje hebben opgenoemd en die toch een volmaakt wijsgeer moet hebben, van nature maar hoogst zelden en bij hooge uitzondering bij de menschen worden aangetroffen. Of denkt ge dat niet?"

„Zeer zeker."

„En zie nu eens hoeveel machtige en slechte invloeden den ondergang van die weinigen veroorzaken."

„Welke zijn die dan?"

„Het vreemdst van alles klinkt, dat elke prijzenswaardige eigenschap in de ziel van hem, die die eigenschappen bezit, haar te gronde richt en zoo van de wijsbegeerte aftrekt. Ik bedoel weer dapperheid, zelfbeheersching en de andere eigenschappen, die we hebben nagegaan."

„Zeker klinkt dat vreemd."

„Behalve de reeds genoemde eigenschappen hebben nog andere dingen, die men als voorrechten beschouwt, een nadeeligen invloed en maken van de wijsbegeerte afkeerig, b.v. schoonheid, rijkdom, lichaamskracht, familie, die in den staat

veel macht heeft, en andere dergelijke omstandigheden. Ge kent het type wel van de menschen, die ik bedoel."[1])

„Ja, dat ken ik wel, maar toch zou 't me aangenaam zijn, als ge hun karakter wat nader wildet omschrijven."

„Houd aan dat algemeene type maar eens vast, en wat wij reeds daarvan verteld hebben zal u duidelijk zijn en zal u niet meer vreemd toeschijnen."

„Hoe moet ik dat aanleggen?"

„Van alle zaden en kiemen — en dit geldt zoowel van planten als van bezielde wezens — weten we, dat ze verloren gaan, als ze geen voldoend voedsel krijgen en geen voldoende lucht of gelegenheid tot ontwikkeling hebben, en dit zal het eerst voorkomen bij de krachtigste kiemen, als die ontberen wat voor hun groei noodzakelijk is, want het slechte is toch wel meer de vijand van het goede dan van 't niet-goede."

„Natuurlijk."

„Dan spreekt 't ook vanzelf, dat van den voortreffelijksten aanleg, als die niet op de daarvoor geschikte wijze gekweekt wordt, minder te recht komt dan van een minder goede."

„Ja, dat is zoo."

„Dus, Adimantus, moeten we ook zeggen, dat de beste aanleg, als die een gebrekkige ontwikkeling krijgt, bij uitstek slecht zal worden. Of zijt gij van meening, dat de ruwste misdaden en de brutaalste slechtheden eerder uit een zwakke natuur voorkomen dan uit een goed begaafde, die door gebrekkige ontwikkeling is ten onder gegaan, en dat een zwak karakter ooit in 't groot iets goeds of iets slechts zal kunnen produceeren?"

„Neen, bepaald niet; die komen alle voort uit een krachtige natuur."

„Als dus de aanleg, zooals wij dien in een wijsgeer verondersteld hebben, behoorlijk onderwezen wordt, dan zal hij ongetwijfeld allerlei deugden ontwikkelen. Maar als de kiem op een slechten bodem en door slecht voedsel moet tot groei komen, dan zal zij allerlei ondeugden ontwikkelen — of 't moest zijn, dat de een of andere god haar bijzondere groeikracht verleende. Ge deelt toch niet de meening van de groote hoop, dat er jongelingen zijn, die door de sophisten worden bedorven en dat er hier en daar een sophist gevonden wordt,

1) SCHMELZER meent, dat Socrates (een man als) Alcibiades op 't oog heeft.

die een belangrijken nadeeligen invloed op de jeugd oefent en dat niet veeleer de lui, die zulke praatjes verkoopen, zelf de grootste sophisten zijn, anderen, jongen en ouden, mannen en vrouwen, tot volmaakte sophisten vormen en ze zóó kneden als ze dat zelf wenschen?"[1])

„Wanneer komt dat dan voor?"

„Als velen samenkomen en in volksvergaderingen bij elkaar gaan zitten of in de rechtbanken, in de theaters, in de legerplaatsen of in een andere algemeene volksbijeenkomst. Want dan prijzen ze, onder luid geraas, al wat iemand zegt of doet, weer iets anders keuren ze af, telkens met groote overdrijving; dan schreeuwen ze 't uit en klappen in hun handen, zoodat 't lawaai nog verdubbeld wordt door de terugkaatsing van de bergen en de plaats zelf, waar ze zijn,[2]) en men dubbele goed- of afkeuringen hoort. Hoe, denkt ge, moet 't den jongelingen dáár wel te moede zijn, om maar eens een alledaagsche uitdrukking te gebruiken?*) Of welke bijzondere opvoeding acht ge voor hen noodig, om zich tegen zoo'n slechten invloed met succes te kunnen verzetten, zonder dat ze door dergelijke bijvals- of afkeuringsbetuigingen overstelpt en als door een stroom in gedwongen richting worden medegevoerd? — Daardoor komt het,[3]) dat ze hetzelfde voor mooi en hetzelfde voor leelijk houden als die schreeuwers daar, en ook hetzelfde doen en aan hen willen gelijk worden."

„Dat is bepaald een noodzakelijk gevolg ervan, Socrates."

---

1) Eigenaardig klinken deze woorden in den mond van Socrates. De Atheners, die hem niet begrepen, stelden ook hem met de sophisten gelijk. (Zie Dl. I, Algem. Gesch. der Philosoph. p. 69 c.) Later was juist de meening, dat Socrates de jeugd bedierf, een van de punten der aanklacht, die Meletus c. s. tegen hem indienden.

2) In den tijd van Socrates werden de volksbijeenkomsten op de *Pnyx*, een heuvel in 't W. van de Acrópolis, tegenover den Areópăgus, gehouden. De vlakke ruimte op dien heuvel kon vele duizenden menschen bevatten.

3) Zie p. 87 noot 2.

*) De uitdrukking in het oorspronkelijke is meer alledaagsch dan de onze.

HOOFDSTUK VII.

Wie zich niet vrijwillig naar de nukken van de groote hoop schikt, wordt met geweld toch gedwongen; het is dus dwaas, zich ernstig te verzetten. Zoo komt men er dus wel toe zijn oordeel en zijn meening naar die van de massa te wijzigen en zoo wordt men zelf ook verkeerd beoordeeld.

„En waarlijk, nu heb ik nog niet eens van den allerslechtsten vloed gesproken.”

„Welke is die dan?”

„Dat die knappe leermeesters en sophisten de daad aan 't woord paren, als 't laatste niet voldoende vermag. Of is het u niet bekend, dat ze hem, die hen niet gehoorzaamt, met straffen van eerverlies, geldboeten en dood bedreigen?”

„Ja zeker wel.”

„Zoudt ge nu denken, dat een andere sophist of b.v een goed ontwikkeld mensch het van hen kan winnen?”

„Neen, ik geloof het niet.”

„Ik ook niet en ik houd 't zelfs voor grooten onzin 't heelemaal te probeeren. Want het komt toch niet voor, het is niet voorgekomen en het zal ook niet voorkomen, dat een menschelijk karakter, dat weinig aanleg voor deugd heeft en een verkeerde leiding, als die der sophisten, heeft gehad, zich in goede richting ontwikkelt. Weet dat wel, mijn waarde. Ja, naar den zin van het spreekwoord[1]) moeten we met een goddelijk karakter een uitzondering maken. Houd u dus wel overtuigd, dat, wanneer een natuurlijke aanleg zich weet te handhaven en zich, bij de inrichting der tegenwoordige staten, in juiste richting weet te ontwikkelen, dat ge zoo iets dan zonder overdrijving een redding bij de gratie Gods kunt noemen.”

„Ik ben 't volkomen met u eens.”

„Dan zult ge 't verder in 't volgende opzicht ook wel met mij eens zijn.”

„In welk opzicht?”

„Dat ieder van die hier en daar optredende loon-geleerden, die het volk als sophisten en z'n concurrenten beschouwt, niets anders leert dan wat de groote massa, als ze in hare bijeenkomsten hare meening verkondigt, gelieft goed te vinden en dat dan zijn wijsheid noemt. Stel u nu eens voor, dat iemand de nukken en streken van een of ander

---

1) Er schijnt een spreekwoord te hebben bestaan van den volgenden inhoud ongeveer: „Het goddelijke maakt natuurlijk een uitzondering.”

groot en sterk monster, dat hij er op nahoudt, bestudeerd had. (en dan precies wist), hoe hij het moest naderen, waar hij het moest aanpakken, wanneer en door welke invloeden het 't gevaarlijkst of wel 't zachtst was, verder wanneer het zijn krachtig geluid deed hooren, en bij welke geluiden van andere beesten het mak of woest werd. En als hij dan dat alles eens door den langdurigen omgang met dat dier nauwkeurig kende, hij die kennis wijsheid noemde, als een bepaalde kunst in regels formuleerde, er onderwijs in gaf en – zonder van al die nukken en al die streken te weten of ze mooi of leelijk, goed of slecht waren en of er al of niet aanleiding toe bestond, al naar hij bij dat monster teekenen van min of meer gunstige indrukken opmerkte — hij van goed of slecht sprak, en verder, hoewel hij van al die dingen niets afwist, het noodzakelijke rechtvaardig en schoon noemde, daarbij echter het ware verschil van den aard van 't noodzakelijke en van dien van het goede niet kende en dat aan anderen dus ook niet kon duidelijk maken — — bij Zeus, als ge u nu eens zoo'n persoon voor den geest haalt, zoudt ge dien dan niet al zeer ongeschikt achten, om aan een ander iets te leeren?"

„Ja, natuurlijk."

„Maar denkt ge dan, dat veel van zoo iemand verschilt een ander die de hartstochten en de nukken van de groote hoop en van een troepje menschen, die samenkomen, bestudeerd heeft en de kennis daarvan wijsheid noemt, hetzij dat die hun meening uitspreken over een schilderstuk, of over muziek, of over politiek? Want wanneer iemand veel onder de groote massa verkeert, – een dichtstuk, een ander product van zijn arbeid of een bezigheid ten behoeve van den staat aan hun oordeel onderwerpt, terwijl hij daarbij al die menschen, vrij wat meer dan noodzakelijk is, tot heerschers over hem zelven maakt—dan dwingt hem een noodzakelijkheid als men bij Diomedes[1]) vond, al datgene te doen, wat naar hun zin is. Maar hebt ge uw lachen nu wel kunnen bedwingen, als ge een van hen hebt hooren rekenschap geven, waarom hij in werkelijkheid iets goed of slecht noemt?"

---

1) Diomedes, de zoon van Mars en Cyrene was koning der Bistonen een volksstam in Thracië. Hij was bekend om zijn ruwe wreedheid, voedde b. v. zijn paarden met menschenvleesch en dwong door ijselijke folteringen ieder, die hij in zijn macht kreeg, de wellust zijner dochter te bevredigen. Het dooden van dit monster, dat door zijn eigen paarden werd opgegeten, was een van de 12 werken van Hercules.

„Neen, nog nooit, voor zoover ik weet, en dat zal ook wel niet gebeuren.” [1])

HOOFDSTUK VIII.

De aanleg van de groote menigte is alles behalve philosofisch en daarom vinden de wijsgeeren geen gunst in hare oogen. Maar toch zal een enkel persoon, die van nature een goeden aanleg bezit, boven anderen uitmunten, men zal zoo iemand vleien, omdat men meent nut van hem te kunnen trekken. Is iemand daarbij van machtige en aanzienlijke familie, dan bekruipt hem de lust, in den staat een gewichtige rol te spelen en gaat de zin voor het wijsgeerige verloren.

„Nadat ge nu al het voorgaande bij u hebt overwogen, moet ge u ook nog het volgende herinneren. Zal de groote menigte ooit kunnen beseffen wat het schoone op zich zelf is? Ik bedoel nu niet het schoone, dat aan de bijzondere dingen is te vinden, of wat het bestaande is en ik bedoel nu evenmin de vele bijzondere dingen. Zal zij kunnen meenen dat de idee van het schoone en die van het zijnde bestaan?”[2])

„Neen, bepaald niet.”

„Dan is ’t ook niet mogelijk, dat zij van nature wijsgeerig is.” — „Neen.”

„Maar is daarvan dan niet een noodzakelijk gevolg, dat de wijsgeeren door haar met schimp beladen worden?” — „Ja.”

„En ook niet door die hier en daar optredende menschen, die veel met de groote hoop omgaan en verlangen haar te behagen?”

„Dat spreekt vanzelf.”

„Ziet ge dan onder deze omstandigheden voor iemand met wijsgeerigen aanleg een middel, waardoor hij bij de beoefening van zijn vak kan blijven en zijn doel bereiken? Misschien kunt ge er een vinden, als ge over het voorgaande nog eens nadenkt. We hebben toch uitgemaakt dat gemakkelijkheid in ’t leeren, een goed geheugen, dapperheid, en adel van gemoed eigenschappen van een waar wijsgeer zijn.”[3])

„Ja, dat is zoo.”

---

1) Men heeft wel eens beweerd, dat die heele philippica van Socrates ook nog op onzen tijd van toepassing is. Of dat waarheid mag heeten, moge de lezer voor zich zelf uitmaken.

2) vgl. p. 263, reg. 10 v. b. — 3) boven hfst. 5.

„Dus zal iemand met dien aanleg al aanstonds van zijn jeugd af[1]) onder alle menschen de eerste zijn, voornamelijk als hij niet alleen een voortreffelijke ziel maar ook een knap uiterlijk heeft?"

„Dat moet wel."

„Ik meen, dat zijn verwanten en in 't algemeen zijn medeburgers gaarne zijn diensten te hunnen behoeve willen gebruiken als hij eens ouder geworden is."

„Natuurlijk."

„Met verzoeken en eerbewijzen zullen ze verder voor hem kruipen, terwijl zij reeds bij voorbaat z'n zich ontwikkelende gaven trachten in te palmen en hem al vooraf het hof maken."

„Zoo geschiedt 't ten minste gewoonlijk."

„Wat denkt ge nu wel wat zoo iemand onder zulke menschen zal doen, vooral wanneer hij in een grooten staat leeft en daarin rijk en van aanzienlijke geboorte is, ja, ook nog knap en flink is van voorkomen? Zal hij niet meer dan gewone hoop gaan koesteren, in de meening eens in staat te zijn over Grieken en Barbaren te zeggen te hebben? En zal hij zich niet hoog boven hen verheffen en een zekere houding aannemen met een verwaande trotschheid zonder eenigen geest?" [2])

„Ja, in hooge mate."

„Maar als nu eens een ander kalmpjes naar zoo iemand toegaat en hem de waarheid zegt, dat er namelijk geen geest in hem zit en hij dien juist in de eerste plaats noodig heeft, terwijl men zich dien niet kan verwerven als men niet met slaafsche werkkracht naar het bezit daarvan streeft; gelooft gij dan, dat hij hem in 't net van zooveel kwaad gevangen, een gewillig oor zal leenen?"

„Dat zal wel veel schelen."

„Maar als hij eens onder den invloed van zijn goeden aanleg en de hem aangeboren studie tot een bewust-zijn komt, [3]) zich buigt en zich tot de wijsbegeerte laat heenleiden, wat denkt ge dan wel, dat zij zullen doen, die meenden eens van

---

1) Zoo naar de gissing van AST, die ons zeer waarschijnlijk voorkomt, omdat terstond de uitdrukking „als hij eens ouder geworden is" volgt.

2) De geleerden meenen, dat Socrates met deze trekken juist Alcibiades teekent. Geheel en al komt hiermee overeen wat Plato in zijn dialogen *Alcibiades I* en *II* heeft geschreven en wat Xenophon schrijft in het 2e boek van het eerste hoofstuk zijner *Gedenkwaardigheden van Socrates*.

3) In het oorspronkelijke schijnt een fout te schuilen, die door de geleerden nog niet voldoende is verbeterd.

zijn diensten en zijn vriendschap nut te zullen hebben? Zullen ze zich niet in daden en in woorden uitputten? Bij hem, om aan die inwendige stem geen gehoor te geven en bij anderen, die hem dat juist aanraden, om dezen tegen te werken, door hun persoonlijk allerlei lagen te leggen en van staatswege met een aanklacht te bedreigen."

„Zeker, noodzakelijkerwijze."

„Maar is het dan wel mogelijk, dat zoo iemand de wijsbegeerte gaat beoefenen?"

„Neen, volstrekt niet."

HOOFDSTUK IX.

Hoewel nu aanleg tot wijsgeerige studiën op zich zelf al zeldzaam is, gaan veel personen met zulk een aanleg door de omstandigheden, waaronder zij leven, spoedig verloren. De middelmatigen en de slechten doen dan nog alsof ze philosofen zijn en brengen zoo doende veel ongelukken en rampen over den staat. Wat zij verkondigen is geen wijsheid (*sophia*), maar valsche kunstenarij (*sophismen*).

„Ziet ge nu wel, dat we niet ten onrechte beweerden, [1]) dat zelfs de prijzenswaardige eigenschappen van een wijsgeerigen aanleg, wanneer ze niet in goede richting ontwikkeld worden, op zekere wijze zelf de oorzaak zijn, dat men van de wijsbegeerte afvalt, evengoed als die andere bijkomende factoren, die men in 't leven als iets goeds beschouwt, ik bedoel rijkdom en dergelijke gunsten der fortuin?"

„Neen, dat beweerden we waarlijk niet ten onrechte."

„Hier dus, o eigenaardige man, ligt de val, hier de gevaarlijke strik voor een aanleg, die bij uitstek voor zoo'n voortreffelijke studie geschikt is; en dan komt zulk een aanleg buitendien nog maar hoogst zelden voor, zooals we zagen. En uit die menschen komt hij voort, die èn aan de staten, èn aan de burgers het meeste kwaad doen, ja, soms ook wel 't meeste goed, als ze toevallig in deze richting werkzaam zijn. Een onbeduidende aanleg toch uit zich nooit in iets grootsch, noch ten opzichte van een burger noch van den staat." [2])

---

1) p. 284, reg. 17 v. b.

2) Zoo verhaalt Plutarchus (*Leven van Them. c. 2*), dat Themistocles, de bekende Atheensche veldheer en staatsman (± 500), vaak van zijn meester moest hooren, dat deze zich vast overtuigd hield, dat hij om zijn groote gaven óf een zegen óf een vloek voor zijn medeburgers zou worden.

„Dat alles is zeer waar.”

„Wanneer nu de menschen met goeden aanleg van de wijsbegeerte afvallen — en dezen moesten dit toch waarlijk niet doen — dan laten zij haar zonder eenige leiding en zonder dat zij tot een systematische wetenschap is gevormd, aan haar lot over; zelf leiden ze dan een leven dat hun 't allerminst past en wat men niet eens een leven zou kunnen noemen. De wijsbegeerte, om zoo te zeggen, van haar verwanten beroofd, trekken zich dan anderen, onwaardigen, aan; maar dezen brengen schande en smaad over haar, zooals ook gij al de woorden van de lasteraars tot de uwe gemaakt hebt en zeidet, dat de mannen, die zich met philosophie inlaten òf niets waard zijn, òf, voor 't grootste deel, nog de oorzaak zijn van veel kwaad. [1])

„Ja, men spreekt er toch zoo over.”

„Zeker, te recht. Want wanneer dan andere menschjes zien, dat de plaats, (welke de mannen met talent innamen), leeg staat, maar nog prijkt met fraaie vormen en titels, dan stormen zij — ge zoudt ze kunnen vergelijken met lieden, die uit de gevangenis naar den tempel vluchten — gaarne hunne vroegere bezigheden er aan gevende, op de wijsbegeerte los. En toch zouden die lieden in hun eigen kunst gewoonlijk geen onverdienstelijke mannen geworden zijn.

Hoewel men nu zoo met de wijsbegeerte omspringt, kan ze toch een vergelijking met de andere kunsten [2]) wel doorstaan en houdt zij haar waarde nog hoog. Naar dat aanzien nu, dat ze toch nog verschaft, streven vele menschen; doch dezen zijn in hun aanleg onvolmaakt, en evenals hun lichamen door de vakken en ambachten, die zij uitoefenen, afgewerkt zijn, zoo zijn ze ook door het grove werk, dat ze dagelijks doen, in hun ziel gebroken en op. Is dat alles niet noodzakelijk?”

„Ja, in hooge mate.”

„Zoudt ge denken, dat ze in uiterlijk veel verschillen van een kalen en onooglijken smidsknecht, die, na een sommetje bij elkaar gescharreld te hebben, pas uit de gevangenis is ontslagen en nu, na in een of ander badhuis wat opgepoetst te zijn, een fonkelnieuw pak aantrekt, om, als een bruigom gekleed, de dochter van zijn vroegeren baas ten huwelijk te vragen, nu deze tot armoede en verval geraakt is?”

„Ik denk, dat 't verschil tusschen beiden niet heel groot is.”

---

1) boven p. 277, 1° alinea.
2) Zie noot 1, p. 56.

„En is 't nu wel te verwachten, dat dat slag van menschen anders dan onechte en slechtgeaarde kinderen zullen krijgen?"

„Natuurlijk geen andere dan die."

„Nu verder. Wanneer menschen, die een dergelijke ontwikkeling niet verdienen, tot de wijsbegeerte gaan en zich met haar bemoeien op een wijze, die der philosophie onwaardig is, (kunt ge mij dan zeggen) wat het product van hun overdenkingen en meeningen zal zijn? Moeten we zulke resultaten niet met recht drogredenen noemen? Want daar zit toch niets waars in en die zijn toch ook niet uit gezond nadenken voortgekomen."

„Ik ben 't volkomen met u eens."

HOOFDSTUK X.

Door al de genoemde invloeden blijft er maar een hoogst enkele over, die zich met succes voor zichzelf op de beoefening der wijsbegeerte toelegt. Doch dan onttrekken dergelijke karakters zich ook aan het publieke leven, zij vinden daar hunne plaats niet en zoo komt het, dat men hen als onbruikbare leden van den staat gaat beschouwen.

„Dus, Adimantus, blijft er maar eén zeer kleine rest over van hen, die op waardige wijze de philosophie beoefenen, ik bedoel gevallen als de volgende: Wanneer iemand met een edel karakter en voortreffelijke ontwikkeling door verbanning getroffen, juist, door de afwezigheid van lieden, die zijn aanleg trachten te bederven, bij die beoefening der wijsbegeerte blijft; of wanneer een groote geest in een kleinen staat geboren wordt, die vol minachting op 't leven in zoo'n staat neerziet; of ook wanneer soms een klein aantal personen, die van de beoefening van hun vak, dat zij te recht verachten, tot de wijsbegeerte overgaan. Ook kan 't wel gebeuren, dat iemand, zooals onze vriend Theages[1]) door een zekeren band bij de wijsbegeerte wordt gehouden. Want ook Theages bezit alle mogelijke factoren, die hem van de philosophie moesten afvallig maken, maar de zorg, die hij aan zijn ziekelijk lichaam moet wijden, houdt hem van een bemoeien met staatszaken terug. Ik vind 't niet de moeite waard, over mijn geweten [2]) te spreken, (dat mij van de bemoeiing met

---

1) Een leerling van Socrates. Naar hem genoemd bestaat er een dialoog, die onder de werken van Plato is opgenomen, doch voor onecht wordt gehouden (UEBERWEG, *Grundr.* d. *griech. Philos.* I[8] p. 158).

2) Over Socrates' *daemonium* zie boven p. 129 noot. 1.

andere zaken dan de wijsbegeerte afhoudt). Want ik durf wel verzekeren, dat er vóór mij nauwelijks één man geweest is, die diezelfde stem in zijn binnenste hoorde spreken. En wanneer nu iemand van al deze dingen werkelijk proeft of al geproefd heeft, hoe aangenaam en zaligmakend het bezit der wijsheid is, en aan den anderen kant de dwaasheid van de groote menigte voldoende inziet en bemerkt dat, om zoo te zeggen, niemand ten behoeve van den staat iets doet wat van gezond verstand getuigt, en dat er ook niemand te vinden is, die hem zou willen helpen in zijn pogingen om de rechtvaardige beginselen te doen zegevieren, zoodat hij tot het inzicht komt, dat hij alleen als mensch onder een troep wilde dieren geraakt is, en niet samen met hen wil onrecht doen, terwijl hij op zich zelf ook niet de voldoende macht bezit, die troep wilde beesten te bedwingen, maar, nog voordat de staat of zijn vrienden eenig nut van hem hebben gehad zal omkomen en dan zeker noch zichzelven noch zijn medeburgers ooit tot voordeel kan strekken — wanneer iemand eens dat alles door een verstandige redeneering gevat had, dan zou hij voorzeker zijn rust houden en zich slechts bemoeien met wat hem aantrekt. Hij zou dan, evenals iemand, die door een stofwolk, door een dwarrelwind voortgedreven, wordt overvallen en tegen een muur een schuilplaats vindt, wanneer hij zag hoe de anderen vol wetteloosheid zijn, al heel tevreden wezen, als hij zelf zijn leven vrij van onrechtvaardigheid en goddelooze daden hier op aarde kon doorbrengen en, als de tijd van scheiden gekomen is, vol goede hoop, kalm en gelaten kon heengaan."

„En op die manier zou hij heengaan, terwijl hij dan lang niet het minste bereikt had."

„Maar toch ook niet het voornaamste, immers hij heeft geen staatsregeling kunnen vinden, die voor zijn bezigheden passend was. Want in een staat, die naar zijn beginselen is ingericht, zal hij èn zelf in aanzien toenemen èn met zijn eigen voordeel ook het gemeenschappelijke van den staat bevorderen."

HOOFDSTUK XI.

Dus bestaat er geen enkele gemeenschap, die voor den wijsgeer past, of men moest er zulk een stichten als Socrates met zijn ideaalstaat bedoelt. Doch die op zich zelf is nog niet voldoende, men moet daarbij niet alleen in zijn jeugd, maar vooral in zijn rijpen en niet minder in zijn ouderen leeftijd zich ijverig op de studie der wijsbegeerte toeleggen.

„De reden, waarom de philosophie in zoo'n slechten naam staat en die, waarom zij dien niet verdient, meen ik nu voldoende te hebben besproken. Hebt gij daaraan nog iets anders toe te voegen?"

„Volstrekt niet, ik wensch er niets meer aan toe te voegen. Maar welke der tegenwoordige staatsinstellingen acht ge voor het leven van een wijze geschikt?"

„Geen enkele, want daarover klaag ik juist, dat er tegenwoordig in 't geheel geen staatsinstelling bestaat, die ik voor de ontwikkeling van een wijsgeerigen aanleg geschikt acht; daarom wordt zoo'n aanleg ook bedorven en in verkeerden zin ontwikkeld. Het gaat dan daarmee evenals met uitheemsche planten, die op vreemden bodem overgebracht, haar eigen aard verliezen en onder den invloed van dien vreemden grond plegen te ontaarden. Zoo ook kunnen de wijsgeeren onder de tegenwoordige omstandigheden hun eigenaardig karakter niet handhaven en vervallen zij tot verbasterde zeden. Wanneer zij echter in den meest voortreffelijken staat zouden leven, even voortreffelijk als zij zelf zijn, dan zou het voor ieder duidelijk wezen, dat hun aanleg een waarlijk goddelijke is, doch die van de anderen evengoed als hun bezigheden een menschelijke. Ik durf wedden, dat ge nu zult vragen, welke dan die zeer voortreffelijke staatsregeling is."

„Dat hebt ge toch niet goed geraden, want dat wou ik juist niet vragen, maar wel of ge die staatsregeling, welke wij in onze redeneering hebben opgesteld met die meest voortreffelijke bedoelt; of hebt ge een andere op 't oog?"

„In alle andere opzichten bedoel ik die dan ook. Doch wij hebben reeds vroeger gezegd, [1]) dat er in dien staat altijd een zeker iets moest zijn, dat, wat staatswetgeving betreft, als leidend beginsel moest heerschen; op dezelfde wijze als gij dat deedt, toen gij de wetten voor onzen staat vaststeldet.

„Ja, dat hebben we ook gezegd."

„We hebben dat beginsel toen echter niet voldoende om-

1) p. 169 reg. 11 v. a.; p. 172, reg. 1, v. b.

schreven, uit vrees voor uwe tegenwerpingen, toen gij aantoondet [1]), dat die nadere omschrijving te lang zou duren en te moeilijk zou zijn; een des te grooter bezwaar, omdat wat we nog bepaald moesten nagaan, op zich zelf al lang niet gemakkelijk was."

„Wat moesten we dan nog nagaan?"

„De wijze, waarop een staat zich met de wijsbegeerte kan inlaten, zonder dat deze haar verbastert. Want al wat uitsteekt, staat wankelend, en werkelijk bevat het spreekwoord „het schoone is moeilijk" waarheid." [2])

„Maar toch moeten we met een duidelijke uiteenzetting van dit beginsel onze redeneering ten einde brengen."

„Aan mijn goeden wil zal 't niet liggen, maar ik vrees of ik dat wel zal kunnen. Hoe krachtig mijn wil is, zult ge dra weten. Zie maar eens oogenblikkelijk, hoe bereidwillig en onverschrokken ik nu reeds ga verkondigen, dat de staat zich met de wijsbegeerte moet inlaten op een geheel andere wijze dan hij dat tot nu toe gedaan heeft."

„Hoe zoo dan?"

„Tegenwoordig plegen de jongelingen — die de wijsbegeerte beoefenen, als ze nauwelijks den kinderschoenen ontwassen zijn, in den tijd, die er ligt tusschen hun jeugd en het vestigen van een eigen gezin en het zaken doen — het moeielijkste deel ervan te bestudeeren en keeren haar dan den rug toe, en dat zijn dan nog wel zij, die het in de philosophie misschien ver kunnen brengen — ik bedoel met dat „moeilijkste deel" de dialectiek) —. Maar wanneer ze dan later op aansporing van anderen, die de philosofie beoefenen, ertoe besluiten, hunne toehoorders te worden, dan meenen ze daarmee al iets groots te doen, in den waan, dat men zoo'n studie als een bijzaak kan beschouwen. En als ze op hoogeren leeftijd zijn gekomen, wordt, behoudens enkele uitzonderingen, hun vuur nog meer uitgedoofd dan dat van Heraclitus' zon; immers 't wordt nooit weer aangestoken. [4])

1) vgl. p. 176, reg. 2 v. o.

2) p. 201, noot. 1

3) Socrates verstaat onder de *dialectiek* een wijze van redeneeren, waardoor men, door herhaaldelijk vragen en antwoorden, tot nauwkeurige begripsdefinities komt.

4) Heraclitus van Ephese (± 500) was om de duisterheid zijner leerstellingen bekend. Als grond-element nam hij het vuur. Het op- en ondergaan der zon verklaarde hij zoo, dat zij 's avonds in den Oceaan neerzonk, waarbij haar vuur uitging, onder de aarde doorging en 's ochtends bij haar opkomst in 't Oosten opnieuw werd aangestoken.

„Maar hoe moet men de wijsbegeerte dan beoefenen?"

„Juist in tegenstelling met wat nu gebeurt, moeten knapen en jongelingen een voor den jeugdigen leeftijd geschikt onderwijs in de wijsbegeerte ontvangen; maar zij moeten ook niet minder zorg dragen voor hun lichaam, dat nog moet groeien en rijp worden, want dan verwerven zij zich een goeden steun bij de beoefening der wijsbegeerte. En wanneer nu de leeftijd nadert, waarin de ziel tot hare volmaakte ontwikkeling komt, dan mogen zij haar meer inspannen. Maar wanneer de lichaamskracht verzwakt is en niet meer toelaat, dat men zich langer met staatsaangelegenheden of krijgsdienst bemoeit, dan moet men zich geheel aan de philosophie wijden en niets anders doen; of dat andere dan als een bijzaak beschouwen, voor zoover men n.l. gelukkig wil leven en, na zijn gelukkig leven goed besteed te hebben, het met een gunstige lotsbeschikking hiernamaals wil bekronen."

HOOFDSTUK XII.

Dat men de wijsgeeren zoo weinig acht, komt ook nog doordat men tot nu toe geen verwezenlijking van hunne leerstellingen heeft gezien en het volk door de theorieën der quasi-wijsgeeren op een dwaalspoor wordt gebracht. Wanneer dus eens een wijsgeer aan 't hoofd van een staat zou staan en de meest wijze wetten zou geven, zou hun stand in eere hersteld worden.

„Waarlijk, Socrates, het komt mij voor, dat ge bij uw redeneering al uw goeden wil gebruikt; maar ik geloof toch, dat de meesten, die u hooren, nog meer goeden wil hebben, om u tegen te spreken, en zich door u niet laten overtuigen. Onder hen behoort in de eerste plaats Thrasymachus. Werp nu geen twistappel tusschen mij en Thrasymachus, daar we pas goede vrienden zijn geworden en ook voor dien tijd nooit elkaars vijanden waren. Want wij zullen onze pogingen volstrekt niet opgeven, voordat we zoowel hem als de overigen hier overtuigd hebben; of voor hun leven hiernamaals eens een voordeel hebben verzorgd, (waarvan ze nut kunnen hebben), wanneer ze opnieuw tot het leven teruggeroepen, in dergelijke gesprekken raken." [1])

„Dan hebt ge de zaak zeker een klein tijdje uitgesteld."

„(Neen, geen kleinen tijd, maar) in 't geheel geen tijd, als

1) Plato veronderstelt een nieuw leven na het tegenwoordige (*metempsyschose*); dan zal men zich herinneren wat men hier geleerd heeft.

we dien ten minste met de eeuwigheid vergelijken. Dat nu verder de groote massa aan dergelijke redeneeringen geen geloof slaat, verwondert me volstrekt niet. Want nog nooit hebben ze gezien, dat onze theorieën in practijk gebracht werden. Integendeel hooren zij herhaaldelijk, dat men met opzet woorden, die wij zoo even gebruikt hebben, [1] naast elkander plaatst; maar niet, dat de dingen, die ze aanduiden, zonder ons toedoen werkelijk bij één en hetzelfde individu worden gevonden, zooals wij dat hebben gezien. Maar een man, die voor zoover dit maar eenigszins mogelijk is, in woord en daad der deugd nabijkomt en haar evenaart, of een heerscher in den staat, die dezelfde eigenschappen vertoont, dien hebben ze nog nooit kunnen waarnemen, noch bij een monarchie, noch bij een aristocratie of democratie."

„Neen, nog nooit."

„Aan den anderen kant, m'n beste, hebben ze nog nooit naar behooren die heerlijke en een vrij man passende redeneeringen gehoord, die met de grootste nauwkeurigheid op allerlei wijze de waarheid opsporen om zuivere kennis te verwerven; redeneeringen, welke volstrekt niet tot onderwerp hebben die haarklooverijen en vitterijen, waarbij 't maar om een zekeren indruk en om 't verwekken van strijd te doen is, zooals die voorkomt bij twistgedingen en particuliere conversatie."

„Neen, ook deze redeneeringen hebben ze nooit gehoord."

„Omdat die belemmeringen, welke ik voorzag, in den weg stonden, heb ik zoo even wel met eenige vrees, doch door de waarheid gedwongen, als mijn meening uitgesproken, [2]) dat er geen volmaakte staat noch een volmaakte staatsregeling, evenmin een volmaakt man, zou kunnen bestaan, voordat 't zou gebeuren dat deze weinige philisofen, die niet slecht zijn, doch als onbruikbaar worden gebrandmerkt, door een of andere toevallige noodzakelijkheid, met of tegen hun wil, zich met de staatszaken gingen bemoeien en hunne diensten voor den staat beschikbaar stellen, of voordat bij de zonen van de tegenwoordige heerschers en koningen of bij dezen zelf door een goddelijke bezieling de oprechte liefde tot de ware wijsbegeerte werd gewekt. Doch dat een van deze veronderstellingen of misschien wel beide onmogelijk zouden zijn, daarvoor

---

1) b. v. een voortreffelijk man en een voortreffelijke staatsregeling; wijsheid en verstandig staatkundig overleg.

2) p. 258, reg. 13 v. b.

verklaar ik geen enkele reden te weten. Was dat wel onmogelijk, dan zou men ons met recht mogen uitlachen, omdat we slechts vrome wenschen koesteren. Of denkt gij er ook niet zoo over?"

„Ja."

„Als nu eens voor de corypheeën onder de wijsgeeren of in de onafzienbare reeks der vervlogen eeuwen de noodzakelijkheid gekomen was, het roer van den staat in handen te nemen, of wanneer dit nu het geval is in een of ander vreemd land, dat ver buiten onzen gezichtskring ligt, of ook in de toekomst het geval zal zijn, dan zijn we bereid bij wijze van redeneeren staande te houden, dat de bedoelde staatsregeling er reeds geweest is, er is, of er zal zijn, zoodra onze Muze [1]) de overhand in een staat zal hebben. Want zoo iets is toch niet onmogelijk en wij bouwen ook geen luchtkasteelen, al geven wij ook toe, dat het moeilijk zal gaan."

„En ik ben het met u eens."

„Maar stemt ge mij aan den anderen kant ook toe, dat de groote massa er niet zoo over denkt?"

„Dat moet ik misschien wel."

„Doch, m'n waarde, ge moet de menigte niet voor zoo erg schuldig houden. Ze zullen hun oordeel verzachten, als ge niet kijvend, maar door vriendelijke toespraak en met ontzenuwing van den laster, die tegenwoordig de wijsbegeerte treft, aantoont, wie ge eigenlijk wijsgeeren noemt, en op de manier als wij zoo even, nauwkeurig omschrijft, wat hun aard en hun bezigheid is; want, als ge dat niet doet, zullen ze meenen, dat ge dezelfde personen bedoelt al zij. Of denkt ge soms niet. dat zij, als ze eens nauwkeurig van de zaak op de hoogte worden gesteld, hun oordeel zullen verzachten en u anders dan tot nu toe zullen antwoorden? Of houdt ge u overtuigd, dat iemand die niet afgunstig maar wel zacht van karakter is, zich boos zal aanstellen tegen een ander, die niet boos is, of naijverig op iemand, die niet naijverig is? Ik zal die vraag maar gauw vóór u beantwoorden en zeggen, dat, naar mijne overtuiging, slechts bij zeer enkelen, doch niet bij de menigte, zulk een slecht karakter gevonden wordt."

„Wees maar gerust, dit laatste geloof ik met u."

„Maar dan gelooft ge ook dit met mij, dat van den slechten dunk, dien de groote massa over de wijsbegeerte heeft, die individuen schuld hebben, die van buiten gekomen [2]) haar —

---

1) n.l. die der philosophie.

2) Socrates bedoelt mannen als Gorgias, Protagoras en andere sophisten.

ze moesten zich schamen! — brutaal overvallen, op de wijsgeeren schelden en hen gaarne gehaat maken. Altijd spreken zij over personen, iets wat 't allerminst aan beoefenaars van de wijsbegeerte past."

„Daaraan doen ze zeer verkeerd."

HOOFDSTUK XIII.

De ware philosoof bekommert zich niet om de kleingeestigheden van de gewone menschjes, maar maakt de wetten naar den wil der Godheid en daarom in groote trekken. Wanneer de groote massa eenmaal zal ingezien hebben, dat zulk een bestuur het eenige ware is, dan zal het de beoefenaars der zuivere wijsbegeerte vanzelf meer in eere houden. Doch voor het zoo ver kan komen, is een algeheele wijziging der bestaande staatsinstellingen noodig.

„En, Adimantus, iemand, die in waarheid op het zijnde zijn geestesoog richt, heeft geen tijd naar beneden te zien naar het woelen der menschenkinderen, want dan zou hij in den strijd tegen hen zich met nijd en vijandschap vervullen. Veeleer behoort hij, zijn oog richtende naar wat onveranderlijk vaststaat en altijd hetzelfde blijft, en zijn blik wendende naar toestanden, waarin men elkander niet benadeelt, doch waar een zekere orde en logische regel heerscht, die nabootsen om zich zelf zooveel mogelijk daaraan gelijk te maken. Of denkt gij, dat het ooit zal voorkomen, dat men datgene, waarmee men vol liefde omgaat, niet zal trachten na te volgen?"

„Ik geloof stellig, dat zoo iets zal voorkomen."

„En daar nu de ware wijsgeer met het goddelijke en het ordelijke omgaat, zal hij ook zelf, in de hoogste mate als dit bij een mensch mogelijk is, ordelijk en goddelijk worden. Doch laster komt overal veel voor." [1])

„Zeer zeker."

„Wanneer dus een zekere noodzakelijkheid hem er toe leidt, om met veel zorg alle orde en regel, die hij ginds [2]) heeft

1) D. w. z. men zal zelfs op het doen en laten van den wijsgeer nog wel wat aan te merken hebben. Een deel van die aanmerkingen wil Socrates al vooraf ontzenuwen, door bij de gelijkmaking aan het goddelijke en ordelijke de beperking te voegen „voor zoover dit voor een mensch ten minste mogelijk is."

2) bij het waarlijk-zijnde.

opgemerkt, in de gewoonten der menschen in te voeren, zoowel voor het particulier verkeer als voor staatsrechtelijke aangelegenheden, en dan niet alleen zich zelf daarnaar te vormen, — gelooft ge dan, dat hij een slecht voorganger zal worden in zelfbeheersching en rechtvaardigheid en in 't algemeen in maatschappelijke deugden?"

„Dat zij verre."

„Maar wanneer de menigte nu inziet, dat wij van zoo iemand louter de waarheid zeggen, zullen ze aan de wijsgeeren dan nog een hekel hebben en zullen ze ons dan nog geloof weigeren, als we beweren, dat onder geen enkele voorwaarde een staat ooit kan gelukkig zijn, als niet de grondtrekken van zijn staatsregeling naar het goddelijke voorbeeld [1]) door die schilders worden geschetst?"

„Neen, als ze maar eerst tot een beter inzicht gekomen zijn, zullen ze geen hekel meer aan hen hebben. Maar hoe moeten die schilders het aanleggen, om die grondtrekken te schetsen?"

„Ze moeten den staat en de zeden der menschen als een bord beschouwen en dat dan eerst goed schoonmaken. Dit is echter niet gemakkelijk. Doch ge weet nu eenmaal, dat de wijsgeeren zich al aanstonds hierin van alle andere menschen onderscheiden, dat zij zich noch met een bizonder persoon noch met een staat zouden willen bemoeien of hem wetten voorschrijven, voordat zij er een krijgen, die geheel schoongemaakt is of dien ze zelf mogen schoonmaken."

„En daarin hebben ze gelijk."

„Denkt ge niet, dat ze eerst daarna een oppervlakkige schets van hun staatsregeling zullen maken?"

„Natuurlijk."

„Vervolgens zullen ze die nader uitwerken, terwijl ze herhaaldelijk dan naar het eene en dan naar het andere kijken; ik bedoel naar wat van nature rechtvaardig, schoon, ingetogen, enz. is [2]) en naar die eigenschappen, zooals ze bij de menschen voorkomen. Dan zullen ze door een vereeniging en een combinatie van verschillende handelingen aan dat beeld de menschelijke trekken geven, terwijl zij die ontleenen aan hetgeen Homerus het goddelijke en het godgelijke in de menschen noemde, voor zoover dat dan bij hen voorkwam."

„Op die manier zouden ze het goed aanleggen."

1) van het eeuwig bestaande.
2) d. i. naar de idee van de rechtvaardigheid, enz.

„Ik houd mij echter overtuigd, dat zij vaak iets moesten uitwisschen, vaak er een trek aan moesten toevoegen, totdat zij er in geslaagd waren de zeden der menschen bij de goden aangenaam te maken, voor zoover dat dan mogelijk is.”

„Zoo, ten minste, zou het beeld er zeer fraai komen uit te zien.”

„Zouden we nu wel op de een of andere wijze hen, van wie gij beweerdet, dat ze in woeste vaart op ons zouden toeloopen [1]), kunnen overtuigen, dat we die eischen moeten stellen aan iemand, die een schets van een staatsregeling wil geven en dien wij toen in hunne tegenwoordigheid moesten prijzen en ter wille van wien zij toen ook over ons in toorn geraakten, omdat we 't waagden de staten aan hunne hoede toe te vertrouwen; en zouden ze, als ze ons nu hoorden, niet veel zachter gestemd worden?”

„Ja, heel veel, als ze verstandig zijn.”

„Want waarover zouden ze dan ook nu nog kunnen ontevreden zijn? Toch niet hierover, dat de wijsgeeren geen beminnaars van het waarlijk-bestaande en de waarheid zijn?”

„Dat zou bepaald onzinnig wezen.”

„Toch ook niet hierover, dat hun aanleg, zooals wij dien nagegaan hebben, niet aan het allerbeste verwant is?”

„Neen, ook daarover niet.”

„En dan verder toch ook niet hierover, dat zulk een aanleg, die voor de daaraan passende werkzaamheden beschikbaar wordt gesteld, niet volmaakt goed of wijsgeerig zal zijn, in hooger mate dan eenige andere aanleg? Of zullen ze zeggen, dat die lieden die hoogte eerder zullen bereiken, die wij als zonder nut zijnde van de anderen onderscheiden hebben?”

„Neen, waarlijk niet.”

„Maar zullen ze zich dan over ons boos maken, wanneer we nog staande houden, dat, niet vóór de stand der wijsgeeren in de staten de macht zal in handen hebben, er noch voor den staat noch voor de burgers een bevrijding van hunne ellende kan bestaan en dat voor dien tijd evenmin de staatsregeling, die wij in onze redeneering hebben opgebouwd, metterdaad verwezenlijkt kan worden?”

„Misschien zullen ze zich nu minder boos maken.”

„Maar vindt ge het nu ook niet goed, dat we nu niet meer zeggen, dat ze minder boos zijn, maar dat ze juist zeer bedaard geworden en overtuigd zijn, om, zoo er al geen andere reden

---

2) pag 258. reg. 2 v. o.

voor bestaat, uit schaamtegevoel zich gewonnen te geven?"
„Ja, dat vind ik zeer goed."

HOOFDSTUK XIV.

Hoewel niet licht, is het toch zeker ook niet geheel onmogelijk, dat er een dergelijke wijsgeer zal opstaan. Dus is ook de verwezenlijking van den ideaal-staat bewezen.

„Dezen dan zullen hiervan wel overtuigd zijn. Maar is er nu wel iemand, die er aan twijfelt, dat er wel eens van de koningen en machthebbers kinderen kunnen geboren worden met een wijsgeerigen aanleg?"

„Neen, dat kan niemand betwijfelen."

„Maar als er nu eens werkelijk zulke kinderen geboren worden, kan men dan als zeker beweren, dat hun aanleg zal bedorven worden? Dat die zich met veel moeite moet handhaven, daarover zijn we het eens. Doch kan wel iemand ontkennen, dat er in den langen duur des tijds van al die kinderen er één zijn wijsgeerigen aanleg in den juisten zin zal ontwikkelen?"

„Volstrekt niet."

„Maar inderdaad, als er slechts één kind met zulk een geschikten aanleg geboren wordt, en hij, (als man aan de regeering gekomen), een gehoorzame bevolking vindt, dan zal hij alles verwezenlijken, waarvoor men nu ongeloovig zijn schouders ophaalt."

„Ja, want dat denk ik ook."

„Maar als nu eens ergens een heerscher zulke wetten en bezigheden voorschrijft als wij die hebben nagegaan, dan is het toch niet onmogelijk, dat de burgers die wel willen opvolgen."

„Neen, in geen enkel opzicht is dit geheel onmogelijk."

„En zoudt gij er u soms over verwonderen of het als onmogelijk beschouwen, dat een ander er juist zoo over denkt als wij?"

„Neen, dat zou ik niet."

„En dat 't waarschijnlijk, het best zou zijn, als zulk een staatsinstelling verwezenlijkt werd, dat hebben we in onze vroegere redeneeringen toch voldoende nagegaan." [1])

---

1) p. 234, reg. 1 v. b.

„Ja zeker.”

„Trek daaruit dan de conclusie, dat de wettelijke bepalingen, die wij ontworpen hebben, de voortreffelijkste zijn, als ze maar kunnen in practijk gebracht worden; ik geef toe, dat het moeilijk zal gaan, maar onmogelijk is het zeker niet.”

„Die gevolgtrekking mogen we gerust maken.”

HOOFDSTUK XV en XVI.

Zulke heerschers moeten een opvoeding hebben als die der wachters, daarbij moeten ze de kennis verwerven van de idee van het goede.

(Deze hoofdstukken behandelen de quintessens van den geheelen dialoog : wat is de hoogste kennis ?)

„Dus, nu we deze beschouwingen met moeite tot een goed resultaat gebracht hebben, moeten we spreken over hetgeen vervolgens aan de beurt komt; ik bedoel op welke wijze en door welk onderricht en bezigheid wij die toekomstige handhavers onzer staatsregeling zullen vormen, en op welken leeftijd zij met ieder onderdeel moeten beginnen.” — „Ja, laten we dat maar bespreken.”

„Mijn slimheid heeft me dus niets geholpen, toen ik de moeilijkheid over het bezit van vrouwen vroeger wilde ontwijken met die over de vraag, met welk overleg men kinderen moest laten voortbrengen en overheden aanstellen. [1]) Ik wist echter wel, dat die zaak veel tegenspraak zou uitlokken en moeilijk te verwezenlijken zou zijn, ook al was dat de eenige ware oplossing. Want nu drong zich de noodzakelijkheid toch op, die vraag nader te beschouwen. Het bezit van vrouwen en kinderen hebben we nu voldoende geregeld, maar de opvoeding van de heerschers moeten we, om zoo te zeggen, van het eerste begin af nagaan. We hebben gezegd, als gij 't u nog herinnert, [2]) dat zij zich moesten doen kennen als vrienden van hun staat, beproefd in genoegens en in smarten, die dit gevoel (van vaderlandsliefde) noch in moeiten, noch in vrees, noch in eenige lotswisseling mochten verliezen. Verder zeiden we, dat we hem, die zulke eigenschappen niet kon toepassen, als onbruikbaar moesten uitsluiten, maar hem, die in alle opzichten de vuurproef doorstaan had, gelijk goud, dat in 't

---

1) p. 183, noot 2. — 2) p. 172, noot 1.

vuur getoetst wordt, als heerscher moesten aanstellen en hem zoowel bij zijn leven als na zijn dood eeregaven en onderscheidingen moesten geven. [1]) Zoo ongeveer zeiden we, toen onze redeneering dit punt in 't voorbijgaan raakte en het als 't ware bedekte; want we vreesden tot de behandeling van ons tegenwoordig onderwerp te moeten overgaan." — „Zeer waar is wat gij zegt, en ik herinner 't mij ook wel."

„Maar, vriend, toen had ik ook weinig lust te zeggen wat ik nu heb aangedurfd; en toch moest ik het wagen te beweren, dat men tot meest volmaakte wachters wijsgeeren moest aanstellen." — „Zeker moet ge dat nu maar zeggen."

„Bedenk dan nu, hoe weinigen er naar alle waarschijnlijkheid als geschikt zullen bevonden worden. Zij moeten dien aanleg bezitten, dien wij hebben nagegaan, en toch plegen die afzonderlijke eigenschappen maar zelden in éénen persoon vereenigd voor te komen; meestal heeft de een deze, de ander gene eigenschappen." — „Hoe bedoelt ge dat?"

„Dat menschen, die gemakkelijk iets kunnen leeren, die een goed geheugen hebben, die vlug van geest en scherp van zin zijn en al die gaven bezitten, die gewoonlijk met de genoemde gepaard gaan, die, dat weet ge toch wel, zijn van nature gewoonlijk niet te gelijk ook grootsch en verheven van gemoed, of in staat om kalmpjes in rust en bedaardheid te leven [2]), want juist worden zij door hun levendigheid her- en derwaarts gedreven en alle bedaardheid gaat er bij hen uit."

„Gij hebt gelijk."

„Maar aan den anderen kant zullen menschen met een vast karakter, die niet wispelturig zijn, op wie men met de grootste zekerheid zou kunnen bouwen, die zich in den oorlog niet door vrees van hun stuk laten brengen, ook ten opzichte van het leeren diezelfde eigenaardigheden vertoonen: er zit weinig gang in hen, zij zijn moeilijk tot het leeren te brengen; ze zijn als 't ware geheel gevoelloos en doen niets dan slapen en gapen, zoodra ze in die richting moeten moeite doen." — „Dat alles is waar."

„Maar wij zeiden toch [3]), dat de heerschers beide soort eigenschappen in juiste en voldoende mate moeten bezitten, of ze moesten zich maar in 't geheel geen moeite geven voor het

1) p. 171, reg. 15 v. b.
2) Deze passage wordt door de verschillende geleerden verschillend verklaard.
3) p. 168, reg. 28 v. b.

verkrijgen van die hoogste kennis eer en heerschappij." — „Ja en te recht zeiden wij dat."

„Gelooft ge dan niet, dat zulke karakters slechts zelden zullen voorkomen?" — „Natuurlijk."

„We moeten hen dus, zooals we toen beredeneerden, in moeiten, vrees en genoegens beproeven en hen ook nog — wat we toen hebben overgeslagen zeggen we nu — in vele wetenschappen oefenen en dan nagaan of zij de hoogste wetenschappen in zich kunnen opnemen dan wel of ze er lafhartig onder bezwijken, zooals menschen, die zich bij alles laf gedragen." — „Het past ons zeker, dat alles eens na te gaan; doch wat verstaat ge nu onder die „hoogste wetenschappen?"

(XVI) „Ge herinnert u misschien, dat we eerst de factoren van de ziel onderscheiden hebben en toen die met elkaar vergeleken om te zien, waardoor de rechtvaardigheid, de zelfbeheersching, de dapperheid en de wijsheid zich kenmerkten.[1]) — „Als ik dat al vergeten was, zou ik niet waard zijn de rest van uwe redeneering te hooren."

„En herinnert gij u ook nog wat we daarvóór gezegd hebben?" — „Wat was dat ook al weer?"

„We zeiden ergens,[2]) dat, om het wezen van die drie elementen zoo goed mogelijk te kunnen zien, een andere, n.l. een langere weg noodig was, en dat het ons zou duidelijk worden, als we dien hadden afgelegd; maar dat 't toch ook wel mogelijk was het wezen van die factoren aan te toonen, als we dichter bij het vroeger besprokene bleven. En gij allen hier verklaardet u (met dien korteren weg) tevreden; zoo dan kwam het, dat dit onderwerp toen, ten minste volgens mijn idee, niet met voldoende nauwkeurigheid werd behandeld. Maar of ge u thans er toch mee voldaan voelt, dat staat aan u mij nu mede te deelen." — „Ik ben er mee voldaan, en ook de anderen[3]) denken er zoo over."

„Maar, vriend, van een „voldoende" kan bij dat soort vragen in 't geheel geen sprake zijn, zoolang dat „voldoende" ook maar in één enkel opzicht bij de volle werkelijkheid (van kennen) achterblijft; want wat onvolmaakt is kan op geenerlei wijze een voldoende maat van iets anders heeten. Niettemin meenen sommigen toch wel eens, dat een zaak voldoende toegelicht is en dat ze er volstrekt niet dieper behoeven

---

1) Boek IV, hoofdst. 12—15, pag. 202 vlg. — 2) p. 201, noot 2. — 3) de andere leden van het gezelschap, vgl. p. 87, noot 1.

op in te gaan." — „Ja, zeker gebeurt zoo iets bij zeer veel menschen, doch dat komt, omdat ze de zaak te licht opvatten."

„Maar zulk een reden mag nooit den doorslag geven bij iemand, die de wachter van den staat en de wetten moet zijn. — „Natuurlijk niet."

„Zoo iemand, m'n waarde, moet dan ook langs den langeren weg gaan en zich bij 't leeren niet minder moeite geven dan bij zijn lichaamsoefeningen; anders zal hij nooit tot de hoogste sport van die hoogste wetenschap, waarover we zoo even gesproken hebben, komen; en dat moet hij toch in de eerste plaats." — „Maar is het vorige dan al niet het hoogste en bestaat er nog iets hoogers dan de rechtvaardigheid en de andere deugden, die we nagegaan hebben?"

„Zeker bestaat er nog iets hoogers; doch van dat hoogere mag hij zich niet met een ruwe schets, zooals wij die thans teekenen, tevreden stellen; hij mag de geheele afwerking er van niet verwaarloozen. Of is het niet belachelijk zich met alle inspanning toe te leggen op dingen van weinig waarde, om daar een zoo helder en zuiver mogelijke kennis van te krijgen, maar bij de belangrijkste zaken niet naar de grootste nauwkeurigheid te streven?" — „Uw gedachtengang verdient alle aandacht. Denkt ge dus, dat iemand u zou laten gaan zonder u de vraag gesteld te hebben, wat ge met die hoogste wetenschap bedoelt en waarover die handelt?"

„Neen, dat denk ik zeker niet, dus kunt *gij* die vraag ook gerust stellen. Doch heusch, dat hebt ge niet zelden gehoord, maar nu denkt ge er zeker niet aan. Of ge zijt van plan, mij, door me van alle kanten aan te pakken, 't wat lastig te maken? Ik geloof eer 't laatste. Want dat ik onder de hoogste wetenschap de idee van het goede versta, [1]) dat hebt ge al vaak van mij gehoord; als men die op de rechtvaardigheid en de andere deugden toepast, dan brengen ze eerst nut en voordeel aan. En nu weet ge haast wel, dat ik die ga noemen en er bij ga voegen, dat we haar toch niet voldoende kunnen kennen. En als we haar niet voldoende kennen, is — dit weet ge toch ook wel — zonder haar, ook al kennen we het andere nog zoo goed, dit alles voor ons van geen nut, evenmin als het voor ons nuttig is, iets anders te bezitten zonder het goede. Of denkt gij, dat het eenig voordeel oplevert

1) d. i. hier niet de abstracte voorstelling van het goede op zich zelf, maar de godheid, het allerhoogste wat het menschelijke verstand kan bevatten.

alle mogelijke andere dingen te bezitten, zonder dat die goed voor ons zijn, of alle mogelijke kennis te hebben zonder die van het goede, en meent ge, dat 't niets beteekent, het schoone en het goede te kennen?" — „Neen bij Zeus, dat denk ik volstrekt niet."

HOOFDSTUK XVII, XVIII en XIX.

Onderzoek naar de idee van het goede. Deze verschilt hierin van het rechtvaardige en 't schoone, dat men zich wèl tevreden stelt met den *schijn* alleen van de laatste twee, doch het eerste ook werkelijk wenscht te bezitten. Daar de heerschers 't goede voor hun onderdanen moeten bevorderen, mogen ze daarover niet slechts een *meening* hebben, maar moeten ze het *kennen*. Socrates kan nog niet direct zeggen wat hij onder dat hoogste goed verstaat, hij vergelijkt het met de Zon. Evenals deze de oorsprong is van alle licht, zoo is het goede de basis van het ware en werkelijke.

„Maar waarlijk, dit weet ge toch wel, dat voor de groote massa het hoogste goed in 't genoegen schijnt te liggen [1]) en voor de meer deftige lui in de kennis." [2]) — „Ja, natuurlijk weet ik dat."

„En toch ook, m'n beste, dat zij, die deze laatste meening zijn toegedaan, niet kunnen aangeven welke kennis zij bedoelen. Als men er op aandringt, zeggen ze ten slotte: de kennis van het goede." — „Ja, en dat vind ik heel belachelijk."

„Maar is het dan ook werkelijk niet belachelijk, dat ze 't ons kwalijk nemen, wanneer wij niet kunnen zeggen wat het goede is, maar er met ons toch zoo over spreken, alsof we het wel wisten? Want ze zeggen, dat ze met die kennis de kennis van het goede bedoelen, alsof wij konden begrijpen wat zij meenen, zoodra ze slechts de uitdrukking „het goede" noemen." — „Ge hebt groot gelijk."

„Maar wat moeten we nu van de anderen zeggen? Ik bedoel van hen, die beweren, dat het hoogste goed in het genoegen bestaat? Verkeeren zij soms minder in dwaling dan de

---

1) n.l. de volgelingen van Aristippus van Cyrene, den stichter van de Cyrenaïsche school (± 380).

2) n.l. de volgelingen van Antisthenes, een Athener, den stichter van de Cynische school (± 400). Hunne leerstellingen hebben we in het Overzicht besproken.

eersten? Of moeten ook zij niet noodzakelijk toestemmen, dat er slechte genoegens zijn?" — „Ja, zeker."

„Maar dan moeten ze ook toestemmen, dat goed en slecht hetzelfde is. Of maakt gij die gevolgtrekking niet?" — „Ja, natuurlijk."

„Dus is het duidelijk, dat er een groote en belangrijke strijd over dit punt heerscht." — „Ja, dat moet wel."

„Maar wat zegt ge nu hiervan? Is dit dan ook niet duidelijk, dat velen kiezen te doen wat rechtvaardig schijnt, ook al is het dat niet, en te bezitten wat schoon schijnt, ook al is het in werkelijkheid niet schoon, maar dat ze zich er niet mee tevreden stellen, den schijn van het goede te bezitten, doch najagen wat werkelijk goed is, en dat dus ieder, waar er van het goede sprake is, den schijn er van versmaadt?" — „Ja, ook dit is duidelijk."

„Doch omtrent datgene, wat iedereen najaagt en waarvoor men zich moeite geeft, terwijl men slechts kan vermoeden, dat het iets is — wat altijd in het onzekere zweeft, en zonder dat men kans heeft voldoende te vatten wat dat dan toch is, mist men de vaste overtuiging van zijn aard, zooals men die bij andere zaken wel heeft, en derft daardoor weer de voordeelen, die misschien aan 't bezit van andere dingen verbonden zijn, — omtrent dit nu, dat toch zoo belangrijk is, wilde ik u vragen, of we wel mogen beweren, dat die menschen, welke de voortreffelijksten in den staat zijn en in wier handen wij al 't onze toevertrouwen, omtrent zoo iets in 't duister mogen verkeeren." — „Wel neen, in 't allerminst niet."

„Ik voor mij ten minste geloof, dat het rechtvaardige en het schoone, waarvan men niet weet, hoe goed die zijn, een slechten wachter zullen hebben in iemand, die het goede niet kent. Ik meen ook, dat niemand eerder het rechtvaardige en het schoone voldoende zal kunnen kennen, (voordat hij het goede zelf gekend heeft)." — „Uw vermoeden berust op goeden grond."

„Dus zal de inrichting van onzen staat eerst volmaakt zijn, wanneer zoo iemand als zijn wachter optreedt, die met het goede, enz. bekend is."

(XVIII) „Dat is ook noodzakelijk. Maar, Socrates, bestaat volgens u het goede in kennis of in genot of in iets anders buiten die twee dingen?"

„Wat een voortreffelijk man! Reeds lang was het duidelijk, dat gij u niet tevreden steldet met de meeningen van andere

menschen hieromtrent te hooren.... — „Ik vind, dat 't dan ook niet te pas komt, Socrates, als men zoo lang over deze dingen gedisputeerd heeft, alleen met meeningen van anderen aan te komen, zonder er een van zichzelf te hebben."

„Maar hoe heb ik het nu? Denkt ge dan, dat het wel te pas komt, over dingen, waarvan men niets weet, zoo te spreken alsof men er wel iets van wist? — „Neen, dit laatste mag men volstrekt niet doen, doch als men daaromtrent een meening heeft en men die wil zeggen, dan mag men er wel over spreken."

„Maar zeg me dan, hebt ge nog niet bemerkt, dat alle meeningen, die niet op kennis berusten, te verwerpen zijn? Ja, de beste van dat soort zijn blind. Of meent ge dat er eenig verschil is tusschen blinden, die (toevallig) den juisten weg gaan en hen. die, zonder verstand, iets waars meenen?" — „Neen, tusschen beiden bestaat geen verschil."

„Maar wilt ge dan van mij verwerpelijke, blinde en scheeve voorstellingen hooren, terwijl ge misschien van anderen duidelijke en juiste kunt vernemen?" — „Om Gods wil, Socrates," zei Glauco toen, „ge moet nu niet terugtreden, alsof ge al aan uw einddoel waart aangekomen. We zullen er mee tevreden zijn, als ge in dien zin over het goede wilt spreken, zooals ge over de rechtvaardigheid, de zelfbeheersching en de andere deugden hebt gesproken." [1])

„En ook ik, m'n waarde zou daarmee ruimschoots tevreden zijn; maar ik vrees het niet te kunnen doen en 't door mijn bereidwilligheid verkeerd te zullen aanleggen, zoodat ik uw lachlust zal opwekken. Dus vrienden, we moeten voor 't oogenblik de vraag naar 't wezen van 't goede maar laten rusten. Want die vraag schijnt me te hoog dan dat ik langs den weg, van welken wij bij onze beschouwing zijn uitgegaan, zou kunnen bereiken wat ik nu daaromtrent denk.[2]) Doch wat ik voor een afstammeling van dat goede houd en wat aan dat goede zeer gelijk is, dit wil ik u, als ge 't wenscht, noemen, zoo niet, dat ook wel achterwege laten." — „Noem het maar," zei Glauco, „ge moet ons later dan maar iets van den stamvader vertellen." [3])

---

1) vgl. p. 196, regel 8 v.b. vlgg.
2) d. w. z. we zijn nog niet zoo ver, dat we van het goede een juiste definitie kunnen geven; daarvoor zouden we veel dieper op de zaak moeten ingaan.
3) In het volgende hoofdstuk.

„Ik zou wel willen, dat ik u die schuld al kon afdoen en dat gij haar reeds zoudt kunnen innen, dan zoudt ge thans niet met de rente er van behoeven tevreden te zijn.[1]) Int die rente dus in den vorm van iets, dat uit het goede op zich zelf voortspruit; doch weest wel op uw hoede, dat ik u soms niet tegen mijn wil met een valsche berekening van die rente bedrieg." — „We zullen oppassen zoogoed als we kunnen, spreek dus maar vrij."

„Goed; doch dan moet ik het eerst over enkele punten met u eens zijn en u iets in uwe herinnering terugbrengen wat we èn vroeger, èn ook bij andere gelegenheden besproken hebben." — „Wat is dat dan?"

„We zeggen, dat er vele schoone en vele goede dingen zijn[2]) en ook dat andere dingen andere eigenschappen hebben; we onderscheiden die eigenschappen dan ook in 't spreken." — „Ja, dat doen we."

„Maar nu spreken we ook van het schoone op zich zelf en van 't goede op zich zelf; en zoo stellen we ons ook bij al die andere eigenschappen, die we vroeger[3]) als vele afzonderlijke beschouwden, aan den anderen kant één enkele idee van elke eigenschap op zich zelf voor, daar de idee telkens één eigenschap representeert, en wij duiden daarmee aan wat de dingen op zich zelf zijn." — „Dat is waar."[4])

„Van die vele dingen zeggen we nu verder, dat ze wel aanschouwd, maar niet gedacht kunnen worden; aan den anderen kant zeggen we van de ideeën, dat ze wel gedacht, maar niet aanschouwd kunnen worden." — „Ja, zoo is het bepaald."

„Met welk vermogen nu in ons aanschouwen we de zichtbare wereld?" — „Met het gezichtsvermogen."

„En nemen we ook niet het hoorbare met het gehoorvermogen waar en komt ons niet met de verschillende zintuigen het waarneembare tot bewustzijn?" — „Natuurlijk."

---

1) In het oorspronkelijke ligt een woordspel, die bij een vertaling in 't Nederlandsch verloren gaat; in 't Grieksch wordt «afstammmeling" en «rente" door hetzelfde woord aangeduid.

2) vgl. p. 263, reg. 10 v. b.

3) p. 262, reg. 15 v. o.

4) Men spreekt b.v. van een schoon paard, van een schoone stad, van een schoone daad, enz. Nu is dat schoone, dat die verschillende objecten kenmerkt, niet telkens iets verschillends, maar juist het gemeenschappelijke, dat van de genoemde voorwerpen het kenmerk is. Dit kenmerk is een uiting van het schoone op zich zelf, d. i. *de (Platonische) idee van het schoone.*

„Heeft het nu wel eens uw aandacht getrokken, dat de maker van onze zintuigen dat van 't zien, waarmee we dus het zichtbare waarnemen, veel voortreffelijker dan de andere gemaakt heeft?" — „Neen, niet bizonder."

„Ga dan het volgende eens met mij na. Heeft het hoorvermogen nog iets anders, noodig om te hooren, of het geluid iets anders, om gehoord te worden; zoodat, als er niet iets anders als derde factor bijkomt, het oor niet zou kunnen hooren, noch het geluid gehoord worden?" — „Neen, geen derde factor is daarvoor noodig."

„Ik geloof ook niet, dat de verschillende andere vermogens, om niet te zeggen geen enkel, iets dergelijks (als derden factor) noodig hebben, (opdat de waarneming zal kunnen plaats vinden). Of kunt gij er een noemen?" — „Neen, in 't geheel geen."

„Ziet ge dan niet in, dat het gezichtsvermogen en het zichtbare beide een derden factor noodig hebben, (opdat de waarneming zal tot stand komen)?" — Wat is die factor dan?"

„Wanneer de oogen het vermogen hebben om te zien, en iemand dat vermogen bezittende het wil gebruiken; wanneer er verder een kleur voor die oogen aanwezig is, dan weet ge toch wel, dat, als er niet een derde factor bijkomt, die van nature voor het tot stand komen van die waarneming geschikt is, het gezichtsvermogen zich niet kan openbaren en de kleuren niet kunnen gezien worden?" — „Wat bedoelt ge toch?"

„Dat, wat gij licht noemt." — „Ja, dat is ook zoo." [1]

„Dat zijn dus geen geringe vermogens; ik bedoel het vermogen om te zien en gezien te worden. [2] Deze beide zijn onderling door een kostbaarder band verbonden dan de andere paren [3]; of ge mocht soms 't licht voor niets waard achten." — „Neen, dat doe ik volstrekt niet."

(XIX) „Wien van de goden kunt ge nu als den bewerker hiervan noemen? Wiens licht is voor ons de oorzaak, dat ons gezichtsvermogen zich zoo goed mogelijk kan ontvouwen en dat de zichtbare dingen kunnen gezien worden?" — „Den zelfden god, welken ook gij en de anderen als den bewer-

---

1) Plato's redeneering staat hier niet op het standpunt der moderne natuurwetenschap, want voor de voortplanting van het geluid is *altijd* een derde factor n.l. de geleidende middenstof noodig.

2) Bij de waarschijnlijkheid, dat de oorspronkelijke tekst bedorven is, volgden we de onveranderde overlevering met de verklaring van AST.

3) d. i. het gehoorzintuig met zijn object, het reukzintuig met zijn object, enz.

ker daarvan noemt, want het is toch duidelijk, dat ge naar den zonnegod vraagt."

„En is dit nu niet de verhouding van het gezichtsvermogen tot de zon?" — Welke verhouding bedoelt ge?"

„De zon is niet het gezichtsvermogen, noch dit vermogen zelf, noch het orgaan, waarin dit vermogen zetelt, welk orgaan men „oog" noemt." — „Neen, natuurlijk niet."

„Maar van alle organen, die een waarnemingsvermogen hebben, is het oog toch het meest gelijk aan de zon?" — „Ja, in hooge mate"

„En bezit het oog dit vermogen dan niet door de zon toebedeeld, alsof 't daarin gestroomd is?" — „Ja zeker."

„Dus is de zon niet het gezichtsvermogen, maar, daar zij de oorsprong van dit vermogen is, wordt zij er door gezien." — „Precies."

„Dit nu bedoelde ik met den afstammeling van 't goede, toen ik daarvan sprak; dit heeft het goede voortgebracht als gelijk aan zich zelf; zoodat, wat dit goede is in de denkbare wereld in verhouding tot het denken en de gedachte, ook de zon is in de zichtbare wereld in verhouding tot het zien en het geziene." — „Hoe is die verhouding? leg me dat nog eens uit."

„Ge weet, dat de oogen, als men ze niet op die dingen richt, welker kleur het daglicht bestraalt, maar op die, waarvan zich slechts een nachtelijk schijnsel vertoont, stomp en bijna blind worden, even alsof in die oogen geen zuiver gezichtsvermogen was." — „Ja, dat weet ik."

„Maar wanneer men de oogen duidelijk richt op dingen, die door de zon beschenen worden, dan zien ze helder en dan is het duidelijk, dat diezelfde oogen wel een zuiver gezichtsvermogen hebben." — „Natuurlijk."

„Nu moet ge evenzoo denken, dat het met de ziel op de volgende wijze is gesteld: Wanneer de ziel zich richt op dingen die door de waarheid en de wezenlijkheid bestraald worden [1]), dan aanschouwt ze die en neemt die in haar bewustzijn op en dan heeft ze blijkbaar kenvermogen. Wanneer ze zich wendt tot dingen, die met duisternis vermengd zijn, ik be-

1) Plato stelt hier tegenover elkaar de niet door de zintuigen waarneembare en alleen gedachte wereld, waarvan z.i. kennis is te krijgen, (de wereld, die «door waarheid en wezenlijkheid wordt bestraald") en de met de zintuigen wel waarneembare wereld, de levende natuur, waarin alles ontstaat en vergaat en waarbij men het tot min of meer waarschijnlijke meeningen kan brengen.

doel op wat ontstaat en vergaat, dan heeft zij daarover slechts een meening en is dan stompzinnig. Dan werpt zij die meeningen als 't ware naar boven en beneden heen en weer, en dan heeft ze blijkbaar geen kenvermogen." — „Zeker, dat is zoo."

„Zeg dan nu, dat dit, wat aan het gebeurde de waarheid en aan het kennende de ken-kracht verleent, de idee van het goede is en de oorzaak van weten en waarheid, voor zoover die door ons denkvermogen kunnen gekend worden. Daar nu deze beide dingen, weten en waarheid, op zich zelf al zeer voortreffelijk zijn, zult ge, wanneer ge die idee van het goede voor iets anders en voor iets nog voortreffelijkers houdt, een juist inzicht hebben. En evenals het juist is te meenen, dat in het eerste geval licht en gezichtsvermogen wel met de zon verwant, doch niet die zon zelf zijn, zoo is het óók juist aan te nemen, dat hier weten en waarheid beide met het goede verwant, maar geen enkel van beide dat goede zelf zijn. De aard van het goede staat nog ver daarboven." — „Van welk een heerlijke schoonheid spreekt ge daar, als nl. dit eerst weten en waarheid aanbrengt en dan zelf nog in schoonheid boven deze laatste staat. Nu meent ge met dat heerlijke toch niet het genoegen?" [1])

„Doe uw mond niet ten kwade open! maar ga liever op de volgende wijze eens na wat de natuur van die idee is." — „Hoe moet ik dat doen?"

„Ge moet zeggen, dat de zon niet alleen aan de zichtbare wereld het vermogen geeft om gezien te worden, maar ook ontstaan-, groei- en voedingskracht, terwijl zij zelf niet het „ontstaan" is." — „Hoe zou ze dat ook kunnen zijn!"

„Nu moet ge evenzoo zeggen, dat voor de kenbare wereld niet alleen een gekend worden bestaat door dat goede, maar ook een bestaan en een zijn door dienzelfden factor, hoewel het goede zelf zulk een zijn niet is, maar boven dit zijn door z'n voornaamheid en waarde een voorsprong heeft." [2])

---

1) boven p. 307, noot 1.

2) Het zijn van het goede is een geheel ander zijn dan dat van de zinnelijke wereld en van de ideeën. Want de ideeën ontleenen uit dat goede (*de godheid*) hun bestaan. Dit goede dankt z'n ontstaan en zijn aan zich zelf.

HOOFDSTUK XX en XXI.

De dingen uit de zichtbare wereld kan men in twee hoofdgroepen verdeelen, de eene bevat de beelden der dingen, de andere de dingen zelf. Eveneens kan men de denkbare wereld in twee groepen verdeelen, de eene groep bevat dan de ideeën, de andere de figuren der meetkunstige lichamen. Bij elk en groep bestaat er een afzonderlijke werkzaamheid van den menschelijken geest: vermoeden, gelooven, berekenen en kennen.

Toen zei Glauco met een schaterlach: „Allemachtig, wat een ontzettenden voorsprong kent ge daaraan toe!"

„Ja, maar dat is uw schuld, want gij hebt me 't vuur aan de schenen gelegd, opdat ik mijn meening over die zaak zou zeggen." — „En toch moet ge er niet mee ophouden, zoo ge niet iets anders verkiest, althans die vergelijking met de zon nader uit te werken, als er soms nog iets aan ontbreekt."

„Maar heusch, er ontbreekt nog heel veel aan." — „En toch moet ge ons zelfs geen klein trekje onthouden."

„Nu, ik geloof, dat ik u heel veel trekken zal moeten onthouden; maar niettemin, voor zoover mij dat voor 't oogenblik mogelijk is, [1]) zal ik u niets met opzet onthouden." — „Dat moet ge ook niet."

„Stel u voor, dat, zooals men zich kan uitdrukken, het goede en de zon twee (machten) zijn en dat het eerste heerscht over het geslacht en het gebied der denkbare wereld, de laatste over de zichtbare; — ik zal nu niet spreken van „hemel," om niet den schijn aan te nemen van met woorden te spelen. [2]) Maar houd nu aan deze beide deelen vast: de zichtbare wereld en de denkbare." — „Goed."

„Stel u nu voor, dat ge een lijn in twee gelijke deelen hebt verdeeld, en verdeel dan elk van die stukken naar dezelfde verhouding weer in twee deelen; dus hebt ge elk stuk, de zichtbare en de denkbare wereld, in twee deelen gedeeld. Nu hebt ge vier groepen, die zich twee aan twee in duidelijkheid en onduidelijkheid onderscheiden en in de lijn, die de zichtbare wereld voorstelt, een stuk, dat de afbeeldingen bevat. Met afbeeldingen bedoel ik in de eerste plaats schaduwen, verder

---

1) Zie p. 309, reg. 26 v.b.

2) Socrates had kunnen zeggen: de eene macht heerscht op aarde, de andere in den *hemel*. Maar dan had hij voor *hemel* een woord moeten gebruiken, dat ook een beteekenis van *zien* bevat. In zijn Dialoog *Cratylus* verhaalt Plato, dat de Sophisten het Grieksche woord voor hemel *(oerănos)* afleiden van *horaan* (*zien*) en *ănoo (naar boven)*.

de weerkaatsingen in het water en op alle oppervlakken, die effen, glad, glimmend, enz. zijn. Begrijpt ge me?" — „Ja, ik begrijp u wel." *)

„Stel u nu als andere deel van die (halve) lijn voor de dingen, die op die afbeeldingen gelijken, dat zijn dus de levende wezens, die we zoo zien, alle soorten planten en andere stoffelijke voorwerpen." — „Goed, dat doe ik."

„Zoudt ge 't mij nu niet willen toestemmen, dat deze beide groepen zich met betrekking tot de waarheid en de onwaarheid zoo verhouden als de objecten van de meeningen en die van de ware kennis en dat diezelfde verhouding bestaat tusschen dingen, die aan iets anders gelijk gemaakt zijn (afbeeldingen), en de dingen, waaraan ze gelijk zijn?" – „Zeker zou ik u dat toestemmen."

„Ga nu eens aan den anderen kant na, hoe we de (halve) lijn der denkbare wereld zullen verdeelen en hoe daar de verdeeling valt." – „Hoe dan?"

„Zoo, dat de ziel zelf genoodzaakt wordt, om, met gebruikmaking van het zoo even afgesneden stuk [1]) als beeld, het éène deel er van [2]) te vinden, d. w z. door middel van hypothesen, terwijl ze daarbij niet tot een begin [3]) teruggaat, maar een zeker doel in 't oog houdt [4]); en het andere, door zich van een hypothese uit naar een begin [3]) te wenden, dat van geen vóóronderstellingen afhankelijk (en dus absoluut waar) is. Hierbij gaat haar weg niet door beelden, zooals daar even, maar door de ideeën op zich zelf." — „Wat ge nu beredeneerd hebt, heb ik niet voldoende gevat."

„Wel, dan zal ik het nog eens zeggen; want ge zult de

*) Plato denkt zich de volgende verdeeling:

Zichtbare wereld.		Denkbare wereld.	
Afbeeldingen der dingen,	de dingen zelve,	ideeën,	wiskundige figuren.

1) dat de dingen der zichtbare wereld bevatte.

2) van de oorspronkelijke lijn; dit stuk bevatte de dingen uit de denkbare wereld.

3) n.l. tot dat van het menschelijke weten.

4) D. i. de ziel beschouwt de dingen uit de zichtbare wereld en komt tot zekere meeningen; doch deze meeningen zijn slechts hypothesen, uitgesproken, om tot een zeker doel te komen. De ziel ziet in de zichtbare wereld driehoeken, bollen, enz. en daaruit leidt ze allerlei hypothesen af betreffende de driehoeken op zich zelf en betreffende de idee van den bol.

zaak lichter vatten, als ik het volgende eerst gezegd heb. Ik mag veronderstellen, dat het u bekend is, dat de geleerden, die zich met meetkundige, rekenkundige en dergelijke vraagstukken bezig houden, van bepaalde onderstellingen aangaande ongelijk en gelijk, aangaande verschillende figuren, aangaande de drie soorten van hoeken en aangaande allerlei dingen, die hiermee samenhangen, uitgaan en dat natuurlijk bij elk vraagstuk. Deze stellingen maken ze tot grondwaarheden, alsof ze de waarheid daarvan voldoende konden bewijzen, terwijl ze integendeel daarvoor noch voor zich zelf, noch voor anderen, die het verlangen, eenig bewijs geven, dat die voor ieder als vanzelf spreken. Van zulke axioma's uitgaande, gaan ze de volgende eigenschappen na en komen eenstemmig tot een zeker einddoel, dat zij zich voorgenomen hadden door middel van redeneeringen te vinden." — „Ja, zeker weet ik dit alles."

„Dan weet ge verder ook wel, dat ze daarvoor de lichamen uit de zichtbare wereld gebruiken en daaromtrent hunne verschillende hypothesen opstellen, en toch denken ze daarbij niet aan de stoffelijke lichamen, maar aan die, welke op deze laatste gelijken. Ze redeneeren slechts ter wille van een vierkant op zich zelf [1]) en ter wille van zijn diagonalen op zich zelf, maar niet ter wille van dat vierkant, dat ze teekenen, en dat is ook het geval met de andere figuren. Want deze laatste soort afbeeldingen vormen en teekenen zij zelf, ja men treft ze ook als schaduw- en waterbeelden aan. Deze laatste nu gebruiken ze als beelden [2]) bij hun onderzoek om de onstoffelijke wereld te leeren kennen; want daarop kan men geen blik slaan dan met zijn geestesoog." — „Dat alles is zeer waar."

(XXI) „Dit bedoelde ik nu met de eene afdeeling van de denkbare wereld, waarbij, zooals ik zeide, de ziel genoodzaakt was, hypothesen te gebruiken om dat deel te vinden en niet tot het begin (van 't menschelijk weten) behoefde af te dalen, daar ze toch niet hooger op kon gaan dan tot die hypothesen zelf, maar haar toevlucht moest nemen tot afbeeldingen, die naar de dingen der zichtbare wereld genomen zijn, en wel

---

1) dat immers niet in de zichtbare, stoffelijke wereld bestaat. Plato laat dus reeds het licht vallen op het feit, dat de wiskunde over louter denkbeeldige zaken handelt. Opmerkelijk mag het heeten, dat de wetenschap, die de meest fantastische dingen tot object heeft gekozen, de eenige is, waarover absolute zekerheid bestaat.

2) van de ware lichamen, zooals die slechts in de denkbare wereld bestaan.

tot zulke afbeeldingen, die geacht worden met 't oog op de lichamen, die ze voorstellen, zeer duidelijk en nauwkeurig te wezen, en daarom veel waard zijn." — „Ik begrijp nu wel, dat ge de methode bedoelt, welke in de meetkunde en de daaraan verwante vakken toegepast wordt."

„Dan moet ge ook begrijpen, dat ik met het andere deel der denkbare wereld dat bedoel, wat de rede door middel van de dialectiek [1]) kan vatten; terwijl zij daarbij de hypothesen niet tot een begin van weten, maar tot niet meer dan hypothesen als een soort trappen en steunpunten gebruikt, met behulp waarvan zij tot het absolut-ware kan komen, tot den oorsprong van alle weten kan doorgaan en dit vatten. Dan moet ze verder ook streven naar wat met dat absolute verbonden is, en zoo tot een eindpunt afdalen zonder gebruik te maken van eenig ding uit de zichtbare wereld, alleen met behulp van de ideeën op zich zelf, en zoo zal zij met de kennis van deze ideeën tot een einddoel komen." — „Ik begrijp u wel, doch niet volkomen, — me dunkt ge spreekt daar van een omvangrijke werkzaamheid. Dit versta ik echter uit uw woorden, dat ge wilt bewijzen, dat alles, wat we weten kunnen van het waarlijk zijnde en van de denkbare wereld, door middel van de dialectiek, duidelijker is dan wat men door de zoogenaamde vakken van wetenschap kan kennen, waarbij men van zekere hypothesen als beginpunten uitgaat. Wel is waar moeten zij, die deze laatste vakken beoefenen, met hun geest en niet door middel van zinnelijke waarnemingen de dingen zien. Maar toch, omdat ze in hun beschouwingen niet tot een zeker begin (van menschelijk weten) doorgaan, doch slechts op hypothesen bouwen, schijnen zij u toe geen zuivere kennis omtrent die dingen te bezitten. Evenwel kunnen die objecten tot de denkbare wereld behooren, als men ze maar van een goed uitgangspunt uit beschouwt. [2]) Nu komt 't me voor, dat ge het weten der wiskundigen en dat der beoefenaars van verwante vakken be-

---

1) Zie p. 295 noot 3.

2) Men kan de figuren, die in de wiskunde besproken worden, zeer goed tot de denkbare wereld rekenen, zoo men ze maar als onstoffelijk beschouwt en ze niet houdt voor nauwkeurige afbeeldingen van lichamen uit de denkbare wereld. Er bestaat dus een groot verschil tusschen een driehoek van hout, carton, enz. en een op een papier, lei, enz., en een uit de denkbare wereld, die in de zichtbare niet voorkomt of kan voorkomen. Vlg. noot 1 op p. 316.

rekenen, maar geen zuivere kennis noemt, in zooverre er n.l. berekening tusschen meening en kennis kan inliggen."

„Uwe opvatting is zeer juist. Neem nu verder van mij aan, dat er voor elk der vier stukken, die we op onze lijn hebben afgezet, een zekere werkzaamheid van den geest past, de hoogste kennis behoort aan het hoogste, berekening aan wat dan volgt, stel overtuiging voor het derde en voor het laatste een vermoeden. Verdeel nu deze werkzaamheden over de vier groepen, in gelijke verhouding als deze groepen zelf aan de waarheid deel hebben. Daarbij moet ge in 't oog houden, dat die werkzaamheden ook in dezelfde verhouding aan de duidelijkheid (van voorstellen) deel hebben." — „Ik begrijp u, ben het met u eens en ik zal de verdeeling volgen zooals gij me beveelt."

ZEVENDE BOEK.

HOOFDSTUK I en II.

Er bestaat dus een trapsgewijze opklimming van kennen, alleen voor de ideeën past de hoogste kennis. Om zijn bedoeling duidelijk te maken, gebruikt Plato zijn beroemde vergelijking met menschen, die hun leven lang in een zwak verlicht hol zijn opgesloten en niets dan schaduwen hebben gezien, doch plotseling naar buiten komen en zich er aan gewennen, de dingen bij het licht der zon te aanschouwen. *)

„Nu moet ge het menschelijk verstand, voor zoover dit ontwikkeld of dom gebleven is, eens met den toestand van de volgende wezens vergelijken. Stel u eens menschen voor, die in een zeker onderaardsch, rotsachtig hol wonen, dat over zijn geheele lengte naar het licht toe een breede opening heeft. Hierin nu bevinden zich menschen, die, van hun jeugd af, aan armen, beenen en hals zijn gebonden, zoodat ze bepaald in dat hol moeten blijven, er slechts voor zich uit kunnen zien en door hun boeien in de onmogelijkheid verkeeren hun hoofd naar eenige andere richting te wenden. Een ergens van boven uit de verte stralend licht beschijnt hen van achter, en tusschen het vuur en de geboeide menschen loopt er boven hun hoofd een weg. Verbeeld u nu nog, dat er langs dien weg een muur gebouwd is, op dezelfde wijze als er zich een schot bevindt tusschen de marionettenspelers en de toeschouwers, waarboven ze hun ledepoppen vertoonen." — „Dat alles heb ik in m'n verbeelding voor me."

„Stel u nu verder voor, dat er zich langs dien muur menschen met beelden van menschen bewegen, en verder ook met dieren van steen en van hout, kortom allerlei voorwerpen,

*) Het zevende boek, handelende over het menschelijk weten, wordt als het voortreffelijkste van den geheelen *Staat* beschouwd.

die boven den muur uitsteken. Zooals 't nu gewoonlijk gaat, zijn er enkelen van die voorbijgaanden, die spreken, anderen, die zwijgen." „Vreemd is het beeld, waarvan ge spreekt en vreemd zulk soort van gevangenen."

„En toch lijken ze precies op ons. Want, vooreerst, gelooft ge dat zij van zich zelf of van anderen ooit iets anders gezien hebben dan de schaduwen, die door het licht op den muur van het hol, die zich vlak tegenover hen bevindt, worden teruggekaatst?" — „Hoe zouden zij, die toch hun geheele leven genoodzaakt zijn hun hoofd onbeweeglijk te houden, ooit iets anders dan schaduwen kunnen zien?"

„En wat zien ze nu van de dingen, die voorbijgedragen worden? niet eveneens een schaduw?" — „Natuurlijk."

„En als het nu mogelijk was, dat ze met elkaar konden spreken, gelooft ge dan niet, dat zij op hun manier den dingen, die zij zien voorbijdragen, een naam zouden geven?" — „Ja, dat moeten ze wel."

„Nu verder; als hun gevangenis van den zich tegenover hen bevindenden muur een echo zou weerkaatsen, zoudt ge dan denken, dat, wanneer een der voorbijgaanden zou spreken, zij konden meenen, dat de stem ergens anders vandaan kwam dan van de voorbijgaande sahaduw?" — „Ja, bij Zeus, dat zou ik zeker wel denken."

„In geen enkel opzicht dus zouden die menschen iets anders voor waar houden dan de schaduwen van die levenlooze dingen." — „Dat moet ook bepaald zoo zijn."

„Ga dan nu eens na wat hun wel zou overkomen, als men hen zou bevrijden van hun boeien en genezen van hun begoocheling, indien n.l. inderdaad voor hen de mogelijkheid daartoe zou kunnen bestaan. Zoo nu eens één van hen van zijn boeien bevrijd en plotseling gedwongen werd zich op te richten, zijn hoofd om te draaien, naar voren te komen en in 't licht te zien, en verder door dat procédé pijn leed en door het verblindende licht niet eens goed naar die dingen kon zien, waarvan hij tot nog toe slechts de schaduwen aanschouwd had, — wat meent ge wel, dat zoo iemand hèm zou antwoorden, die tot hem zei, dat hij, toen hij nog in dat hol was, slechts schijnbeelden had gezien? Verder dat hij nu een weinig dichter bij het zijnde gekomen was en dichter bij wat in meerdere mate bestaat dan de dingen uit het hol, en daarom veel helderder alles kon zien? En als die man hem dan ook alle dingen, die voorbijgedragen werden, één voor één liet zien, en hem op zijn vraag, wat dat alles was, dwong

te antwoorden? Zoudt ge dan niet denken, dat hij in twijfel zou geraken en meenen, dat de dingen, die hij in zijn hol gezien had, meer wezenlijk waren dan wat men hem pas had getoond." — „Zeer zeker."

(II) „En natuurlijk, als men hem dwong in het licht zelf te zien, dan zouden z'n oogen hem pijn doen, hij zou ze gauw afwenden en ze weer naar die dingen richten, waarnaar hij wel kan kijken, en meenen, dat deze laatste werkelijk duidelijker zijn dan wat men hem pas had laten zien." „Dat is zoo."

„En als men hem dan met geweld door dien ruwen en steilen opgang plotseling uit zijn hol wegtrok en hem niet losliet voordat men hem naar buiten in het zonlicht had getrokken, zou dit hem dan geen pijn veroorzaken en zou hij zich dan niet met veel tegenzin er uit laten trekken? Verder zou hij, daar zijn oogen door den lichtgloed verblind werden, toch ook geen enkel voorwerp kunnen zien, waarvan men nu meent, dat zij in volle werkelijkheid bestaan." — „Zeker niet op het eerste oogenblik."

„Een bepaalde gewoonte zou er voor noodig zijn, als hij naar de dingen hier op aarde goed zou willen kijken. Vooreerst zou hij het gemakkelijkst naar schaduwen kunnen zien, later afbeeldingen van menschen en dingen, in 't water teruggekaatst, en eindelijk de stoffelijke wereld zelf. Als hij eenmaal daaraan gewoon was, dan zou hij 's nachts ook gemakkelijker naar de sterren aan den hemel en naar den hemel zelf kunnen kijken, dan zou hij het licht van de sterren en van de maan beter kunnen waarnemen dan over dag de zon of haar licht." — „Dat spreekt vanzelf."

„En ten allerlaatste dan, geloof ik, zou hij eerst de zon zelf kunnen bekijken; ik bedoel niet in 't water, ook niet een weerkaatsing daarvan op een aan de zon vreemde plaats, maar ik bedoel, dat hij de zon zelf op haar eigen plaats (aan 't uitspansel) zou kunnen aanschouwen en zien hoe zij er uitziet." — „Dat kan ook niet anders."

„Als dat alles eerst gebeurd was, zou hij eindelijk bij zich zelf er gaan over nadenken en tot het besluit komen, dat de zon het is, die de wisseling van jaren en jaargetijden veroorzaakt en alles, wat er op de waarneembare wereld bestaat, bestuurt, en op de een of andere manier de oorsprong is van alles, wat de menschen hier beneden aanschouwen[1]) — „Het is dui-

1) vgl. boven p. 313, reg. 9 v. o.

delijk, dat hij, na de dingen hier op aarde gezien te hebben, tot een dergelijke redeneering zou komen."

„Wat kunnen we nu nog van hem voorspellen? Als hij nu eens zijn vroegere woning met wat daar voor wijsheid doorging in zijn geheugen zou terugroepen en nog eens aan de menschen, die daar gevangen gehouden worden, zou denken, dan zou hij zijn geluk, in zijn nieuwen toestand gevonden, prijzen en met de menschen uit het hol medelijden hebben, niet waar?" — „Dat zou ik denken."

„En als dezen nu eens onderling veel lof, eer en geschenken aan dengene onder hen, die het duidelijkst kan zien wat er voor hun oogen voorbijgedragen wordt, en die zich het best kan herinneren, wat daarvan meestal het eerst, wat het laatst en wat gezamenlijk voorbijgedragen wordt en daaruit zoo juist mogelijk vermag te voorspellen wat er 't eerst zal komen — zoudt ge dan denken, dat hij naar zulke eerbewijzen zou verlangen of de menschen, die onder hen in eer en macht uitmunten, benijden, of dat hij niet veeleer, zooals de man van wien we bij Homerus lezen, „liever boven op aarde den een of anderen armen man zou willen dienen" [1]). Zou hij zich in alle toestanden niet eerder willen schikken dan dat hij weer daar in het hol met oude meeningen en op de daar heerschende wijze moest moeten leven?" — „Ja, ook ik geloof, dat hij liever alles zou dulden dan daar weer te moeten leven."

„Ga dan ook dit eens na, of niet zijn oogen, wanneer hij weer eens op zijn oude plaats ging zitten, door de duisternis dof zouden worden, daar hij toch plotseling van 't zonlicht in 't donker verplaatst werd?" — „Ja, zijn oogen zouden daardoor dof worden."

„En als hij nu weer met hen, die daar nog altijd gevangen waren, moest wedijveren in het onderscheiden dier schaduwen, terwijl hij zóó lang zijn oogen half dicht moest houden, totdat ze aan het duister weer gewoon waren en dit nogal een heel tijdje zou duren, zouden de anderen dan niet om hem lachen en zou men van hem dan niet zeggen, dat hij, door naar boven te gaan, met bedorven oogen teruggekomen was en dat het zelfs niet de moeite waard was, om ook maar een poging te doen naar boven te gaan? En zouden ze dan niet hem, die wilde probeeren hun boeien los te maken en hen in 't daglicht te brengen, dooden, als ze hem soms konden in handen krijgen en 't hun mogelijk was, dat te doen? — „Ja, zeer zeker zouden ze dat doen."

---

1) vgl. p. 131, regel 1. v. b.

HOOFDSTUK III, IV en V.

Uitwerking van de vergelijking. Met het hol wordt de aarde bedoeld, waarop de menschen leven ; met het lichtende vuur de zon; met het opgaan van den hol-bewoner naar de buitenwereld, dat van de ziel naar de denkbare wereld. Hierin is de Idee van het Goede het hoogste punt, waartoe iemands waarneming zich kan uitstrekken, evenals de zon dat is in de zichtbare wereld. Men kan dus ook slechts langzamerhand tot de kennis van dat Goede komen. Bereikt wordt die door de ware wijsgeeren, die met de kennis daarvan een staat 't allerbest kunnen besturen.

„Dit beeld dus, m'n waarde Glauco, moet ge in 't geheel toepassen op wat ik vroeger gezegd heb. Ge moet n.l. de wereld der waarneembare dingen in uwe gelijkenis voor de woning in de holgevangenis stellen en voor het licht in dat hol de kracht van de zon. Wanneer ge nu verder het opgaan naar boven en het zien van de dingen, die daar zijn, gelijkstelt met een opgaan van de ziel naar de denkbare wereld, dan zult ge niet ver af zijn van wat ik hoop waarheid te zijn; ge hebt toch gewenscht, die verwachting van mij te hooren. Alleen god kan weten of mijn hoop verwezenlijkt wordt, maar ik voor mij neem het volgende aan : in de denkbare wereld is de Idee van het Goede het laatste, waartoe men in zijn gedachte kan komen en daarom kan ze slechts met moeite gezien worden. Heeft men die eenmaal in zijn geest gevat, dan komt men tot het besluit, dat zij werkelijk in alle opzichten de oorzaak is van al het goede en schoone, dat zij het licht en de bron van het licht in de denkbare wereld heeft voortgebracht en ook dat zij in de denkbare wereld de heerscheres is en waarheid en helderheid heeft doen ontstaan; en eindelijk, dat *hij* naar die Idee moet zien, die met verstand òf voor zich zelf òf voor dien staat iets wil ondernemen." — „Voor zoover ik uwen gedachtengang kan volgen, ben ik het met u eens."

„Welaan dan, stem mij ook dit toe en wees daarover niet verwonderd, dat zij, die het tot zulk een hoogte gebracht hebben, zich niet met de menschelijke aangelegenheden wenschen te bemoeien; maar hun geest klimt tot steeds hooger sferen, om daar te toeven. Zoo iets is toch wel te verwachten indien n.l, de toestanden daar zijn als in onze vergelijking." „Zeker is dat te verwachten."

„Maar zeg me nu, wekt het nu nog uwe verwondering, wanneer soms iemand uit de beschouwing van die goddelijke dingen tot het onderaardsche tranendal afdaalt, zich daar

niet weet te bewegen en wel eens de lachlust van anderen opwekt, doordat hem dan als 't ware een vlies voor oogen komt en hij aan de duisternis hier op aarde niet voldoende gewoon is? Daarbij noodzaakt men hem, voor de rechtbanken en ook wel bij andere gelegenheden te strijden over de schaduw van het rechtvaardige en over andere schaduwbeelden en dwingt hem te redetwisten over de wijze, waarop dergelijke begrippen worden opgevat door menschen, die het oorspronkelijke beeld der Rechtvaardigheid nog nooit hebben gezien." — „Dat vind ik heelemaal niet verwonderlijk."

„Maar dan zou ook iemand met gezond verstand voorzeker dit bedenken, dat door twee invloeden op twee manieren de oogen kunnen verblind worden, ten eerste, wanneer men plotseling van licht in duisternis komt en verder wanneer men komt van duisternis in licht. In de overtuiging nu, dat dit met de ziel eveneens het geval is, zou hij, wanneer hij ziet, dat een ziel in de war is en in de onmogelijkheid verkeert iets te zien, daarover niet als een dwaas gaan lachen, maar hij zou eens nagaan, of zij uit een helderder leven gekomen is en haar oogen door de vreemdheid verduisterd zijn, dan wel of ze uit grove onwetendheid in een helderder licht overgaande, door dat schellere licht verblind was. Als hij dat doet, zal hij de eene ziel gelukkig prijzen om haar benijdenswaardigen toestand en de andere zou hij beklagen. En als hij al over haar moest lachen, dan zou zijn lach toch in mindere mate een spot bedoelen dan wel zulk een ziel geldt, die van boven uit het licht is afgedaald." — „Dat alles zegt ge naar waarheid."

(IV) „Nu moeten we, als dat alles waar is, daarom nog niet gelooven, dat de ontwikkeling der ziel op die manier plaats heeft als zeker soort lieden dat willen voorstellen. Dezen beweren namelijk dat zij, juist omdat er oorspronkelijk geen wetenschap in de ziel aanwezig is, die er in brengen, alsof zij b.v. aan blinden het gezichtsvermogen gaven." „Ja, dat wordt algemeen beweerd."

„*Onze* beschouwing leert echter, dat dit in ieders ziel aanwezige vermogen om te leeren met zijn orgaan daarvoor [1]) - juist op dezelfde wijze als het oog zich niet anders dan met

1) Volgens de leer der *anamnêsis* (*herinnering*) neemt Socrates aan, dat de ziel reeds vóór de geboorte alles heeft geleerd en dus, als zij tot ons tegenwoordig leven komt, zich alles weer kan herinneren; derhalve heeft zij ook 't vermogen om te léeren.

het geheele lichaam uit de duisternis tot het licht kan wenden — slechts te gelijk moet worden weggevoerd, totdat het geestes-oog er aan gewoon is naar het werkelijk-zijnde en naar het helderste in dat werkelijk-zijnde te kunnen zien. Met dit laatste nu bedoelen wij het Goede, niet waar?" „Ja, dat is zoo."

„Dus bestaat er ook hiervan een kunst, ik bedoel van die omwending; men kan dus leeren hoe iemand 't gemakkelijkst en met 't meeste succes kan worden gekeerd. Men kan hem dus niet het vermogen geven om te zien, maar daar hij dit vermogen eenmaal bezit, doch het niet naar de juiste richting heeft gewend en hij dus niet ziet, waarnaar hij moet zien, kan men aan zijn blik de juiste richting geven." — „Dat schijnt wel zoo."

„De andere zoogenaamde deugdelijke eigenschappen van de ziel nu komen met die des lichaams vrij wel overeen. Want daar ze oorspronkelijk niet in de ziel aanwezig zijn, worden ze later door gewoonte en oefening er ingebracht Doch het vermogen om te kennen is blijkbaar veel meer dan de andere iets goddelijks, het verliest zijn kracht nooit, maar wordt, als het naar de goede richting gekeerd wordt, juist bruikbaar en nuttig, doch naar de slechte juist onbruikbaar en schadelijk. Of hebt ge er nooit op gelet, hoe juist het zieltje van die personen, die men wel slecht, maar toch ook wijs noemt, met een zeer scherpen blik alles diep doorziet, waarnaar het z'n blik richt? Die ziel heeft dus niet een slecht gezichtsvermogen, maar is door een zekere omstandigheid gedwongen, in den dienst van 't slechte te treden: hoe scherper ze dus ziet, des te meer kwaad brengt zij teweeg."[1]) „Zoo is 't precies."

„Wanneer nu echter de ziel van zulk een persoon al aanstonds van kindsbeen af werd afgerond en de ruwe oppervlakte, die zij bij haar ontstaan [2]) als 't ware in den vorm van stukjes lood gekregen heeft, er van werd weggenomen, — dat verkeerde echter groeit door smullerijtjes en dergelijke genietingen en lekkernijen aan de ziel vast en drukt haren blik naar beneden, [3]) — als nu eens, vraag ik, de ziel van die verkeerdheden bevrijd werd en haren blik naar de waarheid kon wenden, dan zou 's menschen geestes-oog het abso-

1) p. 284, reg. 21. v. b.
2) in 't stoffelijk lichaam van den sterfelijken mensch.
3) Zie noot 2 op p. 87.

lut-ware in 't helderste licht aanschouwen, zooals het thans datgene ziet, waarnaar het nú zijn blikken gericht heeft." „Dat is zeer waarschijnlijk."

„En is dan verder ook het volgende niet al even waarschijnlijk en van het voorgaande een noodzakelijk gevolg, dat personen, die niet goed ontwikkeld zijn, noch met de waarheid voldoende bekend, ooit aan 't hoofd van een staat kunnen staan? en evenmin zij, wien het veroorloofd is onafgebroken in de studie te leven? De eersten kunnen geen staat besturen, omdat zij zich bij hun doen en laten geen bepaald doel voor oogen stellen, ter bereiking waarvan zij eigenlijk alles moesten doen, zoowel wat ze voor zich persoonlijk als wat ze ten behoeve van den staat ondernemen. De laatsten kunnen dat niet, omdat zij, voor zoover dit van hun vrijen wil afhangt, geen enkel resultaat van hun studiën in practijk brengen, altijd in den waan, dat zij reeds in dit leven naar de oorden der zaligheid verhuisd zijn." — „Ja, dat is waar."

„*Onze* taak is het dus, de burgers met den besten aanleg te noodzaken, zich op te werken tot de wetenschap, die wij vroeger [1]) reeds de hoogste hebben genoemd, om de Idee van het Goede te zien en langs den weg, die naar boven leidt, op te klimmen, en, wanneer ze dan aan 't eindpunt daarvan zijn gekomen en de ware werkelijkheid voldoende hebben aanschouwd, dan moeten we hun beletten, zich ooit weer te wenden tot wat ze nu zien." — „Wat bedoelt ge nu?"

„Ik bedoel, dat ze op hun hoogte moeten blijven en niet mogen wenschen weer tot die menschen af te dalen, die in dat hol gevangen zitten [2]), of deel te nemen aan de moeiten en de eerbewijzen, die men daar aantreft, onverschillig of die van veel of van weinig beteekenis zijn." — „Maar zullen we hun dan geen onrecht aandoen en veroorzaken dat ze een minder goed leven leiden, terwijl het hun vrijstond een beter te genieten?"

(V) „Nu is het al de tweede maal, vriend, dat ge er niet aan denkt, dat het den wetgever niet daarom te doen is, slechts één stand in den staat gelukkig te maken, doch dat alle burgers dien gelukstoestand deelachtig worden. [3]) Daarom

1) p. 306, reg. 25. v. b.
2) d. z. de burgers in den staat, die zich met de beoefening der wijsbegeerte niet bezig houden.
3) p. 178, reg. 5 v. b.

brengt hij de burgers door overreding of met geweld tot een zekere eenstemmigheid en bewerkt, dat zij met elkander 't voordeel genieten, dat ieder afzonderlijk voor 't algemeen belang kan verschaffen. Daarom ook zorgt hij, dat er zulke menschen in den staat aanwezig zijn; niet om hun de vrijheid te geven zich te wenden waarheen zij willen, maar om hun diensten te gebruiken als een band om de burgers."

„Dat alles is waar, ik had er niet meer aan gedacht."

„Bedenk dan verder Glauco, dat we onzen wijsgeeren in 't geheel geen onrecht aandoen, maar hun te recht een last op de schouders leggen, door hen te noodzaken voor hun medeburgers zorg te dragen en dezen te bewaken. Wij zullen tot hen zeggen: „De wijsgeeren uit de andere staten hebben er „goede reden voor, dat ze aan de moeiten (aan 't staatsbe„stuur verbonden) geen deel willen hebben, want onafhanke„lijk van de staatsinstellingen komen die er vanzelf. Nu rust „toch op wat vanzelf ontstaan is niet de verplichting aan „iemand dank voor zijn verpleging te geven en daarom is het „aan niemand eenigen dank voor verzorging schuldig. Doch „ulieden hebben wij niet minder voor u zelven dan voor uwe „medeburgers, — om aan een bijenzwerm een vergelijking te „ontleenen, — tot aanvoerders en koningen [1]) aangesteld, en „omdat wij u tot een betere en meer volmaakte ontwikkeling „hebben gebracht dan uw medeburgers, zijt gij ook beter dan „dezen in staat u voor beide zaken [2]) moeite te geven. Dus „moet ieder van u op zijn beurt naar de gemeenschappelijke „woning der anderen afdalen en u er aan gewennen in het „duister te zien. Want wanneer gij u met hen daaraan ge„wend hebt, zult ge de dingen uit hun wereld duizendmaal „beter kunnen zien dan zij, en ook veel beter van elk scha„duwbeeld weten, wat en van wie dat is. Immers gijlieden „hebt eenmaal het ware schoone, het ware rechtvaardige en „het ware goede gezien. En zoo wordt onze staat, tot ons en „uw geluk, bestuurd door menschen, die de oogen open heb„ben, en niet door lieden, die droomen, zooals het tegenwoordig „met de meeste staten 't geval is, die bestuurd worden door „menschen, welke kibbelen om ijdele schaduwen en in twee„dracht zijn over de vraag wie heerschen zal, alsof dit een „benijdenswaardig ambt was. Inderdaad is het er toch zóó

---

1) De Grieken noemen 't hoofd van een bijenzwerm niet *koningin*, maar *koning*.

2) voor het staatsbestuur en voor de beoefening der wijsbegeerte.

„mee gesteld: de staat, waarin de toekomstige heerschers 't „minst naar de heerschappij begeerig zijn, wordt noodzake- „lijkerwijze 't best bestuurd en daarin vindt men 't minst „tweedracht. Waar het tegenovergestelde voorkomt, daar zijn „de toestanden ook geheel anders." — „Zeker, zoo is het."

„Zullen onze pupillen, als ze een dergelijke redeneering hooren, ons niet gehoorzaamheid weigeren en zullen zij er niet op tegen hebben, dat ieder op zijn beurt met de anderen aan de bemoeiingen van den staat deelneemt en men den overigen tijd onder elkander doorbrengt, vrij van eenige zorg?" „Daarvoor behoeft ge niet bang te zijn. Want rechtvaardig is het wat de rechtvaardigen opleggen. Maar toch zal ieder dat deelnemen aan de regeering meer dan iets anders als iets gedwongens beschouwen, geheel anders dus dan zij doen, die nu in de staten heerschen."

„Ja, vriend, zoo is het ook. Als ge voor de toekomstige heerschers een leven kunt vinden, dat zij verkiezen boven het waarnemen van regeeringsambten, dan kunt ge ook een staat aanwijzen, die in de hoogste volmaaktheid bestuurd wordt. Want in zulk een zullen *zij* heerschen, die in waarheid rijk zijn, ik bedoel natuurlijk niet aan goederen, maar aan dat, waaraan de gelukkige rijk moet zijn, aan een goed en wijs ingericht leven. Doch een staat, waar bedelaars en menschen, die aan eigen middelen arm zijn, naar die van den staat verlangen, in de meening, dat ze daarvandaan het goede kunnen halen, heerschen, *kan* niet gelukkig zijn. Want als er eenmaal om 't bezit der heerschappij twist ontstaat, dan brengt zoo'n burgeroorlog, die in den boezem van een staat voortwoekert, mèt de burgers den geheelen staat ten onder." — „Dat is zeer waar."

„Kunt ge me nu een leven opnoemen van iemand, die meer de staatsambten minacht dan de beoefenaar der ware wijsbegeerte?" — „Neen bij Zeus, ik ken er geen."

„En toch moeten zij, die de regeering volstrekt niet wenschen, haar in handen hebben, anders gaan de anderen, die haar wel verlangen, er om vechten." — „Dat spreekt vanzelf."

„Zult ge nu wel anderen met het besturen van den staat belasten dan hen, die in die wetenschap het meest uitmunten, door welke een staat 't best ingericht wordt, en die ándere eer en een beter leven genieten dan waarnaar een gewoon burger streeft?" — „Neen, zeker niet."

HOOFDSTUK VI, VII, VIII en IX.

Behave de in het Derde Boek besproken algemeene ontwikkeling moeten de heerschers nog een andere hebben, opdat in hun ziel de gewenschte ommekeer kan plaats vinden. Dus moeten ze naast de gymnastiek en de muziek vooral de rekenkunde beoefenen, omdat het werken met getallen hun verstand scherpt en hun leert juist te denken. Bovendien geeft die ook nog een practisch nut.

„Vindt ge 't goed, dat we nu nagaan, hoe we zulke menschen moeten vormen en hoe men hen tot het ware licht moet brengen, evenals er wel andere menschen, naar men verhaalt, uit de onderwereld tot de goden zijn opgegaan?" — „Moet ge nog vragen of ik dat goed vind?"

„Ge begrijpt echter, dat we hier met geen spelletje te doen hebben, waarbij men een scherfje moet omkeeren, [1]) maar 't geldt hier het omkeeren van de ziel, waarbij zij zich uit een nachtelijk halfduister hooger op wendt tot 't ware licht, wat wij met de echte wijsbegeerte bedoelen." — „Dat is ook zoo."

„Moeten we nu niet nagaan, welke wetenschap die kracht bezit?" — „Ja zeker."

„Welke zou die dan toch wel zijn, Glauco, die de ziel van 't ontstaande naar het waarlijk-zijnde trekt? Zie, terwijl ik u die vraag stel, valt me daar iets in. Beweerden we niet, dat de heerschers noodzakelijk in hun jeugd den krijgsdienst moesten leeren?" — „Ja, dat zeiden we."[2])

„Dus moet die wetenschap, waarnaar wij zoeken, behalve de kracht om hen tot de kennis der ideeën te brengen, de volgende er nog bij bezitten." —„Van welke kracht spreekt ge nu?"

„Niet van een, die hen voor het oorlog voeren ongeschikt maakt." — „Neen, dat begrijp ik ook; maar is het wel mogelijk er zoo een te vinden als gij bedoelt?"

„Laat eens zien. Beweerden we niet vroeger, dat de wachters in de gymnastiek en in de muziek moesten worden opgevoed?" — „Ja." [3])

1) De kinderen speelden met scherven, die aan den eenen kant zwart en aan den anderen kant wit waren. Er werd een lijn op den grond getrokken, aan weerszijden waarvan de jongens in twee groepjes zich opstelden, Een van hen wierp nu een scherfje in de hoogte en riep dan „zwart" of „wit." Viel nu de kleur boven, die hij geraden had, dan moest de tegenpartij vluchten; had hij misgeraden, dan de zijne. Die dan gepakt werd moest een pand verbeuren.

2) p. 171, reg. 22 v.b. vlg. p. 247, reg. 18 v.b. vlg. 3) p. 119, reg. 2 v.o. vlg.

„Nu wordt, geloof ik, de gymnastiek toegepast op wat ontstaat en vergaat, want ze regelt 't toe- en afnemen der lichaamskrachten." — „Ja wel."

„Dus kan die ook de wetenschap niet zijn, waarnaar we zoeken?" — „Neen, natuurlijk niet."

„Maar misschien is het dan de muziek, zooals wij die vroeger voor hun opvoeding besproken hebben?" [1]) — „Doch die diende juist, als ge 't u herinnert, tot tegenhanger van de gymnastiek, daar zij het karakter der wachters vormde. Door haar harmonie gaf zij den jongelingen een zeker gepast optreden, doch geen wetenschap, door haar rhythme een zekeren tact. [2]) Verder had de muziek in haar lees- en spreekoefeningen ongeveer dezelfde kracht, zoowel wanneer er fabels [3]) behandeld, als ook wanneer er meer wàre verhalen besproken werden. [4]) Doch wetenschap, die hen brengt tot de kennis van 't goede, zooals gij dat bedoelt, ligt noch in de muziek, noch in de gymnastiek."

„Gij herinnert mij zeer nauwkeurig aan wat we besproken hebben. Want inderdaad ligt in die vakken niet zulk 'n wetenschap. Maar, m'n beste Glauco, wat zou die wetenschap toch zijn? Wat de gewone kunsten [5]) betreft, die schenen ons alle toe, meer het lagere tot inhoud te hebben." „Ja, dat ben ik met u eens. Maar zeg me toch, bestaat er nog een wetenschap, die buiten de muziek, de gymnastiek en de gewone kunsten ligt?"

„Komaan, als we geen wetenschap kunnen vinden, die daarbuiten ligt, laten we dan eens zien of er niet een is, die daarbinnen ligt." — „Welke bedoelt ge nu?"

„Ik bedoel iets, dat voor deze alle gemeenschappelijk is, wat elke kunst, elk nadenken en elke wetenschap in toepassing brengt, iets, dat ieder in de eerste plaats moet leeren."

„Wat is dat dan toch?"

„Doodeenvoudig de kunst om één, twee en drie te leeren onderscheiden; in 't algemeen noem ik die kunst de wetenschap van 't tellen en rekenen. Of is die niet noodzakelijk een onmisbaar element voor alle andere kunsten en wetenschappen?" — „Ja, zeker."

„En dan niet voor de krijgskunde?" — „Dat zou ik denken!"

„Nu, dan maakt Palamedes in de verschillende tragedies

---

1) p. 120, reg. 2 v.b. 2) p. 153, reg. 23 v.b. 3) Zie p. 120, noot 1. 4) p. 120 reg. 6 v.o., p. 145, reg 2 v.o. 5) Zie p. 56 noot 1.

Agamemnon tot een zeer belachelijk aanvoerder. [1]) Of is 't u onbekend, dat hij naar z'n beweren door de uitvinding van de getallen de verschillende gelederen in 't leger vóór Troje heeft opgesteld, de som der schepen en van zooveel andere dingen heeft berekend, alsof die vroeger niet geteld waren en alsof, naar het schijnt, Agamemnon vroeger niet eens wist hoeveel voeten hij had, daar hij toch niet kon tellen? Wat voor een idee moet men nu wel van zoo'n aanvoerder hebben?" — „Ik zou hem ten minste voor een groote nul houden, als dat alles waar was, wat Palamades beweert."

(VII) „Moeten we nu niet aannemen, dat iemand, die zich met den krijgsdienst bezighoudt, noodzakelijk de kennis van het rekenen en tellen moet bezitten?" — „Zeker, in de allereerste plaats, als hij ten minste iets moet weten van 't opstellen van gelederen, of liever als hij een mensch zal zijn."

„Maakt ge u nu van die wetenschap dezelfde voorstelling als ik mij er van maak?" — „Welke is die dan?"

„Volgens haren aard schijnt zij te behooren tot die wetenschappen, die ons tot de kennis van de denkbare wereld brengen en die we juist zoeken; maar toch komt 't mij voor, dat niemand haar op de goede manier gebruikt, hoewel zij de menschen geheel en al tot de wezenlijke dingen trekt." — „Hoe bedoelt ge dat?"

„Ik zal trachten u duidelijk te maken wat ik mij voorstel. Ge moet maar eens samen met mij de wijze nagaan, waarop *ik* de dingen, die leiden naar 't doel, dat we wilden bereiken (de kennis van de denkbare, wezenlijke wereld), onderscheid van de dingen, die niet daarheen leiden, en dan zeggen of ik dat te recht dan wel ten onrechte doe. Dan kunnen we duidelijk genoeg zien of ik de zaak bij 't rechte eind heb." „Goed, laat mij die manier maar eens zien."

„Ik begin dan. Als gij dat kunt inzien, (wenschte ik er u

---

1) Palamedes, de zoon van den Euboeïschen koning Nauplius, is een der na-Homerische helden uit den Trojaanschen oorlog. Uitmuntend door zijn verstand en schranderheid, had hij vele vijanden en benijders die, op een valsche aanklacht van heulen met den vijand, wisten te bewerken, dat hij door 't volk werd gesteenigd. Deze legende gaf aan VONDEL de stof voor zijn *Palamedes oft vermoorde Onnooselheyd* (d. i. onschuld), waarin hij de beschuldiging tegen Johan van Oldenbarneveldt uitgesproken, als zou hij van Lodewijk XIII de „Pistoletten van 't verraet" hebben aangenomen, aan de kaak stelt. Bij de treurspeldichters en de sophisten is hij de uitvinder van verschillende nuttige dingen, o.a. van sommige letters, van de maten, gewichten enz. Over Agamemnon, den bekenden aanvoerder der Grieken tegen Troje, zie p. 141, reg 21, v.b.

op te wijzen), dat vele dingen uit de waarneembare wereld ons verstand niet tot een dieper nadenken prikkelen, daar zij in voldoende mate door de waarneming met de zinnen beoordeeld worden; andere zaken uit diezelfde waarneembare wereld prikkelen de ziel daarentegen wel dieper na te denken, omdat de eigenlijke waarneming met de zinnen geen duidelijke voorstelling geeft." — „Blijkbaar spreekt ge nu van dingen, die uit de verte gezien worden, of waarvan we slechts onnauwkeurig den omtrek kunnen zien."

„Ge hebt niet goed geraden wat ik bedoel." — „Maar, waarvan spreekt gij dan?"

„Met de dingen, die tot een dieper nadenken aansporen, bedoel ik die, welke niet te gelijk tot een waarneming van het tegenovergestelde aanleiding geven. Wat dat wel doet, noemde ik tot dieper nadenken prikkelend, daar toch de waarneming daarvan niet zoozeer 't voorwerp op zich zelf aantoont, als wel 't tegendeel ervan; onverschillig of die waarneming op een afstand of van dichtbij plaats heeft. Op de volgende manier zult ge m'n bedoeling nog beter vatten. Daar heb je drie vingers, den pink, den ring- en den middelvinger." — „Ja, die zie ik."

„Stel u nu voor, dat ik zoo van deze vingers spreek, alsof we ze van nabij zagen. Let dus eens goed op 't volgende." — „Waarop?"

„Elk van die drie blijkt voor ons even als de andere een vinger te zijn; dus in dit opzicht maakt 't geen verschil, of ge naar een middelvinger dan wel naar een buitenvinger ziet, of die wit is dan wel zwart, of die dik is dan wel dun en verder of die zus of zóó is. Want bij al dergelijke waarnemingen voelt bij de meeste menschen de ziel geen prikkel, om eens na te denken en zich af te vragen, wat onder de verschillende dingen een vinger is. Immers het gezichtsvermogen heeft bij een dergelijke waarneming in de ziel niet het bewustzijn gewekt, of een vinger wel te gelijk een niet-vinger kan zijn." — „Neen, bij zulk een waarneming gebeurt dat ook niet."

„Waarschijnlijk is zulk een waarneming dan ook niet in staat ons nadenken te prikkelen of op te wekken." — „Neen, zeer waarschijnlijk niet."

„Maar hoe beantwoordt ge nu de volgende vraag? Kan ons gezichtsvermogen altijd juist waarnemen of een vinger groot of klein is? En is 't voor die waarneming soms onverschillig of ze een der middelste of een der buitenste vingers waar-

neemt? Of voor 't gevoel, of men een dikken dan wel een dunnen, een zachten of een harden betast? En geven ook de andere waarnemingen geen gebrekkige voorstelling? Wekken ze niet allemaal een indruk van den volgenden aard? In de eerste plaats moet het zintuig, dat het harde moet waarnemen, noodzakelijk ook het zachte waarnemen, daardoor wekt dit bij de ziel den indruk, dat hetzelfde te gelijk als iets hards en iets zachts wordt waargenomen." [1]) — „Ja."

„Dus moet de ziel in zulke gevallen noodzakelijk in twijfel verkeeren, aangaande 'tgeen de waarneming haar als iets hards doet kennen, als die waarneming haar ook 'tzelfde object als iets zachts doet gevoelen, en 'tzelfde 'tgeval is met 't lichte en 't zware, zoodat de waarneming aan de ziel het zware als 't lichte en 't lichte als het zware doet kennen." — „Ja, natuurlijk, want dergelijke indrukken verwekken een vreemd gevoel in de ziel en leiden bepaald tot een nader onderzoek."

„Dus is 't wel waarschijnlijk, dat de ziel in dergelijke gevallen vóór alles met behulp van berekening en nadenken nagaat, of elke indruk, dien zij ontvangt, er een is van één of van twee voorwerpen." — „Ongetwijfeld."

„Dus wanneer zij een indruk krijgt, dat er twee objecten zijn, dan neemt zij elk object op zich zelf waar als verschillend van 't andere?" — „Ja."

„Als dus elk van die objecten een eenheid is en zij er te zamen twee vormen, dan zal zij zich die twee van elkaar gescheiden kunnen voorstellen; want als zij ze niet van elkaar kon scheiden, zou zij ze niet als twee objecten, maar als één voorwerp denken." — „Dat spreekt vanzelf."

„Zeggen we niet, dat het gezichtsvermogen wel groot en klein van elkander kan onderscheiden, maar niet als twee van elkander gescheiden begrippen, doch in elkaar overgaande? Of is dat niet zoo?" — „Ja wel."

„Om van die begrippen echter een duidelijke voorstelling te krijgen, moest het nadenken op hare beurt — juist anders dan 't gezichtsvermogen dit deed — 't begrip groot en 't begrip klein kunnen onderscheiden, niet in elkaar overgaande, doch van elkaar gescheiden." — „Dat is waar." [2])

---

1) Alle begrippen werden reeds vroeger door Plato als „betrekkelijk" voorgesteld, zie p. 268, reg. 22 vlg.

2) Het gezicht kent geen scherpe grens tusschen „groot" en „klein", „dik" en „dun", enz. maar geeft aan een zeker object den naam van

„Nu komt toch ergens vandaar uit de vraag in ons op, wat is dat toch voor een begrip: groot, en aan den anderen kant: klein?" — „Ja, dat is zeer waar."

„En zoo kwam 't dus, dat we aan elk voorwerp uit de zichtbare wereld iets onderscheidden [1]), wat door nadenken te vinden was, en iets anders wat men kon zien." — „Ja, precies."

(VIII) „Dit dan trachtte ik u daar even duidelijk te maken, dat sommige waarnemingen de ziel tot nadenken prikkelen, andere niet. Ik noemde die waarnemingen tot nadenken prikkelend, welke te gelijk met den indruk, dien zij maakten, ook dien van haar tegenovergestelde gaven, en niet tot nadenken prikkelend, als ze den indruk van het tegenovergestelde niet teweegbrachten." — „Nu eerst heb ik uwe bedoeling gevat en ik geloof ook, dat 't zoo is."

„Geef me dan antwoord op deze vraag: Tot welke categorie rekent gij het getal en de eenheid?" — „Deze onderscheiding kan ik nog niet maken."

„Tracht die dan uit de vorige redeneering te vinden. Als wij namelijk door de waarneming, welke 't gezicht of een van de andere zintuigen doet, een voldoende voorstelling van de eenheid op zich zelf krijgen, dan leidt die voorstelling niet tot de kennis van het waarlijk-zijnde. Zoodra er daarentegen te gelijk met den indruk, dien de waarneming van iets geeft, een indruk van 't tegenovergestelde wordt waargenomen, zoodat die indruk te gelijk een voorstelling van één en van 't tegendeel er van geeft, dan moet er bij de waarneming nog iets anders komen, dat duidelijk kan onderscheiden en moet de ziel hierbij genoodzaakt worden te twijfelen en te onderzoeken. Dan moet zij ook het nadenken in zich opwekken en zich afvragen wat de eenheid toch voor een begrip is. In dat geval zal 't leeren kennen van die eenheid tot die wetenschappen behooren, welke de ziel tot de kennis van 't waarlijkzijnde leiden en haar blik daarheen richten." — „En inderdaad, dit is in hooge mate 't geval met het zien van de eenheid. Want wij zien dezelfde zaak toch te gelijker tijd als

---

„groot" (klein, dik, dun, enz.) daarbij altijd denkende aan een ander voorwerp, dat een gelijke of tegenovergestelde eigenschap bezit; b.v. voor 't gezicht is een kat vergeleken met een muis groot, doch vergeleken met een tijger klein, enz. Het gezicht ziet 't groote, kleine enz. niet op zich zelf. Geheel anders doet de ziel of het nadenken, dit wil elk begrip definiëeren en moet het dus op zich zelf kunnen waarnemen, scherp gescheiden van zijn tegengestelde.

1) p. 316, 2^{e} alinea.

een eenheid en als een oneindig aantal van eenheden." [1])

„Volgt hieruit nu, dat dit niet alleen met de eenheid zoo is, maar met elk getal?" — „Natuurlijk."

„Maar bedenk dan eens, dat de reken- en telkunst de leer der getallen is." — „Dat weet ik ook wel."

„Dan schijnen die kunsten ook te leiden tot de kennis van de waarheid." — „Welzeker, in zeer hooge mate." [2])

„Maar dán behooren zij ook tot de wetenschappen, die wij zoeken, zou ik meenen. Want een krijgskundige moet ze noodzakelijk leeren, om de gelederen te kunnen opstellen, en een wijsgeer, omdat hij de wereld van 't werkelijk-zijnde moet vatten, na zich te hebben losgemaakt van de wereld van 't ontstaan (en vergaan); als hij dat niet doet, zal hij nooit een goede rekenmeester worden." — „Dat is waar."

„Maar nu zijn onze wachters juist èn krijgskundigen èn wijsgeeren." — „Wat wilt ge daarmee zeggen?"

„Dan behooren wij 't aanleeren van deze wetenschap tot een wettelijke bepaling te maken en hen, die in den staat aan de grootste dingen zullen deelhebben, er van te overtuigen, dat zij zich op de rekenkunst moeten toeleggen en er veel moeite aan besteden; niet op de wijze zooals een particulier dat doet, maar zoo lang totdat zij door hun nadenken zelf tot de beschouwing van 't wezen der getallen komen, dus niet met het doel, waarom groote en kleine kooplieden de rekenkunde leeren, n.l. om den prijs bij koop en verkoop te berekenen, maar om haar bij 't voeren van oorlog te kunnen toepassen en om de ziel gemakkelijk te keeren uit de wereld van 't ontstaan (en vergaan) naar die van de waarheid en wezelijkheid." — „Dat hebt ge zeer juist beredeneerd."

„En waarlijk, nu er van de reken-wetenschap [3]) sprake is, vat ik eerst goed hoeveel geest daarin ligt en in hoeveel opzichten zij voor 'tgeen wij ons ten doel stellen nuttig is, indien n.l. iemand haar beoefent om haar te kennen, maar

---

1) Het gezicht ziet b.v. een bol, die op zich zelf wel een eenheid is, doch uit een oneindig aantal kleinere deelen bestaat. Wij zien een huis als eenheid, doch een huis bestaat weer uit talloos vele deelen en zoo kan men tot in het oneindige doorgaan. (Met de dingen uit de denkbare wereld gaat dit niet, men kan een gedachte, een schoonheid, een bol-vorm niet te gelijk als een één- en een veelheid beschouwen).

2) Het is Socrates' opvatting, dat onder de niet-direct wijsgeerige wetenschappen alleen de wiskunde ware kennis aan de hand doet. Zie over het karakter der wiskundige waarheden p. 338, noot 2.

3) Deze in meer uitgebreiden zin op te vatten (arithmetiek en algebra).

niet om de koopmanspractijk." — „Hoe meent ge dat?"

„Aldus, dat zij, zooals we daar even zeiden, gemakkelijk de ziel ergens naar boven leidt en haar dwingt over de getallen op zich zelf te spreken, maar niet duldt, dat men haar getallen, die door zichtbare of tastbare voorwerpen gevormd worden, voorhoudt en zóó er over spreekt. [1]) Want ge weet toch wel, dat de knappe rekenmeesters (van de practijk), als men probeert over de splitsing van eenheden te spreken, ons beginnen uit te lachen en ongeloovig hun schouders ophalen, doch als men een eenheid splitst, dan noemen ze vermenigvuldigend al de afzonderlijke deeltjes wederom eenheden; zij passen daarbij wel op, dat dan de eenheid niet meer voor een eenheid uitgeven, maar als uit vele afzonderlijke deeltjes samengesteld." — „Dat alles is zeer waar."

„Maar wat denkt ge nu wel, Glauco, als iemand hun eens zou vragen: „Gij zonderlingen, over welke getallen spreekt „gij toch? In welke getallen vertoont zich, zooals gij dat „wenscht, dat elk van haar deelen volkomen aan een ander „gelijk is en zelfs niet 't gerinste er van verschilt, terwijl zulk „een deeltje zelf niet weer zou kunnen verdeeld worden? Wat denkt ge wel dat ze zullen antwoorden?" — „Dit, dat er over zulke getallen gesproken wordt, die men zich slechts kan denken en die men op geen andere manier dan (met zijn geest) kan vatten." [2])

„Zie je nu wel, mijn beste, dat inderdaad die wetenschap voor ons een bepaald vereischte is, daar ze ons blijkbaar dwingt te gaan nadenken, om tot de werkelijke waarheid te komen?" — „Ja zeker, daartoe geeft zij zeer zeker aanleiding."

„Nu verder. Heeft dit wel eens uw aandacht getroffen, dat zij, die van nature vlug kunnen rekenen, om zoo te zeggen voor elke studie een goed hoofd hebben en dat zij, die traag in 't leeren zijn, zoodra zij slechts in deze wetenschap ontwikkeld en geoefend worden, toch — ook al hebben ze er geen ander nut van — allen zoozeer in kennis toenemen, dat ze haast zich zelf overtreffen?" [3]) — „Dat is waar."

1) „De cijfers of de steentjes, waarvan men zich oudtijds bij het rekenen bediende, zijn niets dan hulpmiddelen voor de verbeelding en het geheugen" (Burger), doch een getal is natuurlijk een abstract begrip.

2) Plato bedoelt hier, dat de door hem opgesomde eigenaardigheden niet toekomen aan de hoeveelheden, die in de waarneembare wereld een plaats vinden, maar aan de hen voorstellende abstracties (getallen), welke van de (Platonische) ideeën-wereld deel uitmaken.

3) Men verschoone de lichte overdrijving door een beroep op Plato's voorliefde voor de wiskunde. Vgl. p. 338, noot 2.

„En waarlijk, ik geloof, dat ge niet licht een of meer wetenschappen kunt vinden, die van hem, welke haar beoefent en bestudeert, meer inspanning eischt dan die van de getallen." [1]) — „Neen, die is niet licht te vinden."

„Om al deze redenen dus mogen we die wetenschap niet veronachtzamen, maar moeten juist de menschen met den besten aanleg daarin geoefend worden?" — „Dat ben ik met u eens."

(IX) „Laten we dus aannemen, dat de rekenkunde een deel van die hoogste wetenschap is. Maar laten we nu in de tweede plaats nagaan of en in hoeverre wij te maken hebben met de wetenschap, die met de rekenkunde samenhangt." „Welke is die dan? Bedoelt ge soms de meetkunde?"

„Precies." — „Die meen ik ook, want het is duidelijk, dat wij daarmee te maken hebben, voor zoover zij voor de krijgskunde noodig is. Want wanneer men een legerplaats moet opslaan, terreinen moet bezetten, troepen moet samentrekken of ontwikkelen of andere manoeuvres, die er zoo kunnen voorkomen, moet uitvoeren, zoowel in de gevechten zelf als bij de expedities, dan staat iemand, die goed meetkunde kent, veel hooger dan iemand, die er niet van af weet." „Dat is waar. Maar voor die dingen is een klein beetje kennis van de meet- en rekenkunde wel voldoende. Wij echter moeten eens nagaan of een grooter deel daarvan, dat wèl hooger op gaat, voor ons van belang is, ik bedoel om te maken, dat de ziel gemakkelijker de Idee van het Goede kan vatten. Die kracht vonden we toch in elke wetenschap, welke de ziel dwingt, zich naar die plaats te wenden, waar het allergelukkigste Wezen zich bevindt, dat zij onder elke voorwaarde moet zien." — „Ge hebt gelijk."

„Indien dus de meetkunde de ziel bepaaldelijk tot de kennis van de denkbare wereld brengt, dan hebben wij er mee te maken;

---

1) Bij de oude Grieken ging 't werken met getallen veel omslachtiger en dus veel moeilijker dan bij ons. Als cijfers gebruikten zij de letterteekens met vele variaties (b v. $\text{I} = 1$, $\Pi = 5$, $\Delta = 10$, $\text{H} = 100$). Later was er nog een ander systeem, doch ook dit bestond uit letterteekens. Wat 't rekenen nog ingewikkelder maakte was, dat ze de vier hoofdbewerkingen geheel anders uitvoerden dan wij dit doen. Om b.v. 't product van 269×354 te vinden, maakten ze van de volgende bewerking gebruik: $269 \times 354 = 200 \times 300 + 60 \times 300 + 9 \times 300 + 200 \times 50 + 60 \times 50 + 9 \times 50 + 200 \times 4 + 60 \times 4 + 9 \times 4 = 95226$. Voor meer bijzonderheden hieromtrent verwijzen wij den belangstellenden lezer naar Siegm. Günther, *Abriss der Gesch. der Mathemat. und Naturwissensch. im Alterthum* p. 237 vlg., München 1894.

leidt ze tot de kennis van de wereld van 't ontstaan (en vergaan), dan niet." — „Zoo hebben we vroeger beredeneerd."

„Dus zullen dan ook zij, die maar een klein beetje verstand van de meetkunde hebben, ons niet tegenspreken, (wanneer we beweren), dat deze wetenschap in alle opzichten een geheel andere strekking heeft dan haar toegekend wordt door degenen, die haar beoefenen." [1]) — „Hoe bedoelt ge dat?"

„Zij springen er al heel gek mee om, en toch kunnen ze niet anders. Want juist alsof ze een zekere handeling deden en alsof het om een practisch resultaat te doen was, spreken ze van „een vierkant teekenen," van „een lijn verlengen," van „hierbij voegen" enz; maar toch wordt deze geheele wetenschap beoefend om iets (n.l. de denkbare wereld) te leeren kennen." — „Ik ben 't volkomen met u eens." [2])

„Moeten we 't nu ook nog over het volgende eens worden?"

„Wat bedoelt ge dan?"

„Dat hare strekking deze is, om 't altijd-zijnde te leeren kennen, echter niet iets wat ontstaat en weer vergaat."

„Daarover worden we 't licht eens, want de meetkunde is de wetenschap van 't altijd-zijnde".

„Dus, voortreffelijke man, trekt zij de ziel naar de wezenlijke waarheid en legt zij den grond voor wijsgeerig nadenken, zoodat zij in een richting naar boven voert datgeen, wat wij naar beneden houden, wat we eigenlijk niet moesten doen."

„Zeker doet de meetkunde dat alles in hooge mate."

„Dus moeten wij ook zoo krachtig mogelijk bij de wet bepalen, dat men zich in uwen modelstaat [3]) onder geenerlei voorwendsel aan de beoefening van de meetkunde onttrekke. En bovendien heeft zij een niet gering bijkomstig nut."

„Welk is dat dan?"

„Waarvan gij ook al gesproken hebt, n.l. in den oorlog.

---

1) Deze laatste beoefenen de meetkunde om de practijk aan haar aan te passen.

2) Reeds Plato heeft dus ingezien, dat de wiskunde, in tegenstelling met alle andere wetenschappen, ons noodwendige, volstrekt algemeen en onveranderlijke waarheden leert. Hij achtte de beoefening der mathesis de beste voorbereiding voor de studie der wijsbegeerte.

3) Het moet ons treffen, dat Socrates nu voor 't eerst van „modelstaat" spreekt.

Hoewel dit woord in de beste en voornaamste handschriften staat, zouden wij aan eene andere overlevering van mindere manuscripten verreweg de voorkeur geven, zoowel om andere reden als wel voornamelijk om grammaticale eigenaardigheden. Daar deze redenen echter buiten het kader van deze bewerking liggen, hebben we den gewonen tekst maar gevolgd.

Maar dan verder ook om alle andere wetenschappen beter te kunnen leeren. We weten toch, dat in dit opzicht een groot verschil bestaat tusschen iemand, die wèl en iemand die geen meetkunde kent." — „Ongetwijfeld."

„Moeten we nu niet in de tweede plaats in deze wetenschap de jongelingen oefenen?" — „Ja."

HOOFDSTUK X, XI en XII.

Na de beoefening van de rekenkunde en van de vlakte-meetkunde volgt die der stereometrie, hoewel deze nog maar een geringe hoogte heeft bereikt. Dan volgt de sterrenkunde, die de ziel leert te beschouwen wat boven de aarde is; hierop de muziek, natuurlijk niet om haar voor practische doeleinden te gebruiken, maar om 't verschil in tonen te bestudeeren. Dit leert de ziel fijne onderscheidingen maken.

„Wat komt nu aan de beurt? Moeten we in de derde plaats de sterrenkunde noemen? Of denkt ge er anders over?" „Neen, ik voor mij niet. Want om nauwkeurig de jaargetijden, de maanden en de jaren te berekenen, is zij voor den landbouw, de scheepvaart en niet minder voor de krijgskunde van groot nut."

„Dat vind ik heel aardig van u, dat ge ter wille van de groote massa schijnbaar bezwaar maakt, onpractische wetenschappen in uw opvoedingsplan op te nemen. [1]) Het is dan ook lang geen gemakkelijke, maar juist een moeilijke zaak

---

1) De wetenschappen worden tegenwoordig in natuur- en geestelijke wetenschappen (Geisteswissenschaften, mental science) verdeeld. Van de laatste, die zich bezighouden met den mensch als geestelijk wezen, heeft Socrates de grondslagen gelegd. Het zijn de vakken, die hier te lande in de faculteiten der Letteren en Wijsbegeerte, Rechts- en Godgeleerdheid worden gedoceerd. Socrates kwam juist tot *die* studie, omdat hij meende, dat van de doode, levenlooze natuur (het object van de natuurwetenschappen) geen ware kennis was te krijgen. Te dien opzichte stond hij op 't standpunt van zijn voorganger Heraclitus, die aangaande de natuur leerde dat alles in een voortdurende verandering begrepen was en dus geen voorwerp van menschelijke kennis kon zijn. (Zie Dl. I, Alg. Gesch. der Philos. pp. 54 en 55). In die overtuiging werd Socrates versterkt door de talrijke en uiteenloopende meeningen van al degenen, die vóór hem over de natuur hadden gedacht. Daarom wendde hij zich van deze, zijns inziens onvruchtbare (*onpractische*), wetenschappen af en zocht voortaan kennis te krijgen van de onwaarneembare, eeuwige en onveranderlijke dingen (de Platonische Ideeën).

te gelooven, dat door deze wetenschappen bij een ieder het geestelijk oog van de ziel verhelderd en als 't ware hernieuwd wordt, terwijl de beoefening der andere vakken dat bederven en verduisteren, hoewel 't toch duizendmaal meer waard is dát oog te behouden dan het lichamelijke; want alleen met het geestes-oog kan men de waarheid aanschouwen. Aan allen, die deze meening zijn toegedaan, zult ge in hooge mate toeschijnen 't bij 't rechte eind te hebben. Maar menschen, die van zoo iets geen besef hebben, zullen misschien zeggen, dat ge onzin vertelt; want zij zien niet in, dat er van onze wetenschappen een ander belangrijk nut bestaat (dan voor de practijk). Zeg me nu maar eens terstond tot wat voor soort menschen gij spreekt; of misschien spreekt ge nu tot geen van beide categorieën, maar beredeneert ge de zaak ter wille van u zelf en hebt ge daarbij er niet op tegen, dat een ander soms eenig practisch nut daarvan trekt." — „Het is waar, ik bespreek de zaak grootendeels ter wille van mij zelf en beredeneer die met u."

„Dan moet ge even teruggaan; want heusch, we hebben verkeerd gedaan door niet eerst te bespreken wat eigenlijk op de (vlakte-meetkunde) volgt." — „Waarin bestond onze fout dan?"

„Hierin, dat we na de (platte) vlakken [1]) de lichamen, die zich in de ruimte bewegen [2]), gingen bespreken, zonder nog over de ruimtelijke lichamen op zich zelf [3]) te hebben gehandeld. En toch is het de juiste manier, terstond na de figuren van twee afmetingen die van drie te bespreken; ik bedoel hiermee uitgebreidheden met de afmetingen van een cubus, die (niet alleen lengte en breedte, maar ook) hoogte hebben." „Dat is waar; doch, Socrates, ik geloof, dat men die wetenschap nog niet gevonden heeft." [4])

„Dat komt om twee redenen. In de eerste plaats omdat men betreffende die wetenschap nog maar oppervlakkige on-

1) Met de „vlakken" bedoelt Socrates de vlakte-meetkunde.

2) Deze leer noemt Socrates „Sterrenkunde", wij zouden haar „Mechanica" noemen.

3) d. i. dus de meetkunde in de ruimte of stereometrie.

4) In Plato's tijd wist men nog niet zooveel van de stereometrie als een honderdtal jaren later, toen de Alexandrijnsche geleerde Euclīdes (± 290) de fundamenten der meetkunde in een standaardwerk neerlegde, dat nog heden ten dage in Engeland op de scholen als leerboek wordt gebruikt; ja, de meetkunde zelf wordt daar veelal *Euclid* geheeten.

derzoekingen heeft gedaan, daar geen enkele staat haar in eere houdt en ze ook nogal moeilijk is. Verder omdat de personen, die de onderzoekingen dan nog doen, geen geschikt leider hebben, zonder wien ze toch niet veel kunnen vorderen. Nu gaat 't al moeilijk zoo iemand te vinden, en gesteld, dat hij al gevonden wordt, dan zouden nog zij, die tegenwoordig de ruimte-meetkunde bestudeeren, uit verwaandheid zijn aanwijzingen niet eens willen volgen. Wanneer daarentegen eens een geheele staat de leiding op zich nam en die wetenschap wel in eere hield, dan zouden die menschen de aanwijzingen wel volgen, en als dan maar met de noodige volharding en inspanning gezocht werd, dan zou men zien hoever zij 't kan brengen. Want zelfs in de tegenwoordige ongunstige omstandigheden, nu de meesten op haar smalen en haar verguizen, en zij die haar beoefenen niet beseffen, hoever haar nut zich uitstrekt, heeft ze toch, ten spijt van al die ongunstige invloeden, door haar eigen groeikracht en omdat in haar beoefening een zeker genoegen ligt, een bepaalde hoogte bereikt en is het dus niet te verwonderen, dat zij eens in haar geheel zal gevonden worden." — „Ongetwijfeld, in de beoefening van die wetenschap ligt een zeker, ja een zeer groot genoegen. Maar zeg mij eens duidelijker, wat ge me daar nu verteld hebt. Hebt ge niet de leer der (platte) vlakken de meetkunde in de eerste plaats genoemd?" [1])

„Ja." — „En toen hebt ge terstond daarop de sterrenkunde laten volgen; daarna zijt ge weer teruggegaan."

„In m'n haast, alles snel met u te doorloopen, kom ik inderdaad slechts langzaam vooruit. Want de wetenschap, die uitgebreidheden van drie dimensies behandelt, was wel eerst aan de beurt. Doch ik heb, omdat men 't nu eenmaal belachelijk vindt daarop in te gaan, haar overgeslagen en noemde na de meetkunde direct de sterrenkunde, die de lichamen, welke zich in de ruimte bewegen, behandelt." — „Ge hebt gelijk."

„Moeten we dan nu in de vierde plaats de sterrenkunde als leervak opnemen, in de veronderstelling, dat de stereometrie, die we hebben overgeslagen, ook al is opgenomen, doordien de staat hare beoefening bevordert?" — „Waarschijnlijk wel; en, Socrates, omdat ge me zoo even verweten hebt, dat ik ter wille van haar practisch nut der sterrenkunde onverdienden lof toezwaaide, zal ik haar nu eens naar uwen

1) Onze vertaling wijkt af van den tekst, die ons foutief voorkomt.

zin prijzen. Want ik geloof, dat het voor een ieder duidelijk is, dat zij de ziel dwingt naar boven te zien en haar van de dingen hier op aarde daarheen trekt."

„Dat mag misschien voor een ieder wel duidelijk zijn, maar voor mij is 't dat niet, want ik geloof, dat uw beweren niet waar is." — „Maar waarom dan niet?"

„Zooals de menschen, die haar nu beoefenen, haar op de studie der wijsbegeerte toepassen, komt 't mij voor, dat zij de ziel naar beneden trekt." — „Maar hoe bedoelt ge dat dan?"

„Ik geloof, dat ge u een voortreffelijke voorstelling kunt maken van 't wezen van een wetenschap, die leert naar boven te zien. Het komt me voor, dat ge, als iemand met naar achter gebogen hoofd naar de schilderingen van een zoldering keek en daarvan iets zou te weten komen, dan zoudt meenen, dat hij met zijn geest en niet met zijn lichamelijke oogen de zaak aankeek. Misschien hebt ge wel gelijk, en oordeel ik als een domoor. Want ik voor mij kan me niet voorstellen, dat eenige andere wetenschap de ziel doet naar boven zien dan die, welke wat werkelijk bestaat tot inhoud heeft en wat men met het stoffelijk oog juist niet kan zien. Hierbij komt 't er niet op aan of men met open mond naar boven gaapt dan wel met gesloten oogen zich naar beneden buigt en zóó iets tracht te leeren (van de dingen uit de denkbare wereld). Maar wanneer iemand, met open mond en zijn hoofd naar boven gericht, tracht iets te weten te komen van de dingen uit de waarneembare wereld, dan verzeker ik u, dat hij daarvan nooit iets zal begrijpen — immers van die dingen kan men geen kennis hebben — [1] en dat zijn ziel naar beneden in plaats van naar boven kijkt; en nu mag hij voor mijn part op zijn rug in de zee zwemmen of in die houding op den grond liggen, om iets te leeren."

(XI) „Ik krijg mijn verdiende straf, want te recht deedt ge me verwijten. Maar hoe zeidet ge ook al weder, dat we eigenlijk de sterrenkunde moesten beoefenen op een andere wijze dan de andere menschen dat nu doen, n.l. zóó dat zij voor de zaak, die wij nu bespreken, van eenig nut is?"

„Ziehier mijn plan. We moeten wel is waar aannemen, dat de verschillende sterrenbeelden, die zich aan 't uitspansel bevinden, nu ze eenmaal tot de waarneembare wereld behooren, de prachtigste en fraaist afgewerkte in haar soort zijn,

---

1) p. 263, reg. 21 v.b. vlg., p. 339, noot 1.

maar toch veel bij de waarlijk-bestaande hemellichamen [1]) achterstaan; ik bedoel die lichamen welke door de waarachtige snelheids- en vertragingswetten, volgens de waarachtige omwentelingsverhoudingen en naar alle mogelijke waarachtige banen ten opzichte van elkaar bewogen worden en alles wat zij bevatten in hun beweging doen deelen. [2]) Die lichamen kan men slechts door redeneering en met zijn geest, maar niet met de zintuigen waarnemen. Of denkt ge hier anders over?" — „Neen volstrekt niet."

„Dus moeten we de sterrenbeelden aan den hemel als voorbeelden gebruiken ten dienste van het onderwijs, zooals b.v. iemand zich van de zeer keurige en met veel talent geteekende schetsen van Daedalus [3]) of van een anderen kunstvaardigen teekenaar zou bedienen. Want wanneer een of ander ervaren wiskundige deze laatste figuren zou zien, zou hij ze om de wijze van uitvoering wel zeer mooi vinden, maar hij zou 't voor dwaas houden, ze met ijver te bestudeeren, alsof hij in zulke dingen de waarheid kon vinden betreffende het gelijke, het dubbele of een andere meetkunstige verhouding." — „Natuurlijk zou zoo iets zeer dwaas zijn."

„En wat denkt ge dan van een waar sterrekundige, zou hij niet evenzoo goed redeneeren, wanneer hij de bewegingen van de verschillende hemellichamen naging? Zou hij niet meenen, dat al die lichamen, zoo voortreffelijk men ze slechts kan maken, door den wereldbouwmeester met al, wat zij bevatten, aan 't uitspansel zijn geplaatst? Maar zou hij 't een dwaas idee vinden te veronderstellen, dat de verhoudingen tusschen nachten en dagen, tusschen dagen en maanden, tusschen maanden en jaargetijden en de betrekkingen tusschen den stand der sterren en den duur van deze laatste en tusschen de sterren onderling, altijd dezelfde zullen blijven en nooit in eenig opzicht zullen veranderen? (En dit is toch niet denkbaar), want die hemellichamen bestaan uit stof en behooren tot de waarneembare wereld; daarom zal hij 't even dwaas achten op allerlei wijze de waarheid, die in deze dingen ligt, op te sporen." — „Ik geloof ook, dat zoo iemand aldus zal gaan redeneeren, ten minste nu ik u aldus hoor spreken."

„Evenals wij ons bij de meetkunde van figuren bedienen,

---

1) d. i. bij de ideeën der hemellichamen, waarvan die uit de stoffelijke wereld slechts onvolkomen afbeeldingen zijn.

2) De geleerden betwijfelen de juistheid van den overgeleverden tekst.

3) Een der oudste Grieksche kunstenaars, een mythisch beeldhouwer en bouwmeester.

zullen we de hemellichamen als voorwerpen tot oefening in de sterrenkunde gebruiken. Wat er zich verder aan 't uitspansel bevindt zullen we laten rusten, als we ten minste in waarheid de sterrenkunde willen beoefenen en daardoor het van nature aanwezige, denkende, element in onze ziel van iets onbruikbaars tot iets bruikbaars willen maken." — „Voorwaar, ge schrijft een beoefening van de sterrenkunde voor, veel moeilijker dan de tegenwoordige."

„Ja, dat is zoo; doch ik geloof, dat wij de beoefening van de andere wetenschappen ook zoo moeten vaststellen indien men er iets aan zal hebben, dat wij als wetgevers optreden. (XII). „Kunt ge nu nog een andere wetenschap noemen, waarvoor wij ons moeten interesseeren?" — „Neen, niet zoo voor de vuist."

„Doch ik geloof, dat er niet ééne soort van beweging is, maar dat er meerdere soorten zijn. Ze allemaal opnoemen — dat kan misschien alleen een volmaakt wijze; voor zoover ik in die zaak een inzicht heb, zijn er twee." — „Welke zijn die dan?"

„Behalve die, waarvan ik u reeds gesproken heb, (die der hemellichamen), is er nog een, die daaraan beantwoordt." „Welke bedoelt ge?"

„Het schijnt wel, dat evenals de oogen nu eenmaal bij de waarneming van den loop der hemellichamen behooren, ook de ooren bij de harmonie der sferen passen; dus zijn deze wetenschappen in zeker opzicht met elkaar verwant, zooals de Pythagoreeërs zeggen, en wij, Glauco, het met hen gelooven. Of moeten we dat soms niet doen?" [1]) — „Ja wel."

„Doch, daar dit een zeer uitgebreide wetenschap is, zullen we bij hen te rade gaan en vernemen wat zij daarover vertellen en wat ze nog meer leeren. We zullen naast dat alles aan ons eigen beginsel vasthouden." — „Van welk beginsel spreekt ge?"

„Dat de jongelingen, wier opvoeding aan onze zorgen is toevertrouwd, nooit mogen trachten iets te leeren wat geen doel voor hen heeft of iets, dat niet dáárheen leidt, waarheen alle wetenschappen hen moeten leiden, zooals we dat zoo even met betrekking tot de sterrenkunde beredeneerd hebben. Of

---

1) De volgelingen van Pythagoras leerden, dat de aan vaste wetten gebonden beweging der hemellichamen zekere welluidende tonen voortbrachten, die wij thans niet meer hooren, omdat wij van onze geboorte af daaraan gewend zijn. In 't algemeen berustte de philosophie der Pythagoreeërs op de leer der getallen. Zie Dl. I, Algem. Gesch. der Philos. p. 56 b.

weet ge niet, dat men de harmonieën-leer zoo behandelt als de andere kunsten? Men meet n.l. de verschillende accoorden en tonen, die men waarneemt, tegen elkander af [1]) en komt evenmin als de beoefenaars der sterrenkunde, trots al zijn moeite, tot een einddoel." — „Zeker, bij de goden, het is inderdaad belachelijk; men spreekt van het dikwijls herhalen van eenzelfden toon en men houdt z'n ooren zóó, alsof men een gesprek van een paar buren wilde opvangen. Nu zeggen sommigen, dat ze tusschen twee tonen in er nog een hooren en dat zulk een toon 't kleinste interval is, waarnaar ze de andere tonen afmeten. Anderen beweren, dat die beide tonen reeds eenzelfden klank geven; en zoo stellen beide categorieën de waarneming met hun ooren boven die met hun geest."

„Gij spreekt daar van die goeie menschen, die de snaren rekken en spannen en er alle tonen aan trachten te ontlokken, door ze met den sleutel telkens strakker aan te halen. [2]) Om dit beeld nu maar niet verder uit te werken — waarbij ik nog het slaan met den tokkelstok, het vloeken op de snaren, het weigeren der pezen, het voortbrengen van een verkeerden toon zou moeten aanstippen — zet ik de vergelijking maar niet verder voort en zeg u, dat ik nu niet eens spreek van die menschen, maar van die anderen, die we ons daar even voorstelden over de leer der harmonieën te zullen ondervragen. Want dezen doen precies 'tzelfde als de beoefenaars der sterrenkunde; immers ze zoeken getallen in de verschillende accoorden, die zij met hun oor waarnemen, doch, hun onderzoek ereis verder uit te strekken komt niet in hen op, om b.v. eens na te gaan tusschen welke getallen een zekere verhouding bestaat en tusschen welke niet, of uit welke oorzaak dit verschil ontstaan is." — „Sapperloot, ge geeft nog al wat te onderzoeken!"

„Ja, dat is waar; maar dit onderzoek is van nut om het schoone en het goede te vinden; zoekt men in andere richting, dan leidt het tot niets." — „Neen, dat is ook zoo."

„Nu meen ik, dat, indien de beoefening van de wetenschappen, die wij hebben nagegaan, leidt tot de kennis van 't verband en den samenhang, dien zij onderling hebben, en die wetenschappen zóó tot een geheel worden vereenigd, als dat met haar aard overeenkomt, dat die beoefening ons dan naderbrengt tot 't doel,

1) Zie noot op p. 149.
2) Beeld aan de pijnbank ontleend.

dat wij ons voor oogen hebben gesteld, en dat we geen olie in 't vuur gooien; geschiedt dat alles anders, dan doet men veel moeite voor niemendal." — „Die voorspelling durf ik ook wel maken, doch, Socrates, zoo iets is een veelomvattende taak."

„Om 't voorspel af te spelen? Of waarvan spreekt ge? Weten we soms niet, dat dat alles nog maar een voorspel is tot het stuk, dat ze moeten instudeeren? Ze houdt immers hen, die van al die wetenschappen een zekere hoeveelheid kennis hebben opgedaan, toch nog niet voor bedreven in de dialectiek?" — „Neen, zeker niet, of ik moest een uitzondering maken met zeer weinigen, die ik wel eens ontmoet heb."

„Maar zeg me dan eens, zullen personen, die van de disputeerkunst geen verstand hebben, ooit te weten komen wat ze onzes inziens juist moeten kennen?" — „Neen, dat geloof ik bepaald niet."

„Is dit nu dan niet, Glauco, het stuk zelf, dat men met behulp van de dialectiek kan uitspelen? Hoewel de inhoud der disputeerkunst tot de dingen uit de denkbare wereld behoort, kan ze toch bij wijze van vergelijking door 't gezichtsvermogen worden voorgesteld. Hiervan zeiden we reeds vroeger [1]) dat het trachtte de levende wezens zelf te aanschouwen, ja, ook de sterren zelve en eindelijk dan ook de zon zelf wenschte te zien. Op dezelfde wijze zal nu ook iemand — als hij zich maar in de dialectiek oefent en zonder eenige waarneming, alleen slechts met behulp van zijn redeneering tracht te weten wat het wezen der dingen is, en als hij maar volhardt, totdat hij het wezen van 't goede met zijn denkvermogen gevat heeft — tot de uiterste grens van de denkbare wereld gekomen zijn, evenals we vroeger zagen, dat iemand, die de zon kan zien, tot de uiterste grens van de zichtbare wereld is genaderd" [2]) — „Zeker, ik ben 't volkomen met u eens."

„Verder dan; noemt ge den weg, waarlangs zoo iemand zich beweegt, niet de dialectiek?" — „Hoe zou ik dien anders kunnen noemen?"

---

1) p. 321, hoofdst. 2.
2) boven p. 321, reg. 12 v. o.

HOOFDSTUK XIII, XIV en XV.

De juiste beoefening van genoemde wetenschappen leidt tot ware kennis, d. i. tot de kennis van de Idee van 't Goede. Hij, die zich dat weten niet heeft eigen gemaakt, heeft niet anders dan in een voortdurenden droom geleefd. Evenzeer als 't nu volstrekt noodig is, dat slechts jongelingen, met een buitengewonen aanleg, ijver, vlijt en liefde tot de waarheid begaafd, zich op de studie der dialectiek toeleggen, zoo is 't ook een nutteloos werk, daarmee eerst op hoogeren leeftijd te beginnen.

„De kracht, om zich uit zijn boeien los te maken, zich van de schaduwen weg tot de beelden [1]) en 't licht te wenden, van het onderaardsche hol uit tot het zonlicht naar boven te klimmen en dan verder op aarde de dieren, de planten en de zon te zien die we echter door een zeker onvermogen nog niet eens goed kunnen waarnemen, zoodat we ons dus met de afbeelding er van in 't water moeten behelpen — verder de kracht om de denkbare wereld, de goddelijke afbeeldingen en schaduwen van 't werkelijk-bestaande te aanschouwen — dus niet de schaduwen van beelden, die door een dergelijk licht als dat van onze zon, indien men ten minste zoo'n vergelijking mag maken, ontstaan —, *die* kracht, zeg ik, ligt in de beoefening der wetenschappen, welke wij hebben nagegaan. Tevens bewerkt zij, dat de voortreffelijkste factor van de menschelijke ziel 't allerbeste van de wezenlijke wereld kan waarnemen. Nu kan men deze waarneming weer vergelijken met die van 't scherpst-waarnemende orgaan van 't menschelijk lichaam, 't oog, dat 't meest schitterende voorwerp uit de stoffelijke en waarneembare wereld (d. i. de zon) heeft kunnen aanschouwen." — „Dat alles wil ik wel gelooven; hoewel ik aan den anderen kant toch ook wel eenig bezwaar heb 't aan te nemen, doch een even groot bezwaar heb ik u niet te gelooven. Desniettemin kunnen we wel stellen, dat 't zóó is als gij 't beredeneerd hebt, — want we behoeven de zaak op 't oogenblik juist niet uitvoerig te behandelen, we kunnen er immers later nog vaak op terugkomen. Laten we nu het stuk zelf afspelen en 't zoo doorloopen als we dit met 't voorspel gedaan hebben. Zeg me dus, wat is 't karakter van de dialectische methode, in welke onderdeelen wordt zij

1) Met „beelden" bedoelt Socrates hier en even verder de lichamen uit de waarneembare wereld. Daar de oorspronkelijke tekst in gebrekkigen staat is overgeleverd, moesten we in de vertaling hier en daar een woordje invoegen, om Socrates' bedoeling bij benadering te kunnen weergeven.

gesplitst en welke wegen leiden daarheen? Want het is wel te wachten, dat hare wegen nu wel daarheen voeren, waar men, zoodra men er aangekomen is, van zijn reis kan uitrusten en aan 't eindpunt van zijn tocht gekomen is."

„M'n beste Glauco, ge zult me niet meer kunnen volgen, anders zou ik u met de meeste bereidwilligheid ten dienste staan, en dan behoefdet ge u ook niet meer met beelden tevreden te stellen, maar dan zoudt ge de echte waarheid kunnen zien, zooals ze zich aan mij ten minste voordoet. Of die waarheid het werkelijk Goede is, al dan niet, daarvoor zou ik niet naar behooren kunnen instaan. Maar dat zij daar zeer nabij komt, dat kan ik u stellig verzekeren. Of zou dat soms niet gaan?" — „Och, waarom niet?"

„Zou ik u dan ook niet kunnen verzekeren, dat de kracht van de dialectiek gevoeld kan worden alleen door iemand, die in de wetenschappen, welke wij hebben nagegaan, ervaren is?" — „Ja, ook daarvoor zoudt ge voldoende kunnen instaan."

„In dit opzicht zal niemand ons tegenspreken, als we beweren, dat de methode der dialectiek de eenige is, welke volgens een vast plan en ten volle tot de kennis van de dingen op zich zelf leidt, doch dat daarentegen alle andere wetenschappen zich wijzigen naar de meeningen en de grillen der menschen en slechts ten dienste van dingen, die ontstaan of samengesteld worden, of tot instandhouding van dingen, die uit de natuur ontstaan of door haar samengesteld worden, worden toegepast. Wat nu de overige wetenschappen betreft, die zooals we zagen een deel van 't wezenlijk-zijnde kunnen vatten — ik bedoel de vlakte-meetkunde en de daaraan verwante vakken — van deze zien we, dat ze ten opzichte van 't werkelijk-bestaande als in een droom verkeeren, doch dat ze dat niet in wakenden toestand kunnen zien, zoolang ze slechts van hypothesen uitgaan en zich hiermee niet meer bemoeien, omdat ze zich daarvan verder geen rekenschap kunnen geven. Want wie van een begin uitgaat, waarvan hij niet weet of het juist is, en dan het einde en 't midden van iets, dat hij niet kent, daaraan vastknoopt, die heeft geen kans om datgeen, waarvan hij voor zich zelf de waarheid aanneemt, tot wetenschap te zien worden." — „Neen, geen enkele."

„Uit deze redeneering volgt, dat de dialectische methode alléén den juisten weg gaat, terwijl zij de veronderstellingen tot haar oorsprong terugbrengt, om ze een hechte basis te geven. En werkelijk haalt ook de dialectiek van lieverlede

het oog der ziel, dat als 't ware in een slijkerigen [1]) modderpoel verzonken is, omhoog en trekt het met behulp en medewerking van de wetenschappen, die wij (als daartoe geschikt) hebben nagegaan, naar boven. Deze medewerksters noemen wij uit gewoonte veelal „wetenschappen", maar eigenlijk moesten ze een anderen naam hebben. Immers ze zijn helderder dan meening, doch duisterder dan ware kennis, wij hebben ze in een van onze vorige beschouwingen „berekeningen" genoemd. [2]) Maar me dunkt, menschen, die nog zooveel hebben na te gaan, als wij ons dat hebben voorgesteld, moeten niet over een naam kibbelen." — „Neen, waarlijk niet. [3])

(XIV) „We moeten dus, zooals we vroeger deden [4]), nog hieraan vasthouden, dat we den eersten factor van weten: wetenschap noemen, den tweeden: berekening, den derden: geloof en den vierden: vermoeden. De laatste twee factoren vatten we samen in het begrip „meening" de eerste twee in „kennis." Meening heeft tot object al wat ontstaat (en vergaat), kennis al wat wezenlijk is. Nu staat het wezenlijkzijnde tot wat ontstaat (en vergaat) als kennis tot meening, als wetenschap tot geloof, als berekenen tot vermoeden. Doch, Glauco, we moeten nu maar niet naar de basis gaan, waarop die splitsing en indeeling in twee groepen, ik bedoel in meening en in kennis, berust, want dit zou ons tot een nog veel omvangrijker onderzoek leiden dan 't vorige is geweest." — „Zeker, ik vind dat allemaal goed, voor zoover ik u ten minste heb kunnen volgen."

„Noemt ge nu niet hem, die zich van het bestaan van al het wezenlijke rekenschap geeft, een dialecticus? Doch zegt ge daarentegen niet van iemand, die dat niet kan doen, dat hij van een zekere zaak geen kennis heeft, in zooverre hij noch aan zich zelf noch aan een ander daarvan kan rekenschap geven?" — „Wat zou ik anders kunnen beweren?".

„En geldt nu niet dezelfde redeneering omtrent het Goede? Want van hem, die de Idee van het Goede van alle andere ideeën in zijn denken niet kan splitsen of zijn aard bepalen, noch als in een strijd zich door alle bezwaren kan heenslaan,

1) In het oorspronkelijke staat een ander adjectief, door een fout in den tekst gekomen.
2) p. 318, reg. 6 v. b.
3) In het oorspronkelijke volgen nog enkele woorden, die men, daar men de juiste lezing nog niet hersteld heeft, niet kan verklaren.
4) p. 318, reg. 6 v. b.

of — niet met een zekere meening, maar in volkomen werkelijkheid — het bestaan van die Idee kan aantoonen, en die verder door al die tegenwerpingen heen, met een onaantastbaar betoog, zijn weg niet weet te vinden, van zoo iemand zult ge toch niet kunnen beweren, dat hij het Goede op zich zelf of in eenige andere betrekking kent. Ge kunt echter wel zeggen, dat hij, indien hij soms van een beeld er van zich een goede voorstelling kan maken, dat hij die idee dan door een meening, maar toch ook niet door een wetenschap, kan vatten; dat hij dus zijn leven hier op aarde verdroomd en versuft heeft en nog voordat hij in de kennis van die Idee ontwaakt is, naar de onderwereld gaat en daar eindelijk in een diepen slaap verzinkt." — „Zeker, bij Zeus, dat alles zal ik bepaaldelijk in dien zin volhouden."

„Nu waarlijk, ge zoudt dus niet eens uw eigen kinderen, die ge nu met verstandige redeneeringen opvoedt en ontwikkelt, als ge hen eens naar waarheid moest opvoeden, toelaten, dat ze als onberedeneerde wezens [1]) in den staat zouden heerschen, waarbij dan de hoogste belangen aan hen waren toevertrouwd?" — „Neen, heusch niet."

„Ge zult daarom voor hen deze bepaling bij de wet vaststellen, dat ze in die richting moeten worden ontwikkeld, dat ze de hoogst mogelijke trap van de dialectiek kunnen bereiken, niet waar?" — „Zeker, die bepaling zal ik doen opnemen, en gij kunt me daarbij helpen."

„Schijnt 't u nu niet toe, dat de dialectiek als een kroon de andere wetenschappen siert en dat men dus te recht geen andere wetenschap boven de dialectiek zou kunnen plaatsen, daar zij de hoogste sport is op de wetenschappelijke ladder?" „Ja, zoo komt 't me voor."

(XV) „Dan hebt ge nu nog maar éène zaak te regelen, n.l. aan wien we de leiding in deze wetenschappen zullen opdragen en hoe hij die eventueel moet ter hand nemen." — „Ja, die éène zaak nog."

„Herinnert gij u nog, door welk beginsel geleid, wij de personen uitkozen, die moesten heerschen?" [2]) — „Ja; want denkt ge, dat ik dat al vergeten was?"

„Nu, dan moet ge verder weten, dat we slechts die personen moeten uitkiezen, die de volgende eigenschappen be-

1) In het oorspronkelijke staat nog bovendien „als letters" of ,,als penseelstreeken"; woorden waarvan men te vergeefs de beteekenis zal zoeken.

2) p. 116, reg. 13 v. o.; p. 119, reg. 12 v. b.; p. 169, reg. 6 v. b.

zitten. We moeten n.l. aan hen de voorkeur geven, die vast op hun stuk staan, het dapperst en het knapst van voorkomen zijn. Maar verder moeten we zoeken naar personen, die niet alleen een onberispelijk en gestreng karakter hebben, maar ze moeten ook die eigenschappen bezitten, die aan de ontwikkeling van een wijsgeerigen aanleg bevorderlijk zijn." „Welke eischen wenscht ge dan nu weer vast te stellen?"

„Ze moeten, m'n waarde, een zeker aanpassingsvermogen voor de wetenschappen hebben en 't leeren moet hun niet lastig vallen; want veel eerder legt de ziel 't af bij inspannende geestes-studiën dan bij lichaamsoefeningen. Immers bij de eerste komt 't afsloven méér voor rekening van de ziel, daar dit haar (bij dergelijke studiën) eigen is en zij 't lichaam niet tot medehelpster heeft." — „Dat is waar."

„Ook moeten we personen zoeken, die over een goed geheugen, energie en onverstoorbare werklust kunnen beschikken. Of zoudt ge denken, dat iemand anders, welke die eigenschappen niet bezit, geneigd is al die lichamelijke inspanningen te verdragen en daarbij zulk een omvangrijke studie en oefening geheel te doorloopen?" — „Neen, niemand, die niet van nature een goeden aanleg daarvoor heeft."

„Het nu heerschende misverstand en de minachting, waarmee men tegenwoordig de wijsbegeerte bejegent, zijn zeker om die redenen ontstaan, zooals we vroeger ook al gezegd hebben [1]), omdat men haar niet beoefent op de wijze zooals zij dat vereischt. Want geen bastaards, maar alleen wettige kinderen mogen zich met haar inlaten." [2]) — „Hoe moet ik dat verstaan?"

„In de eerste plaats mogen zij, die zich met die studiën bemoeien, in hun werklust niet mank gaan, zoodat zij voor de eene helft van werken houden, voor de andere helft van werken een afkeer zouden hebben. Zoo'n halfheid komt voor bij personen, die gaarne voor de gymnastiek, voor de jacht en voor alle mogelijke lichamelijke sport de grootste inspanningen veil hebben, doch volstrekt geen moeite willen doen om eens iets te leeren, iets te hooren of te onderzoeken, maar in deze opzichten den arbeid schuwen. Aan den anderen kant noem ik ook hem mank, die, na de rollen verwisseld te hebben, alleen van geestelijke inspanning houdt." — „Al wat ge daar zegt is zeer waar."

---

2) pp. 278 en 279.
3) p, 238, reg. 2 v. b.

„En moeten we nu niet ten opzichte van de waarheid zulk een ziel gebrekkig noemen, die wel is waar een opzettelijke leugen haat, die op zich zelf niet wil dulden en zich boos maakt, wanneer een ander zich er van bedient, doch een onvrijwillige leugen zonder veel bezwaar aanvaardt en er niet over verstoord is, wanneer zij in haar domheid betrapt wordt, maar met veel pleizier als een zwijn zich in een onwaarheidspoel bezoedelt?" [1]) — „Ja, natuurlijk."

„Ook ten opzichte van zelfbeheersching, dapperheid, adel van gemoed en al de andere verschillende deugden moeten we niet minder dezelfde onderscheiding maken tusschen een bastaard en een wettig geborene. Want wanneer een bizonder persoon of een staat geen juist inzicht heeft in al het voorgaande, dan merkt hij niet, dat hij manke en onechte kinderen gebruikt voor de diensten, die hij van hen verlangt, en handelt de particulier zoo met zijn vrienden als de staat met zijn heerschers." — „Zeer zeker is dit zoo."

„Met de grootste zorg moeten we dus in toepassing brengen alles, wat we ten dienste van den staat beredeneerd hebben; want als we menschen, die een gezonde ziel en een gezond lichaam hebben, tot de studiën en de oefeningen, die wij willen voorschrijven, wenschen te brengen en hen daarin op te leiden, dan zal de rechtvaardigheid ons geen verwijtingen kunnen maken en zullen wij den staat met z'n staatsregeling blijven handhaven. Wanneer we daarentegen menschen met een verkeerden aanleg tot die studiën willen geschikt maken, dan zullen we juist het tegenovergestelde bereiken en de wijsbegeerte in een nog bespottelijker daglicht stellen." „Dat zou wel schande voor ons zijn."

„Nu, dat zou ik ook denken; maar ik geloof, dat ik daar een heel gek figuur heb gemaakt." — „Waarom?"

„Ik verloor uit 't oog, dat we die dingen voor ons genoegen beredeneeren en ik sprak met groote opgewondenheid. Want in mijn beschouwingen richtte ik mijn blikken op de wijsbegeerte, ik zag hoe zij onverdiend met slijk geworpen wordt en ik verbeeldde me, me boos te moeten maken; en als in drift ben ik te heftig uitgevaren tegen de lieden, die de schuld daarvan dragen." — „Neen, bij Zeus, waarlijk niet; ten minste niet voor zoover ik als hoorder (een dergelijken indruk kreeg)."

„Ja, maar ik wel als spreker. Dit moeten we echter vooral

---

1) Vgl. p. 128, noot 1.

niet vergeten, dat wij bij onze vorige keuze oudere lieden hebben uitgekozen [1]), doch dat dit nu niet gaat. Want ik ben 't niet eens met Solon, dat iemand met het klimmen zijner jaren nog maar altijd veel kan leeren [2]). Immers op hoogen leeftijd valt 't leeren nog moeilijker dan 't loopen, en alle groote en inspannende arbeid kan slechts van de jeugd gevorderd worden." — „Natuurlijk."

HOOFDSTUK XVI en XVII.

Tot zoover de propædeuse. Hoe dichter men nu tot de kennis van 't goede nadert, des te ernstiger moet men zijn taak opvatten; daarom moeten bij elk hooger opgaan die jongelingen worden afgewezen, die wel is waar den weg der dialectiek bewandelen, doch daarbij niet in de juiste richting gaan. Zijn ze eindelijk bij hun doel aangekomen, dan is het tijd om meer practische kennis op te doen; eerst dan kunnen ze tot den rang van heerscher worden bevorderd en verdienen zij den titel van wijsgeer in den waren zin van 't woord. — Terwijl ze nu bij beurten heerschen, blijven zij voortgaan in hun vrijen tijd de philosophie en de dialectiek te beoefenen; zoo leiden ze met hun vrouwen 't allergelukkigste leven, dat men zich kan denken. Ten slotte is 't hun eerste plicht te zorgen, dat de kinderen buiten de sfeer der tegenwoordige zeden en gewoonten worden opgevoed. De eer, die de heerschers bij hun leven deelachtig worden, zal ook na hun dood onafscheidelijk aan hun naam verbonden blijven.

„We moeten hun dus het rekenen, de meetkunde en al de andere vakken, die tot propaedeuse in de dialectiek moeten dienen, zoolang ze nog kinderen zijn, voorleggen; doch we mogen den gang van het onderwijs niet zoo regelen, dat daar eenige dwang bij te pas komt." — „Waarom niet?"

„Omdat geen vrij man eenige wetenschap gedwongen mag beoefenen. Want wanneer er met geweld eenige inspannende oefening van het lichaam wordt gevorderd, dan brengt die dat lichaam niet in een slechteren toestand; maar een wetenschap, die de ziel opgedrongen wordt, blijft daarin niet zitten."

„Dat is zoo."

„Ge moet dus, m'n beste, de kinderen niet met dwang in de wetenschappen oefenen, doch hen als 't ware spelenderwijze

---

1) p. 171, reg. 2. v. o., p. 238, reg. 2 v. b.

2) Solon, (zie p. 201 noot 1), had tot spreuk: „Hoe ouder ik word, „des te meer ik leer."

ontwikkelen, opdat ge des te beter kunt inzien, voor welk vak ieder individu van nature geschikt is." — „Uwe redeneering berust op vasten grondslag."

„Dan herinnert gij u ook nog wel, dat we ons voorstelden[1]) de kinderen te paard als toeschouwers naar den oorlog mee te nemen en ze, als 't zonder gevaar kon gebeuren, er heel dicht bij te brengen; ja, hen zelfs bloed te laten proeven, zooals men jachthonden gewent." — „Zeker, dat herinner ik mij nog wel."

„Wie nu telkens bij al deze inspanning, oefening en verschrikking genoeg volharding blijkt te bezitten, die moet men tot een groepje vereenigen." — „Op welken leeftijd (moet men met die scheiding beginnen)?"

„Zoodra ze van de gedwongen oefeningen in de gymnasiën ontslagen worden; want in dien tijd, hij moge twee à drie jaren duren, kunnen ze niets anders doen. Ge weet toch wel, dat afmatting en slaap zich met 't beoefenen van wetenschappen niet verdragen. En zoo krijgt men ook de eenige, en dat wel niet de slechtste, gelegenheid om eens te onderzoeken, hoe ieder zich in de oefenscholen[2]) heeft doen kennen." „Ja, zoo krijgt men de beste gelegenheid."

„Als deze tijd verstreken is, dus zoo-wat met hun twintigste jaar, moeten de jongelingen, die de voorkeur verdienen, grootere eer genieten dan de anderen. Verder moet men voor hen die wetenschappen, welke zij als kinderen onsystematisch beoefenden, tot een overzicht vereenigen van het onderling verband der wetenschappen en van hun samenhang met het wezen van het werkelijk-zijnde." — „Ja, zulk een onderwijs draagt blijvende vruchten in den geest van hen, die zich in die vakken oefenen."

„Zeker, en het is ook de beste toetssteen om eens te onderzoeken wie van nature voor de dialectiek geschikt is, en wie niet. Want wie de wetenschappen systematisch kan overzien wordt ook een goed dialecticus, een ander niet." — „Ik geloof dit met u."

„Dus moet ge dit alles in 't bizonder nagaan, ik bedoel wie van die jongelingen met den door ons bedoelden aanleg begaafd zijn, wie tegen de inspanning van het leeren, van den oorlog en al de andere bij de wet bepaalde bezigheden opgewassen zijn. Deze laatsten moet ge weer, zoodra zij hun

1) p. 248, reg. 10 v. b.
2) Zie p. 134, noot 3.

dertigste jaar hebben overschreden, uit het eerste afgezonderd groepje opnieuw afzonderen en hun opnieuw weer groote eer bewijzen. Vervolgens hebt ge na te gaan, en nu met gebruikmaking van de dialectische methode, wie zonder hulp van zijn oogen of andere zintuigen, zich in waarheid durft wagen aan het leeren kennen van het werkelijk-zijnde. Maar vriend, dáár moet ge eerst groote voorzichtigheid aan den dag leggen." — „Waarom juist daar eerst?"

„Trekt het uwe aandacht niet wat voor een kwaad tegenwoordig de dialectiek is binnengeslopen?" — „Neen, welk dan?"

„Zij zit vol onwettigheden." — „O ja, heel vol."

„Vindt gij 't nu verwonderlijk wat den beoefenaars der dialectiek daarbij overkomt, of kunt ge dat excuseeren?" — „Wat bedoelt ge dan toch?"

„Stel u eens voor, dat een ondergeschoven kind te midden van veel weelde, in den kring van een groote en voorname familie en in de omgeving van veel vleiers, was opgevoed en dat het tot den mannelijken leeftijd genaderd, zou te weten komen, dat het niet een zoon van die ouders is, die men voor de zijne wil laten doorgaan, maar toch zijn werkelijke vader en moeder niet kan opsporen, — kunt ge u dan ook een voorstelling maken van de wijze, waarop hij zich tegenover die vleiers zou gedragen of tegen hen, van wie valschelijk beweerd werd, dat 't zijn ouders waren, èn gedurende den tijd, waarin hij van zijn onderschuiven nog niets wist, èn in den tijd, dat hij daarvan op de hoogte is? Of wilt ge eens hooren welke voorstelling ik mij daarvan maak?" — „Ja, gaarne."

„Ik stel me voor, dat hij zijn vader en zijn moeder en hen, die hij als zijn verwanten beschouwt, meer zal eeren dan zijn vleiers, minder zal dulden, dat zij aan iets gebrek hebben en hun minder in belangrijke aangelegenheden zal ongehoorzaam zijn dan aan zijn vleiers; ik bedoel dit alles in den tijd, gedurende welken de ware toedracht der zaak hem nog niet bekend is." — „Zoo zal 't wel gebeuren."

„Maar wanneer hij eens op de hoogte is van wat er werkelijk met hem is gebeurd, dan stel ik me voor, dat hij zal nalaten hun eer of diensten te bewijzen, doch zich des te bereidvaardiger jegens zijn vleiers zal betoonen, dat hij dezen vrij wat meer dan vroeger zal gehoorzamen, dat hij dra naar hunne inblazingen zal leven en in 't geheel niet meer in 't geheim met hen zal omgaan, terwijl hij zich volstrekt

niet meer om dien vader en de andere menschen, die voorgaven zijn verwanten te zijn, — of hij moest van nature een fatsoenlijk man zijn – zal bekommeren." — „Al wat ge daar opnoemt zal op die wijze geschieden. Doch waar is nu het punt van overeenkomst tusschen dien jongeling en de menschen, die de dialectiek beoefenen?"

„Hier. Van jongs af hebben wij zekere meeningen over wat rechtvaardig en schoon is; door deze worden we, alsof ze onze ouders waren, opgevoed. Wij volgen die gehoorzaam en houden ze in eere." — „Ja."

„Maar hebben we nu ook niet aan die meenigen tegenovergestelde neigingen, die ons naar het genot trekken? Die neigingen vleien onze ziel en lokken haar tot zich, doch kunnen menschen met een goed karakter niet in de val krijgen. Want die houden de zeden, welke zij van hunne voorvaderen hebben geërfd, in eere en daarnaar richten zij zich." „Dat is waar."

„Wat zoudt ge nu zeggen ingeval aan zoo iemand de vraag werd gesteld, wat dan toch dat schoone is, en hij, als hij zou antwoorden, dit zou zeggen: datgene wat hij door een wetgever als zoodanig heeft hooren vaststellen en hij dan, door overtuigende bewijzen werd weerlegd en die overtuiging, herhaaldelijk en bij vele gelegenheden bij hem gewekt, hem tot de meening zou brengen, dat datzelfde, evengoed leelijk als schoon is en men dezelfde redeneering zou toepassen op wat rechtvaardig en goed is en op datgene wat hij 't meest in eere houdt, — hoe denkt ge nu, dat hij zich na die meeningsverandering zou gedragen in het betuigen van eer en gehoorzaamheid?" – „Het is onmogelijk, dat hij dan nog dezelfde eer en dezelfde gehoorzaamheid voor die begrippen over heeft."

„Wanneer hij nu denkt, dat die begrippen niet meer, gelijk vroeger, eenige achting waard zijn en dat hij er niet meer mee te maken heeft, doch ook aan den anderen kant het ware daaromtrent niet kan vinden, is het dan wel te verwachten, dat hij naar een andere levenswijze zal streven dan naar eene, die hem vleiend aanlokt?" — „Neen, dat kan men onmogelijk anders verwachten."

„Ik geloof, dat het dan zal blijken, dat hij van een aan de wetten gehoorzamend burger er een zal worden, die nu tegen de wetten gaat handelen." – „Dat kan ook niet anders."

(XVII) „Dus is 't niet vreemd, dat zij, die op de zoo even aangegeven wijze de dialectiek beoefenen, iets dergelijks ondervinden en hebben ze, zooals ik u daar zeide, wel recht op

eenige verontschuldiging?" — „Ja, en ook op medelijden."

„Moeten we nu niet bepaaldelijk met de grootst mogelijke voorzichtigheid hen in de dialectiek gaan oefenen, als we willen zorgen, dat onze heerschers op hun dertigjarigen leeftijd niet zulk een medelijden opwekken?" — „Ja, met de grootste nauwgezetheid."

„En is dit niet al aanstonds een uitmuntende voorzorgsmaatregel, dat zij, zoolang ze nog jong zijn, zelfs geen proef van de dialectiek mogen nemen? Me dunkt, ge hebt er toch wel eens op gelet, dat jongelingen, zoodra ze van de dialectiek een proefje hebben, haar misbruiken als een middeltje, om er mee te spelen en zich er van bedienen, om een ander tegen te spreken. In navolging van hen, door wie ze weerlegd worden, weerleggen ze weer anderen, en dan hebben ze als jonge hondjes er pleizier in, ieder, die hen telkens nadert, met hun strikvragen te plagen en te kwellen." — „Ja, zoo gaat 't precies."

„Wanneer zij nu aan den eenen kant vaak anderen weerleggen, aan den anderen kant zelf weerlegd worden, dan komen ze er heel licht en gemakkelijk toe om niets meer te gelooven van wat ze vroeger voor waar hielden. En zoo komt 't dan, dat zij zelf en in 't algemeen alles, wat met de wijsbegeerte in verband staat, in discrediet geraken." — „Dat alles is zeer waar."

„Maar iemand op rijperen leeftijd zal met zulke dwaasheden niets willen te maken hebben en zal vééleer iemand nabootsen, die door middel van de dialectiek wil beredeneeren wat waar is dan iemand, die er als een spelletje mee speelt en die maar voor de grap een ander tegenspreekt. Zoo iemand zal zich veel beter gaan gedragen en maken, dat de wijsbegeerte in plaats van lager, juist hooger geacht wordt." — „Natuurlijk."

„En beschouwt ge al wat we vroeger vastgesteld hebben als een nuttigen voorzorgsmaatregel, dat slechts jongelingen met een braaf en standvastig karakter aan de beoefening der dialectiek mogen deelnemen, en dat niet, zooals we dat tegenwoordig zien gebeuren, de eerste de beste en iemand, die er in 't geheel niet voor geschikt is, zich met haar inlaat?" „Ja zeker is dat ook een goede maatregel."

„Is het nu voldoende aan de beoefening van de dialectiek onafgebroken en ongestoord 't dubbele van den tijd, waarvan we zoo even [1]) spraken, te besteden zonder dat zij daarbij iets

1) p. 354, reg. 15 v. b.

anders doen en de oefening daarin dus correspondeert aan die van 't lichaam in de oefenscholen?" — „Bedoelt ge zes of vier jaar?"

„Neen, zoo-wat een jaar of vijf. Want na dien tijd moeten ze weer in dat hol neerdalen en gedwongen worden de verschillende militaire ambten en andere waardigheden, die voor jonge menschen passen, te doorloopen, opdat ze in practische ondervinding bij hun medeburgers niet komen achter te staan. Ook bij het vervullen van deze betrekkingen moet men hen op de proef stellen en zien of ze, ook al tracht men hen op allerlei wijze daarvan af te trekken, wel op hun post blijven." „Hoeveel tijd wenscht ge daaraan te besteden?"

„Vijftien jaren. Op hun vijftig-jarigen leeftijd eerst moeten zij, die zich hebben kunnen handhaven en die overal in alle opzichten in hun daden en in leeren hebben uitgemunt, tot de hoogste sport opklimmen. Dan moeten ze den blik van hun ziel tot datgene oprichten, wat aan alles zijn licht verschaft. Wanneer ze dan de idee van het goede kunnen zien, moeten ze bij de inrichting van den staat en bij de regeling van het leven hunner medeburgers en van hun eigen verder leven dat licht als voorbeeld nemen. Dan moeten ze den meesten tijd aan de studie der wijsbegeerte besteden en wanneer de beurt aan hen komt, zich met de aangelegenheden van den staat vol inspanning bemoeien en moet ieder van hen een ambt waarnemen alleen in 't belang van den staat; niet alsof dat iets schoons is, maar omdat ze hun plicht noodzakelijkerwijze moeten vervullen. Verder moeten ze telkens anderen in die richting opvoeden, om die dan als hunne opvolgers, als wachters voor den staat na te laten. Zoo zullen ze naar de oorden der zaligheid verhuizen en daar wonen. Ook moeten we van staatswege gedenkteekenen voor hen oprichten en offers voor hen instellen, alsof ze goden waren, als ten minste de Pythia [1]) hare goedkeuring daarvoor geeft; mocht ze dat soms niet doen, dan moeten we hen toch eeren als gelukkige en goddelijke wezens." — „O, Socrates, wat een prachtig mooi beeld hebt ge van de heerschers gegeven; ik zou haast zeggen, dat ge een beeldhouwer zijt."

„Ja, maar ook van de heerscheressen, Glauco; ge moet toch weten, dat wat ik gezegd heb net zoo goed voor de vrouwen als voor de mannen geldt, voor zoover ook de eersten van nature voor het heerschen geschikt zijn." — „Dat is ook zoo,

---

2) p. 239, noot 2.

indien n.l. zooals we dat beredeneerd hebben [1]), de vrouwen in alles met de mannen moeten deelen.

„Zegt me nu eens eerlijk, ben jelui 't nu niet met me eens, dat 't niet allemaal vrome wenschen waren, die we voor den staat en zijn inrichting hebben geuit, doch dat ze — ik geef toe wel niet heel licht, want de onmogelijkheid is zeker ook niet uitgesloten — best kunnen vervuld worden, echter alleen op die wijze, als wij dat besproken hebben? Ik bedoel wanneer de ware wijsgeeren òf als alleenheerschers òf samen met anderen de staten besturen en de eerbewijzen, zooals die tegenwoordig worden aangetroffen, versmaden, wel wetende, dat een vrij man daarvoor ongevoelig is en ze niets waard acht. Wanneer ze verder het zedelijk-voortreffelijke en de daaraan verbonden eer boven alles stellen en het rechtvaardige voor het hoogste en meest noodzakelijke houden, haar dienen, haar doen bloeien en met haar voor oogen hun staat ordenen."

„Hoe moeten ze dat dan doen?"

„Ze moeten in den staat allen, die onder de tien jaar zijn, naar het land zenden, de kinderen van de ouders wegnemen en buiten de sfeer van hunne zeden en gewoonten opvoeden en naar hun eigen karakters en hun eigen beginselen grootbrengen, die echter zoo moeten zijn als wij dat hebben nagegaan. Zoo zullen ze het gemakkelijkst en 't snelst den staat en de staatsregeling, die wij bespraken, verwezenlijken, dien gelukkig maken en zijn burgers, bij wie zulk een gelukstoestand heerscht, van groot nut zijn." — „Ja, in hooge mate, en hoe dat alles zal gebeuren, als 't eens is verwezenlijkt geworden, dat hebt ge ons, geloof ik, Socrates, heel juist aangegeven."

„Hebben we nu niet genoeg over dien ideaal-staat en over den man, dien men daarmee kan vergelijken, gesproken? Want nu is 't u toch duidelijk geworden, hoedanig het karakter van den rechtvaardigen man moet zijn." — „Ja zeker, en wat ge eigenlijk vraagt, komt me voor tot in de kleinste bijzonderheden door u te zijn behandeld."

1) p.p. 228 vlgg.

ACHTSTE BOEK.

HOOFDSTUK I en II.

Nadat Socrates heeft beredeneerd, welke de beste staatsinrichting is, toont hij aan, dat er vier hoofdvormen zijn van slechte staatsregelingen: de **timocratie**, de **oligarchie**, de **democratie** en de **tirannie**. Evenals de volmaakte ideaal-staat met een volmaakt-rechtvaardig man werd vergeleken, zoo correspondeeren de slechte staatsinrichtingen met verschillende menschelijke karakters. (*Socrates verstaat onder timocratie een staatsregeling, die op eer berust, onder een oligarchie of aristocratie een geldregeering = tegenw. timocratie)*

„Dan gaan we verder. We zijn 't er toch over eens geworden, Glauco, dat in den staat, die in de hoogste perfectie zal bestuurd worden, niet alleen vrouwen, maar ook kinderen gemeenschappelijk bezit moeten zijn, dat men gemeenschappelijk moet worden opgevoed, dat men verder evenzoo de aangelegendeden van den oorlog en van den vrede gemeenschappelijk moet ter harte nemen. Eindelijk dat over zulke burgers menschen, die in 't vak van de wijsbegeerte en in dat van de krijgskunde uitmunten, koning moeten zijn." — „Ja, daarover zijn we 't eens geworden."

„Maar toch ook dit stemden we elkaar toe, dat, zoodra de heerschers hun ambt aanvaard hebben, zij de soldaten moeten nemen en hen in de woningen, die wij aangewezen hebben, huisvesten; die woningen nu mogen niet iets bevatten, dat als eigendom van één enkel persoon zou kunnen beschouwd worden, doch alles moet daarbij voor allen gemeenschappelijk bezit zijn. [2]) Behalve nu dat we 't over die woningen eens

1) Vgl. Boek V, hoofdst. 3—12, p. 222, vlgg; V, hoofdst. 18, p. 257 vlgg
2) p. 174, reg. 21 v. b.

zijn geworden, hebben wij, als ge 't u nog herinnert, ook uitgemaakt, welk karakter hun bezitrecht moet hebben." [1]) „Maar ik herinner me wel, dat naar ons inzicht geen hunner iets mocht bezitten, dat de krijgslieden tegenwoordig hebben, doch dat ze, als krijgs-athleten [2]) en wachters van den staat, als loon voor dien wachtersdienst jaarlijks hun onderhoud van de andere burgers zouden ontvangen en zoo èn voor zich zelf èn voor den staat de noodige zorg moesten dragen."

„Dat alles hebt ge nog goed onthouden. Doch komaan, nu we dat allemaal afgehandeld hebben, moeten we weer teruggaan tot 't punt vanwaar-uit we hierheen zijn afgedwaald; want dan kunnen we onzen weg weer gewoon vervolgen". [3]) „Dat zal ons niet moeilijk vallen, want toen ge vroeger, ongeveer zooals nu, uwe beschouwingen over den staat maaktet, zeidet ge in uw redeneering, dat ge zulk een staat als ge hadt beschreven, goed noemdet, en een man, die dezelfde trekken vertoonde, ook goed; hoewel ge toch, zooals 't ook werkelijk bleek, ook nog over een schooneren staat en een voortreffelijker man zoudt kunnen spreken. [4]) Ge noemdet toen alle andere staatsregelingen verkeerd, als ten minste de onze de juiste was. Verder beweerdet ge, zooals ik mij herinner, dat er van de andere staatsinstellingen vier hoofdsoorten zijn, die wel waard zijn, dat men er eens over spreekt en dat men hare gebreken eens vergelijkt met 't karakter van de menschen, die diezelfde gebreken vertoonen. Als we die allen hadden leeren kennen en 't er over eens zouden zijn, welken man men den besten en welken men den slechtsten moet noemen, dan zouden we bovendien kunnen uitmaken of de beste man te gelijk de gelukkigste en de slechtste de ongelukkigste is, dan wel of 't soms anders was. Toen ik nu vroeg, welke staatsregelingen ge bedoeldet, vielen Polemarchus en Adimantus ons in de rede, en zoo kwam 't, dat ge (langs een zijweg) uw redeneering hebt vervolgd en hier zijt aangekomen." [5])

„Ge herinnert u dat alles nog heel precies." — „Geef me dan weer op dezelfde plaats vat op u, alsof we aan 't worstelen waren, en tracht me nu diezelfde vraag te beantwoorden, zooals ge toen voornemens waart."

---

1) p. 175, reg. 12 v. o.
2) Vgl. p. 157, reg. 6 v. b.
3) Vgl. p. 219, reg. 13 v. b. vlg.
4) Feitelijk heeft Socrates zoo iets niet gezegd.
5) p. 218, reg. 21 v.b., pp. 219 en 220.

„Als ik 't maar kan." — „Nu waarlijk, ik wensch gaarne eens te hooren, welke die vier verschillende staatsregelingen zijn, die ge bedoeldet."

„Van mijn kant bestaat er dus geen bezwaar, dat ge dit eens verneemt. Want die staatsinrichtingen, waarvan ik sprak, die trouwens zeer bekend zijn, zijn in de eerste plaats de door velen geroemde Cretensische en Spartaansche staatsregeling; in de tweede plaats, twee die ook in de tweede plaats opgehemeld worden, de zoogenoemde oligarchie, een regeling, vol gebreken; dan die inrichting, die daarvan zeer verschilt en er opvolgt, de democratie; en eindelijk de echte tirannie, die van al de voorgaande verschilt, is de vierde en ergste ziekelijke inrichting. Of kunt ge nog een anderen vorm van staatsinrichting noemen, die duidelijk omschreven trekken vertoont? Want staten, die een aristocratischen regeeringsvorm hebben, of waarin de koninklijke heerschappij voor geld te koop is, en al dergelijke staatsregelingen liggen zoo-wat tusschen de genoemde in. Die kan men trouwens in even groot aantal bij de Barbaren [1]) als bij de Grieken vinden." „Ja, daarvan kan men inderdaad vele, en nog wel zeer zonderlinge opnoemen."

(II) „Weet ge nu, dat er noodzakelijk evenveel soorten menschelijke karakters moeten zijn als er vormen van staatsregelingen bestaan? Of denkt ge soms, dat die inrichtingen ergens uit een eik of een steen voortkomen [2]) en niet veeleer uit de gebruiken, welke er in de verschillende staten heerschen, al naarmate die hier- of daarheen overhellen en alles met zich meesleepen?" — „Ik geloof niet, dat die verschillende vormen ergens anders vandaan komen dan uit de gebruiken."

„Dus, als er vijf hoofdvormen van staatsregelingen zijn, mogen we toch ook wel aannemen, dat er vijf hoofd-toestanden van de individueele menschelijke ziel zijn?" — „Ja, daar is niets tegen."

„Den zielstoestand, die met een aristocratie te vergelijken is, hebben we reeds aan een beschouwing onderworpen [3]) en daarvan beweerden wij te recht, dat iemand met zulk een

---

1) Vgl. p. 182, noot 2.

2) „Anklang" aan het gezegde van Penelope tot haren nog niet herkenden echtgenoot Ulysses: „Immers ge zijt niet gesproten uit d'eik of den steen van de sprookjes." (Hom. Odyss. Boek XIX, vs. 163).

3) p. 215, reg. 12 v. b. vlg.

ziel een braaf en rechtvaardig man is." [1]) — „Ja, dat hebben we reeds gezien."

„Moeten we nu niet de menschen met minder goede zielen behandelen, ik bedoel de twistgierige en eerzuchtige karakters, die met de Spartaansche staatsinrichting overeenkomen? En dan verder ook niet die we met een oligarchie, een democratie en een tirannie kunnen vergelijken? Want als we dan het karakter van den meest ónrechtvaardigen man gevonden hebben, kunnen wij hem tegenover den meest rechtvaardigen man stellen. Zoo kunnen we aan onze beschouwingen een einde maken en zien, hoezeer de zuivere rechtvaardigheid van de zichtbare onrechtvaardigheid verschilt ten opzichte van 't geluk, dat den rechtvaardige en 't ongeluk, dat den onrechtvaardigen treft. [2]) En dan eerst kunnen we weten of we volgens den raad van Thrasymachus de onrechtvaardigheid zullen najagen of wel de rechtvaardigheid volgens 't resultaat van deze onze redeneeringen." — „Ja, dat vind ik zeer goed, dat moeten we maar doen."

„Zullen we nu op de wijze zooals we vroeger [4]) eerst het karakter van de staatsinstellingen en toen dat van den individueelen mensch beschouwden, omdat het eerste lichter te doorzien is, ook nu denzelfden weg volgen en eerst de „eerzuchtige" staatsregeling behandelen — want ik weet er geen beteren naam voor, of we moesten zulk een staat een **timocratie** of timarchie noemen — en dan den man, die daarmee te vergelijken is, aan een beschouwing onderwerpen? En zullen we dan niet overgaan tot de **oligarchie** en den „oligarchischen" man, vervolgens een vergelijking maken tusschen een **democratie** en een „democratischen" man, om dan in de vierde plaats te komen tot den staat, die door een **tiran** beheerscht wordt, en dien goed te bekijken en daarna naar de „tirannieke" ziel te zien en zoo te probeeren of we over hetgeen we ons voorgesteld hebben, ons een juist oordeel kunnen vellen?" — „Ja, als we zoo (die verschillende staatsinstellingen met de daarmee te vergelijken karakters) nagaan en beoordeelen, dan zullen we logisch redeneeren."

---

1) Plato was een beslist aristocraat, daarom noemt hij van de „slechte" staatsregelingen de aristocratische nog de beste.
2) Vgl. Boek IX, hoofdst. 4 vlg.
3) Zie p. 73, laatste alinea vlgg.
4) p. 107, reg. 13 v. b.

HOOFDSTUK III, IV en V.

De tweede staatsregeling.
De meest voortreffelijke staat ontaardt in een **timocratie**, zoodra er tweedracht onder de heerschers ontstaat, men niet meer naar gemeenschappelijk, doch naar privaat-bezit verlangt. Daardoor bevordert ieder niet meer het welzijn van den staat, maar zijn eigenbelang. Een timocratie ontaardt licht in een oligarchie, zooals de Spartaansche staat er een was. Daar geniet de krijgskunde de hoogste eer en stelt men de gymnastiek boven de muziek. De Spartanen kan men als het type beschouwen van den man, die met een oligarchische staatsregeling kan worden vergeleken. Karakter van den **„timocratischen" man.**

„Welaan dan, laten we eens trachten aan te toonen, hoe een **timocratie** uit een aristocratie kan ontstaan. Is het niet zonder uitzondering waar, dat alle staatsregelingen door de heerschers, zoodra er twist onder hen voorkomt, van karakter veranderen, doch dat, wanneer zij eensgezind zijn, geen enkele staat, ook al is hij nog zoo klein, een anderen regeeringsvorm aanneemt?" — „Ja, dat is zoo."

„Op welke wijze zal er dan nu in den door ons geschetsten staat een verandering plaats vinden, Glauco, en op welke wijze zullen onze wachters en onze heerschers met elkaar en onderling in twist geraken? Of zullen we, zooals Homerus doet, [1]) de Muzen bidden ons te zeggen, hoe 't begin van twist ontstaat en zullen we veronderstellen, dat ze ons in gezwollen taal — alsof we kinderen waren, en zij met ons speelden, ons plaagden en deden alsof ze in vollen ernst spraken — met hoogdravende woorden een antwoord gaven?" — „Hoe bedoelt ge dat?"

„Zoo ongeveer: „Wel is waar zal de regeeringsvorm van „een staat, die volgens uwe norm is ingericht, niet licht veranderd worden, edoch, overmits alles, wat ontstaan is, ook „weer zal vergaan, zoo zullen ook uwe instellingen niet ten „eeuwigen dage bestendig blijven, maar eens te niet gaan. Ende „aldus zal het geschieden: Niet alleen voor de planten, die „in den schoot der aarde haar wasdom krijgen, maar ook „voor de wezens, die aan hare oppervlakte leven, bestaat er „tijd van vruchtbaarheid en een van onvruchtbaarheid, zoowel „voor hunne zielen als voor hunne lichamen. Die tijd komt

1) In het begin van 't eerste boek der Ilias roept Homerus de Muze aan om hem den oorsprong van den noodlottigen twist tusschen Agamemnon en Achilles mede te deelen.

„telkens, wanneer zekere perioden die verschillende planten „en wezens doen samenkomen met banen van cirkels, van „kleinen omvang voor kort-levende, van grooten omvang voor „lang-levende wezens. Hoe knap die menschen ook mogen „zijn, welke gij tot heerschers van uwen staat hebt opgevoed, „toch zullen zij den tijd, waarop uw geslacht vruchtbaar of „onvruchtbaar zal wezen, noch door berekening, noch door waar- „neming kunnen vinden en zij zullen niet weten, wanneer die „tijd zal aangebroken zijn. Daarom zullen ze kinderen voort- „brengen in een periode, die voor voortplanting ongunstig is. „Nu bestaat er voor alles, wat van goddelijken oorsprong is, „een cirkelbaan, welker lengte in een geheel getal kan worden „uitgedrukt; de wezens van menschelijken oorsprong worden „door een ander getal beheerscht. [1]) Van dit wiskundige „getal is 't geheel en al afhankelijk of de toekomstige geslachten „beter of slechter zullen zijn dan het voorgaande. Wanneer „nu uwe wachters dit getal niet zullen kennen en op een „daartoe ongunstigen tijd jongelingen en meisjes tot paring „zullen samenbrengen, dan zullen hunne kinderen een minder „edele gezindheid en een minder gelukkig leven hebben. Van „dit nageslacht zullen de ouders nu wel de besten tot hunne „opvolgers aanstellen, doch daar deze laatsten die onderschei- „ding niet verdienen, zullen zij, wanneer ze op hunne beurt „tot de macht hunner ouders gekomen zijn, er mee beginnen „Ons te verwaarloozen, wat ze als wachters van den staat 't „allerminst behoorden te doen, en ze zullen de Muziek van

---

1) Dit is het zoogenaamde Fatale Platonische Getal. De passage, die in 't oorspronkelijke volgt, doch die wij niet vertaald hebben, bespreekt dit getal nader. Die toelichting is echter uiterst moeilijk en onduidelijk. Hoewel 't niet ontbroken heeft aan pogingen van geleerden, om deze duistere plaats op te helderen, is men toch omtrent hare juiste beteekenis nog niet tot overeenstemming gekomen. Een vertaling van dit gedeelte was ons dus onmogelijk; een verwoording zou zonder uitvoerige verklaring geheel onverstaanbaar zijn. Wat we kunnen zeggen is dit: Plato schaarde zich in menig opzicht aan den kant der Pythagoreeërs; hun leer omtrent de getallen, verhoudingen, enz. trok hem zeer aan, omdat de wiskunde tot den weg der ideeën leidt. Wat hij op deze plaats tracht te verklaren heeft veel weg van een kabbalistische mystiek, doch is voor ons bijna geheel onbegrijpelijk, vooral daarom, omdat wij met de wiskundige termen, die Plato hier gebruikt, niet voldoende bekend zijn. Dit is op zijn beurt weer de oorzaak van 't groote verschil in uitlegging, door de geleerden aan deze plaats gegeven. Trouwens als we dit getal al hadden gevonden, dan zouden we toch nog niet weten, wat voor invloed dit op de dingen van menschelijken oorsprong heeft.

„minder waarde achten dan ze werkelijk is; vervolgens zul-„len ze aan de gymnastiek minder zorg gaan besteden. Na-„tuurlijk zal het jonge geslacht dan ook minder in de muziek „geoefend zijn. Ten gevolge van die omstandigheden zal dat „jongere geslacht, als het tot het heerschersambt geroepen „is, in dit opzicht reeds in zijn wachtersdienst te kort schieten, „dat het uwe verschillende Eeuwen, de gouden, de zilveren, de „bronzen en de metalen Eeuw, waarvan Hesiodus verhaalt [1]) „niet zal kunnen onderscheiden. Wanneer nu ijzer met zilver „of brons met goud vermengd wordt, dan zal daaruit een „zekere ongelijkheid en onharmonische onregelmatigheid voort-„vloeien. Als die den staat eenmaal zijn binnengeslopen, dan „verwekken zij daarin altijd oneenigheid en tweedracht. Weet „dus, dat twist steeds daaruit voortkomt, telkens wanneer ze „ergens wordt aangetroffen." [2]) — „Nu waarlijk, we kunnen „niet anders zeggen dan dat de Muzen een goed antwoord „hebben gegeven."

„Ja, doch we waren 't van de Muzen natuurlijk zoo te wachten." — „Maar zeg me nu, hoe luidt 't antwoord van de Muzen verder?"

„Wanneer er eenmaal oneenigheid is ontstaan, dan ligt 't „in de rede, dat die beide geslachten, Ik bedoel 't ijzeren en „'t bronzen, tot 't bezit van geld, van landerijen, huizen, goud „en zilver worden aangetrokken; daarentegen leiden 't gouden „en zilveren geslacht, die volstrekt niet arm, doch van nature „juist rijk zijn, de zielen tot deugd en ouderwetsche degelijkheid. „Na vele gewelddadige pogingen en wederzijdschen strijd komen „de heerschers overeen, de landerijen en de huizen te verdeelen „en in bizonder bezit te nemen, en de menschen, die vroeger „als vrije burgers, als vrienden en verzorgers, door hen be-

---

1) Hesiodus, *Werken en Dagen* vs. 104, 121, 133, 135 en 147.

»Hier beneden was voor d'and'ren 't gouden menschelijk geslacht,
»Na hen wrocht tot aardbewoners 't Godendom een zilv'ren teelt.
«Na dit schiep Jupijn op aarde weer een ander menschensoort,
«'t Was 't koop'ren teelt geheeten, boozer dan de zilv'ren eeuw.
«Dan, een vierde teelt van menschen heeft Jupijn gevoerd in 't licht.
Vertaling van D. J. VAN LENNEP.

Vgl. verder boven p. 173, reg. 22 v. b.

2) Het deftige kleed waarin Socrates, (zooals uit 't oorspronkelijke beter dan uit de vertaling kan blijken), dezen laatsten zin heeft gestoken, toont aan, dat niet hij dien tot Glauco zegt, doch hem nog der Muze in den mond legt.

„schermd werden, te onderwerpen en als hoorigen[1]) en slaven „te gebruiken, terwijl ze zelf over oorlog en hunne bescher- „ming naar willekeur gaan beslissen." — „Het komt me voor, dat de ommekeer in de staatsinrichting uit dergelijken toestand ontspruit."

„Houdt nu zoo'n staat niet 't midden tusschen een aristocratie en een oligarchie?" — „Ja, volkomen."

(IV) „Zoo zal er dus een verandering plaats vinden; doch welke zal nu die gewijzigde vorm van de staatsregeling zijn? Is het niet duidelijk, dat ze aan den eenen kant veel heeft van de zoo even besproken regeeringsvorm, aan den anderen kant ook veel van een oligarchie, daar ze juist midden tusschen deze beide inligt? En zal ze ook niet enkele bizondere eigenaardigheden hebben?" — „Ja."

„Zal ze nu niet in de volgende opzichten veel met een aristocratische overeenkomen, dat de heerschers er geëerd worden, dat de soldaten zich van den landbouw, ambachten en vakken, waarmee geld verdiend wordt, zullen onthouden, dat men gemeenschappelijke maaltijden houdt en dat men zorg draagt, dat de jongelieden in de gymnastiek en in de krijgskunde worden geoefend, — zal ze nu niet in al deze vele punten sterk met een aristrocratie overeenkomen?" — „Ja."

„Doch hare bizondere eigenaardigheden zullen hierin bestaan dat men zal vreezen de wijzen tot de regeeringsambten te roepen; want men zal geen volhardende menschen uit één stuk, maar wel personen, die niet meer vrij van ondeugden zijn, kunnen vinden. Verder hierin, dat men meer geneigd is tot heerschers te kiezen mannen, die hartstochtelijker en minder degelijk zijn, die van nature meer voor oorlog dan voor vrede gevoelen; vervolgens, dat men krijgslisten en allerlei minder edele tactiek gaat hoogachten, dat men eindelijk in oorlog is. Vindt ge ook niet, dat nu weer al die trekken zulk een staat eigen zijn?" — „Ja."

„Burgers, die daarin leven, zullen, evenals we dat in de oligarchieën zagen, begeerig zijn naar goud, in 't geheim zullen ze goud en zilver buitengewoon veel waard achten. Want ze bezitten nu zekere bewaarplaatsen en schatkamers,

---

1) *Perioeken* staat in 't oorspronkelijke. Dit waren hoofdzakelijk de afstammelingen van de vroegere bewoners der landstreek, waarin Sparta gelegen was. Zij vormden een afhankelijke landbouwende bevolking. In het algemeen heeft Socrates hier Spartaansche toestanden op 't oog.

die hun bizonder bezit zijn. Daarin stoppen zij hun eigendommen weg, zonder dat een sterveling er iets van merkt. Verder hebben zij muren om hunne woningen, quasi eigen nesten, waarbinnen ze veel geld voor vrouwen en andere personen, voor wie ze dat willen, kunnen besteden en ten koste leggen.” „Dat alles is zeer waar.”

„Natuurlijk zullen ze ook gierig met hun geld zijn, omdat ze daar zeer aan hangen en 't niet voor de wereld durven bezitten; daarentegen zullen ze om aan hun begeerten te voldoen gaarne van andermans leer riemen snijden, ook in 't geheim genoegens najagen, de wet trachten te ontloopen, zooals kwajongens hun vaders uit de voeten gaan, daar ze niet door ontwikkelend onderwijs, maar door strenge tucht zijn opgevoed. En dit komt, omdat ze de ware Muze, de Beschermvrouwe van de dialectiek en de wijsbegeerte, verwaarloosd en de gymnastiek boven de muziek hebben gesteld.” — „Ja, volkomen teekent ge hiermee een staatsregeling, die goede en slechte eigenschappen bezit.”

„Zeker, door elkaar; maar één eigenschap zal er toch bizonder in uitkomen, omdat het hartstochtelijke bij de burgers den boventoon heeft, ik bedoel die van twistzucht en eerzucht.” „Ja in hooge mate.”

„Dus zal een dergelijke staat, op die manier ontstaan, dat karakter hebben. Van deze inrichting heb ik in in mijn redeneering slechts een ruwe schets gegeven en die niet nauwkeurig uitgewerkt; want ik geloof, dat we uit die trekken het karakter van den meest rechtvaardigen en den meest onrechtvaardigen man voldoende kunnen leeren kennen, terwijl ik het voor onmogelijk houd al de verschillende vormen van staatsregelingen en al de verschillende karakters uitvoerig te teekenen, zonder een enkelen trek over te slaan.” — „En daarin hebt ge gelijk.”

(V) „Van welken man nu komt het karakter met dat van den pas geschetsten staat overeen? Hoe zal hij onstaan en welke eigenaardigheden zal hij vertoonen?” — „Ik zou zeggen,” zei Adimantus, „dat hij onzen Glauco wel zou nabijkomen, ten minste ten opzichte van zijn twistzucht.”

„Daar is misschien wel iets van aan, maar 't komt me voor, dat zijn aard hierin niet aan dien van Glauco beantwoordt.” — „Waarin dan?”

„Die man moet meer aanmatigend zijn en 't minder met de muzenkunsten op hebben, hoewel hij aan den anderen kant wel iets van haar houdt, gaarne daarover hoort spreken,

maar allerminst een goed spreker is. Verder moet zoo'n man streng tegen z'n slaven zijn, zonder dat hij ze juist, zooals iemand, die „goed opgevoed" is, met minachting bejegent. Minzaam zal hij zijn jegens vrijen, bizonder gehoorzaam aan de overheid, daarbij zelf zeer tuk op ambten en eer. Want hij zal meenen, dat hem, niet omdat hij goed spreken kan of een andere dergelijke goede eigenschap bezit, de gelegenheid tot heerschen zal worden aangeboden, maar omdat hij kan bogen op krijgsdaden en flink is in den oorlog: immers hij is een knap gymnast en een goed jager." — „Ja, want dergelijke trekken vertoonen zich ook in die staatsregeling."

„Zoolang zoo iemand nog in zijn jeugd is, zal hij het geld verachten; maar hoe ouder hij wordt, des te meer zal hij er voor gaan voelen, omdat in zijn aard iets van een geldzuchtige ligt en hij 't met de deugd zou nauw niet neemt, daar hij door den besten bewaker in den steek is gelaten." — „Wie is die bewaker dan?"

„Dat is de rede in vereeniging met de muziek. Wanneer men die alleen maar bezit, zal men z'n leven lang een eigen beschermer van de deugd hebben." — „Dat is zoo."

„Ziedaar dus 't karakter van een „timocratischen" jongeling, gelijk aan den timocratischen staat." — „Ja, dat is het werkelijk."

„Ik geloof, dat zoo iemand op de volgende wijze gevormd wordt. Vaak zien we hem eerst als jongen zoon van een braaf vader, die in een niet goed ingerichten staat woont, die met eere-ambten, waardigheden, processen en al die woelige beslommeringen niets wil te maken hebben en als vergeten burger vrij van last wenscht te leven." — „Ge zoudt me zeggen hoe zoo'n jongeling wordt gevormd."

„Wanneer hij eerst zijn moeder hoort klagen, dat haar man niet tot de regeeringspersonen behoort, zoodat zij daarom minder eer en achting geniet dan andere vrouwen; dat zij zich er over ergert, dat haar man niet met alle kracht naar 't bezit van geld streeft en dat hij 't zich niet erg aantrekt, ook al wordt hij in 't particuliere leven, in de gerechtshoven of bij staatkundige aangelegenheden met scheldwoorden overladen, doch met kalme gelatenheid in al dergelijke dingen berust; verder, dat zij opmerkt, dat hij slechts op zich zelven let en haar, zonder haar juist te minachten, toch niet die oplettendheid schenkt, waarop zij meent recht te hebben. Wanneer die jongeling nu ziet, dat zijn moeder over al die dingen verstoord is en zegt, dat z'n vader geen man is, zich te weinig

aan de zaken laat gelegen liggen en zij alle mogelijke fouten opsomt, die de vrouwen gewoonlijk in haar mannen afkeuren.....” — „Ja, ze keuren nogal heel veel af en merken haar eigen gebreken niet.”

„Nu weet ge toch ook wel, dat vaak de slaven van zulke menschen, en nog wel die, welke hunnen meesters schijnen welgezind te zijn, den zoon dezelfde praatjes in de ooren blazen; en wanneer ze zien, dat iemand hun heer geld schuldig is of hem op eenige andere wijze te kort doet, en dat z’n vader dezen niet gerechtelijk vervolgt, dan stoken ze zoo’n jongeling op en zeggen hem, dat hij, als hij man geworden is, al die menschen daarvoor moet straffen en dat hij zich dan ook werkelijk een man moet toonen, meer dan zijn vader dit doet. Ook wanneer zoo’n jongmensch op straat gaat, hoort hij weer andere praatjes en ziet hij weer andere dingen; hij hoort dat menschen, die zich in den staat slechts met hun eigen zaken bemoeien, weinig energiek genoemd en in ’t geheel niet geacht worden, terwijl de anderen juist eer genieten en hun lof hooren verkondigen. Als zoo’n jongmensch nu dat alles hoort en tevens ziet en dan weer zijn vader hoort redeneeren, diens wijze van doen meer van nabij beschouwt en ’t met dat van anderen vergelijkt, dan wordt hij naar twee richtingen heengesleept, want zijn vader zoekt het redelijke in zijn ziel aan te kweeken en tot ontwikkeling te brengen, de andere menschen daarentegen zijn hartstochten en begeerten. Nu dit allemaal zoo is, zal zulk een jongeling, juist omdat hij als zoon van een braaf man wel geen slecht karakter zal hebben, doch met slechte menschen omgaat, naar ’t midden tusschen beide richtingen worden heengetrokken en er toe komen de heerschappij over zijn persoon aan het middelste vermogen van zijn ziel te geven, dat is aan ’t twistzieke en begeerlijke in hem. Zoo dan wordt hij een man, met ver-reikende wenschen naar ambten en eereposten.” — „Me dunkt, ge hebt ’t karakter van zoo iemand juist geteekend.”

„Dus hebben we de staatsinrichtingen van den tweeden rang gevonden en eveneens den man met een karakter van den tweeden rang.” — „Ja.”

HOOFDSTUK VI, VII, VIII en IX.

De derde staatsregeling.
Naarmate het bezit van rijkdommen hooger geacht wordt, gaat een timocratie in een **oligarchie** over, waarin slechts voor menschen met een bepaald vermogen plaats is in de regeering[1]). De armere burgers worden onderdrukt en worden de vijanden van de rijken. Nu leidt armoede tot misdaad, des te eer, omdat men de wetenschappen en de beschaving verwaarloost. Voor zulk een staat is een oorlog een bepaalde ondergang, omdat er inwendig altijd zooveel kwaad broeit. — Wanneer nu een zoon van een „timocratisch" burger ziet, dat zijn vader in z'n streven naar eer door zijn tegenpartij ten onder gebracht wordt, dan verlangt hij zelf diens weg niet in te slaan. Hij zal slechts naar 't bezit van geld streven, om zoo aangenaam mogelijk te kunnen leven. Karakter van den »**oligarchischen" man**.

„Zullen we hierna niet het gezegde van Aeschylus toepassen:

«Bij elken and'ren staat behoort een andre man?" [2])

Of zullen we niet liever volgens ons plan eerst een andere staatsinrichting bespreken?" — „Ja, dit vind ik zeer goed."

„Ik geloof nu, dat dan in de eerste plaats de **oligarchie** aan de beurt is." — „Welke staatsinrichting noemt ge nu een oligarchie?"

„Een, die op een zekeren census berust, waarin de rijken de regeering in handen hebben en de armen daarvan zijn uitgesloten." — „Dat begrijp ik."

„Zullen we nu niet in de eerste plaats nagaan, hoe een timarchie in een oligarchie overgaat?" — „Ja."

„Maar waarlijk, die overgang is zelfs voor een blinde duidelijk." — „Hoe vindt die dan plaats?"

„Die schatkamers richten daardoor, dat ieder ze vol met geld heeft, een timocratischen staat ten gronde. Want eerst trachten de burgers voor allerlei dingen geld uit te geven, daarvoor verdraaien ze de wetten en gehoorzamen die toch evenmin als hun vrouwen." — „Zoo iets kan ook niet uitblijven."

„Verder zal de een naar den ander zien en naijverig op hem worden, zoodat door de schuld van dezen de meeste burgers zoo gaan doen." — „Dat moet ook wel."

„En terwijl zij nu vervolgens altijd maar doorgaan met zich geld te verwerven, zullen ze, naarmate zij 't geld hooger gaan achten, de deugd minder schatten. Of verschillen deugd en

1) Zie het gecursiveerde op p. 360.
2) Gewijzigd naar Aeschylus' *Zeven tegen Thebe* vs. 451.

rijkdom van elkaar juist niet zoo, dat, als men eens beide op een schaal zou leggen, 't eene zich altijd in tegengestelde richting van 't andere beweegt?" — „Ja zeker."

„Wanneer nu rijkdom en rijken in den staat geëerd worden, dan zijn daardoor de deugd en de brave burgers minder in aanzien." — „Dat is duidelijk." [1])

„Nu wordt echter altijd datgene, waaraan ons veel gelegen ligt, bevorderd, doch wat we onze aandacht niet waard achten, dat wordt verwaarloosd." — „Ja, dat is zoo."

„Eindelijk dan zijn onze burgers van twistzieke en eerzuchtige mannen geldzuchtige en geldlievende menschen geworden, prijzen en eeren zij de rijken en roepen hen tot ambten, terwijl de armen bij hen niet in tel zijn." — „Zoo is het precies."

„Denkt ge nu niet, dat zij een wet zullen maken, die de grens van een oligarchisch staatsbestuur bepaalt, dat wil zeggen, die een bepaalde vermogensgrens voorschrijft? Die grens zal des te hooger zijn, naarmate de staat een strenger oligarchie is, lager, naarmate hij minder streng oligarchisch is; zij bepalen dan verder, dat iemand, wiens vermogen de gestelde grens niet bereikt, van de regeering zal zijn uitgesloten. Zulk een wet zetten ze nu of met geweld van wapenen door of ze weten ook wel door 't aanjagen van vrees de burgers te bewerken, de staatsregeling naar hun zin te wijzigen. Of is dat niet waar?" — „Ja wel."

„Komt nu een oligarchische staatsinrichting niet ongeveer op deze wijze tot stand?" — „Ja; maar zeg me nu wat het karakter van zoo'n regeeringsvorm is en wat de gebreken zijn, die hem onzes inziens aankleven."

„In de eerste plaats is dit al een gebrek: zijn eigenlijk karakter. Want zie eens, als men ereis volgens zekeren census een stuurman over een schip zou aanstellen en aan een arme, ook al was hij meer dan een rijke met het stuurmansvak bekend....." — „Wat zouden de schepelingen er op hun vaart dan slecht aan toe zijn!"

„En geldt deze redeneering nu niet overal, waar aan iemand

---

1) Prantl merkt op, dat op Socrates' redeneering nogal wat valt af te dingen; immers het is volstrekt niet onmogelijk, dat 't bezit van rijkdommen met deugd en voortreffelijkheid gepaard gaat. Dit is echter in 't algemeen niet 't geval; het is Socr. er alleen om te doen, door enkele min of meer juiste redeneeringen aan te toonen, dat door de gebreken en de ondeugden van 't menschelijk karakter de meest voortreffelijke staat tot een tirannie kan, ja moet, vervallen.

een zeker bestuur moet worden opgedragen?" — „Dat zou ik wel denken."

„Maar maakt ge nu met een staat een uitzondering, of wilt ge diezelfde redeneering daar ook op toepassen?" — „Ja zeker, en nog wel in de eerste plaats, want 't besturen van een staat is de moeilijkste en gewichtigste taak."

„Dit is dus al één groot gebrek, dat een oligarchie aankleeft." — „Blijkbaar."

„Nu verder. Acht ge wat nu volgt van minder beteekenis?" — „Wat is dat dan?"

„Dat zoo'n staat eigenlijk niet één is, maar noodzakelijk twee moet zijn, die twee, elkaar voortdurend belagende, groepen in zich bevat, de armen en de rijken." — „Zeker, dit gebrek acht ik van niet geringer beteekenis."

„Maar dit is toch wel iets fraais! Men kan in 't geheel geen oorlog voeren, omdat men òf de diensten van de groote massa moet gebruiken, ze dus wapenen moet geven en ze dan nog meer dan den buitenlandschen vijand heeft te vreezen, òf men moet hen van den krijgsdienst uitsluiten en zich als ware oligarchen betoonen [1]). Daar komt dan nog bij, dat de rijken wegens hun geldzucht, geen geld voor den oorlog willen opbrengen." — „Wel, zoo iets vind ik alles behalve fraai."

„En wat zegt ge nu hiervan, dat — we hebben reeds lang 't verkeerde ervan opgemerkt — [2]), een persoon zooveel verschillende zaken heeft? Ieder moet in zoo'n staat 't land bebouwen, naar 't bezit van geld streven en oorlog voeren. Keurt ge zoo iets soms goed?" — „Neen, in geen enkel opzicht."

(VII.) „Ga nu eens na, of niet de oligarchie de eerste staatsregeling is, waarin we het volgende allergrootste gebrek aantreffen." — „Wat is dat dan?"

„Dat ieder de vrijheid heeft al het zijne te verkoopen en dat een ander diens eigendom dus mag bezitten; dat dus iemand, die zijn boeltje van de hand gedaan heeft, in den staat mag wonen, zonder een deel er van te zijn; hij verdient dan geen geld meer, oefent geen vak of ambacht meer uit, is geen ruiter of zwaargewapende meer, doch wordt een arm man en iemand zonder middelen genoemd." — „Ja, zoo iets vindt men 't eerst in een oligarchie."

---

1) *Olig-archie* = bestuur van weinigen. Daar er altijd slechts betrekkelijk weinig rijken in een staat zijn is regeering-van-rijken = regeering-van-weinigen.

2) p. 109, reg. 17 v.b.

„Ten minste een dergelijke wijze van doen wordt onder een oligarchisch bestuur niet tegengegaan; want de eenen zouden ook niet bovenmatig rijk kunnen zijn, als de anderen niet dood-arm waren.” — „Natuurlijk niet.”

„Let nu ook eens op het volgende: Was soms die man, omdat hij rijk was en er den boel heeft doorgebracht in dien zin, als wij dat bedoelen, in eenig opzicht nuttiger voor den staat? Of was hij toen ook al niet meer dan voor den schijn lid van het regeeringslichaam en in werkelijkheid heerscher noch dienaar van den staat? Denkt ge niet, dat hij reeds toen zijn contanten heeft verspild?” — „Ja, hij was dan voor den schijn heerscher; in werkelijkheid was hij destijds niets anders dan een doorbrenger.”

„Kunnen we nu niet zeggen, dat — evenals een hommel in den honigraat voor den geheelen zwerm een pest is — ook hij voor zijn staat zoo’n ellendig wezen en ook een pest voor zijn medeburgers is?” — „Ja, die vergelijking is zeer goed, Socrates.”

„Maar Adimantus, de godheid heeft die gevleugelde hommels allemaal zonder angels gemaakt; doch onder de hommels op twee beenen treft ge er sommige aan, die geen angels hebben, andere weer met angels, die je kunt voelen! Uit de angellooze hommels komen ten slotte de menschen voort, die tot op den hoogsten ouderdom moeten bedelen, uit de geangelden al die menschen, die misdadigers genoemd worden.” „Ja, dat is zeer waar.”

„Dan is het ook duidelijk, dat, waar men in den staat bedelaars aantreft, daar in hun omgeving vermomde dieven, zakkenrollers, tempelroovers en al dergelijke verloopen lui worden gevonden.” — „Ja, dat spreekt vanzelf.”

„Zeg nu ereis, ziet ge niet, dat er in de oligarchisch geregeerde staten bedelaars worden aangetroffen?” — „Het scheelt maar weinig of ieder, die niet tot de heerschers behoort, is daar een bedelaar.”

„Staat ’t bij ons dus ook niet vast, dat in die staten vele misdadigers met angels worden aangetroffen en dat de regeering hen met veel zorg en met geweld van ’t kwaad moet afhouden? — „Ja, dat staat vast.”

„Maar moeten we niet even goed beweren, dat zulke individuen door gebrek aan een goede opleiding, door een slechte opvoeding en door de verkeerde regeling van de staatsaangelegenheden ontstaan zijn?” — „Ja.”

„Welnu, daar hebt ge dan ’t karakter van een oligarchi-

schen staat en daar hebt ge ook zijn velerlei ongelukken; misschien zijn er nog wel meer te noemen.” — „Wellicht.”

„Laten we dus die staatsregeling, die wij oligarchisch genoemd hebben, als afgehandeld beschouwen; haar eigenaardig karakter is, dat de heerschers er naar een zekeren census gekozen worden.”

(VIII.) „Zullen we nu hierna den daarmee te vergelijken man beschouwen en zien, hoe die ontstaat en welk karakter hij heeft?” — „Ja, dat vind ik zeer goed.”

„Heeft nu de verandering van een „timocratischen” man in een „oligarchischen” niet meestal op de volgende wijze plaats?” — „Op welke?”

„Wanneer hij een zoon heeft, die eerst den weg van zijn vader gaat en diens voetsporen volgt, doch later ziet, dat deze plotseling op den een of anderen tegenspoed in den staat als tegen een klip stoot, al ’t zijne over boord werpt en zich zelf te gronde richt; of ook wel, dat hij, na een veldheersambt of eenige andere betrekking van gewicht bekleed te hebben, door ’t drijven van valsche aanklagers [1]) in een proces gewikkeld, daardoor met dood of ontzetting uit zijn burgerrechten gestraft en ten gevolge daarvan financieel geheel is geruïneerd.” — „Dat kan wel.”

„Dus, vriend, als zoo’n man iets dergelijks ziet, door zulke rampen getroffen wordt, en zijn bezittingen verliest, dan bekruipt hem angstige vrees, dan werpt hij de eerzucht halsover-kop van den troon in z’n ziel naar beneden en doet met het energieke daarin evenzoo. Door zijn armoede aan lager wal geraakt, streeft hij weer naar bezit van geld, doet zijn uiterste best, leeft tot in de kleinste bizonderheden met groote spaarzaamheid, werkt zich er weer boven op en komt weer tot eenig geld. Zoudt ge nu niet denken, dat zoo iemand het begeerlijke en geldzuchtige in hem op den troon plaatst, dit tot Grooten Koning [2]) over zich zelf maakt en met een tulband, gouden ketenen en een zwaard versiert?” — „Dat verwacht ik wel.”

„Zijn rede en het dappere in hem zet hij als gehoorzame dienaren onder dien troon, elk aan een kant. Zijn rede mag dan niets anders beredeneeren of overwegen dan de wijze

---

1) Sedert den tijd van Pericles ± 450 bestond er te Athene een heele klasse van menschen, die uit boosaardigheid of winstbejag de burgers valschelijk aanklaagden; *sycophanten* heetten zij (= aanklagers om een vijg, om niets).

2) Zoo heet in de Grieksche Literatuur de Perzische koning.

waarop hij met zijn weinigje geld nog meer kan krijgen, het dappere niets anders begeeren dan rijkdom, niets anders eeren dan rijken en mag ook volstrekt naar niets anders streven dan naar 't bezit van vermogen, of naar wat daartoe leidt." „Er bestaat geen andere lots-ommekeer, die een eerzuchtigen jongeling tot een zelfzuchtigen maakt dan de door u geschetste."

„Is dit dan nu de „oligarchische" man?"— „Ja, want hij is uit een „timocratischen" man voortgekomen op dergelijke wijze als een oligarchische staatsregeling uit een timocratische."

„Zullen we nu eens zien of we hem met een oligarchischen staat kunnen vergelijken?" — „Ja, dat is goed."

(IX.) „Is dan het eerste punt van overeenkomst niet hierin gelegen, dat hij 't geld het hoogste acht?" — „Ja, natuurlijk."

„En dan verder hierin, dat hij spaarzaam en werkzaam is en slechts zijn meest noodzakelijke behoeften bevredigt, terwijl hij voor de minder noodzakelijke geen geld uitgeeft, doch zijn andere begeerten als dwaze verlangens onderdrukt." „Ja zeker."

„Hij is dus een soort schraper, die uit alles tracht geld te slaan en schatten bij elkaar te scharrelen. En die lui worden nota bene door de groote massa geprezen! Lijkt zoo iemand nu niet op een oligarchischen staat?" — „Mij schijnt dit ten minste zoo toe. Want èn in een oligarchischen staat èn bij een „oligarchischen" man staat 't geld 't hoogst aangeschreven."

„Ik kan nu ook niet zeggen, dat zoo iemand nogal veel om ontwikkeling geeft." — „Neen, ik ook niet, want dan had hij dien Blinde niet tot koorleider gekozen." [1])

„Heusch niet! Overweeg nu eens het volgende. Moeten we van hem ook niet zeggen, dat er door zijn gebrek aan ontwikkeling allerlei hommel-begeerten in hem aanwezig zijn, de eene te vergelijken met bedelaars, de andere met misdadigers, die met de grootste zorg moeten in bedwang gehouden worden?" — „Ja, natuurlijk."

„Weet ge nu wel, waarheen ge uw blik moet richten, om

---

1) d. i. dan had hij Plutus, den door de Grieken als blind voorgestelden god van den rijkdom, niet gekozen om de koren, de reien zijner begeerten, voor te gaan en te leiden. — Een bespotting van de algemeene vereering van dien God, die in Aristophanes' tijd, (vgl. p. 227, noot 3), al de grenzen van het betamelijke overschreed, leverde deze in z'n *Plutus* of *Eerlijken Rijkdom*; (door Dr. Halberstadt in 't Nederlandsch vertaald, Amsterdam, Van Looy, 1894).

te zien, hoeveel kwaad ze doen?" — „Neen, waarheen dan?"

„Naar hun beheer over bezittingen van weezen, of naar een dergelijke aangelegenheid, die aan hunne handen is toevertrouwd, waarbij ze vrij spel hebben om onrecht te doen." „Ge hebt gelijk."

„Is het nu niet duidelijk, dat zoo iemand ook in andere particuliere zaken, waarin hij, onder den schijn van rechtvaardig te zijn, zich een goeden naam verwerft en mogelijke begeerten onderdrukt, terwijl hij door een zekere meening van fatsoen zich zelf geweld aandoet? Want dat doet hij niet, omdat hij er van overtuigd is, dat anders te handelen niet voordeeliger voor hem is; ook niet, omdat hij zijn begeerten door rede weet tot bedaren te brengen; maar door een zekeren dwang en vrees, omdat hij bang is, er bij in te schieten wat hij reeds heeft." — „Ja zoo is 't precies."

„Maar bij Zeus, m'n waarde, ge zult bij velen van hen opmerken, dat ze, zoodra ze geld van een ander moeten opmaken, een overvloed hebben van die met de hommels verwante begeerten." — „Ja, een grooten."

„Zoo iemand is dus in voortdurenden tweestrijd en 't nooit met zich zelven eens, hij is een soort van dubbel-wezen, want 't schijnt dat hij twee soorten begeerten in zich heeft, waarvan de beste 't gewoonlijk van de slechte wint." — „Dat is zoo."

„Daarom lijkt hij fatsoenlijker dan vele andere menschen; maar de ware deugd, die de ziel tot een zekere overeenstemming of harmonie brengt [1]), die is van nature ver van hem verwijderd." — „Dat schijnt me ook zoo toe."

„En verder is zoo'n zuinige man op zich zelf een weinig beteekenend mededinger in den staat, wanneer er een overwinning moet bevochten worden of er een wedstrijd in eer is; want om roem te behalen of aan dergelijke wedstrijden mee te doen, daarvoor heeft hij geen geld over; hij is bang begeerten in zich te wekken, die zekere uitgaven met zich meebrengen of die te hulp te roepen om met hem te strijden of hem aan een wedstrijd te helpen deelnemen. Hij voert, juist als de oligarchen dit doen, [2]) met slechts enkele van zijn vermogens strijd; gewoonlijk verliest hij dien wel, doch (hij be-

1) Wat veel invloed heeft op handelingen; vgl. p. 152, reg. 15 v. o. en p. 193, reg. 4 v. o.
2) De oligarchen strijden niet met behulp van alle elementen in den staat, vgl. p. 373, reg. 20 v. b.

kommert zich daar niet om, omdat) hij steeds rijker wordt." „Ja, zoo gaat het."

„Kunnen we er nu nog aan twijfelen, of een zuinige en geldzuchtige man moet met een oligarchische staatsregeling correspondeeren, omdat hij gelijke trekken heeft?" — „Neen, volstrekt niet."

HOOFDSTUK X, XI, XII en XIII.

De vierde staatsregeling.

Doordat in een oligarchischen staat het eene deel der burgerij steeds rijker, het andere steeds armer wordt, is er licht aanleiding tot ontevredenheid, twist en opstand, waarbij de eersten, omdat zij 't minst talrijk zijn, 't onderspit moeten delven. Zoo ontstaat de **democratie**, waarin wel alle burgers gelijkelijk deel aan 't staatsbestuur hebben, doch de regeering feitelijk bij enkele heethoofden berust. Eveneens wordt de **democratische man** door al zijn begeerten beheerscht; echter hebben de laagste de overhand, omdat bij zijn voortwoekerende ontaarding de rede machteloos is.

„Ik geloof, dat we hierna moeten zien op welke wijze de **democratie** ontstaat en welk karakter zij na haar ontstaan heeft, opdat we aan den anderen kant den daarmee te vergelijken man kunnen leeren kennen, hem daarnaast kunnen stellen en hem beoordeelen." — „Ja, zoo zullen we ten minste op den eens ingeslagen weg voortgaan."

„Nu verandert toch een oligarchie ongeveer op de volgende wijze in een democratie, ik bedoel doordat men onverzadelijk is in zijn streven naar wat men als 't hoogste goed beschouwt, d. i. men meent zich zoo rijk mogelijk te moeten maken." „Hoe moet ik dat dan verstaan?"

„Daar nu de oligarchische heerschers wegens hunne vele bezittingen het bestuur in handen hebben, willen ze geen wet maken, die verbiedt, dat de jonge lieden, die door hun teugellooze begeerten voortgesleurd worden, het hunne er doorbrengen en verteren; want nu kunnen ze hun goederen voor zich koopen, hun geld tegen woekerrente te leen geven en nog meer in rijkdom en aanzien winnen." — „Ja, daarnaar streven ze 't meest."

„Nu is dit u toch wel duidelijk, dat het voor burgers in zoo'n staat niet mogelijk is te gelijker tijd den rijkdom te eeren en in voldoende mate de zelfbeheersching te betrachten,

en dat men noodzakelijk òf 't een òf 't ander moet laten loopen." — „Ja, dat is vrij duidelijk."

„Terwijl men dus in de oligarchische staten soms op zich zelf niet onedele karakters verwaarloost en aan losbandigheid den vrijen teugel laat, dwingt men de menschen als het ware arm te worden." — Ja, met geweld."

„Deze laatsten zitten nu doelloos in hun staat, met hun angels als met wapenen voorzien; de eenen gedrukt door schulden, de anderen uit hun burgerrechten ontzet, weer anderen door dit allebei gekweld; zij haten en belagen niet alleen die menschen, die hun goederen hebben gekocht, maar ook hun overige medeburgers, altijd uitziende naar een omwenteling." — „Ja, zoo gaat het."

„Die schrapers echter liggen maar altijd over hun schatten gebogen en schijnen niet te merken, dat van de overige burgers de een na den ander zich aan hen blootgeeft; op dezen werpen ze hun geld (als pijlen) en wonden hen. Terwijl ze dus maar steeds door meer rente van de hoofdsom maken [1]), brengen ze over hun staat een groot aantal hommels en bedelaars." — „Natuurlijk wordt 't aantal van deze laatsten zeer groot."

„En toch kunnen de heerschers 't niet van zich verkrijgen het steeds opflikkerende kwaad met het vroeger door mij genoemde middel te blusschen; ze moesten n.l. verbieden, dat ieder naar willekeur zijn bezittingen er kan doorbrengen. Evenmin wenschen zij zich van 't volgende middel te bedienen, dat volgens een andere wet dergelijke practijken ontzenuwt." — „Volgens welke wet?"

„Volgens een, die in de tweede plaats in aanmerking komt en die de burgers dwingt de deugd te betrachten; ik bedoel, als men voorschreef, dat men t grootste deel van de vrijwillige verbintenissen op zijn eigen gevaar moest aangaan [2]), dan zou er in den staat niet zoo brutaal meer gewoekerd worden en al dat kwaad, waarover we zoo even spraken, zou veel minder voorkomen." — „O zeker, veel minder."

---

1) In den ouden tijd, zoowel in Griekenland als in Italië, was de rentevoet gewoonlijk zeer hoog. In een rente van 1°/₀ per maand — dus 12°/₀ — zag men nog niets onbillijks. Meermalen steeg zij tot 30 à 40°/₀, waarbij dan nog rente van rente werd geheven. Hier wordt in 't oorspronkelijke de hoofdsom *vader* genoemd, de rente *kind*; vgl. p. 310 noot 1.

2) d. i. wanneer men rente niet gerechtelijk kon invorderen, doch van den geldnemer afhankelijk was.

„Maar nu maken de overheden hun onderdanen door al die slechte toestanden in den staat zeer ongelukkig; zich zelven en hun kinderen — —[1]) ja, denkt ge niet, dat ze deze laatsten weekelijk maken, ongeschikt voor inspanning, noch met 't lichaam noch met den geest, te zwak om aan genoegens en smart weerstand te bieden en dat zij hen van hun veerkracht berooven? — „Ja, natuurlijk."

„En zoo denken ze zelfs om niets anders dan om geld bijeen te schrapen, ze bekommeren zich volstrekt niets méér om deugd dan de armen." — „Neen, waarlijk niet."

„Als dus bij dergelijke maatschappelijke toestanden heerschers en onderdanen bij elkaar komen, — b.v. op reis, bij samenkomsten, onverschillig van welken aard, bij feestelijke optochten, krijgsexpedities, of wanneer zij samen varen, of als soldaat in ééne tent verkeeren, of ook wanneer ze elkaar in gevaren aantreffen, — bij die gelegenheden zullen de armen wel niet met minachting behandeld worden (en van hun gezelschap uitgesloten worden); maar dan ziet vaak een arme, uitgeteerde, door de zon gebruinde kerel, die in den strijd toevallig naast een verwijfden dikbuik staat, dat deze hijgt en zich niet weet te bewegen. Zal hij nu in zoo'n geval niet gaan denken, dat die lui door hùn lafheid rijk zijn, zal de een den ander niet tot verzet prikkelen, wanneer ze bij elkaar zijn, en zullen ze niet zeggen: „Onze mannen beteekenen niets"?" „Zeker, bij mij staat 't vast, dat ze dat zullen doen."

„Dus, evenals een ziekelijk lichaam maar een klein stootje van buiten noodig heeft om neer te liggen, ja, vaak zonder eenigen invloed van buiten geheel uit orde geraakt, zoo wordt ook een staat, waar dergelijke toestanden heerschen, door een geringe aanleiding — wanneer b.v. de oligarchen met een hulpleger uit een oligarchischen staat komen aanzetten of de democraten met een uit een democratischen staat — ziek, en moet dan als 't ware tegen zich zelf vechten, ja, vaak ook heerscht er een inwendige opstand[2]) zonder invloed

---

1) p. 87 noot 2.

2) Dit was bij de Grieksche staten en staatjes iets algemeens. Wanneer b.v. de oligarchen het bestuur in handen hadden, dan werd de tegenpartij onderdrukt, hare hoofdleiders werden verbannen en dezen zwierven rond, totdat zij van een democratischen staat hulp kregen om zich met hun partijgenooten in verbinding te stellen en de oligarchen te verjagen. Dan werden de rollen omgekeerd, totdat weer de oligarchen hulp kregen; en zoo was er altijd oproer en opstand. (Juist als tegenwoordig in de Staten van Middel- en Zuid-Amerika.)

van buiten." — „Ja, en een van bedenkelijke afmetingen."

„Dus ontstaat er een democratie, wanneer de armeren de overwinning behalen, de rijken deels dooden, deels verbannen en aan hun eigen lotgenooten gelijkelijk aan 't staatsbestuur en de ambten deel geven. Dan worden de ambten ook gewoonlijk door 't lot bezet." — „Ja, zoo komt een democratie uit een aristocratie voort, onverschillig of er geweld van wapenen gebruikt wordt dan wel of de rijken uit vrees aan de armen toegeven."

(XI) „Hoe leven nu de burgers van zulk een staat? wat is nu op zijn beurt het karakter van hare instellingen? Want het is toch duidelijk, dat iemand, die dezelfde karaktertrekken vertoont, democratisch is." — „Ja, dat is duidelijk."

„Zijn die burgers nu niet in de eerste plaats vrij, is de staat niet vol vrijheid, mag niet ieder vrijelijk spreken en heeft niet ieder daarin vrijheid te doen wat hij wil?" — „Ja, dat zegt men ten minste."

„En waar nu zoo'n vrijheid heerscht, spreekt 't vanzelf, dat ieder in den staat zijn levenswijze zoo inricht als hem dat goed toeschijnt." — „Natuurlijk."

„Dus, meen ik, kunnen er bij een dergelijke staatsregeling menschen van allerlei karakter gevonden worden." — „Zeker."

„Dan is dit wel de prachtigste staatsinrichting! Evenals een kleed, dat met allerlei kleuren bont geverfd is, zoo zal deze staat er ook door al die verschillende karakters heel bont uitzien." — „Natuurlijk."

„Nu zullen toch wel de meeste menschen dezen staat den mooisten vinden, evenals kinderen en vrouwen veel met bonte kleeren ophebben." — „Nu, dat zou ik denken."

„Dan is het, m'n waarde, ook gemakkelijk daarin een staatsregeling (van een bepaalden vorm) te vinden." — „Hoe zoo dan?"

„Omdat die staat ten gevolge van de algemeene vrijheid alle mogelijke regelingen bevat. Dus schijnt 't niet anders te kunnen of iemand, die, zooals wij dat daar deden, een staatsregeling wil opstellen, moet naar een democratisch geregeerden staat gaan en daaruit dien vorm kiezen, die 't meest in z'n smaak valt; hij kan zich voorstellen, dat hij in een staatsregeling-winkel kwam, daar kon te kust en te keur gaan en er zich op die manier een inrichten." — „Dan zou 't hem zeker niet aan modellen ontbreken."

„En dat er nu volstrekt geen dwang bestaat, om in zoo'n inrichting een ambt te aanvaarden, ook al bezit men er toe

een voldoende geschiktheid, en aan den anderen kant ook geen dwang om te gehoorzamen, als men niet verkiest, en niet om te velde te trekken, als er oorlog is, ook niet om vrede te hebben, als er vrede heerscht, zoo men daar geen zin in heeft, en verder ook geen beletsel om, als de wet iemand van de regeering of van de rechtspraak uitsluit, dan toch te regeeren en recht te spreken, als de lust hem daartoe bekruipt, — is dat alles nu geen goddelijke en heerlijke instelling, die voor de hand ligt, (als men er van wenscht gebruik te maken)?" [1]) — „Misschien wel op 't eerste gezicht."

„Dan verder. Is de zachtheid, waarmee sommige veroordeelden behandeld worden, niet een beminnenswaardige? Hebt ge nog nooit opgelet, dat in zulk een staat menschen, die ter dood of tot ballingschap veroordeeld zijn, trots hun vonnis, in den staat blijven en zich geregeld in 't publiek vertoonen? Je ziet ze dan loopen als heele Pieten, alsof zich niemand om hen bekommerde of niemand ze zag." — „Ja, daarvan ken ik velen."

„En wat zegt ge nu van die toegevendheid, die wij in dien staat vinden, en van die edelmoedigheid, die kleine vergrijpen vergeeft en laatdunkend de schouders ophaalt voor die dingen, waaromtrent wij, toen wij onzen staat stichtten, met veel ernst beweerden, dat niemand, die niet een buitengewonen aanleg bezit, ooit een goed man zou kunnen worden, of het moest zijn, dat hij reeds als kind een zeer voortreffelijke opvoeding kreeg en zich in allerlei deugden oefende — [2]). Is 't nu niet waar, dat in een democratie al die hoedanigheden als 't ware met voeten worden getreden, dat men er niet naar vraagt uit welke school de man voortgekomen is, die zich met de staatszaken wil bemoeien, doch men hem eert, als hij maar zegt, dat hij 't volk welgezind is?" — „Ja, dat alles is heel mooi."

„Deze en daarmee verwante eigenschappen vindt men in een democratie; me dunkt zoo'n staatsregeling is toch wel pleizierig, niemand is er heer over een ander, men treft allerlei schakeeringen aan, zij geeft een gelijkheid zoowel aan gelijken als aan ongelijken." — „Ja, wat ge zegt weet iedereen."

(XII) „Beschouw dan nu eens het karakter van den individueelen „democratischen" mensch. Of zullen we, zooals we

---

1) Bij het teekenen van de democratie heeft Plato 't oog op het Athene uit zijn tijd.

2) Zie p. 87, noot 2.

dat bij de democratische staatsregeling gedaan hebben, eerst eens nagaan, hoe hij ontstaat?" — „Ja."

„Geschiedt dat niet op de volgende wijze? De oligarchische schraper zal wel een zoon hebben, denk ik, die door zijn vader naar diens eigen karakter is grootgebracht." — „Ja, dat zal wel."

„Dus moet ook hij al zijn begeerten, die hem tot geld uitgeven en niet tot geld schrapen aanzetten, met geweld beheerschen; m. a. w. die begeerten, die hij als niet noodzakelijk beschouwt." — „Dat is duidelijk."

„Vindt ge nu goed, dat we, om niet in 't onzekere-door te redeneeren, eerst eens omschrijven wat we verstaan onder noodzakelijke en niet-noodzakelijke begeerten?" — „Ja, dat vind ik goed."

„Zullen we nu niet te recht onder noodzakelijke die begeerten verstaan, die we onmogelijk kunnen onderdrukken doch welker vervulling ons tot voordeel strekt? Want dat we naar die beide soorten streven is een natuurlijke dwang. Of is dit niet zoo?" — „Ja, bepaaldelijk."

„Dus kunnen we die te recht met den naam van *noodzakelijke* bestempelen." — „Ja, te recht."

„Dan verder. Die begeerten, die men, als men maar van z'n jeugd af er moeite voor doet, gemakkelijk kan onderdrukken en die bovendien, als we er aan toegeven, ons tot geen voordeel, ja, soms tot schade strekken, kunnen we allemaal *niet-noodzakelijke* noemen; we zullen daaraan dan den juisten naam geven." — „Ja zeker."

„Zullen we nu uit beide groepen één als voorbeeld nemen, om die als typen te beschouwen?" — „Ja, dat moesten we maar doen."

„Nu is toch wel de begeerte om te eten, voor zoover dat dient om ons gezond en krachtig te houden, en die naar gewone spijs en toespijs een voorbeeld van een noodzakelijke?" „Dat denk ik wel."

„De begeerte naar eten is toch wel in beide opzichten een noodzakelijke, aan den eenen kant is zij nuttig, aan den anderen kant is zij in staat ons leven te doen ophouden, (als we daaraan niet toegeven)?" — „Ja."

„Die naar toespijs is een noodzakelijke begeerte voor zoover zij voor onzen lichamelijken welstand eenig nut aanbrengt." — „Dat ben ik volkomen met u eens."

„Maar aan den anderen kant, een begeerte, die deze grenzen te buiten gaat en die naar andere dan naar gewone spijs en

naar lekkernijen verlangt, die wij verder, als we ze van jongsaf leeren onderdrukken en leiden, in de meeste gevallen kunnen ontzenuwen, die eindelijk èn voor 't lichaam nadeelig is èn voor de ziel, omdat ze ons verstand en onze ingetogenheid in den weg staat, zouden we zulk een begeerte niet te recht een niet-noodzakelijke noemen." — „Ja, zeer te recht."

„Deze begeerten zou men wel „den boel er doorbrengende" kunnen noemen, de eerstgenoemde echter „geldbezorgende", omdat ze ons er toe brengen onze bezigheden te verrichten." „Zeker wel."

„Geldt diezelfde naam nu ook niet voor de begeerten naar mingenot en al dergelijke genietingen?" — „Ja, ook."

„Bedoelden we niet met den man, dien we daar straks een hommel genoemd hebben, iemand, die vol is van al dergelijke verlangens en begeerten en dus door zijn niet-noodzakelijke beheerscht wordt, en met den spaarzamen en „oligarchischen" man hem, die door zijn noodzakelijke begeerten beheerscht wordt?" — Ja, dat kan ook niet anders."

(XIII) „Laten we nu nog eens zeggen hoe een „democratisch" man uit een „oligarchischen" voorkomt; me dunkt in de meeste gevallen op deze wijze." — „Op welke?"

„Wanneer een jongeling, die zoo is opgevoed als wij dat hebben nagegaan, d.i. zonder goede leiding en met zuinigheid voor oogen, eens van den honing dier hommels proeft; vurige en geweldige monsters, die in staat zijn, hem velerlei bonte genoegens van verschillenden aard verschaffen, volgt, dan moet men daar den oorsprong zoeken van de verandering, waardoor zijn oligarchische gezindheden in democratische overgaan." — „Op een andere wijze is dat ook onmogelijk."

„Zal nu niet zoo'n jongeling, evenals de staat van karakter veranderd is, doordat zijn eene deel hulp van buiten heeft gekregen — d. w. z. wanneer twee partijen van gelijke gezindheid hebben samengewerkt — op dezelfde wijze van karakter veranderen, daar van buiten een soort van begeerten aan inwendige verlangens van gelijke strekking is te hulp gekomen, dus ook hier begeerten, die met andere verwant zijn?" „Ja zeker."

„Maar wanneer nu aan den anderen kant een zeker bondgenootschap aan 't oligarchische in hem steun verleent — wat soms wel door zijn vader of iemand anders van zijn verwanten kan gebeuren, die hem waarschuwen en terechtwijzen — dan ontstaat er in hem een partij met een tegenpartij en een inwendige strijd tegen zich zelven." „Ja, natuurlijk."

„En nu gebeurt 't wel eens, geloof ik, dat het democratische deel voor 't oligarchische moet wijken en dat, wanneer er een zeker eergevoel in 't gemoed van den jongeling wordt gewekt, sommige begeerten 't onderspit delven, andere verbannen worden, en dan gedraagt hij zich weer zooals 't behoort.” — „Ja, dat gebeurt wel eens.”

„Maar vaak ziet men ook, dat andere begeerten, die aan de verbannene verwant zijn, heimelijk opkomen, en dat wel in grooten getale en van groote kracht, omdat z'n vader geen verstand van een goede opvoeding had.” — „Ja, dat gebeurt gewoonlijk.”

„En deze trekken hem weer naar zijn vroegere gewoonten en brengen, doordat hij in 't geheim daaronder verkeert, weer nieuwe voort.” — „Natuurlijk.”

„En eindelijk bezetten ze dan den burcht van des jongelings ziel, zoodra ze merken, dat die niet door studie, wetenschappen en ware redeneeringen is bezet, want dat is toch de dapperste bezetting en de beste wacht in de gemoederen der godgeliefde mannen.” — „Ja, verreweg.”

„Maar bij hem hebben valsche en onware redeneeringen en meeningen, in plaats van de daar juist genoemde, op dien burcht stormgeloopen en dien bezet.” — „Ja, en met een groote macht.”

„Gaat hij in dat geval dan niet weer naar de Lotophagen terug, om openlijk bij hen te vertoeven?[1]) Wanneer nu voor het spaarzame in zijn ziel een zekere hulp van z'n verwanten komt opdagen, dan sluiten die bedriegelijke redeneeringen de poorten van den koninklijken muur; ze verhinderen den hulptroepen den doortocht en wenschen ook geen redeneeringen van ouderen als gezanten in zijn ooren [2]) toe te laten. Na in den strijd de overwinning behaald te hebben, noemen ze zijn eergevoel met een verachtelijke benaming onnoozelheid, berooven dat van zijn rechten en maken het tot balling; zijn zelfbeheersching noemen ze verder onmannelijkheid en jagen ook die met smadelijke bejegingen uit de vesting. Terwijl ze den jongeling nu vervolgens trachten te overtuigen, dat matigheid en behoorlijke uitgaven

---

1) Homerus verhaalt in de Odyssee, dat er op de Noordkust van Libye, aan de Kleine Syrte, een volksstam woonde, die door 't gebruik van vruchten van den Lotus, een jujubesoort of roode-borstbezieboom, (*Rhamnus, Zisyphus Lotus, Desf.*), alles, wat hun vroeger was overkomen, vergaten.

2) Naar de gissing van Badham.

veeleer een boer dan een vrij beschaafd man passen, jagen ze ook deze eigenschappen over de grenzen, daarbij door vele schandelijke begeerten geholpen." — „Dat is maar al te waar."

„En wanneer ze nu de ziel van den jongeling, van wien zij zich hebben meester gemaakt en dien ze terstond in de groote mysteriën hebben ingewijd [1]), van al haar goede eigenschappen hebben „gereinigd" en „gelouterd", dan voeren ze dadelijk den overmoed. bandeloosheid, liederlijkheid en onbeschaamdheid, onder begeleiding van een heelen troep andere ondeugden, in zijn ziel terug, daarbij verkondigen zij haar lof en gebruiken ze voor leelijke dingen mooie woorden, ze noemen bij voorbeeld zijn overmoed beschaving, zijn bandeloosheid vrijheid. zijn liederlijkheid onbekrompenheid en zijn onbeschaamdheid flinkheid. Zal nu niet ongeveer op deze wijze iemand, die jong is, van karakter veranderen en, hoewel hij in noodzakelijke begeerten is opgevoed, in een onbeteugeld-toegeven van niet-noodzakelijke en schadelijke verlangens vervallen?" — „Dat is zeer natuurlijk."

„En dan leeft zoo iemand zeer zeker zóó, dat hij evenzeer aan de niet-noodzakelijke als aan de wel-noodzakelijke behoeften z'n geld, moeite en tijd besteedt. Doch wanneer hij gelukkig is, zijn dolzinnigheid hem niet te ver voert, maar hij op meer gevorderden leeftijd, als de grootste verwarring voorbij is, een deel van de verjaagden weer opneemt en aan deze, als ze teruggekeerd zijn, zich niet geheel en al overgeeft, dan kan hij zijn leven doorbrengen, terwijl hij aan al zijn genoegens gelijke rechten toestaat, aan elke voorkomende begeerte bij wijze van loting een zekere rol geeft, totdat hij zijn verlangen heeft vervuld en weer een ander aan de beurt laat; zonder er een voorbij te gaan, maar ze juist alle gelijkelijk op te nemen." — „Ja, zoo kan hij zijn leven inrichten."

„Maar dan wil hij weer de waarheid niet hooren noch haar in zijn vesting toelaten, wanneer iemand hem zegt, dat er genoegens bestaan, die schoone en goede begeerten kunnen vervullen, andere, die slechte begeerten voldoen; dat hij die van de eerste soort moet kweeken en in eere houden, die van de laatste soort bedwingen en onderdrukken. Doch in plaats daarvan wil hij van al dergelijke redeneeringen niets

---

1) Om tot de Eleusinische ceremoniën te worden toegelaten, moest men eerst een soort proeftijd *(kleine mysteriën)* meemaken, eerst dan kon men tot *de groote* bevorderd worden. De slechte begeerten nu, zegt Socrates, nemen iemand terstond onder de groote ondeugden op, een proeftijd vinden ze in 't geheel niet noodig.

weten; hij zegt, dat alle begeerten gelijke rechten hebben en gelijk behooren behandeld te worden." — „Zeker, in zoo'n toestand verkeert hij en dat doet hij."

„En brengt hij nu niet zijn leven door met dag aan dag aan elke opkomende begeerte toe te geven? Nu eens bedrinkt hij zich, dan weer laat hij zich een deuntje op de fluit voorspelen; nu eens gebruikt hij niets dan water en ondergaat een vermageringskuur, dan weer doet hij aan gymnastiek; nu eens voert hij niets uit en bemoeit zich met niets, dan weer zit hij den heelen dag in de philosophie. Vaak ook politiseert hij, houdt redevoeringen en zegt en doet wat hem invalt. En als hij weer eens officiertje wil spelen, dan geeft hij aan die ingeving toe; krijgt hij idee om te gaan handelen, dan wordt hij koopman. Dus mist zijn levenswijze elke orde of regel; niettemin noemt hij zijn leventje heerlijk, vrij en zalig en gaat zoo maar door." — „Ja, volkomen juist hebt ge daar 't leven geschilderd van iemand, die recht voor allen voorstaat."

„Ik geloof, dat zoo iemand een veelzijdig karakter heeft en vol is van allerlei nukken en dat hij die man is, dien wij evenals den democratischen staat, fraai en vol schakeeringen hebben genoemd [1]). Zijn levenswijze zullen vele mannen en vrouwen wenschen na te volgen, daar hij de rijkste staalkaart van staatsregelingen en karakters met zich meedraagt." „Ja, want dat is zoo."

„Zeg me nu, hebben we nu niet zoo'n man ter vergelijking naast den democratischen staat gesteld en zouden we hem niet te recht een „democratischen" man kunnen noemen?" „Ja, die vergelijking is goed."

---

1) Vgl. p. 381, reg. 22 v. b.

HOOFDSTUK XIV, XV en XVI.

De vijfde staatsregeling.
De democratie gaat in een **tirannie** over, doordat men wegens onbeperkte vrijheid zich aan niets meer gebonden acht. Ieder wil te zeggen hebben, men komt tot een soort van anarchie, waarvan sluwe lui trachten gebruik te maken, om op 't kussen te komen. Zij voorzien zich van een lijfwacht, hebben het volk door geschenken op hun hand en bedwingen hun tegenstanders met geweld, totdat het een van hen gelukt de macht en de regeering aan zich te trekken en onbeperkt te heerschen.

„Nu rest ons nog de prachtigste staatsregeling en den prachtigsten man, ik bedoel de **tirannie** en den **tiran**, aan een beschouwing te onderwerpen." — „Zeer zeker."

„Welaan dan, m'n beste vrind, hoe ontstaat een tirannie? Want dat ze uit een democratie voortkomt is toch wel duidelijk." — „Jawel."

„Wordt nu niet, op ongeveer dezelfde wijze als de democratie uit de oligarchie ontstaan is, de tirannie uit de eerste geboren?" — „Hoe gebeurt dat dan?"

„Wat de oligarchie als 't hoogste goed beschouwde en waaraan zij juist haar karakter ontleende — — [1]) dit was toch de bovenmatig rijke man, niet waar?" — „Ja."

„De onverzadelijkheid nu van zulk een rijkaard en zijn schraapzucht, waardoor hij alles verwaarloosde, die brachten den oligarchischen staat ten gronde." — „Dat is zoo."

„En neemt nu ook niet de democratie iets als het hoogste goed aan, waarnaar iedereen streeft en waardoor ook zij haren ondergang vindt?" — „Wat beschouwt ze dan als dat hoogste goed?"

„De vrijheid; want dit kunt ge in een democratisch geregeerden staat hooren vertellen, dat de vrijheid het heerlijkste is en dat *zij* alleen verdient, dat iemand, die van nature vrij is, in een democratischen staat woont." — „Ja, dat wordt er verteld en men kan 't vaak hooren verkondigen."

„Zal nu niet, wat ik daar juist ook al wilde zeggen, de onverzadelijke begeerte naar vrijheid en verwaarloozing van alle andere belangen de democratie van karakter doen veranderen en maken, dat een tirannie noodzakelijk wordt?" „Hoe komt dat dan?"

„Wanneer een democratisch geregeerde staat, die maar altijd naar vrijheid dorst, door slechte schenkers, d. z. heer-

1) Zie noot 2 op p. 87.

schers, bediend wordt en meer dan ze kan verdragen van dien zuiveren vrijheidswijn drinkt, dan raast ze tegen die heerschers, als ze niet heel zachtzinnig met haar omgaan en haar volstrekte vrijheid schenken, ze scheldt hen ellendelingen en oligarchisch-gezinden." — „Ja, dat doet ze."

„De burgers, die wel aan de heerschers gehoorzamen, werpt ze als 't ware met slijk, alsof ze zich vrijwillig tot slaaf verlaagden en nietswaardige lieden waren; thuis en op straat prijst en eert ze de heerschers evengoed als de onderdanen en de onderdanen evengoed als de heerschers. Moet nu niet in zoo'n staat de vrijheid tot de uiterste grenzen gebracht worden?" — „Ja, natuurlijk."

„En, vrind, is 't dan niet even noodzakelijk, dat die regeeringloosheid de huizen der burgers binnendringt en zich ten slotte zelfs den dieren inplant?" — „Wat bedoelen we met dit laatste?"

„Dit, dat b.v. een vader de gewoonten van zijn zoon aanneemt en zijn eigen kinderen gaat vreezen; dat een zoon die van zijn vader overneemt, zich niet schaamt voor zijn ouders, noch eenige vrees voor hen aan den dag legt, want dan is hij vrij; dat verder een vreemdeling zich gelijk acht aan een burger en een burger aan een vreemdeling." — „Ja, dat gebeurt zoo."

„En dat niet alleen, maar nog meer dergelijke kleinigheden. Bij die toestanden is een onderwijzer bang voor zijn leerlingen en vleit hen; de leerlingen echter minachten hun meesters en hun opvoeders. In het algemeen stellen de jongeren zich met de ouderen gelijk, wedijveren met hen in woorden en daden; de ouderen daarentegen verliezen hun waardigheid uit het oog en putten zich uit in beleefdheden en complimentjes, hierin de jongeren naäpend, want ze zijn bang, dat men hen anders niet aardig vindt en hen voor al te deftig houdt." „Ja, dat is volkomen waar."

„En, vrind, tot het uiterste wordt in zoo'n staat die vrijheid van 't volk gedreven, wanneer nu ook nog de slaven en slavinnen niet minder vrij willen zijn dan hun meesters. Hoever echter die gelijkheid en vrijheid van vrouwen tegenover mannen en van mannen tegenover vrouwen gaat, daarop had ik haast vergeten te wijzen." — „Zullen we nu maar niet volgens de uitdrukking, die Aeschylus gebruikt heeft, alles zeggen „wat ons telkens voor den mond komt"?" [1])

1) Uit een niet tot ons gekomen tragedie.

„Ja, daarin hebt ge gelijk. Ik zal dat ook maar eens doen. Hoeveel vrijer in zoo een staat dan in een anderen de dieren zijn, die anders aan de menschen gehoorzamen, zou je niet gelooven, als je er niet mee bekend was. Heusch, de honden zijn daar volgens het spreekwoord [1]) precies als de vrouw. Ja, ook de paarden en ezels wennen zich heel vrij en deftig rond te stappen, loopen je op straat tegen je lijf als je ze niet uit den weg gaat, en zoo is alles, wat je maar opnoemt, vol van vrijheid." — „Daar heb ik ook wel eens over nagedacht; toen ik ereis naar buiten ging, heb ik dat wel ondervonden."

„Doch, waar 't in hoofdzaak op aankomt, waarom ik dat alles opgenoemd heb, dat ziet ge nu wel in, n.l. dat die vrijheid de zielen der burgers verweekelijkt, zoodat ze, als men maar even van dwang spreekt, boos worden en dat niet willen dulden. Ten slotte, dit weet ge eigenlijk wel, geven ze om geschreven wetten evenveel als om ongeschreven wetten, want ze willen niemand en niets hebben, dat hen beheerscht." „Ja, dat weet ik maar al te goed."

(XV.) „Daar heb je nu, vriend, volgens mijn idee, het heerlijke en zich vrij ontwikkelende begin, waaruit de tirannie voortkomt." — „Zeker ontwikkelt zich dat vrij, maar wat gebeurt er dan verder?"

„Dezelfde ziekte, die in de oligarchie ontstaan is en haar heeft te gronde gericht, die brengt er ook de democratie tot slavernij en wel met meer kracht en geweld, omdat ze geheel onbeperkt heerscht. En waarlijk, het stellen van al te groote eischen brengt gewoonlijk een verandering in verkeerden zin teweeg; dit geldt voor het weer, voor planten en bewuste wezens, maar vooral niet 't minst voor staatsregelingen." „Natuurlijk."

„Zeker, want vrijheid, die alle perken te buiten gaat, schijnt in niets anders dan onbeperkte slavernij over te gaan, en ook dit geldt zoowel voor een enkel persoon als voor den geheelen staat." — „Ja, dat schijnt zoo."

„Dan zal ook de tirannie uit geen andere staatsregeling voortspruiten dan uit een democratie, d. w. z. de uiterste en hardste slavernij uit de meest onbegrensde vrijheid." — „Dat laat zich wel hooren."

„Doch daarnaar hebt gij, geloof ik, niet gevraagd, maar wel

---

1) De scholiast heeft den juisten vorm van dit spreekwoord bewaard: «Zooals de meesteres gedraagt zich ook de hond."

wat die ziekte is, die èn in de oligarchie èn in de democratie voorkomt en haar te gronde richt." — „Dat is ook waar."

„Met die ziekte bedoelde ik dien troep nietsdoeners en doorbrengers, waarvan de energieksten steeds voorgaan, de lafsten volgen. We hebben hen met hommels vergeleken; de eersten hebben dan angels, de laatsten niet." — „Dat komt ook uit."

„Zoodra die beide soorten in een staat aanwezig zijn, brengen ze den heelen boel in de war, zooals ziektestof en gal 't lichaam [1]). Daarom moet een dokter casu quo een wetgever van den staat niet minder dan een verstandig ijmker oppassen en ze verre houden; het liefst moet hij zorgen, dat ze er in 't geheel niet komen, doch als hij dat niet kan verhinderen, dan moet hij ze met raat en al uitsnijden om voorgoed van ze af te zijn." — „Ja, bij Zeus, dat moet hij noodzakelijk doen."

(XVI.) „Laten we de zaak dan eens zoo aanpakken, opdat ons duidelijk voor oogen sta, wat we bedoelen." — „Hoe moeten we dat dan doen?"

„We moeten in gedachten in een democratisch geregeerden staat drie groepen onderscheiden, die er ook werkelijk zijn. De eerste groep, welke ik bedoel, wordt gevormd door die pas genoemde lieden, die niet minder in een democratie dan in een oligarchie gevonden worden, omdat er een te groote vrijheid heerscht" — „Ja."

„Hier zijn ze echter veel woeliger dan daar." — „Hoe komt dat?"

„In een oligarchie zijn ze weinig in tel en mogen aan de ambten geen deelnemen, daarom zijn ze ongeoefend en hebben geen macht. Maar in een democratie hebben zij meestal 't heft in handen, behoudens enkele uitzonderingen. De heftigste onder hen spreken en handelen, de rest zit om 't spreekgestoelte te gonzen en dulden niet, dat een ander hen tegenspreekt, zoodat in zulk een staat bijna alles door dat slag van menschen wordt geregeld." — „Ja, bijna alles."

„Maar de volgende troep scheidt zich dan van de groote massa af." — „Welke?"

„Terwijl allen er op uit zijn om geld te krijgen, worden zij, die van nature de matigsten zijn, meestal de rijksten." „Dat is wel waarschijnlijk."

---

1) Dit is in overeenstemming met de toenmalige opvattingen over de ziekte-makende oorzaken, afkomstig van den genialen geneesheer Hippocrates (± 400).

„Nu halen de hommels van hen den meesten honing, en wel op de gemakkelijkste manier.” — „Ja, want hoe zou men dien zoo kunnen krijgen van die er maar zeer weinig van hebben?”

„Ik geloof, dat men die rijken dan ook „hommelsvoeder” kan noemen.” — „Ja, haast wel.”

„Nu moet het volk de derde troep wezen; dat zijn de menschen, die van hun arbeid leven en zich verder met niets bemoeien; zij bezitten niet veel vermogen. Zij zijn het talrijkste en spelen in de democratie de grootste rol wanneer ze bij elkaar zijn.” — „Ja, dat is zoo, maar ze plegen niet vaak op te treden, als ze ook niet wat van den honing krijgen.”

„Maar dien krijgen ze ook altijd, doch slechts voor zoover de lui, die den boventoon voeren, nadat ze den rijken eenmaal hun bezittingen hebben afgenomen, aan 't volk daarvan willen deel geven en ze zelf 't meeste kunnen behouden.” „Ja, op die voorwaarde krijgt 't volk ten minste ook wat.”

„Dan worden de rijken, dien men den boel wil afnemen, gedwongen, zich te verdedigen, door voor 't volk te spreken en alles te doen, wat in hun vermogen is.” — „Dat spreekt vanzelf.”

„Vervolgens worden ze door de volksleiders beschuldigd, dat ze, ook al wenschen ze geen omwenteling, 't volk belagen en echte oligarchen zijn.” — „Dat kan stellig niet uitblijven.”

„En wanneer ze dan ten slotte zien, dat 't volk — niet uit vrijen wil, maar omdat 't met de eigenlijke toedracht der zaak niet op de hoogte, door de lasteraars misleid, — hun tracht kwaad te doen, eerst dan worden, of ze willen of niet, oligarchen, let wel, niet uit eigen beweging want dit kwaad heeft de hommel, die hen gestoken heeft, in hen gebracht.” „Zeker.”

„En zoo ontstaan dan aanklachten tegen hen, wederzijdsche beschuldigingen en processen.” — „Heel dikwijls.”

„En pleegt het volk nu niet één persoon in 't bizonder boven de anderen als zijn leider te kiezen, brengen ze dezen niet tot macht, zoodat hij grooter invloed krijgt?” — „Ja, zoo gaat het.”

„Dus is dit ons nu duidelijk geworden, dat, als er een tiran optreedt, hij uit den wortel van zulk een machtsverheffing en uit niets anders opschiet.” — „Ja, dat is zeer duidelijk.”

„En waar moeten we nu het begin van de verandering zoeken, waardoor zoo'n volksleider een tiran wordt? Of ziet ge wel in, dat het daar is te vinden, waar die leider dat

gaat doen, wat er in het sprookje van den tempel des Lycaeïschen Zeus in Arcadië gebeurd is?" [1]) — „Dat ken ik niet."

„Er wordt verhaald, dat iemand, die ééns geproefd heeft van menschenvleesch, dat door dat van offerdieren dooreengehakt was, bepaald een wolf moet worden. Of hebt ge dat verhaal nog nooit gehoord?" — „O. ja."

„En wacht zoo'n zelfde lot nu ook niet een volksleider, die een troep slaafsche volgelingen aan zich verbonden heeft, zich van burgerbloed niet kan onthouden, maar valschelijk zijn tegenpartij beschuldigt, zooals zijn aanhangers dat gaarne wenschen en hen voor 't gerecht en ter dood brengt? Daarmee vernietigt hij (onnoodig) 't leven van anderen, proeft met zijn tong en zijn misdadigen mond bloed van zijn medemenschen, verbant zijn vijanden, doodt hen en stelt delging van schuld en verdeeling van land in 't uitzicht [2]). Kan 't nu wel anders en is 't niet een onafwendbaar noodlot dat zoo iemand òf door zijn vijanden wordt gedood òf als een tiran een wolf wordt en geen mensch meer is?" — „Neen dat kan haast niet anders."

„En begint hij nu niet met tegen de bezittende klasse twist te stoken?" — „Ja."

„Als hij nu eens eerst moet wijken en dan weer tegen den wil zijner vijanden terugkomt, keert hij dan niet als een volmaakt tiran terug?" — „Dat spreekt vanzelf."

„Zijn de rijken niet in staat hen te verbannen of na een aanklacht te dooden, dan leggen zij hem in 't geheim lagen

---

1) Lycaon, koning van Arcadië, stichtte op den berg Lycaeüs een tempel voor den Lycaeïschen Zeus. Daar nu in dien tempel, evenals op vele plaatsen, in den oudsten tijd wel eens menschenoffers werden gebracht, ontstond de legende, dat Zeus bij zijn bezoek door den koning eens ten maaltijd werd genoodigd. Onder het offervleesch mengde men dat van een knaapje en zette het Zeus voor. Het schijnt, dat deze den koning ook noodzaakte er van te eten en hem daarop tot straf in een wolf veranderd heeft. Het ligt echter voor de hand, dat de eigenaardige naam van den koning een dergelijke legende heeft doen ontstaan. (Gr. *lukos* = wolf.).

2) Geldschuld was èn bij de Grieken èn bij de Romeinen de worm, die aan de welvaart der staten knaagde. Bij de verschrikkelijk hooge rente (zie noot 1, p 379.) was het haast onmogelijk, dat iemand, als hij eens aan lager wal was geraakt, er weer boven op kwam. Om rente en aflossing te betalen, moest men zijn bezittingen verkoopen en vergrootte zoo 't aantal wanhopigen, die door eenzelfde noodlot vernietigd waren. Van die misstanden maakten de volksleiders altijd gebruik om zich een grooten aanhang te verwerven, door delging van schuld en nieuwe toewijzing van landerijen aan hun volgelingen in 't vooruitzicht te stellen.

en trachten hem met geweld uit den weg te ruimen."
„Ja, zoo gaat 't gewoonlijk."

„Zoo hebben allen, die reeds tot zoo ver zijn gegaan, den maar al te bekenden eisch, die er dan gedaan wordt en die den echten tiran kweekt, uitgevonden; ze vragen aan 't volk een persoonlijke lijfwacht, opdat in hun persoon den redder des volks niets overkome." — „Ja."

„Men geeft hem die dan, deels omdat men voor zijn leven bang is, deels omdat men zich zelf niet veilig acht." — „Ja."

„Wanneer nu een man, die vermogen bezit, doch juist om zijn vermogen beschuldigd wordt, een volkshater te zijn, dit ziet, dan zal hij, m'n waarde, volgens het orakel, dat aan Croesus werd gegeven:

« . . . . naar den steenrijken Hermos
«vluchten, zonder te dralen, of zich over lafheid te schamen." [1])

„Hij heeft gelijk ook, want hij zou zich voor de tweede maal niet behoeven te schamen." [2])

„Doch hij die gepakt wordt, wordt ongetwijfeld ter dood gebracht." — „Ja."

„Maar hij, die zich eenmaal tot hoofd heeft weten op te werken, die ligt „in zijn volle grootte" natuurlijk niet op den grond, [3]) maar na vele anderen ter neer geworpen te hebben, staat hij zelf op den strijdwagen van den staat, en nu is hij geen volksleider meer, doch een tiran van het zuiverste allooi."
„Niets belet hem ook meer."

---

1) Croesus was de laatste koning van Lydië, uit de dynastie der Mermnaden, (zie p. 94. noot 1). Het door Socrates aangehaalde is een fragment van een orakel, dat aan C. werd gegeven, toen hij vroeg, of hij lang zou regeeren.

2) Omdat men hem dan wel gedood had.

3) Een uitdrukking aan Homerus ontleend (vlg. Ilias, XVI, vers 776, Odyss. XXIV, vers 39), ongeveer beantwoordende aan de onze: «Zoo lang als-ie is."

HOOFDSTUK XVII, XVIII en XIX.

In den aanvang toont de tiran zich nogal gematigd, het gelukt hem nog wel 't volk door geschenken en beloften aan zich te verbinden; die niet van hem afhankelijk willen zijn, maakt hij op de een of andere manier onschadelijk, totdat hij zijn staat «gereinigd" heefd. Om zich ook tegenover het volk, als 't moet, met geweld te kunnen handhaven, neemt hij vreemden in dienst en laat de slaven vrij, ten einde zich uit beiden een trouwe lijfwacht te scheppen. Ongelukkigerwijze zijn er dan nog dichters, die de tirannie verheerlijken. Voor het onderhoud van die lijfwacht plundert de tiran de tempels met hunne schatten en, als die verbruikt zijn, zuigt hij 't volk zelf uit en weet het met geweld van wapenen te doen gehoorzamen.

„Zullen we nu eens nagaan in hoever de tiran en een staat, waarin zulk een wezen heerscht, gelukkig zijn?" — „Ja, laten we dat maar eens doen."

„Denkt ge niet, dat hij in de eerste dagen en in den eersten tijd van zijn optreden een vriendschappelijk lachje en een minzamen groet over heeft voor allen, die hij ontmoet en dat hij hun verzekert, dat hij geen tiran is? Belooft hij niet gouden bergen aan ieder in 't bizonder en in 't algemeen, maakt hij geen werk van schulddelging en deelt hij aan 't volk en zijn bijzondere gunstelingen geen land uit? Kortom, doet hij niet, alsof hij voor een ieder genadig en welwillend is?" — „Zoo moet hij ook wel in 't eerst optreden."

„En wanneer hij nu, wat zijn buitenlandsche vijanden betreft, met de eenen een schikking getroffen en met de anderen voor goed heeft afgerekend en hij dus van dien kant rust heeft, dan zal hij telkens toch gauw weer nieuwe oorlogen zoeken, opdat het volk een aanvoerder noodig hebbe." — „Dat is wel te verwachten."

„En (ook zal hij zulks doen) opdat zijn burgers voor die oorlogen geld opbrengen, arm worden, zich alleen om hun dagelijksch brood bekommeren en er minder toe zullen komen aanslagen tegen zijn persoon te beramen." — „Dat spreekt van zelf."

„Eindelijk, opdat hij allen, wien hij nog zóóveel gevoel van eigenwaarde toekent, dat ze zijn heerschappij niet zullen dulden, onder een schoon voorwendsel den vijanden prijs kan geven en ze zoo onschadelijk kan maken. Houdt ge 't nu om al die redenen niet voor noodzakelijk, dat een tiran den een of anderen oorlog *moet* verwekken?" — „Ja."

„En dat hij door al die dingen zich bij zijn medeburgers *moet* gehaat maken?" — „Natuurlijk."

„En is 't niet even noodzakelijk, dat sommigen van hen, die hem tot die macht hebben gebracht en die nog vrijelijk tegen hem zooals tegen elkander durven spreken, zich over de feiten, die er gebeuren, zullen beklagen, ik bedoel de moedigsten van die lieden?" — „Ja, dat is wel te verwachten."

„Die allen moet de tiran uit den weg ruimen, als hij de baas wil blijven, zoodat er op 't laatst geen vriend of vijand meer over is, die nog iets durft." — „Zeker, dat moet hij wel doen."

„Dus moet hij nauwkeurig toezien, wie moedig, wie hoog-hooghartig, wie verstandig en wie rijk is. En hij is zóó gelukkig, dat hij, of hij wil of niet, van al die menschen bepaald een vijand *moet* worden en hen belagen, totdat hij den staat „gereinigd" heeft." — „Wel, dat noem ik nu eens een reiniging!"

„Ja, en een heel andere dan de doctoren op het lichaam toepassen. Want die verwijderen het slechtste en laten 't beste over, doch de tiran doet juist andersom." — „Naar 't schijnt moet hij wel zoo optreden, als hij de baas wil blijven."

(XVIII.) „Dus zit hij vast aan een zalige noodzakelijkheid, die hem de keus laat om òf met een troep nieuwe luidjes te verkeeren en door hen gehaat te worden, òf in 't geheel niet te leven!" — „Dat is zoo."

„Vindt ge nu ook niet, dat hij, naarmate hij zich door zijn optreden bij zijn medeburgers meer gehaat maakt, een grootere en meer vertrouwbare lijfwacht moet hebben?" „Dat kan niet anders."

„Wie zijn nu die getrouwen, waar zal hij ze vandaan halen?" „Er zullen vanzelf velen komen aanvliegen, als hij ze maar 't verlangde loon geeft."

„Waarachtig, ik geloof, dat je me nu weer met hommels aankomt, nu je van huurlingen en vreemde soldaten spreekt." „Ja, dat doe ik ook."

„Maar zal hij die uit zijn eigen land niet begeeren?" „Waarom vraagt ge dat?"

„Nadat hij door een vrijverklaring de slaven aan zijn burgers zal ontnomen hebben, zal hij uit hen zijn lijfwacht recruteeren." — „Inderdaad, want die zullen hem wel trouw aanhangen."

„Wat stelt ge een tiran toch als een gelukkig mensch voor, als hij slechts die lui voor zijn vrienden en getrouwen moet houden, nadat hij al de andere burgers heeft uit den weg geruimd." — „Ja, en toch bedient hij zich van hen."

„Die vrienden zien natuurlijk ook tegen hem op en de nieuw-burgers gaan met hem om; de fatsoenlijke menschen haten en ontloopen hem.” — „Dat kan ook niet anders.”

„Niet zonder reden schijnt een tragedie in ’t algemeen van veel verstand te getuigen en munt Euripides bizonder daarin uit.” [1]) — „Waarom dan?”

„Wel, omdat hij dit, als getuigende van een diepzinnig verstand, gezegd heeft, dat tirannen verstandig zijn, door den omgang met verstandigen. [2]) Blijkbaar heeft hij daarmee nu tevens gezegd, dat die lui, waarmee hij verkeert, verstandig zijn.” — „Ja, en dan noemt hij de tirannie nog wel „iets goddelijks” [3]), en zegt nog meer dergelijke dingen; hij niet alleen, maar ook andere dichters.”

„Daar die treurspeldichters nu eenmaal zoo verstandig zijn, zullen ze ’t ons evenmin als aan hen die, ongeveer op de manier als wij dat doen, een staat stichten, kwalijk nemen, indien we hen, omdat ze den lof van de tirannie bezingen, niet in onzen staat wenschen toe te laten.” [4]) — „Ik voor mij geloof, dat de meest genialen van hen ons dat niet zullen kwalijk nemen.”

„Dan moeten ze maar de andere staten rondgaan, daar de menschen om zich heen verzamelen, (tooneelspelers met) mooie krachtige en indruk makende stemmen huren, om de burgerij voor de tirannie en de democratie te lokken.” — „Ja zeker.”

„En dan krijgen ze zelf daarvoor nog geld en worden geëerd, zooals in de rede ligt, het meest door de tirannen, doch in de tweede plaats door de democratische staten. Maar hoe hooger ze bij de meer volmaakte staten komen, des te meer laat die eer hen in den steek, daar de poëzie, om zoo te zeggen, door ’t harde loopen haar adem kwijtraakt.” — „Zoo is ’t precies.”

(XIX.) „Maar we zijn van ons eigenlijke onderwerp hierheen afgedwaald. Laten we dat weer opnemen en eens zien, waarvan die schoone, talrijke, bonte en zich nooit gelijkblij-

1) E. is de derde der drie grootste Grieksche treurspeldichters; hij moet een kleine honderd tragedies gemaakt hebben, waarvan er nog een 20 over zijn. (± 450.)

2) Ergens in een voor ons verloren treurspel.

3) In de *Trojaansche Vrouwen*. Socrates heeft echter des dichters woorden uit hun verband gerukt; hij gebruikt op de aangehaalde plaats ’t woord tirannie in den zin van gewone heerschappij, koningschap.

4) Vgl. hierover nog de eerste hoofdstukken van ’t Derde Boek; boven pp. 130, 131, vlgg.

vende lijfwacht van dien tiran moet onderhouden worden." „Natuurlijk zal hij, zoolang er nog heilige schatten in den staat zijn, die gebruiken [1], en, voor zoover de opbrengst van verkochte goederen zal blijken voldoende te zijn, zal hij 't volk minder dwingen belasting op te brengen."

„Maar wat gebeurt er, als dat alles op is?" — „Wel, dan zal hij zich zelf, zijn drinkgenooten, zijn vrienden en vriendinnen met 't goed van zijn vader onderhouden."

„Ik begrijp u; ik begrijp, dat 't volk, dat hem 't aanzijn heeft gegeven, den tiran en zijn makkers zal onderhouden." „Dat kan ook niet anders."

„Maar wat zegt ge dan hiervan: als 't volk zich boos maakt en zegt, dat een volwassen zoon niet meer door zijn vader behoort onderhouden te worden, maar integendeel de vader door den zoon, en dat het hem niet met dat doel tot het leven heeft geroepen en aangesteld om, nadat hij groot was geworden, zelf zijn eigen slaven te dienen en hem, zijn slaven en zijn andere vreemde kliek te onderhouden, maar juist met het doel om van de rijken en de zoogenaamde braven in den staat door zijne hulp bevrijd te worden, (wat zal er dan geschieden)? Zal het volk hem dan niet gelasten, met zijn makkers uit den staat weg te gaan, evenals een vader z'n zoon met diens lastig gezelschap van drinkgenooten het huis uitjaagt?" — „Bij Zeus, eerst dan zal 't volk inzien, wat voor een monster het heeft voortgebracht, goed behandeld en groot gemaakt en dat het nu, als de zwakste, den sterkste wil wegjagen."

„Wat zegt ge nu? Zal de tiran tegen zijn vader durven geweld gebruiken en hem slaan, als hij niet gehoorzaamt?" „Ja, en nog wel na hem de wapenen te hebben afgenomen."

„Ge noemt den tiran daar een vadermoorder en een ontaarden zoon. Zulk een heerschappij heet men nu wel eenstemmig een volmaakte tirannie. Zoo is het volk dan eindelijk naar 't spreekwoord van den rook der vrijheid in 't vuur der heerschappij gekomen [2]) en nu heeft het, in de plaats van die

---

1) Dit deed Dionysius, de tiran van Syracuse, over wien we beneden nog wel het een en ander zullen mededeelen

2) Achter het woord vrijheid staat in den tekst nog „van vrijen", achter vuur nog „van slaven". Deze bijvoegsels, die den zin storen en geen voldoende verklaring toelaten, zijn zeker niet van de hand van Plato; daarom hebben wij ze in de vertaling weggelaten. Overigens luidde het bedoelde spreekwoord: „Den rook ontvluchtend viel hij in het vuur." Wij zeggen: »Van den drop in den regen."

ruime en zuivere vrijheid, de drukkendste en bitterste slavernij onder slaven gekregen." — „En toch gebeurt dit maar al te dikwijls."

„Hebben we nu niet gelijk, wanneer we beweren, voldoende te hebben nagegaan, wat een democratie in een tirannie veranderd wordt en hoe haar karakter is?" — „Zeker, dat hebben we voldoende nagegaan."

NEGENDE BOEK.

HOOFDSTUK I, II en III.

De **„tirannieke" man.**
In droombeelden worden vele onzedelijke begeerten gewekt, die men eindelijk op allerlei wijzen tracht te vervullen. Komt een onbedwingbare hartstocht daarbij, dan ontziet men in zijn razernij niemand en niets: men gedraagt zich als een tiran tegenover zijn medemenschen. Na zijn eigen bezittingen aan het bevredigen van zijn hartstochten te hebben opgeofferd, maakt de „tirannieke" man schulden en gebruikt allerlei ongeoorloofde middelen om geld te krijgen. Zoo wordt hij voor zijn staat een ongeluk, hij wordt daaruit verdreven en neemt dienst als trawant van een tiran of wordt er zelf een.

„Dan rest ons nog den **„tirannieken" man** zelf te beschouwen en te zien hoe hij uit den „democratischen" voortkomt, wat zijn karakter is, hoe hij leeft en of hij ongelukkig dan wel gelukkig is." — „Ja, hem moeten we nog aan een beschouwing onderwerpen."

„Weet ge, wat ik wel zou willen?" — „Neen, wat dan?"

„Van welken aard en hoe talrijk de begeerten zijn, dat hebben we, geloof ik, nog niet voldoende uiteengezet. [1]) Zoolang aan deze uiteenzetting iets ontbreekt, zal 't onderzoek, waaraan we bezig zijn, niet tot een duidelijk resultaat leiden."

„Maar hebben we daartoe niet nog een goede gelegenheid?"

„Ja, wel zeker, let maar eens op wat ik daarvan wensch na te gaan: ik bedoel het volgende. Het komt me voor, dat er van de niet-noodzakelijke verlangens en begeerten enkele onwettig (onzedelijk) zijn en dat die bij iederen mensch voorkomen. Deze worden door de wetten en betere begeerten met behulp der rede bij sommigen onderdrukt, zoodat zij zich daarvan geheel en al vrij maken of er maar weinige van ge-

---

1) Vgl. p. 383, reg. 13 v. o.

ringe kracht overblijven, of wel bij andere menschen nemen ze in kracht en aantal toe." — „Van welke begeerten spreekt ge nu?

„Van die, welke in den slaap worden opgewekt. Wanneer het redelijke, tamme en over het andere deel heerschende in de ziel slapen, het woeste en wilde echter vol van eten en drinken, onstuimig worden, den slaap van zich afstooten, trachten weg te rennen en aan hun eigen nukken toe te geven, dan weet ge wel, dat zij in dien toestand alles durven doen en dat zij zich van alle eergevoel en verstand losmaken. Dan tracht men, naar zijn eigen goeddunken en zonder zich te schamen, met zijn moeder en met elk ander menschelijk, goddelijk of dierlijk wezen omgang te plegen, alles met moord te bezoedelen en zich met allerlei spijs te verzadigen. [1]) Kortom men wordt tot den uitersten waanzin en onbeschaamdheid gebracht." — „Zeker, dat alles zegt ge zeer naar waarheid."

„Maar wanneer men een gezond en verstandig leven leidt en zich, na het redelijke in zich opgewekt en het met verstandige redeneeringen en beschouwingen vervuld te hebben en na tot kalm nadenken te zijn gekomen, ter ruste legt — wanneer men dan verder het begeerlijke in zich noch gebrek laat lijden noch overvloedig volstopt, opdat het rustig kan inslapen en door vreugde of verdriet aan het beste deel van de ziel geen last veroorzaakt, maar toelaat, dat dit op zich zelf èn vrij over iets nadenkt èn naar de waarneming streeft van wat 't nog niet kent, b.v. van wat gebeurd is, geschiedt of zijn zal, — wanneer men dan eveneens het dappere in zich gekalmeerd heeft en men zonder wraakgevoel in zijn geprikkeld gemoed tegen een ander gaat inslapen, — wanneer men eindelijk die twee deelen van zijn ziel heeft tot rust gebracht en het derde, waarin het verstandelijk inzicht zetelt, heeft opgewekt, — wanneer men zich in dien toestand ter ruste begeeft, weet ge wel, dat men dan de waarheid 't meest kan vatten en dat dan de onwettige (onzedelijke) droombeelden zich 't minst vertoonen, niet waar?" — „Ja, natuurlijk weet ik dat zeer goed."

„We lieten ons in de uiteenzetting van dat alles te ver meesleepen; doch dit wilden we juist nauwkeurig weten, dat er zekere verschrikkelijke, woeste en onwettige begeerten

---

1) Sommige geleerden denken hier aan menschenvleesch, andere aan wat voor offers bestemd was. Socrates kan echter ook wel in 't algemeen nadeelige en ongezonde spijzen bedoeld hebben.

bestaan; ja zelfs bij enkele menschen, die anders zeer matig schijnen. We merken dit dus in den slaap op. Ga eens na, of wat ik u daar zeide van eenige beteekenis is en of ge me dat toestemt." — „Ja, dat stem ik u toe."

(II.) „Herinner u dan nog eens wat we van 't karakter van een democratischen man gezegd hebben [1]). Van zijn prille jeugd af was hij, meen ik, door een zuinigen vader opgevoed, die slechts de begeerten, welke naar 't bezit van geld haakten, goedkeurde, van de niet noodzakelijke echter, die naar spel en opschik streefden, niets wilde weten. Zeiden we dat niet?" — „Ja."

„Door zijn omgang met losser jongelui, die vol zijn van al dergelijke begeerten als we daareven hebben nagegaan, kwam hij tot den grootsten overmoed en nam hij, terwijl hij van de zuinigheid zijns vaders een afkeer kreeg, hunne gewoonten over. Daar hij echter van nature beter was dan zijn vrienden, die hem bedierven, werd hij naar beide kanten heengetrokken en bleef midden tusschen beide karakters staan; en terwijl hij nu zijns inziens matig aan beider verlangens toegaf en noch op een 'n vrij man onwaardige wijze, noch tegen de wetten in leefde, werd hij van een oligargisch een democratisch man." — „Ja, zoo was en is ons oordeel over zoo iemand."

„Stel dan nu een oogenblik, dat hij tot den meer mannelijken leeftijd gekomen is en een zoon heeft, die in dergelijke gewoonten is opgevoed." — „Goed."

„Stel dan verder, dat hem precies 'tzelfde overkomt, wat zijn vader ook is overkomen, n.l. dat hij tot de grootste wetteloosheid, door zijn verleiders vrijheid genoemd, wordt gedreven en dat zijn vader en zijn andere verwanten hem in 't vervullen van die in 't midden liggende begeerten helpen, doch dat aan den anderen kant die knappe goochelaars, die een tiran kunnen tooveren, hem op hun beurt een handje helpen en, als ze meenen dien jongeling op geen andere manier in hun macht te kunnen houden, bij hem een zekeren begeerteprikkel, als leider van zijn begeerten, welke hem tot niets-doen en tot het verdeelen van zijn contanten brengt, in hem opwekken, d.i. een gevleugelde en groote hommel (in zijn gemoed plaatsen). Of houdt gij dien begeerte-prikkel voor iets anders dan voor een hommel?" — „Neen, alleen daarvoor."

---

1) p. 383, reg. 3 v. b.

„En wanneer dan de andere begeerten daar omheen-gonzen en vol van reukwerk, parfumerieën, kransen, wijn en in 't algemeen van al die uitspattende genoegens, waaraan men in dergelijke gezelschappen toegeeft, zooveel in hun vermogen is kweeken en voeden en haar den angel van bevredigingszucht inplanten, dan omgeeft zich die leider der ziel in z'n razernij met een lijfwacht en woedt als een dolzinnige. Wanneer hij nog enkele begeerten bij zich opmerkt, die binnen de grenzen van het betamelijke blijven en zijn eergevoel nog wakker houden, dan doodt hij die of jaagt ze uit zijn binnenste weg, totdat hij zich van ingetogenheid „gereinigd" en met een van buiten opgedrongen razernij vervuld heeft."

„Ja, het ontstaan van den tirannieken man hebt ge daar zeer nauwkeurig geschetst."

„Noemt men dan ook niet van oudsher den begeerteprikkel een tiran?" — „Dat schijnt wel zoo."

„En, vriend, iemand die zich bedronken heeft, toont toch ook in zeker opzicht den aard van een tiran?" — „Ja, dien heeft hij."

„Ook een razende en half-gekke verlangt en hoopt eens de macht te hebben en niet alleen over menschen, maar ook over goden te heerschen." — „Ja, in hooge mate."

„Nu wordt iemand een volmaakt tiran, m'n waarde, wanneer hij òf van nature òf door aangenomen gewoonten òf door beide te zamen zich aan drank en mingenot overgeeft en daardoor tot waanzin vervalt." — „Ja, dat is volkomen waar."

(III.) „Ik geloof, dat een tirannieke man met zijn karakter op die manier ontstaat; doch hoe leeft hij?" — „We moeten maar doen als zij, die vragen-en-antwoorden spelen [1]), gij moet 't mij maar zeggen."

„Goed, dat wil ik wel doen. Ik meen, dat ze, als ze, al het vorige hebben gedaan, dan verder feestjes, smulpartijtjes, jolen en avondjes met cocottes houden en al die dingen uithalen, waartoe de in hun binnenste zetelende Eros [2]), die hun geheele ziel beheerscht, hen aanzet." — „Dat is noodzakelijk."

„Komen er nu niet telkens, zoowel bij dag als bij nacht,

---

1) Er was een soort spel, waarbij iemand aan een ander iets vroeg, dat hij zelf wèl, de ander niet wist; deze zeide dan: zeg het mij eerst, dan zal ik 't u zeggen."

2) God der Liefde, vgl. p. 260, noot 1.

vele onstuimige begeerten in hen op, die elken prikkel in hen aanzetten?" — „Ja, zeer vele."

„Daardoor raakt hun geld spoedig op, als ze soms nog wat hebben." — „Natuurlijk."

„Eindelijk gaan ze leenen en worden hunne bezittingen wegens schuld verkocht." — „Dat moet ook wel."

„Indien alles dan op is, kan 't niet uitblijven, of de begeerten, die zich in hun ziel in groot aantal en met veel hardnekkigheid gevestigd hebben, schreeuwen luid (om bevrediging). Sommige menschen worden dan door hun begeerten als door een prikkel aangezet, in 't bizonder door Eros zelf, die als 't ware al de andere begeerten als trawanten leidt. Dan worden ze dol en zien rond, of er nog iemand is, die iets heeft en wien zij dat met list of geweld kunnen ontnemen." — „Juist."

„Staan zij nu niet voor de keus om òf van alle kanten te zien geld te krijgen òf door weeën en smarten gekweld te worden?" — „Ja, daartusschen moeten zij kiezen."

„Zal hij nu ook niet zelf — evenals toen er nieuwe begeerten in hem opkwamen, die meer dan de oude voor zich wenschten en dezen het hare ontnamen — verlangen om, hoewel hij jonger is, meer dan zijn vader of moeder te bezitten en hun van 't hunne te berooven, als hij zijn eigen deel heeft opgebruikt en op eigen gezag zijn vaders goed wil verdeelen?" — „Ja, natuurlijk."

„Als zijn ouders hem daarin niet de vrije hand laten, zal hij dan niet later met geweld gaan rooven?" — „Dat zou ik wel denken."

„Doch, m'n waarde, indien nu die oude man en die oude vrouw zich tegen hem verzetten en verweren, zal hij zich dan soms in acht nemen of zich wachten, iets van de tirannieke daden te doen?" — „Ik acht zoo'n paar ouders niet erg veilig."

„Maar bij Zeus, Adimantus, kunt ge dan gelooven, dat hij ter wille van een maîtresse, die hij pas onlangs heeft lief gekregen en die door geen banden aan hem gebonden was, zijn eigen lieve moeder zal slaan? Of kunt ge u voorstellen, dat hij om een vriend met een knap uiterlijk, wien hij pas onlangs z'n vriendschap heeft geschonken, tegen z'n afgeleefden vader, die een oud man en de oudste van zijn vrienden is, zijn handen zal uitsteken en hen tot slaaf maken van die individuen, als hij ze met hen onder 't zelfde dak wil brengen?" „Ja, bij Zeus, dat kan ik mij best voorstellen."

„Wat schijnt 't toch een bizonder geluk te zijn, met een

tirannieken zoon gezegend te worden!" — „Dat vind ik nu juist niet."

„Zeg me nu eens, als hij de bezittingen van z'n vader en moeder er heeft doorgebracht, en er zich mettertijd een groote zwerm verlangens in hem heeft verzameld, zal hij dan niet eerst in een of ander huis gaan inbreken, of iemand die 's nachts laat voorbij gaat, van zijn geld en goed berooven en dan later een tempel plunderen? Zullen niet onder al die bedrijven door zijn oude meeningen, die hem van kindsbeen af over wat goed of schandelijk was een oordeel gaven, door de pas onlangs uit slavernij verloste trawanten van Eros, terwijl hij nog wel zelf daartoe meewerkt, beheerscht worden? Vroeger, zoolang hij nog onder den invloed van de wetten en van zijn vader stond en hij nog een democratisch man was, maakten zij zich slechts, als hij sliep, in zijn droomen los; doch nu staat hij onder Eros' tirannieke heerschappij en nu is hij voortdurend in wakenden toestand wat hij vroeger eens een enkelen keer in zijn droomen is geweest. Hij zal zich niet ontzien den gruwelijksten moord te plegen; hij zal zich van geen spijs of snoode daad onthouden. Want met een echt-tirannieken aard leeft Eros in hem, te midden van de grootste regeerings- en wetteloosheid: deze is onbeperkt gebieder, die een ieder, over wien hij zijn macht uitoefent, alsof hij een staat beheerschte, dwingt voor geen misdrijf terug te deinzen, als hij maar zich zelf kan onderhouden met zijn lijfwacht, die deels van buiten door slecht gezelschap is tot hem gekomen, deels èn door zijn slechte gewoonten èn door eigen toedoen is bevrijd en losgelaten. Of is het niet waar, dat zoo iemand zulk een leven leidt?" — „Ja, dat is zoo."

„Doch als er nu maar eens weinig zulke slechte menschen in den staat zijn en de andere burgers naar de wetten leven, dan trekken de eersten weg en nemen dienst in de lijfwacht van den een of anderen tiran, of ook wel zij verhuren zich als huursoldaten, ten minste als er ergens oorlog is. Heerscht er echter vrede en rust, dan bedrijven zij daar in hun eigen staat allerlei kleinere streken." — „Wat voor streken bedoelt ge?"

„Om maar eens een paar voorbeelden te noemen, ze stelen, breken in, worden zakkenrollers, plegen straatroof, plunderen tempels en verkoopen menschen als slaaf; soms als ze goed kunnen spreken, treden ze als sycophanten [1]) op, leggen ze

1) Zie noot 1, p. 375.

valsche getuigenissen af en laten zich omkoopen." — „Zeker, dergelijke kleinere misdrijven plegen ze, zoolang er nog maar weinig zulke schurken in den staat zijn."

„Die kleinere zijn wel klein, doch alleen in verhouding tot de grootere, maar toch halen ze niet, zooals men dat zegt, bij de slechtheid en het ongeluk, dat een tiran over een staat brengt. Doch wanneer er eens vele dergelijke schurken in een staat zijn, die anderen in hun snoodheid meêsleepen, en zij zien welk een grooten aanhang zij vormen, dan zijn zij het, die onder bijstand van der burgers onverstand den tiran 't aanzijn geven, aan hem, die in zijn karakter, in zijn ziel, het meest de grootste en gevaarlijkste tiran onder die allen is." „Ja, dat is niet meer dan billijk, want hij is ook 't meest geschikt om tiran te zijn."

„En als allen dan vrijwillig voor hem buigen, (dan is het goed). Maar wanneer de staat hem niet toelaat, om, evenals hij vroeger zijn vader en moeder gekweld heeft, ook over zich zelven den baas te laten spelen, dan zal hij, zoo hij de macht daartoe heeft, hem weten te treffen, dan zal hij zijn nieuwe vrienden meê in 't krijt brengen en dan zal hij zijn oude vaderland — of moederland, zooals de Cretensers zeggen — met behulp van dezen als slaaf in bedwang houden en onderdrukken. En dan heeft die slechtaard het toppunt van zijn verlangens bereikt." — „Ja, volkomen."

„En gedragen deze soort menschen, voordat ze tot de heerschappij gekomen zijn en zij nog op eigen kracht moeten steunen, zich niet op de volgende wijze? In het eerst toonen zij zich aan hen, met wie ze omgaan — onverschillig of ze met hun eigen vleiers verkeeren of met menschen, die hun gaarne allerlei diensten willen bewijzen — of aan hen, wien ze iets willen verzoeken, als de meest onderdanige dienaars; ze nemen gerust elke rol op zich, om zich maar als hun vrienden voor te doen; doch als ze hun verzoek zien ingewilligd, dan doen ze zich als vreemden kennen" — „Ja, in hooge mate."

„Dus zijn ze hun geheele leven lang volstrekt met niemand bevriend, altijd stellen ze zich als de heer of de slaaf van een ander aan. Ware vrijheid en echte vriendschap te smaken, dat ligt niet in den aard van een tiran." — „Neen, waarlijk niet."

„Moeten we nu niet te recht zulke menschen valsch noemen?" — „Dat spreekt vanzelf."

„En verder toch ook zoo onrechtvaardig mogelijk, indien we ten minste in onze vroegere redeneeringen het er over

eens waren, wat rechtvaardigheid is." — „Ja, te recht moeten we hen ook onrechtvaardig noemen."

„Laten we nu nog eens de hoofdtrekken van den allerslechtsten tiran schilderen; hij is in wakenden toestand van dien aard als we in een droombeeld geschilderd hebben." „Ja, dat is zoo."

„Tot zulk een slechtheid vervalt dus iemand, die van nature den drang gevoelt zich als tiran op te werpen en alleen 't bestuur van een staat in handen te nemen. En hoe langer hij in die tirannie leeft, des te erger hij wordt." „Dat kan ook niet anders," zei Glauco, die nu weer het woord opnam.

HOOFDSTUK IV, V en VI.

Een volmaakt tiran is de slechtste en rampzaligste mensch, wiens ongeluk met den dag grooter wordt. ook al kan de groote massa dat niet zoo beoordeelen.*) Even ongelukkig is de tirannieke man, die lijnrecht tegenover den wijsgeer staat, evenals de tirannie tegenover de beste staatsregeling. Overeenkomstige karakters van den waren tiran en den tirannieken man.

„Zal nu niet hij, die de slechtste mensch bleek te zijn, tevens de ongelukkigste mensch schijnen? En zal nu niet hij, die den langsten tijd en in den hoogsten graad als tiran heerscht, tevens in den hoogsten graad en den langsten tijd in waarheid ongelukkig zijn? Verschillende menschen hebben echter ook een verschillend oordeel." [1]) — „Het is ten minste noodzakelijk, dat het zoo is."

„Nu zal toch wel de tirannieke man te vergelijken zijn [2]) met een door een tiran beheerschten staat, een democratische man met een democratie en de andere menschen met andere staten-typen?" — „Ja, natuurlijk."

„Dus, zooals nu de verhouding van den eenen staat tot den anderen is, ten opzichte van deugd en geluk, zoo staat ook de eene man tot den anderen, niet waar?" — „Ja, dat kan niet anders."

---

*) Door zijn verkeer aan het hof van den tiran Dionysius (zie Plato's leven in het Overzicht), kende P. het leven van zoo iemand zeer van nabij.

1) d. i. de groote menigte denkt er misschien anders (verkeerd) over.

2) In den tekst staat nog „in gelijkheid" zonder zin.

„En welke is nu de verhouding van een door een tiran beheerschten staat tot een, die door een koning bestuurd wordt, [1] zooals wij dien het eerst aan een beschouwing hebben onderworpen?" — „Hij is juist zijn tegenvoeter, want de eene is de beste, de ander de slechtste."

„Ik zal nu maar niet vragen, welken staat ge den besten en welken ge den slechtsten noemt, want, dat, is wel duidelijk; doch velt ge hetzelfde of een ander oordeel wanneer ge aan den anderen kant moet uitmaken, welke staat de gelukkigste en welke de ongelukkigste is? En nu moeten we ons niet laten verblinden, door ons oog te richten op den tiran als één enkel individu of op zijn omgeving, als die soms uit weinige personen bestaat; maar evenals we den geheelen staat moeten doorloopen, den tiran in al zijn doen en laten moeten waarnemen, tot alle hoekjes doordringen en nauwkeurig toezien, zoo moeten we ook met de grootste nauwkeurigheid onze meening uitspreken." — „Zeker, uwe aanwijzing is zeer van pas en een ieder kan inzien, dat er geen ongelukkiger staat is, dan die door een tiran beheerscht wordt en geen gelukkiger, dan die met een koning aan 't hoofd."

„Als ik nu eens betreffende een oordeel over de menschentypen een gelijke aanwijzing zou willen geven, zou ik dat dan goed doen, als ik wenschte, dat diegene zijn oordeel over hen moet uitspreken, die door zijn rijp nadenken diep in het karakter van een mensch kan doordringen en dat kan doorzien en die niet, als een kind, alleen 't uitwendige beschouwt en door de majestueuze pracht, waarmee de tiran naar buiten optreedt, verbluft wordt, maar met zijn blik in 't binnenste doordringt? Indien ik nu meende, dat we allen naar hem moesten hooren, die in staat is een juist oordeel te vellen, omdat hij onder 'tzelfde dak met een tiran heeft samengewoond, hem in zijn particuliere leven heeft gadegeslagen en gezien, hoe hij zich tegenover zijn naaste omgeving gedraagt — want hier vertoont hij zich toch zonder zijn tooneel-costuum — en die tevens heeft opgelet aan hoeveel gevaren hij in zijn publiek optreden blootstaat en als ik dan aan hem, die dat alles gezien had, vroeg, ons eens nauwkeurig aan te toonen, in hoeverre een tiran, in vergelijking met andere menschen, gelukkig of onge-

---

1) Opvallend mag het heeten, dat Plato zijn *Staat* hier een „door een *koning* geregeerden" noemt. Hij bedoelt hier met „koning" een of meer personen, die, in tegenstelling met een tiran, gematigd en wijs heerschen.

lukkig is....” — „Zeker, dan zou uwe aanwijzing zeer juist zijn.”

„Zullen we nu voor een oogenblik veronderstellen, dat wij wel in staat zijn een nauwkeurig oordeel uit te spreken, omdat wij de tirannen van nabij hebben gezien? Want op die manier kunnen we onze vraag juist beantwoorden.” — „Ja, dat is zeer goed.”

(V.) „Welaan dan, ga de zaak op de volgende wijs eens met mij na. Terwijl ge u de punten van overeenkomst, die er tusschen den staat en den individueelen mensch bestaan, goed herinnert, moet ge den een na den ander aan een beschouwing onderwerpen en mij zeggen, in welken toestand elk op zichzelf verkeert.” — „In welk opzicht bedoelt ge dat?”

„Om maar met den staat te beginnen, noemt ge een, die door een tiran beheerscht wordt, vrij of slaafs-onderworpen?” „Zoo slaafs mogelijk onderworpen.”

„Ge onderscheidt in zulk een staat dus heeren en vrijen.” „Ja, maar dan toch slechts weinigen; want over het geheel genomen, verkeeren bijna al de voortreffelijkste burgers in een schandelijke en ongelukkige slavernij.”

„Als nu de individueele mensch aan den staat gelijk is, dan is het noodzakelijk, dat we bij dezen laatste dezelfde verhoudingen aantreffen en dat aan den eenen kant zijn ziel vol slavernij en dienstbaarheid is en dat hare beste elementen slaafs-onderworpen zijn, terwijl, aan den anderen kant, maar een klein deel, het ellendigste en dolzinnigste, den baas speelt.” — „Ja, dat is noodzakelijk.”

„Zeg me nu, noemt ge zulk een ziel slaafsch of vrij?” „Slaafsch noem ik die natuurlijk.”

„Nu kan toch een staat, die slaafs-onderworpen is en door een tiran beheerscht wordt, allerminst doen wat hij wil?” — „Zeer zeker, allerminst.”

„Dus kan ook de ziel van een tirannieken mensch allerminst doen wat zij wil, in zoover als men van de ziel als een geheel spreekt; door een prikkel wordt ze steeds met geweld, nu eens hier-, dan daarheen gedreven en ze is altijd vol onrust en berouw.” „Dat kan ook niet anders.”

„Is het nu niet noodzakelijk, dat een door ’n tiran beheerschte staat òf rijk òf arm is?” — „Ja, natuurlijk en hij zal noodzakelijk arm zijn.”

„En is ’t nu niet even noodzakelijk, dat een tirannieke ziel altijd arm en onverzadelijk moet zijn?” — „Ja, ook.”

„Dan verder. Kan ’t wel anders dan dat zulk een staat

en zulk een man in voortdurende vrees verkeeren?" — „Neen, dat kan zeker niet anders."

„Denkt ge nu wel in eenigen anderen staat meer geween, gezucht, geklaag en gejammer te zullen aantreffen?" — „Volstrekt niet."

„Denkt ge dan, dat dit alles bij eenigen mensch in hooger mate zal voorkomen dan bij onzen tiran, die door zijn verlangens en begeerten tot razernij gebracht is?" — „Dat zou niet mogelijk zijn."

„Met het oog op die en andere dergelijke dingen hebt ge geoordeeld, dat de tirannieke staat de allerongelukkigste is." „Ja, en deed ik dat dan niet te recht?"

„Zeker, zeer te recht. Maar hoe is uw oordeel nu omtrent den tirannieken man, wanneer ge op dien zelfden jammerlijken toestand let?" — „Dat hij van alle andere menschen verreweg de ongelukkigste is."

„Dit zegt ge echter nog niet goed." — „Waarom niet?"

„Omdat hij volgens mijne meening nog niet de allerongelukkigste is." — „Maar wie is dat dan?"

„Déze mensch zal u misschien nog ongelukkiger toeschijnen." „Wie?"

„Die een tiranniek karakter heeft en niet als een bizonder persoon wil leven, maar zóó ongelukkig is, dat een of ander lot hem tot tiran gemaakt heeft." — „Uit wat we vroeger beredeneerd hebben maak ik op, dat ge gelijk hebt."

„Ja, ge moet dat echter niet zoo klakkeloos aannemen, maar 't door de volgende redeneering tot uwe vaste overtuiging maken, want we moeten nu uitmaken wat van 't grootste belang is, n.l. welk leven goed of slecht is te noemen." „Dat merkt ge zeer te recht op."

„Ga dan eens na, of ik hiermee iets van beteekenis zeg, het komt me voor dat we die questie eerst dan kunnen uitmaken, als we op de volgende wijze er over redeneeren". „Op welke?"

„We moeten de gewone burgers als punt van uitgang nemen en wel dezulken, die in hun staten voor rijk doorgaan en vele slaven bezitten; want in dit opzicht, dat ze over velen heerschen, zijn ze vrij wel gelijk aan de tirannen; met dit verschil, dat de tiran meer ondergeschikten heeft." — „Ja, dat is waar."

„Weet ge nu wel, dat die rijke menschen onbevreesd leven en voor hun slaven niet bang zijn?" — „Waarom zouden ze zich ook ongerust maken?"

„Daartoe hebben ze ook geen reden; weet ge nu ook waarom niet?" — „Ja wel, omdat de geheele staat iederen burger in 't bizonder te hulp komt."

„Zeer juist; maar zoo eens een god iemand, die vijftig of meer slaven had, met z'n vrouw en kinderen uit zijn staat wegvoerde en hem met zijn huishouding en zijn slaven ergens op een eenzame plaats, waar geen vrij mensch hem kon te hulp komen, neerzette, in hoe groote en bange vrees denkt ge dan wel, dat hij voor zich zelf, zijne vrouw en kinderen zou verkeeren, door de slaven wel eens te kunnen vermoord worden?" — „Hij zou duizend angsten uitstaan."

„En zou hij er dan al niet spoedig toe moeten komen enkele van die lieden, die nog wel slaven zijn, te vleien, hun veel te beloven, ze zonder bepaalde reden vrij te laten en zich voor zijn ondergeschikten kruipend aan te stellen?" „Ja, als hij niet wil vermoord worden, dan moet hij dat alles noodzakelijk zoo doen."

„Maar indien die god nu eens verder ging en hem vele personen tot buren gaf, die niet zouden dulden, dat de eene mensch over den ander als heer en meester optrad, en wanneer ze iemand, die dit wel deed, in hun macht kregen, hem met de gruwelijkste straffen pijnigden?" — „Dan zouden angst en vrees hem zeker nog eerder verteren, daar hij van alle kanten door zijn vijanden beloerd werd."

„En zit nu niet een tiran met zijn karakter, zooals wij dat hebben nagegaan, als 't ware in zoo'n gevangenis vastgebonden en is hij niet vol van alle mogelijke vrees en begeerten? Mist juist niet hij alleen van zijn medeburgers de vrijheid, om, al verlangt hij daarnaar nog zoo sterk, naar buiten te gaan of naar de feestspelen te zien, waarnaar de andere vrije menschen zoo sterk begeeren? Moet hij zich niet meestal in zijn huis opsluiten en leven als een vrouw, daarbij vol afgunst op zijn medeburgers, als die wel naar buiten gaan en eens iets moois zien?" — „Zeker, daartoe mist hij alle vrijheid."

(VI.) „Komt 't nu niet door al die lasten en onaangenaamheden, dat de tirannieke man — die zijn begeerten slecht kan beheerschen en dien ge daar juist den ongelukkigsten mensch hebt genoemd, als hij niet een gewoon burger wil blijven, maar door een zekere lotsbeschikking er toe gedwongen wordt, als tiran op te treden en, hoewel hij zich zelf niet kan in bedwang houden, anderen tracht te gebieden — nog slechter vruchten plukt? Dan gaat 't met hem als met iemand, die met een ziekelijk lichaam, waarover hij zelf geen meester is,

niet de noodige zorg aan zijn eigen persoon besteedt, maar zijn heele leven door gedwongen is tegen andere (ziekelijke) lichamen te vechten en te strijden." — »Inderdaad, ge maakt daar een zeer juiste vergelijking, Socrates, en wat ge zegt is zeer waar."

„Dus, m'n beste Glauco, is 't leven van den tiran allerongelukkigst en leeft hij nog ellendiger dan hij, wiens toestand gij reeds hoogst ellendig geoordeeld hebt." — „Ja, ongetwijfeld."

„Dus is dan inderdaad de ware tiran de ware slaaf van de laagste kruiperij en slavernij, ook al denkt 't publiek er anders over, en is hij een vleier van de slechtste menschen. En toch vindt hij in 't geheel geen vervulling van z'n begeerten, ja hij heeft aan 't meeste gebrek, en als iemand zijn geheele ziel goed kan doorzien, dan blijkt hij in werkelijkheid arm te wezen, z'n geheele leven door vol vrees, vol angstige onzekerheid en smarten, indien n.l. zijn toestand gelijk is aan dien van den staat, waarover hij heerscht, en dat is toch 't geval; niet waar?" „Ja zeker."

„En moeten we nu niet bovendien nog op dezen man toepassen wat we vroeger besproken hebben, ik bedoel dat hij, juist omdat hij een zekere heerschappij uitoefent, noodzakelijk iemand moet zijn en nog meer dan vroeger wòrden, die afgunstig is op anderen, op wien niemand kan vertrouwen; die allerlei onrecht doet, die geen enkelen vriend heeft, die voor geen misdaad terugdeinst; kortom, bij wien alle mogelijke slechtheid inwoont en gekweekt wordt? Ten gevolge van dit alles is hij er voor zich zelf 't ongelukkigst aan toe en brengt hij vervolgens ook zijn omgeving in zoo'n ellendigen toestand." „Dat zal niemand, die gezond verstand heeft, u tegenspreken."

„Welaan dan, alsof ge een rechter waart, die bepaald een oordeel moest vellen, zeg me, wie staat volgens uwe meening 't dichtst bij 't geluk en wie volgt op hem? Op deze wijze moet ge alle vijf typen, een koninklijken, een timocratischen, een oligarchischen, een democratischen en een tirannieken man beoordeelen." — „Maar dat oordeel is gemakkelijk, want in dezelfde volgorde als ze kwamen, rangschik ik ze, alsof het koren waren, ten opzichte van deugd en slechtheid en van geluk en ongeluk."

„Zullen we nu een heraut huren of zal ik 't zelf luide uitroepen, dat de zoon van Aristo [1]) den besten en rechtvaar-

---

1) Vgl. p. 106, noot 1 en p. 188 noot 5.

digsten man voor den gelukkigsten houdt en dat hij daarmee bedoelt den koninklijken man, die als een koning zich zelf kan beheerschen; daarentegen den slechtsten en onrechtvaardigsten man voor den ongelukkigsten en dat dit juist de meest tirannieke man is, die èn over zich zelf èn over den staat de willekeurigste tirannie uitoefent? — „Neen, ge moet 't maar zelf luide verkondigen."

„Zal ik nog daaraan toevoegen, dat zij gelukkig of ongelukkig zijn, ook al is dit voor alle goden en menschen verborgen?" — „Ja, voeg dat er aan toe."

HOOFDSTUK VII en VIII.

Een ander bewijs voor de omstandigheid, dat de tiran de allerongelukkigste mensch is, ligt hierin, dat — hoewel er drie hoofdkarakters, het wijsheid-lievende, het eer- en het geldzuchtige, zijn — ieder zijn eigen karakter voor het gelukkigste houdt, doch het oordeel van den wijsgeer alleen in aanmerking kan komen.

„Nu goed, dit moet dan ons eerste bewijs zijn. Maar als ge wilt, kunnen we ook 't volgende als tweede bewijs aanvoeren." — „Wat is dat?"

„Daar de ziel van iederen individueelen mensch, evenals we den staat in drie elementen hebben onderscheiden, in drie factoren kan ontbonden worden, [1] laat, naar 't mij voorkomt, de zaak nog een ander bewijs toe." — „Welk is dat dan?"

„Het volgende: 't Komt me voor, dat elk van de drie factoren één genoegen kan smaken, dat als 't eigenaardige van elken factor kan beschouwd worden; elke factor heeft tevens zijn begeerte en wijze van heerschen." — „Hoe bedoelt ge dat?"

„De eene factor, zeiden we [2], is die, waarmede men leert, de andere, waardoor het dappere in ons gewekt wordt, den derden konden we om zijn gemengden aard geen bepaalden naam geven, maar we noemden hem naar zijn grootste en krachtigste vermogen. We gaven daaraan den naam van 't begeerlijke, wegens de heftigheid van zijn verlangen naar eten en drinken, naar bevrediging van wellust en van wat daarmee

1) p. 105, de laatste zin van hoofdst. 9.
2) p. 211, hoofdst. 16, 1e alinea.
3) pp. 202—211.

gepaard gaat; (we gaven hem ook den naam van) geldzuchtig, omdat dergelijke begeerten het meest door geld bevredigd worden." — „Ja, en te recht karakteriseerden we hem als zoodanig."

„Als we nu eens zeiden, dat zijn verlangens zich in dien naar winst concentreerden, zouden we dan met onze bewering niet op één hoofdpunt steunen, zoodat 't ons daardoor duidelijk werd, (wat we bedoelden), zoodra wij dezen factor van zijn ziel noemden? En als we dien geld- en windzuchtig noemden, zouden we dan niet gelijk hebben?" — „Dat zou ik ten minste wel denken."

„En hoe staat 't nu met 't dappere in hem; moeten we niet zeggen, dat dit altijd geheel en al streeft naar het heerschen, overwinnen en 't verkrijgen van roem?" — „Ja."

„Als we dàt nu eens twistziek en eerzuchtig noemden, zou dat dan niet een passende naam zijn?" – „Ja, zeker, de meest passende."

„Maar heusch, 't is voor ieder duidelijk, dat de factor, waardoor we leeren, voortdurend alle moeite doet, om de waarheid juist te leeren kennen en dat deze zich 't minst van alle andere factoren om geld en genoegen bekommert." „Zeker is dat zoo."

„Als we den factor leergierig en wijsheid-lievend noemen, zou dat dan de juiste naam zijn?" — „Natuurlijk."

„Nu heerscht toch, al naar dat uitkomt, in de zielen één dezer factoren." — „Ja."

„Moeten we dan daarom ook niet zeggen, dat er oorspronlijk drie soorten van menschen zijn, wijsheid-lievende, eerzuchtige en geldzuchtige?" – „Zeker."

„En dan natuurlijk ook drie soorten van genoegens, die elk den grondtrek van ieders karakter vormen?" — „Dat spreekt vanzelf."

„Weet ge nu wel, dat, als ge eens aan die drie typen van menschen elk op zijn beurt zoudt vragen, welke van deze levenswijzen de aangenaamste is, ieder de zijne het meest zou prijzen? De geldzuchtige zou zeggen, dat 't genoegen om geëerd te worden of om de wetenschappen te beoefenen in vergelijking met 't behalen van geldelijk voordeel niets waard is, zoo 't hem niet tevens winst aanbrengt." – „Dat is waar."

„En wat zou de eerzuchtige zeggen? Zal hij 't genoegen, dat 't bezit van geld met zich meebrengt en dat, wat in de studie ligt, niet voor iets laags houden, voor zoover

wetenschap geen eer aanbrengt, maar niets dan ijdel gezwets is?" — „Ja, dat zal hij antwoorden."

„En mogen we nu ook veronderstellen, dat de wijsheidlievende man zal oordeelen, dat de overige genoegens in vergelijking met het kennen van de juiste Waarheid, waarbij men altijd-door, met 't onderzoek daarnaar bezig, zijn kennis verrijkt, zeer ver [1]) van 't ware genot verwijderd zijn en dat hij ze werkelijk-noodzakelijke zou noemen, daar hij er niet naar zou verlangen, indien de noodzakelijkheid hem er niet toe dwong?" — „Dat (mogen we niet alleen veronderstellen, doch) we moeten ons er bepaald van overtuigd houden."

(VIII.) „Daar er nu over de genoegens en de levenswijze van elk dezer drie typen gestreden wordt, — niet, wiens leven eervoller of schandelijker, beter of slechter, doch wie van hen gelukkiger is en 't minst door tegenspoed bezocht wordt — hoe kunnen we nu weten, wie van hen de waarheid 't meest nabijkomt?" — „Ik voor mij zou u dat niet precies kunnen zeggen."

„Ga 't dan op de volgende wijze eens na; waarnaar moet men iets, waaromtrent men een juiste beslissing moet vellen, beoordeelen? Moet dat niet zijn naar ondervinding, verstandig inzicht en logische redeneering?" — „Ja, want hoe zou men dat anders kunnen doen?"

„Zie nu eens hier. Aan welk van al deze menschen-typen kent ge wel de grootste ondervinding in allerlei genoegens toe? Denkt ge, dat de geldzuchtige bij het onderzoek naar de juiste waarheid meer ondervinding heeft van 't genoegen, dat in de studie ligt, dan de wijsheid-lievende bezat van 't genoegen, (dat 't behalen) van geldelijk voordeel (met zich meebrengt)?" — „Er bestaat een groot verschil tusschen beiden; want de laatste moet al aanstonds van zijn jeugd af van de andere genoegens een proefje hebben; daarentegen is 't niet noodzakelijk, dat de geldzuchtige — in zooverre hij van nature in staat is het werkelijk-zijnde te leeren kennen — er een proefje van heeft, hoe zoet dit genoegen is, of dat hij te dien opzichte eenige ondervinding opdoet, ja, zelfs als hij dat mocht wenschen, valt 't hem niet gemakkelijk."

„Dus verschilt de wijsgeer nog al vrij wat van den geld-

1) Er schijnt in 't oorspronkelijke ergens een fout te zijn ingeslopen, die door de geleerden nog niet juist is aangewezen en verbeterd. Het antwoord van Glauco, zooals het in den overgeleverden tekst staat, correspondeert niet met Socrates' vraag.

zuchtige, wat betreft het kunnen smaken van beide soorten van genoegens.” — „Ja, zeer veel.”

„En hoe is zijn verhouding tot den eerzuchtige? Heeft hij soms minder ondervinding van ’t genoegen, dat in de eer ligt, dan deze laatste van dat, wat men heeft, als men alles zoo nauwkeurig mogelijk weet?” — „Neen, het is niet mogelijk, dat de eerste minder ondervinding heeft. [1] Want wanneer ieder datgene volbrengt, waarnaar hij streeft, dan valt hem (de eer, die daarin ligt,) te beurt. De rijke wordt immers zoogoed als de dappere en de wijze door velen geëerd, zoodat ze allen een zekere ondervinding hebben ten opzichte van ’t genoegen, dat uit ’t geëerd worden voortspruit. Doch welk genoegen er in ’t aanschouwen van ’t waarlijk-zijnde ligt, daarvan kan niemand anders dan de wijsgeer eenigen smaak hebben.”

„Voor zoover ’t dus op ondervinding aankomt, zal deze laatste ’t best van alle menschen kunnen oordeelen.” „Ja zeker.”

„En nu is hij nog wel de eenige, die, met de ondervinding, ook nog het juiste verstand heeft (om te oordeelen.)” „Natuurlijk.”

„Maar nu is toch het middel, waarmee moet geoordeeld worden, niet in ’t bezit van den geldzuchtige en evenmin bij den eerzuchtige, maar bij den wijsheid-lievende?” — „Welk middel bedoelt ge?”

„We zeiden ergens, dat men slechts door juiste redeneeringen een oordeel kan vellen, niet waar?” — „Ja.”

„Nu zijn zuivere redeneeringen toch een middel, waarover slechts een wijsheid-lievende kan beschikken?” — „Dat spreekt vanzelf.”

„Doch als men met rijkdom en winst over iets een oordeel moest uitspreken, zou men dan niet noodzakelijk datgene voor de zuiverste waarheid moeten houden, waarover de geldzuchtige zijn goed- of afkeuring uitspreekt?” — „Ja, dat kan niet anders.”

„En zoo datzelfde geschieden moest met eer, overwinning en dapperheid, zou dan ’t oordeel van den eer- en strijdlustige beslissend zijn?” — „Dat is duidelijk.”

„Maar nu men zijn oordeel moet uitspreken door middel

---

1) Het antwoord van Glauco wordt door de verschillende geleerden, al naarmate zij aan den overgeleverden tekst vasthouden, verschillend verklaard.

van ondervinding, verstandig inzicht en juiste redeneeringen...."
„Nu is 't noodzakelijk, dat datgene wat hij, die zich op de wijsbegeerte en 't oefenen in zuivere redeneeringen toelegt, als zoodanig prijst, de waarheid 't meest nabij komt."

„Nu er dus drie hoofdsoorten van genoegens bestaan, smaakt die factor van de ziel, waarmee we leeren, het allergrootste en is dat leven, waarbij die factor over ons heerscht, het alleraangenaamste." — „Dat kan ook niet anders. Want de verstandige prijst zijn eigen levenswijze daar hij toch iemand is, tot oordeelen bevoegd."

„Maar aan welke levenswijze en aan welk genoegen kent de scheidsrechter den tweeden prijs toe?" — „Het is duidelijk, dat hij dien zal toekennen aan den strijdlustigen en eerzuchtigen mensch; want hij staat dichter bij den wijsgeer dan de geldzuchtige."

„Dus zal hij aan de levenswijze van dezen laatste ook den laatsten prijs toekennen?" — „Dat spreekt vanzelf."

HOOFDSTUK IX, X en XI.

In 't algemeen verlangt men naar dingen, die stoffelijk voordeel aanbrengen ; nu noemt men de bevrediging van dergelijke begeerten genot, het niet vervullen daarvan verdriet. Dus zijn vreugde en smart tegenovergestelde gemoedstoestanden, waartusschen de afwezigheid van beide, de zielerust ligt. Deze wordt door sommigen als een vreugde, door anderen als een smart gekarakteriseerd. De wijze streeft echter naar 't bezit van nietstoffelijke dingen. Daar nu het niet-stoffelijke meer in waarheid bestaat dan het zinnelijke, is zijn vreugde ook meer waar. Zijn tegenvoeter is de tiran, die in 't geheel geen geestelijk, maar alleen materiëel genot smaakt en dus 't allerongelukkigst is.

„Dit zijn dus achtereenvolgens twee bewijzen en tweemaal heeft de rechtvaardige den onrechtvaardige overwonnen. Nu moet ge, zooals dat in Olympia gebeurt [1]), ter eere van Zeus, den Redder, het derde punt beschouwen : (ge zult dan zien,) dat het genoegen, 'twelk de andere menschen behalve de verstandige smaken volstrekt niet waar of zuiver is, doch er een soort schaduwbeeld van is, zooals ik meen eens van een

---

1) Bij een maaltijd, na een overwinning in de Olympische spelen (p. 245, noot 2) gehouden, dronk men eerst ter eere van den Olympischen Zeus en de andere Olympische goden, dan ter eere der heroën (p. 121, noot 1), en ten laatste ter eere van Zeus, den Redder.

geleerd man gehoord te hebben. Waarlijk dit zou de grootste en beslissendste nederlaag zijn.” — „Ja, verweg; maar wat bedoelt ge eigenlijk?”

„Dat zal ik op déze manier trachten te vinden, gij moet m'n vragen beantwoorden, dan zal ik 't te gelijk met u zoeken.” „Vraag me dan maar.”

„Zeg me ereis, kan men niet beweren, dat smart het tegengestelde is van genoegen?” — „Wel, stellig.”

„En ook niet, dat er een toestand van niet-verheugen en van niet-smart-gevoelen bestaat?” — „Ja zeker.”

„Een toestand dus, die midden tusschen vreugde- en smartgevoelen inligt en dien men zielerust ten opzichte van die affecten mag noemen. Of geeft ge daaraan niet dezen naam?” „Ja wel.”

„Herinnert ge u soms de uitdrukkingen, die zieke menschen bezigen, wanneer een ziekte hen ernstig aantast?” — „Neen, welke zijn die dan?”

„Dat er niets aangenamers bestaat dan de gezondheid, doch dat ze dit vóór hun ziekte niet beseften.” — „Ja, nu herinner ik 't me wel.”

„Dan hebt ge ook wel eens menschen, die heftige pijn leden, hooren beweren, dat er niets aangenamers bestaat dan van die pijnen verlost te worden.” — „Ja, ook wel.”

„Verder hebt ge, geloof ik, nog wel opgelet, dat de menschen in vele andere dergelijke omstandigheden verkeeren, waarin ze, zoovaak ze smart gevoelen, de afwezigheid en de ontstentenis daarvan als het aangenaamste, dat er bestaat, prijzen, en juist niet de vreugde.” — „Die ontstentenis is dan voor hen misschien het aangenaamste, waarnaar ze 't meest verlangen.”

„Dus, wanneer iemand ophoudt genoegen te smaken, is dan ook de ontstentenis van deze vreugde smartelijk voor hem?” „Misschien wel.”

„Maar dan moet ook de toestand, dien we boven geschetst hebben, die van ontstentenis, in zeker op zicht soms beiden zijn, een van smart en een van genoegen.” — „Ja, dat schijnt zoo.”

„Maar is 't dan wèl mogelijk, dat iets, dat geen van beide is, wèl beide is?” — „Neen, dat geloof ik niet.”

„Nu is toch verder wel het aangename en 't smartelijke, dat in de ziel bestaat, een zekere beweging, niet waar?” — „Ja.”

„Maar wat noch smartelijk noch aangenaam is, scheen ons dat zoo even niet een toestand van rust toe, die tusschen beide inligt?” — „Ja, zoo scheen 't ons toe.”

„Maar hoe kan men nu de afwezigheid van smart als aan-

genaam, de afwezigheid van vreugde als onaangenaam karakteriseeren?" — „Neen, dat kan men volstrekt niet."

„Dus is onze conclusie niet in werkelijkheid, maar slechts voor den schijn, waar; d. w. z. ontstentenis is met betrekking tot smart aangenaam, met betrekking tot vreugde smartelijk; dus ligt er niets waars in wat óns zoo voorkomt, wat betreft het waarachtige genot, doch is het slechts een zinsbedrog." „Ja, ten minste voor zoover onze redeneering dat aantoont."

„Richt uw oog dan nu eens op genoegens, die niet uit smarten voortkomen; dan behoeft ge bij onze verdere beschouwingen niet telkens tot de meening te vervallen, alsof genoegen een ontstentenis van smart, verdriet een ontstentenis van genoegen zou zijn." — „Waar zijn die genoegens, die gij bedoelt, en welk karakter hebben ze?"

„Daarvan zijn er nog wel vele andere, maar 't liefst had ik, dat ge eens over het genoegen, dat een aangename geur geeft, nadacht. Want die soort onstaat plotseling met een verbazende intensiteit, zonder dat we vooraf smart geleden hebben en wanneer ze ophouden laten ze geen enkel gevoel van verdriet achter." — „Dat is zeer waar."

„Nu moeten we dus niet meenen, dat een zuiver genoegen in de ontstentenis van smart, en zuivere smart in de ontstentenis van genoegen bestaat." — „Neen gewis niet."

„Maar inderdaad zijn de zoogenaamde genoegens, die door toedoen van het lichaam zich naar de ziel bewegen — zeker voor 't grootste gedeelte en van de grootste intensiteit — van deze laatste soort, d. i. zij ontstaan slechts wanneer smarten ophouden." — „Ja, dat is zoo."

„En is 't nu niet evenzoo 't geval met vreugde en smart, die aan een te verwachten toestand van genoegen of verdriet voorafgaan?" — „Ja."

(X.) „Weet ge nu van welken aard die genoegens zijn en waarop ze 't meest gelijken?" — „Neen, waarop dan?"

„Neemt ge aan, dat er in de natuur een boven, een beneden en een midden bestaat?" — „Ja."

„Ge gelooft dus, dat iemand, die van beneden uit naar 't midden bewogen wordt, iets anders zal denken dan dat hij naar boven gaat, en dat hij, wanneer hij zich in 't midden bevindt en naar het punt, vanwaar uit hij zich bewogen heeft, heenziet, niet zou gelooven boven te zijn, hoewel hij wat werkelijk boven is niet ziet?" — „Ja, bij Zeus, ik stel me voor, dat die persoon niet anders zal denken dan zooals gij daar zegt."

„Maar wanneer hij nu weer in tegengestelde richting bewogen werd, zou hij dan denken naar beneden te gaan en zou zijn meening juist zijn?” — „Natuurlijk.”

„Dan zou hij dát toch zeker denken, omdat hij met wat in waarheid boven, in ’t midden en beneden is niet bekend is.” — „Dat is nogal duidelijk.”

„Zou het nu uwe verwondering wekken, indien menschen, die met de werkelijkheid niet bekend zijn, omtrent talrijke andere dingen geen juiste meening hebben en zeker niet aangaande genoegen, smart en wat daartusschen inligt; zoodat ze, wanneer ze in de richting van het smartelijke bewogen worden, een juiste meening daaromtrent en ook werkelijk verdriet hebben; wanneer ze daarentegen van het smartelijke weg naar ’t midden gaan, meenen bevrediging van hun begeerten te krijgen en genot te zullen smaken? Gaat het dan niet met hen als met menschen, die, zonder de witte kleur te kennen, het grijze, naast ’t zwarte gezien, voor wit houden zoodat genen, door hun onbekendheid met het ware genoegen, in betrekking met ’t smartelijke slechts ’t verdriet beschouwen en zich zelf bedriegen?” — „Neen, bij Zeus, daarover zou ik mij volstrekt niet verwonderen; integendeel, ik zou ’t zeer vreemd vinden, als ’t anders was.”

„Gij hebt gelijk, doch denk eens hierover na: zijn niet honger, dorst en dergelijke gewaarwordingen een zekere leegte in den gezonden toestand des lichaams?” — „Ja, natuurlijk.”

„En zijn aan den anderen kant niet onwetendheid en domheid een zekere leegte in den gezonden toestand der ziel?” „Ja, zeker.”

„En wordt nu de eene leegte niet aangevuld door ’t nemen van voedsel, de andere door ’t verkrijgen van kennis?” — „Dat kan niet anders.”

„Wat is nu een aanvulling in meer waren zin, die welke geschiedt met ’t minder waarlijk-zijnde of met ’t meer waarlijk-zijnde?” — „Dat is duidelijk, die met ’t laatste.”

„En welke van beide groepen denkt ge nu wel, dat meer deel heeft aan ’t waarlijk-bestaande, die van spijs, drank, toespijs en van alles, wat in ’t algemeen tot voedsel dient, of die van ware meening, wetenschap, verstand en van alles, wat men in ’t algemeen onder zedelijke voortreffelijkheid verstaat? Ge kunt de zaak naar de volgende indeeling beoordeelen. Wat heeft volgens uwe meening een meer waarlijk-bestaan: datgene wat met het eeuwig-gelijke, onsterfelijke en ware verbonden, zelf van dien aard is en uit het wezenlijke

ontstaat, of wat met het nooit-gelijke en onsterfelijke verbonden, zelf van dezen aard is en dááruit ontstaat?" — „Dat, wat met 't eeuwig-gelijke is verbonden, is veel meer wezenlijk."

„Heeft nu het karakter van het eeuwig-gelijke soms meer deel aan 't waarlijk-bestaande dan aan wetenschap?" — „Neen, volstrekt niet."

„Dan soms meer aan de waarheid?" — „Neen, ook daaraan niet."

„Gesteld nu eens, dat 't aan de waarheid minder deel had, zou 't dan aan 't wezenlijke óók niet minder deel hebben?" „Dat kan niet anders."

„Dus, om 't maar in één woord te zeggen, is 't niet waar, dat alles, wat dient om 't lichaam te onderhouden, minder deel heeft aan de waarheid en wezenlijkheid dan al wat strekt tot verpleging van de ziel?" — „Ja, veel minder."

„Gelooft ge nu ook niet, dat het lichaam op zich zelf minder aan 't ware en wezenlijke deel heeft dan de ziel?" — „Ja zeker."

„Dus kan men bij datgene, wat met 't meer wezenlijke aangevuld wordt en zelf meer wezenlijk is, ook van een meer ware aanvulling spreken dan bij wat met 't minder ware wordt aangevuld en zelf minder wezenlijk bestaat?" — „Dat spreekt vanzelf."

„Indien 't dus een genot is een zekere leegte aan te vullen met iets, dat van nature daarmee verwant is, moet ook datgene, wat meer in waarheid bestaat en met 't meer ware wordt aangevuld, meer in werkelijkheid en waarheid door een waarachtig genot een aangename gewaarwording teweegbrengen, en moet aan den anderen kant iets, dat aan 't minder waarlijk-bestaande deelneemt, minder in waarheid en wezenlijkheid aangevuld worden en aan iets, dat met minder zekerheid een genot is en minder waarlijk bestaat, deelhebben." „Dat alles is zeer noodzakelijk."

„Dus worden de menschen, die noch verstand noch zedelijke voortreffelijkheid hebben, doch steeds in brasserijen en uitspattingen leven, blijkbaar naar beneden en weer naar 't midden bewogen en gaan ze steeds-door op en neer. Nooit echter komen ze over dat midden heen, zien ze naar wat waarlijk-boven is of worden in die richting bewogen; evenmin wordt een leegte bij hen met iets, dat waarlijk bestaat, aangevuld of smaken ze een zuiver genot. Veeleer zien ze als de dieren onafgebroken naar beneden en houden ze hun hoofden naar den grond en over tafels gebogen. Op die ma-

nier brengen ze met lekker eten en drinken en met 't botvieren van lusten hun leven door. Om aan dergelijke begeerten te kunnen toegeven, schoppen, stooten en dooden ze elkander met ijzeren horens en hoeven. Nooit raken ze verzadigd, omdat ze datgene in hen, wat waarlijk-bestaat, en dat, wat een aanvulling met het wezenlijk-zijnde kan in zich houden, niet met het waarlijk-zijnde aanvullen." — „Inderdaad, Socrates, ge hebt daar 't leven der groote massa nauwkeurig geteekend."

„Ze moeten dus wel een genot smaken, dat met smart vermengd is; hun genietingen zijn slechts beelden en schaduwtrekken van 't ware genot; ze ontleenen haar kleur slechts aan de omstandigheid, dat ze naast elkander geplaatst worden en komen ook eerst daardoor uit. Bij de onverstandigen wekken ze een onweerstaanbare begeerte naar zich zelf op en veroorzaken heftigen strijd. En dan gaat 't met hen als met 't beeld van Helena, om wie, volgens het zeggen van Stesichorus, de Grieken voor Troje (te vergeefs) hebben gestreden, daar ze van de ware toedracht der zaak niets afwisten." [1]) — „Ja, zeker, noodzakelijk moet het zoo met hen gaan."

(XI.) „Nu volgt toch, dat ten opzichte van het dappere in den mensch ook dezelfde redeneering moet gelden, zoodat hij, die daaraan wil toegeven — hetzij door nijd uit eerzucht, door geweld uit strijdlust of door toorn uit gemelijkheid — zijn begeerte naar eer, overwinning en wraakneming vervult, zonder eenige redeneering of verstand te gebruiken." — „Ja, noodzakelijk moet 't met hem ook zoo gaan."

„Wat volgt dus hieruit? Mogen we niet met gerustheid beweren, dat we dezelfde redeneering op de begeerten van het winzuchtige en strijdlustige in den mensch moeten toepassen? Die begeerten n.l., welke, de aanwijzingen van wetenschap en verstandig overleg volgende, met behulp daarvan zekere genoegens najagen en welke slechts die het verstand als

---

1) Paris, de zoon van den Trojaanschen koning Priămus en Hecuba, kwam eens als gast bij Menelaüs, den koning van Sparta. Van diens afwezigheid maakte Paris gebruik om zijn vrouw Hélĕna te schaken en haar naar Troje te voeren. Om haar terug te krijgen, begon Menelaüs den Trojaanschen oorlog, die tien jaar duurde. Er bestaat echter een overlevering, o.a. door Stesichŏrus (een beroemd lierdichter uit Sicilië, ± 600) medegedeeld, dat Paris op zijn terugreis op de kust van Egypte werd geslagen, waar koning Proteus hem de geschaakte vrouw afnam en haar na het eindigen van den oorlog aan haar vroegeren echtgenoot teruggaf. Intusschen zou Paris een beeld van Hélena mee naar Troje genomen hebben.

zoodanig aangeeft wenschen te smaken, genieten 't meest waarachtige genot, voor zoover zij dat kunnen deelachtig worden; immers zij volgen de waarheid en streven naar 'n genot, dat aan hun wezen past. En nu is toch datgene voor elk wezen 't beste, wat 't meest met zijn aard verwant is." „Ja zeker, als de meest verwante zijn die de beste genoegens."

„Indien dus de geheele ziel haren wijsheid-lievenden factor [1]) volgt en zich daartegen niet verzet, dan zal 't gebeuren dat in 't algemeen elk van haar andere factoren zijn eigen werk doet en dus rechtvaardig handelt en dat verder elk deel zijn eigen genoegens smaakt, die toch de beste en, voor zoover dat mogelijk is, de meest ware zijn." — „Zeker, zoo is het."

„Dus wanneer dan een der andere factoren het meesterschap uitoefent, dan zal 't gebeuren, dat hij zelf niet zijn eigen genot zal smaken en ook de andere factoren er toe zal dwingen, vreemde en onware genietingen na te jagen." — „Ja."

„En de factor, die het verst van de wijsbegeerte en de rede verwijderd is, die zal 't meest verkeerd doen. — „Ja ongetwijfeld."

„En is nu niet datgene 't verst van de rede verwijderd, wat van wet en orde het verst afstaat?" — „Dat is nogal duidelijk."

„Bleek 't nu niet, dat de begeerten, die zich op mingenot en tirannieke heerschappij richtten, 't verst van wet en orde verwijderd waren?" — „Ja, 't allerverst."

„Maar 't minst ver de begeerten, die een koninklijke en gematigde heerschappij wilden uitoefenen?" — „Ja."

„Dus staat, volgens mijn meening, de tiran 't verst af van 't ware en hem passende genoegen; de andere menschen echter zijn er 't minst ver van verwijderd." — „Dat kan ook niet anders."

„Maar dan zal ook de tiran 't onaangenaamste leven lijden en de koning het aangenaamste." — „Ja, dat moet bepaald zoo zijn."

„Weet ge nu hoeveel malen 't leven van een tiran onaangenamer is dan dat van een koning?" — „Als gij me 't zegt."

„Daar er, naar 't schijnt, drie soorten van genot bestaan, n.l. één van echte en twee van onechte genoegens, zal de tiran, daar hij de grenzen van de onechte nog overschijdt en wet en rede ontvlucht, in slaafsche en trawant-achtige gegenoegens verkeeren. Het is echter niet gemakkelijk hierbij aan te geven, hoeveel hij (bij den koning in geluk) achter-

1) d. i. het beredeneerde, de rede.

staat; of misschien kan ik 't wel op de volgende wijze aantoonen." — „Op welke wijze dan?"

„Van den oligarchischen man afgerekend [1]) staat de tiran m. i. op de derde plaats, want midden tusschen hen stond de democratische man." — „Ja."

„Dus, als wat we vroeger beredeneerd hebben waar is, staat het beeld van het genoegen, dat de tiran smaakt, ook driemaal zoo ver van de waarheid af." — „Natuurlijk."

„Nu staat de oligarchische man op de derde plaats van den koninklijken man afgerekend, indien we n.l. den aristocratischen en koninklijken man voor één laten gelden." „Ja, dan staat hij op de derde plaats."

„Dus staat een tiran driemaal op 'n drievoudigen afstand van 't ware genoegen verwijderd." — „Blijkbaar."

„Dus kan, geloof ik, 't beeld van 't genoegen, dat een tiran heeft, naar zijn lengtemaat in een kwadraatgetal worden uitgedrukt." — „Ja."

„Wanneer men dit getal tot de tweede en derde macht verheft, wordt 't duidelijk, hoever 't geluk van den tiran van de werkelijkheid verwijderd is." — „Ja wel, ten minste voor een rekenkundige!"

„Als men nu eens in tegenovergestelde richting gaat en zegt hoever de koninklijke van den tirannieken man ten opzichte van 't ware geluk afstaat, dan zal men, als men de berekening heeft uitgevoerd, bevinden, dat de koning 729-maal [2]) gelukkiger leeft dan de tiran en dat deze even zooveel maal gelukkiger is dan de eerste." — „Merkwaardig vind ik die berekening van 't verschil in afstand tusschen die beide mannen, zooals gij die hebt gevonden, (en zie ik hoever) de rechtvaardige man van den onrechtvaardige met betrekking tot genot en smart (verwijderd is)."

„Ja, en inderdaad is dit getal waar en drukt 't juist 't verschil van hun gelukstoestand uit, voor zoover het ook nog een zekere verhouding van dagen, nachten, maanden en jaren aanduidt" [3]). — „Ook die verhouding wordt door dat getal uitgedrukt."

---

1) De oligarchische man zelf telt als terminus a quo mede.

2) Het geluk van den tiran is driemaal minder waar dan dat van den oligarchischen mensch, dat van dezen driemaal minder dan dat van den koninklijken man, zoodat het geluk van den tiran $3 \times 3 = 9$ maal minder waar is dan dat van den koning. Nu is $9^2 = 81$, $9^3 = 729$; vgl. overigens noot 1, p. 365.

3) Over de beteekenis van dit mystische getal valt hier weinig meer

„Indien dus de brave en rechtvaardige man den slechten en onrechtvaardigen zóó veel in 't smaken van waar genot overtreft, dan zal hij ook oneindig ver boven hem staan in fatsoenlijk gedrag, in schoonheid en deugd." — „Ja, bij Zeus, oneindig ver."

HOOFDSTUK XII en XIII.

Korte herhaling van 't reeds behandelde. Men kan den onrechtvaardige vergelijken met een wezen, dat uit drie andere, een veelkoppig monster, een leeuw en een mensch, is samengesteld en door het dierlijke beheerscht wordt. Bij den rechtvaardige daarentegen heerscht het ware-menschelijke, d. i. het goddelijke. Nu is het de plicht van ieder mensch dit laatste zooveel mogelijk aan te kweeken en te bevorderen; daartoe is ware wijsheid en wetenschap een machtige hulp. Op die manier zal ieder zijn eigen „staat" op de beste wijze inrichten.

„Dit alles sta dus bij ons vast. Doch laten we, nu we in onze redeneeringen tot hiertoe gekomen zijn, het vroeger behandelde [1]), dat ons hier heenbracht, weer opnemen. Er werd ergens beweerd, dat het onrechtvaardig zijn voor den volmaakt onrechtvaardige nuttig was, als hij maar den schijn had van rechtvaardig te zijn. Of werd dit soms niet beweerd?" „Ja zeker."

„Laten we die bewering dan weer eens onderzoeken, nu we 't er over eens zijn geworden, wat voor invloed het onrechtvaardig zijn en het rechtvaardig handelen, elk op zich zelf, (op de ziel van den mensch) heeft." — „Hoe moeten we dat aanleggen?"

„We moeten in onze gedachte een beeld van de ziel vormen; dan kan de verkondiger van die bewering eens goed zien, wat hij gezegd heeft." — „Wat is dat beeld dan?"

„Een, dat ongeveer gelijkt op dat, waarvan de oude fabels verhalen, b.v. de Chimaera, Scylla, Cerberus [2]) of andere tal-

---

te zeggen dan wat we van 't Platonische getal reeds hebben medegedeeld. SCHMELZER verwijst in zijn commentaar naar enkele verklaringen van oudere en nieuwere geleerden.

1) p. 93 alinea 2 vlg. p. 97, hoofdst. 5, vlg.

2) De Chimaera, een vuurspuwend monster, van voren een leeuw, in 't midden een geit, van achter een draak, maakte Lycië onveilig en werd door Bellerophon gedood. De Scylla had twaalf monsterachtige pooten, zes halzen en een onmetelijke lengte. Elke hals droeg een kop met drie rijen scherpe tanden. Zij werd door Hercules gedood. De

rijke monsters, waaromtrent men beweert, dat verschillende vormen tot één wezen werden samengesteld." — „Ja, daarvan heb ik wel gehoord."

„Stel u dan eerst een beeld voor, dat uit een monsterachtig veelkoppig dier bestaat, dat aan alle kanten koppen van tamme en wilde beesten heeft, en dat die kan veranderen en nieuwe koppen uit zichzelf voortbrengen." [1]) — „Een bekwaam kunstenaar is daarvoor noodig; doch daar men woorden gemakkelijker dan was of andere dergelijke stoffen kan boetseeren, wil ik me dat beeld wel vormen."

„Vorm u nu nog een ander beeld, dat van een leeuw, [2]) en dan nog een, dat van een mensch [3]). Het eerste moet echter verreweg het grootste zijn, het laatste 't kleinste." „Dat gaat gemakkelijker, ik ben er al mee klaar."

„Voeg die drie nu tot één wezen aan elkaar, zoodat ze op de een of andere wijze één geheel vormen." — „Goed."

„Geef ze nu in uiterlijken vorm de gedaante van één wezen, n.l. van een mensch, zoodat voor iemand, die het inwendige niet kan zien, doch slechts het uiterlijke omhulsel kan waarnemen, een gewoon mensch ontstaat." — „Ook goed."

„Laten we nu hem, die beweert, dat het voor dezen mensch voordeelig is onrechtvaardig te handelen, doch geen nut aanbrengt de rechtvaardigheid te betrachten, duidelijk maken, dat hij niets anders beweert dan dat 't voor dien mensch voordeelig is met de grootste zorg dit monsterachtige dier, den leeuw en de leeuwennatuur krachtig te maken, het menschelijke door honger uit te mergelen en te verzwakken, zoodat hij daarheen gesleept wordt, waarheen het monster of de leeuw hem gelieft te trekken, doch hij deze beide laatste niet aan elkaar gewend of bevriend maakt. Integendeel, hij laat ze elkander bijten, bevechten en opeten." — „Bepaaldelijk wordt zoo iets beweerd door hem, die het onrechtvaardig zijn goedkeurt."

„Aan den anderen kant zal toch wel hij, die het rechtvaardige als voordeel-aanbrengend prijst, beweren, dat men slechts datgene moet doen en zeggen, wat het menschelijke in den mensch het krachtigst ontwikkelt en waardoor men

---

Cerberus, de hond met zijn drie of meer koppen, die een metaalachtig huilend geblaf voortbrachten, zijn slangenstaart en manen, is de welbekende wachter, die den toegang tot de onderwereld bewaakte.

1) Overeenkomende met het begeerlijke.
2) Met het dappere.
3) Met het redelijke in den mensch.

tevens voor het veelkoppige monster zorg draagt als een landbouwer, die het tamme aankweekt en groeikracht geeft en het wilde belet op te schieten. Men gebruikt den leeuwenaard als medehelper, verdeelt zijn zorgen over alle drie gemeenschappelijk, maakt ze onderling en met zich zelf bevriend en geeft ze hun voedsel op die wijze." — Daar zegt ge nu werkelijk juist wat de lofredenaar van de rechtvaardigheid zou beweren."

„In alle opzichten spreekt dus hij, die het rechtvaardige prijst, de waarheid; die het onrechtvaardige prijst, leugen. Want, onverschillig of men de zaak uit 't oogpunt van genoegen, goeden naam of voordeel beschouwt, altijd is de waarheid aan den kant van den lofredenaar der rechtvaardigheid, maar die zijn afkeuring over haar uitspreekt, zegt niets verstandigs en is geheel onbekend met wat hij laakt."

„Wel zeker, ik geloof, dat hij er in 't geheel niet mee bekend is."

„Laten we hem dan met zoete woordjes voor ons winnen, want hij faalt niet uit vrijen wil, en laten we hem eens vragen: „Beste vriend, mogen we niet beweren, dat de wettelijke „onderscheiding, die er tusschen 't goede en 't slechte gemaakt „wordt, op den volgenden grondslag berust? Ik bedoel dit: „het goede onderwerpt het dierlijke aan het menschelijke, „of liever aan 't goddelijke, daarentegen maakt het slechte „'t zachtzinnige tot slaaf van 't woeste (in den mensch); zijt „ge dat met ons eens of niet?" — „Als hij naar mij luistert, zal hij 't met u eens zijn."

„Bestaat er dus wel iemand, voor wien 't volgens deze redeneering nuttig is op onrechtvaardige wijze goud aan te nemen, als dit 't gevolg er van zal zijn, dat hij, zoodra hij 't goud in z'n bezit heeft, z'n beste deel aan z'n slechtste ondergeschikt maakt? Indien hij voor dat goud zijn zoon of zijn dochter tot slaaf verkocht en dat nog wel aan woeste en slechte menschen; zou hij dan, ook al kreeg hij er nog zooveel geld voor, er wel eenig voordeel van hebben? Gesteld nu eens, dat hij het goddelijke in hem aan het goddelooste en verderfelijkste zou ondergeschikt maken en in 't geheel geen medelijden betoonen, zou hij dan niet allerongelukkigst zijn en neemt hij dat goud dan niet aan onder 't dreigen van een nog vreeselijker ondergang dan waaronder Eriphyle [2]) voor een

---

1) Vgl. hiermee Glauco's betoog op p. 93, reg. 13 v. o.

2) Eriphyle was de gemalin van Amphiaraüs, den koning van Argos. Daar deze wist, dat hij in den oorlog van de Zeven tegen Thebe

gouden keten het leven van haar man verkocht?" — „O, ja, er zou hem nog een vreeselijker ondergang bedreigen. Want ik zal u nu maar voor hem antwoorden."

(XIII.) „Ge weet toch wel waarom men van oudsher een losbandig leven zoo heeft gelaakt, ik bedoel omdat het booze in den mensch dan aan dat ontzaglijke en afschuwelijke monster den vrijen teugel laat, meer dan eigenlijk wel mag?" — „Ja, dat wist ik."

„Laakt men aanmatiging en onverdraagzaamheid niet dán het meest, wanneer leeuwen- en slangenaard in kracht toenemen en een bedenkelijken omvang aannemen?" — „Ja, juist."

„Worden daarentegen weelderigheid en verwijfdheid niet gelaakt, omdat zij een slapheid en krachteloosheid in dit deel van de ziel teweegbrengen, wanneer ze een gevoel van lafheid daarin opwekken?" — „Natuurlijk."

„En keurt men eindelijk vleierij en laagheid niet af, wanneer men het dappere in den mensch tot slavernij van dat rumoerige dier brengt en voor geld en onverzadelijkheid (den leeuw) van zijn jeugd af laat mishandelen en hem als 't ware tot een aap maakt?" — „Ja zeker."

„Vanwaar denkt ge, dat de schande komt, die aan minder edele beroepen en ambachten verbonden is [1]? Soms ergens anders vandaan dan uit het oordeel, dat die menschen door een gebrek in hun aanleg hun betere deel zwak houden, zoodat dit over de in hen opkomende monsters niet kan heerschen, maar dezen juist moet ondergeschikt zijn en slechts vleitaal tegenover hen weet te gebruiken?" — „Stellig; dat schijnt de ware reden te zijn."

„Opdat nu zulke menschen door een gelijke macht beheerscht worden als het beste deel in den mensch, beweren we, dat ze slaven van dat deel moeten zijn, dat op zich zelf het beste is en in zich zelf het goddelijke als heerschend element bevat. Daarbij moeten we echter niet aannemen, dat zij door dat beste deel moeten beheerscht worden ten nadeele van het

---

zou omkomen, verborg hij zich, maar werd door zijn vrouw, daartoe door een gouden halsketen verleid, verraden. Hij trok ten oorlog uit. en werd op Zeus' bevel door den grond verslonden. Eriphyle werd later uit wraak door haar zoon Alcmaeon vermoord.

1) Plato had een duidelijk inzicht in de gevaren, welke het geestesleven van hen kunnen treffen, die zich uitsluitend met commerciëele ondernemingen bezighouden. Het edelste dat een mensch kan doen en dat met 't werken voor 't dagelijksch brood veelal niet samengaat, is het zoeken der waarheid, bij den (Atheenschen) handelsman niet te vinden.

dienstbare, zooals Thrasymachus van de onderdanen (met betrekking tot hun heerscher) zich voorstelde [1]; veeleer houden we ons overtuigd, dat er voor geen mensch iets nuttigers bestaat dan zich door het goddelijke en verstandelijke element te laten leiden; het liefst natuurlijk, wanneer hij dien factor als iets eigenaardigs in zich zelven bezit, doch zoo dit niet 't geval is, dan mag die van buiten af als heerscher over hem worden aangesteld. Zóó zullen we zooveel mogelijk aan elkander gelijk zijn, elkander als vrienden beschouwen, omdat wij door één en 't zelfde geleid worden." — „Ja, dat alles keur ik zeer goed."

„Het is duidelijk, dat de wet 't zelfde doel beoogt, wanneer ze als helpster voor alle burgers in den staat optreedt. Op denzelfden grondslag berust de heerschappij over de kinderen, die we niet vrijlaten, voordat wij ten behoeve van hen zelf, alsof ze een staat waren, een zekere staatsregeling hebben ingesteld en het beste element in hen zoo hebben aangekweekt, dat wij dat, gelijk aan 't beste deel in ons zelf, als een even goeden wachter over hen kunnen aanstellen, om over hen te heerschen. Eerst dan kunnen we hen op hun eigen wieken laten drijven." — „Ja, die idee ligt in de wetten."

„In welk opzicht en op welken grond, Glauco, zouden we nu nog kunnen staande houden, dat onrechtvaardig handelen, een losbandig leven of 't doen van iets slechts voordeel aanbrengt? Door al die dingen wordt men toch juist slechter, hoewel men er meer geld en meer macht door krijgt." „In geen enkel opzicht."

„Kunnen we dan soms nog wel beweren, dat het nuttig is onrechtvaardig te zijn, als men maar voor anderen verborgen blijft en daarvoor niet gestraft wordt? Of wordt niet hij, wiens onrechtvaardigheid niet aan den dag komt, zelfs nog slechter, terwijl juist bij hem, wiens onrechtvaardigheid wel opgemerkt en bestraft wordt, het dierlijke getemd en tam gemaakt wordt, het tamme zich in volle vrijheid kan ontwikkelen? Neemt niet de geheele ziel, wanneer zij aan haar besten aard getrouw wordt, om zoo te zeggen, een betere houding aan door zich toe te leggen op zelfbeheersching en rechtvaardigheid met verstandelijk inzicht verbonden dan 't lichaam krijgt door kracht, schoonheid en gezondheid, en dat in nog hoogere mate als de ziel voortreffelijker is dan het lichaam?" — „Ik ben het volkomen met u eens."

---

1) p. 73, reg. 19 v. b. vlg.

„Zal nu niet iemand, die zijn gezond verstand kan gebruiken, in die richting zijn best doen en op die wijze zijn leven inrichten, terwijl hij in de eerste plaats de wetenschappen, die dergelijken invloed op zijn ziel kunnen hebben, zal hoog houden, maar zich om die, welke dien invloed niet hebben, niet bekommeren?" — „Dat is nogal duidelijk."

„Vervolgens zal hij zich wel hoeden de verzorging en voeding van zijn lichaam aan het dierlijke en dolzinnige genot prijs te geven en met 't oog op zulk genot zijn leven door te brengen. Ja, hij zal niet eens aan zijn gezondheid de grootste aandacht schenken of er veel om geven, dat hij er gezond en goed zal uitzien, als al die moeiten hem niet 't voordeel van verstandig te kunnen zijn aanbrengen. Veeleer zal 't blijken, dat hij de harmonie van zijn lichaam slechts ter wille van de eensgezindheid van de deelen zijner ziel tracht te bevorderen." — „Voorzeker, ten minste als hij in waarheid op een muzikale opvoeding [1]) wil aanspraak maken."

„Zal hij niet dezelfde orde en regelmaat van handelingen behouden bij 't streven naar geldbezit? Hij zal zich door de loftuitingen van de groote massa niet van zijn stuk laten brengen en zal er niet toe komen een overvloedige menigte geld tot in 't oneindige te vergrooten, omdat hij dan voortdurend onaangenaamheden moet ondervinden." — „Neen, dat denk ik ook."

„Hij zal echter zijn oog richten op zijn inwendigen staat en er voor waken, dien niet door te ruimen voorraad of gebrek aan geld te verstoren. Op die manier zal hij zoogoed het hem mogelijk is zijn inkomsten en zijn uitgaven regelen." „Ja zeker."

„En met 't zelfde doel voor oogen zal hij vrijwillig in sommige eerbewijzen willen deelen en die smaken, voor zoover die naar zijn oordeel hem beter kunnen maken; maar die naar zijn meening de bestaande goede orde zullen omverwerpen, daaraan zal hij zich zoowel in zijn bizonder als in z'n publiek leven onttrekken." — „Dus zal hij zich niet met de staatszaken willen bemoeien, als hij zich daaromtrent bezorgd maakt."

„Zeker wel met die van z'n eigen staat, doch misschien niet met die van zijn vaderland: of een goddelijke beschikking moest hem daartoe brengen." — „Ik begrijp u wel. Ge bedoelt in den staat, dien wij in onze redeneeringen hebben

---

1) Natuurlijk in Griekschen zin, vgl. noot op pag. 119.

opgebouwd, die dan ook slechts in onze gedachte bestaat, want hier op aarde is er zoo een zeker niet te vinden."

„Maar misschien bestaat er een voorbeeld van in den hemel, voor hem die zulk een staat wil zien en daarna in zich zelf inrichten. En nu komt 't er toch niet op aan of die al dan niet ergens (op aarde) gevonden wordt of zal worden. Want de wijze zal zich slechts met dien staat en volstrekt met geen anderen willen bemoeien." — „Dat is ook zeer waarschijnlijk."

TIENDE BOEK.

HOOFDSTUK I, II, III en IV.

Terwijl dus de wetenschap van nut is, omdat zij leidt tot de kennis van het goede, dat de staten moet beheerschen, is de dichtkunst van geen waarde, ja kan soms nadeelig zijn, omdat zij zooveel beelden gebruikt. De ideeën zijn de ware dingen; de voorwerpen uit de zichtbare wereld zijn er slechts afbeeldingen van; dus staan de beelden der dichters op de derde plaats van de waarheid af. De dichters *verrichten* geen daden, zooals b.v. Achilles, maar ze *bootsen ze na,* d. i. ze verhalen, zonder dat ze er eigenlijk verstand van hebben. Practisch nut hebben ze dus niet; nooit hebben ze iets uitgevonden of geleerd, ze staan dus achter bij knappe handwerkslieden en zeker bij de wijsgeeren. Deze leeren de waarheid, de dichters vertoonen slechts den schijn. *)

„En waarlijk, wanneer ik verschillende regelingen in onzen staat naga, zie ik in, dat wij hem zoo goed mogelijk inrichten en niet 't minst schijnt me dat zoo toe, wanneer ik naga, wat ik van de dichtkunst zeg." — „Wat zegt ge dan daarvan?"

„Dat men haar volstrekt niet mag toelaten, voor zoover zij nabootsend is [1]. Want, nu we de verschillende factoren der ziel duidelijk hebben onderscheiden, blijkt 't mijns inziens nog veel duidelijker, dat we haar niet mogen opnemen." — „Hoe bedoelt ge dat?"

„Ik wil 't u dan wel stilletjes zeggen — want ge zult me bij de treurspeldichters of de andere, die nabootsend dichten,

---

*) Veel bezwaar had Plato tegen de goedkoope levenswijsheid, die bij de dichters te vinden is; over hen laat zich hij dus eenigszins minachtend uit. Ten strengste keurde hij de materialistische opvattingen af, die de dichters over deugdzaamheid hadden; belooningen, die zij in 't vooruitzicht stelden, hadden voor Plato geen waarde met betrekking tot 's menschen geluk.

1) p. 140, reg. 3 v. o.

niet verklappen – dat al die gedichten een zeer nadeeligen invloed schijnen te hebben op de denkwijze van hun hoorders, voor zoover dezen in het weten geen tegengif bezitten, om de werkelijkheid van den schijn te onderscheiden." „Wat noopt u toch, u in dezen zin te verklaren?"

„Dat moet ik u zeggen. Wel is waar weerhoudt mij eigenlijk een zekere genegenheid en achting, die ik van kinsbeen af voor Homerus koester, ronduit te spreken, — want hij schijnt werkelijk de eerste meester en leider van al die voortreffelijke treurspeldichters te zijn — maar geen mensch mag men hooger achten dan de waarheid, dus waag ik 't gerust m'n gevoelen uit te spreken." — „Daarin geef ik u volkomen gelijk."

„Luister dan, of liever, antwoord me." — „Goed, vraag maar."

„Zoudt ge me misschien kunnen zeggen, wat men in 't algemeen onder nabootsing verstaat? Want ik voor mij zie niet voldoende in wat dit woord eigenlijk beteekent." — „Nu, dan zou *ik* 't zeker wèl inzien!"

„Dat vind ik nog zoo vreemd niet; want 't komt wel voor, dat menschen met een zwak gezicht eerder iets zien dan die een scherp gezicht hebben." — „Zeker; maar in uwe tegenwoordigheid zou ik mij niet den moed durven aanmatigen, mij omtrent iets te verklaren, ook al had ik daaromtrent een bepaalde meening; zie liever of ge 't niet zelf wilt zeggen."

„Vindt ge dan goed, dat we van dit punt uit ons onderzoek beginnen en daarbij onze gewone methode volgen? We zijn toch gewoon telkens alle afzonderlijke dingen, die met denzelfden naam genoemd worden, onder een algemeen begrip samen te vatten. Begrijpt ge wat ik bedoel?" – „Ja wel."

„Laten we dan ook nu een willekeurig voorwerp tot voorbeeld nemen: er zijn b.v. verschillende soorten bedden en tafels." — „Ja."

„Maar daarvan bestaan er maar in 't geheel twee ideeën, n.l. één van een bed en één van een tafel." – „Natuurlijk."

„Zijn we nu niet tevens gewoon te zeggen, dat de makers van die verschillende voorwerpen met de idee daarvan voor oogen die bedden en die tafels maken, die wij gebruiken? Immers geen van die werklieden maakt de idee daarvan." „Dat zouden ze ook niet kunnen."

„Ga nu eens na of ge een naam weet voor den volgenden kunstenaar." [1]) — „Voor welken?"

---

1) d. i. iemand, die een kunst kent in Griekschen zin (zie noot p. 50), een maker van een bepaald voorwerp.

„Die alles maakt, wat al onze kunstenaars op zich zelf maken.”
„Nu, daar spreekt ge me van een wonderlijk knap man.”

„Nu nog niet, maar aanstonds zult ge uwe verwondering nog meer uitspreken. Want diezelfde kunstenaar bezit niet alleen de kunst om de gewone dingen te maken, maar hij maakt ook alles, wat er uit de aarde ontspruit en alle levende wezens, ja, ook zich zelf; bovendien de aarde, den hemel, de goden met al wat er in den hemel is en alles, wat zich in de onderwereld onder de aarde bevindt, dat maakt hij ook.”
„Dat is inderdaad een duizend-kunstenaar.”

„Gelooft ge me niet? Zeg me dan, houdt ge 't in 't algemeen voor onmogelijk, dat er zulk een kunstenaar kan bestaan, of neemt ge aan, dat iemand in zekeren zin al die dingen wel gemaakt heeft, in anderen zin niet? Ontgaat 't uwe aandacht, dat ge dat alles misschien ook wel zoudt kunnen maken? – „Hoe zou me dat mogelijk zijn?”

„Toch zal u dat niet moeilijk vallen; zoo iets wordt vaak en heel gauw gedaan. Het gauwst zoudt ge wel, als ge een spiegel naamt en dien naar alle kanten liet ronddraaien, direct de zon maken, met alles, wat zich aan 't uitspansel vertoont; terstond ook de aarde, u zelf, alle andere levende wezens, voorwerpen, planten en in 't kort alle dingen, die ik daar juist heb opgesomd.” – „Ja, dan zou ik ze wel voor den schijn, maar toch zeker niet in werkelijkheid maken.”

„Goed geantwoord; nu komt ge waar ge juist in m'n redeneering moet zijn. Tot zulke kunstenaars behooren toch de schilders, niet waar?” — „Ja, natuurlijk.”

„Maar niettemin zult ge zeggen, dat de beelden, die hij schildert, geen ware voorwerpen zijn. En toch maakt een schilder in zekeren zin een bed. Of hebt ge daar iets op tegen?” — „Ja, want hij maakt dat ook maar voor den schijn.”

(II.) „Wat zegt ge nu van een iemand, die rustbedden maakt? Beweerdet ge zoo juist niet, dat hij niet de idee er van schept, wat eigenlijk het soortbegrip van een bed is, maar dat hij een bepaald bed maakt?” — „Ja, dat heb ik beweerd.”

„Dus, als hij niet maakt wat wezenlijk bestaat, dan maakt hij ook niet het werkelijk-zijnde, doch iets wat er op lijkt, echter het ware niet is. Indien iemand nu eens staande hield, dat 't werk van een rustbeddenmaker of dat van een anderen kunstenaar iets wezenlijk-bestaands is, dan zou er toch, heusch, veel kans bestaan, dat hij niet de waarheid sprak.” – „Zeker, ten minste in de oogen van hen, die zich juist met zulk soort van redeneeren bezighouden.”

„Laten we ons er dus niet over verwonderen, indien ook zulk een voorwerp in vergelijking met 't waarlijk-bestaande slechts iets vaags is.” — „Neen, dat zullen we ook niet.”

„Zullen we nu volgens deze voorbeelden eens nagaan wat het eigenlijke karakter van een nabootser is?” — „Als gij 't goedvindt, ja.”

„We zien dus, dat er drie soorten van rustbedden zijn, één dat op zich zelf en waarlijk bestaat en dat, zooals we beweerden, de godheid gemaakt heeft. Of denkt ge soms iemand anders?” — „Neen.”

„Verder één door den meubelmaker gemaakt.” — „Ja.”

„Eindelijk één, dat de schilder gemaakt heeft. Of kent ge nog een ander soort?” — Neen, het moet zoo zijn als gij zegt.”

„Dus zijn de schilder, de meubelmaker en de godheid de drie hoofdpersonen, die de drie soorten rustbedden kunnen maken.” — „Ja, die drie (kunnen het alleen).”

„Of de godheid nu niet wilde, of wel dat er een zekere noodzakelijkheid bestond, om niet meer dan één wezenlijk rustbed te maken, zij heeft slechts dat ééne rustbed gemaakt, dat waarlijk bestaat. Twee of meer zulke ideeën van rustbedden heeft de godheid niet geschapen en ze zullen er ook wel niet komen.” — „Waarom niet?”

„Omdat, als zij twee zulke ideeën gemaakt had, het toch zou blijken, dat er eigenlijk maar één was; want die twee zouden toch naar 't beeld van dat ééne gemaakt zijn, en dan zou dat ééne weer de idee van rustbed zijn en niet die twee.” „Dat hebt ge te recht opgemerkt.”

„Ik geloof, dat de godheid met deze wetenschap de werkelijke vervaardiger van het wezenlijke rustbed wilde worden, maar niet die van een bepaald rustbed, ook niet een bepaald rustbedden-maker, en daarom heeft hij maar één werkelijk-bestaand rustbed gemaakt.” — „Dat schijnt wel zoo.”

„Zullen we de godheid met den naam van oer-schepper of iets dergelijks bestempelen?” — „Ja, dat vind ik billijk, daar zij in wezenlijkheid niet alleen het rustbed, maar ook alle andere dingen gemaakt heeft.”

„En welken naam geven we nu aan den kunstenaar? me dunkt dien van maker van 't rustbed.” — „Ja.”

„Dan komt den schilder gewis ook de naam van kunstenaar en maker van rustbedden toe.” — „Neen, zeker niet.”

„Maar hoe wilt ge hem dan noemen met betrekking tot het rustbed?” — „Ik geloof dat deze naam wel het meest voor hem zou passen: nabootser van die dingen, welke de anderen maken.”

„Goed, ge noemt dus iemand, die iets maakt, dat op de derde plaats van het wezenlijk-zijnde afstaat, een nabootser?"

„Ja, juist."

„Dezelfde redeneering geldt dus ook van den treurspeldichter, voor zoover hij iets nabootst; hij staat op de derde plaats van den koning[1]) en van de waarheid af en op dezelfde plaats staan alle andere nabootsers." — „Dat moet wel."

„Op welke plaats dus de nabootser staat, daarover zijn we het eens; maar zeg me van den schilder nu nog dit: tracht hij volgens uwe meening de wezenlijke ideeën na te bootsen, of bootst hij de dingen na, die de (ambachts)kunstenaars maken?" — „Die van de kunstenaars. [2])

„En bootst hij die dingen nu na zooals ze werkelijk zijn of zooals ze schijnen? dat moet ge me nog eens nauwkeurig vertellen." — „Hoe bedoelt ge dat?"

„Aldus. Ontstaat er eenige verandering in het wezen van een rustbed of ge dat van ter zijde, van voren of van welken kant dan ook ziet? Of ondergaat zijn wezen géén verandering, zoodat het slechts anders *schijnt*?" — Ja, 't schijnt slechts zoo, maar in werkelijkheid heeft er geen enkele verandering plaats."

„Denk nu hier eens over na: welk object stelt zich de schilderskunst ten doel? Wenscht zij het zijnde na te bootsen zooals dat werkelijk is, of den schijn, zooals de zaken zich aan ons vertoonen? Bootst zij nu schijn of werkelijkheid na?" — „Schijn."

„Dan staat de kunst van nabootsen dus ver van de waarheid af, en ik geloof, dat zij om de volgende reden alles nabootst, omdat ze maar een klein deel van de dingen ter nabootsing neemt, n.l. een afbeelding er van. Zoo kunnen we b.v. zeggen dat een schilder eenen schoenmaker, een timmerman of een ander kunstenaar teekent, hoewel hij van hun vak absoluut niets verstaat. En toch, als hij een knap schilder is, zal hij, als hij een timmerman schildert en dien op een afstand laat zien, kinderen en onverstandige menschen misleiden,

---

1) Met *koning* bedoelt Socrates hier den waren wijsgeer, die de ware werkelijkheid, de ideeën, tracht te kennen.

2) Dit is eigenlijk niet waar; een schilder en beeldhouwer bootsen lang niet altijd een bepaald type na, dikwijls volgen ze hun eigen idee, die hooger staat dan de verschillende typen, waarin die idee is uitgedrukt. Plato ziet echter volstrekt niet laag op de kunstenaars neer, doch de Platonische idee kunnen ze niet nabootsen, omdat ze die, zoo ze geen wijsgeeren zijn, niet kennen; deze idee staat nog ver boven die van een schilder of beeldhouwer.

omdat zij gaan meenen, dat het beeld een heusche timmerman is." — „Dat ben ik met u eens."

„Maar, vriend, dit moeten we bij al die dingen bedenken, dat, als iemand ons vertelt, dat hij iemand ontmoet heeft, die alle kunsten en alles, waarmee ieder op zich zelf op de hoogte is, nog beter, dan de lieden, die van die dingen goed verstand hebben, kent, we door die bewering moeten aannemen, dat hij een onnoozel man is, die zich door een of ander toovenaar of nabootser iets heeft laten op de mouw spelden, zoodat hij dien man voor een alweter hield, terwijl hij zelf niet in staat was tusschen kennis, onkunde en nabootsing te onderscheiden." — „Dat is zeer waar."

(III.) „Ik geloof, dat nu aan de beurt komt de treurspeldichters met hun leider Homerus aan een beschouwing te onderwerpen. Immers we hooren sommige menschen beweren, dat zij van alle kunsten verstand hebben, niet alleen van de menschelijke dingen in betrekking tot deugd en slechtheid, maar ook van de goddelijke. Het is toch bepaald noodzakelijk, dat een goed dichter — ten minste als hij zijn onderwerp goed zal behandelen — met kennis van zaken moet dichten of dat we hem voor daartoe niet bevoegd moeten verklaren. We hebben dus na te gaan of die lofredenaars zich soms door nabootsers hebben laten verschalken en of zij bij het lezen van hun werken niet bemerken, dat die op de derde plaats van het wezenlijk-ware afstaan en dat het 't gemakkelijkst is voor iemand, die dat wezenlijk-ware niet kent, er maar op los te dichten; wat ze produceeren zijn slechts schijnbeelden, geen waarheid. Of misschien hebben ze inderdaad gelijk en zijn de brave dichters wel degelijk op de hoogte van wat de menschen meenen, dat ze zoo goed behandelen." — „Ja, dit alles moeten we zeker onderzoeken."

„Denkt ge nu, dat iemand, die het origineel even goed als een beeld daarvan kan maken, zich met alle inspanning op het weergeven van beelden zou toeleggen en zich zoo iets tot levenstaak zou stellen, alsof dat het allerbeste was?" — „Neen."

„Maar als hij aan den anderen kant wel voldoende bekend was met wat hij tracht na te bootsen, dan zou hij zich veeleer op het origineel dan op de nabootsingen er van toeleggen en zou hij zijn uiterste best doen, vele schoone werken als gedenkteekenen van zich zelf na te laten en dan zou hij veel liever de geprezene dan de prijzende zijn." — „Dat ben ik met u eens, want men kan de eer en 't nut, die beide methoden opleveren, gewis niet op ééne lijn stellen."

„Van alle andere dingen zullen we nu Homerus, noch eenigen anderen dichter, rekenschap vragen; want we zouden eigenlijk van hen willen weten of één van hen met de geneeskunde vertrouwd was en niet slechts gezegden van geneeskundigen heeft nagebootst: of ze ooit kunnen beweren, dat ze evenals Asclepius [1]) iemand uit den ouderen of jongeren tijd hebben gezond gemaakt; of ze ooit, evenals hij zijn nakomelingen, leerlingen hebben nagelaten. We zullen hen ook niet voor de andere kunsten ter verantwoording roepen, doch dat alles achterwege laten. (We zullen echter wel een onderzoek instellen) naar de belangrijkste en schoonste dingen, die Homerus tracht te behandelen, naar oorlogen, veldtochten, staatsbestuur en beschavende ontwikkeling. We hebben wel 't recht daarnaar eens te vragen. „Beste Homerus, zullen we zeggen, als ge niet ten opzichte van deugd op de derde plaats van de waarheid afstaat en niet slechts een maker van beelden zijt, dien wij met den naam van nabootser hebben bestempeld, maar wel op de tweede plaats staat en het inderdaad in uw vermogen lag, nauwkeurig te onderscheiden welke beginselen of handelingen de menschen èn voor hun bizonder èn voor hun publiek leven beter of slechter maken, zeg ons dan, welke staat is door uw toedoen beter ingericht geworden, evenals de Spartaansche door Lycurgus [2]) of vele andere grootere of kleinere staten door hunne wetgevers? Welke staat beroept zich op u als maker van voortreffelijke wetten of op eenig nut, van u genoten? Op Charondas [3]) kunnen Italië en Sicilië wijzen, wij op Solon [4]), maar wie op u?" Zou hij wel éénen staat kunnen noemen?" — „Ik geloof 't niet, zoo iets wordt niet eens door de Homeriden beweerd." [5])

„Nu bestaat er toch wel een overlevering van een oorlog, die ten tijde van Homerus, onder zijn persoonlijke leiding of door zijn nuttige raadgevingen met succes is gevoerd?" — „Neen, geen enkele."

„Maar dan worden er toch vele uitvindingen van hem genoemd, die voor de kunsten en in 't algemeen voor 't prac-

1) p. 159, noot 2. 2) leefde ± 800. 3) Leefde in 't midden der zevende eeuw, zijn wetten waren zeer streng. 4) Zie p. 201, noot 1.

5) Aan twee groepen van personen geeft men den naam van „Homeriden", 1e aan hen, die wonende op Chios (een Turksch eiland in den Griekschen Archipel), de eigenlijke nakomelingen van den grooten dichter beweerden te zijn, en 2e aan hen, die meer bekend als rhapsoden, als rondreizende zangers diens gedichten bij feesten en andere gelegenheden in 't openbaar voordroegen. Van Chios uit werden de Homerische zangen over de Grieksche wereld verspreid.

tisch leven van eenig belang zijn geweest, zooals er b.v. enkele op den naam van Thales den Milesiër [1]) of Anacharsis den Scyth [2]) doorgaan?" — „Neen, ook daarvan bestaat er geen enkele."

„Doch, al liet Homerus zich nu niet met de politiek in, wordt er toch nog wel verhaald, dat hij zich bij zijn leven een of andere school heeft gesticht, die hem in zijn wetenschappelijken omgang lief kreeg en aan 't nageslacht een bepaalden Homerischen leefregel heeft nagelaten, zooals b.v. Pythagoras juist daarom door zijn leerlingen hartstochtelijk werd bemind en zijn school nog tegenwoordig om de zoogenaamde Pythagoreeïsche levenswijze aller openlijke achting en waardeering geniet?" — „Neen, ook van iets dergelijks bestaat er zelfs geen spoor. Ja, Creóphylus, Homerus' vriend, moet, indien ten minste waar is, wat men van Homerus verhaalt, zich om zijn gedrag nog meer dan om z'n naam belachelijk hebben gemaakt. Men vertelt n.l. dat Creóphylus zich in 't geheel niet om hem bekommerd heeft, z'n leven lang niet." [3])

(IV.) „Ja, dat is waar, zoo zegt men. Maar, Glauco, denkt ge, dat, als Homerus werkelijk in staat was geweest de menschen te ontwikkelen en ze beter te maken en zich dus niet met nabootsen behoefde tevreden te stellen, maar inderdaad iets had gekend, hij zich dan niet vele vrienden zou verworven hebben en door hen geëerd en bemind zijn geweest? Protagoras de Abderiet, Prodicus van Ceos [4]) en vele anderen vermochten door hun persoonlijken omgang toch nog dezen invloed op hun volgelingen te hebben, dat dezen meenden hun huis evenmin als hun staat goed te kunnen besturen, indien genen aan hun ontwikkeling niet de noodige hand hielden. Zij worden zelfs door hun leerlingen in die mate geëerd, dat zij door hen als 't ware op de handen worden gedragen. Maar zoo Home-

---

1) Thales, een der „zeven wijzen," is de oudste der Ionische natuurphilosofen (± 600), m. z. nader over hem en de even verder volgende wijsgeeren ons Overzicht of Dl. I, Alg. Gesch. der Philos.

2) Sommige schrijvers rekenen ook hem onder de „zeven wijzen". Uit een koninklijk geslacht der Scythen (nomadisch volk in de buurt van de Zwarte en Caspische Zee), gesproten, bereisde hij Griekenland, maakte met de wetten van Solon kennis en trachtte zijn onderdanen te beschaven.

3) Creophylus moet den naam van een groot gulzigaard gehad hebben, wat ook in zijn naam lag. (*kreas* = vleesch, *phulê* = stam). Plato's liefde voor Pythagoras en diens leer hebben we al vaker besproken, vlg. bv. p. 335, noot 2, p. 336, noot 2, p. 338 noot 2 en p. 365 noot.

4) Protagoras (± 450) en Prodicus (430) waren bekende sophisten en met Socrates bevriend.

rus of Hesiodus bij machte waren geweest hun tijdgenooten maar iets nader te brengen tot deugd, zouden ze hen niet hebben laten rondtrekken om hun gedichten voor te dragen, ja, ze zouden hen nog meer bij zich hebben gehouden dan hun goud. Ze zouden hen gedwongen hebben bij zich in hun stad te blijven en zouden, als ze hen daartoe niet hadden kunnen overhalen, hen overal als schooljongens achterna geloopen hebben, totdat zij voldoende van hen geleerd hadden." „Nu, Socrates 't komt me voor, dat ge volkomen de waarheid zegt."

„Mogen we nu niet beweren, dat reeds terstond van Homerus af, alle dichters nabootsers zijn geweest van deugd en in 't algemeen van de dingen, die zij in hun gedichten behandeld hebben, doch dat ze van de waarheid geen verstand hadden? Ze hebben dus gedaan als de schilder, van wien we daar juist spraken, die slechts voor den schijn een schoenmaker geschilderd heeft, zonder dat hij zelf of de menschen, die er naar keken en niet dan op de kleur en 't uiterlijk voorkomen letten, eenig verstand van de schoenmakerskunst hadden." — „Dat is volkomen waar."

„Nu mogen we gerust beweren, dat op dezelfde wijze ook de dichter met zijn uitdrukkingen en woorden slechts kleuren van de verschillende kunsten teekent, terwijl hij niets anders kan doen dan nabootsen, zoodat menschen, die evenmin als de dichter zelf van al die kunsten verstand hebben en slechts letten op wat hij zegt, meenen, dat hij, indien hij in versmaat, rhythme en harmonie [1]) over de schoenmakerskunst of over de veldheerskunst of over welke dan ook spreekt, precies de waarheid zegt, omdat die dingen nu eenmaal een sterke betoovering teweegbrengen. Want wanneer ge de gedichten van de kleur, die zij aan het zangerige ontleenen, ontdoet en den zuiveren inhoud op zich zelf beschouwt, dan weet ge, geloof ik wel, hoe die er uitzien." — „Ja, dat weet ik."

„En dan lijken hun gedichten op het gelaat van jeugdige personen, die er wel goed uitzien, doch niet bepaald schoon zijn, zooals inderdaad blijkt, wanneer de bloei hunner jeugd voorbij is." — „Ja, dat is zeer waar."

„Welaan dan, ga het volgende eens na. We beweerden daar, dat iemand, die een beeld maakt en die dus een nabootser is, met het werkelijk-zijnde volstrekt niet bekend is,

---

1) Over harmonie en rhythme zie p. 146, noot 1.

maar alleen met wat zoo schijnt. Of hebben we dat niet beweerd?" — „Ja."

„We moeten echter die bewering niet zóó laten, dat zij maar voor de helft waar is, doch we moeten zien, hoe zij in haar geheel luidt." — „Goed, zeg dan wat ge bedoelt."

„Een schilder zal b.v. teugels en een gebit teekenen, niet waar?" — „Ja."

„Maar die moeten toch door een leerbewerker en een smid gemaakt worden?" — „Natuurlijk."

„Doch weet nu een schilder precies hoe een teugel of een gebit moet zijn? Of weten zelfs zij, die die dingen maken, de leerbewerker en de smid, dit niet eens, maar is het slechts bekend aan den berijder, die die zaken weet te gebruiken?" „Alleen aan den laatste."

„Moeten we deze redeneering nu niet in 't algemeen op alle zaken toepassen?" — „Hoe bedoelt ge dat?"

„Dat er, om zoo te zeggen, voor elk ding drie kunsten bestaan, eene die ze gebruikt, eene, die ze maakt en eene, die ze nabootst?" — „Ja."

„Nu kan men toch van geen enkel voorwerp, dier of zaak van deugdelijke eigenschap, schoonheid of geschiktheid spreken dan met 't oog op 't nut, waartoe het gemaakt of van nature onstaan is, niet waar?" — „Ja, dat is zoo."

„Maar dan is het ook bepaald noodzakelijk, dat hij, die een zeker voorwerp gebruikt, er 't meeste verstand van heeft en aan den maker van dat voorwerp de noodige aanwijzingen geeft, om het voor 't gebruik, dat hij er van maken wil, goed of slecht te maken. Zoo geeft b.v. een fluitspeler aan den fluitenmaker de noodige wenken omtrent 't maken van fluiten, die bij 't spelen kunnen gebruikt worden, en hij geeft hem op hoe ze moeten gemaakt worden; eerst dan gaat deze ze maken." — „Dat kan ook niet anders."

„Hieruit blijkt dus, dat de éen met verstand van zaken voor het maken van goede en slechte fluiten de noodige aanwijzingen kan geven, en dat de ander hem vertrouwt en de zaken naar zijn aanwijzingen afwerkt." — „Ja."

„Hij dus, die een of ander voorwerp maakt, zal daaromtrent een zeker vast geloof hebben met betrekking tot een meer of min deugdelijke eigenschap; immers hij gaat om met iemand, die de wezenlijke waarheid kent, en moet luisteren naar iemand, die met kennis van zaken z'n aanwijzingen doet. Doch hij, die dat voorwerp gebruikt, die heeft daarvan ware kennis." — „Ja, zoo is 't precies."

„Zal nu een nabootser kennis hebben van die dingen, waarover hij schrijft, omdat hij die zelfde dingen gebruikt (en zal hij weten) of ze schoon en goed zijn dan wel niet, of zal hij een juiste meening hebben, omdat hij noodzakelijkerwijze omgaat met iemand, die dat voorwerp voldoende kent en de aanwijzingen ontvangt, wat voor dingen hij moet schilderen?" „Neen, hij bezit noch kennis noch meening."

„Dan volgt daaruit, dat de nabootser ook geen ware kennis of juiste meening zal hebben van de dingen, die hij nabootst, aangaande schoonheid of gebrek aan deugdelijke eigenschappen." — „Neen, die zal hij wel niet hebben."

„Wat moet dat dan een knap man zijn ten opzichte van verstand van de dingen, die hij voorstelt; ik bedoel hem, die door nabootsing iets nabootst." - „Wel, niet bizonder."

„Maar toch bootst hij de dingen na, zonder met 't wezen van elk ding voldoende op de hoogte te zijn, in hoeverre het goede of slechte eigenschappen bezit. Ik geloof echter, dat hij juist dat zal nabootsen, wat de groote massa en juist zij, die er geen verstand van hebben, voor schoon en mooi houden." — „Ja, natuurlijk."

„Dus schijnt het, dat we 't hierover voldoende eens zijn, dat de nabootser niets noemenswaards weet van de dingen, die hij nabootst, dat die geheele nabootsing slechts een soort spel en volstrekt geen ernst is, en dat verder allen, die zich op dramatische poëzie toeleggen en in jamben of hexameters [1]) dichten, nabootsers van het zuiverste allooi zijn." — „Ja, daarover zijn we 't volkomen eens."

---

1) Een hexámĕter is een vers, dat uit zes dactylen bestaat, waarvan de laatste onvolledig; hexameters zijn b.v. de uit Homerus aangehaalde verzen op pp. 131—135, vgl. verder de noot p. 146.

HOOFDSTUK V, VI en VII.

De dichtkunst, die slechts den schijn doet kennen, staat lijnrecht tegenover de wijsbegeerte, die ons met de wezenlijke werkelijkheid bekend maakt. Nog een ander nadeel van de dichtkunst is, dat zij ons de menschen gewoonlijk verkeerd voorstelt, voortgezweept door hun hartstochten, terwijl de mensch zich toch door zijn rede behoort te laten beheerschen. Slechts in één opzicht oefent de dichtkunst geen nadeeligen invloed uit wanneer zij n.l. goden of helden prijst; daarom mogen hymnen-dichters wel worden toegelaten. *(Bij alles, wat Plato den Griekschen dichters verwijt, moet men in 't oog houden, dat hij hun slechts opvoedende kracht ontzegt en ze als nadeelig voor de jeugd, uit zijn Idealstaat wil weren. Personen, wier karakter behoorlijk door muziek gevormd is, die zich dus door niets van het pad der rechtschapenheid laten afbrengen, die mogen de dichters met hun vrij wel alledaagsche levenswijsheid voor hun genoegen gerust lezen. Vgl. noot 2 op pag. 135).*

„Bij Zeus, staat nu het nabootsen niet op de derde plaats van de waarheid af? Of vergis ik me? — „Neen, ze staat op de derde plaats."

„Op welk vermogen van den mensch dan oefent het een slechten invloed?" — „Waarop doelt ge toch?"

„Op het volgende: Door gebrekkig gezichtsvermogen vertoont zich dezelfde grootte, van dichtbij en op een afstand gezien, niet gelijk." — „Neen."

„Verder vertoonen zich dezelfde voorwerpen in 't water gestoken krom, buiten 't water recht, andere nu eens hol, dan weer bol, omdat de verschillende kleuren ons oog op een dwaalspoor brengen; 't is ook duidelijk, dat deze geheele verwarring dan eveneens in onze ziel aanwezig is. Van dit gebrek in ons natuurlijk vermogen maakt de kunst om schaduwbeelden te teekenen, om te goochelen en vele andere gebruik onze ziel zooveel mogelijk te misleiden." — „Dat is waar."

„Kan ons nu niet de kunst van meten, tellen en wegen als een geschikt voorbehoedmiddel daartegen dienen, zoodat het schijnbaar grootere, mindere, meerdere of zwaardere niet de heerschappij (over onze ziel) uitoefent, maar 't vermogen, waarmee we rekenen, meten en wegen?" — „Ja, natuurlijk."

„En dit is toch wel 't werk van 't redelijke deel der ziel." „Ja zeker."

„Nu komt het vaak voor, dat aan iemand [1]), die iets gemeten heeft en te kennen geeft, dat dit grooter of kleiner dan iets

---

1) Zoo naar de lezing van SCHLEIERMACHER.

anders, dan wel daaraan gelijk is, daaromtrent een tegenstrijdige meening heeft." — „Dat is zoo."

„Maar we hebben toch beweerd,[1]) dat dezelfde persoon onmogelijk te gelijker tijd twee tegenstrijdige meeningen omtrent eenzelfde object kan hebben?" — „Ja, en dat deden we te recht."

„Maar dan moet ook dat deel der ziel, dat een meening krijgt in strijd met de ware maat van iets, verschillend zijn van dat deel, dat een juiste meening heeft." — „Dat ligt in de rede."

„Doch waarlijk, dat deel van de ziel, dat op meten en berekenen vertrouwt, is toch wel haar beste deel." — „Natuurlijk."

„Dus moet het vermogen, dat daaraan tegenovergesteld is, toch zeker een van de slechtste zijn." — „Ja, dat kan niet anders."

„Omdat ik 't in dit opzicht met u wilde eens zijn, zeide ik, dat de schilderkunst en in 't algemeen elke nabootsende kunst op een grooten afstand van de waarheid haar werk verricht en dus ook met dat vermogen in ons, dat ver van het ware verstand afstaat, omgaat, daarmee samengaat en bevriend is, zoodat dit vermogen in 't geheel niet kan waarnemen wat juist en waar is." — „Ik ben 't volkomen met u eens."

„Daar dus de kunst van 't nabootsen zelf slecht is en met iets slechts omgang pleegt, brengt ze ook iets slechts voort." „Zeker."

„En geldt dit nu alleen van de kunst, die voor 't gezicht iets nabootst of ook van die, welke dat voor het gehoor doet en die wij de dichtkunst noemen?" [2]) — „Me dunkt ook voor 't gehoor."

„Maar hoor eens, we moeten dat niet aannemen omdat dit uit een vergelijking met de schilderkunst zoo blijkt, maar we moeten ons onderzoek ook tot dien factor van onze ziel uitstrekken, die met de dichtkunst in nauw verband staat en we moeten zien of die factor óók slecht is dan wel een deugdelijke eigenschap bezit." — „Goed."

„Laten we ons de zaak zóó voorstellen: de kunst van nabootsing, zullen we zeggen, stelt de menschen voor, terwijl zij gedwongen of vrijwillig bepaalde handelingen verrichten,

---

1) p. 202 en 203 laatste alinea.

2) In den ouden tijd werden de gedichten niet zoozeer gelezen als wel (door rhapsoden) voorgedragen.

ten gevolge waarvan zij meenen, dat 't hun goed of slecht gaat en naar gelang van hun omstandigheden zich beklagen of gelukkig gevoelen. Hebt gij soms hieromtrent een andere meening?" — „Neen."

„Maar is de mensch nu in dien toestand 't altijd met zich zelven eens? Of is hij ook wel ereis — zooals hij ten opzichte van wat hij ziet vaak het met zich zelf oneens is en te gelijker tijd omtrent dezelfde objecten tegenstrijdige meeningen koestert — met zich zelf in tweestrijd ten opzichte van zijn handelingen, zoodat hij als 't ware met zich zelf moet strijden? Doch daar herinner ik me, dat we dit niet meer behoeven uit te maken; want dáárover zijn we 't in onze vroegere redeneeringen [1]) voldoende eens geworden, dat onze ziel onder ontelbare dergelijke tegenstrijdigheden bijna bezwijkt." — „Ja, dat is zoo."

„Ongetwijfeld. Maar 't komt me noodzakelijk voor nu eens na te gaan wat we toen hebben overgeslagen." — „Wat is dat dan?"

„Dat een verstandig man, wien 't ongeluk treft, dat hij een zoon of in 't algemeen iets, dat hij zeer hoog schat, verliest, dit veel gemakkelijker dan iemand anders zal dragen." [2]) „Ja, buiten twijfel."

„Dit echter hebben we nog na te gaan of hij zich in het geheel niets er van zal aantrekken dan wel of hem dat onmogelijk is, maar hij toch in allen geval zijn smart zal matigen." — „Het laatste zal hij wel doen."

„Maar hoe denkt ge nu over hem in dit opzicht? Wanneer zal hij naar uwe meening meer tegen zijn smart strijden en haar trachten te overwinnen, als hij door zijn gelijken gezien wordt of wanneer hij alleen is en zich in de eenzaamheid bevindt?" — „In het eerste geval zal hij zich veel heftiger verzetten."

„Maar ik veronderstel toch, dat hij in de eenzaamheid veel zal durven uiten, waarover hij zich zou schamen als iemand 't hoorde, en dat hij ook veel zou doen, waarvan hij niet gaarne zou willen, dat een ander 't zag." — „Ja, het is zooals ge zegt."

(VI.) „Nu zijn het de rede en de wet, die hem aansporen, zich tegen zijn smart te verzetten en is 't zijn gevoel, dat hem dringt er aan toe te geven. Of is dit niet zoo?" — „Ja wel."

„Maar wanneer de mensch naar twee verschillende rich-

---

1) Vgl. pp. 207/8 p. 333 bov.
2) p. 132, reg. 18 v.b.

tingen heen- en weergetrokken wordt, dan kan 't niet anders, zeggen we, of te gelijker tijd moeten ten opzichte van 't-zelfde object twee invloeden in hem aanwezig zijn." -- „Dat spreekt vanzelf."

„En is nu niet de eene invloed bereid aan de wet te gehoorzamen en hare voorschriften te volgen?" -- „Hoe bedoelt ge dat?"

„De wet zegt, meen ik, dat het 't schoonste is, zich in 't ongeluk zoo kalm mogelijk te gedragen en niet te morren, omdat men niet kan inzien of het leed goed of kwaad voor ons is; 't hem, die 't zich al te zeer aantrekt, toch niets helpt en geen der menschelijke dingen in die mate onze aandacht verdient; en men eindelijk, als men zich aan zijn verdriet overgeeft, onmogelijk kan doen datgene, waartoe men elk oogenblik moet bereid zijn." — „Wat is dat dan?"

„Men moet n.l. over het gebeurde met zich zelf te rade gaan en alsof men met dobbelsteenen speelt, al naar 't valt, zijn aangelegenheden zoo stellen als naar de aanwijzingen der rede 't beste is. Men moet echter niet doen als kinderen, die, wanneer ze zich gestooten hebben, dat deel van hun lichaam, dat hun zeer doet, vasthouden en een tijdlang staan te huilen. Veeleer moet men zijn ziel er aan wennen, middelen te beramen, die de wonde en het zieke kunnen genezen en beter maken; zoo moet men met behulp van de geneeskunde aan die klaagtonen een einde maken." — „Op die manier zal men zich in de wederwaardigheden des levens 't best gedragen."

„We mogen beweren, dat de beste invloed der ziel aan zulk een redeneeren wil gehoorzamen." — „Dat is duidelijk."

„Moeten we daarentegen niet zeggen, dat de invloed, die uitwerkt, dat we steeds aan ons ongeluk terugdenken, blijven jammeren en daarvan niet verzadigd worden, redeloos is, ons van onze bezigheden afhoudt en ons met de lafheid bevriend maakt?" — „Ja zeker."

„Nu zult ge me toch wel toestemmen, dat het prikkelbare op allerlei verschillende wijzen kan worden nagebootst. Doch een bezonnen en bezadigd karakter, dat zich altijd gelijk blijft, laat zich niet gemakkelijk nabootsen en, zoo 't al nagebootst wordt, kan men 't niet licht begrijpen; zeker niet de menschen van de straat of de bonte massa, die in de schouwburgen komen. Voor hen zou dat een nabootsing zijn van een toestand, die hun vreemd is." — „Ik ben 't volkomen met u eens."

„Het is dan ook licht in te zien, dat de nabootsende dichter niet den aanleg bezit dat vermogen van de ziel na te bootsen, en zijn wijsheid staat niet op die hoogte, dat hij daaraan kan voldoen, indien hij bij de groote massa zijn naam wil ophouden. Hij is wel geschikt voor de nabootsing van een prikkelbaar en onstandvastig karakter, omdat dit gemakkelijk is." — „Ja, zoo is het."

„Te recht mogen we hem nu dus nemen en tot een pendant van den schilder stellen; want in de eerste plaats komt hij hierin met hem overeen, dat hij dingen maakt, die ver van de waarheid afstaan en in de tweede plaats is hij aan hem gelijk, dat hij wel met 't slechte, maar niet met 't beste deel van de ziel in verbinding staat. Zoo handelen we dus goed, als we hem niet toelaten in onzen toekomstigen staat, die door goede wetten bestuurd wordt; immers het slechte van de ziel roept hij wakker, kweekt het aan en maakt 't sterk, terwijl hij het redelijke tracht te vernietigen. En wat er in een staat gebeurt, wanneer iemand de slechten machtig maakt en den staat in hun handen geeft, terwijl hij de brave burgers ten onder brengt, dat zelfde doet onzes inziens ook de nabootsende dichter, die als 't ware een slechten staat sticht in ieders ziel en aan het redelooze daarin wil behagen. Dit laatste kan echter geen onderscheid maken tusschen grooter of kleiner, maar houdt juist dezelfde voorwerpen nu eens voor groot, dan weer voor klein en vormt zich allerlei beelden, die op een grooten afstand van de waarheid staan." — „Daarop valt niets af te dingen." [1])

(VII.) We hebben echter de zwaarste beschuldiging tegen de dichtkunst nog niet uitgesproken; want dat ze behoudens hoogst enkele uitzonderingen ook in staat is de beste menschen te bederven, dat is toch wel heel erg." — „Dat vind ik ook, als ze inderdaad zoo iets doet."

„Luister naar mij en ga 't dan eens na. Want wanneer zelfs de besten onder ons gedichten van Homerus of van een anderen treurspeldichter [2]) hooren voordragen, waarin nabootsend verhaald wordt, dat een of ander held door een ramp getroffen in een vloed van woorden zijn leed klaagt, jammert of zich op de borst slaat, dan weet ge toch wel, dat we

1) Wij zouden er zeker andere over denken, men houde echter wel in 't oog dat Plato van Grieksche dichters spreekt en vergelijke noot *) op p. 432 het gecursiveerde op p. 443.

2) We konden al vaker opmerken, dat Plato Homerus ook onder dezen rekent, hoewel hij meer episch dichter is.

dat alles met genoegen aanhooren, ons geheel daaraan geven en ons dus door medelijden laten meesleepen. Dan doen we ons best het talent van den dichter te prijzen, omdat hij ons zoo'n groot genot heeft verschaft." — „Ja, dat weet ik natuurlijk wel."

„Maar, wanneer ons zelf een of ander leed treft, dan ziet men juist, dat we er ons op laten voorstaan het tegendeel daarvan te doen. We trachten zoo kalm mogelijk te zijn en ons te harden; dit laatste immers beschouwen we als de taak van een man; het eerste, dat we zoo even prezen, als de taak van een vrouw." — „Ja, dat heb ik vaak opgemerkt."

„Maar is zulk een lof wel verdiend, wanneer we zien, dat iemand dingen doet, waartoe wij ons niet zouden verwaardigen, ja, waarover we ons zouden schamen, (wanneer we dan, zeg ik), geen afkeer krijgen, doch smaak er in hebben en ons in loftuitingen uitputten?" — „Neen, bij Zeus, iets dergelijks getuigt niet van gezond verstand."

„Dat geloof ik ook; zeker niet, als ge de zaak op de volgende wijze beschouwt." — „Op welke wijze?"

„Als ge bedenkt, dat dát vermogen in onze ziel, 'twelk bij eigen rampen heftig begeert zijn droefheid uit te weenen en zich voldoende zat te jammeren, met geweld onderdrukt wordt, hoewel 't in de natuur van den mensch ligt, naar het eerste te verlangen, dat dan juist dát vermogen door de dichters verzadigd wordt en zich dan voldaan vindt. Maar dan blijft ons van nature beste vermogen, voornamelijk omdat 't door rede en overleg niet voldoende ontwikkeld is, niet meer op zijn post, om het andere, dat in jammerklachten wil uitbreken, te bewaken. Het aanschouwt dan slechts rampen van anderen en meent, dat het zich niet behoeft te schamen, wanneer het, — zoo iemand anders, die beweert, dat hij een goed karakter heeft, bovenmatig weeklaagt — dezen prijst en medelijden met hem heeft, in de vreugde, die het daarin ondervindt, iets goeds ziet en zich die niet laat ontnemen, door 't geheele gedicht te moeten verwerpen. Weinigen toch zijn in staat te bedenken, dat wat een ander gevoelt van lieverlede ook wij zelf gaan gevoelen, want als we 't medelijden, dat voor anderen in ons wordt opgewekt, krachtig voedsel geven, is 't niet gemakkelijk dat bij eigen rampen te onderdrukken." — „Dat alles is zeer waar."

„En geldt nu niet dezelfde redeneering van 't belachelijke? Want wat men, om zich niet belachelijk te maken en om geen schande over zich te brengen, niet graag zou willen

doen, dat vindt men toch, zoo men 't voor zich zelf [1]) in een nabootsing van een blijspel hoort, zeer aardig en keurt 't niet als iets slechts af, maar doet juist 't zelfde als wat men bij 't betuigen van medelijden heeft gedaan. Immers het vermogen, 't welk men, omdat men bang is voor den naam van hansworst, (evenals vroeger dat vermogen, dat ons dwong te weeklagen) door zijn rede in bedwang houdt, daar het de lachlust wil opwekken, laat men (bij de comische vertooningen) vrij spel en als men eenmaal bij zoo'n gelegenheid dat vermogen, (dat de lachlust opwekt), zich willekeurig laat uiten, dan merkt men niet, dat men zich ook vaak bij alles, wat men doet, tot zulk een hansworsterij laat verleiden, zoodat men ten slotte zelf een comisch dichter wordt." — „Ja, dat is zeer waar."

„Ook ten opzichte van mingenot, van toorn en van allerlei begeerten, die een onaangename of prettige gewaarwording in onze ziel opwekken, en die onzes inziens al onze handelingen begeleiden, (in al die opzichten geldt dezelfde redeneering), dat n.l. de nabootsende dichtkunst al dergelijke gewaarwordingen in ons teweegbrengt. Want zij kweekt en besproeit een plant, die zij eigenlijk moest laten verdorren en geeft over ons de teugels aan dat vermogen, dat eigenlijk moest beheerscht worden; want dan zouden we beter en gelukkiger in plaats van slechter en ongelukkiger worden." — „Daar kan ik niets tegen inbrengen."

„Dus, Glauco, wanneer ge soms menschen ontmoet, die Homerus prijzen en zeggen, dat hij de dichter is geweest, die Griekenland tot beschaving gebracht heeft en dat 't ter bevordering van huiselijk geluk en geestelijke ontwikkeling voor den mensch wel de moeite waard is, zijn gedichten eens ter hand te nemen en te bestudeeren en naar de wijze lessen van dezen dichter in 't algemeen het leven in te richten, dan moet ge jegens die personen wel vriendelijk zijn en hun een complimentje maken, dat zij zoo braaf mogelijke menschen zijn en dan kunt ge hun gerust toegeven, dat Homerus de geniaalste dichter en de vader der treurspeldichters is, maar ge moogt daarbij niet uit oog verliezen, dat *wij* in onzen staat alléén en uitsluitend hymnen op de goden en lofzangen op deugdzame menschen als gedichten zullen toelaten. Doch zoodra wij de Muze, die in haar zangen en gedichten slechts

1) Al naar de verschillende lezingen is deze zin voor verschillende vertalingen vatbaar.

't genoegen van de menschen beoogt, in onzen staat zullen opnemen, dan moeten daarin ook genoegen en smart heerschen en geen wet, geen gemeenschappelijk overleg, dat toch nog altijd voor 't allerbeste geldt." — „Ik ben 't geheel en al met u eens."

HOOFDSTUK VIII.

De strijd tusschen wijsbegeerte en dichtkunst is al zeer oud en de overwinning komt aan de eerste toe. Niettemin zal de laatste in den Ideaalstaat worden toegelaten, als ze haar nut voldoende kan bepleiten. **Ver boven de poëzie staat de philosophie, die den menschen het ware geluk aanbrengt.**

„Dit moet dus tot onze verdediging dienen, nu we er aan herinnerd hebben, dat wij vroeger [1]) de dichtkunst met haar eigenaardig karakter uit onzen staat hebben verbannen; trouwens, onze redeneering brengt ons tot die overtuiging. Wij kunnen haar bovendien er aan herinneren — dan kan ze ons niet van hard- en onbeschaafdheid beschuldigen — dat er reeds vanouds een vijandschap tusschen de wijsbegeerte en de dichtkunst bestaat. Want uitdrukkingen als „'t keffende hondje blaft tegen zijn meesteres" of „knap in 't gezwets der dommen" of „die den baas spelende troep, die zelfs van Zeus verstand heeft" en „die scherpe nadenkers", omdat ze in nood verkeeren, en duizend andere gezegden[2]) getuigen van die oude vijandschap. Doch in weerwil van dat alles durven we gerust verklaren, dat zelfs wij — indien slechts de kunst van dichten en nabootsen, die nu het genoegen der menschen dient, met een afdoende verdediging kan aantoonen, dat zij in een staat met goede wetten wel thuis hoort — haar met open armen zullen ontvangen. Wij zijn er ons van bewust, dat ook wij door haar bekoord worden, maar wat ons de zuivere waarheid toeschijnt, mogen we in geen geval prijsgeven. Of wordt ook gij niet, vriend, door haar bekoord, wanneer ge door Homerus met haar kennis maakt?" — „Ja, in hooge mate."

„Is het dan niet billijk, dat ze eerst op die voorwaarde mag terugkeeren, als ze zich in een lyrisch of ander gedicht heeft verdedigd?" — „Ja zeker."

---

1) Zie p. 147, reg. 11 v. o.

2) Het schijnt, dat in de comedie met dergelijke uitvallen tegen de philosophie werd gestreden. Aan wien de bovengenoemde ontleend zijn is niet bekend.

„We willen ook wel aan hare verdedigers, die zelf geen dichters zijn, maar veel van haar houden, toestaan, om in proza hare verdediging te voeren, (om aan te toonen), dat ze niet alleen genoegen schenkt, maar ook nuttige wenken geeft voor 't besturen van staten en 't leven der menschen; we zullen dan welwillend luisteren. Want we zullen er bij winnen, als 't blijkt, dat ze ons niet alleen tot genoegen, doch ook tot nut strekt". — „Ja, natuurlijk zullen we er bij winnen."

„Maar, m'n beste vriend, als ze haar goed recht niet kan verdedigen, dan zullen wij — evenals personen, die op een ander verliefd zijn geworden en inzien, dat die liefde voor hen nadeelig is, daaraan niet toegeven, hoewel dit hun veel moeite kost — omdat we wegens onze opvoeding in de tegenwoordige prachtige staten nu eenmaal een zekere liefde voor de dichtkunst, zooals ze nu is, hebben opgevat, aan den eenen kant welwillend toegeven, dat ze zoo voortreffelijk en waar mogelijk schijnt te zijn; doch zoolang hare verdediging ons niet naar den zin kan zijn, zullen we haar aanhooren, terwijl we ons met de redeneeringen, die we in 't midden brachten en met ons gewone tooverformulier tegen hare bekoring beschermen. We zullen oppassen, dat we niet weer in die liefde vervallen, die op jonge menschen en de groote massa vat heeft; kortom we zullen bedenken, dat men zich met zulk een dichtkunst niet moet afgeven, alsof ze op waarheid berustte en 't haar om ernst te doen was; dat men daarentegen, wanneer men gedichten hoort voordragen, voor zijn eigen staat [1]), moet op z'n hoede zijn en alleen dat voor waar houden, wat wij van de dichtkunst hebben gezegd." „Ik ben 't in alle opzichten met u eens."

„Ja, want, m'n waarde Glauco, groot is de strijd, dien we te voeren hebben, grooter dan hij schijnt, of we braaf dan wel slecht zullen worden, zoodat 't niet de moeite waard is, zich door eer, geld, heerschappij of dichtkunst er toe te laten brengen de rechtvaardigheid in 't algemeen [2]) en iedere deugd in 't bizonder daarbij achter te stellen." — „Na alles, wat we hebben nagegaan, stem ik u ook dit toe en ik geloof, dat een ieder u dat zal toegeven."

---

1) p. 430, reg. 4 v. o.
2) Vgl. de noot op p. 82.

HOOFDSTUK IX, X, XI en XII.

Nu is de volmaakt rechtvaardige, die de hoogste wijsheid kent, niet alleen in dit leven, maar ook na zijn dood, omdat de ziel onsterfelijk is en zich dus van haar gelukstoestand bewust blijft, gelukkig. —
Bewijs voor die onsterfelijkheid, die nog duidelijker zou zijn aan te toonen, als we de ziel eens werkelijk konden leeren kennen, want dan konden we inzien, dat ze met de godheid verwant is. De godheid zelf is braaf en deugdzaam, daarom beloont zij de brave en deugdzame menschen en straft de onrechtvaardigen.

„En toch, de grootste belooningen en kampprijzen, die voor de deugd weggelegd zijn, die hebben we nog niet nagegaan.” „Ge spreekt daar van een ontzaglijk groote belooning, zoo er nog andere bestaan dan die we reeds genoemd hebben.”

„Zou men wel van iets groots kunnen spreken, als het in een klein tijdsverloop beperkt is? Want de geheele tijdsduur van onze jeugd tot aan den hoogsten ouderdom is slechts klein in vergelijking met de eeuwigheid.” — „Ja, zeg liever: niets.”

„Geef me nu antwoord op de volgende vraag. Zijt ge van oordeel, dat een onsterfelijk wezen zich ter wille van zulk een klein tijdsbestek moet afsloven en niet veeleer voor de eeuwigheid?” — „Ik zou zeggen voor het laatste; maar wat bedoelt ge eigenlijk hiermee?”

„Hebt ge dan nog niet ingezien, dat onze ziel onsterfelijk is en nooit zal vergaan?”

Toen zag Glauco me vol verbazing aan en zeide: „Neen, bij Zeus, dat heb ik nog niet ingezien, maar kunt gij dat dan bewijzen?”

„Zeker wel en als ik me niet vergis, geloof ik, dat gij dat even goed kunt, want 't is heelemaal niet moeilijk.” — „Nu, voor mij wel; maar ik zou dat bewijs, dat ge in 't geheel niet moeilijk vindt, toch wel eens graag van u willen hooren.”

„Goed, dat kan wel.” — „Ga uw gang dan.”

„Maakt ge een onderscheid tusschen wat goed en wat slecht is?” — „Ja.”

„Denkt ge daarover evenzoo als ik?” — „Hoe denkt gij dan er over?”

„Dat alles, wat iets anders doet ondergaan en vernietigt, slecht is; daarentegen alles, wat 't bestaan van iets anders handhaaft, goed.” — „Die zelfde meening heb ik ook.”

„Ge houdt 't er dus ook voor, dat er voor elk ding een

eigen kwaad en een eigen goed bestaat. Zoo kunnen de oogen aan ziekte lijden, het lichaam in 't algemeen aan ongesteldheid, het koren aan brand, 't hout aan verrotting, metaal en ijzer aan roest en, om 't in 't kort te zeggen, alles, wat ontstaat, lijdt aan een kwaad en ziekte." — „Dat is zoo."

„Wanneer nu dat slechte zich aan eenig ding hecht, maakt het dat dan niet al terstond ook slecht, om 't ten slotte geheel te doen te niet- en ten ondergaan?" — „Ja, natuurlijk."

„Dus wordt elk ding door zijn eigen kwaad en z'n eigen slechtheid vernietigd; of, als dat kwaad het niet vernietigen kan, dan kan 't volstrekt door niets anders vernietigd worden. Want wat goed of ook wat niet-slecht en niet-goed is, kan toch niet iets anders vernietigen." — „Natuurlijk niet."

„Wanneer we dus zien, dat een der bestaande dingen, waaraan zich 't een of ander kwaad gehecht heeft, dat het slecht maakt, niet door dat slechte kan vernietigd worden, hoewel dit een vernietigend karakter heeft, mogen we dan daaruit niet de gevolgtrekking maken, dat dat ding van dien aard is, dat 't niet *kan* ten ondergaan?" — „Ja, zeker wel."

„Dan verder, bestaat er nu ook niet iets voor de ziel, dat haar slecht maakt?" — „Ja stellig, juist al die eigenschappen, die we daareven besproken hebben: onrechtvaardigheid, onmatigheid, lafheid en gebrek aan ware kennis."

„Is 't nu wel mogelijk, dat éen van die slechte eigenschappen haar ontbindt en vernietigt? Pas nu op, dat we ons niet laten bedriegen en meenen, dat een onrechtvaardig en onverstandig man, wanneer hij op onrechtvaardig handelen betrapt wordt, dan door die onrechtvaardigheid, die een slechte toestand van z'n ziel is, te gronde gaat. Volg liever deze redeneering. Evenals ziekte, die een slechte toestand van 't lichaam is, het lichaam doet wegkwijnen, te gronde richt en maakt tot iets, dat geen lichaam meer is; en evenals alles, waarvan we daar juist gesproken hebben, door zijn eigen slechten toestand, die dat alles bederft, doordat hij zich aan de dingen hecht en er inblijft, doet te niet gaan — — of is dat niet zoo?" — „Ja."

„Welaan dan, pas die zelfde redeneering op 't vergaan van de ziel toe. Heeft de onrechtvaardigheid of hebben de andere ondeugden, doordat ze zich in de ziel bevinden en zich aan haar hechten een vernietigenden invloed op haar of doen ze haar wegkwijnen, totdat ze haar tot den dood leiden en van het lichaam scheiden?" — „Neen, dat is volstrekt niet 't geval.

„Maar dit is toch zeker iets ongerijmds, dat de slechte toe-

stand van 't éene ding 't andere vernietigt en zijn eigen niet." „Zeker is dat zeer ongerijmd."

„Dus moet ge wel bedenken, Glauco, dat we niet mogen gelooven, dat de slechte toestand, die een of andere spijs eigen is, b.v. bederf of schimmel of welke die dan ook moge zijn, het lichaam noodzakelijkerwijze zullen te gronde richten; maar eerst wanneer de slechte toestand der spijzen zelf in 't lichaam een ongezonden toestand veroorzaakt, dan kunnen we zeggen, dat dat lichaam wel door inwerking van die slechte spijzen, maar dan toch door zijn eigen slechtheid, die nu een ziekte geworden is, is ten onder gegaan. Doch dat door den slechten toestand der spijzen, die geheel iets anders zijn dan 't lichaam is, dus door den invloed van het slechte van een vreemd object, dat zijn eigen slechten toestand in ons lichaam van nature niet kan inplanten, zoodat daardoor 't lichaam te gronde gericht wordt, dat zullen we nooit aannemen." — „Neen, want 't is volkomen waar al wat ge daar zegt."

(X.) „Wanneer we dezelfde redeneering blijven volgen, mogen we dus nooit aannemen, dat, als de slechte toestand des lichaams niet dien der ziel daarin kan veroorzaken, de ziel door een slechten toestand, van buiten aangebracht — dus zonder zelf in den haar eigenaardigen slechten toestand te verkeeren — kan te gronde gaan, want dan zou 't eene ding vernietigd worden door den slechten toestand van een ander." — „Zeker niet, want wat ge daar zegt berust op goeden grondslag."

„Dus moeten we òf de kracht van dit bewijs ontzenuwen òf — zoolang die niet ontzenuwd kan worden — mogen we nooit aannemen, dat de ziel door koorts, door eenige andere ziekte, door een gewelddadigen dood, ja, ook al zou men een lichaam in de kleinste stukjes snijden, (mogen we toch niet aannemen, zeg ik), dat de ziel door een van die invloeden te niet gaat. Of 't moest zijn, dat men kan aantoonen, dat inderdaad door al die slechte toestanden van 't lichaam de ziel zelf onrechtvaardiger en misdadiger wordt. Nooit zullen we echter toegeven, dat de ziel of eenig ander ding, doordat de slechte toestand van iets anders en niet die, welke elk ding op zich zelf eigen is, daarop inwerkt, ten onder gaat." — „Maar dát zal zeker nooit iemand kunnen bewijzen, dat de ziel van menschen, die sterven, door hun dood onrechtvaardiger wordt."

„Doch als iemand 't werkelijk eens zou wagen, ons bewijs aan te tasten en te beweren, dat iemand, die sterft, slechter

en onrechtvaardiger wordt — want dan zoude hij niet behoeven toe te geven, dat de ziel onsterfelijk is — dan zouden wij toch zeker ook, indien zijn bewering waar was, staande houden, dat de onrechtvaardigheid, evenals een ziekte, doodelijk op den onrechtvaardigen mensch werkt; dat personen, die met deze ondeugd behept zijn, juist daardoor te gronde gaan, omdat zij van nature den dood van iets anders veroorzaakt; dat verder de meest onrechtvaardige sneller, de minder onrechtvaardige minder snel (gedood wordt) en dat eindelijk de menschen niet (door een anderen invloed sterven), zooals nu de misdadigers, die daardoor, dat anderen aan hen straf voltrekken, uit 't leven scheiden." — „Bij Zeus, in dat geval zou de onrechtvaardigheid niet zoo'n heel groot kwaad schijnen te zijn (als ze nu is), ik bedoel, als ze werkelijk den dood van de onrechvaardigen veroorzaakt. want dan zou ze hen juist van hun rampen [1]) bevrijden. Veeleer geloof ik echter, dat zij 't tegendeel daarvan zou blijken te zijn en dat zij juist de andere menschen doodt, voor zooveel dat in haar vermogen ligt; maar dat ze juist den onrechtvaardigen zelf een krachtig leven geeft en hen buitendien haast niet toelaat te slapen; [2]) ja, me dunkt, zóóver is 't er vandaan, dat zij de onrechtvaardigen zelf zou dooden."

„Ge hebt volkomen gelijk. Want als de eigen slechtheid en de eigen slechte toestand van de ziel haar niet kunnen dooden en vernietigen, dan is 't toch haast niet denkbaar, dat een slechte toestand, die een ander object eigen is, de ziel of iets anders, dat met die eigenaardige slechtheid niet behept is, te gronde richt." — „Ja, naar 't schijnt, is dat geheel ondenkbaar."

„Daar er dus geen enkele slechte toestand bestaat, die de ziel kan vernietigen, noch haar eigen, noch die van een ander ding, volgt hieruit noodzakelijk, dat zij iets is, dat werkelijk bestaat (en dus nooit vergaat). Als ze iets is, dat wezenlijk bestaat, dan is ze ook onsterfelijk." — „Ja, dat kan ook niet anders."

(XI.) „We kunnen dus zeggen, dat deze vraag afgehandeld is. Indien 't nu werkelijk zoo is, als wij beredeneerd hebben, dan vat ge wel, dat er altijd een zelfde aantal zielen moet

---

1) Socrates en Glauco beschouwen 't natuurlijk voor iemand als een groote ramp, dat hij onrechtvaardig is.

2) In hun onrechtvaardigheid willen de ondeugdzamen altijd slecht doen en gunnen zich haast den slaap niet, om te rusten.

bestaan. Want daar er geen enkele teloorgaat, kan dit getal niet kleiner worden. Het kan echter ook niet grooter worden. Want als 't aantal onsterfelijke dingen zou aangroeien, dan moesten die natuurlijk uit de sterfelijke voortkomen en dan zou ten slotte alles onsterfelijk zijn." — „Ja, dat is waar." 1)

„Maar zoo iets moeten we volstrekt niet aannemen; het gezond verstand zou dat niet toelaten; evenmin dat de ziel werkelijk van dien aard is, dat zij op zich zelf uit talrijke met elkaar samengestelde ongelijke en verschillende deelen bestaat." — „Hoe bedoelt ge dat?"

„Het is niet licht mogelijk, dat iets, dat uit vele deelen is samengesteld en dan nog niet op zulk een voortreffelijke wijze als we gezien hebben, dat 't bij de ziel 't geval was, eeuwig kan bestaan." — „Neen, dat is ten minste niet waarschijnlijk."

„Dat dus de ziel onsterfelijk is, dat bewijst in de eerste plaats de redeneering van zoo even en verder alles, wat we vroeger beredeneerd hebben. Om te weten hoe zij in werkelijkheid er uitziet, moet men haar niet aanschouwen, bezoedeld door hare gemeenschap met het lichaam en andere slechte invloeden, zooals wij haar nu slechts kunnen zien; maar om hare ware zuivere gedaante te leeren kennen, daartoe moeten we haar in onze redeneering beschouwen. Dan zal men haar als veel schooner kunnen zien en zal men ook de rechtvaardigheid, de onrechtvaardigheid en alle andere begrippen, die wij hebben nagegaan, veel duidelijker kunnen gadeslaan. Wat we nù aangaande haar zeggen is slechts in zooverre waar als we haar voorloopig hebben leeren kennen. We hebben haar gezien in een toestand, die gelijk is aan dien, waarin de menschen den zeegod Glaucus 2) hebben gezien en dus niet konden weten, hoe hij in zijn oorspronkelijke gedaante er uitziet. Want doordat de vroegere deelen van zijn lichaam deels stuk-

---

1) Plato's betoog is in den grond waar, toch is zijn theorie in den loop der eeuwen natuurlijk gewijzigd. Vgl. b.v. WINDELBAND, *Der Kampf um die Seele* in z'n Geschichte der Philosophie, 2e Aufl. p. 516 vlgg.; PAULSEN, *Wesen der Seele,* in z'n *Einleitung in die Philos.* 8e Aufl. p. 143 vlgg.

2) Men verhaalt, dat Glaucus als mensch uit de bron der onsterfelijkheid gedronken heeft, doch die aan zijn medemenschen niet heeft kunnen toonen. Uit verdriet daarover stortte hij zich in de zee en nam een nieuwe gedaante aan. De zeelieden raadpleegden hem omtrent de toekomst.

gebroken, deels verpletterd zijn en hij door het beuken der golven geheel misvormd is en er ook nog vreemde voorwerpen zich aan zijn lichaam hebben vastgehecht, schelpen, zeewier en steenen, lijkt hij nu meer op onverschillig welk dier dan op zijn oorspronkelijke gedaante. In een dergelijken toestand slechts, door ontelbare rampen aangetast, kunnen wij de ziel zien. Maar, Glauco, ge moet uw blik eens daarheen richten."
„Waarheen bedoelt ge?"

„Tot hare gedachtenwereld. Want we moeten eens nagaan waarmee zij zich bemoeit en waarmee zij omgang heeft. Immers met het goddelijke, ontsterfelijke en wezenlijk-zijnde is zij verwant. Verder moeten we zien hoe haar wezen zal zijn, als ze dat goddelijke enz. volgt, en door het verlangen daarnaar zich uit hare zee verheft. Nu heeft ze daarmee te worstelen, daarin wordt ze door schelpen en steenen van alle kanten beschadigd. Die hechten zich, omdat zij zich met aardsche dingen moet voeden, als stukjes aarde, brokjes steen en allerlei vreemde voorwerpen, rondom haar vast; ook al weer ten gevolge van dat zoogenaamde lekkere eten [1]. In dat geval zal men haar wezenlijke gedaante kunnen aanschouwen en te weten komen of zij samengesteld dan wel enkelvoudig is, in één woord hoe en op welke wijze zij bestaat. Nu hebben we, meen ik, slechts hare lotswisselingen in verschillende vormen voldoende nagegaan, zooals ze zich gedurende 't leven van den mensch aan ons voordoet." — „Ja, dat is volkomen de waarheid."

(XII.) „Nu hebben we toch nog vele dingen buiten bespreking gelaten en hebben niets in 't midden gebracht aangaande het loon en den goeden naam, die de rechtvaardigheid wachten en die volgens uw zeggen door Homerus en Hesiodus nauwkeurig zijn aangegeven. [2]) Wel hebben we bevonden, dat de rechtvaardigheid op zich zelve voor de ziel op zich zelve 't beste is; dat zij bepaaldelijk rechtvaardig moet handelen ook al had ze den ring van Gyges [3]) al dan niet en al had ze nog bij dien ring den (onzichtbaar makenden) helm van den Hades [4])." — „Ja, ge hebt groot gelijk."

---

1) Hiermee bedoelt Socrates, dat de menschelijke ziel licht geneigd is zich aan allerlei ondeugden over te geven in de meening, dat dit aangenaam voor haar is.
2) Vgl. boven p. 99 vlg.
3) Zie p. 94, 2e alinea.
4) Hades = onderwereld. Pluto, de god van de onderwereld, had een tooverhelm. Ieder, die dien opzette, werd onzichtbaar.

„Zou iemand 't ons wel kunnen kwalijk nemen, Glauco, indien we, na al wat we reeds over de rechtvaardigheid gezegd hebben, nu het loon, dat voor haar en de andere deugden is weggelegd, toedeelden en eens nagingen hoeveel belooningen zij der ziel, zoowel van den kant der menschen als van dien der goden, èn zoolang de mensch nog leeft èn nadat hij gestorven is, pleegt te verschaffen?" — „Neen, daarop zou volstrekt niemand iets kunnen tegen hebben."

„Wilt ge me dan weer teruggeven, wat ik u bij 't begin van onze beschouwingen geleend heb?" — „Wat bedoelt ge toch?"

„Ik heb u toegegeven, dat de rechtvaardige onrechtvaardig en de onrechtvaardige rechtvaardig kan schijnen te zijn. Gij waart toch van oordeel, dat, al kon geen van beiden (in zijn waar karakter) voor menschen of goden verborgen blijven, wij dit toch eens bij wijze van redeneering moesten aannemen; want eerst dan konden we de rechtvaardigheid op zich zelf in vergelijking met de onrechtvaardigheid op zich zelf beoordeelen [1]). Of herinnert gij u dat niet meer?" — „Ik zou zeker onbillijk tegenover u handelen, (als ik me dat niet meer herinnerde)."

„Daar we nu 't eene met 't andere (vergeleken en) beoordeeld hebben, vraag ik in naam der rechtvaardigheid de goede meening, die de goden en menschen over haar hebben, weer van u terug en ik verzoek u ook zelf een dergelijk gunstig oordeel over haar uit te spreken, opdat zij den eereprijs moge behalen, dien zij zich door den uiterlijken schijn verwerft en dien zij aan de rechtvaardigen toedeelt. Het is ons immers gebleken, dat zij een wezenlijke belooning geeft aan hen, die inderdaad rechtvaardig zijn en dat zij de menschen, die haar in practijk brengen, niet misleidt." — „Wat ge vraagt, komt u toe."

„Dus moet ge in de eerste plaats toegeven, dat de goden zeer goed weten wie van de menschen rechtvaardig en wie onrechtvaardig is." — „Ja, dat geven we toe. [2])

„Zoo hun gedrag den goden dus niet ontgaat, dan moet de rechtvaardige bij de goden geliefd zijn en moeten ze den onrechtvaardige haten, zooals we dit bij 't begin van onze beschouwingen hebben uitgemaakt." [3]) — „Dat is zoo."

---

1) Vgl. p. 95, hoofdst. 4 en p. 100, hoofdst. 7.
2) Socrates spreekt in dit hoofdstuk tot Glauco en Adimantus.
3) Zie boven p. 86, reg. 2 v. o.

„Moeten we 't nu niet hierover eens zijn, dat al wat de rechtvaardige van de goden deelachtig wordt, zoo goed mogelijk is; of 't moest zijn, dat hem wegens een vroegeren misslag een zekere ramp treft?" — „Ja, zeker zijn we het daaromtrent eens."

„We moeten dus aangaande den rechtvaardigen man deze meening zijn toegedaan, dat, hetzij hij in armoede, in ziekte of in een van de andere schijnbare rampen verkeert, dit ten slotte toch nog, zoo niet bij zijn leven, dan toch zeker na zijn dood, tot zijn eigen best is. Want hij, die zich ijverig inspant om rechtvaardig te zijn en in 't betrachten van deugd zich aan de godheid wil gelijk maken, in zooverre een mensch dat bereiken kan, zoo iemand wordt toch zeker nooit door de goden verlaten." — „Dat spreekt vanzelf, dat de rechtvaardige mensch door de goden, die zelf rechtvaardig zijn, niet verlaten wordt." [1])

„En moeten we nu aangaande den onrechtvaardige verwachten, dat 't juist andersom met hem zal gaan?" — „Ja, zeker."

„We kunnen dus veilig aannemen, dat den rechtvaardige een dergelijke belooning van den kant der goden wacht." „Ja, ten minste volgens mijne meening."

„Maar wat zeggen we nu van zijn verhouding tot de menschen? Mogen we niet gerust de volgende ware vergelijking toepassen? De menschen, die 't meest onrechtvaardig zijn, doen evenals de (slechte) hardloopers. Dezen toch loopen hard van meet aan, maar van het omwendingspunt [2]) aan niet. In 't eerst nemen ze een geweldige vaart, doch maken zich ten slotte belachelijk, laten uit spijt, dat ze geen krans gekregen hebben, hun hoofd hangen en zorgen, dat ze ongemerkt wegsluipen. Maar de echte hardloopers leggen de baan tot 't einde toe af, krijgen de prijzen en worden bekranst En gebeurt dit laatste nu ook meestal niet met de rechtvaardigen? Na het voleindigen van iedere handeling, onderneming, ja zelfs van hun leven, verwerven zij zich een goeden naam en nemen de eereprijzen van hun medemenschen in ontvangst." „Ja, zoo is 't precies."

„Ge zult u dus wel niet verzetten, wanneer ik van de

---

1) p. 86, reg. 4, v.o.

2) In de renbaan liep men van de meet aan tot een zeker punt en keerde daar terug om weer tot de meet te komen. Men moest de baan dus tweemaal afleggen.

rechtvaardigen zeg wat gij van de onrechtvaardigen gezegd hebt.[1] Ik zal n.l. blijven volhouden, dat de rechtvaardigen, als zij ouder zijn geworden, in hun staat zullen heerschen, indien ze de ambten wenschen, vrouwen zullen ten huwelijk nemen uit de families, die zij verkiezen en hun dochters eveneens naar hun eigen keuze zullen uithuwelijken. In 't kort zeg ik alles van de rechtvaardigen wat gij van de onrechtvaardigen hebt gezegd. En aan den anderen kant beweer ik van deze laatsten, dat verreweg het grootste deel van hen — ook al blijven ze in hun jeugd onopgemerkt — wanneer ze aan 't eind van hun (levens)baan gekomen zijn, toch wel betrapt worden en zich belachelijk maken. In hun ouderdom zijn ze ongelukkig en worden niet alleen door vreemden, maar ook door hun eigen medeburgers bespot en gegeeseld. Ze hebben te lijden van al die harde straffen, die gij te recht opgenoemd hebt: ze worden gepijnigd en door uitbranding van hun oogen beroofd[2]). Herinner u altijd ook van mij gehoord te hebben, dat ze die straffen zullen ondergaan. Ga nu eens na of ge me zoo kunt hooren spreken." — „Ja, dat kan ik gerust, want wat ge zegt is volkomen billijk."

HOOFDSTUK XIII, XIV, XV en XVI.

De deugd wordt beloond, de ondeugd gestraft, doch de vergelding volgt ook na onzen dood. Het leven in de onderwereld wordt beschreven naar aanleiding van een mythisch verhaal van een zekeren Ër, wiens ziel uit den Hades weer op aarde is teruggekeerd. *)

„Welke prijzen, belooningen en geschenken den rechtvaardige bij zijn leven zoowel van de goden als van de menschen te beurt vallen, behalve 't loon, dat de rechtvaardigheid op zich zelve ons verschaft, hebben we dus in 't voorgaande beredeneerd." — „Ja zeker, en dat loon vind ik heerlijk en 't zal gewis niet uitblijven."

„En toch kunnen die belooningen in grootte en aantal niet vergeleken worden met die, welke den rechtvaardige en den on-

---

1) Boek V, hoofdst. 5.

2) p. 97, reg. 11 v. o.

*) Dergelijke mythen, zooals hier een wordt medegedeeld, vinden we ook in den *Gorgias*, den *Phaedo*, den *Phaedrus*, den *Menon* en in het *Gastmaal*. De ware reden, waarom Plato van die mythen gebruik maakt, schijnt niet bekend te zijn, evenmin of hij ze zelf heeft verzonnen dan

rechtvaardige na hun dood wachten. Ook die moet ge hooren, opdat we aan elk van beiden geven volkomen datgene, wat hij door middel van onze redeneeringen wenscht te vernemen."
„Noem ze mij dan en weet, dat er niet veel bestaat, dat ik liever van u zou wenschen te hooren."

„Maar nu ga ik u geen lang verhaal doen, (zooals Ulysses) aan Alcinoüs [1]), daarentegen (u de lotgevallen meedeelen) van een zeker dapper man, Êr genaamd, den zoon van Armenius, een Pamphyliër van geboorte [2]). Deze was in een oorlog gesneuveld; doch toen men tien dagen na den slag de lijken, die reeds in staat van ontbinding verkeerden, opnam, was het zijne nog gaaf. Men bracht het naar huis, om het te begraven, maar toen men het twee dagen later op den brandstapel had gelegd, kwam 't leven er weer in, en de tot het leven weergekeerde Êr vertelde wat hij in de onderwereld gezien had. Zijn ziel, zeide hij, was, na het lichaam verlaten te hebben, te zamen met vele andere op weg gegaan en op een buitengewoon vreemde plaats aangekomen. Daar waren twee aan elkaar grenzende openingen in den grond en twee daarmede correspondeerende, boven aan den hemel. Midden tusschen die openingen zaten rechters. Dezen spraken recht en gelastten den rechtvaardigen rechts en naar boven door de opening van den hemel te gaan, na op hun borst zekere teekens gehecht te hebben, die het vonnis

---

wel of hij reeds bestaande met of zonder wijziging heeft naverteld. Een algemeene trek van die mythen is, dat zij zich om dezelfde vraag bewegen: wat was het lot der ziel vóór onze geboorte en wat zal dit na onzen dood zijn? Opmerkelijk is het, dat Plato, na die vraag eerst zuiver wetenschappelijk en philosophisch behandeld te hebben, haar met een dergelijk populair sprookje tracht te illustreeren. Dit geldt ook voor de questie in hoeverre de ziel straf en belooning te wachten staat. Plato zelf meende ongetwijfeld, dat de mensch belooning voor goed en straf voor kwaad in zich zelven vond. Daarom is bovenstaande mythe slechts op te vatten als een uiting van zijn dichterlijken geest, waardoor hij zijn wijsgeerige en zedenkundige overtuigingen op aantrekkelijke wijze wil toelichten. Deze overlevering sluit zich aan bij het moreele bewustzijn van de groote massa, die wel een vergelding van goed en kwaad kent, maar die voornamelijk hiernamaals verwacht. Uit een *zedenkundig* oogpunt is dat verschil echter zoo groot niet.

1) Alcinoüs is de bekende koning der Phaeaken aan wien Ulysses zijn avontuurlijke zwerftochten meedeelt in een verhaal, dat vier boeken van de Odyssee beslaat (8°, 9°, 10° en 11°). Vandaar noemde men elk breedvoerig verhaal een *Alcinoüs-vertelling*.

2) Omtrent alles, wat Plato hier laat volgen, verkeert men in 't onzekere. De een ziet in de eigennamen fijne woordspelingen, de ander scherpzinnige afleidingen, een derde zuivere verzinsels.

aanwezen. Den onrechtvaardigen gelastten zij links naar beneden te gaan, na ook hen voorzien te hebben, maar nu op hun rug, van teekens, die te kennen gaven alles, wat ze hadden uitgevoerd. Toen hij zelf voor hun rechterstoel kwam, zeiden ze hem, dat hij naar de menschen moest gaan en hun van wat er in de onderwereld voorvalt verslag geven. Zij drukten hem op 't hart dus goed te hooren en te zien naar alles, wat er daar zoo voorviel. Hij zag dan eerst, dat de zielen, waarover het vonnis geveld was, deels door de opening in den hemel, deels door die in den grond weggingen. Verder zag hij, dat er uit de andere opening in den grond zielen naar boven kwamen, vol vuil en stof door hun reis, en dat er eindelijk ook uit de andere opening van den hemel zielen naar beneden daalden, die volkomen rein waren. Allen, die telkens aankwamen, zagen er uit, alsof ze een groote reis achter zich hadden, gingen vol vreugde naar dat veld[1]) en namen daar plaats als bij een volksbijeenkomst. Voor zoover ze elkaar kenden, begroetten ze elkaar; de zielen, welke uit de aarde kwamen, vroegen evenals die, welke uit den hemel afdaalden, den anderen naar wat er met haar was voorgevallen. Dat werd dan medegedeeld; doch de eersten jammerden en weenden nog om het tallooze leed, dat ze gedurende hun duizendjarigen tocht onder de aarde èn zelf meegemaakt èn van anderen gezien hadden. De zielen uit den hemel verhaalden echter van louter geluk en wonderschoone dingen. — Doch, Glauco, u alles in bizonderheden mee te deelen, zou mij te veel tijd kosten. In hoofdzaak beweerde hij, dat ieder voor zijn misdrijven, die hij tegenover anderen gepleegd had, voor elk, bedoel ik, tiendubbel gestraft werd. De duur van elke straf was honderd jaar, ongeveer die van een menschenleeftijd, zoodat de straf voor elke misdaad tienmaal terugkwam. Personen, die zich aan talrijke moorden hadden schuldig gemaakt, die steden of legers aan den vijand hadden verraden, die hun vaderland tot slavernij hadden gebracht, of die andere dergelijke misdaden op hun geweten hadden, deze allen moesten voor elk van die ongerechtigheden met een tiendubbele straf boeten. Daarentegen ontvingen zij, die hun naasten weldaden bewezen hadden, rechtvaardig waren geweest en naar den wil van de godheid hadden geleefd, een tiendubbel loon.

---

1) Dit is de zoo even door Plato aangeduide plaats, bij Homerus *Asphodelusweide* genoemd, bezaaid met lelie-achtige planten. Zij strekte zich over de geheele onderwereld uit.

Nog vertelde hij iets van kinderen, die terstond na hun geboorte gestorven waren of slechts korten tijd geleefd hadden; doch dat behoef ik niet te vermelden. Eindelijk sprak hij nog van grooter vergelding voor hen, die zich eerbiedig of laatdunkend tegenover de goden hadden gedragen, die hun ouders hadden geeërd of veronachtzaamd, die eigenhandig moorden hadden gepleegd. Hij zeide eens er bij te zijn geweest, toen de een den ander vroeg waar Ardiaeus de Groote was. Nu was het al duizend jaar geleden sedert deze Ardiaeus tiran van een der staten van Pamphylië was geweest, doch hij had zijn vader, een grijsaard, en zijn ouderen broeder ter dood gebracht en had allerlei snoode misdrijven bedreven, naar er verteld werd. Êr vertelde, dat de ondervraagde geantwoord had: „Hij is er nog niet en hij zal ook niet hier komen.”

(XIV). Onder andere vreeselijke dingen zagen we ook nog dit, zoo verhaalde hij mij. Toen wij dicht bij de opening waren gekomen om, na onze straf en belooning ontvangen te hebben, de onderwereld te verlaten, zagen we dien Ardiaeus plotseling en in zijn gezelschap nog anderen, van wie de meesten ook tiran waren geweest; doch er waren ook wel enkele ambtelooze burgers onder hen, die echter het grootste kwaad hadden bedreven. Toen dezen meenden weer naar boven te kunnen opgaan, liet de opening hen niet door, maar deed een brullend geluid hooren, zoo vaak een van hen, die tot zulk een graad van slechtheid waren gekomen, dat ze er niet meer van konden genezen worden, of die voor hun misdaden nog niet voldoende geboet hadden, wilde naar boven gaan. Daar stonden bij die opening mannen, met een woest en vurig uiterlijk, die op het hooren van dat brullend geluid de overigen ruw beetpakten en wegvoerden, doch Ardiaeus met enkele anderen, gebonden aan handen en voeten, na hun een touw om den hals gedaan te hebben, op den grond wierpen en hun de huid afstroopten. Ze sleepten hen over den grond naar buiten en ontvleesden hen over de doornachtige struiken. Aan ieder, die hen voorbijging, zeiden ze waarom zij zoo werden gestraft en dat ze werden weggevoerd om in den Tartarus[1]) te worden geworpen. Hoewel zij nu steeds in duizend angsten verkeeren, is dit verreweg hun grootste vrees, dat bij hun naar boven gaan

1) Bij Homerus is de Tartarus een diepte nog onder de onderwereld, waarin de grootste misdadigers een eeuwigdurende straf ondergaan. In het algemeen is het ook een plaats in de onderwereld zelf, waar de zielen der boozen voor hun misdrijven boeten.

het brullend geluid zich laat hooren; daarom ondervinden ze al een groote vreugde, als die stem bij hun opstijgen zwijgt. Dat ongeveer was de aard en 't karakter van de straffen, waar tegenover de volgende belooningen staan. Ieder moet, nadat hij zeven dagen op het veld vertoefd heeft, zich opmaken, om met den achtsten dag vandaar te vertrekken; dan komt hij na verloop van vier dagen op een plaats, vanwaar-uit men een lichtstraal kan zien, die van boven naar beneden, recht als een zuil, door den geheelen hemel en aarde heengaat en zeer veel overeenkomst heeft met den regenboog, behalve dat hij helderder en zuiverder is. Tot deze lichtstraal komt men na een reis van éénen dag te hebben afgelegd, en in 't midden daarvan kan men zien hoe de uiteinden van zijn banden aan den hemel verbonden zijn.[1]) Die lichtbundel nu is niets anders dan de band van den hemel, die het heelal in zijn geheelen omvang omvat, zooals b.v. een gordel van touwwerk de zijden van een driedekker te zamen houdt. Aan de beide uiteinden van dezen band is de klos der Noodzakelijkheid bevestigd, door middel waarvan alle lichamen aan den hemel worden bewogen. De stang en de haak van dien klos zijn van diamant gemaakt, zijn wervelring van diamant en andere edele gesteenten. Die wervelring ziet er ongeveer zoo uit: zijn gedaante is als die van de onze. Maar naar aanleiding van wat Êr daaromtrent mededeelde, moet ge u er de volgende voorstelling van maken. Ge moet u een grooten, hollen, van binnen gladgemaakten wervelring denken, waarin een kleinere, net zoo gemaakt, nauwkeurig past, zooals b.v. in elkaar passende bekers in elkander sluiten. In dien tweeden wervelring sluit een derde, in dien derden een vierde en dan nog weer vier, zoodat er in 't geheel acht ringen in elkaar sluiten, precies in elkaar passende. Als men hun randen van boven ziet, dan lijken die op cirkelomtrekken, terwijl hun zijvlakken den doorloopenden rug van één wervelring aan de punt van den klos vertoonen.[2]) Deze klos nu is midden door den achtsten wervelring heengestoken. De eerste

---

1) Socrates' bedoeling is niet geheel duidelijk; de geleerden betwijfelen de integriteit van den overgeleverden tekst.

2) Boven merkten we reeds op, dat deze geheele voorstelling aan groote onduidelijkheid lijdt. Mannen als Schleiermacher e. a. hebben wel getracht die onduidelijkheid op te heffen, doch wij voor ons meenen, dat Plato zijn beeld met opzet in een zekere duisternis heeft gehuld. Had hij 't wenschelijk geacht, zijn voorstelling helder en doorzichtig te maken, dan had hij dat ongetwijfeld gedaan.

en buitenste wervelring heeft het breedste randvlak, daarop volgt de breedte van het randvlak des zesden wervelrings, dan die van den vierden, dan van den achtsten, dan van den zevenden, dan van den vijfden, dan van den derden en eindelijk van den tweeden. Het randvlak van den grootsten wervelring is bontgekleurd, dat van den zevenden is het helderste, de kleur van den achtsten is een afstraling van den zevenden, die van den tweeden en van den vijfden zijn aan elkander gelijk, doch iets meer goudkleurig dan de zoo even genoemde. De derde heeft de meest lichte kleur, de vierde is roodachtig, de tweede is iets lichter dan de zesde. De geheele klos draait in een voortdurend gelijke beweging, waarbij de zeven binnenste wervelringen zich langzaam in een juist tegengestelde richting bewegen, terwijl de achtste ring het snelst draait. Den daarop volgenden graad van snelheid, voor deze alle gelijk, hebben de zevende, de zesde en de vijfde. Naar het schijnt, heeft de vierde wervelring den derden graad van snelheid bij zijn ronddraaiende beweging; den vierden graad heeft de derde en den vijfden de tweede wervelring. De klos zelf draait in den schoot der Noodzakelijkheid. Boven op den rand van iederen ring zit een Sirene, die mede-ronddraait; ieder van die Sirenen laat éénen toon hooren, zoodat er dus acht tonen ontstaan, die éénen harmonischen klank voortbrengen[1]). Rondom den klos, op gelijke afstanden, zitten drie vrouwen, elk op een troon: dit zijn de Schikgodinnen, de dochters der Noodzakelijkheid. Gehuld in witte kleeren, hebben ze een krans om 't hoofd; ze heeten Láchesis, Clotho en Atropos[2]) en begeleiden de muziek der Sirenen. De eerste bezingt 't verleden, de ander 't heden, de derde de toekomst. Clotho grijpt bij tusschenpoozen met heur rechterhand den buitensten ring van den klos en draait dien rond; Atropos draait den binnensten rond met heur linkerhand. Met beide handen grijpt Lachesis beurtelings de ringen aan en beweegt ze mede voort.

(XV.) Toen ze aankwamen, (zoo verhaalde Êr verder), moesten ze terstond naar Lachesis toegaan. Een heraut plaatste ze eerst op een rij en nam vervolgens uit den

---

1) Zie p. 344, noot 1.

2) De Schikgodinnen (Gr. *Moiren*, Lat. *Parcen*) hadden symbolische namen, *Lachesis* = die 't lot toedeelt, *Clotho* = de spinster, die de levensdraad van den mensch spint; *Atropos* = de onafwendbare, welker lotsbeschikking men niet kan ontloopen.

schoot van Lachesis loten en voorbeelden van levenswijzen. Hij ging op een verhooging staan en riep uit: „Aldus spreekt „Lachesis, de dochter der Noodzakelijkheid: „„Zielen, gij die „„tot een zeer kort leven in den mensch zult terugkeeren, het „„begin van een nieuwen levensloop in een sterfelijk geslacht is „„voor u aangebroken, die eens weer met den dood zal ein-„„digen. Geen geleidend wezen zal zich u uitkiezen, doch gij „„kiest u er zelf een. Hij, wien 't lot 't eerst te beurt valt, „„moge ook het eerst een levenswijze uitkiezen, doch daarmee „„blijft hij onafscheidelijk verbonden. De deugd is onschend-„„baar; al naarmate men haar meer of minder eerbied be-„„tuigt, naar die mate zal ieder haar deelachtig worden. De „„schuld ligt bij hem, die kiest; de godheid is aan de keuze „„onschuldig"". Nadat de heraut aldus had gesproken, wierp hij allen loten toe en ieder nam die op, welke vóór hem kwamen te liggen, doch Êr niet, omdat de heraut hem dit verbood. Voor ieder, die een lot had opgenomen, was 't duidelijk, de hoeveelste hij in de rij was. Vervolgens legde hij de voorbeelden der verschillende levenswijzen vóór hen op den grond; hiervan was 't aantal veel grooter dan dat der zielen. Die levenswijzen vormden een bonte mengeling, er waren er van allerlei dieren en van allerlei menschen. Men vond er onder levenswijzen van tirannieën, die deels eeuwig duurden, deels werden afgebroken en in armoede, ballingschap of bedelen eindigden. Ook waren er levenswijzen van beroemde mannen, die voor een deel hun aanzien te danken hadden aan hun lichamelijk voorkomen. aan schoonheid, of anders aan kracht en behendigheid, voor een deel aan hun afkomst en de deugden van hun voorouders. En zoo lagen er ook voorbeelden van levenswijzen van niet beroemde menschen en eindelijk ook van vrouwen. Omtrent de zielen zelf was echter niets bepaald, omdat die naar de verschillende levenswijzen der menschen ook een verschillenden aard krijgen. Overigens trof men allerlei soorten van rijkdom en armoede, van ziekte en gezondheid aan, door elkaar gemengd in de verschillende levenswijzen en ook wel midden er tusschen in.

Hier dan, m'n waarde Glauco, schuilt, naar het schijnt, het grootste gevaar voor den mensch en daarom moeten wij, ieder op zich zelf, de grootste zorg dragen om, met terzijdestelling van alle andere wetenschappen, er zulk een op te sporen en ons eigen te maken — indien we die ten minste kunnen aanleeren en vinden — die ons de macht en de

kennis geeft, om tusschen een goed en slecht leven te onderscheiden en naar vermogen steeds en overal het beste te kiezen. Wij moeten dan alles, wat we nu beredeneerd hebben, weer nauwkeurig overwegen en we moeten nagaan in hoever dat alles, met elkander vereenigd of van elkander gescheiden, ons nader tot de deugd kan brengen. Eindelijk moeten we weten wat voor graad van schoonheid verbonden met armoede of rijkdom den mensch goed of slecht maakt en met welk karakter van de ziel die schoonheid moet vereenigd worden, om zulk een uitwerking te hebben. (Verder moeten we trachten te weten te komen) wat teweeggebracht wordt door edele of onedele afkomst, door 't leven als ambteloos burger, door 't bekleeden van ambten, door lichaamskracht of zwakte, door het bezit van goeden aanleg en door het gemis daarvan; in één woord door al datgene, wat de ziel, zoowel door aangeboren gaven als door van buiten aangebrachte eigenaardigheden, eigen is; van dat alles met elkaar verbonden moeten we het effect leeren kennen. Na dat dan aan een nauwkeurig onderzoek te hebben onderworpen, moeten we tot een zeker besluit komen en met 't oog op 't karakter van onze ziel een keuze doen tusschen een slechter en een beter leven. We moeten dát een slecht leven noemen, 'twelk ons tot de onrechtvaardigheid leidt, zoodat wij onrechtvaardiger worden; daarentegen dát een goed leven, waardoor wij rechtvaardiger worden, doch alles, wat er buiten staat, mag onze aandacht niet waard zijn.

We hebben toch gezien, dat dit de beste keuze voor den mensch is, niet alleen bij zijn leven, maar ook na zijn dood. Deze meening moet onomstootelijk bij ons vaststaan en daarmee moeten we zelfs naar de onderwereld gaan, om die ook daar te bewaren voor de verblinding van rijkdommen en al dergelijke dingen, die noodlottig voor ons kunnen worden. Zij moet ons hoeden, opdat we niet tot tirannieën en andere dergelijke handelwijzen vervallen. Want dan zou zij de oorzaak worden van veel onherstelbaar kwaad, ja zelf een nog grooter kwaad ondervinden. Integendeel, moet die meening ons brengen tot de keuze van 't juiste midden op den levensweg. Dan kunnen we de beide uitersten naar beste krachten vermijden, niet alleen hier in dit leven maar ook in 't leven hiernamaals. Slechts op die voorwaarde zal de mensch den hoogsten graad van geluk kunnen bereiken.

(XVI.) En eindelijk dan — zoo berichtte die boodschapper daar — had de heraut aldus gesproken: „„Ook hij, die het

„„laatst aan de beurt komt, kan, als hij zijn keuze met overleg doet en zich voldoende inspant, een levenswijze krijgen, „„waarmee hij tevreden kan zijn en die dus niet behoeft „„slecht te wezen. Doch aan den anderen kant mag hij, die 't „„eerst moet kiezen, volstrekt niet zorgeloos zijn en die 't „„laatst kiest niet moedeloos."" Terstond nadat de heraut dit gezegd had, trad hij, die het eerst 't lot had gekregen, naar voren en koos de ergste tirannie. Want door zijn onverstand en begeerlijkheid had hij voor zijn keuze niets voldoende nagegaan en daarom niet opgemerkt, dat aan zijn keuze een bepaald levenslot verbonden was, dat hij n.l. zijn eigen kinderen zou verslinden en andere ontzettende misdaden zou bedrijven. Toen hij nu echter na zijn keus alles nog eens op zijn gemak naging, sloeg hij zich op de borst [1]) en betreurde die keus smartelijk, omdat hij de waarschuwing van den heraut niet ter harte genomen had. En toch gaf hij niet aan zich zelf de schuld van al dat leed, maar 't lot, zijn geleigeest en ik weet niet wat al meer. Ook was hij een van diegenen, die uit den hemel waren gekomen; in zijn vroeger bestaan had hij in een geregeld bestuurden staat geleefd en had uit gewoonte, niet door wijsgeerige studiën, de deugd betracht. In 't algemeen lieten vrij wel de meesten van deze laatsten zich op een dergelijke dwaasheid betrappen, daar ze nog nooit leed hadden meegemaakt. Daarentegen deden de meesten van hen, die uit den grond kwamen, hun keuze zonder eenige oppervlakkigheid, omdat ze èn zelf leed ondervonden hadden èn het van anderen hadden gezien. Door die omstandigheid en niet minder door het toeval van elk lot ondergingen de meeste zielen een verwisseling van kwaad en goed. Want inderdaad, indien iemand, die op den terugweg naar de aarde is, met volharding zich op de studie der zuivere wijsbsgeerte blijft toeleggen, bestaat er — ten minste als hem niet dat lot ten deel valt, dat hij 't laatst moet kiezen — naar 'tgeen uit de onderwereld verteld werd, groote kans, dat hij niet alleen hier op aarde weer gelukkig kan zijn, maar dat hij ook weer van hier naar de onderwereld en vandaar hierheen langs een geëffenden en hemelschen, en niet langs een onderaardschen en ruwen, weg behoeft te reizen. Het was wel de moeite waard — zoo ging Êr voort — te zien hoe al die zielen haar levenswijze kozen, want de toeschouwer werd of tot medelijden of tot lachen of tot verwondering bewogen.

1) Bij de Ouden een teeken van rouw en smart.

De meeste zielen deden haar keuze in aansluiting met de gewoonten van haar vroeger leven. Hij had gezien, hoe de ziel, die eens van Orpheus was geweest, het leven van een zwaan koos [1]) en wel omdat hij uit haat tegen de vrouwelijke sexe, die de schuld van zijn (vervroegden) dood was geweest, niet meer uit een vrouw wilde geboren worden. Verder dat Thamyrus' ziel de levenswijze van een nachtegaal had gekozen [2]) en dat die van een zwaan nu in een mensch was overgegaan, gelijk die van andere vogels, die gaarne fraaie tonen hooren; trouwens dat moet ook. Weer een andere ziel had de levenswijze van een leeuw gekozen. Dit was de ziel van Aiax, den zoon van Telamon, die niet meer een mensch wenschte te worden, gedachtig aan de eens gevelde beslissing omtrent Achilles' wapenrusting [3]). Daarop volgde de ziel van Agamemnon, die eveneens uit haat tegen 't leven als mensch, omdat hij daarin zooveel leed ondervonden had, nu dat met de levenswijze van een arend wenschte te verwisselen [4]). In 't midden van al de zielen bevond zich die van de jageres Atalante, [5]) die, na te hebben nagedacht over den uitbundigen lof, die een athleet ten deel valt, zulk een levenswijze niet wilde voorbijgaan, maar terstond hare keuze daarop liet vallen.

Daarna had hij gezien hoe de ziel van Epéus, den zoon van

---

1) Orpheus, de beroemdste der oude Grieksche zangers en dichters, geboortig uit Thracië zou een zoon van Apollo en de Muze Calliope geweest zijn. Door zijn buitengewone muzikale gaven bracht hij het menschdom tot zachter zeden en een beter leven. Toen hij zijn vrouw Eurydice door den dood had verloren, keurde hij geen ander waardig, zijn tweede gade te worden. Om zich over die minachting te wreken, vielen de Maenaden, een razende Bacchantentroep, hem aan en doodden hem.

2) Thamyrus, de zoon van de muze Erato, had de andere muzen tot een wedstrijd durven uitdagen en werd daarvoor door dezen zwaar gestraft.

3) Na den dood van Achilles streden Aiax en Ulysses om diens wapenrusting, die aan den laatste werd toegewezen. Uit woede hierover geraakte Aiax in razernij, doodde vele Grieken en stortte ten laatste zich zelf in zijn zwaard. De legende van die razernij gaf aan Sophocles de stof voor zijn *Aiax*.

4) Agamemnon (zie p 141, reg. 21 v. b.) werd bij zijn thuiskomst van Troje door Aegistheus, die met zijn vrouw Clytaemnestra gemeene zaak had gemaakt, verraderlijk vermoord. Deze stof is door Aeschylus in zijn *Agamemnon* behandeld. In het Nederl. met den tekst en aanteekeningen uitgegeven door Dr. L. A. J. Burgersdijk, Deventer 1887.

5) Een Arcadisch meisje bekend om hare vlugheid in 't loopen, waarin zij haar minnaars overtrof.

Panopeus, [1]) zijn keus had laten vallen op de levenswijze van een kunstvaardige vrouw; ver achteraan bij de laatsten had hij gezien hoe de ziel van Thersītes [2]) in een aap was overgegaan. Bij toeval had echter de ziel van Ulysses het lot gekregen, om 't allerlaatst te kiezen. Gedachtig aan de rampen van zijn vroeger leven en bevrijd van zijn eerzucht, was zijn ziel een tijdlang al zoekende rondgeloopen, uitziende naar 't leven van een ambteloos burger, die teruggetrokken leeft. Ternauwernood vond hij er nog zoo een liggen, achteraf geschoven door al de anderen. Toen hij die had opgemerkt, zeide hij, dat hij die levenswijze evengoed zou gekozen hebben, als hij 't eerst had mogen kiezen en dat hij die nu gaarne aannam. Ook van de dieren gingen de zielen verder in menschen en andere weer in dieren over; de onrechtvaardige werden in wilde en de rechtvaardige in tamme dieren veranderd, zoodat men allerlei schakeeringen kreeg.

Nadat nu de verschillende zielen haar levenswijze hadden gekozen, gingen ze, al naar 't lot haar de beurt had aangewezen, één voor één naar Lachesis toe. Deze gaf aan ieder de gelei-geest mee, dien zij zich uitgekozen had, opdat hij haar tot bewaker in haar leven en tot uitvoerder van het eigen gekozen vonnis zou strekken. Ieders geest bracht hem vervolgens voor Clotho, plaatste hem onder hare hand en onder de wenteling van den klosring, om daardoor het levenslot, dat ieder nu deelachtig moest worden, te bevestigen. Nadat men dien ring had aangeraakt, werd men door den geest naar het spinwiel van Atropos gebracht, om den eenmaal toegesponnen draad onontwikkelbaar te maken. Vandaar dan was Êr, zonder zich om te keeren, onder den troon der Noodzakelijkheid gekomen. Daaronder moest hij doorgaan en, nadat ook de andere zielen daaronder waren doorgegaan, kwamen zij gezamenlijk naar de vlakte van de Lethe [3]), waar een onhoudbare, verstikkende hitte heerschte, omdat er noch boomen waren noch iets anders, dat uit de aarde ontspruit. Het was reeds avond geworden, toen zij gingen zitten aan den oever

---

1) Epéus is de maker van het Trojaansche Paard.

2) Thersites was de leelijkste man en de slechtste soldaat onder de Grieken vóór Troje. Men zie over hem Homerus *Ilias* II, vs. 243 vlgg.

3) De bekende rivier uit de onderwereld. waaruit de schimmen moesten drinken, om al hare vroegere lotgevallen te vergeten (*Lethe* = *vergetelheid*).

van den Amĕles [1]), welks water geen enkel vat kan behouden. Elke ziel moest een bepaalde hoeveelheid van dat water drinken; doch zij, wier verstand hen daarvoor niet behoedde, dronken meer en ieder, die er eenmaal van gedronken had, moest al zijn vroegere lotgevallen vergeten. Nadat die zielen zich ter ruste begeven hadden en 't middernacht geworden was, brak er een onweder los en ontstond er een aardbeving waardoor ze alle plotseling naar boven werden geslingerd, de een hier-, de ander daarheen, om opnieuw (in een stoffelijk lichaam) geboren te worden. Ze fonkelden als verschietende sterren. Aan Êr zelf werd niet toegestaan van dat water te drinken, maar toch was hij zich niet bewust, hoe zijn ziel weer in zijn lichaam was gekomen. Op eens had hij bij 't aanbreken van den dag zijn oogen geopend en zag, dat hij boven op den brandstapel lag. —

Deze legende, Glauco, is bewaard gebleven en (gelukkig) niet verloren gegaan, opdat zij ook ons zal kunnen bewaren. Indien we haar aandachtig ons oor leenen, zullen ook wij gelukkig over de Lethe komen en onze ziel voor besmetting behoeden. Als we vasthouden aan wat ik gezegd heb en de overtuiging bij ons vestigen, dat de ziel onsterfelijk is en in staat het grootste leed evengoed als het hoogste geluk te dragen, zullen we immer den weg naar boven volgen en met inspanning van al onze krachten de rechtvaardigheid najagen en daaraan wijsheid paren. Dan zullen we vrienden zijn van ons zelf en van de goden, niet alleen zoolang we hier in dit leven toeven, maar ook wanneer wij op aarde den kampprijs der deugd zullen behaald hebben en als overwinnaars met den palm der zege, daarmee rondgaan. Dan zal 't ons zoowel hier beneden als op onzen duizendjarigen tocht, waarvan ik gesproken heb, welgaan [2]).

---

1) De Ameles (= *de zorgelooze*) is eveneens een rivier uit de onderwereld.
2) Plato heeft zelf het idealistische van zijn *Staat* ingezien, daarom gaf hij in zijn *Wetten* een meer practische Staatsregeling.

EINDE.

REGISTER OP PLATO'S STAAT *).

Achaeërs 140.
Achilles 133.
Adrastea 222*.
Aeschylus 124, 196.
Agamemnon 129, 331, 469*.
Agenor 172*.
Aiax 250, 469*.
Alcibiades 284*, 289*.
Alcinoüs 461.
Ameles 470.
Amor 260*.
Anacharsis 439.
anamnésis 324*.
Antisthenes 307*.
Apollo 129, 186, 188*.
Archilochus 102*.
Ardiaeus 463.
Aristippus 307*.
Aristo 188*.
aristocratie 218, 362.
Aristonymus 50.
Aristophanes 224*.
Aristoteles 219*.
Asclepius 159, 161, 438.
Asphodelusweide 462*.
Atalante 469.
athleten 157, vlg.
Atropos 465.
Autolycus 59.

Bacchus 261*.
barbaren 182.
begeerende 208.
begeerten 383, 400 vlg.
Bendis 49.
berekenen 314 vlg.
beroepsathleten 156.
bezit 175 vlg.
Bias 62*.

Cadmus 172.
Cardinale deugden 188 vlg.
Candaulus 94*.
Cerberus 425*.
Charamantides 50.
Charondas 438.
Chimaera 425*.
Chryses 140.
Chronus 121.
Clotho 465.
Cocytus 132.
Corinthisch menu 158.
Creophylus 439.
Cretensers 224.
Critias 106*.
Croesus 394.
Cupido 260*.

Dactylus 151.

*) De sterretjes verwijzen tevens naar de noten.

Daedalus 343.
Damon 151*, 184.
dapperheid 191 vlg., 213.
Demeter 121*.
democratie 378 vlg.
democratische man 382.
denken 332 vlg.
deugden 188.
dialectiek 295, 348.
dichters 126, 145, 432 vlg.
dichtkunst 432 vlg.
Diomedes 135*, 287.
Dionysius 398*.
Dionysus 216*.
dronkenschap 149, 156.

Eenheid 334.
Eleusinische mysteriën 386*.
Enhoplium 151.
Epeüs 470*.
Êr 460 vlg.
Eriphyle 427*.
Eubulus 280*.
Euclides 340*.
Eumolpus 99*.
Euripides 397.
Europa 172.
Eurypylus 159, 162.

Fabel 120.

Gastmaal 460*.
geldschuld 393*.
gelooven 314 vlg.
gelukkigste mensch 412.
genot 418 vlg.
getal (fatale) 334*, 425*.
Glaucus 456.
Gorgias 460*.
Gyges 94, 457.
gymnastiek 119, 156, vlg.

Hades 457.
harmonie 146, 148*, 440.
Hector 137.
heerschers 357 vlg.
Helena 422.
hemel 314.
Hephaistos 134.
Heraclitus 295*.
Hercules 187*.
Herodicus 159.
heroën 121.
herooïum 151.
Hesiodus 99, 121, 136.
Hippias 261*.
Hippocrates 159*, 391*.
Homeriden 438.
Homerus 122 passim.
Hydra 187*.

Iambe 151.
ideaalstaat (ontstaan) 255 vlg.
idee (van het goede) 307 vlg.
idee (van het schoone) 310*.
ideeën 323 vlgg.
Inachos 127.
ingetogen 213.

Juno 122.
Juppiter, zie Zeus.

Karakters 362 vlg., 413 vlg.
kennis 262 vlg. 303, 314 vlg. 349.
krijgsdienst 106.

Lacedaemoniërs 224.
Lachesis 465.
Leontius 209.
Lethe 470.
leugen 128, 172.
liefde 154*.
Lothophagen 385*.
Lycaon 393*.
Lycurgus 438.

Lysanias 53.
Lysias 50.

Maangodin 161.
Mars 136.
Marsyas 150.
meening 262 vlg., 349.
meetkunde 337.
melodie 149.
Menelaüs 422*.
Menon 460*.
mensch (gelukkigste) 412.
mensch (ongelukkigste) 412.
metempsychose 296*.
Midas 162*.
modelstaat 338.
Moiren 465*.
Momus 276.
Musaeus 99.
muziek 119, 148 vlg.

Nabootsen, 139, 145, 433.
Nemesis 222*.
Neptunus 138.
Niceratus 49.
Nicias 49.
niet-kennen 262.
Niobe 124*.

Oligarchie 371 vlg.
oligarchische man 375.
olympionieken 245*.
Olympische spelen 245, 417*.
onderwijs 353 vlg.
ongelukkigste mensch 412.
onrechtvaardigheid 68, 199, 216.
oorlog 247 vlg.
opvoeding 353 vlg.
Orpheus 101, 469*.

Palamedes 330.
Pandarus 162.
Parcen 465*.
Paris 422*.
Patroclus 137, 133*, 159.
Peleus 137.
Pelopiden 125.
Periander 63*.
Persephone 121.
Phaedo 460*.
Phaedrus 460*.
Phalerum 209*.
Phoenix 136.
Phocylides 161.
Pindarus 54, 102.
Piraeus 49, 209.
Pirithous 138.
Pittacus 62*.
Plutus 376.
Polydamus 66.
Priamus 133.
processen 159*, 243.
Prodicus 439.
Protagoras 439.
Proteus 127.
Pythagoras 183, 344*, 439.

Rechtvaardigheid, 195 vlg. 213.
rede 208.
rekenen 337*.
rekenkunst, 335 vlg.
rente 379*.
rhapsoden 438* 444*.
rhythme 146, 148*, 440.
rijkdom 54.

Sarpedon 133.
Scylla 425*.
Siciliaansche schotels 157.
Simonides 54*.
smart 418 vlg.
soldaten 114 vlg.
Solon 201*, 353, 438.
Sophocles 52.
spelen 245, 417*.

Spercheüs 137.
stereometrie 340.
sterrenkunde 339, 341.
Styx 132.
Syracusaansche tafel 157.

Tartarus 463.
Thales 439.
Thamyrus 469*.
Theages 292.
Themis 124.
Themistocles 52, 290*.
Thersites 470.
Thetis 138.
Thrasymachus 106*.
timocratie 364 vlg.
timocratische man 368.
tiran 395 vlg., 407 vlg.
tirannie 388.
tirannieke man 400, 407 vlg.
trochee 151.
Trojaansche sage 422*.

Ulysses 59.
Uranus 121.

Venus, 122, 136.
verdeeling der dingen 314 vlg.
vermoeden 314 vlg.
versmaat 150.
vertelling 139.
Vulcanus 136.

Waarneming 332 vlg.
wachters 119 vlg.
wereld, 315.
weten 319 vlg.
wijsgeeren 258.
wijsheid 188 vlgg., 213.
wiskunde 336*.

Xerxes 63.

Zea 209*.
zelfbeheersching 193 vlgg.
Zeus 124, 393.
ziekte 159.
ziel 325 vlgg., 455.
zielsrust 418.
zielsverhuizing 296*.
zintuigen 310 vlg.

INHOUD.

Blz.

Inleiding 3

Overzicht van de philosophie van Plato en zijn voorgangers . . . . 5—48

I. Het voor-Socratische Tijdperk. . . . . 5—18

A. **De Oud-Ioniërs,**

Thales, Anaximander, Anaximenes, Heraclitus 5

B. **De Pythagoreërs,**

Pythagoras, Philolaüs, Archytas 7

C. **De Eleaten,**

Xenophanes, Parmenides, Zeno, Melissus . 10

D. **De Jong-Ioniërs,**

Empedocles, Anaxagoras, Leucippus, Democritus 14

II. Het Socratische Tijdperk . . . . 18—48

A. **De Sophisten,**

Protagoras, Gorgias, Prodicus 19

B. **Socrates** 22

C. **De eenzijdige Socraten,**

a. *De Cyrenaïsche School*, Aristippus. . . 28

b. *De Cynische School*, Antisthenes . . . 29

Diogenes. 30

c. *De Megarische School*, Euclides. . . . 30

d. *De Elisch-Eretrische School*, Phaedo . . 30

Menedemus. 30

	Blz.
Plato.	30–48
Wording van zijn leer	32
A. **Dialectiek,**	35
B. **Physica,**	41
C. **Ethica,**	43
DE STAAT	49—471
Eerste boek.	49–91
Tweede boek	92—129
Derde boek	130—176
Vierde boek.	177—218
Vijfde boek	219—270
Zesde boek	271—318
Zevende boek	319—359
Achtste boek	360—399
Negende boek	400—431
Tiende boek.	432–471
Register	472
Inhoud	476
Errata	478

E R R A T A.

In den tweeden regel van de Voorrede staat „hare" lees „zijne".

Bladzijde	regel	staat	lees
56	2 v. b.	teruggeven,	terug te geven.
69	19 v. o.	dat inderdaad,	dat 't inderdaad.
70	11 v. b.	van sterkste,	van den sterkste.
86	5 v. b.	allen,	alléén.
89	9 v. b.	werk doen,	werk goed doen.
89	1 v. o.	stemt met,	stemt overeen met.
149	10 v. b.	werkelijke,	weekelijke.
162	25 v. b.	voorschreven? Wat,	voorschreven wat.
162	26 v. b.	eten want,	eten? Want.
163		noot, Lapither-,	Lapithen-
		„ Chison,	Chiron.
173	23 v. b.	hun bij,	bij hun.
196	18 v. o.	dik,	dicht,
237	5 v. o.	kinderen kan verwekken,	kinderen verwekken.
243	9 v. b.	vergeleken,	vergeleken [2]).
246	1 v. o.	werken, handelen.	werken.
253	15 v. b.	Grieken,	als Grieken.
267	12 v. b.	is,	in.
268	7 v. b.	redevoering,	redeneering.
284	8 v. o.	onderwezen,	aangekweekt.
285		noot 2, vlakke ruimte,	ruime vlakte.
294	8 v. b.	reden,	redenen.
295	8 v. o.	dialectiek,	dialectiek [3]).
332	12 v. b.	die tot,	die niet tot.
336	7 v. o.	getroffen,	getrokken.

Bladzijde	regel	staat	lees
340	3 v. b.	bederven en verduisteren,	bederft en verduis- [tert.
346	8 v. b.	Ze,	Ge.
398		noot 2, van den drop in [den regen,	van den regen in den [drop.
403	5 v. b.	kweeken.	haar kweeken.
414	9 v. b.	windzuchtig,	winzuchtig.
421	1 v. b.	onsterfelijk,	sterfelijk.
426	8 v. b.	men woorden,	men met woorden.

Andere, minder zinstorende drukfouten, vallen den aandachtigen lezer licht in 't oog.

DE GROOTE DENKERS DER EEUWEN.

Algemeene Bibliotheek

van WIJSBEGEERTE.

Te verschijnen in 10 dln. à *f* **1.**— per deel ing. en *f* **1.40** geb. of in **40** afl. à **25** Ct.

In deze bibliotheek zullen van een strikt onzijdig standpunt **op een voor ieder bevattelijke wijze worden gegeven** alle wetenschappelijke en Godsdienstige stelsels, welke in den loop der eeuwen door **„groote denkers"** zijn gedacht, al wat groote wijsgeeren en Godsdienststichters hebben gedacht en geschreven over de wereld en al wat daarop is, over de groote **zielkundige raadselen,** over **gezag en onderdanigheid, over de onsterfelijkheid der ziel, over zeden en zedelijkheid,** over de **verhouding van den individu tot de gemeenschap** en **omgekeerd,** over **dood en leven,** over **het schoone,** over **den zelfmoord** enz. enz.

.er eeuwen